వ్యాస
మహాభారతం

(తెలుగు వచనం)

ద్రోణ పర్వం - 1

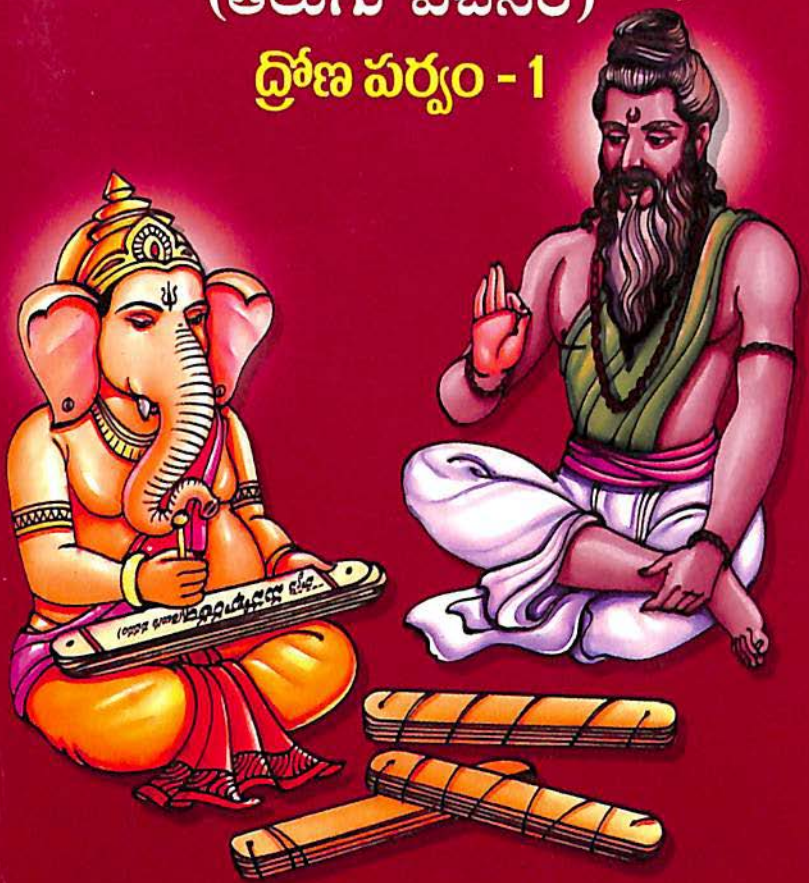

డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి

డాక్టర్ సూరం శ్రీనివాసులు

శ్రీ లలితా త్రిపుర సుందరీ ధార్మిక పరిషత్

విజయవాడ - 12.

96360

వ్యాస
మహాభారతం

(తెలుగు వచనం)

ద్రోణ పర్వం - 1

డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి
డాక్టర్ సూరం శ్రీనివాసులు

894.827381
వ్యా-మహా

వ్యాస

మహాభారతం (తెలుగు వచనం)

ద్రోణ పర్వం - 1

ప్రథమ ముద్రణ : వినాయకచవితి (సెప్టెంబరు 2010)

20 సంపుటాల వెల : రూ. 720/-

C27468

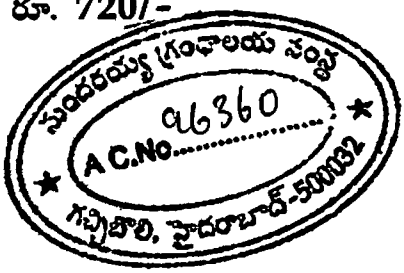

ప్రతులకు :

డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి
శివాలయం వెనుక, పోలకంపాడు,
తాడేపల్లి పోస్టు, గుంటూరు జిల్లా - 522501,
ఫోన్ : 08645-272093, సెల్ : 9491727611

ప్రచురణ & ప్రతులకు :

శ్రీ లలితా త్రిపుర సుందరీ ధార్మిక పరిషత్
డోర్ నెం. 76-8/1-28, లలితానగర్,
భవానీపురం, విజయవాడ - 520 012.
ఫోన్ : 0866-2414322, సెల్ : 9440346287

స్వ॥ శ్రీ కరెడ్ల గోపాలకృష్ణమూర్తి గారి స్మృత్యర్థం

వారి ధర్మపత్ని కమలమ్మ

కుమారులు - కోడళ్లు :

వెంకట సీతారామశాస్త్రి - అనంతలక్ష్మి

సుందరశర్మ - లలితా రాజేశ్వరి, శ్రీనివాస్ - రోజామీనాక్షి

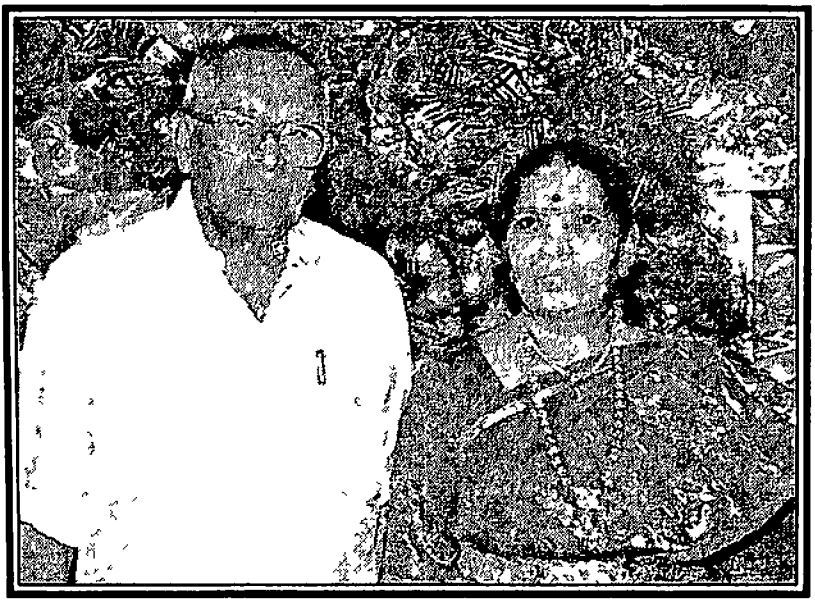

టైటిల్ ముద్రణకు సహకరించినవారు

శ్రీ కమ్ముల వెంకటేశ్వరరావు దంపతులు

శ్రీనివాస ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్, విజయవాడ.

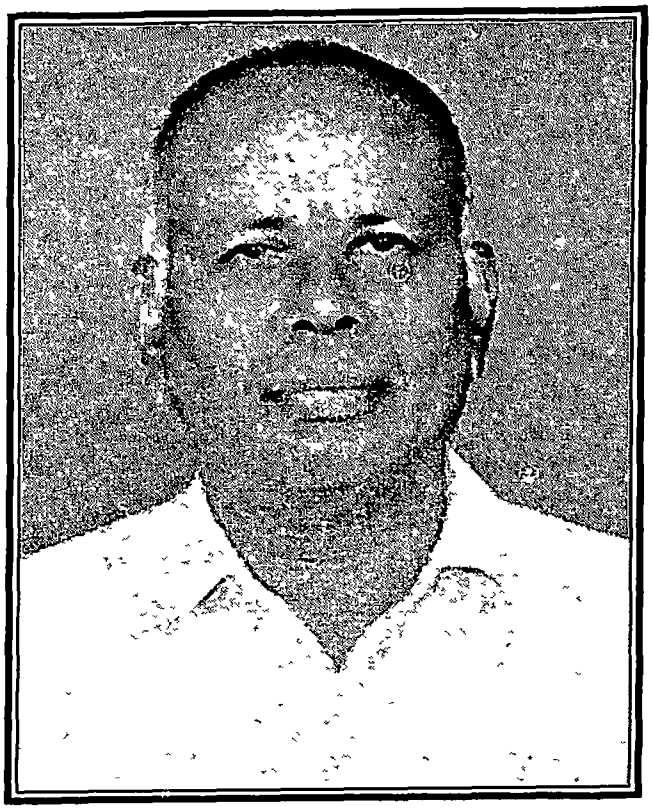

కీ॥శే॥ మోచర్ల రామకృష్ణ శర్మ గారు

వారి స్మృత్యర్థం

ట్రైటిల్ బోర్డు ఇచ్చినవారు

వారి ధర్మపత్ని వరలక్ష్మి

కుమారుడు :

పూర్ణ వెంకట రామశర్మ

కీ॥శే॥ కోడిదాసు సోమేశ్వరరావు

వారి స్మృత్యర్థం

ప్రింటింగ్ ఖర్చులు ఇచ్చినవారు

వారి ధర్మపత్ని సుభద్ర

కుమారులు - కోడళ్లు :

శ్రీయుతులు శ్రీనివాస్ - సౌభాగ్యలక్ష్మి,

సత్యనారాయణ (చినబాబు) - యామినీలక్ష్మి

కుమార్తెలు :

భవాని, విశాలాక్షి

రచయిత :

డాక్టర్ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి,
వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి సీత

రచయిత :

డాక్టర్ సూరం శ్రీనివాసులు,

వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి సులోచన

ఎందరో మహానుభావులు

ద్రోణ పర్వం ఇలా సర్వాంగసుందరంగా సకల జనహితంగా తీర్చిదిద్దడానికి ప్రత్యక్షంగాను, పరోక్షంగాను మాకు సహకరించిన డాక్టర్ కాళ్లకూరి అన్నపూర్ణ, శ్రీ జన్నాభట్ల వీరేశ్వరశాస్త్రి, శ్రీ వెలంపల్లి దాశరథి, డాక్టర్ పాలపర్తి శ్యామలానంద ప్రసాద్ గార్లకు మా హృదయపూర్వక కృతాజ్ఞతాంజలులు సమర్పిస్తున్నాము.

ఏ పనికైనా భగవంతుని ఆశీస్సులతో పాటు మానుషదైవముల సహాయ సహకారాలు కూడా అవసరమే. కొంతమంది అవ్యక్తముగా వెనక వుండి సత్ కార్యక్రమ నిర్వహణం చేయడంలో సిద్ధహస్తులై ఉంటారు. వారు భగవదాదేశాన్ని పాటిస్తున్నట్లు తమంత తామే దైవం మానుషరూపేణా అన్నట్లు వచ్చి అవ్యక్తముగా సహకరిస్తారు. అది అభిగమ్యకృతే దానం అన్నట్లుగా నిర్వహింపబడుతుంది. అటువంటి అవ్యక్త సుందరులు మా కొరెడ్ల సుందరశర్మ గారు. వారు దీనివెనుక వెన్నెముకలా వుండి సర్వం తానే అయి వ్యవహరించారు. ఈ విషయంలో మేము వారికి కృతాజ్ఞతాబద్ధులమై నిలుస్తున్నాము. అటువంటి పెద్దల సహకారంతో **శ్రీ లలితా త్రిపుర సుందరీ ధార్మిక పరిషత్** ఏర్పడినది.

పంచమవేదమూ, సకలశాస్త్రసారమూ, భారతీయ సంస్కృతికి మూలకందమూ అయిన వ్యాసభారతం మొత్తం పద్దెనిమిది పర్వాలు యథాతథంగా, ఉన్నదిఉన్నట్లుగా సరళమైన తెలుగు వ్యావహారిక భాషలో సామాన్యపాఠకులకు కూడా అర్థమయ్యేటట్లు **తక్కువ వెలలో** అందించాలని మా సంకల్పం.

ఈ ఆశయాలతో భారతీయ తత్త్వానికి, ఆధ్యాత్మిక తత్త్వానికి, సాహిత్య వైభవానికి సంబంధించిన గ్రంథాలను ముద్రించి తక్కువ వెలలో ప్రజలకు అందివ్వాలని మా ఆకాంక్ష. దీనిని ఆదరించే అభిమానులందరు మా కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. ఈ సంస్థ వివిధ పదవులలో పాలుపంచుకొంటున్న పెద్దలు...

1.	గౌరవాధ్యక్షులు	శ్రీ కరెడ్ల సుందరశర్మ
2.	అధ్యక్షులు	డా॥ తిప్పాభట్ల రామకృష్ణమూర్తి
3.	ఉపాధ్యక్షులు	డా॥ సూరం శ్రీనివాసులు
4.	కార్యదర్శి	డా॥ పాలపర్తి శ్యామలానందప్రసాద్
5.	కోశాధికారి	డా॥ ధూళిపాళ రామకృష్ణ
6.	సహాయకార్యదర్శి	డా। ఉపద్రష్ట వెంకట రమణమూర్తి
7.	కార్యవర్గసభ్యులు	శ్రీ యండూరి గోవిందరావు
8.	॥	శ్రీ మల్లాప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి
9.	॥	శ్రీ జన్నాభట్ల వీరేశ్వరశాస్త్రి

వీటిని అందంగా డి.టి.పి. తయారుచేసిన బెవర వెంకటరమణ, వి.యన్.గ్రాఫిక్స్ వారికి మా కృతజ్ఞతాభివందనములు.

అందరికీ వందనాలు

కార్యదర్శి
శ్రీ లలితా త్రిపుర సుందరీ ధార్మిక పరిషత్

చదివి ముందుకు సాగండి

మనిషికి కోరికలు సహజాతాలు. కోరికలు తీర్చుకొనే ప్రయత్నం సహజాతం. కోరికలు తీరినా, తీరకున్నా ఏదో ఒక దశలో ఏదో ఒక కారణం వల్ల కోరికలు దూరం కావాలన్న ఆలోచనా సహజం. ఈ ప్రవృత్తిని అధ్యయనం చేసి, ఆనుపానులు గ్రహించి మహర్షులే మార్గదర్శనం చేశారో, వారి బోధనలు గ్రహించి మనిషే అలా మారాడో కానీ భారతీయులు ఆ ప్రవృత్తికి అద్భుతంగా స్పష్టంగా రూపకల్పన చేసికొన్నారు. ఆ ప్రవృత్తినే నాలుగుగా విభజించి పురుషార్థాలని పేరు పెట్టుకొన్నారు. అవే ధర్మ - అర్థ - కామ - మోక్షాలు. వాఙ్మయమంతా ఏదో ఒక కోణంలో ఈ అంశాలనే ప్రస్తావిస్తుంది, ప్రస్తుతిస్తుంది. వాటిలో తలమానికం, ఆ వాఙ్మయానికి మూలకందం శ్రీమహాభారతం. దానికి స్రష్ట, ద్రష్ట, కర్త అన్నీ వ్యాసమహర్షియే. పురుషార్థాలకు సంబంధించి భారతంలో ఉన్నదే మరెక్కడయినా ఉంటుందని, ఇక్కడ లేనిది మరెక్కడ ఉండదని ఘంటాపథంగా చెప్పగలిగాడు వ్యాసమహర్షి.

వేదశాస్త్రాలు దేవఋణం, పితృఋణం, ఋషిఋణ మని మూడు ఋణాలతో మనిషి జన్మిస్తాడని చెప్తే వ్యాసమహర్షి మనుమార్గంలో మనుష్యఋణాన్ని కూడా చెప్పారు. సామాజికదృష్టిలో ఇది చాలా అద్భుతమూ, ఆదరణీయమూ, ఆచరణీయమూ అయిన అంశం. ఆ మనుష్యఋణాన్ని తీర్చుకొనే మార్గంలో ఆనృశంస్యాన్ని (భూతదయ) ఉద్బోధించారు వ్యాసమహర్షి. ప్రాణులన్నింటిపై కరుణ చూపగలగటమే మనుష్య ఋణవిముక్తికి మార్గం. ఆ విలువను ప్రతిపాదించటానికి తనవారినే భీష్మ, ధర్మరాజు; ధృతరాష్ట్ర, దుర్యోధనులను ప్రతినిధులుగా స్వీకరించి భారతాన్ని నిర్మించాడు. తానూ ఆ మహానిర్మాణంలో పాత్ర అయి, తన వారిలోని గుణదోషాలనే హేతుబద్ధంగా ప్రస్తావిస్తూ మనిషి ఎలా ఉండాలో, ఎలా ఉండకూడదో **వ్యష్టారుంధతీన్యాయంగా** భారతంలో ప్రదర్శించాడు వ్యాసమహర్షి. అన్నమాటకు ఒదిగి ఉండటంతో పాటు అమ్మమాటకు విలువనివ్వటాన్ని కూడా మానవజాతికి నేర్పాడు. దానికి ఇబ్బంది కలుగుతున్న స్థితిలో తానే స్వయంగా వచ్చి పరిష్కరించాడు (పాండవులందరూ ద్రౌపదిని పెళ్ళి చేసికొనే విషయంలో ద్రుపదుని ఒప్పించి). అమ్మమాటమేరకు తనకవసరం లేకున్నా బిడ్డలను కన్నాడు. తలచుకొంటే చాలు ప్రత్యక్షమవుతానని

అమ్మకు మాట ఇచ్చి దాన్ని నిలబెట్టుకొన్నాడు. మానవుడు సంపాదించవలసిన వాటిల్లో ధనం ముఖ్యం అనుకొంటాం. అంతకన్న ముఖ్యం తపస్సు. లోకకళ్యాణంకోసం ఆ తపస్సును కూడా ఖర్చుచేయటానికి వెనుదీయనివాడు వ్యాసుడు. అందుకే అందరికీ కనువిప్పు కల్గించటానికి భారతమృతవీరులను కూడా చూపించాడు.

మహాభారతం మానవజీవనగమనంలో కరదీపిక. ధర్మాధర్మనిర్ణయంలో ఒరపిడిరాయి. కర్తవ్యాకర్తవ్యజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించడంలో ఒక ఉత్తమగురువు. నిరాశకు లోను కాకుండా మనిషి బ్రతకటానికి ఒక ఒరవడి. అదుపులేని, అలవిమాలిన ఆశలను తెంచుకోవటానికి ఒక కొడవలి. తనను తాను సజీవశిల్పంగా తీర్చిదిద్దుకొవటానికి ఒక ఉలి.

అయినా భాషకారణంగా దానిని ప్రేమించే వారు, సంశయించే వారు కూడా చాలామంది దానిని చదవలేకపోతున్నారు. అందుకే తెలుగు వారికి ఆ వ్యాసభావాలను యథాతథంగా అందించేందుకే ఈ ప్రయత్నం – వ్యాస మహాభారతం (తెలుగు వచనం).*

రామాయణ మహాభారతాలను ఆధ్యాత్మికవాదులు నెత్తికెత్తుకొని మోయటం ప్రారంభమైన తరువాత ఇవి ముసలివాళ్ళకు సంబంధించినవి అన్న భావం లోకంలో ప్రబలింది. ఇది దురదృష్టకరం. యౌవనంలోనే వీటిని చదువగలిగితే జీవితాన్ని సరిగా నడుపుకొనే జవజీవాలు గలుగుతాయి. సర్వమానవసౌభ్రాత్రం, సర్వప్రాణిసమత్వం మనస్సులో మెదిలి నిష్కల్మషంగా నడువగల ప్రవృత్తి కలుగుతుంది. ఇహలోకానికి ఇంతకంటే ఏం కావాలి...?

శ్రీవాణీగిరిజా శ్చిరాయ దధతో వక్త్రోముఖాజ్గేషు యే
లోకానాం స్థితి మావహన్త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వ స్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమామ్బుజభవ శ్రీకన్దరా శ్శ్రేయసే

ఇట్లు
అమవక్తలు

★ మహాభారతం యథాతథంగా అనగా అధికపాఠాలతో సహా ఇచ్చాం. అధికపాఠాలు చిన్నసైజులో, బ్రాకెట్లలో ఇచ్చాం.

విషయసూచిక

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
	1. ద్రోణాభిషేక పర్వము - 16	
1.	భీష్ముడు భూమిపై పడుట - కౌరవుల దుఃఖము. (53)★	19
2.	కర్ణుని రణయాత్ర. (37+1)	22
3.	భీష్మునితో కర్ణుని మాటలు. (25)	25
4.	భీష్ముడు కర్ణునికి అనుజ్ఞనిచ్చుట - కౌరవుల హర్షము. (18)	26
5.	ద్రోణుని సేనాపతిని చేయుమని కర్ణుడు ప్రస్తావించుట. (21)	27
6.	సేనాపతిత్వము స్వీకరింపుమని దుర్యోధనుడు ద్రోణుని కోరుట. (13)	28
7.	ద్రోణునికి సైన్యాధిపతిత్వము. (54)	29
8.	ద్రోణవధ శ్రవణము. (36+1)	32
9.	ద్రోణవధను విని ధృతరాష్ట్రుడు శోకించుట. (44)	34
10.	ధృతరాష్ట్రశోకము. (77)	37
11.	ధృతరాష్ట్రుడు కృష్ణార్జునుల మహిమను తెల్పుట. (51)	41
12.	ధర్మరాజును ప్రాణములతో పట్టుకొందునని ద్రోణుడు ప్రతిజ్ఞచేయుట. (31)	44
13.	ద్రోణవధను విని ధృతరాష్ట్రుడు శోకించుట. (29)	46
14.	ద్రోణాభిమన్యుల పరాక్రమము. (87)	48
15.	శల్యభీమసేన యుద్ధము - శల్య పరాజయము. (37)	53
16.	భీకరయుద్ధము - ద్రోణుడు అనేక పాండవవీరులను వధించుట. (54)	55
	2. సంశప్తకవధ పర్వము - 16	
17.	అర్జునుడు సుశర్మాదుల దగ్గరకు వెళ్ళుట. (49+1 $\frac{1}{2}$)	58
18.	అర్జున సంశప్తక యుద్ధము - సుధన్వవధ. (31+2 $\frac{1}{2}$)	61
19.	అర్జునసంశప్తక యుద్ధము. (39)	62

★ బ్రాకెట్లలోని మొదటి సంఖ్య సంస్కృతంలో ఆ అధ్యాయంలోని శ్లోక సంఖ్య. రెండవ సంఖ్య ఆధికపాఠశ్లోక సంఖ్య

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
20.	సంకుల యుద్ధము. (63+1)	65
21.	ద్రోణ యుద్ధము. (65)	68
22.	ద్రోణుని గూర్చి కర్ణదుర్యోధన సంవాదము. (30+2)	72
23.	పాండవసేనా వర్ణనము (98)	74
24.	ధృతరాష్ట్రవచనము (20)	79
25.	కౌరవ పాండవసేనల ద్వంద్వ యుద్ధము. (65+5)	80
26.	భీమసేన భగదత్తుల యుద్ధము. (68)	84
27.	సంశప్తక వధ (31)	88
28.	భగదత్తగజ విజృంభణము (30)	90
29.	వైష్ణవాస్త్రమునుండి అర్జునుని శ్రీకృష్ణుడు రక్షించుట. అర్జునుడు భగదత్తుని వధించుట. (51+1)	91
30.	అర్జునుడు వృషక - అచలులను వధించుట, శకుని మాయ, ఆతని పరాజయము, కౌరవసేన పలాయనము. (42)	94
31.	కౌరవపాండవ సేనల భీకరయుద్ధము. అశ్వత్థామ నీలుని చంపుట. (29)	97
32.	పాండవులు ద్రోణుని ఎదుర్కొనుట, కర్ణసోదరవధ, కర్ణసాత్యకుల యుద్ధము. (80)	98
	3. అభిమన్యువధ పర్వము - 39	
33.	అభిమన్యువధ సంక్షిప్త వర్ణనము. (28)	103
34.	సంజయుడు అభిమన్యుని ప్రశంసించుట. ద్రోణుడు చక్ర వ్యూహమును పన్నుట. (25)	104
35.	యుధిష్ఠిరాభిమన్యుల సంభాషణము - వ్యూహము ఛేదింప అభిమన్యుని ప్రతిజ్ఞ. (31)	106
36.	అభిమన్యుని ఉత్సాహము. చతురంగసైన్యమును వధించుట. (56+1)	107
37.	అభిమన్యు పరాక్రమము - శల్యుని మూర్ఛ - కౌరవసేనా పలాయనము. (37)	110

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
38.	అభిమన్యుడు శల్యభ్రాతను వధించుట, ద్రోణుని రథసేనా పలాయనము. (24)	112
39.	ద్రోణుడు అభిమన్యు పరాక్రమమును ప్రశంసించుట, దుఃశ్శాసనాభిమన్యుల యుద్ధము. (31)	114
40.	దుశ్శాసన కర్ణులను అభిమన్యుడు ఓడించుట. (37+2)	115
41.	అభిమన్యుడు కర్ణుని సోదరుని సంహరించుట. (26+$\frac{1}{2}$)	117
42.	అభిమన్యుననుసరించు పాండవులను సైంధవుడు అడ్డుకొనుట. (22+2)	118
43.	పాండవులతో జయద్రధుని యుద్ధము, వ్యూహద్వారరక్షణము. (19)	120
44.	అభిమన్యు పరాక్రమము, వసాతీయాదుల వధ. (21)	121
45.	అభిమన్యుడు, అనేకుల సంహరించుట, దుర్యోధన పరాజయము. (30)	121
46.	అభిమన్యుడు, లక్ష్మణుని, క్రాథపుత్రుని వధించుట, ఆరుగురు మహారథుల పలాయనము. (27)	123
47.	అభిమన్యు పరాక్రమము. షడ్రథులతో ఘోరయుద్ధము, బృహద్బలవధ. (24)	124
48.	అభిమన్యుడు కర్ణసచివాదుల వధించుట. షడ్రథులు అభిమన్యు రథాదుల నాశనము చేయుట. (41+$\frac{1}{2}$)	125
49.	అభిమన్యుడు కాలికేయాదులను వధించుట – ఆర్గురు మహారథులు అభిమన్యుని వధించుట. (39)	128
50.	సేనలు శిబిరములకు చేరుట. రణభూమి వర్ణనము. (15)	130
51.	యుధిష్ఠిరుని విలాపము. (21+4)	130
52.	అకంపన నారద సంవాదము – మృత్యూత్పత్తి. (45)	132
53.	మృత్యువు ఉత్పత్తి. ప్రజా సంహారకార్యము శివునకు అప్పగించుట. (23+$\frac{1}{2}$)	134
54.	మృత్యువు ఉగ్రతపము చేయుట. బ్రహ్మవలన వరప్రాప్తి. (58)	135
55.	షోడశరాజ చరిత్రారంభము. స్రంజయ పుత్ర వృత్తాంతము. (50+4)	139
56.	సుహోత్రుని దాతృత్వము (12)	143

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
57.	పౌరవుని అద్భుత దాన వృత్తాంతము. (12)	143
58.	శిబి దాన మాహాత్మ్యము. (14)	144
59.	శ్రీరామచంద్రుని చరిత్రము (25+10 $\frac{1}{2}$)	145
60.	భగీరథమహారాజ చరితము. (13 $\frac{1}{2}$+3 $\frac{1}{2}$)	148
61.	దిలీప మహారాజు గొప్పతనము (12)	149
62.	మాంధాత మహత్త్యము. (20)	150
63.	యయాతి చరిత్ర. (11)	151
64.	అంబరీష చరిత్రము. (17)	152
65.	శశబిందు చరితము (12)	153
66.	గయ మహారాజు చరితము. (21)	154
67.	రంతిదేవుని చరిత్ర. (19)	155
68.	భరతుని చరిత్ర (17)	156
69.	పృథు చరిత్రము. (32)	158
70.	పరశురామ చరిత్రము. (25)	160
71.	నారదుడు సృంజయ పుత్రుని బ్రతికించుట – వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్చి అంతర్ధానమగుట. (26)	161
	4. ప్రతిజ్ఞా పర్వము - 13	
72.	అభిమన్యుని మృతికి అర్జునుడు క్రోధ విషాదములను పొందుట. (88+3 $\frac{1}{2}$)	163
73.	అర్జునుడు జయద్రథుని వధించుటకు ప్రతిజ్ఞ చేయుట. (53+4 $\frac{1}{2}$)	168
74.	అర్జునునికి భయపడిన జయద్రథుని ద్రోణ దుర్యోధనులు ఆశ్వాసించుట. (35)	171
75.	కౌరవులు చేసిన జయద్రథ రక్షా ప్రయత్నము. (31)	173
76.	అర్జునుడు వీరోచితముగా మాటలాడుట. (27)	175
77.	ఉత్పాతములు, కౌరవసేన భీతి, శ్రీకృష్ణుడు సుభద్రను ఓదార్చుట. (26)	177

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
78.	సుభద్ర విలపించుట - శ్రీకృష్ణుడు అందరినీ ఓదార్చుట. (44+2 $\frac{1}{2}$)	178
79.	ధనంజయుని విజయముకొరకు శ్రీకృష్ణుడు రాత్రి శివపూజ చేయించుట. (44)	181
80.	అర్జునుడు స్వప్నములో కృష్ణునితో కలిసి శివునివద్దకేగుట - శివుని స్తుతించుట. (65)	183
81.	అర్జునునకు కలలో మరల పాశుపతాస్త్రము లభించుట. (25)	187
82.	యుధిష్ఠిరుడు సింహాసనాసీనుడై శ్రీకృష్ణుని పూజించుట. (34)	188
83.	శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుని ఆశ్వాసించుట. (28)	190
84.	అర్జున వచనము (35)	192
	5. జయద్రథవధ పర్వము - 68	
85.	ధృతరాష్ట్ర విలాపము. (54+1)	193
86.	సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని నిందించుట. (23)	196
87.	ద్రోణుడు చక్రశకటవ్యూహములు నిర్మించుట. (34)	197
88.	అర్జున రణప్రవేశము. (29+1)	199
89.	అర్జున యుద్ధము (32)	200
90.	దుశ్శాసన పలాయనము (34)	201
91.	కౌరవసేనలు అర్జునుని నిరోధించుట. (44)	203
92.	శ్రుతాయుధ, సుదక్షిణ వధ (86)	205
93.	అర్జునుడు మ్లేచ్ఛ సైనికులను చంపుట (70)	208
94.	దుర్యోధన కవచ బంధనము (76)	211
95.	ద్రోణ - ధృష్టద్యుమ్న సంగ్రామము - సంకులయుద్ధము (51)	215
96.	ప్రముఖవీరుల ద్వంద్వ యుద్ధము. (31)	217
97.	ద్రోణధృష్టద్యుమ్నయుద్ధము. (36)	219
98.	ద్రోణ - యుయుధాన యుద్ధము. (57)	221
99.	విందానువింద వధ - అద్భుత జలాశయ నిర్మాణము. (63+1 $\frac{1}{2}$)	223

విషయసూచిక

అధ్యాయ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
100.	శ్రీకృష్ణుని అశ్వపరిచర్య - సైన్య విస్మయము (37+1)	226
101.	దుర్యోధనుడు యుద్ధమునకు వచ్చుట. (42)	228
102.	దుర్యోధన వచనము. (38+1)	231
103.	దుర్యోధనార్జున యుద్ధము - దుర్యోధనుని ఓటమి (49+1)	233
104.	అర్జునుడు కౌరవమహారథులతో పోరాడుట. (35)	235
105.	ధ్వజ వర్ణనము. (38)	237
106.	యుధిష్ఠిరాపయానము (47)	239
107.	సంకుల యుద్ధము (39)	241
108.	అలంబుష పరాజయము (44)	243
109.	అలంబుష వధ (37+3)	245
110.	యుధిష్ఠిర వాక్యము (103+2)	247
111.	సాత్యకి యుధిష్ఠిర సంవాదము (41)	252
112.	సాత్యకి ప్రవేశము ($79\frac{1}{2}$)	255
113.	సాత్యకి కాంబోజసేనను సమీపించుట. (67+1)	259
114.	కృతవర్మ భీమసేన శిఖండులతో పోరాడుట - పాండవసేన పరాజయము. (103)	263

॥ శ్రీమాత్రే నమః ॥

వ్యాస
మహాభారతం
(తెలుగు వచనం)
ద్రోణ పర్వం - 1

1. భీష్ముడు భూమిపై పడుట - కౌరవుల దుఃఖము.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్ ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

నరుల మనస్సులే నివాస స్థానమైన నారాయణునికీ, నరోత్తమునికీ, సరస్వతీ దేవికీ, వ్యాసమహర్షికీ నమస్కరించి శ్రీమహాభారతమును చదువవలెను/ చెప్పవలెను.

జనమేజయు డిలా అడిగాడు. 'సాటిలేని సత్యం, ఓజస్సు, బలం, పరాక్రమాలతో కూడిన భీష్ముని శిఖండి పడగొట్టాడని విని, ధృతరాష్ట్ర నరపాలుని కళ్ళు శోకంతో కలుషితమయ్యాయి. బ్రహ్మర్షీ! పరాక్రమశాలి అయిన తన తండ్రి పతనానికి ధృతరాష్ట్రుడెలా స్పందించాడు ? స్వామీ! ఆ ధృతరాష్ట్రుని కొడుకు దుర్యోధనుడు భీష్మ ద్రోణాది మహారథుల అండతో మేటివిలుకాండ్రైన పాండవులను ఓడించి రాజ్యాన్ని పొందా లనుకొంటున్నాడు. విలుకాండ్రకందరికీ ధ్వజంవంటి భీష్ముడు పడిపోగా కురువంశీయుడైన దుర్యోధనుడు ఎలా స్పందించాడు ? ఆది నాకు చెప్పు.' వైశంపాయను డిలా చెప్తున్నాడు. 'ధృతరాష్ట్ర రాజు తన తండ్రి భీష్ముడు పడిపోవడాన్ని విని చింతకూ, శోకానికీ లోనయి శాంతిని పొందలేకపోయాడు. నిరంతరంగా ఆ దుఃఖసంఘటనను గూర్చియే ఆలోచిస్తున్న సమయంలో పవిత్ర హృదయుడైన సంజయుడు మరలా వచ్చాడు. ఆ రాత్రివేళలో కురుక్షేత్రంలోని శిబిరం నుండి హస్తినాపురికి వచ్చిన సంజయుని భీష్ముని పతనాన్ని గూర్చి విని, ధృతరాష్ట్రుని మనస్సు తీవ్రంగా కలతపడింది. పుత్రుల విజయాన్ని ఆకాంక్షిస్తూ అశక్తుడివలె విలపించాడు.' ధృతరాష్ట్ర డిలా అన్నాడు. 'నాయనా! మహాత్ముడయిన భీష్ముని గురించి బాధపడి కాలప్రేరితులయిన కౌరవులు ఏం చేశారు? ఆ భీష్ముడు పడిపోగా శోకసాగరంలో మునిగిపోయిన కౌరవులు ఏం చేశారు? సంజయా ! పాండవులసేన చెలరేగితే ముల్లోకాలకూ

తీవ్రభయాన్ని కల్గించగలదు. మహాభయం కలుగుతున్న ఆ సమయంలో, రణభూమిలో వీరులంతా నిర్భయంగా ఆశ్రయించగల మగవాడు – మహారథుడు కౌరవసేనలో ఎవడున్నాడు? సంజయా! కురువంశశ్రేష్ఠుడైన దేవవ్రతుడు పడిపోగా రాజులంతా ఏం చేశారు? నాకు చెప్పు.'

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'రాజా! దేవవ్రతుడు రణభూమిలో పడిపోయిన తరువాత నీ కుమారులు ఏం చేశారో చెపుతాను. సావధానంగా విను. సత్యపరాక్రముడైన భీష్ముడు పడిపోయినప్పుడు నీ వారూ, పాండవులు కూడా విడివిడిగా ఆలోచించసాగారు. వారంతా క్షత్రధర్మాన్ని గూర్చి ఆలోచించి, ఆశ్చర్యానికి ప్రసన్నతకు లోనయ్యారు. తమ కఠోరక్షాత్ర ధర్మాన్ని నిందించుకొంటూ మహాత్ముడైన భీష్మునకు నమస్కరించి ఆయనకు వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో తలగడను, శయ్యను సమకూర్చారు. పరస్పరం మాటాడుకొని భీష్మునికై రక్షణ కల్పించి, భీష్ముని అనుమతి తీసికొని, ప్రదక్షిణం చేసి, కాలప్రేరితులైన ఆ క్షత్రియులు పరస్పరం గుమిగూడి, కోపంతో ఎర్రబడిన కన్నులతో మరల యుద్ధానికి బయలుదేరారు. ఆ తరువాత తూర్యనాదాలతో, భేరీనాదాలతో నీ సేనలు, శత్రుసేనలు యుద్ధానికి బయలుదేరారు. రాజేంద్రా! సూర్యుడు అస్తమించగా, గాంగేయుడు పడిపోగా మహాత్ముడైన గాంగేయుడు యుద్ధంమానుకొమ్మని సూచించినా హితకరమైన ఆ మాటను నిరాదరించి, కాలమహిమచే వివేకాన్ని కోల్పోయి, అమర్షానికి వశమయిన భరతవీరులు ఆయుధాలు చేపట్టి, వెంటనే యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యారు. నీ అవివేకంవలన, నీ కుమారుని అవివేకంవలన భీష్ముని వధ వలన కౌరవులు, రాజులందరితో సహా మృత్యువు అధీనంలోనికి వెళ్ళిపోయారు.

క్రూరమృగాలకు నెలవయిన అడవిలో రక్షకుడులేని గొర్రెలు, మేకలవలె భీష్మునిలేమిచే నీ కుమారులు తీవ్రమైన ఉద్వేగానికి లోనయ్యారు. భీష్ముడు పడిపోయిన తరువాత కౌరవసేన నక్షత్రహీనమైన ఆకాశంవలె, గాలిలేని అంతరిక్షంవలె, పైరు నశించిన భూమివలె, సంస్కార హీనమయిన వాణివలె, బలి బంధింపబడినప్పటి రాక్షస సేనవలె అయింది. కౌరవసేన విధవ అయిన సుందరివలె, ఎండిపోయిన నదివలె, తోటి జింకలు చంపబడి తోడేళ్ళ మధ్య బంధింపబడిన జింకవలె, తనలోని సింహాన్ని శరభం చంపివేస్తే భీకరంగా ఉన్న కొండగుహవలె కనిపిస్తోంది. పాండవ వీరులు తమ లక్ష్యాన్ని విజయవంతంగా కొడుతుంటే తీవ్రపీడనకు లోనయిన నీ సేన మహాసముద్రంలో నాలుగువైపుల నుండి పెనుగాలి తాకిడిచే బ్రద్దలైన నౌకవలె అయింది. నీ సేనలోని గుర్రాలు, రథికులు, ఏనుగులు అన్నీ కలతపడ్డాయి. ఎందరో సైనికులు చనిపోతున్నారు. గుండెలవిసి దీనంగా కనిపించింది నీ సేన. భీష్ముడు లేనందువలన భయపడిన రాజులు, వివిధ సేనలు

పాతాళంలో మునుగుతున్నట్లున్నారు.

అప్పుడు కౌరవులు కర్ణుని స్మరించారు. గృహస్థుని మనస్సు అతిథిమీద, ఆపదలోనున్న వాడి మనస్సు బంధువుల మీద ప్రసరించినట్లు కౌరవుల మనస్సు తేజస్వి అయిన కర్ణుని మీదకు మళ్ళింది. భారతా! రాజులందరూ 'కర్ణా! కర్ణా!' అని అరుస్తున్నారు. ఎందుకంటే కర్ణుడు భీష్ముడంతటివాడు. వారిలా అంటున్నారు - 'రాధేయుడైన కర్ణుడు మాహితైషి. మాకై శరీరాన్ని విడువగలవాడు. ఆ మహాయశస్వి మంత్రి బంధువులతో సహా పదిరోజులవరకు యుద్ధం చేయలేదు. ఆయనను పిలిపించండి. ఆలస్యం వద్దు.' రథికులను పరిగణించే సమయంలో భీష్ముడు కర్ణుని రాజులందరి ముందు అర్ధరథునిగా పరిగణించాడు. వాస్తవానికి కర్ణుడు ఇద్దరు రథికులకు సమానం. రథాతిరథుల పరిగణనలో ముందు నిలపవలసినవాడు కర్ణుడు. శూరుడుగా అంగీకరింపదగినవాడు. రాక్షసులతో కూడిన దేవతలతోనైనా రణభూమిలో పోరాడటానికి ఉత్సాహపడేవాడు. తనను అర్ధరథుడుగా లెక్కించాడన్న కోపంతో కర్ణుడు భీష్మునితో ఇలా అన్నాడు. "కౌరవశ్రేష్ఠా! నీవు జీవించియుండగా నేనెప్పుడూ యుద్ధం చేయను. మహాసంగ్రామంలో నీవే పాండవులను చంపగలిగితే దుర్యోధనుని అనుమతితో నేను అడవులకు పోతాను. ఒకవేళ పాండవులచే చంపబడి నీవే స్వర్గానికి వెళితే నేను కేవలరథంతో నీవు మహారథులంటున్న వారిని అందరినీ చంపివేస్తాను." అలా పలికి ఆకారణంతో కర్ణుడు నీ కుమారుని అనుమతితో ఈ పదిరోజులూ యుద్ధం చేయలేదు. లెక్కకందనంత పరాక్రమశాలి అయిన భీష్ముడు యుద్ధంలో విక్రమించి, పాండవ యోధులను రణభూమిలో సంహరించాడు. భీష్ముడు పడిపోగానే నదిని దాట గోరినవాడు నావను తలచుకొన్నట్లు నీ కుమారులు కర్ణుని స్మరించారు. నీ సేనలు, నీ కుమారులు, రాజులందరూ కలిసి "కర్ణా! ఇది నీ పరాక్రమానికి తగిన సమయం" అంటూ ఆక్రందించారు.

ఈ రీతిగా మహాబలులయిన అక్కడి యోధులందరూ దుర్యోధనునకై శరీరాన్ని త్యజించగల కర్ణుని పిలువసాగారు. క్లిష్ట పరిస్థితులలో మనస్సు బంధువుల మీదకు పోయినట్లు మనవారి మనస్సు కర్ణుని మీదకు మళ్ళింది. రాజా! గోవిందుడు ఎల్లప్పుడూ దేవతలను మహాభయం నుండి రక్షించినట్లు కర్ణుడు ఈ మహాభయం నుండి మమ్ము రక్షించగలడు.' వైశంపాయను డిలా అన్నాడు. "ఆ రీతిగా సంజయుడు మాటిమాటికి కర్ణుని స్తుతిస్తుంటే ధృతరాష్ట్రుడు పామువలె ఉచ్ఛ్వసించి ఇలా అన్నాడు. 'మీ అందరి మనస్సు సూర్యసుతుడైన కర్ణుని మీదకు పోయినపుడు శరీరాన్ని త్యజించగల ఆ సూతపుత్రుడు కర్ణుడు కనిపించాడా? కష్టాలలో చిక్కి ఆర్తులై, భీతులై రక్షణను కోరుతున్న కౌరవుల ఆ ప్రార్థనను సత్యపరాక్రముడైన కర్ణుడు విఫలం చేయలేదు గదా! రణభూమిలో భీష్ముడు

పడిపోయినందువలన కౌరవులలో కలిగిన లోటును మేటివిలుకాడైన కర్ణుడు పూరించాడా? ఆ లోటును పూరిస్తూ కర్ణుడు శత్రువులకు భయం కల్గించాడా? సంజయా! కర్ణుడు పురుషశ్రేష్ఠుడని లోకంలో అంటుంటారు. రణభూమిలో ఆర్తులై ప్రత్యేకంగా ఆక్రోశిస్తున్న ఆ బంధుజనుల రక్షణకై, శుభానికై తన ప్రాణాలను పరిత్యజించి, నా కుమారుల విజయాభిలాషను సఫలంచేశాడా?'

2. కర్ణుని రణయాత్ర.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. "భీష్ముని పతనానంతరం కౌరవసేన సముద్రంలో బ్రద్దలైన నావలె ఉన్నదని గ్రహించి, కర్ణుడు సోదరునివలె ఆ సంకటం నుండి నీ కుమారుని సేనను ఉద్ధరించటానికి బయలుదేరాడు. భీష్ముడు పడిపోయాడని విని, కర్ణుడు వెంటనే దుర్యోధనుని దగ్గరకు వెళ్ళాడు. తండ్రి కొడుకును ఉద్ధరించటానికి వెళ్ళినట్లు కర్ణుడు సముద్రంలో మునుగుతున్న నౌకవలెనున్న కౌరవులను, నీ కుమారుని సేనను ఉద్ధరించటానికి వెళ్ళాడు.

ఆ కర్ణుడు పరశురాముడిచ్చిన ధనుస్సును ఎక్కు వెట్టి దానిపై చేతినుంచి ప్రళయకాలాగ్నితో, ప్రళయ కాలమారుతంతో సమానమైన బాణాలను ఎత్తిపిప్పుతూ ఇలా అన్నాడు.

'ద్విజశత్రువులను సంహరించే భీష్ముని లో చంద్రునిలో అనాదిగా ఉన్న చిహ్నంవలె ధైర్యం, బుద్ధి, పరాక్రమం, ఓజస్సు, సత్యం, స్మృతి, వినయం, బిడియం, ప్రియవచనం, అనసూయత - ఈ వీర గుణాలన్నీ, దివ్యాస్త్రాలూ నిలిచి ఉంటాయి. అటువంటి భీష్ముడు శాశ్వతంగా ప్రశాంతిని పొందినందువల్ల సర్వవీరులూ మరణించినట్లే భావిస్తున్నాను. లోకంలో కర్మలన్నీ అనిత్యాలే. కాబట్టి శాశ్వతంగా ఏదీ ఉండదు. శ్రేష్ఠుడు, మహావ్రతుడు అయిన భీష్ముడే పడిపోతే రేపు సూర్యోదయ మవుతుందని ఎవడు నిస్సంశయంగా చెప్పగలడు? వసువువంటి ప్రభావశాలి అయిన భీష్ముడే వసుదేవతలలో కలిసి పోతున్నాడు. అందువలన అలాగే మీ ధనాన్ని, పుత్రులను, రాజ్యాన్ని, కౌరవులను, ఈ సేనను గురించి బాధపడండి.'

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'అమితతేజస్వి అయిన భీష్ముడు పడిపోయి, కౌరవులు పరాజితులవడంతో మనస్సు చెదరిన కర్ణుడు కన్నీరు కార్చుతూ దీర్ఘంగా నిట్టూర్చాడు. రాజా! కర్ణుని ఈ మాటలు విని నీ కుమారులు, నీ సైనికులు ఒకరినొకరు చూసుకొంటూ బాధతో వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ కన్నీరు కార్చసాగారు. మరల మహాసంగ్రామం ప్రారంభమైంది. పాండవ పక్షంలోని రాజులు నీ సేనలను ముంచెత్తుతున్నారు. అప్పుడు కర్ణుడు రధిక శ్రేష్ఠులలో ఉత్సాహాన్ని కలిగిస్తూ ఇలా అన్నాడు. 'ఎప్పుడూ మృత్యువు వైపే

పరుగులు పెట్టే ఈ జగత్తు అనిత్యం. మనం ఎంత దుఖించినా అది స్థిరమనిపించదు. మీ వంటి వారంతా ఇక్కడే ఉండగా యుద్ధంలో పర్వతమంత భీష్ముడు కూడా ఎలా పడిపోయాడు? మహారథుడైన భీష్ముడు పడిపోవటమంటే సూర్యుడు నేలగూలినట్లే! ఇక కొండలనే కూల్చే గాలిని మామూలుచెట్లు తట్టుకోలేనట్లు అర్జునుని వేగాన్ని ఈ రాజులెవ్వరూ సహించలేరు. కౌరవసేనాపతి అయిన భీష్ముడు పడిపోగా ఇప్పుడు కౌరవపక్షం దిక్కులేనిదై ఆర్తికి లోనయింది. శత్రువులు ఈ సేనల ఉత్సాహాన్ని చంపివేశారు. ఇప్పుడు మహాత్ముడైన భీష్ముడు రక్షించినట్లుగా నేను కౌరవసేనను రణభూమిలో కాపాడాలి. నా మీద ఇంత భారం పడింది. ప్రపంచమంతా అనిత్యమే అనిపిస్తోంది. యుద్ధంలో నేర్పరి అయిన భీష్ముడు కూడా రణభూమిలో పడిపోయాడు. ఇక ఈ స్థితిలో నాకు భయమేమిటి? నేను కురుశ్రేష్ఠులైన ఆ పాండవులను సూటిగా వెళ్ళే బాణాలతో యమలోకానికి పంపించి లోకంలో మేటి కీర్తిని విస్తరింపజేసికొంటాను. లేదా శత్రువులచే చంపబడి నేలపై శాశ్వతంగా పడుకొంటాను. యుధిష్ఠిరుడు ధైర్యం, బుద్ధి, సత్యం, సత్త్వం కలవాడు. భీముడు వంద ఏనుగుల బలంగలవాడు. ఆలాగే అర్జునుడు దేవేంద్రుని కుమారుడు, యువకుడు. అందువలన ఈ యుద్ధంలో అమరులైనా పాండవసేనను తేలికగా గెలవలేరు. రణరంగంలో యమునివంటి బలంగల నకుల సహదేవులున్నారు. సాత్యకి, కృష్ణుడు ఉన్నారు. ఆ బలంలోనికి ఏ దుర్మార్గుడైనా ప్రవేశిస్తే మృత్యుముఖం నుండి ప్రాణాలతో బయటపడలేడు. అభిమానవంతులు తీవ్రమయిన తపస్సును తపస్సుతోనూ, బలాన్ని బలంతోనూ నివారిస్తారు. నా మనస్సు శత్రువులను నివారించటానికి, మన రక్షణకూ కొండవలె నిశ్చలంగా ఉంది.' అలా అంటూ కర్ణుడు తన సారథితో ఇలా అన్నాడు. "సూతా! ఈ రీతిగా నేను రణభూమిలోనికి వెళ్ళి ఉద్యమిస్తున్న శత్రువుల ప్రభావాన్ని నష్టపరిచి గెలుస్తాను. నా మిత్రునకు జరిగే ద్రోహాన్ని నేను సహించలేను. **పేవలు పారిపోయినా తోడు నిలిచినవాడే స్నేహితుడు.** నేను సత్పురుషులు చేయదగిన పని చేస్తాను. ప్రాణాలను వదలి భీష్ముని అనుసరిస్తాను. శత్రుసమూహాల నన్నింటినీ రణభూమిలో చంపుతాను. లేదా శత్రువుల చేతిలో చచ్చి వీరలోకాన్ని పొందుతాను. సూతా! దుర్యోధనుని పౌరుషం దెబ్బతిన్నది. ఆయన స్త్రీలు, పిల్లలు రోదిస్తున్నారు. ఈ స్థితిలో నా కర్తవ్య మేమిటో నాకు తెలుసు. కాబట్టి నేడు దుర్యోధనుని శత్రువులను తప్పక గెలుస్తాను. కౌరవులను రక్షిస్తూ, పాండుకుమారులను చంపగోరుతూ, ప్రాణాలనైనా లెక్కచేయక ఈ మహాఘోర సంగ్రామంలో సమస్త శత్రుసమూహాలనూ చంపి, దుర్యోధనునకు రాజ్యాన్ని అప్పగిస్తాను.

విచిత్రమై, నిర్మలమై, మణిరత్నాలతో ప్రకాశించే నా బంగారు కవచాన్ని

ధరింపజేయి. సూర్యునివలె కాంతిమంతమైన శిరస్త్రాణాన్ని తలపై పెట్టు. ధనుస్సును, అగ్నితో విషంతో సమానమైన బాణాలను తీసికొనిరా. పదహారు అమ్ముల పొదులను ఏర్పాటు చేయండి. దివ్య ధనుస్సులను తీసికొనిరండి, కత్తులను, శక్తులను, పెద్ద పెద్ద గదలను, బంగారు నాళంగల శంఖాన్ని తీసికొనిరండి. ఏనుగును కట్టడానికి తయారు చేసిన విచిత్రమైన బంగారు త్రాటిని, కమల చిహ్నాలుగల దివ్యాద్భుత ధ్వజాన్ని స్వచ్ఛమైన వస్త్రాలతో తుడిచి తీసికొనిరా! వాటితో పాటు అందంగా కట్టిన చిత్రమాలను, లాజలను కూడా తీసికొనిరా. సూతపుత్రా! తెల్లని మేఘాలవలె ప్రకాశిస్తూ, పుష్టి కలిగి, వేగంగా పరుగెత్తే మేలిగుర్రాలను మంత్ర పవిత్రమైన జలంతో స్నానం చేయించి స్వర్ణాభరణాలతో అలంకరించి వెంటనే తీసికొనిరా! బంగారు జాలరులతో, సూర్య చంద్రులవలె ప్రకాశించే రత్నాలతో చిత్రంగా అలంకరించి, యుద్ధానికి అవసరమైన ఉపకరణాలను సిద్ధంగా పెట్టి, గుర్రాలను పూన్చి, శ్రేష్ఠరథాన్ని వెంటనే తీసికొనిరా! వేగం గల విచిత్ర ధనుస్సులను, మంచి అల్లెత్రాళ్ళను, కవచాలను, బాణాలు నింపిన పెద్ద పెద్ద అమ్ముల పొదులను, శరీరావరణాలను వెంటనే సిద్ధం చేయి. వీరా! రణప్రయాణానికి అవసరమైన సామగ్రిని, పెరుగుతో నింపిన సువర్ణ కాంస్య పాత్రలను తీసికొని వచ్చి, నా మెడలో మాలలను అలంకరించి, వెంటనే యుద్ధ భేరులను మ్రోగించండి. సూతా! అర్జునుడు, భీముడు, ధర్మరాజు, నకుల సహదేవులు ఉన్న చోటికి రథాన్ని నడిపించు. యుద్ధంలో వారితో కలబడి చంపుతాను. లేదా వారిచేతిలో మరణించి భీష్ముడున్న చోటికే వెళతాను. సత్యధీరుడు యుధిష్ఠిరుడు, భీమార్జునులు, వాసుదేవుడు, సాత్యకి, సృంజయులతో కూడియున్న సేనను రాజులెవ్వరూ గెలవలే రనుకొంటున్నాను. రణభూమిలో సర్వహరుడైన మృత్యువే వచ్చి అర్జునునకు రక్షగా నిలిచినా పూర్తిగా సావధానంతో యుద్ధంలో అర్జునుని చంపుతాను. లేదా భీష్ముని మార్గంలో యమదర్శనానికి వెళతాను. ఆ శూరుల మధ్యకు నేను వెళ్ళను అనే మాటలేదు. మిత్రద్రోహులు, స్వామిభక్తి లోపించినవారు, పాపాత్ములు నాకు సహాయంగా నిలువ నవసరం లేదు."

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'కర్ణుడు అలా పలికి వాయువేగంతో పయనించగల మేలిగుర్రాలను పూన్చిన రథాన్ని ఎక్కి గెలుపుకోసం బయలుదేరాడు. ఆ రథం గొప్పది. గట్టిది. రథసామగ్రితో సమృద్ధమైనది. దానిని బంగారుతో అలంకరించారు. నాగలు, పతాక దానికి సమకూర్చారు. కర్ణుడు దేవగణాలచే పూజింపబడుతున్న దేవేంద్రునివలె కౌరవుల సత్కారాల నందుకొంటూ భరతవంశ శ్రేష్ఠుడైన భీష్ముడు పడిపోయిన రణభూమికి వెళ్ళాడు. బంగారం, ముత్యాలు, మణులు, రత్నాల మాలలచే అలంకరింపబడిన ధ్వజంతో,

మేలుజాతి గుర్రాలను పూన్చిన మేఘగంభీర ధ్వని గల రథంపై కర్ణుడు మహాతేజస్వి అయిన సూర్యునివలె విశాలకౌరవ సేనను సమీపించాడు. అగ్నివంటి కాంతి గల్గి తన అందమైన రథంపై అందగాడు, మహారథుడైన కర్ణుడు వింటిని పట్టి, నిలిచి, తన విమానంలో నిలిచిన దేవేంద్రునివలె ప్రకాశించాడు.'

3. భీష్మునితో కర్ణుని మాటలు.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'అమిత తేజస్వి అయిన భీష్ముడు శరతల్పంపై శయనించియున్నాడు. పెనుగాలి సమూహానికి ఎండిపోయిన సముద్రంవలె కనిపిస్తున్నాడు. సమస్త క్షత్రియులను సంహరించగల గురువు, పితామహుడు, మేటివిలుకాడు అయిన భీష్ముని అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలతో పడగొట్టాడు. దానితో నీ కుమారులకు గెలుపుపై ఆశ భంగపడింది. తమ సంపద, తమ రక్షాకవచం కూడా నశించినట్లయింది. అంతులేని సముద్రంలో నిలిచి ఒడ్డును కోరుకొనే కౌరవులకు ద్వీపంలా నిలిచినవాడు భీష్ముడు. ఆయననే పడగొట్టాడు అర్జునుడు. యమునాప్రవాహంవలె బాణసమూహం భీష్మునిపై వ్యాపించియుంది. దేవేంద్రుడు అసహ్యమైన మైనాక పర్వతాన్ని నేలగూల్చినట్లుగా ఉన్నాడు భీష్ముడు. ఆకాశంనుండి జారి నేలబడిన సూర్యునివలె, పూర్వకాలంలో వృత్రునిచే జయింపబడి విచారింపదగిన దేవేంద్రునివలె కనిపిస్తున్నాడు. రణభూమిలో భీష్ముని పతనం సమస్త సేనలను మోహంలో పడవేసింది. భీష్ముడు సర్వసేనలలో శ్రేష్ఠుడు, విలుకాండ్రకంతరకూ శిరోమణి. మహావ్రతుడు, వీరుడు, పురుషోత్తముడు అయిన నీ తండ్రి అర్జునుని బాణాలచే ఆవరింపబడి వీరశయనాన్ని పొంది ఉన్నాడు. భరతవంశీయులలో వీరుడైన ఆ భీష్ముని చూసి, మహాతేజస్వి అయిన కర్ణుడు ఆర్తుడై రథం నుండి దిగి, నమస్కరించి చేతులు జోడించి, కన్నీటితో మాట తడబడుతూ ఇలా అన్నాడు.

"భారతా! నేను కర్ణుడను. నీకు మేలు జరగాలి. పవిత్రమూ, మంగళకరమైన వాక్కుతో నాతో మాటాడు. కన్నెత్తి చూడు. ఈ లోకంలో ఎవ్వడూ తన పుణ్యకర్మల ఫలితాన్ని అనుభవించలేడన్నది నిశ్చయం. అందువలననే ధర్మపరుడవు, వృద్ధుడవైన నీవు కూడా ఇక్కడ శయనించవలసి వచ్చింది. కురుపుంగవా! నిధులు సమకూర్చటంలో, ఆలోచించటంలో, వ్యూహాన్ని నిర్మించటంలో, ఆయుధాలను ప్రయోగించి, దెబ్బతీయటంలో నీయంతటివాడు కౌరవులలో మరొకడు కనిపించటం లేదు. ఉంటే నిర్మలమైన బుద్ధితో కౌరవులను ఈ భయం నుండి ఉద్ధరించగలిగేవాడు. వివిధ రీతులలో శత్రువులను చంపి, కడకు పితృలోకం చేరగలిగేవాడు. భరతశ్రేష్ఠా! నేటినుండి పాండవులు పులులు

జింకలను చంపినట్లు కోపంతో కౌరవులను నాశనం చేస్తారు. ఈ రోజు గాండివ ధనుష్టంకారం చేస్తున్న అర్జునుని పరాక్రమాన్ని గ్రహించి దేవేంద్రునికి రాక్షసులు భయపడినట్లు కౌరవులు బాగా బెదిరిపోగలరు. నేడు గాండివంనుండి వెలువడిన బాణాలు పిడుగుపాటువలె ధ్వనిస్తూ కౌరవులను, ఇతర రాజులను భయానికి గురి చేస్తాయి. వీరా! మహాజ్వాలలతో ప్రజ్వలిస్తున్న అగ్ని చెట్లను దహించినట్లు, అర్జునుని బాణాలు ధార్తరాష్ట్రులను దహిస్తాయి. వాయువు, అగ్ని ఒక్కటై అరణ్యంలో ప్రయాణిస్తూ మార్గంలోని పెద్ద పొదలను, గడ్డిని, చెట్లను దహిస్తుంటారు. నరోత్తమా! అటువంటి ప్రజ్వలించే అగ్ని అర్జునుడు. ఆ రీతిగా ప్రసరించేగాలి కృష్ణుడు. సంశయం లేదు. భారతా! పాంచజన్య శంఖధ్వనిని, గాండివ ధనుష్టంకారాన్ని విని, సర్వసేనలు బెదిరిపోగలవు. వీరుడా! అర్జునుని రథం విజృంభిస్తుంటే ఆ ధ్వనిని సహించగల రాజులు నీవు తప్ప మరెవ్వరూ లేరు. అర్జునుని దివ్య కర్మలను బుద్ధిమంతులు ప్రస్తుతిస్తారు. మానవేతరులతో కూడా తాను యుద్ధం చేయగలడు. మహాత్ముడైన శివునితో పోరాడి ఆయననుండి వరాన్ని పొందినవాడు అర్జునుడు. అది జితేంద్రియులకే సాధ్యం. ముందు నీవే గెలవలేని అర్జునుని యుద్ధంలో మరెవరు గెలువగలరు? క్షత్రియులను అంతం చేసిన భయంకరుడైన పరశురాముని కూడా ఓడించావు. ఈ రోజు నేను నీ ఆశీస్సులతో యుద్ధకుశలుడైన అర్జునుని సహించక, కళ్ళు పొడిచే భీకర సర్పంవంటి ఆ శూరుని - పాండుకుమారుని అస్త్రబలంతో చంపుతాను."

4. భీష్ముడు కర్ణునికి అనుజ్ఞనిచ్చుట - కౌరవుల హర్షము.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'ఈ రీతిగా ఎంతగానో మాటాడుతున్న కర్ణుని మాటలు విని, కురువృద్ధుడైన భీష్ముడు మనసా ఆనందించి, దేశ కాలాలకు తగినట్లు ఇలా అన్నాడు. నదులకు సముద్రంవలె, జ్యోతులకు సూర్యునివలె, సత్యానికి సజ్జనులవలె, గింజలకు నేలవలె, ప్రాణులకు మేఘంవలె మిత్రులకు ఆశ్రయదాతవు కమ్ము. దేవతలు ఇంద్రుని అనుసరించినట్లు బాంధవులు నిన్ను అనుసరించుదురు గాక! శత్రువుల పరువును అపహరించు. మిత్రులకు ఆనందాన్ని పెంచు. దేవతలకు విష్ణువువలె కౌరవులకు గతిగా నిలు. కర్ణా! దుర్యోధనుని విజయాన్ని కోరుతూ నీవు నీ భుజబల పరాక్రమాలతో రాజపురం వెళ్ళి, కాంబోజులను ఓడించావు. గిరి వ్రజంలో నివసించే నగ్నజిత్తు మొదలైన రాజులను, అంబష్ఠులను, విదేహులను, గాంధారులను నీవు జయించావు. కర్ణా! గతంలోనే హిమాలయ నివాసులు, రణకర్కశులయిన కిరాతులను కూడా దుర్యోధనుని అధీనంలోనికి తెచ్చావు. నీవు యుద్ధంలో ఉత్కలులను, మేకలులను, పౌండ్రులను, కళింగులను, ఆంధ్రులను,

నిషాదులను, త్రిగర్తులను, బాహ్లీకులను జయించావు. అంతే కాదు. అక్కడక్కడ యుద్ధాలలో మహాపరాక్రమశాలి వయిన నీవు దుర్యోధనుని హితాన్ని కోరుతూ వీరుల నెందరినో జయించావు.

నాయనా! జ్ఞాతులతో, వంశీయ బంధువులతో కలిసి దుర్యోధనుడు కౌరవులకు ఆధారమైనట్లు నీవు కూడా కౌరవులకు దిక్కుగా ఉండు. నీ మేలు కోరుతూ చెప్తున్నాను. వెళ్ళు. శత్రువులతో పోరాడు. యుద్ధంలో కౌరవులను అనుశాసించు. దుర్యోధనునికి విజయాన్ని చేకూర్చు. నీవు నాకు మనుమనివంటి వాడివే. దుర్యోధను డెంతో నీవూ అంతే. మేము దుర్యోధనుడి కెటువంటి వారమో నీకు కూడా ధర్మబద్ధంగా అటువంటివారమే. నరశ్రేష్ఠా! లోకంలో రక్తసంబంధం కన్న సజ్జనులకు సజ్జనులతో స్నేహబంధమే గొప్పదని బుద్ధిమంతులు చెపుతుంటారు. నీవు మంచి మిత్రుడవై ఇదంతా నాదేనని భావించు కొని, దుర్యోధనునివలె కౌరవసేనను కాపాడు.' భీష్ముని మాటలు విని, సూర్యసుతుడైన కర్ణుడు ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి, మిగిలిన విలుకాండ్ర దగ్గరకు వెళ్ళిపోయాడు. కర్ణుడు సమానమై, విశాలంగా ఉన్న కౌరవుల రణభూమిని చూశాడు. సేనలు వ్యూహాత్మకంగా నిలిచి, శస్త్రాస్త్రాలను గుండె దగ్గర పెట్టుకొని ఉన్నాయి. ఆ సేనను కర్ణుడు ఉత్సాహపరిచాడు. మహాబాహువు, మహాత్ముడు అయిన కర్ణుడు సర్వసేనలకు ముందు నిలిచి యుద్ధానికి సిద్ధమై ఉండటం చూసి దుర్యోధనాది కౌరవులందరూ ఆనందించారు. కౌరవులు గర్జనలతో, కరతాళ ధ్వనులతో, సింహనాదాలతో, వివిధ ధనుష్టంకారాలతో కర్ణుని స్వాగతించారు.'

5. ద్రోణుని సేనాపతిని చేయుమని కర్ణుడు ప్రస్తావించుట.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'రాజా! పురుషశ్రేష్ఠుడైన కర్ణుడు వచ్చి, రథంమీద నిలిచియుండటం చూసి దుర్యోధన నరపాలుడు ఇలా అన్నాడు. "నీ రక్షలో ఈ సేనకు అండ దొరికినట్లే నేను భావిస్తున్నాను. ఇక్కడ ప్రయోజనకరమూ, హితకరమూ అయిన నిర్ణయాన్ని తీసికో." కర్ణు డిలా అన్నాడు. "రాజా! నీవు మహాబుద్ధిమంతుడవు. ధనపతి విషయాలను పరిశీలించి కర్తవ్యాన్నిగూర్చి ఆలోచించగలిగినట్లు ఇతరులు ఆలోచించలేరు. మాకు కర్తవ్యాన్ని తెలుపు. రాజా! మేమంతా నీ అభిప్రాయాన్ని వినగోరుతున్నాము. న్యాయం తప్పి నీవు మాటాడ వని నా విశ్వాసం." దుర్యోధను డిలా అన్నాడు. "కర్ణా! వయస్సు, పరాక్రమం, జ్ఞానాలలో పెద్దవాడైన భీష్ముడు మన సేనాపతియై మన యోధగణాలను అన్నింటినీ నడిపించాడు. ఆయన యుద్ధప్రావీణ్యంతో శత్రుసమూహాలను సంహరిస్తూ పదిరోజులవరకు మనలను కాపాడాడు. ఆ రీతిగా దుష్కర కర్మ చేసిన భీష్ముడు

స్వర్గాభిముఖుడై యున్నపుడు ఆయన తరువాత మన సేనను నడపటానికి ఎవరు తగిన వాడనుకొంటున్నావు? నాయకుడు లేకుండా సేన ముహూర్తకాలం కూడా నిలువలేదు. అది నీటిలో నావికుడు లేని నావవంటిది. నావికుడు లేని నావ, సారథి లేని రథం యథేష్టంగా కదిలినట్టు సేనాపతిలేని సైన్యం కూడా స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తుంది. మార్గదర్శకుడు లేని యాత్రిక బృందమంతా ఇబ్బందులకు లోనయినట్లు, నాయకుడు లేని సేన సర్వ కష్టాలను అనుభవించవలసి వస్తుంది. కాబట్టి నీవు నా సేనలోనున్న మహాత్ములను అందరినీ పరిశీలించి, భీష్ముని తరువాత తగిన సేనాపతి ఎవరో ఆలోచించు. రణభూమిలో సేనాపతిగా నీవు ఎవరిని ప్రస్తావిస్తావో ఆయననే మనమంతా కలిసి నిస్సంశయంగా సేనాపతిని చేద్దాం."

కర్ణు డిలా అన్నాడు. "మహాత్ములు అయిన వీరందరూ సేనాపతిగా ఉండదగినవారే. దీనిని గురించి ఆలోచించనవసరం లేదు. కులం, శరీరం, జ్ఞానం, బలం, పరాక్రమం, బుద్ధి - ఈ కోణాలనుండి వీరంతా సేనాపతులు కాదగినవారే. వీరంతా వేదవేత్తలు, ధీమంతులు, యుద్ధంలో తిరుగులేనివారు. అయితే ముందున్న వీరినందరినీ ఒకేసారి సేనాపతులను చేయలేము గదా! ఎవరిలో విశిష్ట గుణాలు ఉంటాయో ఆ ఒక్కరినే సేనాపతిని చేయాలి. పరస్పరం సంఘర్షించే వీరిలో ఏ ఒక్కరిని సేనాపతిని చేసినా మిగిలిన వారు మనస్సులో చిన్నబుచ్చుకొని నీ హితానికై పోరాడ లేరు. అది స్పష్టమే. యోధులందరిలో పెద్దవాడు, శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడు, ధనుర్విద్యాగురువు అయిన ఈ ద్రోణాచార్యుడు సేనాపతిగా నియమించదగినవాడు. శుక్రాచార్య బృహస్పతులవంటి ఆ ద్రోణుడు కాక సేనాపతి కాదగినవాడు మరెవరున్నారు? రణభూమిలో ద్రోణుడు కదులుతుంటే ఆయనను అనుసరిస్తూ పోరాడని యోధుడు ఈ రాజులలో ఎవ్వరూ లేరు. రాజా! సర్వసేనాపతులలో, శస్త్ర ధారులలో, బుద్ధిమంతులలో నీ గురువైన ఈ ద్రోణుడే శ్రేష్ఠుడు. కాబట్టి దుర్యోధనా! యుద్ధంలో రాక్షసులను గెలువగోరిన అమరులు కార్తికేయుని సేనాపతిని చేసినట్టు వెంటనే ద్రోణాచార్యుని సేనాపతిగా నియమించు."

6. సేనాపతిత్వము స్వీకరింపుమని దుర్యోధనుడు ద్రోణుని కోరుట.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'అప్పుడు కర్ణుని మాట విని దుర్యోధన నరపాలుడు సేనల మధ్యలో నున్న ద్రోణునితో ఇలా అన్నాడు. "ద్విజశ్రేష్ఠా! తమరు ఉత్తమవర్ణం, ఉన్నత కులంలో జన్మ, శాస్త్రజ్ఞానం, వయస్సు, బుద్ధి, పరాక్రమం, యుద్ధ కౌశలం, అజేయత్వం, అర్థజ్ఞానం, నీతి, విజయం, తపస్సు, కృతజ్ఞత - ఈ గుణాలవలన సర్వశ్రేష్ఠులు.

తమరివలె యోగ్యుడైన రక్షకుడు ఈ రాజులలో మరొకడు లేడు. కాబట్టి దేవేంద్రుడు సర్వదేవతలను కాపాడినట్లు తమరు మమ్ము కాపాడాలి. తమ నేతృత్వంలో మేము శత్రువులను గెలవా లనుకొంటున్నాము. రుద్రులలో కాపాలివలె, వసువులలో అగ్నివలె, యక్షులలో కుబేరునివలె, దేవతలతో ఇంద్రునివలె, విప్రులలో వసిష్ఠునివలె, తేజస్సులలో సూర్యునివలె, పితరులలో యమధర్మరాజువలె, జలచరాలలో వరుణునివలె, నక్షత్రాలలో చంద్రునివలె, దైత్యులలో శుక్రాచార్యునివలె సేనాపతులలో తమరు శ్రేష్ఠులు. కాబట్టి మాకు సేనాపతులు కండి. అనఘా! పదకొండు అక్షౌహిణుల సేనలు తమ అధీనంలో ఉంటాయి. వాటితో శత్రువులను ఎదిరించటానికి వ్యూహాలను పన్ని, ఇంద్రుడు దానవులను చంపినట్లు శత్రువులను చంపండి. కార్తికేయుడు దేవతలకు ముందు నిలిచినట్లు తమరు మాముందు నడవండి. ఆవు ఎద్దును అనుసరించినట్లు మేమంతా యుద్ధంలో తమరిని అనుసరిస్తాము. తమరు సేనాపతిగా నిలువగా చూసిన తరువాత భీకర ధనుస్సును ధరించే మేటివిలుకాడైన అర్జునుడు దివ్యగాండివాన్ని నినదింపజేసినా కూడా దెబ్బకొట్టలేడు. పురుషోత్తమా! తమరు సేనాపతి అయితే యుద్ధంలో యుధిష్ఠిరుని అనుచరులతో, బంధువులతో సహా తప్పక గెలువగలను." 'దుర్యోధనుడు అలా పలుకగానే రాజులందరూ పెద్దగా సింహనాదాలు చేస్తూ, నీ కుమారునికి హర్షాన్ని పెంపొందింపజేస్తూ ద్రోణునకు జయాన్ని పలికారు. సైనికులు కూడా ఆనందించి దుర్యోధనుని ముందు నిలుపుకొని మేటికీర్తిని పొందగోరుతూ ప్రశంసలతో ద్రోణాచార్యుని వర్ధిల్లజేశారు. ఆపై ద్రోణుడు దుర్యోధనునితో ఇలా అన్నాడు.

7. ద్రోణునికి సైన్యాధిపతిత్వము.

'నేను వేదాంగాలతో సహా వేదాలను, మనువు చెప్పిన అర్థశాస్త్రాన్ని, పరమేశ్వరుడు అనుగ్రహించిన శస్త్ర విద్యను, వివిధ శస్త్ర ప్రయోగాలను నేర్చినవాడిని. జయాభిలాషతో మీరు నాలోని చాలా గుణాలను ప్రస్తావించారు. వాటిని అన్నింటిని వాస్తవం చేయాలని నేను సర్వపాండవులతో పోరాడుతాను. కానీ రాజా! ధృష్టద్యుమ్నుని మాత్రం నేను ఏ విధంగాను చంపలేను. అతడు నన్ను చంపటానికే జన్మించాడు. సర్వసోమకులను నశింపజేస్తూ సేనలతో పోరాడుతాను. పాండవులు రణభూమిలో నాతో ప్రసన్నంగా యుద్ధం చేయలేరు.' రాజా! అలా ద్రోణుని అనుమతిని పొంది, నీకొడుకు శాస్త్రోక్త పద్ధతిలో ద్రోణుని సేనాపతిని చేశాడు. ఆ తరువాత దుర్యోధనుడు మొదలయిన రాజులు పూర్వం ఇంద్రాది దేవతలు కార్తికేయుని సేనానిని చేసినట్లు ద్రోణుని సేనాపతిగా అభిషేకించారు. ద్రోణుని సేనాపతిని

చేయగానే అప్పుడే వాద్యఘోషలతో, శంఖ ధ్వనులతో ఆనందం వెల్లివిరిసింది. పుణ్యాహఘోషలతో, స్వస్తి వాచక శబ్దాలతో, వందిమాగధుల స్తుతులతో గీతాలతో, ద్విజోత్తముల జయశబ్దాలతో, సుందరీమణుల నృత్యాలతో ద్రోణుని యథావిధిగా సత్కరించి పాండవులను గెలిచినట్లుగానే భావించారు. మహారథుడైన ద్రోణుడు సేనాధిపత్యాన్ని పొంది, సైన్యాలతో వ్యూహాన్ని పన్ని యుద్ధం చేయదలచి నీ కుమారులతో కలిసి బయలుదేరాడు. సైంధవుడు, కళింగుడు, నీ కొడుకైన వికర్ణుడు కవచాలు ధరించి ద్రోణునకు కుడిప్రక్క నిలిచారు. నిర్మలమయిన ప్రాసాలతో యుద్ధం చేయగల గాంధార దేశీయులయిన మేటి ఆశ్వికులతో కలిసి శకుని సైంధవాదులకు సహాయకుడుగా నిలిచాడు. కృపుడు, కృతవర్మ, చిత్రసేనుడు, వివింశతి, దుశ్శాసనుడు మొదలయిన వీరులు సావధానులై ద్రోణునకు ఎడమప్రక్క నిలిచారు. వారికి సహాయకులుగా సుదక్షిణుడు మొదలయిన కాంబోజులు, శకులు, యవనులతో కలిసి మహావేగంగల గుర్రాలపై వెళ్ళారు. మద్రదేశీయులు, త్రిగర్త దేశీయులు, అంబష్ఠులు, ప్రతీచ్యులు (పడమట), ఉదీచ్యులు (ఉత్తర), మాలవులు, శిబులు, శూరసేనులు, శూద్రులు, మలదులు, సౌవీరులు, కితవులు, ప్రాచ్యులు, దాక్షిణాత్యులు – వీరంతా నీ కుమారుని ముందుంచుకొని, కర్ణుని వెనుక నిలిచి, సర్వసేనలను ఉల్లాసపరుస్తూ నీ కుమారులతో కలిసి వెళ్ళారు. కర్ణుడు సేనలలో ఉత్సాహాన్ని నింపుతూ విలుకాండ్రకందరకూ ముందుగా నడిచాడు. ఆయన ధ్వజం వెలుగులు చిమ్ముతూ విశాలంగా ఉంది. దానిపై ఏనుగును కట్టే గొలుసు చిహ్నంగా ఉంది. అది తనసేనలలో హర్షాన్ని కల్గిస్తూ సూర్యతేజస్సుతో ప్రకాశిస్తోంది. కర్ణుని చూసిన తరువాత భీష్ముని పతనాన్ని ఎవ్వరూ తలచుకోలేదు. రాజులందరూ, కౌరవులతో సహా శోకాన్ని మరచిపోయారు.

ఆనందంగా ఉన్న యోధులెందరో హడావుడిగా ఇలా అనుకొంటున్నారు, "కర్ణుని చూసిన తరువాత పాండవులు రణభూమిలో నిలువలేరు. కర్ణుడు యుద్ధంలో దేవేంద్రునితో సహా దేవతలనైనా గెలువగలడు. ఇక శక్తి పరాక్రమాలను కోల్పోయిన పాండవులను యుద్ధంలో ఓడించటమెంత? భీష్ముడు యుద్ధంలో పాండవులను కాపాడాడు. కానీ కర్ణుడు వారిని తీక్ష్ణబాణాలతో యుద్ధంలో నాశనం చేస్తాడు." రాజా! సైనికులు ఒకరితో ఒకరు ఇలా మాటాడుకొంటూ ఆనందంగా కర్ణుని సత్కరిస్తూ, ప్రశంసిస్తూ నిర్గమించారు. ద్రోణుడు మనసేనను శకట వ్యూహంలో నిలిపాడు. మహాత్ములయిన శత్రువులు క్రౌంచ వ్యూహాన్ని పన్నారు. ధర్మరాజు తానే ప్రీతితో ఆ వ్యూహాన్ని పన్నాడు. వ్యూహానికి ముందుగా శ్రీ కృష్ణార్జునులు వానర ధ్వజాన్ని ఎగురవేస్తూ నిలిచారు. అర్జునుని ధ్వజం సూర్యమార్గంలో ఎగురుతోంది. అది సర్వసేనలకు ఆశ్రయం. సర్వధనుర్ధారుల

తేజః పుంజం. అది మహాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుని సేనను ప్రకాశింపజేస్తోంది. ప్రళయకాలంలో ప్రజ్వలించే సూర్యుడు భూమిని దేదీప్యమానం చేస్తూ కనిపించినట్లు ధీమంతుడైన అర్జునుని పతాక అంతటా ప్రకాశిస్తూ కనిపిస్తోంది. **యోధులలో అర్జునుడు శ్రేష్ఠుడు. విండ్లలో గాండివం శ్రేష్ఠం, ప్రాణులలో వాసుదేవుడు శ్రేష్ఠుడు. చక్రాలలో సుదర్శనం శ్రేష్ఠం.*** ఈ నాలుగు తేజస్సులను మోసుకొని తెల్లగుర్రాల రథం వచ్చి, పైకి లేచిన కాలచక్రంవలె శత్రువుల ముందు నిలిచింది. ఇలా మహాత్ములైన ఆ కృష్ణార్జునులు తమ సేనకు ముందు నిలిచారు. నీ సేనకు ముందు కర్ణుడు. శత్రుసేనకు ముందు అర్జునుడు. యుద్ధంలో గెలవాలన్న రోషావేశాలతో, ఒకరినొకరు సంహరించాలన్న తలపుతో కర్ణార్జునులు రణభూమిలో ఒకరినొకరు చూశారు. ఆ తరువాత మహారథుడైన ద్రోణుడు వేగంగా బయలుదేరగానే తీవ్రంగా ఆర్తనాదం చేస్తూ భూమి కంపించింది. ఆ తరువాత గాలికి ఎగిసిన దుమ్ము దట్టంగా భయంకరంగా సూర్యునితో సహా ఆకాశమంతా వ్యాపించింది. అది పట్టుబట్టల ప్రోగువలె కనిపిస్తోంది. గగనతలంలో మేఘాలు లేకపోయినా మాంసం, ఎముకలు, నెత్తురు కురిశాయి. రాజా! గ్రద్దలు, డేగలు, కొంగలు, తెల్లడేగలు, కాకులు వేలకువేలుగా నీ సేనకు పైపైన సంచరించసాగాయి. నక్కలు పెద్దపెద్దగా భయంకరంగా అరవసాగాయి. మాంసం తినాలనీ, నెత్తురు త్రాగాలనీ ఆశిస్తూ పదే పదే నీసేనచుట్టూ అపసవ్యంగా తిరుగసాగాయి. అప్పుడే ప్రజ్వలిస్తూ దేదీప్యమానమై ఒక ఉల్క రణభూమిలో తన తోకతో అందరినీ చుట్టి, గర్జనలతో, కంపనలతో నేల రాలింది. రాజా! సేనాపతి బయలుదేరగానే మెరుపులతో కూడిన మేఘాలు గర్జించసాగాయి. సూర్యుని చుట్టూ పెద్ద గుడి ఏర్పడింది. ఇంకా ఎన్నో దారుణమైన ఉత్పాతాలు (అపశకునాలు) రణభూమిలో వీరుల వినాశాన్ని సూచిస్తూ కనిపించాయి.

ఆపై కురుపాండవసేనల యుద్ధం ప్రారంభమైంది. ప్రపంచమంతా కోలాహలంతో నిండిపోయింది. క్రోధంతో నిండిన పాండవులు, కౌరవులు విజయాభిలాషతో పదునైన బాణాలతో పరస్పరం సంహరించుకొంటున్నారు. ఆ వీరులంతా దెబ్బకొట్టడంలో నేర్పరులు. మేటి విలుకాడు అయిన ద్రోణుడు పదునైన బాణాల వృష్టిని కురిపిస్తూ విశాలమైన ఆ పాండవ సేనను వేగంగా ఆక్రమించాడు. రాజా! ద్రోణుడు విజృంభించటాన్ని చూసి పాండవులు సృంజయులతో కలిసి విడివిడిగా బాణవృష్టిని కురిపిస్తూ ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నారు. పెనుగాలి మేఘాలను చెదరగొట్టినట్లు ద్రోణుడు కలత బెట్టగా పాంచాలసేనతో కూడిన

---

* **యోధానామర్జునః శ్రేష్ఠః గాండీవం ధనుషాం వరమ్ ॥ 29**
వాసుదేవశ్చ భూతానాం చక్రాణాం చ సుదర్శనమ్ ।

విశాల పాండవసేన చెల్లాచెద రయిపోయింది. రణభూమిలో అనేక దివ్యాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తూ ద్రోణుడు పాండవ సృంజయులను క్షణకాలంలోనే పీడించాడు. ఇంద్రునిచే దానవులవలె ద్రోణునిచే పీడింపబడుతున్న ధృష్టద్యుమ్నాది పాంచాల దేశీయులు వణికిపోయారు. ఆపై దివ్యాస్త్రవేత్త, శూరుడు, మహారథుడు అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణసేనను బాణవృష్టితో అనేక విధాలుగా గాయపరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు శరవృష్టితో ద్రోణుని శరవృష్టిని నివారించి, కౌరవులనందరినీ సంహరించసాగాడు. ఆపై ద్రోణుడు తన సేనను నియంత్రించి రణభూమిలో స్థిరంగా నిలిచి ధృష్టద్యుమ్నునిపై దాడిచేశాడు. తీవ్రంగా కోపించిన ఇంద్రుడు వేగంగా దానవులపై కురిపించినట్లు ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నునిపై పెద్దగా బాణవర్షాన్ని కురిపించాడు. సింహం ఇతర మృగాలను చెదరగొట్టినట్లు ద్రోణుని బాణాలకు కంపిస్తూ పాండవ సృంజయులు మాటిమాటికి చెదరిపోయారు. రాజా! ఆ రీతిగా ద్రోణుడు పాండవసేనలో అలాతచక్రంవలె సంచరించాడు. అది అద్భుతంగా కనిపించింది. శాస్త్రదృష్ట్యా తయారు చేయబడిన ద్రోణుని రథం గంధర్వనగరం వలె ఉన్నది. గాలికి పతాక రెపరెపలాడుతోంది. ఆహ్లాదకరమయిన ఆ రథంగుర్రాలు గంతులు వేస్తూ వెళ్తున్నాయి. స్ఫటికాలతో నిర్మలమయిన ధ్వజదండం శత్రువులకు భీతి కలిగిస్తోంది. అటువంటి గొప్పరథాన్ని ఎక్కి, ద్రోణుడు శత్రుసేనను సంహరించాడు.'

8. ద్రోణవధ శ్రవణము.

సంజయు డిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆ రీతిగా గుర్రాలను, సారథులను, రథాలను, ఏనుగులను, సేనలను సంహరిస్తున్న ద్రోణుని చూసి పాండవులు వ్యథ చెందారే కానీ ఆయనను వారించలేకపోయారు. ఆ తరువాత ధర్మరాజు సర్వవిధాలుగా సంసిద్ధులై ద్రోణుని నివారించండి' అని అర్జున ధృష్టద్యుమ్నులతో అన్నాడు. అక్కడ అర్జునుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, అతని అనుచరులు ద్రోణుని నిరోధించారు. ఆపై మహారథులందరూ వచ్చిపడ్డారు. రాజా! కేకయులు, భీమసేనుడు, అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు, ధర్మరాజు, నకుల సహదేవులు, మత్స్యదేశసేనలు, ద్రుపదుని కొడుకులు, ఉల్లాసంగా ఉన్న ద్రౌపది కొడుకులు, ధృష్టకేతువు, సాత్యకి, కోపించిన చేకితానుడు, మహారథుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు, పాండవులను అనుసరిస్తున్న ఇతరరాజులు తమ తమ వంశపరాక్రమాలకు అనుగుణంగా వివిధ కర్మల నాచరించారు. రణభూమిలో పాండవులచే రక్షింపబడుతున్న వారి సేనను చూసి, ద్రోణుడు కోపంతో కళ్ళు త్రిప్పి, చూశాడు. యుద్ధంలో ఎవ్వరూ గెలవజాలని ద్రోణుడు రణభూమిలో తీవ్రకోపానికి లోనయి, గాలి మేఘాలను చిన్నా భిన్నం చేసినట్లు

పాండవులను సంహరించసాగాడు. ద్రోణుడు వృద్ధుడైనా యువకునివలె ఇటూ అటూ పరుగెత్తుతూ ఉన్మత్తునివలె రథాల మీదా, గుర్రాల మీదా, సైనికులమీదా, ఏనుగుల మీదా దాడి చేశాడు? రాజా! ఆ ద్రోణుని గుర్రాలు ఎర్రనివి. వాయువేగం గలవి. మేలు జాతికి చెందినవి. ఒళ్ళంతా నెత్తుటితో తడిసిన ఆ గుర్రాలు అవిశ్రాంతంగా పరుగెత్తసాగాయి. వ్రతాచరణ శీలుడైన ద్రోణుడు కోపించిన యమునివలె మీద పడుతుండగా చూసి పాండవ యోధులు అటు ఇటూ పారిపోయారు. వారు పరుగెడుతున్నారు. మరల వస్తున్నారు. కొందరు యుద్ధాన్ని చూస్తున్నారు. కొందరు కేవలం నిలబడియున్నారు. వారి ప్రవర్తనతో పరమదారుణమై, భయంకరమైన కోలాహలం ఏర్పడింది. ఆ కోలాహలం శూరులకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తోంది. పిరికివారికి భయాన్ని పెంచుతోంది. భూమ్యాకాశాల మధ్య నున్న ఖాళీని అది అంతటా పూరించింది. ఆపై ద్రోణుడు రణభూమిలో మరల తనవేరును వినిపించి, శత్రువులపై బాణవృష్టిని కురిపిస్తూ, తన రౌద్రరూపాన్ని ప్రదర్శించాడు.

ద్రోణుడు వృద్ధుడయినా బలసంపన్నుడైన యువకునివలె పాండుపుత్రుని సేనలలో యమునివలె సంచరించాడు. యోధుల తలలను, మంచి నగలు ధరించిన ఉగ్రబాహువులను కూడా ఖండించి రథంపైనున్న ఆసనాలను శూన్యం చేస్తూ మహారథులవైపు చూసి, గర్జిస్తున్నాడు. ఆయన ఆనందంతో చేస్తున్న సింహనాదాలతోనూ, బాణాల వేగంతోనూ రణభూమిలోని యోధులు చలికి వణుకుతున్న గోవులవలె కంపించిపోయారు. ద్రోణుని రథఘోషవలన, అల్లెత్రాటిని లాగటంవలన ధనుష్టంకారంవలన ఆకాశంలో మహాకోలాహలం చెలరేగింది. ఆపై ఆయన వింటినుండి వెలువడుతున్న వేలకొలది బాణాలు సర్వదిక్కులయందును వ్యాపించి ఏనుగులపై, గుర్రాలపై, రథాలపై, కాల్బలాలపై పడుతున్నాయి. ద్రోణుని ధనుస్సు, మహావేగం గలది. ఆయన అస్త్రాలతో అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేస్తున్నాడు. అటువంటి ద్రోణుని పాంచాలురు, పాండవులు కలిసి నిరోధించే ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. ద్రోణుడు ఏనుగులు, గుర్రాలు, పదాతిదళాలు గల సర్వసేనలను యమలోకానికి పంపించాడు. స్వల్పకాలంలోనే నేలను నెత్తుటిబురదగా చేశాడు. ద్రోణుడు దివ్యాస్త్రాలను విస్తరింపజేస్తూ, నిరంతరంగా బాణాలను ప్రయోగిస్తూ సర్వదిక్కులలోను బాణాలతో జాలరులను కట్టినట్టు కనిపిస్తోంది. సైనికులమధ్య, రథికులమధ్య, ఆశ్వికులమధ్య, ఏనుగు సవారీల మధ్య మేఘాలలో మెరుపువలె ద్రోణుని పతాకం ఎగురుతూ కనిపిస్తోంది. అయిదుగురు కేకయ రాజకుమారులను, పాంచాలరాజును బాణాలతో మథించి, ద్రోణుడు ధనుర్బాణాలను చేతబట్టి, యుధిష్ఠిరుని సేనను ఆక్రమించాడు. భీమసేనుడు, ధనంజయుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శైబ్యకుమారుడు, కాశిపతి, శిబి వీరంతా ద్రోణుని చూసి గర్జిస్తూ

బాణవృష్టిని కురిపించసాగారు.

ద్రోణుని బాణాలచే ఖండించబడినవై ఆ వీరుల బాణాలు నిష్ఫలంగా వరుసలు వరుసలుగా రణాంగణంలో కూలి దొర్లుతూ కనిపించాయి. అది నదుల మధ్యలోని ద్వీపాలలో రెల్లుగడ్డిని కోసి పరిచినట్లుంది.

బంగారు రెక్కలు గల బాణాలు ద్రోణుని వింటినుండి వెలువడి పాండవసేనలలోని ఏనుగులు, గుర్రాలు, యువకుల శరీరాలను భేదించి నేలలో గ్రుచ్చుకొన్నాయి.

బాణాలతో శరీరాలు శిథిలమై పడిపోయిన సైనిక సమూహాలు, రథాలు, ఏనుగులు, గుర్రాలచే కప్పబడి, ఆ రణభూమి ప్రళయ కాలమేఘాలు ఆవరించిన ఆకాశంవలె కనిపించింది. సాత్యకి, భీమసేన, అర్జునుల నేతృత్వంలో నడుస్తూ అభిమన్యుడు, ద్రుపదుడు, కాశిరాజులతో కలిసిన సేనను, ఇతర వీరులను కూడా ద్రోణుడు నీ కుమారుల ఐశ్వర్యాన్ని కోరుతూ రణభూమిలో మర్దించాడు. మహాత్ముడైన ద్రోణుడు రణభూమిలో ఈ పరాక్రమ కర్మను, ఇంకా ఇతర కర్మలను కూడా చేసి, ప్రళయ కాలసూర్యునివలె లోకాలను తపింపజేసి, స్వర్గస్థుడయ్యాడు. శూరుడు, సువర్ణ రథుడు అయిన ద్రోణుడు యుద్ధంలో వందలు వేలుగా పాండవయోధులను చంపి, ధృష్టద్యుమ్నుని చేతిలో చనిపోయాడు. వెన్ను చూపని శూరులతో నిండిన ఒక అక్షౌహిణికన్న ఎక్కువసేనను చంపి, ఆపై ఆ ధీరుడు పరమగతిని పొందాడు. రాజా! బంగారు రథంగల ద్రోణుడు దుష్కరమయిన పరాక్రమ ప్రదర్శన చేసి, ఆపై పాండవులతో కలిసిన అమంగళ క్రూరకర్ములయిన పాంచాలుర చేతిలో మరణించాడు. రాజా! రణభూమిలో ఆచార్యుడు చనిపోగానే ఆకాశంలో అదృశ్యంగా ఉన్నభూతాలు, కౌరవ సేనలు ఆర్తనాదాలు చేశాయి. 'అయ్యో! ఎంతపని జరిగింది' అంటూ భూతాలు చేస్తున్న ఆర్తనాదం అంతరిక్షాన్ని, భూమిని, నింగిని, దిక్కులను, మూలలను ప్రతిధ్వనింపజేస్తూ పెద్దగా వినిపించింది. దేవతలు, పితరులు, ద్రోణుని ముందు తరాల వారు రణభూమిలో పడిపోయిన మహారథుడైన ఆ ద్రోణుని చూశారు. పాండవులు గెలుపును పొంది సింహనాదాలు చేశారు. ఆ సింహనాదాలతో భూమి కంపించింది.'

9. ద్రోణవధము విని ధృతరాష్ట్రుడు శోకించుట.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. 'అస్త్రవిద్యలో నేర్పరి, ఆయుధధారులందరిలో మేటి అయిన ద్రోణుడు రణభూమిలో ఎలా చరిస్తుంటే పాండవ సృంజయులు చంపగలిగారు ? ద్రోణుని రథం విరిగిపోయిందా ? బాణాలు ప్రయోగిస్తుంటే ధనుస్సు శిథిలమయిందా ? లేదా ద్రోణుడు ఏమరుపాటుకు లోనయ్యాడా? దానితో మరణాన్ని పొందాడా ? నాయనా!

ద్రోణుడు శత్రువులకు గెలువజాలనివాడు. పదే పదే బంగారు రెక్కలుగల బాణసమూహాలను కురిపిస్తున్నవాడు. చేతిలో వేగమున్నవాడు. చిత్రంగా యుద్ధం చేయగల పండితుడు. బాణాలను దూరంగా విసరగలవాడు. అస్త్రవిద్యా పారంగతుడు. జితేంద్రియుడు. దివ్యాస్త్రధారి. మర్యాద తప్పనివాడు. మహారథుడు. ఆ ద్విజోత్తముడు రణభూమిలో ప్రయత్నశీలుడై దారుణ కర్మ చేయగలవాడు. అటువంటి ద్రోణుని ధృష్టద్యుమ్నుడు ఎలా చంపగలిగాడు ? ద్రోణాచార్యునివంటి శూరుడు కూడా మహాత్ముడైన ధృష్టద్యుమ్నుని చేతిలో చనిపోయాడంటే పౌరుషం కన్న దైవమే బలీయమని నాకు స్పష్టంగా అనిపిస్తోంది. ద్రోణాచార్యునిలో నాలుగురకాలయిన అస్త్రాలు స్థిరంగా ఉంటాయి. అటువంటి ధనుర్విద్యాచార్యుడు చనిపోయాడని నాకు చెప్తున్నావు. పులిచర్మాలు చుట్టిన బంగారు రథాన్ని ఎక్కి, బంగారు శిరస్త్రాణాన్ని ధరించియున్న ద్రోణుడు మరణించాడని వింటుంటే ఈనాడు నాకు దుఃఖం తొలగిపోవటం లేదు. సంజయా! ఇతరుల దుఃఖంతో ఎవ్వడూ మరణించడన్నది వాస్తవం. అందుకే ద్రోణుడు మరణించాడని విని కూడా మందబుద్ధియైన నేను బ్రతికి ఉన్నాను. దైవమే గొప్పదనిపిస్తోంది. పౌరుషం నిరర్థకం. నా హృదయం ఎంతగట్టిది ! లోహమయమై ఉంటుంది. అందుకే ద్రోణుడు చనిపోయాడని విని కూడా నూరుముక్కలుగా చీలిపోవటం లేదు. గుణార్థులైన బ్రాహ్మణులు, రాజపుత్రులు కూడా బ్రహ్మాస్త్ర దివ్యాస్త్రాల కోసం ద్రోణునే ఉపాసిస్తారు. అటువంటి ఆయన ఎలా మరణించాడు ? ద్రోణుని పతనం సముద్రం ఎండిపోవటం వంటిది. మేరువు కదలటం వంటిది. సూర్యుడు పడటం వంటిది. దానిని నేను సహించలేకపోతున్నాను. ద్రోణుడు దుష్టులకు నిరోధకుడు, ధార్మికులకు రక్షకుడు. దీనుడనైన నాకోసం ప్రాణాలను కూడా విడిచాడు. బుద్ధిహీనులయిన నా కుమారులు కూడా ఆయన పరాక్రమం మీదనే ఆశపెట్టుకొన్నారు. బుద్ధిలో బృహస్పతితో, శుక్రాచార్యునితో సమానుడైన ద్రోణుడు ఎలా చనిపోయాడు ? ద్రోణాచార్యుని రథాశ్వాలు పెద్దవి, ఎర్రనివి, బంగారు జాలరులతో అలంకరింపబడినవి. రథానికి పూన్చితే వాయువేగంతో పరుగెత్తుతాయి. యుద్ధభూమిలో ఆయుధాల దెబ్బలనన్నింటిని తప్పించ గలవి. యుద్ధంలో బలసంపన్నతతో రథాన్ని చక్కగా లాగగలవి. నియంత్రణలో నిలిచేవి. గొప్పగా సకిలించగలవి. ధనుష్టంకారంతో పాటు కురిసే బాణ వృష్టిని, శస్త్రపాతాలను సహించగలవి. శత్రువులపై విజయాన్ని కోరుతూ వ్యథను, శ్వాసను కూడా జయించగలవి. సింధుదేశంలో పుట్టిన ఆ గుర్రాలు రణభూమిలో ఏనుగుల ఘీంకారాలకు గానీ, శంఖదుందుభిధ్వనులకు గానీ ఎప్పుడూ బెదరిపోనివి. ద్రోణుని రథాన్ని లాగుతున్న వేగగాములయిన ఆ గుర్రాలు ఓడిపోయాయా? బంగారు రథాన్ని లాగుతూ ద్రోణుని సేనలో మున్న ఆ గుర్రాలు

పాండవసేనను ఎందుకు అతిక్రమించలేకపోయాయి ? రణభూమిలో బంగారు అలంకరణలు గల ఉత్తమ రథంపై నిలిచి సత్యపరాక్రముడైన ద్రోణుడు ఏం చేశాడు ? లోకంలోని విలుకాండ్రు అందరూ ఆయన పెట్టిన విద్యాభిక్షతోనే జీవిస్తున్నారు. సత్యసంధుడు, బలశాలి అయిన ఆ ద్రోణుడు రణభూమిలో ఏం చేశాడు ?

స్వర్గంలో దేవేంద్రుని వలె ధనుర్ధారులలో పెద్దవాడు, రౌద్రకర్ముడు అయిన ద్రోణుని రణభూమిలో ఏ రథికులు ఎదిరించారు ? ఆ రణభూమిలో దివ్యాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తూ స్వర్ణరథాన్ని ఎక్కి ఉన్న మహాబలుడైన ద్రోణుని చూసి, పాండవులు పారిపోయారా ? లేదా ధర్మరాజు తమ్ములతో, సర్వ సేనలతో కలిసి ధృష్టద్యుమ్నుని పాశంగా చేసి, ద్రోణుని అన్నివైపులనుండి ముట్టడించిందా ? అర్జునుడు సూటిగా వెళ్ళే తన బాణాలతో ఇతర రథికులను నివారిస్తుంటే పాపకర్మకారి అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిపై దాడి చేశాడా ? అర్జునుని రక్షణలో నిలిచిన రౌద్రకర్మకారి అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు తప్ప ద్రోణుని చంపగల మరొక వీరుడు నాకు కనిపించటం లేదు. కేకయులు, చేది, కారూష, మత్స్యదేశీయ సైనికులు, ఇతర రాజులు చీమలు పామును చుట్టుముట్టినట్టు ద్రోణుని కలతబెట్టగా, ఆ స్థితిలో చుట్టూ పాండవ సైనికుల అండతో నీచుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు పాపకర్మాసక్తుడై ద్రోణాచార్యుని చంపి ఉంటాడని నా అభిప్రాయం. ద్రోణుడు నాలుగు వేదాలను, వేదాంగాలను, ఇతిహాసాలను అధ్యయనం చేసి నదులకు సముద్రంవలె బ్రాహ్మణులకు ఆశ్రయ మయ్యాడు. క్షాత్ర ధర్మాన్ని, బ్రాహ్మణ ధర్మాన్ని కూడా పాటించినవాడు. అటువంటి వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు శస్త్రంతో వధకు ఎలా గురి అయ్యాడు ?

అసహనానికి లోనై నేను ఎల్లప్పుడూ కౌంతేయులను బాధించాను. అంతటి క్లేశాలకు వారు తగరు. ద్రోణుడు దానిని సహించాడు. దాని ఫలితమే ఇది. లోకంలోని ధనుర్ధారులందరూ ద్రోణుని శిక్షణను పొంది దానితో జీవిస్తున్నారు. అటువంటి సత్యసంధుడు, సుకృతి అయిన ద్రోణుడు రాజ్యకాములైన పాండవులచే ఎలా చంపబడ్డాడు ? మహాసత్త్వుడు, మహాబలుడు అయిన ద్రోణుడు స్వర్గంలో దేవేంద్రునివలె శ్రేష్ఠుడు. అటువంటి వానిని చిన్న చేపలు తిమింగలాన్ని చంపినట్లు పాండవులు ఎలా చంపారు ? ద్రోణుడు వేగంగా చేయి కదపగలవాడు. బలవంతుడు. గట్టి విలుకాడు. అరిమర్దనుడు. విజయాన్ని కోరే వాడెవడైనా ఆయనకు లక్ష్యమైతే ఇక బ్రతకలేడు. బ్రతికియున్న రోజులలో వేదప్రియులముందు వేదధ్వనిని, వీరులముందు అల్లెత్రాటి శబ్దాన్ని ఎన్నడూ విడనాడలేదు. అదీనుడు, పురుషోత్తముడు, బిడియం గలవాడు, ఓటమి నెరుగనివాడు, సింహవిక్రముడు, గజ పరాక్రముడు. అటువంటి ద్రోణుని మృతిని నేను సహించలేకపోతున్నాను.

సంజయా! మొక్కవోని యశస్సు, బలమూ గలిగి దుర్ధర్షుడైన ద్రోణుని పురుషోత్తములందరి సమక్షంలో ధృష్టద్యుమ్నుడెలా చంపగలిగాడు ? సమీపంనుండి సంరక్షిస్తూ ద్రోణునకు ముందు ఎవరు నిలిచారు ? వెనుక ఎవరు నిలిచారు ? ఆ మహాత్ముని దక్షిణచక్రాన్ని ఎవరు రక్షించారు ? ఎడమ చక్రాన్ని ఎవరు రక్షించారు ? యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు ఆ వీరుని ముందు ఎవరు నిలిచారు ? ప్రాణాలను పణంగా పెట్టి శత్రువులను ఎదిరించి ఎవరు మరణించారు. రణభూమిలో ద్రోణునకు పెద్ద ధైర్యాన్ని కలిగించిన వారెవరు ? క్షత్రియులు మందబుద్ధులై భయపడి రణరంగంలో ద్రోణుని వీడిపోలేదు గదా! రక్షకులు అక్కడలేని వేళ శత్రువులు ఆయనను చంపలేదు గదా? రణభూమిలో శౌర్యవంతుడు కాబట్టి భయంతో ఎప్పుడూ వెన్నుచూపలేదు. ఎన్ని ఇబ్బందులెదురైనా సరే! ఆటువంటివాడు శత్రువులచే ఎలా చంపబడ్డాడు ? సంజయా! తీవ్రమైన ఇబ్బందులు కలిగినా ఉత్తముడు యథాశక్తిగా పోరాడి తీరాలి. అలా పోరాడే తత్త్వం ఆయనలో ఉంది. సంజయా! నా మనస్సు మోహానికి లోనయింది. ఇక చెప్పటం ఆపు. మరల స్పృహలోనికి వచ్చిన తరువాత నిన్ను అడుగుతాను.'

10. ధృతరాష్ట్రశోకము.

వైశంపాయనుడిలా అన్నాడు. 'సంజయుని అలా అడుగుతూనే మనసులోని శోకంతో బాగా నలిగిపోయి, ధృతరాష్ట్రుడు తనకుమారుల గెలుపుమీద ఆశ వదులుకొని, క్రింద పడిపోయాడు. స్పృహకోల్పోయి పడిపోయిన ఆ ధృతరాష్ట్రుని పరిచారికులు వింజామరలతో వీస్తూ, పరిమళ భరితమైన చల్లని నీటిని చిలకరించసాగారు. పడిపోయిన మహారాజును చూసి భరత స్త్రీలందరూ ఆయనను అన్నివైపులా చుట్టుముట్టి చేతులతో స్పృశించారు. ఆ స్త్రీలు కన్నీరు కార్చుతూ మెల్లగా ధృతరాష్ట్రుని నేలపై నుండి లేపి, సింహాసనంపై కూర్చోబెట్టారు. సింహాసనంపై కూర్చున్న ఆ రాజుకు అన్నివైపుల నుండి గాలి వీస్తున్నారు. అయినా మూర్ఛలోనే మునిగి ఆయన నిశ్చేష్టంగానే ఉన్నాడు. ఆ రాజు - ధృతరాష్ట్రుడు మెల్లగా మూర్ఛనుండి తేరుకొని వణికిపోతూ మరల జరుగుతున్న విషయాలను గూర్చి అడిగాడు. "ఉదయిస్తున్న సూర్యునివలె తన కాంతులతో అంధకారాన్ని దూరం చేస్తున్న ఆ యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణుని సమీపించకుండా ఎవరు నివారించారు ? యుధిష్ఠిరుడు మదపుటేనుగు వంటివాడు. ఆడ యేనుగుతో కలవబోతున్నప్పుడు పోటీకివచ్చిన ఇతర గజాలు గెలువలేని రీతిగా ఆక్రమణచేసే ఏనుగువలె వేగవంతుడు, పరాక్రమశాలి, రణభూమిలో వీరులను సంహరించినవాడు, సత్యనిష్ఠుడు అయిన ఆ యుధిష్ఠిరుడు

ఒంటరిగా భయంకరదృష్టితోనే దుర్యోధన సేననంతా భస్మం చేయగలవాడు. కంటిచూపుతోనే శత్రుసంహారం చేయగలవాడు. జితేంద్రియుడై లోకుల మన్ననల నందినవాడు. ఆ యుధిష్ఠిరుడు విల్లుపట్టి ద్రోణుని సమీపిస్తున్నప్పుడు మన శూరులెవరు ఆయనను నివారించగలిగారు ? నరోత్తముడు అయిన ధర్మరాజు ధనుర్ధారియై నిలిచినపుడు నావారు ఎవరు ఆయనపై ఆక్రమణ చేశారు ? భీమసేనుడు వేగంగా ఎదురు నిలిచి, ద్రోణునిపై దాడి చేస్తుంటే ఏ శూరులు నిలువరించగలిగారు ?

అర్జునుడు మేఘశ్యాముడు, విద్యుత్తును వెలువరించే మేఘంవలె భీకరవజ్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించేవాడు. వర్షాలు కురిపించే ఇంద్రుని వలె బాణవృష్టిని కురిపించేవాడు. చాపమే మెరుపుతీగ. రథిక సమూహమే కారుమబ్బులు. రథఘోషయే ఉరుములు. బాణాల ధ్వనియే వర్షపాత శబ్దం. రోషమారుతమే ప్రేరకం. మనోరథం వలె వేగంగా సంచరిస్తూ, శత్రుమర్మచ్ఛేదనం చేస్తూ, భీకరంగా కనిపిస్తూ, రక్తజలంతో దిక్కులను ముంచెత్తుతూ, మానవశవాలతో భూమిని కప్పుతుంటాడు. ధీమంతుడై, భీకరంగా గర్జిస్తూ, రుద్రుడై గాండివాన్ని పట్టి అర్జునుడు బాణాలతో దుర్యోధనాదులను ముంచుతున్నప్పుడు మీరేమనుకొన్నారు ? అర్జునుడు ఆకాశాన్ని బాణాలతో దట్టంగా నింపివేస్తూ వచ్చినప్పుడు ఆ పార్థుని చూస్తున్న మీరు ఏ స్థితికి లోనయ్యారు ? అర్జునుడు పెద్దపెట్టున సింహనాదం చేస్తూ, మీ వెంటబడినప్పుడు గాండివశబ్దంతోనే మనసేన నశించలేదు గదా ? అర్జునుడు బాణాలతో మీ ప్రాణాలను తీయలేదు గదా? వేగంగా వీస్తున్నగాలి మేఘాలను చెదరగొట్టినట్టు బాణ సమూహాలతో రాజులను గాయపరిచి ఉంటాడు. సేనలముందు భాగంలో అర్జునుని పేరు వింటేనే జనమంతా చెదరిపోతారు. అటువంటి గాండీవిని యుద్ధంలో ఎవడు సహించగలడు ? సేనలన్నీ వణికిపోతున్నప్పుడు, వీరులంతా భయపడుతున్నప్పుడు ద్రోణుని వీడనివారెవరు ? భయంతో పారిపోయిన క్షుద్రు లెవరు ? యుద్ధంలో దేవతలనైనా జయించగల అర్జునునకు ఎదురు నిలిచి, ప్రాణాలమీద ఆశను వీడి, మృత్యువును పొందినవారెవరు? శ్వేతవాహనుడైన అర్జునుని వేగాన్ని నావారు సహించలేరు. వర్షాకాలమేఘగర్జనవంటి గాండివఘోషను నావారు సహించలేరు. కృష్ణుడు రథాన్ని నడుపుతుంటే, అర్జునుడు రథికుడై ఉంటే దేవాసురులు కూడా ఆ రథాన్ని గెలువజాలరని భావిస్తున్నాను. సుకుమారుడు, యువకుడు, శూరుడు, అందగాడు, మేధావి అయిన నకులుడు రణభూమిలో పెద్దగా సింహనాదం చేస్తూ, సర్వసైనికులను వ్యథపెడుతూ వచ్చినప్పుడు ఏ శూరులు ద్రోణునకు రక్షగా నిలిచారు ? సహదేవుడు ఆర్యవ్రతుడు, అమోఘంగా బాణాలు ప్రయోగించగలడు. బిడియం గలవాడు. ఓటమి నెరుగనివాడు. రణభూమిలో శత్రుదుర్జయుడు.

అటువంటి సహదేవుడు కోపించిన సర్పంవలె యుద్ధం చేస్తూ వస్తున్నప్పుడు అతనిని ఏ శూరులు నిలువరించగలిగారు ?

సౌవీర రాజయొక్క విశాలసేనను మథించి సర్వాంగశోభన, కమనీయ అయిన ఆయన కుమార్తె భోజను భార్యగా జేసికొన్న నరోత్తముడు సాత్యకి. సత్యం, ధృతి, శౌర్యం, నిర్మలబ్రహ్మచర్యం - వంటి గుణాలు ఎప్పుడూ సాత్యకిలో ఉంటాయి. ఆ సాత్యకి బలవంతుడు, సత్యకర్ముడు, ఉదారుడు, ఓటమినెరుగనివాడు, రణరంగంలో కొంచెమించు కృష్ణునంతటివాడు, ధనంజయుని గురుత్వంలో అస్త్రవిద్యలో మేటి అయినవాడు, అస్త్రవిద్యలో అర్జునునితో సమానుడు - ఆ సాత్యకి ద్రోణుని సమీపిస్తుంటే ఎవరు నివారించారు. సాత్యకి వృష్ణివంశస్థులలో వీరుడు, శూరుడు, సర్వధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు. అస్త్రవిద్యలో, కీర్తిలో, పరాక్రమంలో పరశురామునితో సమానుడు. శ్రీకృష్ణునిలో మూడులోకాలూ ఉన్నట్లు సాత్యకిలో సత్యమూ, ధృతి, మతి, శౌర్యం, శ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మాస్త్రం అన్నీ ఉన్నాయి. అటువంటి గుణాలు కలిగి, దేవతలకు కూడా ఎదిరింపరాని మేటి విలుకాడైన సాత్యకిని ఏ శూరులు నిలువరించారు ? ధృష్టద్యుమ్నుడు పాంచాలురలో మేటివీరుడు. ఉత్తమ వంశప్రియుడు. నిత్యమూ సత్కర్ముడు. యుద్ధంలో గొప్ప బలప్రదర్శన చేసేవాడు. అర్జునునకు హితాన్ని చేయనెంచినవాడు. నాకు అనర్థం కల్గించటానికే పుట్టినవాడు. యమ, కుబేర, సూర్య, మహేంద్ర, వరుణులవంటివాడు. ప్రఖ్యాత మహారథుడు, భీకరసంగ్రామంలో ద్రోణునితో పోరాడటానికి ప్రాణాలనైనా లెక్కచేయనివాడు. అటువంటి ధృష్టద్యుమ్నుని ఏ శూరులు నివారించారు. చేదిదేశం నుండి ఒంటరిగా వచ్చి పాండవులను ఆశ్రయించినవాడు ధృష్టకేతువు. ఆయన ద్రోణుని మీదకు వస్తుంటే ఎవరు నివారించారు ? అపరాంతగిరి ద్వారంలో నిలిచి దుర్జయుడైన రాజకుమారుని వధించిన కేతుమంతుడు ద్రోణాచార్యుని మీదకు వస్తుంటే ఏ శూరులు నిలువరించారు ? ద్రుపదుని కుమారుడు శిఖండి స్త్రీ పురుషులు ఇద్దరి గుణాలు, అవగుణాలు తెలిసినవాడు. రణభూమిలో మనస్సు నలగనివాడు. యుద్ధంలో మహాత్ముడైన భీష్ముని మృత్యువునకు కారణమైనవాడు. అతడు ద్రోణునకు ఎదురువస్తుంటే ఏ శూరులు నిలువరించగలిగారు ?

అభిమన్యుడు మహాత్ముడు. అర్జునునికన్నా ఎక్కువగా సర్వగుణాలు అతనిలో ఉన్నాయి. అస్త్ర, సత్య, బ్రహ్మచర్యాలకు నిలయం. పరాక్రమంలో వాసుదేవ సమానుడు, బలంలో అర్జున సదృశుడు, తేజస్సులో సూర్యసముడు. బుద్ధిలో బృహస్పతి తుల్యుడు. ఆ అభిమన్యుడు నోరుతెరిచిన మృత్యువువలె ద్రోణుని మీదకు వస్తుంటే ఏ శూరులు నివారించగలిగారు ? యువకుడు, యువబుద్ధి, పరవీరహంతకుడు అయిన అభిమన్యుడు

ద్రోణుని మీద దాడిచేసినప్పుడు మీ మనస్సు ఎలా స్పందించింది ? నరోత్తములైన ద్రౌపది కొడుకులు నదులు సముద్రంలో కలిసినట్లు రణభూమిలో ద్రోణుని మీదకు చొచ్చుకొని వచ్చినప్పుడు నివారించిన శూరులెవరు ? ఈ బాలకులు – ద్రౌపది కొడుకులు పండ్రెండు సంవత్సరాల పాటు ఉత్తమవ్రత శీలురై అస్త్రవిద్యాభ్యాసానికై భీష్ముని దగ్గరే ఉన్నారు. క్షత్రంజయుడు, క్షత్రదేవుడు, ఇతరులను గౌరవించగల క్షత్రవర్మ – ఈ ముప్పురు ధృష్టద్యుమ్నుని పుత్రులు. వీరు ద్రోణుని సమీపించకుండా ఎవరు నివారించారు ? చేకితానుడు రణభూమిలో వందమంది వీరుల కన్న ఎక్కువని వృష్ణివంశీయులు భావిస్తారు. అటువంటి మేటివిలుకాడు ద్రోణుని మీదకు వస్తుంటే వారించిందెవరు? వృద్ధక్షేముని కుమారుడైన అనాధృష్టి యుద్ధంలో కళింగరాజకుమారిని అపహరించాడు. ఆ ఉత్సాహశీలుడు ద్రోణునిపై దాడిచేస్తుంటే ఎవరు నివారించారు ? కేకయులు అయిదుగురు సోదరులు ధార్మికులు, సత్యపరాక్రములు. ఇంద్రధనుస్సు వంటి కాంతి గలవారు. పాండవుల పిన్ని కొడుకులు. ఆ వీరులు పాండవ విజయాన్ని అభిలషించేవారు. ద్రోణుని చంపటానికి వస్తున్న ఆ కేకయులను నివారించినదెవరు ? యుయుత్సుడు ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు, శూరుడు, సత్యసంధుడు, మహాబలుడు. వారణావతంలో రాజులు ఆయనను చంపాలని క్రోధంతో ఆరు మాసాలపాటు పోరాడికూడా గెలువలేకపోయారు. అటువంటి నరోత్తముడు ద్రోణాచార్యుని సమీపిస్తుంటే ఎవరైనా నివారించారా ? ధృష్టద్యుమ్నుడు కాశీనగరంలో స్త్రీ వ్యసనపరుడైన కాశిరాజకుమారుని భల్లంతో రథం మీదనుండి పడగొట్టి చంపాడు. పాండవుల మంత్రాంగాన్ని రహస్యంగా ఉంచే మేటి విలుకాడు. దుర్యోధనునకు అనర్థాన్ని కల్పించటంలో ఆసక్తుడు. ద్రోణుని చంపటానికే పుట్టినవాడు. అటువంటి ధృష్టద్యుమ్నుడు రణభూమిలో యోధులను దహిస్తూ, అన్ని వైపులనుండి చెదరగొడుతూ ద్రోణునకు ఎదురుగా వస్తున్నప్పుడు ఏ శూరులు నివారించగలిగారు ? ద్రుపదుని ఒడిలో పెరిగి, శస్త్రాలచే సురక్షితంగా ఎదిగి, అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన శిఖండికొడుకు ద్రోణుని సమీపిస్తుంటే ఎవరు నివారించారు ?

ఉశీనరుని కొడుకైన శిబి మహారథుడు, ప్రధానశత్రువులను సంహరించినవాడు. తన మహారథఘోషతో ఈ భూమినంతా చర్మంతో కప్పినట్టు చుట్టినవాడు. పది అశ్వమేధయాగాలను చేసినవాడు. ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలె పాలించుతూ మంచి అన్న పానాలతో, ఆశించిన దక్షిణలతో నిరర్గళంగా సర్వమేధ యజ్ఞాన్ని చేసినవాడు. గంగాతీరంలో ఎన్ని ఇసుకరేణువు లున్నాయో అన్ని గోవులను యాగసమయంలో దానం చేసినవీరుడు. శిబి దుష్కరమైన ఆ యజ్ఞకర్మను ముగించినప్పుడు "ఇటువంటి యాగాన్ని ఇంతకుముందు

ఏ మానవులూ చేయలేదు. ఇకమీదట ఎవ్వరూ చేయలేరు" అని దేవతలంతా చెప్పుకొన్నారు. మూడులోకాలలోని స్థావరజంగమ ప్రాణులలో శైబ్యుడు తప్ప ఇటువంటిరాజు మరొకడు పుట్టగా చూడలేదు. భవిష్యత్తులో కూడా ఇటువంటివాడు పుట్టడు. ఉశీనరసుతుడైన శిబి తప్ప మరొకడు ఇంత భారాన్ని మోయలేడు. లోకంలోని మానవులెవ్వరూ ఆయన మార్గంలో నడవలేరు. అటువంటి ఉశీనరుని మనుమడైన శైబ్యుడు నోరుతెరిచిన మృత్యువు వలె ద్రోణునకెదురు వస్తున్నప్పుడు ఏ వీరు డెదిరించగలిగాడు ? మత్స్యదేశీయుడు అయిన విరాటరాజు రథసేనతో ద్రోణుని మీదకు దూసుకొని వస్తున్నప్పుడు ఏ వీరులు నివారించారు ? ఘటోత్కచుడు భీమునకు సద్యోగర్భంలో పుట్టినవాడు. మహాబల పరాక్రమవంతుడు, మాయావి. వీరుడు. రాక్షసుడు. వాడంటే నాకు మహాభయం. పాండవుల విజయాన్ని కోరే ఆ ఘటోత్కచుడు నా కొడుకులకు కంటకప్రాయుడు. ఆ మహాత్ముడు ద్రోణుని సమీపిస్తుంటే ఎవరు నివారించగలిగారు? సంజయా! వీరు, మరెందరో కూడా పాండవులకోసం యుద్ధంలో ప్రాణాలు వదలటానికి సిద్ధమైనవారు. ఇక వారు గెలవలేని దేముంటుంది ? పురుషోత్తముడైన కృష్ణుడు పాండవుల హితాన్ని కోరేవాడు, ఆశ్రయంకూడా. ఇక పాండవులకు ఓటమి ఎలా కలుగుతుంది? శ్రీకృష్ణుడు లోకాలకు పరమగురువు. సనాతనుడైన లోకనాథుడు. దివ్యుడు. దివ్యాత్మకుడు. యుద్ధంలో అందరికీ గతి అయిన నారాయణుడు. పండితులు ఆ శ్రీకృష్ణుని దివ్యకర్మలను గూర్చి చెప్తుంటారు. ఆత్మస్థైర్యం కోసం భక్తితో వాటిని ప్రస్తుతిస్తాను.

11. ధృతరాష్ట్రుడు కృష్ణార్జునుల మహిమను తెల్పుట.

సంజయా! వాసుదేవుడు చేసిన దివ్యకర్మలను గురించి విను. గోవిందుడు చేసిన ఆ పనులను మరొక పురుషుడు చేయలేడు. గోపకులంలో పెరుగుతూ బాల్యావస్థలోనే ఆ మహాత్ముడు తన భుజబలాన్ని మూడులోకాలలోను ప్రసిద్ధికెక్కజేశాడు. ఉచ్ఛ్వాశ్వసంతో సమానమైన బలం గలిగి, యుద్ధంలో వాయువు వలె వేగశాలి అయి యమునా తీరంలోని వనంలో నివసించే గుర్రాన్ని - కేశిని సంహరించాడు. గోవులపాలిటి మృత్యువువలె విజృంభించి ఘోరకర్మను చేస్తున్న రాక్షసుని శ్రీకృష్ణుడు బాల్యావస్థలోనే ఎద్దురూపంలో చేతులతో చంపివేశాడు. ప్రలంబుని, నరకుని, జంభుని, పీఠాసురుని, యమునివంటి మురుని సంహరించాడు. అదే రీతిగా జరాసంధుని రక్షణలోనున్న మహాతేజస్వి అయిన కంసుని, అనుచరులతో పాటుగా పరాక్రమంతో పడగొట్టాడు. భోజరాజైన కంసుని నడిమి తమ్ముడు సునాముడు. అతడు శూరసేనరాజు. రణపరాక్రముడు. ఒక అక్షౌహిణీ సేనకు అధిపతి.

శ్రీకృష్ణుడు బలరామునితో కలిసి ఆ సునాముని సైన్యంతో సహా యుద్ధంలో దగ్ధం చేశాడు. పరమకోపిష్ఠి అయిన బ్రహ్మర్షి దుర్వాసుడు. భార్యతో కలిసి శ్రీకృష్ణుడు ఆయనను ఆరాధించాడు. ఆయన శ్రీకృష్ణునకు వరాల నిచ్చాడు. అదేరీతిగా శ్రీకృష్ణుడు స్వయంవరంలో గాంధారరాజకుమారిని పొంది, సమస్తరాజులను గెలిచి, ఆమెను పెండ్లాడాడు? ఆ సమయంలో మేలుజాతి గుర్రాలవలె వైవాహిక రథానికి పూన్చబడిన ఆ రాజులు అసహనాన్ని ప్రదర్శించగా కొరడాతో గాయాల పాలయ్యారు. సమగ్రాక్షౌహిణికి అధిపతి, అయిన జరాసంధుని శ్రీకృష్ణుడు ఉపాయంతో ఇతరుని (భీమసేనుని)చే చంపించాడు. చేదిరాజు (శిశుపాలుడు) అగ్రపూజ విషయంలో తనతో వాదనకు దిగగా పశువును చంపినట్టు చంపాడు. శాల్వరక్షణలో ఒక దైత్య నగరముండేది. దానిపేరు సౌభం. అది ఆకాశంలో ఉన్నది. ఎవరికీ సమీపించ సాధ్యంకానిది. శ్రీకృష్ణుడు పరాక్రమించి, ఆ నగరాన్ని సముద్రంలోనికి పడగొట్టాడు. అంగ, వంగ, కళింగ, మాగధ, కాశి, కోసల, వాత్స్య, గార్గ్య, కరూష, పౌండ్రాది దేశాలను యుద్ధంలో జయించాడు. సంజయా! అవంతి దేశీయులను, దాక్షిణాత్యులను, పర్వత ప్రాంతీయులను, దశేరకులను, కాశ్మీరులను, ఔరసికులను, పిశాచులను, ముద్గలులను, కాంబోజులను, వాటధానులను, చోళులను, పాండ్యులను, త్రిగర్తులను, మాలవులను, దుర్జయులైన దరదులను, నానా దిక్కులనుండి వచ్చిన ఖశులను, శకులను, అనుచరులతో సహా యవనుని శ్రీకృష్ణుడు జయించాడు. గతంలో జలజంతువులతో నిండిన సముద్రంలో ప్రవేశించి, నీటిలోనున్న వరుణుని యుద్ధంలో జయించాడు.

పాతాలవాసి అయిన రాక్షసుని – పంచజనుని యుద్ధంలో చంపి, హృషీకేశుడు పాంచజన్యమనే దివ్యశంఖాన్ని పొందాడు. ఖాండవవనంలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో కూడి అగ్నిని సంతోషపరిచి, తిరుగులేని ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని, చక్రాన్ని పొందాడు. గరుడుని ఎక్కి అమరావతిని భయపెట్టి దేవేంద్ర భవనం నుండి పారిజాతాన్ని పెకలించి, తెచ్చాడు ఆ వీరుడు. ఆయన పరాక్రమం తెలుసుకాబట్టి దేవేంద్రుడు దానిని సహించాడు. రాజులలో కృష్ణుడు గెలవని వారినెవ్వరిని గురించీ వినము. సంజయా! నా సభలో ఆ పుండరీకాక్షుడు ఎంత ఆశ్చర్యకరమైన పనిచేశాడు! తాను తప్ప మరెవ్వరు అలా చేయగలరు ? నేను ప్రసన్నుడనై భక్తిభావంతో పరమేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుని చూశాను. అదంతా నాకు స్పష్టంగా గుర్తుకు వస్తోంది. ఎదురుగా కనిపిస్తున్నట్లుంది. సంజయా! పరాక్రమంతోనూ, తెలివితేటలతోనూ కూడిన హృషీకేశుని కర్మల ముగింపు మనకు అర్థం కాదు. గదుడు, సాంబుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, విదూరథుడు, అగావహుడు, అనిరుద్ధుడు, చారుదేష్ణుడు, సారణుడు, ఉల్ముకుడు, నిశఠుడు, ఝిల్లి, పరాక్రమశాలి అయిన బభ్రువు, పృదువు, విపృథువు, శమీకుడు, అరిమేజయుడు –

వీరూ, మరెందరో బలసంపన్నులై శత్రువులను దెబ్బకొట్టగల వృష్ణివీరులు కృష్ణుని పిలుపుమేరకు పాండవసేనలో చేరి రణభూమిలో నిలిచియున్నారు. మన ప్రయత్నమంతా సంశయాస్పదమైనదని నా అభిప్రాయం. పదివేల ఏనుగుల బలం కలిగి, కైలాస శిఖరంతో సమానుడైన బలరాముడు కృష్ణుడున్న వైపే నిలుస్తాడు. సంజయా! వాసుదేవుని అందరికీ తండ్రిగా బ్రాహ్మణులు చెపుతుంటారు. ఆయన పాండవుల కోసం స్వయంగా యుద్ధం చేస్తాడా ? సంజయా! పాండవులకోసం శ్రీకృష్ణుడు కవచాన్ని ధరించితే ఎదిరించి పోరాడగలవాడు ఒక్కడు కూడా ఉండడేమో!

ఒకవేళ కౌరవులందరూ పాండవులను జయించగలిగితే శ్రీకృష్ణుడే పాండవులకొరకు ఉత్తమాయుధాన్ని ధరించగలడు. అప్పుడు మహాబాహువు, నరోత్తముడైన కృష్ణుడే రణభూమిలో రాజులనందరినీ, కౌరవులను కూడా చంపి, కుంతికి రాజ్యాన్ని అందజేస్తాడు. **శ్రీకృష్ణుడు సారథియై, అర్జునుడు రథికుడై సాగుతున్న రథాన్ని రణభూమిలో ఏ మహారథుడు ఎదిరించి నిలువగలడు?*** ఏ ఉపాయంతోకూడా కౌరవుల గెలుపు కనిపించటం లేదు. కాబట్టి యుద్ధమెలా జరిగిందో వివరంగా నాకు చెప్పు. **అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునకు ఆత్మ. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు ఆత్మ. అర్జునునిలో గెలుపు. కృష్ణునిలో కీర్తి శాశ్వతంగా ఉంటాయి.**** అర్జునుడు అన్ని లోకాలలోనూ ఓటమి లేనివాడే ! శ్రీకృష్ణునిలో అనేకగుణాలున్నాయి, అవన్ని ప్రధానమైన గుణాలే. దుర్యోధనుడు మోహంవలన ఆనంద స్వరూపుడైన కేశవుని అర్థం చేసికొనలేడు. దైవయోగం వలన మోహాన్ని పొంది, మృత్యుపాశంలో చిక్కుకొంటున్నాడు. దాశార్హ వంశీయుడైన కృష్ణుడు, పాండుసుతుడైన అర్జునుడు ప్రాచీన దేవతలు, మహాత్ములు అయిన నరనారాయణులని తెలిసికొనలేకపోయాను. వారిద్దరి ఆత్మ ఒక్కటే కానీ రెండు శరీరాలుగా లోకంలోని మానవులకు కనిపిస్తున్నారు. వారిని మనస్సుతో కూడా గెలువలేము. వారే తలచుకొంటే ఈ నా సేనను నాశనం చేయగలరు. యశస్వులయిన వారు మానవధర్మాన్ని అనుసరించి ఆ పని చేయనిష్టపడరు. నాయనా! భీష్ముడు పడిపోవటం, మహాత్ముడైన ద్రోణుడు మరణించటం అంటే యుగం మారిపోవటమే. మానవులకందరకూ మోహకారణమే. బ్రహ్మచర్యంచేత కానీ, వేదాధ్యయనంచేత కానీ, అస్త్రక్రియలచేత కానీ ఎవ్వడూ మృత్యువును నివారించలేడు. సంజయా! భీష్మద్రోణులు

---

* యస్య యంతా హృషీకేశ: యోద్ధా యస్య ధనంజయ: ।
రథస్య తస్య క: సంఖ్యే ప్రత్యనీకో భవేద్ రథ: ॥ 36

**అర్జున: కేశవస్యాత్మా కృష్ణోఽప్యాత్మా కిరీటిన: ।
అర్జునే విజయో నిత్యం కృష్ణే కీర్తిశ్చ శాశ్వతీ ॥ 38

అస్త్రవిద్యలో నేర్పరులు, యుద్ధదుర్మదులు. లోకుల మన్ననల నందినవారు. వారు చనిపోయారని వినికూడా నేను బ్రతికే ఉన్నాను.

గతంలో యుధిష్ఠిరుని సంపదను చూసి అసూయపడ్డాం. కానీ ఇప్పుడు భీష్మద్రోణ వధతో దానిని అర్థం చేసికొనగలుగుతున్నాం. సూతా! నా వలననే కౌరవులకు ఈ వినాశం కలుగుతోంది. **కాలపరిపాకం చెందినవారిని చంపటంలో గడ్డిపోచలు కూడా వజ్రంలా పనిచేస్తాయి.** యుధిష్ఠిరుడు ఈ లోకంలో అనంతమైన ఐశ్వర్యాన్ని పొందాడు. అతని కోపం వలననే మహాత్ములైన భీష్మద్రోణులు పడిపోయారు. యుధిష్ఠిరుడు స్వాభావికమైన ధర్మఫలాన్ని పొందుతున్నాడు. నా వారికి అది లభించటం లేదు. క్రూరమైన ఈ కాలం సర్వనాశనం చేయకుండా కడచిపోయేటట్లు లేదు. **నాయనా! అభిమానవంతులు ఒకరీతిగా ప్రయోజనాలను గూర్చి ఆలోచిస్తే దైవవశంవలన అవి మరొకరీతిగా జరుగుతుంటాయి అనుకొంటున్నాను.*** అపరిహార్యమైన ఈ మహా సంకటం ఏర్పడింది. అది దాటరానిది. ఊహకు కూడా అందనిది. ఈ స్థితిలో అక్కడ జరిగింది నాకు వివరంగా చెప్పు.'

12. ధర్మరాజును ప్రాణములతో పట్టుకొందునని ద్రోణుడు ప్రతిజ్ఞచేయుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'దుఃఖిస్తూ కూడా నీకు అంతా చెపుతాను. పాండవులు, సృంజయులు ద్రోణుని ఎలా సంహరించారో చెపుతాను. అంతా నేను ప్రత్యక్షంగా చూశాను. మహారథుడైన ద్రోణుడు సేనాపతియై సర్వ సేనల మధ్యలో నీ కుమారునితో ఇలా అన్నాడు. "రాజా! కౌరవశ్రేష్ఠుడైన భీష్ముని తరువాత ఈ రోజు నన్ను సేనాపతిని చేశావు. ఆ కర్మకు తగిన ఫలితాన్ని నీవు పొందగలవు. భారతా! నీ కోసం ఏం చేయాలి? నీకు కావలసినది కోరుకో." ఆ తరువాత దుర్యోధన నరపాలుడు కర్ణదుశ్శాసనాదులతో సంప్రదించి ద్రోణాచార్యునితో ఇలా అన్నాడు. "నాకు వరమివ్వదలచినట్లయితే యుధిష్ఠిరుని ప్రాణాలతో బంధించి ఇక్కడకు నా దగ్గరకు తీసికొనిరండి." ఆపై కౌరవుల గురువయిన ద్రోణాచార్యుడు నీ కుమారుని మాటను విని, సేననంతా ఆనందింపజేస్తూ ఇలా పలికాడు. రాజా! యుధిష్ఠిరుని బంధించాలని కోరుకొంటున్నావు కానీ అసాధ్యమైన సంహారాన్ని నీవు వరంగా అడగటం లేదు. యుధిష్ఠిరుడు ధన్యుడైనట్లే. నరోత్తమా! దుర్యోధనా! యుధిష్ఠిరుని వధించమని కోరటం లేదెందుకు ? నిశ్చితంగా యుధిష్ఠిరుని చంపాలని

---

* **అవ్యథా చింతితా హ్యర్థాః నరైస్తాత మనస్విభిః ॥ 50**
అవ్యథైవ ప్రపద్యంతే దైవాదితి మతిర్మమ ।

నానుండి ఎందుకు ఆశించటం లేదు. లేక ధర్మరాజును ద్వేషించేవాడు ఎవ్వడూ లేనందువలన ఇలా కోరుతున్నావా ? యుధిష్ఠిరుడు జీవించియుండాలని, నీ వంశం రక్షింపబడాలనీ భావిస్తున్నావా ? అలాకాక పాండవులను యుద్ధంలో జయించి, ఆ తరువాత వారికి రాజ్యాన్నిచ్చి, సోదరభావాన్ని ప్రదర్శింపదలచుకొన్నావా ? యుధిష్ఠిరుడు ధన్యుడు. ఆ బుద్ధిమంతుని జన్మధన్యం. నీవు కూడా యుధిష్ఠిరునిపై స్నేహ భావాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నావంటే ఆయన **అజాతశత్రుడనటం** సత్యమే."

భారతా! ద్రోణుడలా అనగానే నీ కుమారుని మనస్సులో నిత్యమూ నిలిచియున్న భావం వెంటనే ఇలా బయటపడింది. రాజా! బృహస్పతి వంటివారైనా ఆకారాన్ని కప్పిపుచ్చుకొనలేరు. కాబట్టి నీ కుమారుడు ఆనందించి ఇలా అన్నాడు. "ఆచార్యా! యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధంలో చనిపోవటం నా గెలుపుకాదు. ఆ కౌంతేయుడు చనిపోతే పాండవులు మనల నందరినీ తప్పక సంహరిస్తారు. పాండవులనందరినీ యుద్ధంలో చంపటం దేవతలకు కూడా సాధ్యంకాదు.

పాండవులు సపుత్రకంగా యుద్ధంలో చనిపోతే అప్పుడు ఈ రాజమండలాన్ని అంతా ఒక్కరినీ మిగల్చకుండా లోబరుచుకొని సముద్రాలు, వనాలతో సహా ఈ విశాల సామ్రాజ్యాన్ని గెలుచుకొని, పురుషోత్తముడైన కృష్ణుడు ద్రౌపదికో, కుంతికో ఇస్తాడు.

వారిలో ఎవరు మిగిలినా, మనలో ఎవరినీ మిగల్చరు. కానీ సత్యప్రతిజ్ఞగల యుధిష్ఠిరుని పట్టి, మరల జూదంలో ఓడిస్తే పాండవులూ, వారి అనుచరులు మరల అరణ్యానికి వెళతారు. ఆ నా గెలుపు చిరకాలం స్పష్టంగా నిలుస్తుంది. అందువలననే ఏ రీతిగానూ ధర్మరాజు మరణాన్ని కోరటం లేదు." అప్పుడు దుర్యోధనుని వాస్తవికభావాన్ని గ్రహించి తత్త్వవేత్త, బుద్ధిశాలి అయిన ద్రోణుడు ఆలోచించి, సావకాశంగా దుర్యోధనునకిలా వరమిచ్చాడు. "రణభూమిలో అర్జునుడు ధర్మరాజును కాపాడకుండా ఉంటే పాండవశ్రేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుని నీ అధీనం చేసినట్లే భావించుకో. నాయనా! యుద్ధంలో దేవాసురులు దేవేంద్రునితో కలిసివచ్చినా అర్జునుని జయించలేరు. అందువలననే నేను కూడా అర్జునుని ఎదిరించి నిలువలేను. అర్జునుడు నా శిష్యుడే ! అనుమానం లేదు. నా నుండియే అస్త్రవిద్యను అభ్యసించాడు. తరుణుడు, పుణ్యాత్ముడు. విజయమో, వీరమరణమో ఎన్నుకొన్నవాడు. అతడు ఇంద్రుని నుండి, రుద్రుని నుండీ ఎన్నో అస్త్రాలు పొందాడు. రాజా! నీ మీద కోపంగా ఉన్నవాడు కూడా. అందుకే నేనూ ఎదిరించలేను. ఏ ఉపాయంతోనయినా అర్జునుని యుద్ధం నుండి తప్పించాలి. అర్జునుడు తప్పుకొంటే ధర్మరాజును నీవు జయించినట్లే. పురుషశ్రేష్ఠా! యుధిష్ఠిరుని పట్టుకొంటేనే గెలుపు. చంపితే

కాదు. ఈ ఒక్క ఉపాయంతోనే యుధిష్ఠిరుని బంధించటం కుదురుతుంది. అర్జునుడు యుద్ధంనుండి దూరమయితే ధర్మరాజు ముహూర్తకాలం రణరంగంలో నా ఎదుట నిలిస్తే చాలు! ఆ యుధిష్ఠిరుని పట్టుకొని నీకు అప్పగిస్తాను. అనుమానం లేదు. రాజా! అర్జునుడు దగ్గరుంటే మాత్రం దేవేంద్రునితో కూడిన సురాసురులయినా యుద్ధంలో యుధిష్ఠిరుని బంధించలేరు." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. ద్రోణుడు సావకాశంగా ధర్మరాజును బంధించటానికి ప్రతిజ్ఞ చేసినా మూర్ఖులైన నీ కొడుకులు ధర్మరాజును బంధించినట్లే భావించారు. ద్రోణునకు పాండవులపై పక్షపాతమున్నదని నీ కుమారునకు తెలుసు. అందుకే ప్రతిజ్ఞను గట్టి పరచటానికి ఆ రహస్యాన్ని బట్టబయలుచేశాడు. దుర్యోధనుడు యుధిష్ఠిరుని బంధిస్తానని ద్రోణుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను అన్ని శిబిరాలలో, సైన్యాలు, విశ్రమించే సర్వప్రదేశాలలో ఘోషింపజేశాడు.

13. ద్రోణవధను విని ధృతరాష్ట్రుడు శోకించుట.

ద్రోణుడు సావకాశంగా ధర్మరాజును బంధించటానికి ప్రతిజ్ఞ చేసిన తరువాత సైనికులు యుధిష్ఠిరుడు బంధింపబడబోవటాన్ని విని, సింహనాదాలు చేశారు. అందరూ జబ్బలు చరిచారు. భారద్వాజుడు చేయదలచిన ఆ పనినంతా ధర్మరాజు ఆప్తులైన తన గూఢచారుల ద్వారా తగినరీతిగా తెలిసికొన్నాడు. ఆపై ధర్మరాజు తన సోదరుల నందరినీ ఇతర రాజుల నందరినీ పిలిపించి అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు - "నరోత్తమా! ఇప్పుడు ద్రోణాచార్యులు తలపెట్టిన పనిని నీవూ విన్నావు. అది జరగకుండా ఉండేటట్లు రాజనీతి మార్గాన్ని పాటించు. ద్రోణుడు సావకాశంగానే ప్రతిజ్ఞ చేశాడు గదా! ఆ అవకాశాన్ని ద్రోణాచార్యులు నీ మీద ఉంచారు. కాబట్టి నీవు నేడు నా దగ్గరనే ఉండి యుద్ధం చేయాలి. ద్రోణాచార్యుల ద్వారా ఈ దుర్యోధనుని కోరిక నెరవేరకూడదు." అర్జునుడిలా అన్నాడు. "రాజా! ద్రోణాచార్యుని చంపాలని నేను ఎప్పుడూ అనుకోను. అలాగే నిన్ను విడిచి ఉండటం కూడా నా అభిమతం కాదు. పాండునందనా! యుద్ధంలో నేను ప్రాణాలనైనా విడుస్తాను కానీ ఏ రీతిగానూ ద్రోణాచార్యునకు శత్రువు కాలేను. యుద్ధంలో నిన్ను బంధించి, దుర్యోధనుడు రాజ్యాన్ని పొందా లనుకొంటున్నాడు. కానీ ఈ లోకంలో ఆ దుర్యోధనుడు తన కోరికను ఏ రీతిగానూ నెరవేర్చుకొన లేడు. ఆకాశం నక్షత్రాలతో పాటు నేలగూలవచ్చు. భూమి బ్రద్దలై పోవచ్చు. కానీ నేను జీవించియుండగా ద్రోణాచార్యులు నిన్ను బంధించలేరు. ఇది నిశ్చితం. రాజేంద్రా! ఒకవేళ దేవేంద్రుడు లేదా దేవతలతో

సహా విష్ణువు యుద్ధంలో దుర్యోధనునకు సహాయం చేసినా, నేను బ్రతికియుండగా ద్రోణాచార్యులు నిన్ను బంధించలేరు. శస్త్రాస్త్రధారులందరిలో శ్రేష్ఠుడైన ద్రోణునకు నీవు భయపడనవసరం లేదు. రాజేంద్రా! నేను మరొక నిశ్చల ప్రతిజ్ఞను కూడా నీకు చెపుతున్నాను. నేనెప్పుడూ అసత్యాన్ని కనీసం తలచుకోను. నేను ఎప్పుడైనా ఓడిపోయినట్లు గానీ, మాట ఇచ్చి తప్పినట్లు కానీ ఎప్పుడూ జరిగిన గుర్తులేదు."

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆ తరువాత పాండవశిబిరంలో శంఖాలు, భేరులు, మృదంగాలు, ఆనకాలు మ్రోగించారు. పాండవులంతా సింహనాదం చేశారు. ధనుష్టంకార ధ్వని కూడా భీకరంగా ఆకాశాన్ని అంటింది. యుధిష్ఠిరుని శంఖనాదాన్ని విని నీ సేనలలో కూడా వాద్యాలు మ్రోగాయి. భారతా! ఆ తరువాత నీ సేనలు, పాండవసేనలు వ్యూహాత్మకంగా నిలిచి మెల్లగా యుద్ధానికై ఒకరికొకరు దగ్గర కాసాగారు. ఆ తరువాత కౌరవపాండవుల మధ్యా, ద్రోణదృష్టద్యుమ్నుల మధ్యా ఒళ్లు గగుర్పొడిచేటట్లు భీకరయుద్ధం ప్రారంభమైంది. ద్రోణుని సేనను సంహరించాలని స్రంజయులు ప్రయత్నపూర్వకంగా యుద్ధం చేసినా సఫలులు కాలేకపోయారు. ఆ సేనను ద్రోణుడు కాపాడుతున్నాడు. అదే రీతిగా నీ కుమారుని సేనలోని ఉదారమహారథులు, శత్రువులను దెబ్బతీయగలవారు కూడా పాండవసేనను ఏమీ చేయలేకపోయారు. అర్జునుడు ఆ సేనను రక్షిస్తున్నాడు. అందమైన పూలతో శోభించే వన సమూహాలు రాత్రివేళ నిద్రించినట్లు సురక్షితాలైన ఆ ఉభయసేనలు నిశ్చలంగా నిలిచిఉన్నాయి. రాజా! ఆ తరువాత సువర్ణరథుడైన ద్రోణుడు ప్రజ్వలించే సూర్యునివలె సమావృతమైన రథంపై ముందుకు వచ్చి సేనలముందు సంచరించసాగాడు. ద్రోణాచార్యుడు ఒంటరిగా ఉద్యమించి రణభూమిలో వేగంగా యుద్ధంచేస్తుంటే పాండవ స్రంజయులు భయంతో చాలామంది ద్రోణులున్నట్లు భావించారు. ద్రోణుడు విడిచిన భయంకర బాణాలు యుధిష్ఠిరుని సేనను భయపెడుతూ అన్నిదిక్కులలో సంచరించసాగాయి. మధ్యాహ్న కాలంలో వందలకిరణాలతో నిండిన సూర్యుడు కనిపిస్తున్నట్లు ద్రోణుడు కనిపించాడు. కోపంతో నిండిన దేవేంద్రుని దానవులు చూడలేనట్లు పాండవసేనలో ఒక్కడు కూడా రణభూమిలో ద్రోణునివైపు చూడలేకపోయారు. ఆ తరువాత ద్రోణుడు పాండవసేనను మోహానికి గురిచేసి ధృష్టద్యుమ్నసేనను వేగంగా, పదునైన బాణాలతో సంహరించసాగాడు. ఆ ద్రోణుడు బాణాలతో దిక్కులనన్నింటిని అడ్డగించి, ఆకాశాన్ని కప్పి ధృష్టద్యుమ్నుడున్న తావున పాండవసేనను మర్దించసాగాడు.'

14. ద్రోణాభిమన్యుల పరాక్రమము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆ తరువాత అగ్ని గడ్డిగాదాన్ని తగులబెట్టినట్లు ద్రోణుడు పాండవసేనకు తీవ్రభయాన్ని కలిగిస్తూ, సమస్త సేనలనూ దహిస్తూ, రణభూమిలో సంచరించసాగాడు. బంగారు రథాన్ని ఎక్కి, సాక్షాత్తు ప్రజ్వరిల్లే అగ్నివలె కోపంతో సేనలను దహిస్తున్న ద్రోణుని చూసి, సృంజయులు వణికిపోయారు. ద్రోణుడు రణభూమిలో నిరంతరాయంగా వింటిని లాగుతుంటే ఆ అల్లెత్రాటి ధ్వని పిడుగుపాటు శబ్దంవలె తీవ్రంగా వినిపించింది. ద్రోణుడు వదులుతున్న ఆ భీకరబాణాలు ఆశ్వికులను, గుర్రాలను, ఏనుగులను, కాల్బలాన్ని మట్టిలో కలుపుతున్నాయి. ఆషాఢమాసం ముగిసిన తరువాత తీవ్రంగా గర్జిస్తూ, మేఘం ఆకాశమంతా నిండి వడగళ్ళవాన కురిపించినట్లు ద్రోణుడు శత్రువులకు భయాన్ని కలిగిస్తూ, బాణ వృష్టిని కురిపించాడు. ఆ ద్రోణుడు అలా సంచరిస్తూ, సేనను కలచివేస్తూ, శత్రువులకు అమానుషమైన తీవ్రభయాన్ని పెంపొందింపజేయసాగాడు. పరిభ్రమిస్తున్న రథమనే మేఘమండలలోనున్న సువర్ణాభరణాలు గల ద్రోణుని విల్లు మేఘాలమధ్య మెరుపువలె మాటిమాటికి కనిపిస్తోంది. ప్రాజ్ఞుడు అయిన ఆ ద్రోణుడు ప్రళయకాలమందువలె ఘోరమూ, భయంకరమూ అయిన రక్తనదిని ప్రవహింపజేశాడు.

ఆ నది అమర్షవేగం నుండి పుట్టింది. క్రూర జంతువుల సమూహంతో నిండి ఉన్నది. సేనాప్రవాహాలతో అంతటా నిండుగా ఉంది. ధ్వజా లనే చెట్లను కూలద్రోస్తోంది. ఆ నదిలో నెత్తురే నీరు. రథాలు సుళ్ళు తిరుగుతున్నాయి. ఏనుగులు, గుర్రాలు ఒడ్లుగా ఉన్నాయి. కవచాలు తెప్పలు. మాంసమనే బురదతో అది నిండి ఉంది. క్రొవ్వు, వస, ఎముకలు ఇసుకలా ఉన్నాయి. తలపాగల సమూహం నురుగు. యుద్ధ మనే మేఘం నెత్తుటితో దాన్ని నింపుతోంది. ప్రాసాలు చేపలవలె ఉన్నాయి. సైనికులు, ఏనుగులు, గుర్రాలు తెప్పలుగా పడి ఉన్నాయి. బాణవేగమే ఆనదీ ప్రవాహం. సైనిక శరీరాలే కొయ్యలతో ఏర్పరచిన ఘట్టాలు. రథాలే తాబేళ్ళు. సైనికుల శిరస్సులే పద్మాలు. కత్తులే చేపల సముదాయాలు, రథాలు, ఏనుగులు అక్కడ మడుగులు. అనేకాభరణాలు ఆ నదికి అలంకారాలు. వందలకొలది మహారథాలు సుళ్ళుగా కనిపిస్తున్నాయి. మట్టిరేణువులు అలలుగా ఉన్నాయి. రణభూమిలో మహాపరాక్రమవంతులు దానిని తేలికగా దాటగలరు. పిరికివారు దాటలేరు. వందలకొలదిగా శవాలు దానిలో పడి ఉన్నాయి. గ్రద్దలు, తెల్లడేగలు దానిని ఆశ్రయిస్తున్నాయి. వేలకొలది మహారథులను ఆ నది యమసదనానికి తీసికొనిపోతోంది. వ్యాపించిన సర్పాలవలె శూలాలు ఉన్నాయి. విభిన్న ప్రాణులు జలపక్షులవలె అక్కడున్నాయి. ముక్కలయిన క్షత్రియులు దానిలో మహా హంసలవలె కనిపిస్తున్నారు. కిరీటాలు జలపక్షులవలె

కనబడుతున్నాయి. రథచక్రాలు తాబేళ్ళవలె, గదలు మొసళ్ళవలె, బాణాలు చిన్న చిన్న చేపలవలె ఉన్నాయి. కొంగలు, గ్రద్దలు, నక్కలు భీకరంగా గుంపులుగట్టి ఆ నదిని సేవిస్తున్నాయి. ఆ నది ద్రోణుడు రణభూమిలో చంపిన ప్రాణులను వందలకొలదిగ యమలోకానికి కొనిపోతోంది. రాజా! వందలకొలది శవాలు దానిలో కొట్టుకొని పోతున్నాయి. జుట్టు నాచువలె, గడ్డి వలె కనిపిస్తోంది. భీరువులకు భయాన్ని కలిగించే అటువంటి నదిని ద్రోణుడు ప్రవర్తింపజేశాడు.

ఆయా సేనలను భయపెడుతున్న ఆ మహారథుడైన ద్రోణునిపై యుధిష్ఠిరుడు మొదలుగా గల వీరులు అన్నివైపుల నుండి దాడిచేశారు. ద్రోణునిపై దాడిచేస్తున్న ఆ శూరులను దృఢపరాక్రములయిన నీ వారు అన్నివైపుల నుండి ఎదిరించారు. అది రోమాంచజనకంగా ఉంది. వందలకొలది మాయలుగల శకుని సహదేవునిపై దాడిచేసి, పదునైన బాణాలతో సారథిని గాయపరిచి ధ్వజాన్ని, రథాన్ని భంగపరిచాడు. సహదేవుడు తీవ్రంగా కోపించకుండానే శకుని ధనుస్సును, రథసారథిని, గుర్రాలను బాణాలతో ఛేదించి ఆరవై బాణాలతో శకునిని గాయపరిచాడు. శకుని గదను చేతబట్టి తన శ్రేష్ఠరథం నుండి దూకాడు. ఆ గదతో శకుని సహదేవుని సారథిని రథం నుండి పడగొట్టాడు. ఆ తరువాత రథాలనుండి దిగి, గదలను చేతబట్టిన శూరులైన ఆ మహాబలులు ఇద్దరూ శిఖరాలు గల కొండలవలె రణభూమిలో క్రీడించారు. ద్రోణుడు ద్రుపదుని పది బాణాలతో గాయపరిచాడు. ద్రుపదుడు కూడా అనేక బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. ద్రోణుడు అంతకన్నా ఎక్కువ బాణాలతో ద్రుపదుని గాయపరిచాడు. భీమసేనుడు వివింశతిని ఇరువై పదునైన బాణాలతో గాయపరిచి నిశ్చలంగా నిలిచాడు. ఆది అద్భుతంగా కనిపించింది. మహారాజా! వెంటనే వివింశతి భీముని గుర్రాలను, ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును భంగపరిచాడు. దానితో సేనలు వివింశతిని అభినందించాయి. ఆ వివింశతి పరాక్రమాన్ని భీముడు రణభూమిలో సహించలేకపోయాడు. అందువలన నియంత్రణలో నున్న వివింశతి గుర్రాలనన్నింటిని గదతో పడగొట్టాడు. వివింశతి ఆ రథం నుండి దిగి, డాలు చేతబట్టి, మదపుటేనుగు మదపుటేనుగుమీదకు వచ్చినట్లు భీముని మీదకు వచ్చాడు. వీరుడైన శల్యుడు తనకు ఇష్టమైన మేనల్లుడైన నకులుని లాలిస్తున్నట్లు, కోపిస్తున్నట్లుగా నవ్వుతూ బాణాలతో గాయపరిచాడు. నకులుడు శల్యుని గుర్రాలను, గొడుగును, ధ్వజాన్ని, రథసారథిని, ధనుస్సును యుద్ధంలో పడగొట్టి, శంఖాన్ని పూరించాడు.

ధృష్టకేతువు కృపుడు ప్రయోగించిన వివిధ బాణాలను ఖండించి, డెబ్బదిబాణాలతో కృపుని గాయపరిచి, మూడు బాణాలతో ధ్వజాన్ని కూడా ఖండించాడు. కృపుడు గొప్ప

బాణవృష్టితో నకులుని నిలువరించాడు. ధృష్టకేతువును రణభూమిలో గాయపరిచాడు కూడా. సాత్యకి బాణంతో కృతవర్మ ఛాతీపై కొట్టి, మరల డెబ్బది బాణాలతో నవ్వుతూ కొట్టి గాయపరిచాడు. కృతవర్మ వెంటనే డెబ్బదియేడు పదునైన బాణాలతో సాత్యకిని గాయపరిచాడు. అయినా వేగంగా వీస్తున్న గాలి కొండను కదిలించలేనట్లు సాత్యకిని చలింపజేయలేకపోయాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు సుశర్మను మర్మస్థానాలలో గట్టిగా కొట్టాడు. సుశర్మ కూడా తోమరంతో ధృష్టద్యుమ్నుని మెడక్రింది ఎముకపై కొట్టాడు. విరాటరాజు మత్స్యదేశీయులైన మహాపరాక్రమశీలురతో కలిసి కర్ణుని ఎదిరించాడు. అది అద్భుతంగా కనిపించింది. అప్పుడు అక్కడ కర్ణుని భీకరపౌరుషం బయటపడింది. వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో కర్ణుడు ఆ సైన్యాన్నంతా నివారించాడు. ద్రుపదరాజు స్వయంగా భగదత్తునితో కలబడ్డాడు. ఆ ఇద్దరిపోరు చిత్రంగా కనిపించింది. పురుషశ్రేష్ఠుడైన భగదత్తుడు వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో సారథి, ధ్వజం, రథాలతో పాటు ద్రుపదుని గాయపరిచాడు. దానితో ద్రుపదుడు కోపంతో వంగిన కణుపులు గల బాణంతో మహారథుడైన భగదత్తుని ఛాతీపై వేగంగా దెబ్బకొట్టాడు. లోకంలో శ్రేష్ఠయోధులు, అస్త్రవిద్యా విశారదులు అయిన భూరిశ్రవుడు, శిఖండి ప్రాణులు భయపడేటట్లు పోరు సాగించారు. రాజా! భూరిశ్రవుడు శిఖండిని మిక్కిలిగా బాణ వృష్టితో కప్పివేశాడు. దానితో కోపించిన శిఖండి తొంబది బాణాలతో భూరిశ్రవుని వణికింపజేశాడు.

రాక్షసులైన ఘటోత్కచుడు, అలంబుషుడు ఒకరినొకరు జయించాలన్న తలంపుతో అద్భుతంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు. వందలకొలది మాయలను సృష్టించగలిగిన ఆ ఘటోత్కచుడు, అలంబుషుడు అదృశ్యులై ఉండి తమ మాయలతో ఒకరిపైనొకరు సంచరిస్తూ, మహాశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తున్నారు. దేవాసుర సంగ్రామంలో బలుడు, ఇంద్రుడు, పోరాడినట్లు చేకితానుడు అనువిందునితో మహా భయంకరంగా యుద్ధం చేశాడు. రాజా! పూర్వకాలంలో విష్ణువు హిరణ్యాక్షునితో యుద్ధం చేసినట్లు లక్ష్మణుడు క్షత్రదేవునితో రణభూమిలో తీవ్రంగా పోరాడాడు.

ఆ తరువాత పద్ధతిప్రకారం సిద్ధంచేసిన గుర్రాలను పూన్చిన రథమెక్కి, పౌరవుడు సింహనాదం చేస్తూ, అభిమన్యునిపై దాడిచేశాడు. ఆ తరువాత అభిమన్యుడు పౌరవుని ధ్వజాన్ని, గొడుగును, ధనుస్సును కూడా నేలకు పడగొట్టాడు. ఆపై పౌరవుడు బాణ సమూహాన్ని అభిమన్యునిపై కురిపించాడు. అభిమన్యుడు పౌరవుని ధ్వజాన్ని, గొడుగును, ధనుస్సును కూడా నేలకు పడగొట్టాడు. అభిమన్యుడు మరో ఏడు బాణాలతో పౌరవుని

A.C. No 96360

గాయపరిచి, అయిదు బాణాలతో పౌరవుని గుర్రాలను, సారథిని గాయపరిచాడు. ఆ తరువాత సేనను ఉత్సాహపరుస్తూ, మాటి మాటికి సింహనాదం చేస్తూ, అభిమన్యుడు పౌరవుని అంతంచేసే బాణాన్ని వేగంగా చేతబట్టాడు. భీకరంగా కనిపిస్తున్న ఆ బాణాన్ని అభిమన్యుడు సంధించటం గమనించి, కృతవర్మ రెండు బాణాలతో అభిమన్యుని ధనుర్బాణాలను ఖండించాడు. అభిమన్యుడు విరిగిన ఆ వింటిని వదలివేసి తళతళలాడే కత్తినీ, డాలునూ చేతబట్టాడు. అభిమన్యుడు అనేకతారలు గల డాలును, కత్తిని ఎంతో నైపుణ్యంతో, అనేక రీతులలో త్రిప్పుతూ, తన పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, రణభూమిలో సంచరింపసాగాడు. క్రిందకు త్రిప్పటం, పైకి త్రిప్పటం, నాలుపైపులా త్రిప్పటం, మరలపైకి త్రిప్పటం - ఇవన్నీ అభిమన్యుడు చాలా వేగంగా చేయటంతో కత్తికీ, డాలుకూ మధ్య తేడా కనిపించలేదు. వెంటనే అభిమన్యుడు గర్జిస్తూ పౌరవుని రథం నొగలుపైకి దుమికి, అతని జుట్టు పట్టుకొన్నాడు. కాలితో అతని రథసారథిని తన్నాడు. కత్తితో ధ్వజాన్ని పడగొట్టాడు. గరుత్మంతుడు సముద్రాన్ని క్షోభింపజేసి పామును పట్టిలాగినట్టు రథంమీద నుండి పౌరవుని క్రిందకు లాగాడు. సింహం ఎద్దును పడగొట్టి, నిశ్చేతనాన్ని చేసినట్టు అభిమన్యుడు పడగొట్టిన పౌరవుని రాజులందరూ చూశారు. ఆయన జుట్టు కూడా అక్కడక్కడ ఊడిపోయింది. అభిమన్యునికి లోబడి, దిక్కులేని వానివలె లాగబడి, నేలకుపడగొట్టబడిన పౌరవుని చూసి, జయద్రథుడు సహించలేకపోయాడు.

ఆ జయద్రథుడు నెమలి ఈకలతోనూ, వందల కొలది చిరుమువ్వలతోనూ అలంకరింపబడిన డాలును, కత్తినీ తీసికొని సింహనాదం చేస్తూ రథం నుండి దూకాడు. ఆ సమయంలో అభిమన్యుడు జయద్రథుని చూసి, పౌరవుని వీడి, డేగవలె రథంమీద నుండి వేగంగా దూకి, జయద్రథుని మీద కురికాడు. శత్రువులు ప్రయోగించిన ప్రాసాలను, పట్టిశాలను, కత్తులను అభిమన్యుడు కత్తితో ఖండిస్తూ, డాలుతో నిరోధించాడు. అభిమన్యుడు సైన్యాలకు తన బాహుబలాన్ని ప్రదర్శిస్తూ ఆ పెద్దకత్తినీ, డాలును ఎత్తిపట్టి, తన తండ్రికి తీవ్రశత్రువు, వృద్ధ క్షత్రుని కుమారుడు అయిన జయద్రథునకు ఎదురు నడిచాడు. అది సింహం ఏనుగుపై ముందు కురికినట్లుంది. ఆ ఇద్దరూ కత్తులు, దంతాలు, గోళ్ళు ఆయుధాలుగా పులి-సింహాలవలె కలబడి ఉత్సాహంగా పరస్పరం దెబ్బతీసికొనసాగారు. కత్తినీ, డాలునూ వినియోగించి దెబ్బకొట్టేటప్పుడు, ఎదురు దెబ్బతీసేటప్పుడు, పైకీ క్రిందకూ విసిరేటప్పుడూ ఆ అభిమన్యు జయద్రథుల మధ్య ఏ భేదమూ కనిపించలేదు. కత్తితో కొట్టటం, కత్తిని విసరటంలోని ధ్వని, వివిధ శస్త్రప్రయోగం, లోపలావెలుపలా గాయపరచటం

– ఈ విషయాలలో ఆ ఇద్దరి మధ్య భేదం కనిపించలేదు. మహాత్ములైన ఆ ఇద్దరూ కనిపించే గాయాలను, కనిపించని గాయాలను చేయటానికి అనుగుణంగా చక్కగా అడుగులు వేస్తూ, రెక్కలుగల పర్వతాలవలె కనిపించారు. ఆపై యశస్వి అయిన అభిమన్యుడు కత్తిని విసరబోతుంటే జయద్రథుడు అభిమన్యుని డాలుపై కత్తితో కొట్టాడు. మిరుమిట్లు కొలుపుతున్న ఆ డాలుమీద బంగారురేకులు తాపటం చేసి ఉన్నాయి. దానిమీద జయద్రథుడు బలమంతా ఉపయోగించి, కొట్టటంతో ఆ పెద్దకత్తి విరిగిపోయింది. తన కత్తి విరిగిపోవటాన్ని గమనించి, జయదత్రుడు ఆరు అడుగులు వెనక్కు వెళ్ళి, నిమిషకాలంలో మరల తన రథంమీదకు చేరి, కనిపించాడు. అప్పుడు అభిమన్యుడు యుద్ధాన్ని మాని, తన శ్రేష్ఠరథాన్ని ఎక్కాడు. అంతలో రాజులందరూ ఏకమై, అన్నివైపుల నుండి అభిమన్యుని చుట్టుముట్టారు.

ఆపై మహాబలుడైన అభిమన్యుడు కత్తిని, డాలును ఎత్తి, జయద్రథుని చూస్తూ సింహనాదం చేశాడు. శత్రువీరసూదనుడైన అభిమన్యుడు జయద్రథుని వీడి, సూర్యుడు లోకాన్ని తపింపజేసినట్లు ఆ సేనను తపింపజేశాడు. అప్పుడు శల్యుడు రణభూమిలో సువర్ణ భూషణాలు గల తన భీకరమైన లోహశక్తిని అభిమన్యునిపై విసిరాడు. అది మండుతున్న అగ్ని శిఖవలె ఉంది. గరుత్మంతుడు పడుతున్న పామును పట్టినట్టు అభిమన్యుడు ఎగిరి, ఆశక్తిని పట్టుకొని, తన ఒరలోనుండి కత్తిని, తీశాడు. అభిమన్యుని నేర్పును, బలాన్ని గ్రహించి రాజులందరూ ఒక్కటై సింహనాదం చేశారు. అభిమన్యుడు వైడూర్యాలంకారాలు గల పదునైన ఆ శల్యుని శక్తినే తన బాహు బలంతో శల్యుని మీదకు విసిరాడు. కుబుసం విడిచిన పామువలె వచ్చిన ఆ శక్తి శల్యుని రథాన్ని సమీపించి, శల్యుని రథసారథిని చంపి, రథం నుండి పడగొట్టింది. అది చూసి విరాటుడు, ద్రుపదుడు, ధృష్టకేతువు, యుధిష్ఠిరుడు, సాత్యకి, కేకయరాజకుమారులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, నకులుడు, సహదేవుడు, ద్రౌపదికొడుకులు "భళీ! భళీ!" అని పెద్దపెట్టున అరిచారు. రణభూమినుండి వెనుదిరగని అభిమన్యుని ఆనందింపజేస్తూ, వివిధ బాణ శబ్దాలు, సింహనాదాలు పుష్కలంగా వ్యక్తమయ్యాయి. ఆ కోలాహలాన్ని నీ కుమారులు సహించలేకపోయారు. వెంటనే వారంతా ఒక్కటై మేఘాలు పర్వతంపై కురిసినట్లు అభిమన్యునిపై అన్నివైపులనుండి పదునైన బాణాల వర్షాన్ని కురిపించారు. తన రథసారథి మరణించటాన్ని చూసి, శల్యుడు క్రుద్ధుడై, నీ కుమారులకు ప్రియాన్ని కలిగించాలని మరల అభిమన్యునిపై దాడిచేశాడు.

15. శల్యభీమసేన యుద్ధము - శల్య పరాజయము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. 'సంజయా! విచిత్రంగా కనిపిస్తున్న అనేక ద్వంద్వ యుద్ధాలను గురించి నీవు చెప్పావు. వాటిని విని నేను కన్నులున్న వారి అదృష్టాన్ని, సౌభాగ్యాన్ని కోరుకొంటున్నాను. దేవాసుర సంగ్రామంవలె కౌరవపాండవయుద్ధాన్ని కూడా లోకంలోని మానవులు ఆశ్చర్యంగా చెప్పుకొంటారు. ఈ మేటి పోరును గురించి ఎంతవిన్నా నాకు తృప్తి కలగటం లేదు. కాబట్టి శల్యునకు, అభిమన్యునకు మధ్య జరిగిన యుద్ధాన్ని గురించి నాకు చెప్పు.' సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'తన సారథిని చంపటాన్ని చూసి శల్యుడు క్రుద్ధుడై, పూర్తిగా లోహంతో చేసిన గదను పైకెత్తి పట్టి, సింహనాదం చేస్తూ తన శ్రేష్ఠరథం నుండి దూకాడు. మండుతున్న ప్రళయకాలాగ్నివలె, దండధారి అయిన యమునివలె వస్తున్న ఆ శల్యునిపై భీముడు పెద్దగదను చేతబట్టి, వేగంగా దాడిచేశాడు. అభిమన్యుడు కూడా వజ్రంవలె ఉన్న పెద్ద గదను చేతబట్టి "రా! రా!" అంటూ శల్యుని రెచ్చగొట్టాడు. భీముడు ప్రయత్నపూర్వకంగా అతనిని నివారించాడు. ప్రతాపవంతుడైన భీమసేనుడు అభిమన్యుని వారించి, రణభూమిలో శల్యుని సమీపించి, కొండవలె నిశ్చలంగా నిలిచాడు. అదే రీతిగా మద్రరాజైన శల్యుడు కూడా మహాబలుడైన భీముని చూసి, వెంటనే సింహం ఏనుగుకు ఎదురు నిలిచినట్లు భీముని కభిముఖంగా నడిచాడు. ఆపై తూర్యనాదాలు, వేలకొలది శంఖ ధ్వానాలు, సింహనాదాలు, భేరుల మహోధ్వనులు వినిపించాయి. ఒకరివైపు ఒకరు పరుగెత్తుతూ వందల కొలది ప్రేక్షకుల, కౌరవుల, పాండవుల సాధువాదాల ధ్వనులు ప్రతిధ్వనించసాగాయి. భారతా! రాజులందరిలో శల్యుడు తప్ప మరెవరూ రణభూమిలోని భీమసేనుని వేగాన్ని సహించే సాహసం చేయరు. అదేరీతిగా మహోత్కృష్టమైన శల్యుని గదావేగాన్ని రణభూమిలో వృకోదరుడు తప్ప లోకంలోని మరెవ్వరూ సహించే సాహసం చేయరు. భీమసేనుడు త్రిప్పుతున్న ఆ పెద్దగద బంగారు పతకాలతో అలంకరింపబడి అగ్నివలె ప్రజ్వలిస్తోంది. అది జనానికి హర్షాన్ని కలిగించింది. అదే రీతిగా గదాయుద్ధంలోని వివిధ పద్ధతులతో మండలాకారంగా తిరుగుతున్న శల్యుని గద పెద్ద మెరుపువలె అంతటా ప్రకాశించింది. ఆ శల్యవృకోదరులు ఇద్దరూ గద లనే కొమ్ములను త్రిప్పుతూ, ఆబోతులవలె రంకెలు వేస్తూ, మండలాకారంలో అడుగులు వేయసాగారు. మండలాకారంగా అడుగులు వేయటంలోను, గదతో కొట్టడంలోనూ నరశ్రేష్ఠులయిన ఇద్దరి యుద్ధంలో భేదం కనిపించటం లేదు.

భీమసేనుడు కొట్టడంతో శల్యుని పెద్ద గద మహా భయంకరంగా నిప్పురవ్వలను క్రక్కుతూ వెంటనే శిథిలమయిపోయింది. అదే విధంగా శత్రువుకొట్టిన దెబ్బతో రవ్వలు

చిమ్మితూ వర్షాకాలంలోని సంధ్యవేళలో మిణుగురుపురుగులతో నిండిన చెట్టువలె భాసించింది. భారతా! రణభూమిలో శల్యుడు విసిరిన గద గగనతలాన్ని వెలిగింపజేస్తూ, మాటిమాటికి నిప్పులు కురిపిస్తోంది. అదే రీతిగా భీమసేనుడు శత్రువు మీదకు విసిరిన గద పడుతున్న పెద్దతోకచుక్కవలె ఆ సేనను తపింపజేసింది. ఆ గదలు గదాధరులలో శ్రేష్ఠులైన శల్య భీమసేనులను సమీపించి, పరస్పరం బుసలు కొడుతున్న నాగకన్యలవలె అగ్నిని వెడలగ్రక్కాయి. గదల కొనలతో పరస్పరం కొట్టుకొంటున్న ఆ శల్య భీమసేనులు గోళ్ళతో పెద్దపులులు పోరాడినట్లు, దంతాలతో మహాగజాలు పోరాడినట్లు యుద్ధం చేయసాగారు. క్షణకాలంలోనే గదల కొనలతో దెబ్బతిని, నెత్తురోడుతూ ఆ మహాత్ములిద్దరూ పుష్పించిన పలాశవృక్షాలవలె కనిపించారు. ఆ ఇద్దరూ గదలతో కొడుతున్న చప్పుడు ఇంద్రుని వజ్రాయుధం ధ్వనివలె సర్వ దిక్కులయందు వినిపించింది. మద్రరాజైన శల్యుడు గదతో ఎడాపెడా (కుడిఎడమల) కొడుతున్నా భీముడు దెబ్బతినికూడా కదలని కొండవలె నిశ్చలంగా నిలిచాడు. అదే రీతిగా భీముని గదావేగంచే దెబ్బతిన్న మహాబలుడైన శల్యుడు కూడా వజ్రం దెబ్బ తినికూడా కదలని కొండవలె ధైర్యంగా నిలిచాడు. మహావేగశాలులై ఒకరిమీదకు మరొకరు గదలనెత్తి, ఆ శల్య భీమసేనులు మధ్యలో నిలిచి, మండలాకృతిలో అడుగులు వేయసాగారు. ఆ తరువాత ఎనిమిది అడుగులు ముందుకు వచ్చి ఎదుర్కొన్న ఏనుగులవలె వెంటనే లోహదండాలు గల గదలతో ఒకరినొకరు కొట్టారు. పరస్పర వేగం వలన గదలతో తీవ్రంగా గాయపడటం వలన ఆ వీరులిద్దరూ ఇంద్రధనుస్సులవలె ఒకేసారి నేలగూలారు.

ఆపై కంగారుపడి పదేపదే నిట్టూర్పులు విడుస్తున్న శల్యుని దగ్గరకు మహారథుడైన కృతవర్మ వేగంగా వచ్చాడు. గదాఘాతంతో నిశ్చేష్టంగా మూర్ఛిల్లి ఏనుగువలె పడియున్న శల్యుని చూశాడు కృతవర్మ. శల్యుని తన రథంపై ఎక్కించుకొని రణరంగం నుండి వెంటనే తప్పించి తీసికొనిపోయాడు. ఆ తరువాత మహాబాహువైన భీమసేనుడు కూడా మదోన్మత్తుని వలె గాబరాపడి కూడా నిమేషకాలంలో మరల లేచి, గదను చేతబట్టి, కనిపించాడు. మారిషా! ఆపై శల్యుడు యుద్ధంలో వెనుకంజ వేయటాన్ని చూసి, నీ కుమారులు ఏనుగులు, గుర్రాలు, రథాలు, సైనికులతో సహా కంపించిపోయారు. పాండవులచే దహింపబడుతున్న నీవారు గాలికి చెదిరిన మేఘాలవలె భయంతో దిక్కులు పట్టిపోయారు. పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులను ఓడించి, రణభూమిలో ప్రజ్వలించే అగ్నులవలె విరాజిల్లారు. మిక్కిలిగా సింహనాదాలు చేశారు. ఉత్సాహంతో శంఖాలు పూరించారు. భేరులను, ఆనకాలను మ్రోగించారు.'

16. భీకరయుద్ధము - ద్రోణుడు అనేక పాండవవీరులను వధించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'రాజా! బాగా చెదరిపోతున్న నీ సేనను చూసి రణభూమిలో వృషసేనుడు ఒక్కడే తన అస్త్రమాయతో సేనను ఆపగలిగాడు. రణభూమిలో వృషసేనుడు ప్రయోగించిన బాణాలు, సైనికులను, గుర్రాలను, రథాలను, ఏనుగులను ఛేదించి పది దిక్కులలోనూ సంచరించాయి. గ్రీష్మకాల సూర్యుని కిరణాలవలె వృషసేనుని వింటినుండి ప్రజ్వలిస్తున్న బాణాలు వేలకొలదిగ వెలువడసాగాయి. అలాగే వృషసేనునిచే పీడింపబడిన రథికులు, ఆశ్వికులు గాలిచే పెకలింపబడిన చెట్లవలె వెంటనే నేలగూలారు. రాజా! మహారథుడైన వృషసేనుడు రణభూమిలో గుర్రాల సముదాయాలను, రథాల సమూహాలను ఏనుగులమందలను వందలు వేలకొలది పడగొట్టాడు. నిర్భయంగా ఒంటరిగా రణభూమిలో సంచరిస్తున్న వృషసేనుని చూసి, రాజులందరూ ఒక్కటై చుట్టూ నిలిచారు. నకులుని కొడుకైన శతానీకుడు వృషసేనుని ఎదిరించాడు. మర్మభేదకాలయిన పదిబాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు కూడా. కర్ణుని కొడుకైన వృషసేనుడు శతానీకుని వింటిని ఖండించి, ధ్వజాన్ని పడగొట్టాడు. సోదరుడైన శతానీకుని రక్షణకై ద్రౌపది కొడుకులు అక్కడకు చేరారు. వెంటనే బాణాల సమూహాలను ప్రయోగించి వృషసేనుని కనిపించకుండా చేశారు. మేఘాలు, పర్వతాలను కప్పివేసినట్లు అశ్వత్థామ మొదలయిన మహారథులు సింహనాదాలు చేస్తూ, మహారథులైన ద్రౌపదికొడుకులను వివిధ శరాలతో వెంటనే కప్పివేస్తూ దాడిచేశారు. పుత్రప్రేమతో పాండవులు త్వరితంగా వారిని ఎదిరించారు. పంచాలురు, కేకయులు, మత్స్యదేశీయులు, సృంజయులు కూడా ఆయుధాలనెత్తి వారివెంట వచ్చారు. అప్పుడు దేవ దానవ సంగ్రామం వలె నీవారికి పాండుపుత్రులతో రోమాంచజనకంగా భీకరయుద్ధం జరిగింది. ఈ రీతిగా కౌరవపాండవులు కోపంతో ఒకరినొకరు తీవ్రంగా చూస్తూ యుద్ధం చేశారు. వారిద్దరూ ఒకరికొకరు అపరాధం చేస్తున్న వారే. కోపంతో యుద్ధం చేస్తున్న వారి శరీరాలు ఆకాశంలో గరుడుడు, పాముల వలె కనిపించాయి. భీముడు, కర్ణుడు, కృపుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకులతో ఆ రణభూమి ప్రళయకాల సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నట్లు కనిపించింది. పరస్పరం చంపుకొంటున్న కౌరవ పాండవ యుద్ధం భీకరంగా జరిగింది. అప్పుడు ఎగసిపడుతున్న సముద్రఘోషవలె గర్జిస్తూ యుధిష్ఠిరసేన నీ సేనను సంహరించసాగింది. నీ సేనలోని మహారథులు పారిపోసాగారు. శత్రువుల వలన తీవ్రంగా పీడనకు గురియై చెదరిపోతున్న నీ సేనను చూసి ద్రోణుడు "శూరులారా! పారిపోవద్దు" అని పలికాడు.

ద్రోణుని కోపమూ, పరాక్రమమూ ఆవహించాయి. అల్లెత్రాటిని సవరించి, అమ్ములపొది

నుండి బాణాలను తీసి ధనుర్బాణాలను చేతబట్టి సారథితో ఇలా అన్నాడు. "సారథీ! తెల్లటి గొడుగును ధరించి ధర్మరాజున్న చోటికి వెళ్ళు. ఈ ధృతరాష్ట్ర సేన చెదరిపోయి గుంపులు గుంపులుగా ఉంది. యుధిష్ఠిరుని నివారించి ఈ సేనను నిలుపుతాను. పాండవులు కానీ, మత్స్యదేశీయులు కానీ, పాంచాలరాజులు కానీ, సోమకులు కానీ, అందరూ కలిసి కానీ రణభూమిలో నాపై బాణవృష్టిని కురిపించలేరు. అర్జునుడు నా అనుగ్రహంతోనే మహాస్త్రాలను పొందగలిగాడు. నాయనా! ఆ అర్జునుడు కానీ, భీముడు కానీ, సాత్యకి కానీ నాతో పోరాడా లనుకోరు. అర్జునుడు నా అనుగ్రహంతోనే మేటివిలుకాడు కాగలిగాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా నేను నేర్పిన అస్త్రవిద్యనే ఎరిగినవాడు. జయాన్ని అభిలషించే ఈ సమయంలో ప్రాణాలను సంరక్షించుకోవటం తగదు. స్వర్గాన్ని లక్ష్యంగా చేసికొని కీర్తివిజయాలకై ముందుకు సాగు." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. ద్రోణుడలా ప్రేరణచేయగానే రథసారథి అశ్వహృదయ మంత్రాలతో మంత్రించి గుర్రాలలో ఉత్సాహాన్ని నింపి, ఆవరణ కలిగి ప్రకాశిస్తున్న రథంతో వేగంగా ద్రోణాచార్యుని ముందుకు నడిపించాడు. కరూషులు, మత్స్యదేశీయులు, చేదులు, సాత్వతులు, పాండవులు, పాంచాలురు ఒక్కటై ద్రోణుని నిలువరించారు.

ఆ తరువాత తెల్లగుర్రాలు గల ద్రోణుడు క్రుద్ధుడై, నాలుగు దంతాలు గల ఏనుగువలె పాండవసేనలో ప్రవేశించి, యుధిష్ఠిరుని ఆక్రమించాడు. యుధిష్ఠిరుడు గ్రద్ద-ఈకలు గల బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని ధనుస్సును ఖండించి వేగంగా ఆయనను ఆక్రమించాడు.

అప్పుడు పాంచాలురకు యశస్కరుడైన కుమారుడు యుధిష్ఠిరుని రథచక్రాన్ని రక్షిస్తున్నాడు. అతడు సముద్రాన్ని ఒడ్డు నిలువరించినట్లు మీదకు వస్తున్న ద్రోణుని నివారించాడు. కుమారుడు ద్రోణుని నివారించటం చూసి సింహనాదధ్వని, సాధువాదాలు చెలరేగాయి. ఆ తరువాత కుమారుడు క్రుద్ధుడై, ఆ మహా సంగ్రామంలో మాటిమాటికి సింహనాదం చేస్తూ, బాణంతో ద్రోణుని ఛాతీపై కొట్టాడు. కుమారుడు యుద్ధంలో ఎన్నోవేల బాణాలతో ద్రోణుని నివారించాడు. కానీ ద్విజపుంగవుడైన ద్రోణుడు శూరుడు, ఆర్యమర్యాదలను పాటించువాడు, మంత్రాస్త్రాలలో పరిశ్రమ చేసినవాడు, చక్రరక్షకుడు అయిన కుమారుని ఓడించాడు. ద్విజశ్రేష్ఠుడైన ఆ ద్రోణుడు పాండవుల సేనల మధ్యకు చేరి, అన్ని దిక్కులలో సంచరిస్తూ నీ సేనకు రక్షకు డయ్యాడు. పండ్రెండు బాణాలతో శిఖండిని, ఇరవై బాణాలతో ఉత్తమౌజుసుని, అయిదు బాణాలతో నకులుని, ఏడు బాణాలతో సహదేవుని గాయపరిచాడు. ఇరవై రెండు బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని, మూడు మూడు బాణాలతో ద్రౌపది కొడుకులను, అయిదు బాణాలతో సాత్యకిని, పది బాణాలతో విరాటుని దెబ్బతీశాడు. రణభూమిలో ప్రధానయోధులందరిపై దాడిచేసి వారిని కలతపెట్టి, ఆపై కౌంతేయుడైన యుధిష్ఠిరుని పట్టుకొనటానికి పరాక్రమించాడు. రాజా! అప్పుడు

గాలికి చెలరేగిన సముద్రం వలె క్రోధంతో నిండియున్న మహారథుడైన ద్రోణుని యుగంధరుడు నివారించాడు. ఆ ద్రోణుడు వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని గాయపరిచి, భల్లంతో యుగంధరుని రథాసనం నుండి పడగొట్టాడు. అప్పుడు విరాటుడు, ద్రుపదుడు, కేకయులు, సాత్యకి, శిబి, పాంచాలదేశీయుడైన వ్యాఘ్రదత్తుడు, పరాక్రమశాలి అయిన సింహసేనుడు – వీరందరూ, ఇంకా ఇతరులూ యుధిష్ఠిరునకు రక్షణగా అనేక బాణాలను కురిపిస్తూ ద్రోణుని మార్గాన్ని నిరోధించారు. రాజా! పాంచాలదేశీయుడైన వ్యాఘ్రదత్తుడు పదునైన ఏబది బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. దానితో జనమంతా హర్షనాదాలు చేశారు. సింహసేనుడు ఉత్సాహంతో మహారథుడైన ద్రోణుని వేగంగా గాయపరిచి, ఇతర మహారథులను భయపెడుతూ వెంటనే అట్టహాసం చేశాడు. దానితో ద్రోణుడు కళ్ళు పెద్దవి చేసి, అల్లెత్రాటిని సవరించి, తీవ్రంగా దునుష్టంకారం చేసి సింహసేనునిపై దాడి చేశాడు. ఆపై బలశాలి అయిన ద్రోణుడు పరాక్రమించి రెండు భల్లాలతో సింహసేన, వ్యాఘ్రదత్తుల శిరస్సులను కుండలాలతో సహా శరీరాలనుండి వేరుచేశాడు.

బాణసమూహాలతో పాండవ మహారథులను మథించి, ప్రాణాంతకమైన మృత్యువు వలె యుధిష్ఠిరుని దగ్గరగా నిలిచాడు. రాజా! యతవ్రతుడైన ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరునకు దగ్గరగా రాగానే యుధిష్ఠిరసేనలో "అయ్యో! రాజు చనిపోతున్నా"డని తీవ్ర హాహాకారాలు చెలరేగాయి. ద్రోణుని పరాక్రమాన్ని చూసి, కౌరవసేనలోని సైనికులు "ఈ రోజు దుర్యోధనరాజు కృతార్థుడు కాగలడు" అని చెప్పుకొనసాగారు. "ఈ ముహూర్తంలో ద్రోణుడు యుద్ధంలో నిశ్చయంగా యుధిష్ఠిరుని బంధించి, దుర్యోధనుని దగ్గరకు తీసికొని వస్తాడు." నీవారంతా ఇలా మాటాడుకొంటూ ఉండగానే అర్జునుడు రథఘోషతో దిక్కులను ప్రతిధ్వనింపజేస్తూ వేగంగా వచ్చాడు. ఆ సంహారక్రియలో అర్జునుడు రక్తనదిని ప్రవహింపజేశాడు. నెత్తురే నీరు. రథాలు సుళ్ళుగా తిరుగుతున్నాయి. శూరుల ఎముకల ప్రోవులు గండశిలలు. శవాలు ఒడ్లు, వాటి నొరుసుకొంటూ ఆ నది ప్రవహిస్తోంది. బాణ సమూహాలు పెద్ద నురుగులు. ప్రాసాలు చేపలు. ఆ నదిని వేగంగా దాటి, అర్జునుడు కౌరవులను తరిమికొట్టి, వెంటనే ద్రోణసేనపై దాడిచేశాడు. మహాబాణ సమూహంతో ద్రోణుని కప్పివేస్తూ, మోహానికి గురిచేశాడు అర్జునుడు. అర్జునుడు బాణాలను ప్రయోగిస్తుంటే నిరంతరాయంగా బాణాన్ని సంధించటానికి, విడవటానికీ మధ్య ఏ పాటి వ్యవధానమూ కనిపించటం లేదు. మహారాజా! దిక్కులు కానీ, అంతరిక్షం కానీ, ఆకాశం కానీ, భూమి కానీ ఏమీ కనిపించటం లేదు. అంతా బాణమయంగా ఉంది. రాజా! గాండీవధన్వి అయిన అర్జునుడు బాణాలతో గాఢాంధకారాన్ని కల్పించగానే అక్కడ రణభూమిలో ఏమీ కన్పించటం లేదు. సూర్యుడు

అస్తమిస్తున్నాడు. చీకటి వ్యాపిస్తోంది. అక్కడ శత్రువెవరో, మిత్రుడెవరో ఎవరికీ తెలియటం లేదు. ఆపై ద్రోణదుర్యోధనాదులు సేనలను ఉపసంహరించారు. శత్రువులు భయపడి, యుద్ధ విముఖులై ఉన్నారని గ్రహించి, అర్జునుడు కూడా మెల్లగా తన సేనలను ఉపసంహరించాడు. ఆపై పరమానందపడిన పాండవులు, స్నంజయులు, పాంచాలురు మధురవచనాలతో ఋషులు సూర్యుని నుతించినట్లు అర్జునుని ప్రస్తుతించారు. ఈ రీతిగా ధనంజయుడు శత్రువులను జయించి, ఆనందంగా, కృష్ణునితో కూడి సర్వసేనల వెనుకగా తన శిబిరానికి వెళ్ళాడు. నక్షత్రాల కారణంగా చిత్రంగా ఉన్న ఆకాశంలోని చంద్రుని వలె ఇంద్రనీలాలు, పద్మరాగాలు, బంగారం, వజ్రాలు, పగడాలు, స్ఫటికాలు మొదలయిన ప్రధాన రత్నాలతో చిత్రంగా ఉన్న రథంపై అర్జునుడు భాసించాడు.

17. అర్జునుడు సుశర్మాదుల దగ్గరకు వెళ్ళుట.

రాజా! ఉభయసేనలు శిబిరాలకు వెళ్ళి తమ తమ విభాగాల ననుసరించి, తమకు తగిన రీతిగా తమతమ దళాలలోనే పూర్తిగా విశ్రమించాయి. సేనలను ఉపసంహరించి, ద్రోణుడు తీవ్రంగా కలతపడి, దుర్యోధనుని చూసి, సిగ్గుపడుతూ ఇలా అన్నాడు. 'అర్జునుడు ఉన్నంతకాలం యుద్ధంలో దేవతలయినా యుధిష్ఠిరుని బంధింపజాలరని నేను ముందే చెప్పాను. మీరెంత ప్రయత్నించినా రణభూమిలో అర్జునుడు ఆ నా మాటను నిరూపించి చూపాడు. నా మాటను శంకించవద్దు. కృష్ణార్జునులను గెలవటం కష్టం. రాజా! ఏదో ఒక కారణంతో అర్జునుని తప్పిస్తే అప్పుడు ఈ యుధిష్ఠిరుడు మనకు లోబడతాడు. ఎవరైనా అర్జునుని యుద్ధానికి ఆహ్వానించి, మరొకచోటికి లాగికొని పొండి. వారిని గెలవకుండా అర్జునుడు ఏ పరిస్థితిలోను వెనుకకు రాడు. రాజా! అర్జునుడు లేని ఈ వ్యవధానంలో నేను ధృష్టద్యుమ్నుడు చూస్తుండగానే సేనను చేదించి, ధర్మరాజును పట్టుకొంటాను. అర్జునుడు లేనప్పుడు నేను తనమీదకు వెళ్ళటాన్ని చూసి యుధిష్ఠిరుడు రణభూమిని వీడిపోనట్లయితే మనకు దొరికినట్లే భావించు. మహారాజా! ఈ రీతిగా నేను ధర్మపుత్రుడైన యుధిష్ఠిరుని తన సేనలతో పాటు నేడు నీ వశం చేస్తాను. అనుమానం లేదు. ముహూర్తకాలం రణభూమిలో నిలిస్తే చాలు. ఒకవేళ యుద్ధభూమి నుండి పారిపోతే అది విజయం కన్న ఎక్కువే.'

ద్రోణుని ఆ మాట విని త్రిగర్తరాజైన సుశర్మ సోదరులతో కలిసి ఇలా అన్నాడు. 'రాజా! అర్జునుడు మమ్ము ఎప్పుడూ పరాభవిస్తుంటాడు. మేము అతని విషయంలో నిరపరాధులమయినా మా పట్ల అపరాధం చేస్తూనే ఉంటాడు. మేము రకరకాలుగా

జరిగిన ఆ పరాభవాలను తలచుకొంటూ, క్రోధాగ్నిలో దహింపబడుతూ రాత్రులలో ఎప్పుడూ నిద్రపోలేకపోతున్నాము. దివ్యాస్త్రసంపన్నుడైన ఆ అర్జునుడు అదృష్టం కొద్దీ మాకంటబడ్డాడు. మనసా మేము చేయదలచుకొంటున్న పనిని ఇప్పుడు చేస్తాం. అది మీకూ ప్రియకరమవుతుంది. మాకూ కీర్తికారకమవుతుంది. అర్జునుని రణభూమినుండీ వెలుపలికి తీసికొనిపోయి మేము చంపుతాం. సత్యప్రమాణంగా చెపుతున్నాం. ఈ నేలపై అర్జునుడైనా లేకుండా పోవాలి త్రిగర్తులయినా లేకుండా పోవాలి. ఇది మిథ్యావచనం కాదు.' సుశర్మ అలా అనగానే సత్యరథుడు, సత్యవర్మ, సత్యవ్రతుడు, సత్యేషువు, సత్యకర్మ సుశర్మ సోదరులు అయిదుగురు కూడా అలాగే పలికారు. వారిదగ్గర పదివేల రథికసేన ఉన్నది. మహారాజా! ఇలా యుద్ధానికి శపథం చేసి వారు మరలిపోయారు. అలా ప్రతిజ్ఞచేసి ప్రస్థలాధిపతి, పురుషోత్తముడు, త్రిగర్తరాజు అయిన సుశర్మ ముప్పయివేల రథికులు గల మాలవ, తుండికేర, మావేల్లక, మద్రక, లలిత్థలతోనూ, పదివేల రథికులు గల తన సోదరులతోనూ కలిసి, యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. నానా జనపదాలనుండి వచ్చిన పదివేల శ్రేష్ఠ రథికులు కూడా శపథాన్ని పూర్తిచేయటానికి సిద్ధపడి వెళ్ళారు. ఆపై అందరూ విడివిడిగా అగ్నిని పూజించి, హోమం చేసి, దర్భచీరలను, విచిత్రకవచాలను ధరించారు. వారు కవచాన్ని ధరించి, దర్భచీరలను కట్టుకొని, నేయి పూసికొని మౌర్వి (గడ్డి)తో చేసిన మేఖలలను ధరించారు. యజ్ఞంలో లక్ష నాణాలను దక్షిణగా ఇచ్చారు. వారంతా గతంలో యాగాలు చేసినవారే. సంతానవంతులే. పుణ్యలోకాలకు తగినవారే. కర్తవ్యాన్ని ముగించినవారే. యుద్ధంలో ప్రాణాల నివ్వటానికి సిద్ధమైన వారే. తమను తాము కీర్తితో గెలుపుతో సంయోజన చేసికొనదలచినవారే. వారు బ్రహ్మచర్యంతో, వేదాధ్యయనంతో, యాగాలతో, ఇష్టదక్షిణలతో పొందదగిన పుణ్యలోకాలను వేగంగా ఉత్తమయుద్ధం ద్వారా పొందదలచినవారు. వారంతా బ్రాహ్మణులను తృప్తిపరచి, విడి విడిగా బంగారు నాణాలను, గోవులను, వస్త్రాలను దానంచేసి, ఒకరితో ఒకరు మాటాడుకొని అక్కడ చేరిన ద్విజోత్తములద్వారా స్వస్తివచనాలనూ, ఆశీస్సులనూ పొంది హర్షోల్లాసాలతో నిర్మలజలంతో ఆచమనం చేసి, అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేసి, దానికి దగ్గరగా నిలిచి, రణవ్రతాన్ని స్వీకరిస్తూ, దృఢనిశ్చయంతో అగ్ని సాక్షిగా ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

అందరూ సర్వప్రాణులూ వినేటట్లుగా అర్జునుని చంపటానికి ప్రతిజ్ఞ చేసి పెద్దగొంతుతో ఇలా అన్నారు. 'అర్జునుని చంపకుండా మేము రణభూమి నుండి వెనుదిరిగినా లేక అర్జునుని చేత దెబ్బతిని భయంతో యుద్ధవిముఖులమయినా– వ్రత నియమాలు పాటించనివారు, బ్రహ్మహత్యచేసినవారు, మద్యపాయులు, గురుపత్నీరతులు, బ్రాహ్మణధనాన్ని

అపహరించేవారు, రాజులిచ్చిన మాన్యాలను దోచుకొనేవారు, శరణాగతుని విడిచిపెట్టేవారు, యాచకులను చంపేవారు, ఇంటికి నిప్పుపెట్టేవారు, గోహత్య చేసేవారు, ఇతరుల కపకారం చేసేవారు, బ్రహ్మద్వేషులు, ఋతుకాలంలో భార్యతో సంగమించనివారు, శ్రాద్ధదినంలో సంగమించే వారు, జాతి ద్రోహం చేసేవారు, న్యాసాన్ని అపహరించేవారు, మాటతప్పినవారు, నపుంసకులతో యుద్ధం చేసేవారు, నీచసాంగత్యం చేసేవారు, నాస్తికులు, అగ్నిని, తల్లిని, తండ్రిని సేవించనివారు, పైరుపంటలపై దాడిచేసేవారు, సూర్యాభిముఖంగా మూత్రవిసర్జన చేసేవారు పొందదగిన పాపలోకాలను పొందుదుము గాక ! రణభూమిలో అర్జునుని చంపి, లోకంలో అసాధ్యమైన పనిని మేము చేస్తే కోరుకొన్న పుణ్యలోకాలకు పోగలం. అనుమానం లేదు.' రాజా! అలా పలికి అప్పుడు ఆ వీరులు అర్జునుని యుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తూ, రణభూమిలోని దక్షిణదిక్కు వైపు వెళ్ళి, అక్కడ నిలిచారు. ఆ నరోత్తములచేత ఆహ్వానింపబడిన అర్జునుడు వెంటనే ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు.

'రాజా! యుద్ధానికి ఎవరైనా పిలిస్తే కాదనరాదని నా వ్రతం. సంశప్తకులు మహాసంగ్రామానికై నన్ను పిలుస్తున్నారు. ఈ సుశర్మ సోదరులతో కలిసి నన్ను యుద్ధానికి పిలుస్తున్నాడు. సగణంగా ఈ సుశర్మను సంహరించటానికి అనుమతి నివ్వాలి. నేను శత్రువుల ఆహ్వానాన్ని సహించలేను. సత్య ప్రమాణంగా చెపుతున్నాను. యుద్ధంలో శత్రువులు మరణించినట్టే భావించు.' యుధిష్ఠిరుడిలా అన్నాడు. 'నాయనా! ద్రోణాచార్యుడు చేయదలచిన పని ఏమిటో నీవు పూర్తిగా విన్నావు. ఆయన మాట తప్పిపోయేటట్లుగా నీవు ప్రవర్తించు. ద్రోణాచార్యుడు బలవంతుడు. శూరుడు, అస్త్రవిద్యలో నేర్పరి, శ్రమను జయించినవాడు. అటువంటివాడు నన్ను బంధిస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.' అర్జునుడిలా అన్నాడు. 'రాజా! పాంచాల రాజకుమారుడైన సత్యజిత్తు నేడు నిన్ను యుద్ధభూమిలో రక్షిస్తాడు. పాంచాలుడు బ్రతికియుండగా ద్రోణాచార్యుని కోరిక నెరవేరదు. ప్రభూ ! రణభూమిలో పురుషోత్తముడైన సత్యజిత్తు మరణిస్తే మాత్రం మీరంతా కలిసి అయినా సరే ఏ రీతిగానూ యుద్ధంలో నిలువవద్దు.' యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని అనుమతించి కౌగిలించుకున్నాడు. ప్రేమపూర్వకంగా పదేపదే అర్జునుని చూస్తూ ఆశీస్సుల నందించాడు. ఆపై ఆకలిగొన్న సింహం ఆకలి తీర్చుకొనటానికి జింకలమీదకు వెళ్ళినట్లు బలశాలి అయిన అర్జునుడు యుధిష్ఠిరుని వీడి, త్రిగర్తుల వైపు సాగిపోయాడు. ఆ తరువాత దుర్యోధనుని సేన పరమానందంతో అర్జునుడు లేనప్పుడు ధర్మరాజును బంధించటానికి తీవ్రకోపంతో సిద్ధమైంది. ఆపై ఉభయసేనలు మహావేగంతో కలబడ్డాయి. అది వర్షాకాలంలో ఉప్పొంగుతున్న ప్రవాహంతో గంగా సరయూ నదులు వేగంగా కలిసినట్లుంది.'

18. అర్జున సంశప్తక యుద్ధము - సుధన్వవధ.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'రాజా! ఆ తరువాత సంశప్తకులు ఆనందంతో రథాలతోనే చంద్రాకారంలో సేనలను నిలిపి, సమతల ప్రదేశంలో నిలిచారు. మారిషా! ఆ నరోత్తములు అర్జునుడు యుద్ధానికి రావటం చూసి ఉత్సాహంతో పెద్దపెట్టున గర్జించసాగారు. ఆ శబ్దం అన్ని దిక్కులలో, మూలలలో, గగనతలంలో వ్యాపించింది. లోకమంతా వ్యాపించింది కాబట్టి మరే ప్రతిధ్వని ఏర్పడలేదు. పరమానందంలో మునిగియున్న వారిని గమనించి అర్జునుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. 'దేవకీనందనా! ఈ త్రిగర్త సోదరులు ఈ రోజు యుద్ధంలో చావదలచుకొన్నారు. వీడవదగిన వేళలో ఆనందిస్తున్నారు చూడు. అయినా త్రిగర్తులకిది నిస్సంశయంగా ఆనందసమయమే. ఎందుకంటే చెడ్డమనుష్యులు చేరలేని ఉత్తమలోకాలను వీరు పొందబోతున్నారు.' అర్జునుడు కృష్ణునితో అలా పలికి, రణభూమిలో వ్యూహాత్మకంగా నిలిచిన త్రిగర్తసేనను సమీపించాడు. ఆ అర్జునుడు బంగారు అలంకరణలు గలిగి, దేవదత్తమనే పేరుగల శంఖాన్ని ధ్వనితో దిక్కులను పూరిస్తూ, మహావేగంగా ఊదాడు. ఆ శబ్దంతో భయపడిన సంశప్తక సేన రణభూమిలో లోహప్రతిమవలె నిశ్చేష్టంగా నిలిచింది.

భరతశ్రేష్ఠా! నిశ్చేష్టంగా ఉన్న ఆ సేన నేర్పరులైన శిల్పులచేత చిత్రపటంపై గీచిన బొమ్మవలె శోభించింది. అప్పుడు ఆకాశమంతా నిండిన ఆ ధ్వని భూమినంతటినీ, మహా సముద్రాన్ని కూడా ప్రతిధ్వనింపజేసింది. ఆ శబ్దంతో సర్వసేనల చెవులు చెవిటివయ్యాయి.

వారి గుర్రాలు చెవులు విప్పార్చాయి. వాటి చెవులు, మెడ స్తబ్ధమయ్యాయి. కాళ్ళు కదలటం లేదు. మూత్రాన్ని, రక్తాన్ని విసర్జిస్తున్నాయి.

కొద్దిసేపటికి తేరుకొని, సంశప్తకులు సేనను స్థిరపచుకొని, ఒక్కసారిగా అర్జునునిపై గ్రద్దఈకలు గల బాణాలను ప్రయోగించసాగారు. పరాక్రమవంతుడైన అర్జునుడు వేగంగా వెళ్ళే పదిహేను బాణాలతో సంశప్తకుల వేల బాణలు తన మీదకు రాకముందే ఖండించాడు. ఆ తరువాత మరల పదునైన పది పది బాణాలతో సంశప్తకులు అర్జునుని గాయపరిచారు. అర్జునుడు మూడు మూడు బాణాలతో వారిని గాయపరిచాడు. సంశప్తకులు ఒక్కొక్కరుగా అయిదు అయిదు బాణాలతో అర్జునుని గాయపరిచారు. పరాక్రమశాలి అయిన అర్జునుడు రెండు రెండు బాణాలతో తిరిగి వారిని గాయపరిచాడు. మరల తీవ్రకోపంతో సంశప్తకులు శ్రీకృష్ణునితో సహా అర్జునుని తీక్ష్ణమైన బాణాలతో చెరువును వర్షంతో నింపినట్లు నింపివేయసాగారు. ఆపై వనంలో వికసించిన చెట్లపై తుమ్మెదల సమూహాలు పడినట్లు వేలకొలది బాణాలు అర్జునునిపై పడసాగాయి. ఆ తరువాత సుబాహువు లోహమయమైన

ముప్పయి బాణాలతో అర్జునుని కిరీటంపై గట్టిగా కొట్టాడు. సువర్ణపక్షాలు గలిగి సూటిగా వెళ్ళే ఆ బాణాలు అర్జునుని కిరీటంపై గ్రుచ్చుకోగా అర్జునుడు స్వర్ణకిరీటంతో ఉదయించిన సూర్యునివలె ప్రకాశించాడు. అర్జునుడు యుద్ధంలో సుబాహుని చేతి తొడుగును భల్లంతో ఖండించి, మరల అతనిపై శరవృష్టిని కురిపించాడు. ఆ తరువాత సుశర్మ, సురధుడు, సుధర్ముడు, సుధన్వుడు, సుబాహువు పది పది బాణాలతో అర్జునుని గాయపరిచారు. అర్జునుడు వారినందరినీ విడివిడి బాణాలతో గాయపరిచి, వారి ధ్వజాలను, బాణాలను భల్లాలతో ఖండించాడు. బాణాలతో సుధన్వుని వింటిని విరిచి, అతని గుర్రాలను కూడా చంపాడు. ఆపై శిరస్త్రాణంతో సహా అతని శిరస్సును శరీరంనుండి పడగొట్టాడు. ఆ వీరుడు పడిపోగానే అతని అనుచరులు చెదరిపోయి భయంతో దుర్యోధనుని సేనలున్న వైపునకు పారిపోయారు. ఆపై తీవ్రకోపంతో అర్జునుడు సూర్యుడు చీకటిని ఛేదించినట్లు నిరంతరాయంగా బాణసమూహాలతో ఆ మహాసేనను సంహరించసాగాడు. ఆ తరువాత ఆసేన చెదరిపోయి అన్ని దిక్కులకూ పారిపోయింది, అర్జునుడు తీవ్రకోపి కాగా త్రిగర్తులకు భయం కలిగింది. వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో అర్జునునిచే సంహరింపబడుతున్న ఆ సంశప్తకసేనలు అక్కడికక్కడే చెదిరిన జింకలవలె మూర్ఛిల్లారు. అప్పుడు త్రిగర్తరాజు సుశర్మ కోపించి ఆ మహారథులతో ఇలా అన్నాడు – 'శూరులారా! పారిపోవద్దు, భయపడకూడదు. సర్వసేనల ఎదుట భీకరప్రతిజ్ఞలు చేసి, ఇప్పుడు దుర్యోధనుని సేన దగ్గరకు వెళ్ళి ఆ పెద్దలకు ఏం సమాధానం చెప్తారు ? లోకంలో అపహాస్యానికి గురి అవుతాం. అందరూ వెనుకకు మరలండి. అందరం కలిసి ఒక్కటై నిలుద్దాం.' రాజా! సుశర్మ అలా అనగానే ఆ వీరులు మాటిమాటికీ సింహనాదాలు చేస్తూ, ఒకరినొకరు ప్రోత్సహించుకొంటూ, శంఖాలు పూరించారు. ఆపై సంశప్తకగణాలు, నారాయణసేనలైన గోపాలురు మృత్యువే యుద్ధనివర్తనమని నిశ్చయించుకొని మరల రణభూమిలోనికి వచ్చారు.'

19. అర్జునసంశప్తక యుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'సంశప్తకగణాలు తిరిగి యుద్ధభూమికి రావటాన్ని చూసి అర్జునుడు మహాత్ముడైన వాసుదేవునితో ఇలా అన్నాడు. "హృషీకేశా! సంశప్తకగణాల మీదకు గుర్రాలను నడిపించు. వీరు ప్రాణాలతో యుద్ధభూమిని విడిచివెళ్ళతారని నేననుకోవటం లేదు. ఈ రోజు నా అస్త్రబలాన్ని, బాహుబలాన్ని, ధనుర్బలాన్ని చూడు. కోపించిన రుద్రుడు జీవులను సంహరించినట్లు నేడు వీరిని ఘోరంగా పడగొడతాను. ఆపై శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వి, శుభాకాంక్షను తెలిపి దుర్ధర్షుడైన అర్జునుడు వెళ్ళదలచిన చోటికి

రథాన్ని నడిపించాడు. అప్పుడు రణభూమిలో తెల్లని గుర్రాలచే లాగబడుతున్న ఆ రథం ఆకాశంలో ఎగురుతున్న విమానంవలె శోభించింది. రాజా! పూర్వకాలంలో దేవాసుర సంగ్రామంలో ఇంద్రుని రథంవలె అర్జునుని రథం ముందుకు, వెనుకకు, మండలాకారంగా కూడా తిరగసాగింది. అప్పుడు క్రుద్ధులైన నారాయణులు వివిధాయుధాలను చేతబట్టి బాణసమూహాలతో అర్జునుని కప్పివేస్తూ చుట్టుముట్టారు. భరతర్షభా! ముహూర్తకాలంలో కృష్ణునితో సహా కుంతికొడుకైన అర్జునుని రణభూమిలో కనపడకుండా చేశారు.

అర్జునుడు క్రుద్ధుడై, రణభూమిలో రెట్టించిన పరాక్రమంతో గాండీవధనుస్సును వెంటనే చేతబట్టాడు. అర్జునుడు బొమముడివేసి, క్రోధసూచనగా తన మహాశంఖమయిన దేవదత్తాన్ని పూరించాడు. ఆపై అర్జునుడు శత్రుసమూహాన్ని చంపగల త్వాష్ట్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానినుండి వేలవేల రూపాలు విడివిడిగా ఉద్భవించాయి. అర్జున ప్రతిరూపంగా ఉన్న ఆ వివిధరూపాలను చూసి, వారు మోహానికి లోనై ఎవరికివారు ఎదుటి వారిని అర్జునునిగా భావించి, తమసేనలపై తామే దాడిచేయసాగారు. "ఇడుగో అర్జునుడు. ఇతడే గోవిందుడు. వీరే కృష్ణార్జునులు" అంటూ వ్యామోహంతో రణభూమిలో వారిలో వారే కొట్టుకొనసాగారు. ఆ పరమాస్త్రంతో వ్యామోహపడిన వారు పరస్పరం కొట్టుకొంటూ క్షీణించసాగారు. రణభూమిలో యోధులంతా పుష్పించిన మోదుగచెట్లవలె శోభిల్లారు. ఆపై సంశప్తకులు విడిచిన వేల కొలది బాణాలను బూడిదచేసి ఆ దివ్యాస్త్రం వారినందరినీ యమసదనానికి పంపింది. ఆపై అర్జునుడు నవ్వి లలిత్థలను, మాలవులను, మావేల్లకులను, త్రిగర్తులను, యౌధేయులను బాణాలతో పీడించాడు. వీరుడైన అర్జునుని సంహారానికి గురి అవుతున్న క్షత్రియులు కాలప్రేరణచే అర్జునునిపై నానావిధ శరసమూహాలను కురిపించారు. ఘోరమైన ఆ శరవర్షం కప్పివేయగా అక్కడ ధ్వజం కానీ, అర్జునుడు కానీ, రథం కానీ, కృష్ణుడు కానీ కనిపించలేదు. దానితో వారు "తమ లక్ష్యం నెరవేరిందని" భావించి, ఒకరిని చూసి మరొకరు గర్జనలు చేస్తూ, కృష్ణార్జునులు చనిపోయారన్న ఆనందంతో తమ ఉత్తరీయాలను ఊపసాగారు. వేలకొలది వీరులు అక్కడ భేరులను, మృదంగాలను, శంఖాలను మ్రోగించారు. తీవ్రంగా సింహనాదాలను కూడా చేశారు.

అప్పుడు కృష్ణునకు చెమటపట్టింది. ఖిన్నుడై అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు - "అర్జునా! ఎక్కడున్నావు! నాకు కనిపించటం లేదు. శత్రుసంహర్తా! జీవించియే ఉన్నావు కదా!" కృష్ణుని ఆ మాట విని, అర్జునుడు త్వరపడుతూ వాయవ్యాస్త్రంతో సంశప్తకులు కురిపించిన శరవృష్టిని తొలగించాడు. దానితో పూజ్యుడయిన వాయుదేవుడు సంశప్తక సమూహాన్ని గుర్రాలు, ఏనుగులు, రథాలు, ఆయుధాలతో సహా ఎండుటాకుల ప్రోవునువలె

చెదరగొట్టాడు. గాలిచే చెదరగొట్టబడిన ఆ సైనికులు చెట్లపై నుండి ఎగిరి పోతున్న పక్షులవలె భలే అందంగా కనిపించారు. వారినంతా అలా కలతపెట్టి, అర్జునుడు త్వరపడుతూ పదునైన బాణాలతో వందలు, వేలుగా వారిని సంహరించసాగాడు. తలలను, ఆయుధాలతోపాటు బాహువులను భల్లాలతో నరికాడు. ఏనుగు తొండాలవలె నున్న తొడలను బాణాలతో నేలకు పడగొట్టాడు. అర్జునుడు శత్రువుల శరీరాలలోని చాలా అవయవాలను ఖండించాడు. కొందరి వీపులను, కొందరి పాదాలను నరికాడు. కొందరి బాహువులను, ప్రక్కలను, కళ్ళను పొగొట్టాడు. యథావిధిగా సిద్ధం చేయబడి, గంధర్వనగరం వలె ఆకృతిగొన్న రథాలను బాణాలతో ముక్కలు ముక్కలు చేస్తూ, శత్రువుల గుర్రాలను, రథాలను, ఏనుగులను వారికి కాకుండా చేశాడు. అక్కడక్కడ రథాలమీద నున్న ధ్వజదండాలు మధ్యకు విరిగిపోయి, తలలుతెగిన తాటితోపులవలె కనిపిస్తున్నాయి. పతాకలతో, అంకుశాలతో, ధ్వజాలతో శోభిస్తున్న ఏనుగులు ఇంద్రుని వజ్రపుదెబ్బ తిని, వృక్షాలతో సహా పర్వతాలు పడిపోయినట్లు తమమీదనున్న యోధులతో పాటు పడిపోయాయి. చామరాలు, మాలలు, కవచాలతో కూడిన గుర్రాలు అర్జునుని బాణాల తాకిడికి ఆశ్వికులతోపాటు నేలగూలాయి. వాటిప్రేవులు, కళ్ళు బయటబడ్డాయి. సైనికుల కత్తులు, గోళ్ళు తెగిపడి ఉన్నాయి. కవచాలు, బుష్టులు, శక్తులు ముక్కలైపడ్డాయి. కవచాలు తెగిపోయిన ఆ సైనికులు దీనులై నేలబడిపోయారు. సైనికులు కొందరు చనిపోయారు. కొందరు చనిపోతున్నారు. కొందరు పడిపోయారు. కొందరు పడుతున్నారు. కొందరు గిరగిర తిరుగుతున్నారు. కొందరు ఆక్రోశిస్తున్నారు. దీనితో రణభూమి క్రూరంగా కనిపిస్తోంది. దుమ్ము పెల్లుగా రేగింది. రక్తవర్షంతో అణిగిపోయింది. వందల కళేబరాలతో అస్తవ్యస్తంగా ఉన్న భూమిపై నడవటం కూడా కష్టమైంది. రణభూమిలో రౌద్రంగా, బీభత్సంగా ఉన్న అర్జునరథం ప్రళయకాలంలో జీవులను సంహరిస్తున్న రుద్రుని ఆటస్థలం వలె కనిపించింది. అర్జునునిచే సంహరింపబడుతూ కలతచెందిన రథికులు, ఏనుగులు అర్జునునివైపే చూస్తూ నశించినందువలన ఇంద్రునకు అతిథులు కాగలిగాయి. భరతశ్రేష్ఠా! చనిపోయిన ఆ మహారథులు కప్పివేసిన రణభూమి అంతటా ప్రేతాలతో నిండినట్లుగ అనిపిస్తోంది. ఇదే సమయంలో అర్జునుడు ఏమరుపాటుగా ఉండగా ద్రోణుడు తన సేనతో వ్యూహాన్ని పన్ని, యుధిష్ఠిరునిపై దాడిచేశాడు. వ్యూహాత్మకంగా దెబ్బతీయగల యోధులు యుధిష్ఠిరుని బంధించాలన్న తలంపుతో వేగంగా ఆయనపై దాడికి దిగారు. ఆయుద్ధం మహాభయంకరంగా ఉంది.

20. సంకుల యుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. రాజేంద్రా! మహారథుడైన ద్రోణుడు ఆ రాత్రి గడిపి, దుర్యోధనునకు ఎన్నో విషయాలు చెప్పి సంశప్తకులతో అర్జునునకు యుద్ధాన్ని కల్పించి, అతడు సంశప్తకులతో యుద్ధానికి బయలుదేరగానే, సేనలతో వ్యూహాన్ని పన్ని, ధర్మరాజును బంధించటానికి పాండవమహాసేనపై దాడికి దిగాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు గరుడవ్యూహాన్ని పన్నటం చూసి, యుధిష్ఠిరుడు అర్ధమండలాకారంతో వ్యూహాన్ని పన్నాడు. ద్రోణుడు ఆ సువర్ణవ్యూహానికి ముఖమయ్యాడు. దుర్యోధనుడు తన సోదరులతో, అనుచరులతో కలిసి శిరస్థానంలో నిలిచాడు. కృపుడు, కృతవర్మ నేత్రస్థానంలో నిలిచారు. భూతశర్మ, క్షేమశర్మ, పరాక్రమవంతుడైన కరకాశుడు, కలింగులు, సింహలులు, తూర్పు దెసవారు, శూరులయిన గోపాలురు, దశేరకులు, శకులు, యవనులు, కాంబోజులు, శూరసేనులు, దరదులు, మద్రులు, కేకయులు, హంసపథులు, అలాగే హస్తిపకులు, ఆశ్వికులు, రథికులు, సేనాసమూహాలు మెడతావున నిలిచారు. అలాగే భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, సోమదత్తుడు, బాహ్లికులు ఒక అక్షౌహిణిసేనతో దక్షిణభాగంలో నిలిచారు. అవంతి దేశీయులైన విందానువిందులు, కాంబోజరాజైన సుదక్షిణుడు వామభాగంలో అశ్వత్థామకు ముందు నిలిచారు. కలింగులు, అంబష్ఠులు, మాగధులు, పౌండ్రులు, మద్రకులు, గాంధారులు, శకులు, ప్రాచ్యులు, పర్వతప్రాంతం వారు, వసాతులు వెనుకప్రక్క నిలిచారు. సూర్యసుతుడైన కర్ణుడు పుత్రులతో, దాయాదులతో, బంధువులతో నానాజనపదాల నుండి వచ్చిన విశాలసేనతో కలిసి పుచ్ఛభాగంలో నిలిచాడు. రాజా! జయద్రథుడు, భీమరథుడు, సంపాతి, బుషభుడు, జయుడు, భూమింజయుడు, వృషక్రాథుడు, నిషధరాజు మహాసేనతో హృదయస్థానంలో నిలిచారు.

వారంతా బ్రహ్మలోక ప్రాప్తికై యుద్ధానికి సిద్ధపడినవారు. యుద్ధవిశారదులు కూడా. ఇలా కాల్బలం, గుర్రాలు, రథికులు, ఏనుగులతో ద్రోణాచార్యుడు పన్నిన వ్యూహం పెనుగాలికి ఎగిసిపడుతున్న సముద్రంవలె కనిపిస్తోంది. ద్రోణసేన, శత్రుసేన కూడా యుద్ధాభిలాషతో వర్షాకాలంలో మేఘాలు గర్జిస్తూ సర్వదిక్కులలో వ్యాపిస్తున్నట్లు ఉబికివస్తున్నాయి. రాజా! ఆ వ్యూహానికి మధ్యభాగాన యథావిధిగా సిద్ధంచేయబడిన ఏనుగును ఎక్కి ప్రాగ్జ్యోతిషరాజైన భగదత్తుడు ఉదయిస్తున్న సూర్యునివలె నిలిచాడు. భగదత్తునకు ముత్యాలతో అలంకరించిన తెల్లగొడుగును పట్టియున్నారు. దానితో కృత్తికా నక్షత్రంతో కూడికొన్న రాకాచంద్రునివలె శోభిస్తున్నాడు. కాటుక కొండవలె నున్న ఆ మదించిన ఏనుగు మదధారలతో కూడి మహామేఘాల అతివృష్టితో తడిసిన మహాపర్వతం

వలె భాసిల్లింది. వివిధాయుధాలను, భూషణాలను ధరించిన అనేక పర్వత ప్రాంతరాజులతో కూడి భగదత్తుడు దేవగణాలతో కూడిన ఇంద్రునివలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఆపై రణభూమిలో అమానుషంగా, శత్రువులకు అసాధ్యంగా కనిపిస్తున్న ఆ గరుడవ్యూహాన్ని చూసి యుధిష్ఠిరుడు ధృష్టద్యుమ్ననితో ఇలా అన్నాడు - 'పావురాల వంటి గుర్రాలు గల వీరుడవు నీవు. సమర్థుడవు. నేడు నేను ద్రోణునకు చిక్కకుండా ఉండేటట్లు రణనీతిని ప్రయోగించు.'

ధృష్టద్యుమ్నుడిలా అన్నాడు. 'సువ్రతా! ద్రోణుడెంత ప్రయత్నించినా నిన్ను బంధించలేడు. అనుచరులతో సహా ద్రోణుని నేను నిలువరిస్తాను. కౌరవ్యా! నేను బ్రతికియుండగా నీవు ఆందోళన పడనవసరం లేదు. ద్రోణుడు ఏ రీతిగానూ యుద్ధంలో నన్ను గెలవలేడు.' సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'అలా పలికి బలశాలి అయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు పావురాలవంటి తెల్లని గుర్రాలు గల రథాన్ని ఎక్కి, బాణవృష్టిని కురిపిస్తూ స్వయంగా ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తన ఎదుట నిలవటాన్ని అపశకునంగా భావించి ద్రోణుడు క్షణకాలంలోనే మానసికంగా అప్రసన్నతకు లోనయ్యాడు.

మహారాజా! ద్రోణుని చావుకోసమే ధృష్టద్యుమ్నుడు జన్మించాడు. అందువలన ద్రోణుడు కూడా మానవుడే కాబట్టి వ్యామోహపడ్డాడు.

నీ కుమారుడు దుర్ముఖుడు ధృష్టద్యుమ్నుని చూసి ద్రోణునకు ప్రియాన్ని చేయదలచి అతనిని వారించాడు. శూరుడైన ధృష్టద్యుమ్నుకు, దుర్ముఖునకు మధ్య భీకర సంగ్రామం క్రమక్రమంగా మరీ ఘోరంగా జరిగింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు వెంటనే దుర్ముఖుని బాణ సమూహంతో కప్పి, మహాబాణ సముదాయంతో ద్రోణుని నివారించాడు. ద్రోణుడు నివారింపబడటాన్ని చూసి నీ కొడుకు తీవ్రప్రయత్నంతో వివిధ లక్షణాలు గల బాణ సమూహాలతో ధృష్టద్యుమ్నుని మోహింపజేశాడు. పాంచాలరాజకుమారుడు, కురువంశప్రధానుడు అలా ఆసక్తితో యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరసేనను బాణాలతో అనేకరీతులలో గాయపరిచాడు. మేఘాలు గాలికి చెదరి, అంతటా వ్యాపించినట్లు యుధిష్ఠిరసేనలు ఎక్కడికక్కడ చెదరిపోయాయి. రాజా! ముహూర్తకాలం ఆ యుద్ధం చూడముచ్చటగా ఉంది. ఆపై పిచ్చెక్కినట్లుగా హద్దుల నతిక్రమించి జరగసాగింది. రాజా! తమవారెవరో, ఇతరులెవరో వారికీ, వీరికీ కూడా తెలియటం లేదు. కేవలం అనుమానంతో, సంజ్ఞలతో యుద్ధం జరుగుతోంది. ఆ సేనల చూడామణుల మీద, పతకాల మీద, నగల మీద, కవచాల మీద సూర్యకాంతి వంటి కిరణాలు ప్రకాశింపసాగాయి.

ఆ రణభూమిలో ఎగురుతున్న పతాకాలతో కూడిన రథాలు, ఏనుగులు, గుర్రాల స్వరూపం కొంగలతో చిత్రవర్ణంగా కనిపించే మేఘాలవలె ఉన్నది. కాల్బలం

కాల్బలాన్ని కొడుతోంది. ఎగిసిపడుతున్న గుర్రాలు గుర్రాలను, రథికులు రథికులను, ఏనుగులు ఏనుగులను గాయపరుస్తున్నాయి. తమపై పతాకలు ఎగురుతున్న ఏనుగులకు శత్రుపక్షంలోని మేటి ఏనుగులతో క్షణకాలంలో భీకరమైన ఘోర సంగ్రామం జరిగింది. అవి ఒకదాని శరీరంతో మరొకటి శరీరాన్ని పెనవేసి పరస్పరం లాగుకొంటున్నాయి. దంతాలతో దంతాలను మోటించినందువల్ల పొగతోకూడిన నిప్పు పుట్టినట్టుంది. వాటిపైనున్న పతాకలు విరిగిపడుతున్నాయి. దంతాలనుండి నిప్పు పుడుతోంది. దానితో అవి ఆకాశంలో వ్యాపించిన మెరుపులతో కూడిన మేఘాలవలె కనిపిస్తున్నాయి. కొన్ని ఏనుగులు వీరులను ఎత్తి, పడవేస్తున్నాయి. కొన్ని ఘీంకరిస్తున్నాయి. కొన్ని పడిపోతున్నాయి. దానితో రణభూమి మేఘాలు క్రమ్మిన శరత్కాల గగనంవలె ఉన్నది. బాణాలతో, తోమరాలతో, ఋష్టులతో దెబ్బతింటున్న ఆ ఏనుగుల ఆర్తనాదం ప్రళయకాల మేఘగర్జన అనిపిస్తోంది. కొన్ని ఏనుగులు తోమరాల దెబ్బతిని, మరికొన్ని ఏనుగులు బాణాలదెబ్బతిని భయపడిపోయాయి. కొన్ని మిగిలిన ఏనుగు లన్నింటి ఘీంకారాన్ని అనుసరిస్తూ వాటివైపు పరుగెత్తుతున్నాయి. కొన్ని ఏనుగులు, ఇతరగజాల దంతాలదెబ్బ తిని ప్రళయకాలమేఘాల వలె భీకరంగా ఆర్తనాదాలు చేస్తున్నాయి. కొన్ని ఏనుగులు శత్రుపక్షంలోని మేటి ఏనుగుల ద్వారా గాయపడి, రణభూమి నుండి పారిపోయి, మావటీని అంకుశం పోట్లు తిని, మరల తమసేనను త్రొక్కుతూ వెనుకకు వస్తున్నాయి. మావటీళ్ళు బాణాలతో, తోమరాలతో మావటీళ్ళను గాయపరుస్తున్నారు. గాయపడినవారు ఏనుగులమీద నుండి నేలపైబడి, తమ అంకుశాలను, ఆయుధాలను వదలివేస్తున్నారు. మావటీళ్ళు లేని ఏనుగులు ఘీంకారాలు చేస్తూ ఇటు - అటు తిరుగుతున్నాయి. అవి ఒకరిసేనలో మరొకటి ప్రవేశించి చెదరిన మేఘాలవలె నేలగూలుతున్నాయి. కొన్ని ఏనుగులు ఆయుధశూన్యాలై తమ మీద చచ్చిపడియున్న వారిని మోస్తూ ఒంటరిగా తిరుగుతున్న ఏనుగులవలె అన్ని దిక్కులలో సంచరిస్తున్నాయి. అప్పుడు రణభూమిలో తోమరాలతో, ఋష్టులతో, గొడ్డళ్ళతో దెబ్బతిన్న ఏనుగులు, దెబ్బతింటున్న ఏనుగులు కూడా ఆర్తనాదాలు చేస్తూ పడిపోయాయి. పర్వతాలవంటి ఆ ఏనుగుల శరీరాలు అంతటా పడుతుంటే ఆ దెబ్బకు వెంటనే భూమి కంపిస్తూ ఆర్తనాదాలు చేస్తోంది. దెబ్బతిన్న హస్తిపకులతో, పతాకలతో సహా అన్ని వైపులా పడుతున్న ఏనుగులతో భూమి చెల్లాచెదరుగా పర్వతాలు మీద పడుతున్నట్లుగా ప్రకాశించింది. రణరంగంలో రథికులు భల్లాలతో ఏనుగులపైనున్న మావటీళ్ళ గుండెలు చీల్చి, నేలకు పడగొట్టారు. ఆ మావటీళ్ళు అంకుశాలనూ, తోమరాలనూ అటు ఇటూ పడవేస్తూ పడిపోయారు. కొన్ని ఏనుగులు బాణాల దెబ్బలు తిని క్రౌంచ పక్షులవలె ఆక్రోశిస్తూ తమవారిని,

శత్రువులను కూడా త్రొక్కుతూ పది దిక్కులలోనూ పడుతున్నాయి.

రాజా! ఏనుగులు, గుర్రాలు, రథికులు, సైనికుల శరీరసమూహాలతో ఆవరింపబడిన భూమిపై రక్తమాంసాల బురద ఏర్పడింది. ఏనుగులు దంతాలకొనలతో మథించి చక్రాలు విరిగిన రథాలను, విరగని రథాలను కూడా రథికులతో పాటు పైకెత్తి విసురుతున్నాయి. రథికులు లేని రథాలు, ఆశ్వికులు లేని గుర్రాలు, హస్తిపకులు మరణించిన ఏనుగులు భయంతో కలతపడి దిక్కులుపట్టిపోతున్నాయి. రణభూమిలో తండ్రి కొడుకును, అలాగే కొడుకు తండ్రిని చంపుతున్నాడు. ఘోరయుద్ధం జరుగుతోంది. ఏమీ తెలియటం లేదు. సైనికులు ఎర్రటిబురదలో చీలమండల వరకు కూరుకొనిపోతున్నారు. అప్పుడు వారు మండుతున్న దావాగ్ని చుట్టుముట్టిన పెద్ద చెట్లవలె కనిపిస్తున్నారు. వీరుల వస్త్రాలు, కవచాలు, గొడుగులు, పతాకలు నెత్తుటితో తడిసి మొత్తం రక్తమయంగా కనిపిస్తోంది. గుర్రాల సమూహాలు, రథాల సముదాయాలు, సైనికుల గుంపులు క్రిందపడి అటు ఇటు తిరుగుతున్న రథచక్రాల క్రింద పూర్తిగా నలిగిపోతున్నారు. అక్కడ సైన్యం సాగరంవలె ప్రకాశిస్తోంది. గజసమూహాలే వేగం. మరణించిన సైనికులే నాచు. రథ సముదాయాలే భీకరమైన సుళ్ళు. విజయమనే ధనాన్ని కోరుతున్న వీరులనే వ్యాపారులు ఆ సముద్రాన్ని వాహనాలనే మహానౌకలతో దాటుతూ మునుగుతున్నా కూడా ప్రాణాలపై మోహాన్ని పొందటం లేదు. యోధులందరిపై శరవృష్టి కురుస్తోంది. వారి గుర్తులు నశించటం లేదు. ఎవడయినా ఒకడు ధ్వజంవంటి చిహ్నాలను కోల్పోయినా మోహానికి గురికావటం లేదు. అలా భయంకరంగా, ఘోరంగా యుద్ధం జరుగుతుంటే ద్రోణుడు శత్రుసేనలను మోహంలో పడవేసి, యుధిష్ఠిరునిపై పరాక్రమించాడు.'

21. ద్రోణ యుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆపై తన సమీపానికి వచ్చిన ద్రోణుని యుధిష్ఠిరుడు తీవ్రబాణవృష్టితో నిలువరించాడు. సింహం గజబృందరాజును పట్టదలచినట్లు ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని బంధింపదలిచాడు. వెంటనే యుధిష్ఠిరసేనలో తీవ్ర కోలాహలం చెలరేగింది. అప్పుడు సత్యజిత్తు ద్రోణుని చూసి, యుధిష్ఠిరుని రక్షింపదలచి ద్రోణాచార్యునిపై దాడిచేశాడు. ద్రోణాచార్య, సత్యజిత్తులు ఇంద్రుడు, బలివలె ఆ సేనను కలతపెడుతూ పోరాడసాగారు. ఆ పై సత్యజిత్తు అస్త్రవిద్యను ప్రదర్శిస్తూ, పదునైన మొనగల బాణంతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. అలాగే ద్రోణుని రథసారథిపై పామువిషం వలె, యమధర్మరాజు వలె భీకరంగా ఉన్న అయిదు బాణాలను ప్రయోగించాడు. దానితో సారథి మూర్ఛిల్లాడు.

ఆపై వెంటనే సత్యజిత్తు కోపంతో పదిబాణాలతో ద్రోణుని, పది పది బాణాలతో గుర్రాలను పార్శ్వ రక్షకులను గాయపరిచాడు. సత్యజిత్తు క్రుద్ధుడై సేనాగ్రభాగంలో మండలాకారంలో సంచరిస్తూ, ద్రోణుని ధ్వజాన్ని ఖండించాడు. ద్రోణుడు రణభూమిలో సత్యజిత్తు ప్రవర్తనను గమనించి, అప్పటికి తగిన కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచించాడు. ఆ తరువాత ద్రోణాచార్యుడు సత్యజిత్తు బాణాన్ని ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సును ఖండించి, వేగంగా మర్మ భేదకాలయిన పదిబాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. ఆ సత్యజిత్తు మరీవేగంగా మరొక వింటిని తీసికొని, ముప్పది బాణాలతో ద్రోణుని కొట్టాడు. ద్రోణుడు రణభూమిలో సత్యజిత్తును కబళించటాన్ని చూసి పాంచాలవీరుడైన వృకుడు పదునైన వంద బాణాలతో ద్రోణుని పీడించాడు. ద్రోణుడు యుద్ధంలో బాణాలతో కప్పబడటం చూసి, పాండవులు పెద్ద పెట్టున అరిచి, వస్త్రాలను ఎగురవేయసాగారు. వృకుడు తీవ్రకోపంతో అరవై బాణాలతో ద్రోణుని ఛాతీపై గాయపరిచాడు. అది అద్భుతం అనిపించింది. శరవృష్టిచే కప్పబడి, ద్రోణుడు కోపంతో కళ్ళువిప్పార్చి, తనవేగాన్ని ప్రదర్శించాడు. వెంటనే ద్రోణుడు వృకసత్యజిత్తుల ధనుస్సులను ఖండించి, ఆరుబాణాలతో వృకుని, అతని రథసారథిని, గుర్రాలను చంపివేశాడు. ఆపై సత్యజిత్తు మరొక వింటిని చేతబట్టి గుర్రాలు, రథసారథి, ధ్వజాలతో సహా ద్రోణుని బాణాలతో చీల్చి చెండాడాడు. యుద్ధంలో సత్యజిత్తు పీడనకు గురి అయిన ద్రోణుడు దాన్ని సహించలేకపోయాడు. దానితో సత్యజిత్తును నాశనం చేయాలని వేగంగా బాణాలు విడిచాడు. ద్రోణుడు సత్యజిత్తు గుర్రాలమీద, ధ్వజం మీద, వింటి మధ్యభాగంపై, పార్శ్వ రక్షకులపై వేలకొలదిగ బాణాలను కురిపించాడు. అలా మాటిమాటికి ధనుస్సులు విరుగుతున్నా పరమాస్త్రవేత్త అయిన సత్యజిత్తు ద్రోణునితో యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాడు. మహాసంగ్రామంలో రెచ్చిపోతున్న సత్యజిత్తును చూసి, ద్రోణుడు అర్ధచంద్రాకార బాణంతో ఆ మహాత్ముని తలను ఖండించాడు. మహారథుడు అయిన సత్యజిత్తు మరణించగానే యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణునకు భయపడి, రణభూమినుండి తొలగిపోయాడు.

అప్పుడు పంచాలులు, కేకయులు, మత్స్య దేశీయులు, చేదులు, కారూషులు, కోసలులు అది గమనించి, యుధిష్ఠిర రక్షణకై ద్రోణునిపై దాడిచేశారు. ఆపై ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని బంధించటానికై అగ్ని దూదికుప్పను తగులబెట్టినట్లు ఆ సేనలనన్నింటిని సంహరించాడు. ఆ సేనలను మాటిమాటికి దహిస్తున్న ద్రోణుని చూసి, విరాటరాజ సోదరుడు శతానీకుడు ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. ఆ శతానీకుడు ప్రకాశిస్తున్న ఆరు

బాణాలతో గుర్రాలు, రథసారథితో సహా ద్రోణుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. క్రూరకర్మాసక్తుడై ఆ శతానీకుడు మహారథుడైన ద్రోణునిపై వందబాణాలను కురిపించాడు. ద్రోణుడు గర్జిస్తూ, శతానీకుని శిరస్సును కుండలాలతో సహా ఒక క్షురంతో వేగంగా ఖండించాడు. దానితో మత్స్య దేశీయులు పారిపోయారు. ద్రోణుడు మత్స్యదేశీయులను జయించి; చేదులను, కరూషులను, కేకయులను, పంచాలురను, సృంజయులను పాండవులను పదే పదే ఓడించాడు. అగ్ని వనాన్ని దహించినట్లు సేనలను దగ్ధం చేస్తున్న ఆ ద్రోణుని చూసి, సృంజయులు వణికిపోయారు. మేటివింటిని చేతబట్టి వేగంగా బాణాలను ప్రయోగిస్తున్న ద్రోణుని అల్లెత్రాటిశబ్దం సర్వదిక్కులలోనూ వినిపించసాగింది. నేర్పరి అయిన ద్రోణుడు విడిచిన భీకర బాణాలు ఏనుగులను, గుర్రాలను, కాల్బలాన్ని, రథికులను, హస్తిపకులను కూడా మథిస్తున్నాయి. హేమంత ఋతువు గడచిపోయిన పిదప తీవ్రంగా గర్జిస్తూ, పెనుగాలితో కూడిన మేఘం వడగళ్ళను కురిపించినట్లు ద్రోణుడు శత్రుభీకరంగా బాణాలు కురిపించాడు. మేటివిలుకాడు, అయిన ద్రోణుడు సైన్యాన్ని కలచివేస్తూ సర్వదిక్కులలో సంచరింపసాగాడు. ద్రోణుని సువర్ణాలంకృతమైన ధనుస్సు మేఘాలలో మెరుపువలె సర్వదిక్కులలో ప్రకాశిస్తూ కనిపించింది. భారతా! రణభూమిలో విస్తృతంగా సంచరిస్తున్న ద్రోణుని ధ్వజచిహ్నంగా ప్రకాశిస్తున్న హోమవేది హిమాలయ పర్వత శిఖరం వలె శోభాయమానంగా కనిపిస్తోంది. దేవతలచేత, రాక్షసులచేత కూడా నమస్కరింపబడిన విష్ణువు దైత్యగణంతో యుద్ధం చేసినట్లు ద్రోణుడు పాండవసేనతో తీవ్రంగా పోరాడాడు. సత్యవిక్రముడు అయిన ద్రోణుడు ఆ రణభూమిలో ప్రళయకాలంలోని జలరాశి వలె భీకరమైన రక్తనదిని ప్రవహింపజేశాడు.

అది పిరికివారికి భయాన్ని కలిగిస్తుంది. ఆ నదిలో కవచాలు అలలు. ధ్వజాలు సుళ్ళు. మనుష్యులు ఒడ్లు. ఏనుగులు, గుర్రాలు పెద్దపెద్ద మొసళ్ళు. కత్తులు చేపలు. దానిని దాటటం కష్టం. వీరుల ఎముకల ముక్కలు దానిలో ఇసుక. అది రౌద్రంగా ఉంది. దానిలో భేరులు, నగారాలు తాబేళ్ళు. డాళ్ళు, కవచాలు తెప్పలు. అది ఘోరమైనది. కేశాలు దానిలో నాచు, గడ్డి. బాణాలే అక్కడ ప్రవాహం. ధనుస్సులు ప్రవాహపరంపర. బాహువులు సర్పాలు. రణభూమిలో ఆ నది తీవ్రంగా ప్రవహిస్తోంది. అది కురువంశస్థులను, సృంజయులను లాగుకొని పోతోంది. మనుష్యుల శిరస్సులు అక్కడ రాళ్ళు. శక్తులు మీనాలు. గదలు తెప్పలు. తలపాగల వస్త్రాలు నురుగులు, చెల్లా చెదరుగ ఉన్న ప్రేవులు పాములు, వీరులను కొనిపోతున్న ఆ ఉగ్ర నదిలో మాంసరక్తాల కలయిక బురద. ఏనుగులు మొసళ్ళు. పతాకలు చెట్లు, అది క్షత్రియులను ముంచుతోంది. అది క్రూరమైనది.

శవాలే అక్కడ రేవులు, యోధులే మొసళ్ళు. దానిని దాటటం కష్టం. అది జనులను యమలోకానికి తీసికొనిపోతోంది. మాంసాహారులైన జంతువులు మకాం చేసి ఉన్నాయి. కుక్కలు, నక్కలు అక్కడ తిరుగుతున్నాయి. మహాభీకరంగా ఉన్న పిశాచాలు దాని చుట్టూ చేరి ఉన్నాయి. యమునివలె సేనలను దహిస్తున్న ఆ ద్రోణునిపై యుధిష్ఠిరుడు మొదలయిన వీరులు అన్నివైపుల నుండి దాడిచేశారు. లోకాన్ని తపింపజేస్తూ సూర్యుడు తన కిరణాలతో చుట్టిముట్టినట్లు[1] శూరులందరూ ఒక్కటై అన్నివైపుల నుండి ద్రోణుని నివారించారు.

నీ సేనలోని రాజులు, రాజకుమారులు అందరూ ఆయుధాలనెత్తి, మేటివిలుకాడైన ద్రోణుని రక్షణకై అన్నివైపుల నిలిచారు. అయిదు బాణాలతో శిఖండి, ఇరవై బాణాలతో క్షత్రవర్మ, అయిదు బాణాలతో వసుదానుడు, మూడు బాణాలతో ఉత్తమౌజుడు, ఏడు బాణాలతో క్షత్రదేవుడు, వంద బాణాలతో సాత్యకి, ఎనిమిది బాణాలతో యుధామన్యుడు, పండ్రెండు బాణాలతో యుధిష్ఠిరుడు, పది బాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నుడు, మూడు బాణాలతో చేకితానుడు ద్రోణుని గాయపరిచారు. ఆపై ద్రోణుడు మదజలాన్ని స్రవిస్తున్న ఏనుగువలె రథసేనను దాటిపోయి దృఢసేనుని పడగొట్టాడు. నిర్భయంగా పోరాడుతున్న క్షేమనరపాలుని తొమ్మిది బాణాలతో గాయపరిచాడు. అతడు చనిపోయి రథంనుండి నేలగూలాడు. ఆ ద్రోణుడు సేనల మధ్యలో నిలిచి అన్ని దిక్కులలో సంచరిస్తూ ఇతరులకు రక్షకుడయ్యాడు. ఏ రీతిగానూ తనకు ఇతరుల రక్షణ అవసరం లేకపోయింది. పండ్రెండు బాణాలతో శిఖండిని, ఇరవై బాణాలతో ఉత్తమౌజసుని గాయపరిచి, ఒక భల్లంతో వసుదానుని యమసదనానికి పంపించాడు. క్షత్రవర్మను ఎనభై బాణాలతో, సుదక్షిణుని ఇరవైయారు బాణాలతో గాయపరిచి, ఒక భల్లంతో క్షత్రదేవుని రథాసనం మీదనుండి పడగొట్టాడు. అరవైనాలుగు బాణాలతో యుధామన్యుని, ముప్పయి బాణాలతో సాత్యకిని గాయపరిచి, ద్రోణుడు వేగంగా యుధిష్ఠిరుని మీద దాడిచేశాడు. ఆపై యుధిష్ఠిరుడు వెంటనే గురువుకు దూరంగా వెళ్ళిపోయాడు.

పాంచాలదేశీయవీరు డొకడు ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. ద్రోణుడు ఆ వీరుని ధనుస్సుతో, రథసారథితో పాటుగా చితకగొట్టాడు. మరణించిన ఆ వీరుడు ఆకాశంనుండి ఉల్క పడినట్లు రథంమీదనుండి నేలపై పడ్డాడు. పాంచాలురకు కీర్తికారకుడైన ఆ రాజకుమారుడు మరణించగానే "ద్రోణుణ్ణి చంపండి. ద్రోణుణ్ణి చంపండి" అంటూ మహాకోలాహలం చెలరేగింది. అలా తీవ్రకోపంతో ఉన్న పంచాలురను, మత్స్యకేకయ దేశీయులను, సృంజయులను, పాండవులను కూడా బలశాలి అయిన ద్రోణుడు క్షోభింపచేశాడు.

కౌరవులు తన చుట్టూ నిలువగా ద్రోణుడు సాత్యకి, చేకితానుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, వార్ధక్షేమి, చైత్రసేని, సేనాబిందువు, సువర్చసుడు – వీరినే కాక నానా జనపదాలకు పాలకులయిన ఇతరులను చాలామందిని రణభూమిలో ఓడించాడు. నీ వారు మహాసంగ్రామంలో విజయాన్ని పొంది రణభూమినుండి అంతటా పారిపోతున్న పాండవ వీరులను సంహరించసాగారు. భారతా! ఇంద్రునిచే దానవులవలె మహాత్ముడైన ఆ ద్రోణునిచే దెబ్బతిన్న పంచాలురు, కేకయులు, మత్స్యదేశీయులు వణికిపోయారు.'

22. ద్రోణుని గూర్చి కర్ణదుర్యోధన సంవాదము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. 'మహాసంగ్రామంలో ద్రోణుడు పాండవులనూ, పాంచాలురను అందరినీ చెదరగొట్టినప్పుడు పురుషోత్తములు సేవించగలదీ, కాపురుషులు తిరస్కరించేదీ, క్షత్రియులకు కీర్తికరమూ అయిన యుద్ధంపై గౌరవభావంతో మరెవరైనా ద్రోణుని ఎదిరించారా? సేన చెదిరిపోయినప్పుడు కూడా యుద్ధానికి తిరిగి వచ్చినవాడే వీరుడు, శూరుడు. అలా స్థిరంగా ఉన్న ద్రోణుని చూసి ఎదిరించగల వీరుడు పాండవులలో ఒక్కడూ లేడా? ద్రోణుడు ఆవులిస్తున్న పులి వంటివాడు. మదజలాన్ని స్రవిస్తున్న ఏనుగువంటివాడు. రణభూమిలో ప్రాణాలను కూడా లెక్కచేయక సన్నద్ధుడై చిత్రంగా యుద్ధం చేయగలవాడు. నరశ్రేష్ఠుడు మేటివిలుకాడు. శత్రుభయంకరుడు, కృతజ్ఞుడు, సత్యనిరతుడు, దుర్యోధన హితైషి, ద్రోణుడు ఆ రీతిగా రణరంగంలో నిలిచియుండటాన్ని చూసి, ఏ శూరులు తిరిగివచ్చి ఎదిరించారు? సంజయా? అది నాకు వివరంగా చెప్పు.' సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'రణభూమిలో ద్రోణబాణాల పీడనకు గురి అయి కంపించిపోయిన పంచాలురను, పాండవులను, మత్స్య దేశీయులను, సృంజయులను, చేదులను, కేకయులను చూసి, సముద్రంలోని మహాప్రవాహం నౌకలను లాగుకొనిపోయినట్లు ద్రోణచాపం నుండి వెలువడిన శరసమూహం వారిని వేగంగా సంహరించసాగింది. అది చూసి కౌరవులు సింహనాదాలతో, వివిధ వాద్య ధ్వనులతో శత్రువుల రథాలను ఏనుగులను, సైనికులను అన్నివైపుల నుండి నివారించసాగారు. తన వారు చుట్టూ నిలువగా సేనలమధ్యలోనున్న దుర్యోధన నరపాలుడు ఆ కౌరవులను చూసి ఆనందించి, నవ్వుతూ కర్ణునితో ఇలా అన్నాడు.

దుర్యోధనుడిలా అన్నాడు. "రాధేయా! సింహం అడవిలోని జింకలను భయపెట్టినట్లు ద్రోణుని బాణాలతో నలిగిపోయిన పాంచాలదేశీయులను చూడు. వీరు ఇంకెప్పుడూ యుద్ధాన్ని కోరుకొనరని నా భావన. గాలి పెద్దచెట్లను కూల్చినట్లు ద్రోణుడు వీరిని భగ్నం చేశాడు. మహాత్ముడైన ద్రోణుని బాణాలకు గురి అయి వీరు ఆక్రోశిస్తూ అటూ,

ఇటూ ఎవరిదారిన వారు పారిపోతున్నారు. ద్రోణుడు, కౌరవులు నిరోధించగా వీరూ, ఇతరపాండవులు దావానలం చుట్టుముట్టిన ఏనుగులవలె నిలిచారు. ద్రోణబాణాలు తుమ్మెదల వలె గాయపరిస్తే పాండవసేనలు రణభూమినుండి పారిపోతూ ఒకరిచాటున ఒకరు నక్కుతున్నారు. ఈ భీముడు పాండవ సృంజయులు ప్రక్కన లేకుండా నా సేనల మధ్య చిక్కుకొని, నాకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తున్నాడు. ఈ రోజు జీవితం మీదా, రాజ్యంమీదా ఆశను వీడి, ఈ దుర్బుద్ధి లోకమంతా ద్రోణమయంగా చూస్తాడు."

కర్ణుడిలా అన్నాడు. "రాజా! మహాబాహువయిన ఈ కర్ణుడు ప్రాణాలతో యుద్ధభూమిని ఎప్పుడూ వదలడు. ఈ సేనల సింహనాదాలను సహించలేడు. యుద్ధదుర్మదులు అయిన పాండవులు యుద్ధభూమిని వీడిపోరని నా విశ్వాసం. నీవు చేసిన విషప్రయోగాన్నీ, లాక్షా గృహదహనాన్ని, జూదాన్ని వాటివలన కలిగిన కష్టాలను, వనవాసాన్ని తలచుకొంటూ పాండవులు రణభూమిని వీడలేరని నా నమ్మకం. కుంతికొడుకు అయిన భీముడు ఇటు తిరిగితే గొప్ప గొప్ప మహారథులను చంపగలడు. కత్తితో, వింటితో, శక్తితో, గుర్రాలతో, ఏనుగులతో, నరులతో, రథాలతో, లోహదండాలతో గుంపులు గుంపులుగా సేనలను చంపుతాడు. సాత్యకి మొదలయిన మహారథులు, పాంచాలురు, కేకయులు, మత్స్యదేశీయులు, ప్రత్యేకించి పాండవులు ఆ భీమసేనుని అనుసరిస్తారు. కోపించిన భీముని ప్రేరణచే ఆ మహారథులు మన సేనలను చంపుతూ ముందుకు వస్తారు. ఆ కురుపుంగవులు వృకోదరుని రక్షణకై మేఘాలు సూర్యుని చుట్టుముట్టినట్టు ద్రోణుని మీదకు వెళ్తున్నారు.

రాజా! పాండవులకు కృష్ణుడు బంధువు. వారు యుద్ధవిషయంలో కర్తవ్య నిశ్చయం గలవారు. బిడియపడేవారు. శత్రుసంహారంలో నిపుణులు. పుణ్యలక్షణులు. ఎంతో మంది రాజులు వాళ్ళ చేతిలో ఉన్నారు. కాబట్టి నారాయణుడే తమ ముందున్న ఆ పాండవులను నీవు అవహేళన చేయవద్దు.

ఒకే లక్ష్యంతో సంచరిస్తున్న వీరు, నియతవ్రతుడైన ద్రోణునకు రక్షణ లేకపోతే చావదలచుకొన్న మిడతలు దీపంపై దాడిచేసినట్లు ఆయనను పీడిస్తారు. వారు అస్త్రవిద్యానిపుణులు. సందేహం లేదు. ద్రోణుని నివారింపజాలినవారు. ఇప్పుడు ద్రోణునిపై పెనుభారం పడినట్లు నేను భావిస్తున్నాను. మనం వెంటనే ద్రోణుడున్న చోటికి వెళదాం. పాండవసేనలు నియతవ్రతుడైన ద్రోణుని సంహరించవచ్చు. కర్ణుని మాట విని, దుర్యోధనుడు సోదరులతో కలిసి, ద్రోణుని రథంవైపు వెళ్ళాడు. వివిధ వర్ణాలు గల మేటి గుర్రాలపై ద్రోణుని చంపాలని మరలివచ్చిన పాండవసేనలతో అక్కడ తీవ్ర కోలాహలం ఏర్పడింది.

23. పాండవసేనా వర్ణనము

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడుగుతున్నాడు. "సంజయా! భీముని ముందుంచుకొని కోపంతో ద్రోణునిపై దాడిచేసిన వారందరి రథచిహ్నాలను నాకు చెప్పు." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ఎలుగుబంటి రంగుతో ఉన్న గుర్రాలను పూన్చిన రథాన్ని ఎక్కి వస్తున్న భీమసేనుని చూసి, వెండివన్నె గుర్రాలు గల శూరుడు, సాత్యకి కూడా వెనుకకు వచ్చాడు. దుర్ధర్షుడైన యుధామన్యుడు తెలుపు, నలుపు, ఎరుపు రంగుల కలయిక గల గుర్రాలను తానే స్వయంగా వేగంగా నడిపిస్తూ కోపంతో, ద్రోణరథంవైపు మరలాడు. పాంచాలరాజ కుమారుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు పావురం రంగు (తెలుపు నలుపుల కలయిక) కలిగి సువర్ణాభరణాలు గల వేగవంతమైన గుర్రాలతో వెనుకకు వచ్చాడు. నియతవ్రతుడైన క్షత్రధర్ముడు తన తండ్రికి (ధృష్టద్యుమ్ననకు) రక్షణను కల్పిస్తూ ఆయన ఆకాంక్షకు సత్ఫలాన్ని కోరుతూ ఎర్రగుర్రాలను పూన్చిన రథంపై మరలివచ్చాడు. తామరరేకుల వంటి రంగు, మల్లికలవంటి కన్నులు, చక్కని అలంకరణలు గల గుర్రాలను స్వయంగా, వేగంగా నడుపుకొంటూ శిఖండి కొడుకైన క్షత్రదేవుడు వచ్చాడు. చిలుక రెక్కలవంటి రోమరాజి గల అందమైన కాంబోజదేశహయాలు నకులుని రథాన్ని లాగుతూ, వేగంగా నీ సేనల వైపు దూకాయి. భారతా! ఎదురులేని పోరాటానికి సిద్ధమై కోపంతో నిండియున్న ఉత్తమౌజుని మేఘశ్యామ వర్ణంగల గుర్రాలు రణభూమివైపు వచ్చాయి. అలాగే తిత్తిరిపక్షులవలె విచిత్ర-వర్ణం కలిగి, వేగంలో గాలితో సమానమైన గుర్రాలు సహదేవుని, రణభూమికి కొనివచ్చాయి. దంతాల రంగుతో, నల్లనితోకలతో భీకర వాయువేగంతో ఉన్న గుర్రాలు ధర్మరాజును తెచ్చాయి. మంచి బంగారు ఆలంకరణలచే కప్పబడి, వేగంలో వాయువుతో సమానమైన గుర్రాల నెక్కి సేనలన్నీ యుధిష్ఠిరుని చుట్టూ నిలిచాయి.

యుధిష్ఠిరుని వెనుక పాంచాలరాజైన ద్రుపదుడున్నాడు. ఆయన గొడుగు స్వర్ణమయం. సర్వసేనలు ఆయనను రక్షిస్తున్నాయి. లలామ, హరి లక్షణాలు గలిగి రణభూమిలో సర్వశబ్దాలను సహించగల-గుర్రాలు పూన్చిన రథంపై ద్రుపదుడు రాజుల మధ్యలో నిర్భయంగా ద్రోణునకెదురు వచ్చాడు. విరాటరాజు వేగంగా ద్రుపదుని అనుసరించాడు. అలాగే కేకయులు, శిఖండి, ధృష్టకేతువు కూడా తమ తమ సేనలతో విరాటుని అనుసరించారు. విరాటుని రథాన్ని లాగుతున్న గుర్రాలు శ్రేష్ఠమైనవి. అవి కలిగొట్టు పూలవలె తెల్లనివి. పసుపువలె పచ్చగా ఉండి, సువర్ణమాలలు ధరించిన వేగశాలు లయిన గుర్రాలు విరాటరాజకుమారుని వేగంగా కొనివచ్చాయి. ఆరుద్ర పురుగువంటి వన్నెల గుర్రాలు పూన్చిన రథాలపై కేకయ సోదరు లయిదుగురు వచ్చారు. వారంతా

బంగారు వన్నెగలవారు. వారి ధ్వజాలు ఎర్రనివి. వారందరూ సువర్ణమాలాలంకృతులు. వారు కవచాలు ధరించి కురిసే మేఘాలవలె బాణవృష్టి కురిపించగలవారు. శిఖండి రథాన్ని తుంబురుడిచ్చిన దివ్యాశ్వాలు లాగుతున్నాయి. అవి పచ్చి కుండవంటి రంగు గలవి. ఆ రీతిగా పాంచాలసేనలో పండ్రెండువేల మంది మహారథు లున్నారు. వారిలో ఆరువేలమంది శిఖండిని అనుసరించారు. శిశుపాలుని కుమారుని రథాన్ని సారంగి పక్షివలె చిత్రవర్ణాలుగల గుర్రాలు విలాసంగా లాగుకొనివచ్చాయి. చేది వంశశ్రేష్ఠుడు అయిన ధృష్టకేతువును, కాంబోజజాతికి చెందిన చిత్రవర్ణాల గుర్రాలు కొనివచ్చాయి. కేకయ రాజకుమారుడైన బృహత్ క్షత్రుడు సుకుమారుడు. ఆయన గుర్రాలు సింధుదేశానికి చెందినవి. ఊక పొగవంటి వన్నె గలవి. ఆ శ్రేష్ఠహయాలు ఆయనను వేగంగా రణభూమికి చేర్చాయి. శిఖండి కొడుకు ఔక్షదేవుడు శూరుడు. ఆయన గుర్రాలు బాహ్లిక దేశంలో పుట్టినవి. వాటి రంగు పద్మవర్ణం, వాటి కళ్ళు మల్లెలవంటివి. చక్కగా అలంకరింపబడిన ఆ గుర్రాలు ఔక్షదేవుని యుద్ధరంగానికి చేర్చాయి. సేనాబిందుని గుర్రాలు బంగారు నగలతో, కవచాలతో శోభిస్తున్నాయి. పట్టుదారాల వంటి రోమాలతో అలరారుతూ సేనాబిందువును యుద్ధభూమికి చేర్చాయి. కాశిరాజైన అభిభువుని కొడుకు గుర్రాలు క్రౌంచవర్ణం గల మేలుజాతికి చెందినవి. అవి అతనిని రణభూమికి నడిపాయి.

రాజా! రాజకుమారుడైన ప్రతివింధ్యుని గుర్రాలు తెల్లనివి. వాటి మెడలు నల్లనివి. అవి సారథి ఆదేశాలను మన్నించే స్వభావం గలవి. అవి ప్రతివింధ్యుని యుద్ధరంగానికి చేర్చాయి. భీముని కొడుకు సుతసోముడు సౌమ్యుడు. అతని గుర్రాలు మినపపూలవన్నె గలవి (తెలుపు, పసుపుల కలబోత). అవి సుతసోముని రణరంగానికి చేర్చాయి. ఇంద్రప్రస్థమనే పేరుగల కౌరవ నగరంలో సోమరసాన్ని తీసేరోజు వేల చంద్రుల వెలుగుతో పుట్టినవాడు ఆ భీముని కొడుకు. అందువలన అతనిని సుతసోముడన్నారు. నకులుని కొడుకు శతానీకుడు. శ్లాఘింపదగినవాడు. వేగిసపూలవంటి రంగు, బాలసూర్యుని వంటి కాంతిగల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. ద్రౌపది కొడుకు శ్రుతకర్మ. అతడు నరోత్తముడు. బంగారు కళ్ళాలతో కట్టబడి, నెమలి మెడ వన్నె గల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. ద్రౌపది (అర్జునుని) కొడుకు శ్రుతకీర్తి. అతడు జ్ఞాననిధి. అర్జునునంతటివాడు. పాలపిట్ట రెక్కలవన్నె గల మేలు జాతి గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి కొనిపోయాయి. అభిమన్యుడు రణరంగంలో కృష్ణునికన్నా, అర్జునుని కన్నా ఒకటిన్నర రెట్లు ఎక్కువని చెప్తుంటారు. ఆ అభిమన్యుని కపిల వర్ణంగల గుర్రాలు యుద్ధభూమికి చేర్చాయి. నీ కుమారులలో ఒక్కడే పాండవపక్షాన్ని ఆశ్రయించాడు. అతడే యుయుత్సువు. ఊకపొగవంటి

రంగు, పెద్ద ఆకారం గల గుర్రాలు ఆ యుయుత్సువును రణభూమికి చేర్చాయి.

వేగశాలి అయిన వార్దక్షేమిని చక్కగా అలంకరించిన నల్లని గుర్రాలు ఆ భీకరసంగ్రామ రంగానికి చేర్చాయి. సుచిత్తుని కొడుకు (సత్యధృతి) యువకుడు. బంగారు కవచాన్ని అమర్చిన తెల్లని పాదాలు గల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. ఆ గుర్రాలు సారథిమాటను మన్నించేవి. బంగారు పీరం, సువర్ణమాలలు, పట్టురంగు రోమాలతో సహనశీలం గల గుర్రాలు శ్రేణిమంతుని రణభూమికి కొనివచ్చాయి. కాశిరాజు నరోత్తముడు, ప్రశంసార్హుడు. బంగారు మాలలు, బంగారు వన్నెగల పృష్ఠభాగం, చక్కని అలంకరణ గల గుర్రాలు ఆయనను రణభూమికి చేర్చాయి. సత్యధృతి అస్త్రవిద్యలో, ధనుర్వేదంలో, వేదంలో పారంగతుడు. ఎర్రని గుర్రాలు ఆయనను రణభూమికి కొనివచ్చాయి. ధృష్టద్యుమ్నుడు పాంచాలసేనాపతి. ద్రోణుని తన వంతుగా భావించినవాడు. పావురాలవన్నె గల గుర్రాలు ఆయనను రణభూమికి చేర్చాయి. సుచిత్తుని కొడుకు అయిన సత్యధృతి, శ్రేణిమంతుడు, వసుదానుడు, కాశిరాజుకొడుకు అభిభువు ధృష్టద్యుమ్నుని అనుసరించారు. యమునితో, కుబేరునితో సమానులైన వీరందరూ వేగశీలం, హేమమాలలు గల కాంబోజ జాతిహయాలపై శత్రుసేనను భయపెడుతూ, ధృష్టద్యుమ్నుని వెంటవచ్చారు. కాంబోజదేశీయులైన ప్రభద్రకులు ఆరువేలమంది. వారంతా ఆయుధాలనెత్తి, వివిధవర్ణాలు గల శ్రేష్ఠ హయాలను పూన్చిన బంగారువన్నె గల రథాలు, ధ్వజాలతో విండ్లనెక్కుపెట్టి, ధృష్టద్యుమ్నుని అనుసరించారు. పింగల గౌరవర్ణంగల మేలుజాతి గుర్రాలు, చేకితానుని రణభూమికి కొనివచ్చాయి. అర్జునుని మేనమామ కుంతిభోజుడు ఇంద్ర ధనుస్సువంటి రంగులు గల గుర్రాలపై, మరో మేనమామ పురుజిత్తు మంచి గుర్రాలపై రణభూమికి వచ్చారు. తారలతో కూడిన అంతరిక్షం వంటి రంగుగల గుర్రాలు రోచమానరాజును రణరంగానికి కొనివచ్చాయి.

జరాసంధుని కొడుకు సహదేవుడు. బంగారు అలంకరణలతో, చిత్ర వర్ణాలతో, తెల్లటి పాదాలతో నున్న మేటిగుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. తామరతూడు వంటి రంగు, డేగతో సమానమైన వేగమూ గల విచిత్రహయాలు సుదాముని యుద్ధరంగానికి కొనివచ్చాయి. సింహసేనుడు గోపతిపుత్రుడు, పాంచాల రాజకుమారుడు. కుందేళ్ళవంటి తెల్లదనం, ఎర్రదనం కలిసిన మేనిచాయ, అదే రంగు రోమాలు గల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. పంచాలురలో పేరెన్నికగన్న నరోత్తముడు జనమేజయుడు. ఆవపూల వంటి రంగుగల మేటి గుర్రాలు ఆయనవి. మినపరంగు, బంగారు మాలలు, మంచివేగం, పెద్ద ఆకారం, పెరుగువలె తెల్లని పృష్ఠభాగం, రంగురంగుల ముఖాలు గల గుర్రాలు పాంచాల రాజకుమారుని వేగంగా యుద్ధభూమికి చేర్చాయి. అందమైన ముఖాలు, కాకి

వెదురువంటి వన్నె, పద్మ కేసరాల వంటి కాంతి, మేటిపాటు గల గుర్రాలు దండధారుని రణరంగానికి చేర్చాయి. గాడిదల వంటి అరుణవర్ణం, పృష్ఠభాగంలో ఎలుకలవంటి వన్నె, మంచి నియంత్రణ గల గుర్రాలు ఎగురుతూ, ఎగురుతూ వ్యాఘ్రదత్తుని కొనివచ్చాయి. నల్లనితలలు, విచిత్రవర్ణం, విచిత్ర మాలల అలంకరణలు గల గుర్రాలు నరోత్తముడైన సుధన్వుని (పాంచాలదేశీయుని) రణభూమికి తెచ్చాయి. ఇంద్రుని వజ్రాయుధ స్పర్శవంటి స్పర్శ, ఇంద్రధనుస్సు వంటి కాంతి, శరీరంపై చిత్రమైన మచ్చలుగల విచిత్ర హయాలు చిత్రాయుధుని కొనివచ్చాయి. కోసల రాజు కొడుకు సుక్షత్రుడు. బంగారు మాలలు ధరించి, చక్రవాక పక్షిపొట్ట వంటి వన్నెగల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి చేర్చాయి. క్షేముని కొడుకు సత్యధృతిని, చిత్రవర్ణంతో, పెద్ద శరీరాలతో, బంగారు మాలలతో, ఉన్నతంగా శుభకరంగా ఉన్న గుర్రాలు కొనివచ్చాయి. ఒకే రంగుగల ధ్వజం, కవచం, ధనుస్సు, గుర్రాలు గల శుక్లుడు తెల్లని గుర్రాలతో రణభూమికి మరలాడు. సముద్రసేనుని కొడుకు చంద్రసేనుని చంద్రునివలె తెల్లగా ఉన్న సముద్రహయాలు రణరంగానికి చేర్చాయి. శైబ్యునిది చిత్రరథం. నల్లకలువల వంటిరంగు, బంగారు అలంకరణలు, చిత్రమాలలు గల గుర్రాలు అతనిని రణభూమికి కొనివచ్చాయి. రథసేనుడు యుద్ధదుర్మదుడు. బటాణీపూల మేని రంగు; తెలుపు, ఎరుపు కలిసిన రోమరాజి గల గుర్రాలు అతనిని యుద్ధభూమికి చేర్చాయి. మనుష్యులందరిలోకి శూరుడయిన రాజుగా ప్రసిద్ధుడై, దొంగలను నాశనం చేసినవాడు సముద్రప్రాంత నరపాలుడు. చిలుకరంగు గుర్రాలు ఆయనను యుద్ధరంగానికి చేర్చాయి. చిత్రాయుధుడు చిత్రమాలలు ధరించినవాడు. చిత్రవర్ణకవచం, ఆయుధాలు, ధ్వజం గలవాడు. కింశుక పుష్పాల వంటి రంగుగల గుర్రాలు ఆయనను రణభూమికి చేర్చాయి.

నీలుని ధ్వజం, కవచం, ధనుస్సు, ఒకే రంగువి. అది నీల వర్ణం. నల్లని గుర్రాలతో అతడు రణరంగానికి వచ్చాడు. చిత్రుని గుర్రంపై కవచం, రథం, ధనుస్సు విచిత్ర రత్నాలతో అలంకరింపబడ్డాయి. గుర్రాలు, ధ్వజం, పతాకలు కూడా చిత్రవర్ణాలు గలవి. ఆ గుర్రాలపై చిత్రుడు రణభూమికి వచ్చాడు. రోచమానుని కొడుకు హేమవర్ణుడు. తామర రేకులవన్నెగల మేటి గుర్రాలు అతనిని యుద్ధభూమికి చేర్చాయి. యుద్ధంలో నేర్పు గలిగి శుభకరాలై, కాకివెదురు వలె శ్వేతగౌర వర్ణాలు, తెల్లని అండకోశాలు, కోడిగ్రుడ్డు వంటి తెల్లదనం గల గుర్రాలు దండకేతువును యుద్ధరంగానికి కొనివచ్చాయి. కృష్ణునితో జరిగిన యుద్ధంలో అప్పటి పాండ్యరాజు మరణించాడు. పాండ్యరాజధాని కవాటం బ్రద్దలయింది. బంధువులు పారిపోయారు. అప్పుడు (ఇప్పటి) పాండ్యరాజు

భీష్మ, ద్రోణ, పరశురామ, కృపుల నుండి అస్త్ర విద్యను పొంది, రుక్మి కర్ణ - అర్జున కృష్ణులతో సమానుడయ్యాడు. ద్వారకపై దాడిచేసి భూమినంతా జయించాలని సంకల్పించాడు. అయితే హితాభిలాషులయిన ప్రాజ్ఞులు చెపితే వైరం విడిచి, తన రాజ్యాన్ని పరిపాలించుకొంటున్నాడు. సముద్రం ఆశ్రయించి, దివ్యచాపాన్ని టంకారంచేస్తూ వైడూర్య మణుల జాలరులతో, చంద్రకిరణకాంతితో శోభిస్తున్న గుర్రాలపై ద్రోణుని కెదురు నిలిచాడు. అడ్డ సరపుపూలవన్నె గల గుర్రాలు పాండ్యరాజును అనుసరించి వస్తున్న లక్షానలభై వేల రథికుల భారాన్ని వహిస్తూ ముందుండి నడిపిస్తున్నాయి. వివిధ వర్ణాలు, వివిధ రూపాలు, విభిన్నాకృతులు, విభిన్న ముఖాలు గల గుర్రాలు రథచక్రం పతాకచిహ్నంగా గల వీరఘటోత్కచుని రణభూమికి చేర్చాయి. ఒక్కటిగా చేరిన భరతవంశీయులందరి అభిప్రాయాలను కాదని, కోరికలనన్నింటినీ వీడి, భక్తి భావంతో యుధిష్ఠిరుని చేరినవాడు బృహంతుడు. అతడు లోహితాక్షుడు, మహాబాహువు. బంగారు రథంపై నిలిచిన అతనిని మహాబలం, మహాశరీరం గల అరట్టదేశహయాలు రణభూమికి చేర్చాయి. యుధిష్ఠిరుని బంగారువన్నె గల మేటి గుర్రాలు అన్నివైపులా నిలిచి వెనుక నడవసాగాయి. దేవరూపు లయిన అనేక ప్రభద్రకులు భిన్న భిన్న వర్ణాలుగల మంచి గుర్రాలను ఆశ్రయించి, రణభూమికి వచ్చారు. రాజేంద్రా! భీమునితో కూడి యుద్ధానికి సిద్ధమైన కాంచన ధ్వజులయిన రాజులు ఇంద్రునితో కూడిన దేవతలవలె కనిపించారు. అక్కడ చేరిన అందరినీ మించి, ధృష్టద్యుమ్నుడు విరాజిల్లాడు. సేనలనన్నింటినీ మించి, ద్రోణాచార్యుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు. మహారాజా! మృగచర్మమూ, కమండలుచిహ్నమూ గల ఆ ద్రోణుని సువర్ణధ్వజం ఎంతో శోభిస్తోంది.

వైడూర్యమణిలోచనమైన మహాసింహం భీముని ధ్వజచిహ్నం. ఆ ధ్వజం రెపరెపలాడుతూ ప్రకాశిస్తోంది. నేనది చూశాను. పాండు కుమారుడు, మహాతేజస్వి అయిన కురురాజు (యుధిష్ఠిరుని) ధ్వజం సువర్ణమయం. చంద్రుడు, గ్రహగణాలు దాని చిహ్నం. దానిని నేను చూశాను. ఆ ధ్వజంపై నందోపనందకాలన్న పేరుతో రెండు పెద్ద మృదంగాలు ఉన్నాయి. అవి యాంత్రికాలు. మ్రోగించకపోయినా మ్రోగుతూ మంచి శబ్దంతో ఆనందాన్ని పెంచుతున్నాయి. నకులుని మహాధ్వజం శరభచిహ్నం, పృష్ఠభాగం సువర్ణమయం. భీకరంగా అది ఎగురుతూ అందరికీ భయం కల్గిస్తోంది. దానిని చూశాము. సహదేవుని ధ్వజంపై ఘంటలు, పతాకాలతో పాటు వెండితో చేసిన హంస చిహ్నంగా ఉంది. దుర్ధర్షమైన ఆ ధ్వజం శత్రువులకు శోకాన్ని పెంచుతోంది. ద్రౌపది కొడుకులందరి ధ్వజాలపై క్రమంగా మహాత్ములైన ధర్మ, మారుత, ఇంద్ర, ఆశ్వినుల ప్రతిమలు శోభను

కలిగిస్తున్నాయి. రాజా! అభిమన్యు కుమారుని రథధ్వజం మేలిమి బంగారంతో చేసినది. ఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశిస్తోంది. దాని చిహ్నం స్వర్ణమయమైన శార్జ్గపక్షి. రాజేంద్రా! ఘటోత్కచుని ధ్వజంపై గ్రద్ద ప్రకాశిస్తోంది. పూర్వకాలంలో రావణుని గుర్రాలవలె ఘటోత్కచుని గుర్రాలు కూడా కామచారులు. రాజా! యుధిష్ఠిరమహారాజు దగ్గర మహేంద్రుడిచ్చిన దివ్యధనుస్సు ఉంది. భీమసేనుని దగ్గర వాయుదేవుడిచ్చిన దివ్యధనుస్సు ఉంది. బ్రహ్మ త్రిలోక సంరక్షణకై ఆయుధాన్ని సృష్టించాడు. అజరమైన ఆ దివ్యధనుస్సు అర్జునుని కోసమే. నకులునకు వైష్ణవధనుస్సు, సహదేవునకు ఆశ్విన ధనుస్సు, ఘటోత్కచునకు దివ్యమూ, భయానకమూ అయిన పౌలస్త్యధనుస్సు ఉన్నాయి. భారతా! ద్రౌపది కొడుకు లయిదుగురి దగ్గర క్రమంగా రుద్ర, అగ్ని, కుబేర, యమ శంకరుల అనుగ్రహం గల ధనుస్సులున్నాయి. రోహిణి కొడుకైన బలరాముడు రుద్ర సంబంధమైన శ్రేష్ఠధనుస్సును పొందాడు. దానిని ఆనందంతో మహాత్ముడైన అభిమన్యున కిచ్చాడు. ఇవి ఇంకా ఇతరరాజుల స్వర్ణమయధ్వజాలు అక్కడ కనిపిస్తున్నాయి. అవి శత్రుశూరులకు శోకాన్ని పెంపొందిస్తున్నాయి. మహారాజా! వీరవరులు సేవిస్తున్న ధ్వజ విశిష్టమైన ఆ ద్రోణసేన చిత్రపటంపై గీచినట్లున్నది. రాజా! అప్పుడు ఆ సంగ్రామంలో ద్రోణుని ఎదిరించబోయే వీరుల నామగోత్రాలు రణభూమిలో వినిపించారు. అవి స్వయంవరంలో ప్రకటిస్తున్నట్లున్నాయి.'

24. ధృతరాష్ట్రవచనము

ధృతరాష్ట్రుడిలా అన్నాడు. 'సంజయా! రణభూమిలోనికి మరలివచ్చిన ఈ భీమసేనాది రాజులు దేవతల సేనను కూడా వ్యథకు గురిచేయగలవారు. మనిషి దైవప్రేరణతో కూడి ఉంటాడన్నది నిశ్చయం. విడివిడిగా కనిపించే అందరికోరికలూ దానిమీదనే ఆధారపడి ఉంటాయి. యుధిష్ఠిరుడు అరణ్యంలో జటాజినాలు ధరించి చాలాకాలం వసించాడు. లోకానికి తెలియకుండా కొంతకాలం గడిపాడు. ఆ యుధిష్ఠిరుడే పెద్ద సేనను యుద్ధానికి మరలించగలిగాడు. దీనిలో దైవయోగం తప్ప నేను కానీ, నా కుమారుడు కానీ చేసిందేముంది ? మనిషి తప్పనిసరిగా భాగ్యంతో కూడియే జన్మిస్తాడు. ఆ భాగ్యమే తానుకోరిన స్థితికి కూడా మనిషిని లాగుతుంది. జూదమనే వ్యసనంతో యుధిష్ఠిరుడు బాధలకు గురి అయ్యాడు. కానీ ఇంతలోనే అదృష్టం కొద్దీ సహాయకులను పొందగలిగాడు. సూతా! బుద్ధిహీనుడైన దుర్యోధనుడు ఇంతకుముందు నాతో ఇలా అన్నాడు. 'తండ్రీ! ఇప్పుడు కేకయులు, కౌశికులు, కోసలులు, చేదులు, వంగ దేశీయులు నన్నే ఆశ్రయిస్తున్నారు. భూమండలంలోని ఎక్కువ భాగం నావైపే ఉంది. అర్జునుని వెంట లేదు. అంత సేనాసమూహం

మధ్య సురక్షితంగా నిలిచిన ద్రోణుని నేటి యుద్ధంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు చంపివేశాడు. విధి తప్ప మరే కారణముంది ? ద్రోణుడు రాజుల మధ్యలోనున్నాడు. మహా బాహువు. ఎప్పుడూ యుద్ధంలో అభినందనలే అందుకొన్నవాడు. అస్త్రాల పారమెరిగినవాడు. మృత్యువు ఆయననెలా సమీపించగలిగింది ? నాకు చాలా కష్టం వచ్చింది. తీవ్రమైన మూర్ఛ ఆవహిస్తోంది. భీష్మద్రోణులు దెబ్బతినటాన్ని విన్న తరువాత నాకు బ్రతకాలనిపించటం లేదు. నాయనా! సూతా! పుత్రవ్యామోహంలో పడిన నన్ను గమనించి విదురు డప్పుడే చెప్పాడు. ఆ స్థితిని ఇప్పుడు నేనూ నా కొడుకూ అనుభవిస్తున్నాం. దుర్యోధనుని వీడి ఇతర కుమారులను కాపాడాలని నేను భావించి ఉంటే అది క్రూరమైన ఆలోచనయే. కానీ అప్పుడిలా అందరూ చనిపోయేవారు కాదు. **ధర్మాన్ని వదలి, అర్థం మీదనే దృష్టిపెట్టిన వరుడు లోకభ్రష్టుడు కావటమే కాక నీచస్థితిని కూడా పొందుతాడు.** సంజయా! ఇప్పుడీ రాజ్యం ఉత్సాహాన్ని కోల్పోయింది. గొప్పవాళ్ళంతా పోయారు. ఇక ఎవ్వరూ మిగల రనుకొంటున్నాను. సర్వసమర్థులైన ఆ పురుష శ్రేష్ఠులను (భీష్మ ద్రోణులను) ఆశ్రయించుకొని, ఇప్పటిదాకా బ్రతుకుతున్నాం. ఆ ధురంధరులే కడచిపోతే ఇక మనలను మిగిల్చేదెవరు? యుద్ధమెలా జరిగిందో నాకు స్పష్టంగా చెప్పు. ఎవరు పోరాడారు? ఎవరు ఎవరిని సంహరించారు? ఏ క్షుద్రులు ప్రాణభయంతో పారిపోయారు. రథికశ్రేష్ఠుడైన అర్జునుడు ఏం చేశాడో చెప్పు. అతడన్నా, శత్రుస్వరూపుడైన భీమసేనుడన్నా నాకు ఎంతో భయం. సంజయా! పాండవులు మరల యుద్ధభూమికి వచ్చిన తరువాత మిగిలి ఉన్న నా సేనతో వారు దారుణంగా ఎలా కలబడ్డారు ? పాండవులు మరలివచ్చినప్పుడు మీరెలా భావించారు? నా సేనలోని శూరులలో ఎవరు ఏ ఏ శత్రువులను నిరోధించారు ?'

25. కౌరవ పాండవసేనల ద్వంద్వ యుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'పాండవులు మరలి వస్తూనే మేఘాలు సూర్యుని కప్పివేసినట్లు ద్రోణుని బాణాలతో కప్పివేశారు. అది చూసి మనవారు వారితో తీవ్రంగా పోరాడారు. వారు రేపిన దుమ్ము నీ సేనను గాఢంగా క్రమ్మివేసింది. దానితో ద్రోణుడు కనిపించలేదు. ఆయన చనిపోయినట్లే మేము భావించాం. ఆ శూరులను చూసి వెంటనే దుర్యోధనుడు తన సేనను ఇలా ఆజ్ఞాపించాడు. "రాజులారా! యథాశక్తిగా, యధోత్సాహంగా, యథా సత్త్వంగా, యథోచితంగా పాండవసేనను నివారించండి." ఆపై నీ కొడుకు దుర్మర్షణుడు దూరం నుండి భీమసేనుని చూసి, అతని జీవితాన్ని హరింపదలచి, బాణ వృష్టిని కురిపిస్తూ దాడిచేశాడు. కోపించిన మృత్యువువలె రణభూమిలో బాణాలతో భీముని

నిలువరించాడు. భీముడు కూడా బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. వారిద్దరి మధ్య మహాసంగ్రామం జరిగింది. దుర్యోధనుని ఆదేశంతో ఆ శూరులు రాజ్యాన్ని, మృత్యుభీయాన్ని వీడి రణభూమిలో శత్రువుల నెదిరించారు. రాజా! శినిమనుమడు, శూరుడు, సమరశోభి అయిన సాత్యకి ద్రోణుని లొంగదీయాలనుకొని ముందుకు వస్తుంటే కృతవర్మ నివారించాడు. అప్పుడు సాత్యకి కోపంతో బాణసమూహంతో కృతవర్మను నిరోధించాడు. కృతవర్మ కూడా సాత్యకిని నిరోధించాడు. అది మదపుటేనుగు మదగజాన్ని వారించినట్లుంది. సైంధవుడు, క్షత్రవర్మను తీక్ష్ణబాణాలతో ప్రయత్న పూర్వకంగా ద్రోణుని సమీపించకుండా ఆపాడు. క్షత్రవర్మ కోపంతో సైంధవుని ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును విరిచి, పది బాణాలతో మర్మస్థానాలపై కొట్టాడు. ఆపై సైంధవుడు మరొక ధనుస్సును చేతబట్టి, పూర్తిగా లోహమయమైన బాణాలతో రణభూమిలో క్షత్రవర్మను గాయపరిచాడు. యుధిష్ఠిరుని కోసం ప్రయత్నపూర్వకంగా పోరాడుతున్న యుయుత్సుని సుబాహువు సంసిద్ధుడై ద్రోణుని చేరకుండా నివారించాడు. బాణాలను ప్రయోగిస్తున్న సుబాహుని భుజాలు గడియల వంటివి. ధనుర్బాణాలతో పాటు ఆ భుజాలను యుయుత్సువు తీక్ష్ణ తేజస్సు గల రెండు క్షురాలతో నరికివేశాడు. పాండవశ్రేష్ఠుడు, ధర్మాత్ముడు అయిన యుధిష్ఠిరుని మద్రరాజు (శల్యుడు) సముద్రాన్ని చెలియలికట్ట నివారించినట్లు నిరోధించాడు. ధర్మరాజు మర్మభేదకాలయిన అనేక బాణాలను శల్యునిపై కురిపించాడు. శల్యుడు అరవై నాలుగు బాణాలతో ధర్మజుని గాయపరిచి పెద్దగా గర్జించాడు. యుధిష్ఠిరుడు గర్జిస్తున్న శల్యుని, ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును రెండు క్షురాలతో ఖండించాడు. అది చూసి, అందరూ పెద్దపెట్టున అరిచారు.

అదే రీతిగా సేనతో సహా వస్తున్న ద్రుపదరాజును బాహ్లీకరాజు సేనాసహితుడై నిరోధించాడు. మదజలం స్రవిస్తున్న రెండు మదపుటేనుగులకు వలె, సేనా సహితంగా ఆ వృద్ధులిద్దరి మధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. గతంలో ఇంద్రాగ్నులు బలిని ఆక్రమించినట్లు విందానువిందులు సేనలతో కూడి, మత్స్యదేశీయుడైన విరాటునిపై దాడిచేశారు. అప్పుడు మత్స్యదేశీయులకు, కేకయులతో దేవాసురసంగ్రామంవలె భీకరయుద్ధం జరిగింది. ఆ యుద్ధంలో గుర్రాలు, రథికులు, ఏనుగులు నిర్భయంగా పాలుపంచుకొన్నాయి. శర సమూహాలను ప్రయోగిస్తూ ద్రోణుని మీదకు వస్తుంటే భూతకర్ముని బాహువులను, శిరస్సును నకులుని కుమారుడైన శతానీకుడు రణభూమిలో ఖండించాడు. సుతసోముడు బాణసమూహాలను ప్రయోగిస్తూ ద్రోణునకెదురు వస్తుంటే ఆ వీరుని వివింశతి నిరోధించాడు. సుతసోముడు తీవ్రకోపంతో తన పినతండ్రి అయిన వివింశతిని సూటి బాణాలతో

గాయపరిచాడు. కవచాన్ని ధరించి, నిర్భయంగా ఎదుట నిలిచాడు. ఆపై భీమరథుడు ఆరు పదునైన లోహపు బాణాలతో రథసారథులతో పాటు శాల్వుని యమసదనానికి పంపించాడు. మహారాజా! నెమలి వన్నెగల గుర్రాలపై వస్తున్న నీ మనుమడైన శ్రుతకర్మను చిత్రసేనుని కొడుకు నిలువరించాడు. దుర్ధర్షులైన ఆ నీ మనుమలు తమ తండ్రుల అర్థసిద్ధికై చక్కగా పోరాడారు. ఆ మహాసంగ్రామంలో ద్రోణుని ఎదుట నిలిచిన ప్రతివింధ్యుని చూసి అశ్వత్థామ తండ్రి గౌరవాన్ని కాపాడదలచి బాణాలతో అతనిని నిరోధించాడు. ధ్వజంపై సింహపుతోక చిహ్నంగా గల అశ్వత్థామ తండ్రికోసం నిలిచియుంటే ప్రతివింధ్యుడు కోపంతో పదునైనో బాణాలతో అశ్వత్థామను గాయపరిచాడు. రాజా! అదునులో విత్తనాలను చల్లినట్లు అశ్వత్థామ ప్రతివింధ్యునిపై బాణవృష్టి కురిపించాడు. ద్రౌపది అర్జునుల కొడుకు, మహారథుడు అయిన శ్రుతకీర్తి ద్రోణున కభిముఖంగా వస్తుంటే దుశ్శాసనుని కొడుకు అడ్డు నిలిచాడు. అప్పుడు అర్జున పరాక్రమం గల ఆ అర్జునసుతుడు బాగా పదునైన మూడు భల్లాలతో దుశ్శాసనకుమారుని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని, సారథిని చంపి, ద్రోణుని సమీపించాడు. రాజా! ఉభయసేనలలోనూ, అందరికన్నా శూరుడుగా భావింపబడేవాడు సముద్ర నరపాలుడు. ఆయన దొంగలను మట్టుబెట్టినవాడు. లక్ష్మణుడు ఆయనను నివారించాడు. అప్పుడు ఆ రాజు లక్ష్మణుని ధనుస్సును, ధ్వజచిహ్నాన్ని ఖండించి, లక్ష్మణునిపై బాణ సమూహాలను కురిపిస్తూ ఎంతో శోభించాడు. శిఖండి దూసుకొని వస్తుంటే వికర్ణుడు రణభూమిలో నిలువరించాడు. ఆపై శిఖండి బాణసమూహంతో వికర్ణుని కప్పివేశాడు. బలసంపన్నుడైన నీ కొడుకు ఆ బాణజాలాన్ని చెదరగొట్టి శోభిల్లాడు. వీరుడైన ఉత్తమౌజుడు రణభూమిలో ద్రోణునకు అభిముఖంగా వస్తుంటే అంగదుడు శరసమూహంతో అతనిని వారించాడు. పురుష సింహులయిన ఆ ఇద్దరి పోరు భీకరంగా ఉంది. సర్వసైనికులకూ, వారికీ కూడా ఆనందాన్ని కలిగించింది.

మేటి విలుకాడు, బలసంపన్నుడు అయిన దుర్ముఖుడు ద్రోణునకెదురువస్తున్న పురుజిత్తుమ వాడిమొన బాణాల దెబ్బతో నిరోధించాడు. పురుజిత్తు ఒక నారాచంతో దుర్ముఖుని కనుబొమల మధ్య కొట్టాడు. దానితో ఆ దుర్ముఖుని ముఖం మృణాల సహితమైన పద్మంవలె ప్రకాశించింది. ఎర్రని ధ్వజాలు గల కేకయసోదరులు అయిదుగురు ద్రోణునకెదురు వస్తుంటే కర్ణుడు వారిని బాణవృష్టితో నిలువరించాడు. వారు కూడా తీవ్రసంతాపానికి గురి అయి, శరవృష్టిని కురిపించారు. కర్ణుడు కూడా మాటిమాటికి బాణసముదాయాలతో వారిని కప్పి వేశాడు. పరస్పర బాణవ్యాప్తితో కర్ణుడు, ఆ అయిదుగురు కేకయులు కూడా ఒకరి బాణాలతో మరొకరు కప్పబడి గుర్రాలు, సారథులు, ధ్వజాలు,

రథాలతో సహా ఎవ్వరూ కనిపించలేదు. నీ కుమారులు ముగ్గురు దుర్జయుడు, జయుడు, విజయుడు – నీలుని, కాశ్యుని, జయత్సేనుని – ముగ్గురినీ నిరోధించారు. చూచే వారికి ప్రీతిని పెంచుతూ వారిమధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. అది సింహం, పులి, చిరుతపులి ఎలుగుబంటితో, మహిషంతో, ఆబోతుతో పోరాడినట్లుంది. సోదరులైన క్షేమధూర్తి బృహంతులు రణభూమిలో ద్రోణున కభిముఖంగా వస్తున్న సాత్యకిని తీక్ష్ణ బాణాలతో చెక్కివేశారు. అరణ్యంలో మదజలం స్రవిస్తున్న రెండు ఏనుగులతో సింహానికి పోరుజరిగినట్లు ఆ సోదరులకు సాత్యకితో యుద్ధం జరిగింది. అది అద్భుతంగా ఉంది. అంబష్ఠరాజు యుద్ధాన్ని అభినందించేవాడు. చేదిరాజు బాణాలను కురిపిస్తూ ద్రోణుని ఎదిరించిన ఆ అంబష్ఠరాజును నిలువరించాడు. ఆపై అంబష్ఠుడు ఎముకలను బ్రద్దలు చేసే శలాకతో చేదిరాజును చీల్చివేశాడు. అతడు ధనుర్బాణాలను విడిచి, రథం మీదనుండి నేలగూలాడు. వృష్ణి వంశీయుడైన వార్ధక్షేమి కోపంతో ఉన్నాడు. శరద్వంతుని కొడుకు, కృపుడు తన క్షుద్రకశరాలతో అతనిని ద్రోణునినుండి నివారించాడు. కృపుడు, వార్ధేయుడు, చిత్రంగా పోరాడగలవారు. వారిద్దరూ యుద్ధం మీదనే దృష్టిపెట్టి కనిపించారు. మరేపనినీ వారు గమనించలేదు. అలసట నెరుగనివాడు మణిమంతుడు.

ద్రోణుని ఆక్రమించదలచిన ఆ రాజును, ద్రోణుని కీర్తిని పెంపొందింపజేస్తూ సౌమదత్తి నిరోధించాడు. సౌమదత్తి తొందరపెట్టగా మణిమంతుడు సౌమదత్తి యొక్క విచిత్ర ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని, ధ్వజపతాకను, రథసారథిని, గొడుగును రథం నుండి పడగొట్టాడు. ఆపై భూరిశ్రవుడు వెంటనే రథం నుండి దూకి, మంచికత్తితో గుర్రాలు, సారథి, ధ్వజం, రథాలతో పాటు మణిమంతుని ఖండించాడు. ఆ తరువాత తన రథాన్ని సమీపించి, మరొక వింటిని తీసికొని, తానే గుర్రాలను తోలుతూ (సారథ్యం వహిస్తూ) పాండవసేనను సంహరింపసాగాడు. దేవేంద్రుని వలె ద్రోణుని మీదకు వస్తున్న పాండ్యుని, వృషసేనుడు బాణసమూహంతో నివారించాడు. ఆపై గద, పరిఘం, కత్తి, పట్టిశం, లోహపు గుండు, రాళ్ళు, కడంగరాలు, భుశుండులు, ప్రాసాలు, తోమరాలు, బాణాలు, రోకళ్ళు, ముద్గరాలు, చక్రాలు, భిందిపాలాలు, గొడ్డళ్ళు, ధూళి, గాలి, అగ్ని, నీరు, బూడిద, మట్టి బెడ్డలు, గడ్డి, చెట్లతో కౌరవసేనను తరుముతూ, బాధిస్తూ, భంగపరుస్తూ, చంపుతూ, పారద్రోలుతూ, విసిరివేస్తూ భయపెడుతూ, ఘటోత్కచుడు ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. ఘటోత్కచుని అలంబుషుడు వివిధ యుద్ధరీతులలో ఉపయోగపడే వివిధాయుధాలతో దెబ్బకొట్టాడు. రాక్షసజాతి నేతలయిన ఆ ఇరువురి మధ్య గతంలో శంబరాసురునకు దేవేంద్రునకు మధ్య జరిగినట్లు యుద్ధం జరిగింది.

ధృష్టద్యుమ్నుడు ఇతర శత్రువుల నందరినీ అతిక్రమించి, తన మంత్రులతో అనుచరులతో కలిసి, మహాబాణ వృష్టిని శత్రుసేనలపై కురిపిస్తూ తనవైపే రావటం గమనించి, ద్రోణుడు స్వయంగా తానే నివారించాడు. రాజా! ఇలాగే ఇతరరాజులెందరో తమ బలసాధనాలతో శత్రువులతో కలబడ్డారు. ఎక్కువమంది కావటం వల్ల వారి పేర్లు చెప్పటం లేదు. గుర్రాలతో గుర్రాలు, అలాగే ఏనుగులతో ఏనుగులు, కాల్బలాలతో కాల్బలం, రథాలతో మహారథాలు పోటీ పడుతున్నాయి. అక్కడ పురుషోత్తములయిన వీరులు తమతమ కులపరాక్రమాల కనుగుణంగా ఒకరిపై ఒకరు దాడిచేస్తూ ఘనకార్యాలు చేస్తున్నారు.

ఈ రీతిగా నీవారు, పాండవులు చేస్తున్న భీకర సంగ్రామంలో రథాలు, ఏనుగులు, గుర్రాలు, కాల్బలాల జంటలు వందలకొలదీ పోరాడుతున్నాయి. నీకు మేలు కలుగుగాక ! ద్రోణుని చంపాలనీ, కాపాడాలనీ సమకూడిన వీరిమధ్య జరిగిన యుద్ధం వంటి యుద్ధం గతంలో ఎప్పుడూ చూడలేదు, వినలేదు కూడా. రాజా! అక్కడ విడివిడిగా సేనల మధ్య ఎన్నో పెద్ద పోరాటాలు జరుగుతున్నాయి. కొన్ని ఘోరంగా, కొన్ని చిత్రంగా, కొన్ని భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాయి.'

26. భీమసేన భగదత్తుల యుద్ధము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. 'సంజయా! ఈ రీతిగా సైనికులు విడివిడిగా యుద్ధానికి మరలినప్పుడు, కౌరవులు ముందుకు పోయి ఎదిరిస్తున్నప్పుడు నా వారూ, వేగశీలురయిన కౌంతేయులూ ఎలా పోరాడారు? సంశప్తకులపై దాడిచేసి అర్జును డేమి సాధించాడు? లేదా సంశప్తకులు అర్జునుని ఏం చేయగలిగారు?' సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆలా పాండవసేనలు విడివిడిగా యుద్ధానికి మరలిరాగా నీ సేనలు ఎదిరిస్తున్నప్పుడు నీ కుమారుడు గజసేనతో స్వయంగా భీమునిపై దాడిచేశాడు. ఏనుగుతో ఏనుగు, ఆబోతుతో ఆబోతు పోరాడినట్లు దుర్యోధనుని ప్రేరణ మేరకు భీముడు కూడా స్వయంగా గజసేనపై దాడి చేశాడు. భీముడు యుద్ధనిపుణుడు, బాహుబల సంపన్నుడు. కాబట్టి కొద్దిసేపటిలోనే గజసేనను చీల్చి చెండాడాడు. ఆ ఏనుగులు కొండలవంటివి. అన్ని ద్వారాల నుండి మదజలాన్ని స్రవిస్తున్నవి. అవి భీమసేనుని బాణాలతాకిడికి మదమణిగి యుద్ధవిముఖా లయ్యాయి. గాలి చెలరేగి మేఘసమూహాలను చెదరగొట్టినట్లు వాయుసుతుడైన భీముడు కూడా ఆ గజసేనలను ధ్వంసం చేయసాగాడు. భీముడు ఆ ఏనుగులపై బాణాలను విసురుతూ, సర్వలోకాలపై కిరణాలను ప్రసరిస్తూ, ఉదయించిన సూర్యునివలె ప్రకాశించాడు. భీముని బాణాల దెబ్బతిన్న ఆ ఏనుగులు ఒకదానితో ఒకటి కలిపి కుట్టినట్లు, ఆకాశంలో సూర్యకిరణాలతో కుట్టబడిన మేఘాలవలె శోభించాయి. ఆరీతిగా గజసేనను సంహరిస్తున్న భీమసేనుని చూసి, క్రుద్ధుడై దుర్యోధనుడు ఎదురునిలిచి, పదునైన బాణాలతో అతనిని

గాయపరిచాడు. దానితో భీముని కళ్ళు నెత్తురువలె ఎర్రబడ్డాయి. క్షణకాలంలోనే దుర్యోధనుని నాశనం చేయాలని భావించి, బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఒళ్ళంతా బాణాలు గ్రుచ్చుకోగా క్రుద్ధుడైన దుర్యోధనుడు సూర్యకిరణాల వంటి బాణాలతో నవ్వుతూ భీమసేనుని గాయపరిచాడు. రత్నాలతో విచిత్రమైన ధ్వజంపై ఉన్న ఆ దుర్యోధనుని నాగచిహ్నాన్ని, ధనుస్సును భీమసేనుడు రెండు భల్లాలతో వేగంగా ఖండించాడు. మారిషా! భీమసేనునిచే పీడింపబడుతున్న దుర్యోధనుని చూసి అంగరాజు భీముని కలతపెట్టాలని ఏనుగునెక్కి వచ్చాడు. మేఘ గర్జనవంటి ఘీంకారాలతో మీదకు వస్తున్న ఆ ఏనుగును భీమసేనుడు బాణాలతో కుంభస్థలంపై తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. భీమసేనుని బాణం ఆ ఏనుగు శరీరాన్ని చీల్చి, నేలలో గ్రుచ్చుకొంది. ఆ పై వజ్రం దెబ్బతిన్న కొండవలె ఆ ఏనుగు నేలకూలింది. అంగుడు ఏనుగును విడిచిపెట్టలేదు. ఏనుగుతో పాటు నేలబడదలచుకొన్నాడు. కానీ వేగశాలి అయిన వృకోదరుడు ఒక భల్లంతో అతని తలను ఖండించాడు.

వీరుడు పడిపోగానే ఆ సేన పారిపోయింది. గుర్రాలు, ఏనుగులు, రథాలు కంగారుపడి, ఇటు అటు పరుగెత్తుతూ సైనికులను త్రొక్కివేస్తున్నాయి. ఆ సేనలు భంగపడి అన్ని దిక్కులకు పారిపోతుంటే ప్రాగ్జ్యోతిషనరపతి - భగదత్తుడు - ఏనుగునెక్కి, భీముని మీదకు వచ్చాడు. ఏ ఏనుగుతో దేవేంద్రుడు దైత్యదానవులను ఓడించాడో ఆ వంశంలో పుట్టిన ఏనుగుతో భగదత్తుడు భీమసేనునిపై దాడిచేశాడు. ఆ గజరాజు ముందు కాళ్ళను రెండింటినీ, చుట్టిన తొండాన్నీ కూడా ఉపయోగించి, వేగంగా భీమునిపై దాడిచేసింది. కోపించిన ఆ ఏనుగు కళ్ళు త్రిప్పుతూ భీమసేనుని మథిస్తున్నట్లుగా రథాన్ని గుర్రాలతో పాటు మొత్తం చూర్ణం చేసింది. భీముడు పరుగెత్తిపోయి ఆ ఏనుగుశరీరంలో లీనమయ్యాడు. భీమునకు అంజలికావేధనం (ఏనుగుకు సుఖస్పర్శ కలిగే స్థానాలలో చరవటం) తెలుసు. అందుకే పారిపోలేదు. దాని శరీరాన్ని ఆక్రమించి పదే పదే దానిని చేతితో చరిచాడు. తాను నశించకుండా తనను చంపదలచిన ఆ ఏనుగును లాలించాడు. శోభాయమానమై, పదివేల ఏనుగుల బలంగల ఆ ఏనుగు వెంటనే కుమ్మరి చక్రం వలె తిరిగి భీముని చంపబోయింది. భీమసేనుడు దాని శరీరం క్రింద నుండి వెలికి వచ్చి, దాని ఎదుట నిలిచాడు. అది తొండంతో భీముని వంచి, మోకాళ్ళతో తన్నసాగింది. అంతేకాక ఆ ఏనుగు భీముని మెడచుట్టూ పట్టి చంపదలచింది. అప్పుడు భీముడు దానికి భ్రమకల్పించి తనను తాను విడిపించుకొన్నాడు. మరల భీమసేనుడు ఆ ఏనుగు శరీరాన్ని ఆక్రమించి, ఆ ఏనుగును ఎదిరించటానికి తన సేనలో నుండి మరొక ఏనుగు రాకకై నిరీక్షించాడు.

భీముడు ఏనుగు శరీరంనుండి వెలికి వచ్చి, చాలా వేగంగా పారిపోయాడు. అప్పుడు సమస్తసేన మహాకోలాహలం చేయసాగింది. 'అయ్యో! ఏనుగుచేతిలో భీమసేనుడు చనిపోయాడు' అనుకొంటూ పాండవసేన ఆ ఏనుగును చూసి, భయపడి, వెంటనే భీమసేనుడున్న చోటికే పారిపోయింది. ఆపై ధర్మరాజు కూడా భీమసేనుడు మరణించాడని భావించి, పాంచాలసేనలతో కలిసి అన్నివైపుల నుండి భగదత్తుని నిరోధించాడు. రథిక శ్రేష్ఠులు ఆ మహారథుని చుట్టుముట్టి, వందలు వేల పదునైన బాణాలను అతనిపై కురిపించారు. భగదత్తుడు ఆ బాణాల తాకిడిని అంకుశంతో నివారించి, ఏనుగుతో ముందుకువచ్చి, పాండుపాంచాలసేనలను కాలరాచాడు. రాజా! ఆ రణభూమిలో ఏనుగుద్వారా వృద్ధుడైన ఆ భగదత్తుడు ప్రదర్శించిన అద్భుత పరాక్రమాన్ని చూశాం.

ఆ తరువాత దశార్ణరాజు ఏనుగుతో భగదత్తునిపై దాడిచేశాడు. దశార్ణరాజు ఏనుగు అడ్డంగా ఆక్రమించగలది. పూర్వకాలంలో రెక్కలుగలిగి, చెట్లతో నిండియున్న రెండు పర్వతాలు ఢీకొన్నట్లు భీకరరూపం గల ఆ రెండు ఏనుగుల మధ్య పోరు జరిగింది. భగదత్తుని ఏనుగు వెనుకకు తిరిగి, ప్రక్కకు జరిగి దశార్ణరాజు ఏనుగు ప్రక్కలో గాయపరిచి, చీల్చి దానిని పడగొట్టింది. దశార్ణరాజు తన ఏనుగు మీదనే ఉన్నాడు. అంబారీ కదలిపోయింది. అప్పుడు భగదత్తుడు సూర్యకిరణాల వంటి కాంతిగల ఏడు తోమరాలతో దశార్ణరాజును చంపాడు. యుధిష్ఠిరుడు భగదత్తుని తన బాణాలతో గాయపరిచి, మహారథసేనతో అన్నివైపుల నుండి ఆయనను చుట్టుముట్టాడు. రథసేన చుట్టుముట్టగా ఏనుగుపై నున్న భగదత్తుడు అరణ్య మధ్యంలోని పర్వతంపై ప్రజ్వలిస్తున్న దావాగ్నివలె ప్రకాశించాడు. బాణవృష్టిని కురిపిస్తున్న రథికుల మండలం అన్నివైపుల నుండి ఏనుగుపై దాడి చేసింది. అది కూడా అన్ని వైపుల సంచరింపసాగింది. ఆపై భగదత్తరాజు ఆ మహాగజాన్ని అదుపు చేసి, వెంటనే యుయుధానుని రథం మీదకు నడిపించాడు. సాత్యకి రథాన్ని వీడి పారిపోయాడు. ఆ మహాగజం యుయుధానుని రథాన్ని తొండంతో ఎత్తి, వేగంతో విసిరికొట్టింది.

ఆపై రథసారథి సింధుదేశంలో పుట్టి, విశాలాకృతి గల తమ గుర్రాలను పైకి లేపి, ఎగిరి రథంపై కూర్చొని, సాత్యకి దగ్గరకు రథాన్ని తెచ్చి, నిలిచాడు. అప్పుడు ఆ ఏనుగు అవకాశం చూసికొని, వేగంగా రథమండలం నుండి వెలుపలకు వచ్చి, రాజులను ఎత్తి విసరసాగింది. వేగంగా కదులుతున్న ఒక ఏనుగును చూసి, భయపడి, ఆ నరోత్తములు ఆ ఏనుగునే రణభూమిలో వందల ఏనుగులకు సమానంగా భావించారు. ఐరావతమెక్కిన దేవేంద్రుడు దానవులను చంపినట్లు ఆ ఏనుగుపైనున్న భగదత్తుడు పాండవులను చంపసాగాడు.

ఇటు అటు పరుగెత్తుతున్న ఆ పంచాల సేనల ఏనుగులు, గుర్రాలు చేసిన శబ్దం బాగా ఎక్కువ అయింది. భగదత్తుడు పాండవసేనలను అలా సంహరిస్తుండగా మరల భీమసేనుడు భగదత్తునిపై దాడిచేశాడు. తనపై దాడి చేస్తున్న భీమసేనుని గుర్రాలపై ఆ ఏనుగు తొండంతో నీరు చిమ్మి, భయపెట్టింది. అప్పుడు ఆ గుర్రాలు భీముని అక్కడనుండి తీసికొనిపోయాయి. ఆకృతికొడుకైన రుచిపర్వుడు దానిపై వేగంగా దాడి చేశాడు. యమునివలె రథం మీదనే నిలిచి, బాణవృష్టితో దానిని గాయపరిచాడు. ఆపై పర్వతరాజు (భగదత్తుడు) వంగిన కణుపులు గల బాణంతో రుచిపర్వుని యమపురికి పంపించాడు. ఆ వీరుడు మరణించగా అభిమన్యుడు, ద్రౌపది కొడుకు, చేకితానుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, యుయుత్సువు ఆ ఏనుగును పీడింపసాగారు. వారు భీకరంగా అరుస్తూ దానిని చంపాలని, మేఘాలు జలధారలను కురిపించినట్లు శరధారలతో దానిని ముంచెత్తారు.

ఆపై భగదత్తుడు తన కాలి మడమలతో, అంకుశంతో వ్రేళ్ళతో ఆ ఏనుగును ముందుకు నడిపాడు. అప్పుడది చెవులను, చూపులను స్తంభింపజేసి తొండం చాపి వేగంగా కదలింది. భగదత్తుడు దానిపై నిలిచి యుయుత్సుని గుర్రాలను కాలితో నెట్టి సారథిని చంపివేశాడు. రాజా! అప్పుడు యుయుత్సుడు త్వరపడుతూ రథం నుండి దూకి పారిపోయాడు. ఆపై పాండవవీరులు పెద్దగా అరుస్తూ, ఆ ఏనుగును చంపదలచి, వేగంగా బాణాలతో దానిని ముంచెత్తారు. అప్పుడు కంగారుపడిన యుయుత్సువు అభిమన్యుని రథం మీద కెక్కాడు. ఏనుగుపై నుండి శత్రువులపై బాణాలను కురిపిస్తున్న భగదత్తుడు లోకాలపై కిరణాలను వెదజల్లుతున్న సూర్యునివలె ప్రకాశించాడు. అభిమన్యుడు పన్నెండు, యుయుత్సువు పది, ద్రౌపది కొడుకులు మూడు, ధృష్టకేతువు మూడు బాణాలతో భగదత్తుని ఏనుగును గాయపరిచారు. ప్రయత్నపూర్వకంగా శత్రువులు ప్రయోగించిన బాణాలతో నిండిన ఆ ఏనుగు సూర్యకిరణాలచే కుట్టబడిన మహామేఘం వలె ప్రకాశించింది. మావటీని నేర్పు, ప్రయత్నమూ కలగలిసి ఆ ఏనుగును ప్రేరేపించగా బాణాలతో గాయపడి కూడా అది శత్రువులను కుడిఎడమల ఎత్తి విసరసాగింది. అరణ్యంలో గోపాలుడు పశువుల గుంపులను మళ్ళవేసినట్లు భగదత్తుడు చాలామార్లు పాండవసేనను చుట్టుముట్టాడు. వేగంగా పారిపోతున్న పాండవసేనల ఆర్తనాదాలు డేగలు ఆక్రమించిన కాకుల కోలాహలం వలె ఉన్నాయి. రాజా! మేటి అంకుశంపోటును తిన్న ఆ గజరాజు గతంలో రెక్కలతో కూడియున్న పర్వతం వలె వ్యాపారులను భయపెట్టినట్లు కలతపడిన సముద్రం వలె శత్రువులలో తీవ్రభయాన్ని కలిగించింది. ఆపై ఆ రణభూమిలో భయంతో పారిపోతున్న

ఏనుగులు, రథాలు, గుర్రాలు రాజుల ఆర్తనాద ధ్వని భయంకరంగా నేల, నింగి, దిక్కులు, మూలలూ అంతటా వ్యాపించింది. భగదత్తుడు ఆ గజరాజు ద్వారా శత్రుసేనలోనికి చొచ్చుకొనిపో గలిగాడు. అది పూర్వకాలంలో దేవతలచే చక్కగా రక్షింపబడిన సేనలోనికి విరోచనుడు ప్రవేశించినట్లుంది. గాలి తీవ్రంగా వీస్తోంది. గగనమంతా ధూళిక్రమ్మి సైనికులను కప్పివేసింది. అన్నివైపులకూ పరుగెత్తుతున్న జనులు ఆ ఒక్క ఏనుగునే ఏనుగుల గుంపుగా భావించారు.'

27. సంశప్తక వధ

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'మహాబాహూ! రణరంగంలో అర్జునుడు ప్రదర్శించిన పరాక్రమాన్ని గురించి అడుగుతున్నావు కాబట్టి యుద్ధభూమిలో అర్జునుడు ఏంచేశాడో విను. భగదత్తుడు యుద్ధంచేస్తున్న సమయంలో ధూళి పైకెగయటం గమనించి, ఏనుగు ఘీంకారాన్ని విని, అర్జునుడు కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. "మధుసూధనా! భగదత్తనరపాలుడు తన ఏనుగునెక్కి యుద్ధానికి వచ్చియుంటాడు. ఈ కోలాహలం అందువలననే కావచ్చు. ఆ భగదత్తుడు యుద్ధంలో ఇంద్రునికన్న తక్కువవాడు కాదు. ఏనుగుపై స్వారీ చేయటంలో ఆయన నిపుణుడు. గజయోధులలో భూమండలంలో మొదట లెక్కింపదగినవాడని నా విశ్వాసం. అతని ఏనుగు - సుప్రతీకం కూడా యుద్ధంలో ఎదురులేనిది. అన్ని శస్త్రాలను దాటి, రణరంగంలో పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించింది. శ్రమను జయించింది. అనఘా! అది సర్వశస్త్రాల తాకిడిని, అగ్ని స్పర్శను కూడా సహించగలది. ఈనాడు అది ఒక్కటే పాండవ సేన నంతటినీ నాశనం చేయగలదు. మనమిద్దరం తప్ప మరెవ్వరూ దానిని ఎదిరించి, బాధించలేరు. కాబట్టి భగదత్తుడున్న చోటికి త్వరగా పద. యుద్ధంలో గజబలదర్పం, పెద్దవాడినన్న అహంకారం గల ఈ భగదత్తుని దేవేంద్రునకు ప్రియాతిథిని చేస్తూ నేడు స్వర్గానికి పంపుతాను." సవ్యసాచి మాటతో కృష్ణుడు పాండవసేనను భగదత్తుడు చెదరగొడుతున్న చోటికి చేర్చాడు.

అర్జునుడు అటు బయలుదేరగానే మహారథులైన సంశప్తకులు పదునాలుగు వేలమంది వెనుకనుండి అర్జునుని యుద్ధానికి పిలుస్తూ ముందుకు వచ్చారు. వారిలో పదివేలమంది మహారథులు త్రిగర్తులు. నాలుగువేల మంది నారాయణసేన. మారిషా! భగదత్తుడు సేనను చెండాడుతున్నాడు. సంశప్తకులు యుద్ధానికి పిలుస్తున్నారు. అర్జునుని హృదయం రెండుపాయలై సంశయంలో పడింది. ఇప్పుడు ఈ రెండింటిలో ఏది శ్రేయస్కరం?

వెనుదిరిగి సంశప్తకులను చేరటమా? ధర్మరాజు దగ్గరకు వెళ్ళటమా? కురూద్వహా! అర్జునుడు తన బుద్ధితో ఆలోచించాడు. ఆ బుద్ధి సంశప్తక వధ వైపే స్థిరంగా నిలిచింది. కపిధ్వజుడైన అర్జునుడు వెంటనే వెనుదిరిగాడు. రణంలో ఒంటరిగా వేలరథికులను సంహరించటానికి సిద్ధమయ్యాడు. అర్జునుని వధించటానికి ఉపాయాన్ని ఆలోచిస్తున్న కర్ణదుర్యోధను లిద్దరిలో ఆ ఆలోచన వచ్చింది. అందుకే పాండవసేనను రెండుగా విడగొట్టారు. అర్జునుడు ఆ ద్వైధీభావంతో ముందు ఊగిసలాడాడు. చివరగా సంశప్తకవధ వైపే మొగ్గుచూపి ఆ ద్వైధీ భావాన్ని వ్యర్థం చేశాడు. రాజా! సంశప్తక మహారథులు వంగిన కణుపులు గల లక్షబాణాలను, అర్జునునిపై కురిపించారు. బాణాలు కప్పివేయటంలో అర్జునుడు కానీ, కృష్ణుడు కానీ. గుర్రాలు కానీ, రథం కానీ ఏమీ కన్పించటం లేదు. అప్పుడు జనార్దనునకు మోహం క్రమ్మి చెమట పట్టింది. అర్జునుడు బ్రహ్మాస్త్రంతో వారిలో చాలామందిని సంహరించాడు. వందలకొలది చేతులు బాణాలు, అల్లెత్రాళ్ళు, విండ్లతో సహా విరిగిపడ్డాయి. ధ్వజాలు, గుర్రాలు, సారథులు, రథికులు నేలగూలారు. అర్జునుని బాణాలతో మరణించి, సాలంకృత గజాలు హస్తిపకులతో పాటు నేలగూలాయి. ఆ ఏనుగుల శరీరాలు చెట్లవలె, గిరిశిఖరాల వలె, మేఘాలవలె కనిపిస్తున్నాయి. బాణాలతో మథింపబడిన ఏనుగులు హస్తిపకులతో పాటు చచ్చి, పడిపోయాయి. వాటిపై పరచిన కంబళ్ళు చిరిగి పీలికలయ్యాయి. నగలు ముక్కలయ్యాయి. అర్జునుని భల్లాలతో వీరుల చేతులు పడ్డాయి. ఋష్టి, ప్రాసం, కత్తి, గోళ్ళు, ముద్గరాలు, గొడ్డళ్ళతో పాటు ఆ చేతులు పడిపోయాయి. మారిషా! అర్జునుని బాణాలతో తెగిన తలలు బాలసూర్యుడు, పద్మాలు, చంద్రునివంటి రూపాలతో నేలపై పడిపోయాయి. అర్జునుడు కోపంతో, ప్రాణులే భోజనమైన బాణాలతో, అనేక రీతులలో శత్రువులను సంహరిస్తుండగా సాలంకృతమైన సంశప్తకసేన మండిపోసాగింది. తామరకొలనును కలతపెట్టే ఏనుగులాగా అర్జునుడు సంశప్తకసేనను మథిస్తుంటే భూతగణాలు "భళా, భళా" అని ప్రశంసించాయి. దేవేంద్రుని పరాక్రమం వలె నున్న అర్జునుని పరాక్రమాన్ని చూసి, మాధవుడు పరమాశ్చర్యానికి గురియై, చేతులు జోడించి, ఇలా అన్నాడు. పార్థా! ఈనాడు రణభూమిలో నీవు ప్రదర్శించిన పరాక్రమం ఇంద్రయమకుబేరులకు కూడా దుష్కరమని నా భావన. రణరంగంలో సంశప్తక మహారథులు ఒక్కసారిగా వందలు వేలుగా నేలగూలటం నేను చూశాను. ఇలా అక్కడున్న సంశప్తకులలో ఎక్కువ మందిని సంహరించి "భగదత్తుని వైపు వెళ్ళు" అని అర్జునుడు కృష్ణునితో అన్నాడు.

28. భగదత్తగజ విజృంభణము

సంజయుడు చెప్పాడు - 'మహారాజా! ద్రోణసేనా సమీపానికి వెళ్ళదలచిన సువర్ణభూషితాలయి మనోవేగం గల అర్జునుని గుర్రాలను శ్రీకృష్ణుడు చాలా త్వరగా ద్రోణాచార్యసేన దగ్గరికి తోలాడు. ద్రోణాచార్యుని పీడించి, తన సోదరుల వైపు వెళ్ళుతున్న అర్జునుని, సోదరులతో గూడిన సుశర్మ యుద్ధానికి పిలుస్తూ, వెనుక నుంచి దాడిచేశాడు. అప్పుడు అర్జునుడు జయశీలంతో అజేయుడయిన శ్రీకృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. "అచ్యుతా! ఈ సుశర్మ సోదరసహితుడై నన్ను యుద్ధానికి పిలుస్తున్నాడు. అక్కడ ఉత్తరదిక్కున మనసేనను నాశనం చేస్తున్నారు. ఈ సంశప్తకులు ఇవ్వాళ నా మనస్సును సందిగ్ధ స్థితిలో పడేశారు. ఇప్పుడు సంశప్తకులను సంహరించాలా? లేక నా వారిని రక్షించాలా? అని నా మనస్సు సందేహంలో పడింది. అని నీకు తెలుసు. ఇప్పుడు నేను ఏం చేయటం మంచిది?" ఇలా ప్రశ్నిస్తే శ్రీకృష్ణుడు సుశర్మ అర్జునుని యుద్ధానికి పిలిచిన దిక్కువైపు రథాన్ని మరల్చాడు. అప్పుడు అర్జునుడు సుశర్మను ఏడు బాణాలతో గాయపరిచి, ఆయన ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును రెండు బాణాలతో ఖండించాడు. గుర్రాలు, సూతునితో కూడా సుశర్మ సోదరుని ఆరుబాణాలతో కొట్టి, అర్జునుడు త్వరగా యమ నివాసానికి పంపాడు. సుశర్మ సర్పంలాంటి ఇనుపశక్త్యాయుధాన్ని అర్జునుని మీదా, తోమరాన్ని శ్రీకృష్ణుని మీదా విసిరాడు. అర్జునుడు శక్తిని మూడు బాణాలతో, తోమరాన్ని మూడుబాణాలతో ఖండించి, బాణసమూహంతో సుశర్మను మూర్ఛిల్లజేసి, యుద్ధవిముఖుని చేశాడు. రాజా! సమృద్ధిగా బాణవర్షం కురిపిస్తూ ఇంద్రునిలా ఉగ్రంగా వస్తున్న అర్జునుని నీ సేనలలో ఏ ఒక్కరూ అడ్డుకోలేదు. అప్పుడు ధనంజయుడు అగ్ని వెదురు పొదలను దగ్ధంచేసినట్లు కౌరవసేనలోని మహారథులను అందరినీ సంహరిస్తూ, ముందుకు వచ్చాడు. అర్జునుని బాణవేగాన్ని అగ్నిస్పర్శను ప్రజలు సహింపలేని రీతిగా వారు తాళ లేకపోయారు. అర్జునుడు బాణవర్షంతో కౌరవసైన్యాలను చుట్టివేస్తూ, గరుత్మంతుడు మీదపడినట్లు భగదత్తుని మీదికి వచ్చాడు. మహారాజా! అర్జునుడు యుద్ధంలో ధనుస్సును భరతవంశీయుల క్షేమం కోసమే వంచాడు. నీకుమారుడు ఆడించిన మాయాద్యూతం కారణంగా క్షత్రియుల నాశనం కోసం ఆ ధనుస్సును ఇప్పుడు ఎక్కుపెట్టాడు. ఆ రీతిగా అర్జునుడు అల్లకల్లోలం చేసిన నీ సేన సముద్రంలో పర్వతాన్ని డీకొన్న నావవలె నాశనమయింది.

తరువాత పదివేలమంది విలుకాండ్రు యుద్ధంలో జయమో ? పరాజయమో ? అనే క్రూర నిశ్చయంతో ముందుకు వచ్చారు. ఆ మహారథులు అందరూ మనస్సులో భయం విడిచి అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. యుద్ధంలో సర్వభారాలు వహించగల పార్థుడు

ఆ యుద్ధభారాన్ని అంతా తనమీద వేసుకొన్నాడు. అరవై ఏళ్ల మత్తగజం కోపించి, గడ్డిపాలాన్ని - నలగద్రొక్కినట్లు అర్జునుడు నీ సైన్యాన్ని నలగగొట్టాడు. నరనాథా ! అలా నీ సైన్యం నలిగిపోతే భగదత్తుడు తన ఏనుగునెక్కి అర్జునుని మీదికి వచ్చాడు. అర్జునుడు రథంమీద ఉండి ఆయనను ఎదుర్కొన్నాడు. రథానికీ, గజానికీ మధ్య భయంకర యుద్ధం జరిగింది. శాస్త్రానుసారంగా సరిగా సిద్ధంచేయబడిన రథంతో, ఏనుగుతో అర్జున భగదత్తులు యుద్ధరంగంలో సంచరించారు. అప్పుడు నల్లని మేఘం వంటి ఐరావతం మీద ఉన్న ఇంద్రుని వలె ఏనుగుమీద ఉన్న భగదత్తుడు అర్జునుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. భగదత్తుడు కురిపించిన ఆ బాణవర్షాన్ని అర్జునుడు తన మీదికి రాకముందే బాణవర్షంతో ధ్వంసం చేశాడు. తన మీద కురుస్తున్న బాణవర్షాన్ని భగదత్తుడు నివారించి, బాణాలతో కృష్ణార్జునులను ముంచివేసి శ్రీకృష్ణార్జునులను వధించటానికి తన ఏనుగును పురికొల్పాడు. కోపించిన యమునివలె మీదికి దూకుతున్న ఆ ఏనుగును చూచి శ్రీకృష్ణుడు త్వరగా దానికి ఎడమవైపుగా రథాన్ని తోలాడు. ఆ ఏనుగు తనమీదికి దూకుతూ దగ్గరయినా అర్జునుడు యుద్ధ ధర్మాన్ని గుర్తుచేసుకొని, పైన ఉన్నవానితో కూడా దాన్ని చంపదలచలేదు.

*(భగదత్తుని ఏనుగు దాడిచేసినప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు రథాన్ని పక్కకు త్రిప్పి దానిదెబ్బనుంచి తప్పించాడు. అర్జునుడు ఏనుగుమీద ఉన్నవానిని వెచ్చరించలేదు. ఆ స్థితిలో ఏనుగును చంపటం యుద్ధ నియమాలకు విరుద్ధం. **నమాభాష్య ప్రహర్తవ్యం** - శత్రువును వెచ్చరించి ప్రహరించాలి అని యుద్ధనియమం. కాబట్టి అర్జునుడు ఆ ధర్మాన్ని గుర్తించి అప్పుడు దాన్ని చంపలేదు.)*

ఆర్యా! ఆ ఏనుగు ఏనుగులను, రథాలను, గుర్రాలను తొక్కి చంపి వేసింది. అందుకు అర్జునుడు కోపించాడు.

29. వైష్ణవాస్త్రముమండి అర్జునుని శ్రీకృష్ణుడు రక్షించుట. అర్జునుడు భగదత్తుని వధించుట.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. 'సంజయా! అప్పుడు కోపించిన అర్జునుడు ఏం చేశాడు? భగదత్తుడు అర్జునుని విషయంలో ఎలా ప్రవర్తించాడో నాకు చెప్పు.' సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! భగదత్తునితో తలపడిన కృష్ణార్జునులు మృత్యువుకోరల దగ్గరికి వెళ్ళారని సర్వప్రాణులూ భావించాయి. రాజా! ఆ రీతిగా భగదత్తుడు ఏనుగు మీద ఉండి రథం మీద ఉన్న శ్రీకృష్ణార్జునుల మీద నిరంతర బాణ వర్షాన్ని కురిపిస్తున్నాడు. భగదత్తుడు వంచిన తన ధనుస్సుతో నిశిత బాణాలు వేశాడు. నల్లని ఇనుముతో చేసిన ఆ బాణాలు శ్రీకృష్ణుని గాయపరిచాయి. ఆ బాణాలు అగ్నిస్పర్శలాగా చాలా తీక్ష్ణమయినవి.

ఆవి శ్రీకృష్ణుని శరీరం ఛేదించి, భూమిలో ప్రవేశించాయి. అర్జునుడు భగదత్తుని ధనుస్సును ఖండించి, పరివారాన్ని సంహరించి, లాలిస్తున్నట్లుగా భగదత్తునితో యుద్ధం చేశాడు. అర్జునుడు సూర్యకిరణాల వలె తీవ్రమయిన పద్నాలుగు తోమరాలను ఆయన మీద వేశాడు. ఆ భగదత్తుడు వాటిల్లో ఒక్కొక్కదాన్ని రెండేసి ముక్కలు చేశాడు. వెంటనే అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించి ఏనుగు కవచాన్ని చీల్చివేశాడు. అది పగిలిపోయి నేలమీద పడింది. కవచం చిరిగిపడిపోయిన ఆ ఏనుగు బాణాలతో గాయపడి, రక్తంతో తడిసి, మేఘాలు లేకుండా గైరికాది ధాతువులు గల పర్వతంలాగా ప్రకాశించింది. అప్పుడు భగదత్తుడు బంగారు దండంగల ఇనుప శక్తిని శ్రీకృష్ణునిమీద వేశాడు. అర్జునుడు దాన్ని ఛేదించాడు. ఆ తరువాత అర్జునుడు పర్వతదేశాధీశ్వరుడయిన భగదత్తుని ఛత్రాన్ని, ధ్వజాన్ని బాణాలతో ఛేదించాడు. నవ్వుతూ ఆయనను వేగంగా పదిబాణాలతో కొట్టాడు. అర్జునుని ములికి బాణాలతో తీవ్రంగా గాయపడిన భగదత్తుడు అర్జునునిపై తోమరాలను ప్రయోగించి, పెద్ద పెట్టున సింహనాదం చేశాడు. వాటివల్ల యుద్ధభూమిలో అర్జునుని కిరీటం ప్రక్కకు తొలగింది. అర్జునుడు ఆ కిరీటాన్ని సరిచేసుకొంటూనే భగదత్తునితో "ఈ చివరి సమయంలో ఈలోకాన్ని బాగా చూడు రాజా!" అన్నాడు. అలాగే ఆయన అనే సరికి పర్వతరాజు బాగా కోపించి తేజోవంతమయిన ధనుస్సు తీసుకొని అర్జున శ్రీకృష్ణులమీద బాణవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు ఆయన ధనుస్సును ఖండించి, అమ్ముల పొదులను త్రుంచివేసి, చాలా త్వరగా డెబ్భైరెండు బాణాలతో ఆయన మర్మ స్థానాలను అన్నింటిని కొట్టాడు. ఆ బాణాలు తగిలేసరికి బాగా వ్యధజెంది ఆయన కోపించి, అంకుశాన్ని అభిమంత్రించి, వైష్ణవాస్త్రాన్ని అర్జునుని గుండె గురిచూసి ప్రయోగించాడు. భగదత్తుడు సర్వసంహారకమయిన వైష్ణవాస్త్రాన్ని అర్జునుని గురి చూసి వదిలితే శ్రీకృష్ణుడు దాన్ని అడ్డుకొని వక్షఃస్థలంతో స్వీకరించాడు. శ్రీకృష్ణ భగవానుని వక్షఃస్థలానికి వచ్చిన ఆ అస్త్రం వైజయంతీ మాలా రూపంగా పరిణమించింది. ఆ మాలిక తామర మొగ్గల శోభతో విరాజిల్లింది. సర్వఋతువులలోని పూలతో ఉంది. దాన్నుంచి అగ్నిసూర్యచంద్రుల కాంతి వంటి కాంతి వ్యాపిస్తున్నది. దానిలోని ఒక్కొక్క దళం అగ్ని వలె ప్రకాశిస్తున్నది. పద్మదళాలతో శోభిల్లుతూ గాలికి కదిలే వైజయంతీమాలతో నల్ల అవిసె పూలవలె ప్రకాశించాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు చిన్నబుచ్చుకొని శ్రీకృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. "'నేను యుద్ధం చేయకుండా సారథ్యం మాత్రం చేస్తాను. గుర్రాలను అదుపులో ఉంచుతాను" అని నీవు మొదట ప్రతిజ్ఞ చేశావు. దాన్ని ఇప్పుడు పాటించటంలేదా! నేను సంకటస్థితిలో

పడ్డ అస్త్రాన్ని వారించలేకపోయినా నీవు ఇలా చేయటం సముచితం. యుద్ధానికి సిద్ధమయి ఉండని నీవు ఇలా చేయటం తగదు. ధనుర్బాణాలు దాల్చిన నేను సురాసుర మానవులతో గూడిన ఈలోకాలను అన్నింటినీ జయించగలనని నీకు తెలుసు.' అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో అర్థవంతమయిన ఈ మాటలు చెప్పాడు. 'పార్థా! రహస్యమయిన ఈ పూర్వవృత్తాంతం చెపుతాను. విను. నేను నాలుగు మూర్తులుగా నన్ను విభజించుకొని లోకరక్షణకోసం ఉద్యుక్తుడను అయ్యాను. ఆ నాలుగింటితో లోకహితాన్ని కల్పిస్తుంటాను. ఆ నాలుగింటిలో ఒక మూర్తి భూలోకంలో (బదరికాశ్రమంలో నరనారాయణ రూపంలో) ఉండి తపస్సు చేస్తుంటుంది. రెండోది (పరమాత్మమూర్తి) శుభాశుభకర్మలు చేసే జగత్తుకు సాక్షి రూపంగా ఉంటుంది. ఇంకొక మూర్తి మానవలోకాన్ని ఆశ్రయించి కర్తవ్యాల నిర్వహిస్తుంటుంది. నాలుగవ మూర్తి వేలసంవత్సరాలు ఏకార్ణవంలో శయనించి నిద్రిస్తుంటుంది. సహస్రయుగాల తరువాత ఏకార్ణవంలో నుంచి లేచిన నామూర్తి వరాలు పొందదగినవారికి శ్రేష్ఠాలయిన వరాలను ఆ సమయంలో ఇస్తుంది. భూదేవి ఆ సమయం ఆసన్నమయిందని తెలుసుకొని నరకాసురుని కోసం ఒక వరం అడిగింది. అది ఏమిటో చెపుతాను. విను. దేవా! దేవదానవులకు వధింప వీలుగాని కుమారుడు నాకు కలుగుగాక. అతడు వైష్ణవాస్త్రంతో ఉండాలి. ఈ వరాన్ని నీవు నాకు ఇవ్వాలి. ఈ విధంగా భూదేవి తనకుమారునికై అడిగిన వరాన్ని విని పూర్వం అమోఘమూ, ఉత్తమమూ అయిన వైష్ణవాస్త్రాన్ని అతనికి ఇచ్చి, భూదేవితో ఇలా అన్నాను. 'దేవీ! నరకుని రక్షణకు ఈ అమోఘాస్త్రం ఉపయోగపడుతుంది. ఈతనిని సురాసురులలో ఎవరూ వధింపలేరు. ఈ అస్త్రంతో రక్షితుడయి నీ పుత్రుడు సర్వలోకాల్లో ఎల్లవేళలా శత్రుబల నాశకుడు, ధర్షింప వీలుగానివాడు అవుతాడు.' అలాగే అని చెప్పి మనస్విని అయిన భూదేవి కృతార్థురాలయి వెళ్ళింది. ఆ నరకాసురుడు ఆ అస్త్రం పొంది శత్రుసంతాపకుడూ, దుర్జయుడూ అయ్యాడు. పార్థా! నావైష్ణవాస్త్రం నరకాసురుని నుండి ప్రాగ్జ్యోతిషాధిపతికి వచ్చింది. ఇంద్రరుద్రాదులతో కూడా ముల్లోకాల్లో దీనిచే వధింపలేనివారు లేరు. అందువల్ల దీన్ని నీ రక్షణ కోసం నేను అతనివద్ద లేకుండా తొలగించాను. పార్థా! వైష్ణవాస్త్రహీనుడయిన ఈ మహాసురుని సంహరించు. శత్రువులకు జయింపవీలుగాని దేవద్వేషి అయిన భగదత్తుని నరకాసురుని చంపినట్లు నీవు సంహరించు.'

మహాత్ముడయిన కేశవుడు ఇలా చెపితే పార్థుడు వేగంగా భగదత్తుని పదునయిన బాణాలతో ముంచేశాడు. అప్పుడు పార్థుడు తొట్రుపాటులేకుండా భగదత్తుని ఏనుగు కుంభస్థలం మధ్య భాగాన్ని బాణంతో కొట్టాడు. వజ్రాయుధం పర్వతాన్ని వలె ఆ బాణం ఏనుగుకు తగిలి పుట్టలో పాము దూరినట్లు పిడితో కూడా దూరింది. దుష్టురాలయిన

స్త్రీ దరిద్రుడయిన భర్త మాట విననట్లు భగదత్తుడు ఎంతగా ప్రేరేపించినా ఆ ఏనుగు ఆతని మాట ప్రకారం చేయలేదు. ఆ మహాగజం తన అంగాలు నిశ్చేష్టం కాగా, రెండు దంతాలను నేలమోపి, ఆర్తస్వరంతో ఘీంకరిస్తూ, ప్రాణాలు వదిలింది. అప్పుడు కేశవుడు అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు. 'పార్థా! ఈ భగదత్తుడు చాలా ముసలివాడు. ఈయన జుట్టు అంతా పండిపోయింది. నుదురు మొదలయిన భాగాలు ముడతలు పడటంతో కన్నులు మూత పడుతుంటాయి. ఈశూరుడు దుర్జయుడు. ఈ రాజు కన్నులు బాగా కనపడటానికి రెప్పలను నుదుట ఒక పట్టీతో కట్టుకొన్నాడు. శ్రీకృష్ణ దేవుని వచనానుసారం అర్జునుడు బాణం వేసి ఆయన నుదుటనున్న పట్టీని ముక్కలు చేశాడు. అలా అది చినిగిపోవటంతో ఆ రాజు కన్నులు మూసుకుపోయాయి. అప్పుడు ప్రతాపవంతు డయిన భగదత్తునికి లోకం అంతా అంధకారం అయింది. అంతట పార్థుడు వంగిన ములుకు గల అర్ధచంద్రబాణంతో భగదత్తుని గుండెలు చీల్చివేశాడు. అర్జునుడు హృదయాన్ని ఛేదించటం చేత భగదత్తుడు ప్రాణాలు పోగా బాణాన్ని, ధనుస్సును వదిలాడు. ఆయన తలపాగ, పట్టీగా ఉన్న ఆసుందర వస్త్రం కమల నాళానికి దెబ్బతగలగా కమలం రేకులు వలె క్రింద పడ్డాయి. అనేకాలంకారాలు గల పర్వతాకారమయిన ఏనుగు మీదనుంచి బంగారు గొలుసు మెడలో గల భగదత్తుడు చక్కని పూలతో శోభిస్తున్న గన్నేరు చెట్టు విరిగి పర్వతం మీదనుంచి క్రిందపడినట్లు నేలగూలాడు. ఇంద్రుని వలె పరాక్రమవంతుడు, ఇంద్రమిత్రుడు అయిన ఆ రాజును యుద్ధంలో ఇంద్రపుత్రుడు సంహరించాడు. తరువాత జయకాంక్షులయిన నీ పక్షంలోని వారిని తీవ్రమయిన గాలి చెట్లను ఎగుర కొట్టినట్లు నేలగూల్చాడు.'

30. అర్జునుడు వృషక - అచలులను వధించుట, శకుని మాయ, ఆతని పరాజయము, కౌరవసేన పలాయనము.

సంజయుడు చెప్పాడు. 'భగదత్తుని చంపి అర్జునుడు ప్రదక్షిణంగా తిరిగాడు. అప్పుడు గాంధారరాజైన సుబలుని పుత్రులు, సోదరులయిన వృషక - అచలులు యుద్ధంలో అర్జునుని పీడించసాగారు. ధన్వులయిన ఆ వీరులలో ఒకడు ముందునుండి, ఇంకొకడు వెనుక నుండి మహావేగం గల బాణాలతో అర్జునుని బాగా గాయపరిచారు. అర్జునుడు పదునయిన బాణాలతో వృషకుని గుర్రాలను, సారథిని, రథాన్ని, ధనుస్సును, గొడుగును, ధ్వజాన్ని నువ్వు గింజలంత ముక్కలుగా నరికేశాడు. ఆ తరువాత అర్జునుడు బాణ

సమూహాలతో, వివిధాయుధాలతో శకుని మొదలయిన గాంధార దేశీయులను కల్లోలం చేశాడు. క్రుద్ధు డయిన ధనంజయుడు బాణాలతో ఆయుధాలను పైకెత్తిన అయిదు వందలమంది గాంధారయోధులను మృత్యులోకానికి పంపాడు. మహాభుజు డయిన వృషకుడు గుర్రాలు చచ్చిన రథం నుంచి త్వరగా దిగి, సోదరు డయిన అచలుని రథం ఎక్కి, ఇంకొక ధనుస్సు తీసుకొన్నాడు. సోదరులయిన వృషకుడు, అచలుడు ఒకే రథం ఎక్కి, అర్జునుని పలుమారులు బాణవర్షంతో వేధించారు. మహా మనస్వులు, నీ బావమరదులు, రాజు లయిన వృషకాచలులు వృత్రాసురబలాసురులు ఇంద్రుని బాధించినట్లు అర్జునుని గాయపరిచారు. వేసవిలో సూర్యుడు వేడి కిరణాలతో లోకాన్ని బాధించినట్లు గాంధార రాజకుమారులు లక్ష్యాన్ని కొట్టటంలో సఫలులయి అర్జునుని పలుమార్లు గాయపరిచారు. రాజా! నరశ్రేష్ఠులు, రథంమీద ఉన్నవారు, రాజు లయిన వృషకాచలులు కలసి ఉండటం వల్ల అర్జునుడు ఒకే బాణంతో వారిని కొట్టాడు. సింహ సమానులు, మహాభుజులు, క్రోధారక్తాక్షులు, ఒకే పోలికలున్న ఆ సోదరులు నేల గూలారు. బంధువులు అందరికి చాలా ఇష్ట లయిన వారిద్దరి దేహాలు పవిత్ర మయిన కీర్తిని పది దిక్కులా వ్యాపింపజేసి భూమి మీద పడ్డాయి. పారిపోవటం ఎరుగని మేనమామలు ఇద్దరు యుద్ధంలో మరణించటం చూసి నీ పుత్రులు ఎంతో దుఃఖించి కన్నీరుకార్చారు.

సోదరులు మరణించటం చూసి వందల మాయలలో విశారదుడయిన శకుని శ్రీకృష్ణార్జునులను మోహ పెడుతూ మాయను ప్రయోగించాడు. అప్పుడు అర్జునుని మీద నానావిధాలయిన ఆయుధాలు వందల కొలదిగా దిక్కులనుండి, మూలల నుండి పడ్డాయి. గాడిదలు, ఒంటెలు, గేదెలు, సింహాలు, పెద్దపులులు, పెద్ద సవరపు మృగాలు, చిరుతలు, ఎలుగుబంట్లు, కుక్కలు, గ్రద్దలు, కోతులు, పాములు, నానావిధాలయిన ఆకలి గొన్న రాక్షసులు, రకరకాల పక్షులు చాలా కోపించి అర్జునుని మీదికి దూకాయి. అప్పుడు దివ్యాస్త్ర వేత్త అయిన ధనంజయుడు బాణ సమూహాన్ని ప్రయోగిస్తూ వేగంగా వాటిని కొట్టాడు. దృఢమయిన బాణాలతో వీరు డయిన అర్జునుడు కొడుతుంటే అవి అన్నీ పెద్దగా అరుస్తూ అన్నివైపుల నుంచి దెబ్బలు తిని నశించాయి. ఆ తరువాత అర్జునుని రథం దగ్గర గాఢాంధకారం అలముకొన్నది. ఆ చీకటి నుంచి క్రూరమయిన మాటలు అర్జునుని భయపెట్టాయి. భయంకరమయిన ఆ చీకటిని అర్జునుడు ఉత్తమమయిన జ్యోతిర్మయాస్త్రాన్ని వేసి ఉపసంహరించాడు. అది అలా వ్యర్థంకాగా భయంకరాలయిన జలప్రవాహాలు ఆవిర్భవించాయి. ఆ జలాన్ని ఇంకించటానికి అర్జునుడు ఆదిత్యాస్త్రాన్ని

ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రంతో నీరు అంతా ఇంకిపోయింది. ఇలా శకుని అనేక మాయలను చేయగా అర్జునుడు నవ్వుతూ వాటిని అన్నింటిని అస్త్రబలంతో ధ్వంసం చేశాడు. తాను ప్రయోగించిన మాయలన్నీ ధ్వంసం కాగా అర్జున బాణాలు తగిలిన శకుని భయపడి, నీచవ్యక్తిలాగా వేగంగా పరిగెత్తే గుర్రాలు గల రథంమీద పారిపోయాడు.

అప్పుడు అస్త్రవేత్త అయిన అర్జునుడు శత్రువులమీద తన బాణవేగాన్ని ప్రదర్శిస్తూ కౌరవసైన్యం మీద బాణ సమూహం కురిపించాడు. మహారాజా! అర్జునుడు వధిస్తుంటే నీ సేన పర్వతం అడ్డు వచ్చినప్పుడు గంగానది వలె రెండు చీలిక లయింది. కొందరు ద్రోణుని అండకు చేరారు. మరికొందరు దుర్యోధనుని ప్రక్కకు చేరారు. సైన్యం అంతా దుమ్ముతో నిండిపోయింది. అర్జునుడు ఎక్కడ ఉన్నాడో మాకు కన్పించలేదు. అప్పుడు సైన్యంలో దక్షిణపు వైపునుంచి నాకు గాండీవధ్వని విన్పించింది. శంఖ దుందుభుల మ్రోతలు, యుద్ధవాద్యాల ధ్వనులు గాండీవ ధ్వని – ఇవన్నీ కలిసి ఆకాశం అంటాయి. అప్పుడు దక్షిణం వైపున చిత్రంగా యుద్ధం చేసేవారికి, అర్జునునికీ మధ్య పెద్ద యుద్ధమే జరిగింది. నేను (సంజయుడు) ద్రోణుని అనుసరించాను. యుధిష్ఠిరుని సైన్యాలు అక్కడక్కడ యుద్ధం చేస్తూనే పుత్రుల సేనలను నానావిధాల కొడుతున్నాయి. అపుడు అర్జునుడు గాలి ఆకాశంలో మేఘాలను పారద్రోలినట్లు మీ సేనలను పారద్రోలాడు. ఇంద్రునివలె బాణా లనే పెద్ద వర్షాన్ని కురిపిస్తూ వస్తున్న భయంకరు డయిన అర్జునుని మీసైన్యంలోని గొప్ప విలుకాండ్రలో కొద్దిమంది కూడా వారించలేదు. అర్జునుడు చంపుతుంటే నీ పక్షంవారు బాగా వ్యథ చెంది పారిపోతూ తమవారినే అక్కడక్కడ చంపారు. అర్జునుడు ప్రయోగించిన బాణాలు పదిదిక్కులను కప్పివేస్తూ మిడుతలదండువలె పడసాగాయి. మాన్యా! ఆ అర్జున శరాలు గుర్రాన్ని, రథాన్ని, ఏనుగును, పదాతిని చీల్చివేసి పుట్టలోకి పాములవలె భూమిలోకి ప్రవేశించాయి. ఏనుగుమీద, గుర్రంమీద, పదాతులమీద అర్జునుడు రెండో బాణం వేయలేదు. వాళ్ళందరు తలా ఒక్కొక్క బాణంతోనే ప్రాణాలు విడిచారు. అంతటా మరణించిన మానవులతో, ఏనుగులతో, బాణాలు తగిలి నేలగూలిన గుర్రాలతో గూడి, కుక్కలు, నక్కల అరుపులతో ఆ యుద్ధరంగం చాలా విచిత్రం అయింది. అక్కడ తండ్రి కొడుకును, మిత్రుడు ఆప్తమిత్రుని వదిలివేస్తున్నారు. అలాగే బాణ పీడితుడయి కొడుకు తండ్రిని వదిలిపోతున్నాడు. అప్పుడు అర్జున బాణ పీడితులయిన జనులు ఆత్మరక్షణ మీద దృష్టిపెట్టి వాహనాలను కూడా వదలి పారిపోయారు.'

31. కౌరవపాండవ సేనల భీకరయుద్ధము. అశ్వత్థామ నీలుని చంపుట.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. 'సంజయా! అర్జునుని చేతిలో ఆ సేనలు భగ్నంకాగా చలించి పారిపోయిన మీ మనసులు ఎలా ఉన్నాయి ? ఓకావికలయిన సైన్యాలు నిలువ నీడలేనివయితే వాటిని నిలపటం చాలా కష్టం. ఆ విషయాన్ని నాకు చెప్పవలసింది.' సంజయుడు చెప్పాడు - 'నరేంద్రా! అలా సైన్యాలు కల్లోలమయినా నీ పుత్రుని ఇష్టానుసారం ఉండదలిచేవారు, కీర్తికాంక్షులయిన మహావీరులు అందరూ ద్రోణుని రక్షిస్తూ ఆయన వెంట ఉన్నారు. ప్రభూ! యుద్ధం తీవ్రంకాగా యోధులు అందరూ నిర్భయులయి ఉత్తమ కార్యాలు చేశారు. శస్త్రాస్త్రాలు అన్నివైపులా పైకెత్తి ఉన్నాయి. యుధిష్ఠిరుడు వచ్చాడు. భీమ సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నుల పరాకును అవకాశంగా తీసుకొని కౌరవ సైనికులు పాండవసేన మీదకు దూకారు. 'ద్రోణుని పట్టుకోండి, ద్రోణుని పట్టుకోండి' అని క్రూరులయిన పాంచాలురు తమసేనలను పురికొల్పగా, 'ద్రోణుని, ఎవ్వరూ పట్టుకోలేరు' అని నీ పుత్రులు కురుసేనలను ప్రోత్సహించారు. 'ద్రోణుని ద్రోణుని' అని ఒకవైపునుంచి, 'ద్రోణుని కాదు కాదు' అని అని ఇంకోవైపునుంచి కేకలు వినవచ్చాయి. ఇలా కౌరవపాండవుల మధ్య ద్రోణద్యూతం జరిగింది. ద్రోణుడు పాంచాలుర రథసమూహాన్ని నాశనం చేసే ప్రతీచోటా పాంచాల రాజపుత్రుడయిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఇలా భాగాల విపర్యాసంతో భయంకరంగా యుద్ధం జరుగుతుండగా ఇరుపక్షాల వీరులు భయంకర గర్జనలు చేస్తూ ఒకరినొకరు ఎదుర్కొన్నారు. పాండవులు పూర్వం తాము పడ్డ కష్టాలను గుర్తుతెచ్చుకొంటూ శత్రువులను వణికింపజేశారు. ప్రేమంతులు, సత్యగుణప్రేరితులు అయిన పాండవ వీరులు ప్రాణాలమీద ఆశ వదలుకొని క్రోధపూర్ణులయి మహాయుద్ధంలో ద్రోణుని గాయపరుస్తూ వధించటానికి వచ్చారు. ఆ భయంకర యుద్ధంలో ప్రాణాలను పణంగా పెట్టి, పీడిస్తున్న వీరుల సంఘర్షం, ఇనుప వస్తువులు, రాళ్ళు, పరస్పరం కొట్టుకొంటున్న భీకర ధ్వనులు కలిగాయి. మహారాజా! వృద్ధులు తాము పూర్వం అలాంటి యుద్ధాలు చూచినట్లు గాని, విన్నట్లు గాని స్మరించలేదు. వీరనాశక యుద్ధంలో ఉభయపక్ష సేనల సమూహాల మహత్తర భారంతో భూదేవి వణికిపోతున్నట్లు ఉంది. అక్కడ అన్ని దిక్కులా తిరుగుతున్న సైన్య సమూహాల భయంకరమయిన కోలాహలం ఆకాశాన్ని స్తబ్ధం చేస్తూ, యుధిష్ఠిర సైన్యంలో వ్యాపించింది. యుద్ధంలో పాండవసైన్యాలను సమీపించి సంచరిస్తున్న ద్రోణుడు వాటిని పదునయిన బాణాలతో చెల్లాచెదరుచేశాడు. అద్భుతకార్యాలు చేస్తూ ద్రోణుడు సైన్యాలను నాశనం చేస్తుండగా పాండవసేనాపతి ధృష్టద్యుమ్నుడు స్వయంగా వచ్చి, ద్రోణుని నిలువరించాడు.

అప్పుడు ద్రోణ ధృష్టద్యుమ్నుల యుద్ధం చాలా అద్భుతంగా జరిగింది. దానితో పోల్చదగిన యుద్ధం ఇంకొకటి లేదని నా అభిప్రాయం. అప్పుడు అగ్నిలాంటి నీలుడు (అనే రాజు) ధనుస్సు అనే కాంతులతో, బాణాలు అనే నిప్పురవ్వలతో వెదురుపొదలను అగ్ని కాల్చినట్లు కౌరవసైన్యాన్ని దగ్ధం చేశాడు. అలా సైన్యాలను దగ్ధం చేస్తున్న నీలుని చూసి, అశ్వత్థామ ముందుగా నవ్వుతూ మధురంగా ఇలా అన్నాడు. 'నీలా! నీవు బాణాగ్ని జ్వాలలతో ఈ సైన్యాలను దగ్ధం చేసినందు వల్ల ఏం లాభం ? నీవు నా ఒక్కడితో యుద్ధం చెయ్యి. కుపితుడివయి, త్వరగా నన్ను ప్రహరించు.' వికసించిన పద్మం వంటి ముఖం కల నీలుడు పద్మసమూహం లాంటి ఆకారంలా, పద్మపురేకుల వంటి కన్నులుగల అశ్వత్థామను బాణాలతో కొట్టాడు. అలా నీలుడు కొట్టగా అశ్వత్థామ త్వరగా పదునయిన మూడు బాణాలు వేసి, నీలుని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని, గొడుగును ఖండించాడు. ఆ నీలుడు డాలు కత్తులను తీసుకొని, పక్షిలాగా రథం మీదినుంచి దూకి, అశ్వత్థామ శిరస్సును శరీరాన్నుంచి వేరు చేయదలచాడు. అశ్వత్థామ నవ్వుతున్నట్లుండి ఆ నీలుని ఎత్తయిన మూపులుగల శరీరాన్నుంచి చక్కని ముక్కు, కుండలాలు గల ఆతని శిరస్సును ఒక బాణంవేసి, ఖండించాడు. సంపూర్ణచంద్రుని వంటి ముఖం గలవాడు, తామర రేకులవంటి కన్నులు గలవాడు, పొడుగైనవాడు, కలువరేకుల వంటి రంగుగల ఆ నీలుడు నేలగూలాడు. ఆచార్య పుత్రుడు మండుతున్న తేజస్సు గల నీలుని చంపగా పాండవసేన సమధికంగా కలతజెంది వ్యధ జెందింది. ఆర్యా! పాండవసేనలో మహారథులు అందరూ 'శత్రువుల బారినుండి మనలను అర్జునుడు ఎలా రక్షిస్తాడా' అని ఆలోచించారు. అర్జునుడు ఈ సేనను, దక్షిణపు దిక్కున మిగిలి ఉన్న సంశప్తకులను, నారాయణ సేనను సంహరిస్తున్నాడు.'

32. పాండవులు ద్రోణుని ఎదుర్కొనుట, కర్ణసోదరవధ, కర్ణసాత్యకుల యుద్ధము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'పాండవసైన్యం నశించడం భీముడు సహించలేదు. అతడు ద్రోణుని అరవై బాణాలతో, కర్ణుని పది బాణాలతో కొట్టాడు. వెంటనే ద్రోణుడు పదునయిన బాణాలతో వేగంగా భీముని మర్మస్థానాలలో కొట్టాడు. ఈ బాణతాడనం నిరంతరంగా సాగాలనే కోరికతో ఆయన ఇరువది యారు బాణాలను, కర్ణుడు పది బాణాలను, అశ్వత్థామ ఏడింటిని ఆయన మీద వేశారు. దుర్యోధనుడు ఆరు బాణాలు వేశాడు. మహాబలుడయిన భీమసేనుడు ద్రోణుని ఏబది బాణాలతో, కర్ణుని పది

బాణాలతో, దుర్యోధనుని పన్నెండింటితో, అశ్వత్థామను ఎనిమిది బాణాలతో బాధించాడు. ఆ తరువాత భయంకరగర్జనం చేస్తూ భీముడు యుద్ధరంగంలో వారిని అందరినీ ఎదుర్కొన్నాడు. తన ప్రాణాలను విడవటానికి సిద్ధమయిన భీముని చూసి ధర్మరాజు 'మీరందరూ భీముని రక్షించండి.' అని తమ యోధులను ఆజ్ఞాపించాడు. మహా తేజస్సు లయిన వారందరూ భీముని వద్దకు వెళ్ళారు. సాత్యకి మొదలయిన వారు, నకుల సహదేవులు మహోత్సాహంతో ఏకమయి, మహాధానుష్కుల చేత రక్షితులయి, ద్రోణసైన్యాన్ని చీల్చి వేయాలనే కోరికతో వచ్చారు. వారు అందరూ మహాపరాక్రమవంతులు. ఆ వీరులను అందరిని రథిక శ్రేష్ఠుడయిన ద్రోణుడు అరికట్టాడు. పాండవ వీరులు మృత్యుభయాన్ని బయటకునెట్టి నీ వాళ్ళను ఎదిరించారు. అశ్వయోధులను ఆశ్వికులు, రథికులు రథికులను సంహరించారు. శక్తి ఖడ్గాయుధాలతో పరశ్వధాలతో యుద్ధం జరిగింది. సమధికమయిన ఖడ్గయుద్ధం వల్ల తీవ్ర పరిణామం కలిగింది.

ఏనుగులు ఎదుర్కొనగా దారుణమయిన యుద్ధం జరిగింది. ఒకడు ఏనుగుమీద నుంచి, ఇంకొకడు గుర్రం మీద నుంచి తలక్రిందులుగా పడ్డారు. ఆర్యా! ఆ యుద్ధంలో అనేక మనుష్యులు బాణాలు తగిలి, రథాల మీదనుంచి క్రిందపడుతున్నారు. అనేక వీరులు కవచాలు భిన్నమయి నేలమీద పడిపోగా త్వరగా పరుగెత్తుతున్న ఒక ఏనుగు వారి గుండెల మీద కాలు వేసి, వారి శిరస్సులను కూడా త్రొక్కివేసింది. మరికొన్ని ఏనుగులు క్రిందపడిన మానవులను త్రొక్కివేశాయి. దంతాలతో నేలను తాకుతూ అనేక రథికులను చీల్చివేశాయి. ఇంకొన్ని ఏనుగులు యుద్ధంలో దంతాలలో ఇరుక్కొన్న మానవుల వేగులతో వందలకొలది మానవులను త్రొక్కివేస్తూ వేగంగా తిరిగాయి. నల్లని ఇనుపకవచాలను దాల్చిన పదాతి, అశ్వ, గజాలు క్రిందపడిపోతే ఏనుగులు గడ్డిమోపులనువలె త్రొక్కివేశాయి. రాజులు కాలసంయోగం చేత దుఃఖదాలయిన గ్రద్ద ఈకల శయ్యలమీద లజ్జాపూర్ణులయి శయనించారు. ఈ యుద్ధంలో రథం మీద వచ్చి తండ్రి కుమారుని, పుత్రుడు తండ్రిని మోహంతో చంపారు. ఆ యుద్ధం నియమ హీనమయి జరిగింది. రథం విరిగిపోయింది. ధ్వజం ధ్వంసమయింది. గొడుగు నేలపడింది. విరిగిపోయిన కాడి సగభాగంతో గుర్రం పరుగెత్తింది. ఖడ్గంతో భుజం పడింది. కుండలాలతో గూడిన శిరస్సు తెగిపోయింది. బలిష్ఠమయిన ఏనుగు రథాన్ని ఎత్తి క్రిందపడవేసి నురుము చేసింది. ఒక రథికుడు బాణం వేస్తే ఏనుగు నేల గూలింది. ఏనుగు కొట్టడం వల్ల రౌతుతో కూడా గుర్రం మరణించింది.

అప్పుడు మిక్కిలి దారుణమయిన యుద్ధం యుద్ధమర్యాదా హీనమయి జరిగింది.

"అయ్యో తండ్రీ! కుమారా! మిత్రమా! ఎక్కడ ఉన్నావు? ఎక్కడికి పరిగెత్తుతున్నావు? కొట్టు. తీసుకురా. వీనిని చంపు." అని అంటున్నారు. వికారపునవ్వులతో, పెడబొబ్బలతో, సింహనాదాలతో వివిధ వాక్కులు విన్పించాయి. నరుల, గుర్రాల, ఏనుగుల రక్తం కలిసిపోయింది. నేల మీదిదుమ్ము దాన్ని ఉపశమింపజేసింది. భీతులను మోహం ఆవహించింది. యుద్ధంలో ఒక వీరుడు ఇంకొక వీరుని చక్రాన్ని చక్రంతో ధ్వంసం చేసి, బాణాలు వేయ వీలుకాని సమయంలో గదతో శత్రువు శిరస్సును నుగ్గుచేశాడు. ఒకరి జుట్టు ఒకరు పట్టుకొన్నారు. దారుణమయిన ముష్టి యుద్ధం జరిగింది. చాలామంది వీరులు ఆశ్రయం లేని అక్కడ ఆశ్రయం కోరారు. గోళ్ళతో గీరారు. పండ్లతో కొరికారు. పైకెత్తిన ఖడ్గంతో ఒక వీరుని బాహువు తెగిపోయింది. ధనుస్సు గల బాణం గల ఒకని చేయి, అంకుశం గల ఇంకొకని చేయి విరిగాయి. అక్కడ ఒకడు ఇంకొకనిని పిలిచాడు. మరొకడు యుద్ధ విముఖుడయి పారిపోయాడు. ఒకడు తనను ఎదుర్కొనిన శత్రువు శిరస్సును శరీరం నుంచి వేరు చేశాడు. పెద్దగా అరుస్తూ ఒకడు పారిపోయాడు. ఒకని గర్జనవల్ల ఇంకొకడు ఎక్కువగా భయపడ్డాడు. ఒకడు తన సైన్యంలో వానిని, మరొకడు శత్రుసేనలోని వానిని పదునయిన బాణాలతో కొట్టాడు. పర్వత శిఖరంలాంటి ఒక ఏనుగు బాణం తగిలి, వర్షాకాలంలో నది ఒడ్డు విరిగిపడినట్లు నేలగూలింది. సెలయేళ్ళతో గూడిన మహా పర్వతం లాంటి ఒక ఏనుగు గుర్రాలు, సారథితో గూడిన రథికుని కాలితో త్రొక్కి వేసింది. అస్త్రవిద్యానిపుణులు, రక్తంతో తడిసిన వీరులు యుద్ధం చేస్తుంటే గుండెదిటవులేని వారు, భీరువులు అయిన చాలామంది మూర్ఛిల్లారు. అప్పుడు సేనాచలనం వల్ల పైకి లేచిన పెద్ద దుమ్ము క్రమ్మివేయటం వల్ల అందరు ఉద్వేగానికి లోనయ్యారు. ఎక్కడ ఏమి జరుగుతున్నదో తెలియలేదు. యుద్ధ మర్యాదలన్నీ వ్యర్థమయ్యాయి.

ఆ సమయంలో సేనాపతి ధృష్టద్యుమ్నుడు 'ఇది మనం విజృంభించదగిన సమయం' అని చెపుతూ ఎప్పుడూ త్వరపడే పాండవులను తొందరచేశాడు. బాహుబలశాలులయిన పాండవులు సేనాపతి ఆజ్ఞానుసారంగా ద్రోణాచార్యుని రథంమీద బాణాలు వేస్తూ, సరస్సులోకి ఒక్కమారు ఎగిరి హంసలు దూకినట్లు దూకారు. ఆ సమయంలో ద్రోణుని రథసమీపంలో అన్నివైపుల నుండి 'పరుగెత్తండి ! పట్టుకోండి ! నిర్భయులయిన శత్రువులను నరికివేయండి!' అనే కేకలు విన్పించాయి. అప్పుడు ద్రోణుడు, కృపుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, సైంధవుడు, అవంతీనరపతులు విందానువిందులు, శల్యుడు వీరిని ఎదుర్కొన్నారు. పాండవులతో గూడిన ఆ పాంచాలురు ఆర్యధర్మానుసారం జయకాంక్షులయి ఉన్నారు. వారు బాణాల దెబ్బలు తగిలి, ఆర్తులయి కూడా ద్రోణుని

రధాన్ని వీడలేదు. అప్పుడు ద్రోణుడు తీవ్ర కోపంతో వందలకొలదీ బాణాలను ప్రయోగిస్తూ, చేది పాంచాల పాండవులతో తీవ్రంగా యుద్ధం చేశాడు. ఆర్యా! ఆ ద్రోణుని అల్లెత్రాటి ధ్వని అన్నిదిక్కులా వ్యాపించి వినిపించింది. పిడుగుపడినప్పటి ధ్వనివలె అది అనేకులను భయభ్రాంతులను చేసింది. ఇంతలో అర్జునుడు సంశప్తకులను అనేకులను సంహరించి, పాండవులను మర్దిస్తున్న ద్రోణుడున్నచోటికి వచ్చాడు. సంశప్తకులు పెద్ద సరోవరాల వంటివారు. బాణ సమూహమే అక్కడి సుడిగుండాలు. రక్తమే నీరు. అలాంటి సంశప్తకులను సంహరించి అర్జునుడు అక్కడ కన్పించాడు. ప్రళయకాలంలో ఉదయించిన అగ్ని అన్నట్లు అర్జునుడు శస్త్ర తేజస్సుతో కౌరవులను అందరినీ దగ్ధం చేశాడు. ఆయనవేసిన వేలకొలది బాణాల సమూహాల శత్రుసేనలోని ఏనుగులు దెబ్బతిని, అశ్వాలు, రథాల మీద నుంచి యుద్ధం చేసేవారు జుట్టు విడిపోగా నేలగూలారు. అర్జునుని బాణాల దెబ్బలు తగిలిన కొంతమంది ఆర్తనాదాలు చేశారు. కొందరు నశించారు. ఇంకొందరు ప్రాణాలు వదిలి పడిపోయారు. శత్రుయోధులలో రథాల నుండి క్రిందికి దూకిన వారిని, నేలబడినవారిని, యుద్ధ విముఖులయిన వారిని అర్జునుడు చంపలేదు. కౌరవసైనికుల రథాలు విరిగిపోయాయి. వారి స్థితి విచిత్రంగా ఉన్నది. దాదాపుగా యుద్ధవిముఖులయిన వారంతా 'అయ్యో! అయ్యో! కర్ణా! కర్ణా!' అని ఆర్తనాదాలు చేశారు.

శరణం కోరే వారి ఆర్తనాదం తెలుసుకొని, భయపడవద్దని వారికి అభయం ఇచ్చి, అర్జునునికి ఎదురువెళ్లి, కర్ణుడు ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. కర్ణుని ఆ బాణసమూహాన్ని అర్జునుడు తన బాణ సముదాయంతో చిన్నాభిన్నం చేశాడు. అలాగే కర్ణుడు కూడా ప్రజ్వలించే తేజస్సు గల ఆయన బాణాలను, ఆయన ప్రయోగించిన ప్రతి అస్త్రాన్ని ఇంకో అస్త్రంతో వారించి, బాణాలు వేస్తూ సింహనాదం చేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, భీముడు, మహారథుడయిన సాత్యకి కర్ణుని సమీపించి, తలా మూడు బాణాలు వేసి, వేధించారు. రాధేయుడు అర్జునుడు వేసిన అస్త్రాన్ని బాణ వర్షంతో వారించాడు. ఆ ముగ్గురి ధనుస్సులను మూడు బాణాలతో ఖండించాడు. తమ ధనుస్సులు ముక్కలు కాగా ఆ శూరులు విషం పోయిన సర్పాలు లాగా రధశక్తులను పైకెత్తి సింహాలవలె గర్జించారు. భుజబలంతో వారు విసిరిన సర్ప సమానాలయి వెలుగుతున్న ఆ మహాశక్తులు కర్ణుని రథం వైపు పోయాయి. కర్ణుడు మూడేసి బాణాలు వేసి, ఆ శక్తులను ఖండించి, సింహనాదం చేసి, అర్జునుని మీద బాణాలు వేశాడు. అర్జునుడు కూడా ఏడు బాణాలతో కర్ణుని గాయపరచి, కర్ణుని తమ్ముని పదునయిన బాణాలువేసి, సంహరించాడు. తరువాత సూటిగా పోయే ఏడు బాణాలతో శత్రుంజయుని సంహరించి, ఒక భల్లంతో రథంమీద ఉన్న విపాటుని శిరస్సును ఖండించాడు. కౌరవులు అందరూ చూస్తుండగా, కర్ణుని

ఎదురుగానే అర్జునుడు ఒక్కడే ఆతని సోదరులు ముగ్గురిని చంపాడు.

అప్పుడు భీముడు తన రథం మీదనుంచి గరుత్మంతుని వలె ఎగిరిదూకి, ఖడ్గంతో కర్ణపక్షంలోని పదిహేనుమంది యోధులను చంపాడు. మళ్ళీ రథం ఎక్కి, ఇంకొక ధనుస్సు తీసుకొని, కర్ణుని పదిబాణాలతో, సూతుని, అశ్వాలను అయిదుబాణాలుతో వేధించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా శ్రేష్ఠమయిన ఖడ్గాన్ని, మెరిసే డాలును తీసుకొని చంద్రవర్మను, నిషధరాజయిన బృహత్క్షత్రుని సంహరించాడు. ఆ తరువాత ధృష్టద్యుమ్నుడు రథం ఎక్కి, ఇంకొక ధనుస్సును తీసుకొని డెబ్బదిమూడు బాణాలు వేసి, కర్ణుని గాయపరిచి, యుద్ధరంగంలో గర్జించాడు. సాత్యకి ఇంకొక ధనుస్సును తీసుకొని కర్ణుని అరవయి నాలుగు బాణాలతో కొట్టి, సింహం వలె గర్జించాడు. రెండు బాణాలతో కర్ణుని ధనుస్సును ఖండించాడు. మళ్ళీ కర్ణుని చేతులమీద, గుండెలమీద మూడు బాణాలు వేశాడు. తరువాత దుర్యోధనుడు, ద్రోణుడు, జయద్రథుడు సాత్యకి అనే సముద్రంలో మునిగిపోతున్న కర్ణుని ఉద్ధరించారు. అప్పుడు నీ సైన్యంలోని యోధులు సాత్యకికి భయపడి, కర్ణుని వద్దకు పరుగెత్తారు. ఆ సమయంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు, భీముడు, అభిమన్యుడు, అర్జునుడు, నకుల సహదేవులు యుద్ధంలో సాత్యకిని రక్షించసాగారు. ఈ విధంగా మీ వారు, శత్రువులలోని ధానుష్కులు అందరి నాశనం కోసం పరస్పరం ప్రాణాలను లెక్కచేయని రీతిగా యుద్ధం చేశారు. పదాతులు రథికులు, గజస్థులు, గుర్రపు రౌతులు గజాశ్వ రధ పదాతులతోను, రథికులు గజపదాతి ఆశ్వికులతోను, రథికపదాతులు రథగజాలతోను యుద్ధం చేశారు. రౌతులు రౌతులతో; ఏనుగులు ఏనుగులతో; రథికులు రథికులతో; పదాతులు పదాతులతో తలపడి కన్పించారు. భయరహితులయిన వారికి మహాశక్తి శాలులయిన శత్రువులతో మాంసాహార జంతువులకు ఆనందకరమై, యమలోక వాసుల సంఖ్యను పెంపొందించే భయంకర యుద్ధం జరిగింది. ఆ చతురంగ సైన్యాలు కవచాలు, అలంకారాలు మగ్గు కాగా నాలుకలు, పండ్లు, కన్నులు పోయి నాశనమయి నేల పడ్డాయి. చాలామంది సైనికులు ఏనుగులు, గుర్రాలు త్రొక్కి నేలమీదపడిపోయారు. మరికొంతమంది రథాల చక్రాల క్రిందపడి గాయపడి వ్యాకుల పడ్డారు. అక్కడ క్రూరమృగాలకు, పక్షులకు, రాక్షసులకు ఆనందకరమయిన దారుణమయిన జననాశం కలుగుతుండగా, మహావీరులయిన ఆయోధులు కోపంతో పరస్పరం చంపుకొంటూ ఆవేశంతో సంచరించారు. భారతా! ఉభయసైన్యాలు తీవ్రంగా గాయపడి, రక్తం కారుతూ ఒకరినొకరు చూస్తుండగా, సూర్యాస్తమయం అయింది. ఇరుసైన్యాలూ తమతమ శిబిరాలకు వెళ్ళాయి.

33. అభిమన్యువధ సంక్షిప్త వర్ణనము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! మహావీరుడయిన అర్జునుడు మన సేనను భగ్నంచేస్తే ద్రోణుని సంకల్పం వ్యర్థమయింది. యుధిష్ఠిరుడు రక్షితుడు అయ్యాడు. నీవారు అందరూ కవచాలు ధ్వంసం అయి, యుద్ధంలో ఓడి, దుమ్ముకొట్టుకొని, ఉద్వేగంతో పది దిక్కులు చూస్తూ, గురిచూసి శత్రువులు వేసిన బాణాలతో శరీరాలు బ్రద్దలయి ద్రోణుని ఆజ్ఞానుసారం నాటి యుద్ధం విరమించారు. సమస్త భూతాలు అర్జునుని గుణాలను, అర్జునుని యందు కృష్ణునికి గల ఆత్మీయతను ప్రశంసించాయి. ఆ సమయంలో మీపక్షంవారు ఏదో ఆలోచిస్తూ మౌనంగా ఉన్నారు. మరునాడు ఉదయసమయంలో ద్రోణునితో దుర్యోధనుడు ఇలా అన్నాడు. శత్రుపక్షం పైచెయ్యి కావటంవల్ల ఆయన మనస్సులో బాగా ఖిన్నుడయ్యాడు. ద్రోణాచార్యుని యందు ఆయనకు ప్రేమ ఉన్నది. తాను శూరుడ ననే అభిమానం ఉంది. అందువల్ల మిక్కిలి కోపించి మాటనేర్పరి అయిన దుర్యోధనుడు వీరులు అందరూ వింటుండగా ఇలా అన్నాడు. "బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా! నిజంగా మేము నీ దృష్టిలో శత్రుపక్షం వారమే. కాబట్టే ఇవ్వాళ సమీపానికి వచ్చిన యుధిష్ఠిరుని పట్టుకోలేదు. రణరంగంలో శత్రువు ఎవరయినా నీ చూపులో పడితే, ఆతనిని నీవు పట్టుకోదలిస్తే, దేవతలతో కూడా కలిసి పాండవులు రక్షిస్తున్నా తప్పించుకుపోలేడు. ప్రీతితో ముందు నాకు వరం ఇచ్చి, తరువాత దాన్ని పాటించలేదు. ఆర్యులయినవారు తమ భక్తులకు ఏ విధంగానూ ఆశాభంగం కలిగించరు." దుర్యోధనుడు అలా అనే సరికి అసంతుష్టుడయిన ద్రోణుడు రాజుతో ఇలా అన్నాడు. 'నీ కోరిక తీర్చాలి అనుకొనే నన్ను అలా భావించటం తగదు. అర్జునుడు రక్షిస్తున్న వానిని దేవదానవ గంధర్వులు కలిసి గాని యక్షులు ఉరగులు రాక్షసులు కలిసి గాని యుద్ధంలో జయించలేరు. విశ్వస్రష్ట అయిన శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు సేనానాయకుడు అయిన చోట పరమేశ్వరుని కన్న ఏ శక్తి కూడా సమర్థంగాదు. నాయనా! ఇవ్వాళ నిజం చెపుతున్నాను. ఇది తప్పదు. ఇవ్వాళ ఎవరో ఒక మహారథుని శత్రుపక్షం వానిని నేలగూలుస్తాను. దేవతలు కూడా ఛేదించలేని ఒక వ్యూహాన్ని ఇవ్వాళ పన్నుతాను. రాజా! మనవారిలో ఎవరో ఒకరితో యుద్ధం చేయటానికి అర్జునుని అక్కడినుంచి తప్పించాలి. యుద్ధంలో ఆతనికి తెలియనిదిగాని, అసాధ్యం గాని ఏదీ లేదు. అతడు సర్వశస్త్రాస్త్రజ్ఞానాన్ని అక్కడక్కడ సంపాదించాడు." ఇలా ద్రోణుడు చెప్పగా సంశప్తకగణాలు మళ్ళీ దక్షిణ దిక్కునందు ఉండి, అర్జునుని యుద్ధానికి పిలిచాయి.

అప్పుడు అర్జునునికి శత్రువులతో ఘోరరణం జరిగింది. అలాంటిది ఇంకొకటి చూడలేదు, వినలేదు. రాజా! ఆ యుద్ధరంగంలో ద్రోణుడు వీర్పరచిన వ్యూహం

తహతహలాడించే మధ్యందిన మార్తాండుని వలె తేరిపారజూడలేనిదయింది. యుధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞానుసారం అభిమన్యుడు భేదింపవీలుకాని ఆ చక్రవ్యూహాన్ని అనేక విధాలుగా భేదించాడు. ఆయన వేలకొలది వీరులను సంహరించి, ఆరుగురు వీరులతో పోరాడుతూ, దుఃశాసనకుమారుని చేతిలో మరణించాడు. అభిమన్యుని మరణంవల్ల మేము పరమానందపడ్డాం. పాండవులు శోకతప్తులు అయ్యారు. తరువాత యుద్ధవిరమణ చేశాం." ధృతరాష్ట్రుడు అన్నాడు - 'సంజయా! అర్జునుని పుత్రుడు యౌవనంలో ఉన్న అభిమన్యుడు యుద్ధంలో మరణించాడు అని వినడం వల్ల నా మనస్సు బ్రద్దలవుతోంది. ధర్మశాస్త్రకర్తలు ఈదారుణమయిన క్షత్రియ ధర్మాన్ని ఏర్పరచారు. అందువల్లనే రాజ్యకాంక్షగల శూరులు బాలునిమీద శస్త్రాలను ప్రయోగించారు. సంజయా! హాయిగా సుఖపడుతూ, నిర్భయుడుగా రణరంగంలో చరిస్తున్న బాలుని శస్త్రాస్త్ర విద్యానిపుణులయిన అనేకులు ఎలా చంపారు? అభిమన్యుడు మహారథుల సమూహాలను ఛేదిస్తూ, రణరంగంలో ఎలా క్రీడించాడో సంజయా! నాకు చెప్పు." సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజేంద్రా! అభిమన్యుని వీరమరణం సంపూర్ణంగా చెపుతాను. నిశ్చలమనస్సుతో విను. అభిమన్యు కుమారుడు యుద్ధక్రీడనం చేసినతీరూ, కష్ట సాధ్యమయిన వీరులను కూడా పీడించిన తీరూ చెపుతాను. సమృద్ధిగా ఉన్న పెద్దపొదలు, గడ్డి, చెట్లు గల మహారణ్యంలో దావాగ్ని చుట్టుముట్టిన అరణ్యవాసుల దుఃస్థితి, భయమూ మీ పక్షంవారికి కలిగింది.'

34. సంజయుడు అభిమన్యుని ప్రశంసించుట. ద్రోణుడు చక్ర వ్యూహమును పన్నుట.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! శ్రీకృష్ణ సహితులయిన పంచపాండవులు దేవతలకు కూడా అజేయులు. యుద్ధరంగంలో వారు భయంకర కార్యాలు చేయగలవారు. సత్వగుణం, సత్కర్మలు, సద్వంశం, సద్బుద్ధి, కీర్తి, యశస్సు శోభలు గల వ్యక్తి యుధిష్ఠిరుడు. అతనితో సమానుడు పూర్వం లేడు. ఇకముందు ఉండబోడు. సత్యధర్మాల యందు ఆసక్తుడు, జితేంద్రియుడు, బ్రాహ్మణపూజ మొదలయిన సద్గుణాలతో ఎల్లప్పుడు ఆయన స్వర్గలోకం పొందిన వాడే అవుతాడు. రాజా! యుగాంతంలోని యముడు, పరాక్రమవంతుడయిన పరశురాముడు, రథంమీద ఉన్న భీముడు - ఈ ముగ్గురు సమానులని చెపుతారు. ప్రతిజ్ఞ చేసిన పనిని నిర్వహించటంలో సమర్థుడయిన అర్జునునితో పోలికను ఈ భూమండలంలో దేన్ని చెప్పాలో నాకు తోచదు. నకులుని యందు పెద్దలయందు భక్తి,

గూఢత, సమధికమయిన సేవాభావం, నీతి, ఇంద్రియనిగ్రహం, సాటిలేని శౌర్యం అనే ఆరు నియమంగా ఉంటాయి. విద్య, గాంభీర్యం, మాధుర్యం, సత్యం, రూపం, పరాక్రమం అనే ఆరింటిలో సహదేవుడు అశ్వినీదేవతలతో సమానుడు. శ్రీకృష్ణునిలో, పాండవులలో ఉండే సర్వసుగుణాలూ అభిమన్యునిలోనే కలిసి, కన్పిస్తాయి. యుధిష్ఠిరుని పరాక్రమంతో, కృష్ణుని ప్రవర్తనతో, భయంకర కార్యాలలో భీమునితో అభిమన్యుడు సమానుడు. ఆకారంలో, పరాక్రమంలో, విద్యలలో అర్జునతుల్యుడు. వినయంలో నకులసహదేవులతో సమానుడు.' ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. 'సంజయా! అభిమన్యుని యుద్ధంలో ఎలా చంపారో పూర్తిగా వినాలని అనుకొంటున్నాను.' సంజయుడు చెప్పాడు - 'మహారాజా! మనస్సు గట్టి చేసుకో ! భరింపలేని శోకాన్ని తట్టుకో! మహత్తరమయిన బంధునాశాన్ని చెపుతాను విను.

మహారాజా! ఆచార్యుడు చక్రవ్యూహాన్ని పన్నాడు. ఆ వ్యూహంలో ఇంద్ర సమానులయిన రాజులను నిలిపారు. బండికంటి ఆకుల స్థానాలలో సూర్యునితో సమానమయిన తేజస్సు గల రాజకుమారుల్ని నిలిపారు. అప్పుడు అక్కడ సమస్త రాజకుమారుల సముదాయమూ సిద్ధంగా ఉంది. వారందరు "విజయం పొందకుండా వెనకకు తిరగం" అని ప్రమాణం చేసినవారు. బంగారు ధ్వజాలు, ఎర్రని వస్త్రాలు, అరుణాలంకారాలు ధరించినవారు. వారందరూ కలిసి యుద్ధం చేయదలచి, అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు. దృఢధానుష్కులయిన వారు పదివేలమంది ఉన్నారు. వాళ్ళు లక్ష్మణ కుమారుని ముందుంచుకొని విక్రమించారు. వారు పరస్పరం సుఖదుఃఖాలను సమానంగా భావించేవారు. వారి సాహసం కూడా అన్యోన్యం సమానమయినదే. వారు ఒకరిమీద ఒకరు పోటీ పడతారు. ఒకరి మేలును ఇంకొకరు కోరుతారు. రాజేంద్రా! అప్పుడు దుర్యోధనుడు సైన్యమధ్యంలో ఉన్నాడు. మహారథులయిన కర్ణదుఃశాసన కృపులు చుట్టూ ఉండగా, ఆయనపై శ్వేతచ్ఛత్రం ఉండగా, దేవేంద్రునివలె విరాజిల్లాడు. ఆ సైన్యానికి ముందు భాగంలో సేనాపతి అయిన ద్రోణుడు ఉన్నాడు. అక్కడే జయద్రథుడు మేరు పర్వతం లాగా విరాజిల్లుతున్నాడు. అశ్వత్థామ మొదలయిన వారంతా ఆ సైంధవుని ప్రక్కన ఉన్నారు. మహారాజా! నీ పుత్రులు ముప్పదిమంది, గాంధారరాజు, జూదరి అయిన శకుని, భూరిశ్రవుడు అనే మహారథులు సైంధవుని ప్రక్కన విలసిల్లారు. అప్పుడు భయంకరమయిన యుద్ధం శరీరాలు గగుర్పొడిచే రీతిగా ప్రారంభమయింది. మీవాళ్ళు "శత్రువులు మరణించిన తరువాతనే యుద్ధంలో వెనుదిరిగేది" అని నిశ్చయించుకొన్నారు.

35. యుధిష్ఠిరాభిమన్యుల సంభాషణము - వ్యూహము ఛేదింప అభిమన్యుని ప్రతిజ్ఞ.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'తేరిపారజూడటానికి వీలు కాకుండా ద్రోణుడు రక్షిస్తున్న ఆ సైన్యాన్ని భీముని ముందు నిలిపి, పాండవులు ఎదుర్కొన్నారు. సాత్యకి, చేకితానుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, కుంతి భోజుడు, ద్రుపదుడు, అభిమన్యుడు, క్షత్రధర్ముడు, బృహత్క్షత్రుడు, ధృష్టకేతువు, నకుల సహదేవులు, ఘటోత్కచుడు యుధామన్యుడు, శిఖండి, ఉత్తమౌజుడు, విరాటుడు ఉపపాండవులు, శిశుపాల పుత్రుడు, కేకయరాజకుమారుడు, వేలకొలది సృంజయ వంశీయ క్షత్రియులు, తమ దళాలతో పాటు అక్కడికి వచ్చారు. యుద్ధాభిలాషులయిన వీరు అందరూ ఒక్కసారిగా ద్రోణునిమీద విజృంభించారు. ద్రోణుడు ఏమాత్రం తొట్రుపడకుండా తనకు సమీపంలో ఉన్నవారిని మహత్తరమయిన బాణవర్షంతో వారించాడు. ఒక జల మహాప్రవాహం ఛేదింపవీలుగాని పర్వతాన్ని తగిలినట్లు, సముద్రజలాలు చెలియలికట్టను దాటలేనట్లు వారందరూ ద్రోణుని అతిక్రమించలేకపోయారు. రాజా! ద్రోణుని ధనుస్సు నుండి బయలుదేరిన బాణాల తాకిడితో పాండవ పక్షంవారు ఎదుట నిలువ లేకపోయారు. సృంజయులతో కూడా పాంచాలురు ఆయనను అతిక్రమించలేకపోవటం, ద్రోణుని భుజబలం మాకు అందరికి అద్భుతంగా కన్పించింది. తీవ్రకోపంతో ముందుకు వస్తున్న ద్రోణుని చూచి యుధిష్ఠిరుడు "ద్రోణుని ఎదుర్కొనటం ఎలాగా ?" అని ఆలోచించాడు. ద్రోణుని ఎదుర్కొనటం ఇంకెవ్వరికీ శక్యం కాదని యుధిష్ఠిరుడు గురువుగారిని ఎదుర్కొనే భారాన్ని అభిమన్యుని మీద పెట్టాడు. శ్రీకృష్ణునికంటె తక్కువ కాని వాడు, అర్జునుని కంటె తేజస్వి, శత్రునాశకుడు అయిన అభిమన్యునితో ఆయన ఇలా అన్నాడు. 'నాయనా! మేము చక్రవ్యూహాన్ని భేదించటం ఎలాగో ఏమాత్రం ఎరగం. అర్జునుడు వచ్చి మనలను నిందించకుండా ఉండే రీతిగా కర్తవ్యం ఆచరించు. చక్రవ్యూహాన్ని నీవు గాని, అర్జునుడు గాని, శ్రీకృష్ణుడు గాని, ప్రద్యుమ్నుడు గాని ఛేదించగలరు. ఇంక అయిదవవాడు ఎవ్వడూ ఛేదించలేడు. అభిమన్యూ! ఈ వరాన్ని అడుగుతున్న పెద తండ్రి పినతండ్రులకు, మేనమామలకు, సర్వసైన్యాలకు దీన్ని ఇవ్వవలసింది. వత్సా! అలా చేయకపోతే అర్జునుడు వచ్చి మనలను నిందిస్తాడు. కాబట్టి త్వరగా ఆయుధం చేతబట్టి, ద్రోణసైన్యాన్ని సంహరించు.'

అభిమన్యుడు అన్నాడు - 'పెదనాన్నా! యుద్ధంలో దృఢంగా ఉన్న భయంకర ద్రోణసైన్యాన్ని తండ్రుల జయాన్ని కోరుతూ ఆలస్యం చేయకుండా ప్రవేశిస్తాను. తండ్రిగారు నాకు చక్రవ్యూహఛేదనోపాయాన్ని చెప్పారు. ఒకవేళ ఏదయినా ఆపద కలిగితే అందులోనుంచి

బయటకు రాలేను.' యుధిష్ఠిరుడన్నాడు - 'వీరశ్రేష్ఠా! ముందు నీవు చక్రవ్యూహసైన్యాన్ని ఛేదించి, మాకు దారి ఏర్పరచు. నాయనా ! నీవు వెళ్ళేత్రోవనే మేము నిన్ను వెంటనంటి వస్తాం. యుద్ధంలో అర్జున సమానుడివని నిన్ను మేము భావిస్తాం. మా చూపు అంతా నీమీదనే ఉంచి అన్నివైపులనుంచి నిన్ను రక్షిస్తూ వెంట వస్తాం.' భీముడన్నాడు - 'నాయనా! నేను నీ వెంట వస్తాను. ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, పాంచాలురు, కేకయులు, మత్స్య వంశీయులు, ప్రభద్రకులు అందరూ మన వెంట ఉంటారు. ఒక్కసారి నీవు అక్కడక్కడ వ్యూహం ఛేదిస్తూంటే మేము ఉత్తమోత్తమ వీరులను సంహరిస్తూ ఆ వ్యూహం ధ్వంసం చేస్తాం.' అభిమన్యుడిలా అన్నాడు. 'క్రోధ పరవశమయిన పక్షి ప్రజ్వలించే అగ్నిలో ప్రవేశించినట్లు నేను ప్రవేశింపవీలుగాని ఈ ద్రోణాచార్యుని వ్యూహాన్ని ప్రవేశిస్తాను. పాండవ యాదవ వంశాలు రెండింటికి హితమయిన వీరకార్యం ఇవ్వాళ నేను చేస్తాను. అది మేనమామ శ్రీకృష్ణునకు, మానాన్న అర్జునునకు ప్రీతి కలిగిస్తుంది. ఇప్పుడు నేను చిన్నవాడినయినా ఇవ్వాళ ఒక్కడినే గుంపులు గుంపులుగా శత్రుసైన్యాన్ని నాశనం చేస్తాను. సర్వప్రాణులు ఆ దృశ్యాన్ని చూస్తాయి. యుద్ధంలో నన్ను ఎదుర్కొన్నవానిని సజీవంగా వదిలేస్తే నేను సుభద్రార్జునులకు పుట్టినవాడిని కాను. నేను ఒక్కడినే రథికుడనయి సంపూర్ణమయిన క్షత్రియ మండలాన్ని ఎనిమిది ముక్కలుగా చేయకపోతే అర్జునుని కొడుకునే కాదు.' యుధిష్ఠిరుడన్నాడు - 'అభిమన్యూ! సమీపింప వీలుకాని ద్రోణసైన్యాన్ని ఛేదించటానికి ఉత్సాహపడుతూ వీరాలాపాలు చేస్తున్న నీ బలం బాగా పెంపొందుగాక. సాధ్యులు, రుద్రులు, మరుత్తులతో సమానులు, వసువులు, అగ్ని, సూర్యునితో సమానమయిన పరాక్రమం గల వారితో ద్రోణ సేన రక్షితమయి ఉంది.' పెదతండ్రి చెప్పిన ఆ మాటలు విని అభిమన్యుడు సారథిని 'సుమిత్రా! ద్రోణసైన్యం వైపు త్వరగా మనరథాన్ని తోలు!' అని పురికొల్పాడు.

36. అభిమన్యుని ఉత్సాహము. చతురంగసైన్యమును వధించుట.

ధీమంతుడయిన ధర్మరాజు చెప్పింది విని అభిమన్యుడు సారథిని ద్రోణసైన్యంవైపు రథం నడిపించమని ఆదేశించాడు. ఆ రీతిగా రథికుడు పదపద అని మాటిమాటికి చెపుతుంటే సూతుడు అభిమన్యునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఆయుష్మంతుడా ! పాండవులు నీమీద పెద్దభారం పెట్టారు. ఒక్కక్షణకాలం నీ కర్తవ్యాన్ని నిశ్చయించుకొని తరువాత యుద్ధం చేయటం సముచితం. ద్రోణాచార్యుడు ఉత్తమాస్త్ర విద్యలో విశేషపరిశ్రమ చేసినవాడు. నీవు అల్లారుముద్దుగా పెరిగావు. యుద్ధవిద్యలో ఆయనంత నిపుణుడివి కావు.'

అభిమన్యుడు నవ్వుతూ సారథితో ఇలా అన్నాడు. 'సారథీ! ఈ ద్రోణుడన్నా సమస్త క్షత్రియ జాతి అన్నా నాకు ఏం లెక్క? దేవతా సమూహాలతో గూడి ఐరావతాన్ని ఎక్కివచ్చే ఇంద్రునితో గాని, సర్వభూతగణాలతో అర్చితుడయిన రుద్రునితో గాని, నేను యుద్ధం చేస్తాను. నాకు నేడు ఈ క్షత్రియ సమూహాన్ని చూస్తే ఏమాత్రమూ ఆశ్చర్యం కలుగదు. శత్రువుల ఈ సైన్యం నాలో పదహారో భాగం కూడా కాదు. విశ్వవిజేత అయిన మేనమామ శ్రీకృష్ణుడు, మానాన్న అర్జునుడు శత్రు పక్షంలో ఉన్నా యుద్ధంలో నాకు భయంలేదు.' అభిమన్యుడు సారథి మాటను లెక్కచేయక 'ఇంక ఆలస్యం చేయకుండా ద్రోణసైన్యం మీదికి రథంతోలు' అని చెప్పాడు. అప్పుడు రథికుని మాటలతో అసంతృప్తుడయినా సారథి బంగారు ఆభరణాలు గల మూడేండ్ల వయసు గుర్రాలను తోలాడు. ఆ గుర్రాలు బాగావేగం, మహా పరాక్రమం గల ద్రోణసైన్యం వైపు పరుగులు తీశాయి. అలా వస్తున్న ఆయనను చూసి, ద్రోణుని ముందున్న కౌరవ సేనలు ఎదుర్కొన్నాయి. పాండవులు అభిమన్యుని వెంట వచ్చారు. గన్నేరు చెట్టు అభిమన్యుని ధ్వజచిహ్నంగా ఉన్నది. బంగారు కవచం దాల్చినవాడు, అర్జునుని కంటె శ్రేష్ఠుడయిన అభిమన్యుడు సింహపుపిల్ల ఏనుగుల మీదికి దూకినట్లు ద్రోణాదులయిన మహారథులమీదికి దూకాడు. ఇరువై అడుగులు ముందుకు వచ్చిన అభిమన్యునితో సంసిద్ధులయిన ద్రోణాదులు యుద్ధం చేశారు. సముద్రంలో గంగా ప్రవాహం ప్రవేశించినప్పటి కల్లోల స్థితి ఒక్కక్షణం కాలంలో కౌరవసైన్యంలో జరిగింది. రాజా! ఒకరినొకరు చంపుకొంటూ యుద్ధం చేస్తున్న ఆ వీరుల సంగ్రామం దారుణం, భయంకరం అయింది. సంగ్రామం జరుగుతుంటే ద్రోణుడు చూస్తుండగానే అభిమన్యుడు చక్రవ్యూహాన్ని ఛేదించి, అందులో ప్రవేశించాడు.

ఛేదింపవీలుగాని, దుర్జయమయిన ద్రోణసైన్యాన్ని చెప్పలేనంత పరాక్రమం గల అభిమన్యుడు ఏమాత్రం తొట్రుపడకుండా ఛేదించి, వ్యూహంలో ప్రవేశించాడు.

అలా ప్రవేశించి, మహాబలుడయిన అభిమన్యుడు శత్రువులను సంహరిస్తున్నాడు. అప్పుడు చతురంగసైన్యాలు ఆయుధాలు పైకెత్తి, ఆయనను చుట్టుముట్టాయి. అనేక విధాలయిన యుద్ధవాద్యాల ధ్వనులతో, సింహ నాదాలతో, పెద్దపెద్ద కేకలతో, గర్జితాలతో హుంకారాలతో, నిలు, నిలు అనే హెచ్చరికలతో, ఘోరమయిన హల హల ధ్వనులతో, టవెళ్ళకు, ఆగు, నావైపు రా నేను ఇక్కడ ఉన్నాను.జ అని మాటి మాటికి అంటూ, ఏనుగుల ఘీంకారాలతో, చిరుమువ్వల ధ్వనులతో, అట్టహాసాలతో, చప్పట్లతో, చక్రాల మ్రోతతో భూమిని ప్రతిధ్వనింపజేస్తూ అభిమన్యుని మీదికి శత్రువులు దూకారు. అలా వారు మీద పడుతుంటే యుద్ధ మర్మాలు తెలిసిన అభిమన్యుడు మర్మ భేదకాలయిన ఆయుధాలతో వారిని సంహరించాడు. నానావిధాలయిన చిహ్నాలతో విలసిల్లే పదునయిన

బాణాల దెబ్బలు తిని, లెక్కలేనంతమంది కౌరవ వీరులు మిడతల దండు అగ్నిలో పడినట్లు వివశులై నేల గూలారు. యజ్ఞంలో దర్భలతో యజ్ఞవేదిక నింపినట్లు ఆయన వారి శరీరాలతో, శరీరావయవాలతో యుద్ధ భూమి అంతా పరిచాడు.

వ్రేళ్ళకు ఉడుము చర్మం తొడిగి, ధనుర్బాణాలు, డాలు, ఖడ్గం, అంకుశం, పగ్గాలు, తోమరాలు, పరశ్వధాలు, గదలు, ఇనుప గుండ్లు, ప్రాసాయుధాలు, బుష్టులు, తోమరాలు, పట్టిసాలు, భిందిపాలాలు, పరిఘలు, శక్తులు, చెన్నకోలలు, శంఖాలు కుంతాయుధాలు, ముద్గరాలు, విసరదగిన ఇతరాయుధాలు, పాశాలు, పరిఘలు, రాళ్ళు పట్టి, భుజకీర్తులు, అంగదాలతో, మనోహరమయిన గందపు పూతలతో, చక్కని కదలికలతో ఉన్న నీ పక్షంవారి వేలకొలది చేతులను అభిమన్యుడు ఖండించాడు. శత్రువుల జుట్టుపట్టిన చేతులను అలాగే ఖండించాడు. మహారాజా! గరుత్మంతుడు ముక్కులు చేసిన ఐదు తలలపాముల లాగా బాగా ఎర్రగా ఉండి కదులుతున్న ఆ భుజాలతో నిండి యుద్ధభూమి ప్రకాశించింది. అందమయిన ముక్కులతో, ముఖాలతో, చక్కని శిరోజాలతో అద్భుత శోభగలవి; మచ్చలుగాని గాయాలు గాని లేనివి; మనోహరమయిన కుండలాలు గలవి; కోపంతో పండ్లతో క్రింది పెదవి కొరుకుతున్నవి; మణులతో రత్నమయమయిన ఆభరణాలతో విభూషితాలై, సూర్య చంద్రులవలె ప్రకాశిస్తున్నవి; తూండ్లు లేని కమలాలులాగా విలసిల్లుతున్నవి; ఆయా సమయాల్లో ప్రియమయిన హితకరమయిన మాటలు పలికేవి; లెక్కలేనంతగా ఉన్నవి, పవిత్ర సుగంధంతో సువాసితాలు అయిన శత్రువుల శిరస్సులతో అభిమన్యుడు సమస్త యుద్ధభూమినీ కప్పివేశాడు. అభిమన్యుడు గంధర్వ నగరాల లాగా చాలా పెద్దవై. సన్నద్ధాలైన లెక్కలేనన్ని రథాలను బాణాలతో ముక్కలు ముక్కలు చేస్తూ అన్నిదిక్కులా కన్పిస్తున్నాడు. రథాలకు ప్రధానమయిన ఈషాదండాలు (పోలులు) విరిగిపోయాయి. త్రివేణువులు నుగ్గునుగ్గయ్యాయి. స్తంభదండాలు ఎగిరిపోయాయి. వాటి కట్లు తెగిపోయాయి. రథం కాడిక్రింద ఆధారంగా ఉండే కూబరాలు, పైనఉండే ఊతకర్రలు ధ్వంసమయ్యాయి. చక్రాలపైభాగాలు, కుండలోనుండి వచ్చే ఆకులు నాశనమయ్యాయి. వాటిల్లో ఉండే ఇతర సాధనాలు భగ్నమయ్యాయి. రథికుడు కూర్చునే ఆసనాలు, చక్రాలు నేలబడ్డాయి. వేలకొలది యోధులు మరణించారు. రథాల పైకప్పులు లేచిపోయాయి. ఈ రీతిగా రథాలను ధ్వంసం చేసిన అభిమన్యుడు మళ్ళీ పదునయిన ములుకులుగల బాణాలువేసి శత్రువుల ఏనుగులను, వాటిపైన ఉండే వీరులను, జెండాలను, అంకుశాలను, ధ్వజాలను, అమ్ముల పొదులను, కవచాలను, త్రాళ్ళను, మెడలో ఉండే అలంకారాలను, కంబళ్ళను, గంటలను, తొండాలను, దంతాలను, గొడుగుల సమూహాలను, గజరక్షకులను, సర్వనాశనం చేశాడు.

రాజా! మీ పక్షంలోని, వనాయుజాలు, పర్వతీయాలు, కాంబోజాలు బాహ్లికదేశీయాలయిన ఉత్తమాశ్వాలను తోకలను, చెవులను, కన్నులను స్థిరంగా ఉంచుకొని పరుగెత్తే వాటిని; వేగవంతాలై, చక్కగా స్వారి చేయవీలయినవై; శక్తి, ఋష్టి, ప్రాసలు అనే ఆయుధాలతో యుద్ధం చేసే యోధులుగల వాటిని నేలగూలుస్తూ, ఒంటరిగానే వీరాభిమన్యుడు విష్ణుసమానుడై ఊహాతీతమయిన దుష్కరకర్మను చేస్తూ విరాజిల్లాడు. ఆ గుర్రాల తలలు, మెడమీద ఉండే వింజామరల వంటి పొడవైన జూలు, ముఖాలు బాణాల దెబ్బలతో నాశనమయ్యాయి. అవి అన్నీ గాయాలపాలయ్యాయి. చాలా వాటి తలలు పగిలి చెల్లా చెదరుగా పడ్డాయి. నాలుకలు, కన్నులు బయటికి వచ్చాయి. పేగులు కాలేయాలు ముక్కలుముక్కలయ్యాయి. వాటిపైన ఉండే రౌతులు మరణించారు. వాటి మెళ్ళో ఉండే గంటలు తెగిపడ్డాయి. అవన్నీ మాంసాహారు లయిన మృగాలకు సంతోషకరా లయ్యాయి. వాటి చర్మాలు, కవచాలు తెగిపోయాయి. పేడతో, మూత్రంతో, రక్తంతో అవి తడిశాయి. పూర్వం ఘోరమయిన అసుర బలాన్ని పరమేశ్వరుడు మహాపరాక్రమంతో నాశనం చేసినట్లు అభిమన్యుడు హస్త్యశ్వ రథా లనే మూడు అంగాలు గల నీ సేనను మథించాడు. యుద్ధరంగంలో ఇతరులు ఎవ్వరూ చేయలేని వీరకార్యాన్ని అభిమన్యుడు చేసి, నీ సైన్యంలోని పదాతులను అన్నివైపుల నుంచి సంహరించాడు. కుమారస్వామి ఆసురీసేనను నాశనం చేసినట్లు అభిమన్యుడు ఏకవీరుడయి పదునయిన బాణాలతో సమస్త కౌరవ సైన్యాన్ని నాశనం చేశాడు. అది చూసి, నీ పుత్రులు, సైనికులు భయపడి దిక్కులు చూడసాగారు. వాళ్ల నోళ్ళు ఎండిపోయాయి. చూపులు చంచలాలు అయ్యాయి. ఒళ్ళు చెమటలు పట్టాయి. శరీరాలు గగుర్పొడిచాయి. పారిపోవటానికి ఉత్సాహం చూపారు. శత్రుజయంలో నిరుత్సాహు లయ్యారు. మీ సైనికులు బ్రతుకు మీద తీపితో పేర్లతో, గోత్రాలతో ఒకరినొకరు పిలుచుకొన్నారు. వారు హతులయిన పుత్రులను, తండ్రులను, సోదరులను, చుట్టాలను, గుర్రాలను, ఏనుగులను వదలి తొందరపడుతూ పారిపోయారు.

37. అభిమన్య పరాక్రమము - శల్యుని మూర్ఛ - కౌరవసేనా పలాయనము.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - 'మహాతేజస్వి అయిన అభిమన్యుని చేతిలో తమ సైన్యం భగ్నం కావటం చూసిన దుర్యోధనుడు చాలా కోపించి, అభిమన్యుని మీదికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు రాజు అభిమన్యుని ఎదుర్కొనటం చూసి, యోధులతో ఇలా అన్నాడు. 'యోధులారా! అన్నివైపుల నుంచి రాజును రక్షించండి. మనం అందరం చూస్తుండగానే సేనలను నాశనం చేస్తున్నాడు అభిమన్యుడు. అతని లక్ష్యం మన రాజే.

ఆయనను చుట్టుముట్టండి. భయపడకండి. రాజును రక్షించండి.' అస్త్రవిద్యా నిపుణులు, బలిష్ఠులు, మేలు కోరేవారు, జయశీలులు అయిన యోధులు వీరుడయిన మీ పుత్రునికి రక్షణ వలయంగా ఏర్పడ్డారు. అభిమన్యుడంటే భయపడుతూ కూడా అలా నిలిచారు. ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కృపుడు, కర్ణుడు, కృతవర్మ, శకుని, బృహద్బలుడు, శల్యుడు, భూరి, భూరిశ్రవుడు, శలుడు, పౌరవుడు, వృషసేనుడు, బాణవర్షం కురిపించసాగారు. వారు అభిమన్యుని మహత్తర బాణవర్షంతో ముంచివేశారు. ఆయనను మోహపెట్టి దుర్యోధనుని విముక్తుని చేశారు. నోటివద్దకు వచ్చిన ముద్దను వలె అలా వారు చేయడం అర్జునాత్మజుడు సహించలేదు. మహత్తర శరవర్షంతో అశ్వాలు, సూతులతో గూడిన ఆ మహారథులను యుద్ధవిముఖులను చేసి, అభిమన్యుడు సింహనాదం చేశాడు. ఆహారాన్ని కోరిన సింహం వలె ఆయన సింహనాదాన్ని విన్న ఆ మహారథులు సహించలేదు. ఆర్యా! వారంతా రథసమూహంతో ఆయనను కదలకుండా చుట్టుముట్టి, నానావిధ చిహ్నాలు గల బాణాలను మోపులు మోపులుగా ఆయన మీదికి వదిలారు. నీ పౌత్రుడు అయిన అభిమన్యుడు వాటిని అన్నింటిని ఆకాశంలోనే ముక్కలు చేశాడు. వారిని గాయపరిచాడు. అది చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది.

పాములలాంటి ఆ బాణాలు తగలటం వల్ల కోపించిన వారు సౌభద్రుని చంపదలచి చుట్టుముట్టారు. భరతశ్రేష్ఠా! అప్పుడు సముద్రంలాగా ఏజృంభిస్తున్న నీ సేనా సముద్రాన్ని అభిమన్యుడు ఒక్కడే చెలియలికట్టవలె నిలువరించాడు.' పరస్పరం గాయపరచుకొంటూ యుద్ధం చేస్తున్న శూరు లయిన అభిమన్యుడు, ప్రతివీరులలో ఏ ఒక్కరూ యుద్ధవిముఖులు కాలేదు. ఆ ఘోరమయిన సంగ్రామం భయంకరంగా జరుగుతోంది. దుస్సహుడు తొమ్మిది బాణాలతో, దుఃశాసనుడు పన్నెండింటితో, కృపాచార్యుడు మూడింటితో ద్రోణుడు పదిహేడు బాణాలతో అభిమన్యుని గాయపరిచారు. వివింశతి డెబ్బదితో, కృతవర్మ ఏడింటితో, బృహద్బలుడు ఎనిమిదింటితో, అశ్వత్థామ ఏడు బాణాలతో ఆయనను కొట్టారు. భూరిశ్రవుడు మూడింటితో, శల్యుడు ఆరింటితో, శకుని రెండు బాణాలతో, దుర్యోధనుడు మూడు బాణాలతో ఆయనను గాయపరిచారు. ధనుస్సు చేత దాల్చిన అభిమన్యుడు నృత్యం చేస్తున్నట్లు ఆ వీరులతో ప్రతిఒక్కరిని మూడు మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. అప్పుడు నీ కుమారులు అందరూ భయపెట్టసాగారు. క్రుద్ధుడయిన అభిమన్యుడు మహత్తరమై తాను నేర్చుకున్న శిక్షా బలం చూపుతూ యుద్ధం చేశాడు. గరుత్మంతునివలె, వాయువువలె వేగంగా సారధి చెప్పినట్లు వినే సుశిక్షితాలయిన గుర్రాలు కట్టిన రథంమీద ఉన్న ఆశ్మకుని పుత్రుడు త్వరత్వరగా వచ్చి, ఆయనను వారించి, పదిబాణాలతో గాయపరిచి, 'నిలు, నిలు' అన్నాడు. అప్పుడు అభిమన్యుడు నవ్వుతూ

పదిబాణాలతో సూతుని, ధ్వజాన్ని, ఆతని బాహువులను, శిరస్సును నేలగూల్చాడు. అభిమన్యుని చేతిలో వీరుడయిన అశ్వకేశ్వరుడు హతుడు కాగా పలాయనపరాయణమై సైన్యం అంతా చలించింది.

అంతట, కర్ణుడు, కృపుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, శకుని, శలుడు, శల్యుడు, భూరిశ్రవుడు, క్రాథుడు, సోమదత్తుడు, వివింశతి, వృషసేనుడు, సుషేణుడు, కుండభేది, ప్రతర్దనుడు, బృందారకుడు, లలిత్థుడు, ప్రబాహువు, దీర్ఘలోచనుడు, క్రుద్ధుడయిన దుర్యోధనుడు బాణవర్షంతో ఆయనను ముంచివేశారు. మహాధానుష్కు డయిన అభిమన్యుడు బాగా గాయపడి, కర్ణుని కవచాన్ని, శరీరాన్ని చీల్చివేసే బాణం వేశాడు. ఆ బాణం కర్ణుని కవచాన్ని, శరీరాన్ని భేదించి వేగంగా పుట్టలో చొరబడే పాములాగా భూమిలోకి పోయింది. చాలా తీవ్రమయిన ఆ దెబ్బతో విహ్వలుడయిన కర్ణుడు భూకంపం వచ్చినప్పుడు పర్వతం వలె చలించిపోయాడు. అలాగే అభిమన్యుడు పదునయిన మూడు బాణాలు వేసి సుషేణుడు, దీర్ఘలోచనుడు, కుండభేది అనే ముగ్గురిని వధించాడు. ఇరువదిఐదుబాణాలతో కర్ణుడు, అశ్వత్థామ ఇరవై బాణాలతో, కృతవర్మ ఏడుబాణాలతో అభిమన్యుని కొట్టారు. శరీరం అంతా బాణాలతో నిండిపోయి, కోపంతో అభిమన్యుడు నీ సైన్యంలో సంచరిస్తూ పాశహస్తుడయిన యమునివలె కన్పించాడు. మహాబాహువయిన అభిమన్యుడు శల్యుని బాణవర్షంలో ముంచివేశాడు. నీ సైన్యాలను భయపెడుతూ పెద్దగా గర్జించాడు. అస్త్రవేత్తలయిన అభిమన్యుడు మర్మభేదకాలయిన సూటి బాణాలతో కొట్టగా శల్యుడు రథం వెనకభాగంలో కూలబడి, మూర్ఛిల్లాడు. కీర్తిమంతు డయిన అభిమన్యునిచే దెబ్బలుతిని, ద్రోణుడు చూస్తుండగానే నీ సైన్యం మొత్తం పారిపోయింది. అభిమన్యుని బాణాలతో నిండిన మహాబాహువయిన శల్యుని చూసి, మీవాళ్ళు అందరూ సింహానికి భయపడిన మృగాలలాగా పారిపోయారు. పితృదేవతలు, దేవతలు, చారణులు, సిద్ధులు, యక్షుల సమూహాలు, భూమి మీది ప్రాణుల సమూహాలు ప్రశంసిస్తూంటే, యుద్ధ విషయంలో కీర్తి పూర్ణుడయిన అభిమన్యుడు ఆజ్యంపోసిన అగ్నివలె ప్రకాశించాడు.'

38. అభిమన్యుడు శల్యభ్రాతను వధించుట, ద్రోణుని రథసేనా పలాయనము.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు - 'అలా గొప్ప విలుకాండ్రను సూటిగా పోయే బాణాలతో మథిస్తున్న ఆ అభిమన్యుని యుద్ధంలో మావాళ్ళలో ఎవరు నిలువరించారు?'

సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! రణరంగంలో అభిమన్యుడు శల్యుని గాయపరచటం చూసి, ఆయన తమ్ముడు కుపితుడయి, అభిమన్యుని ఎదిరించాడు.

ఆయన పదిబాణాలతో అభిమన్యుని, ఆయన రథాశ్వాలను, సారథిని తీవ్రంగా గాయపరచి, పెద్దగా బొబ్బపెడుతూ 'నిలు, నిలు' అన్నాడు. చేయి తిరిగిన విలుకాడయిన అభిమన్యుడు బాణాలు వేసి, ఆ శల్యసోదరుని శిరస్సును, మెడను, చేతులను, కాళ్ళను, ధనుస్సును, గుర్రాలను, గొడుగును, జెండా కర్రను, సారథిని, త్రివేణువును, మెత్తను, చక్రాలను, కాడిని, అమ్ములపొదిని, కాడి క్రింద ఉండే కోడిపీటను, పతాకను, చక్రరక్షకులను, సర్వసాధనాలను ఖండించాడు. ఆభరణాలు, వస్త్రం భగ్నం అయ్యాయి. ఆయన మహా పర్వతం వలె నేలగూలాడు. ఆతని అనుసరించేవారు భయపడి, అన్ని దిక్కులకు పారిపోయారు. భారతా! అభిమన్యుని ఆ వీరకార్యం చూసి అంతటా సర్వభూతాలు 'బాగు, బాగు' అని హర్షధ్వానాలు పెద్దగా చేశాయి.

అలా శల్యసోదరుడు మరణిస్తే ఆయన సైనికులు కోపించి, తమకులాన్ని, నివాసాన్ని, పేర్లను చెపుతూ అభిమన్యుని మీదికి దూకారు. బాణాల ధ్వనులు, రథచక్రాల తీవ్ర శబ్దాలు, హుంకారాలు, కోలాహలం కేకలు, సింహనాదాలు, గర్జనలు, ధనుష్టంకారాలు, చేతితొడుగుల చటచ్చటా శబ్దాలతో పాటు తర్జనలు చేస్తూ, యోధులు అభిమన్యుని 'ఇప్పుడునీవు మా చేతులనుంచి బ్రతికిపోలేవు' అని హెచ్చరిస్తూ మీదికి దూకారు. వారిని చూస్తే అభిమన్యుడు నవ్వుతూ తన మీద బాణాలు వేసినవారిని అందరినీ బాణాలు వేసి, గాయపరచాడు. విచిత్రాలయి, త్వరగా వెళ్ళే బాణాలను ప్రదర్శిస్తూ రణభూమిలో అభిమన్యుడు మృదువుగానే యుద్ధం చేశాడు. శ్రీకృష్ణుని నుండి, అర్జునుని నుండి సంపాదించిన అస్త్రవిద్యలను వారిద్దరితో సమానంగా అభిమన్యుడు ప్రదర్శించాడు. ఆయనకు యుద్ధం భారం కాలేదు. భయం దూరం అయింది. బాణాలను ధనుస్సులో సంధించటం, విడవటం రెండు సమంగానే కన్పించాయి. ఆయన మండలాకారంగా చేసిన ధనుస్సు అన్నిదిక్కులలో తేజరిల్లుతూ శరత్కాలంలో సూర్య మండలంలాగా కన్పించింది. ఆయన అల్లెత్రాటి ధ్వని, దారుణమయిన తల శబ్దం, (అల్లె త్రాటి దెబ్బతగలకుండ చేతికి తొడుగుకొనే తోలుతొడుగు తలము) వర్షాకాలంలో పిడుగులు కురిపించే మేఘ గర్జనవలె వినిపించింది. లజ్జాశీలుడు, క్రుద్ధుడు, వీరులను గౌరవించేవాడు, అందగాడు అయిన అభిమన్యుడు వీరులను గౌరవింపదలచి ధనుర్బాణాలతో యుద్ధం చేశాడు. మహారాజా! సహజంగా మెతకవాడయిన ఆయన వర్షాకాలం గడచిన తరువాత శరత్కాలంలో సూర్యునివలె తీవ్రమయ్యాడు. క్రుద్ధుడయిన బంగారు ఈకలు, రాతిమీద పదును పెట్టిన విచిత్రమయిన అనేక బాణాలను సూర్యుడు తన కిరణాల వలె శత్రువులమీదికి వదిలాడు. అభిమన్యుడు

ద్రోణుడు చూస్తుండగానే ద్రోణ రథసేన మీద క్షురప్రాలను, వత్సదంతాలను, విపాఠాలను, అర్ధచంద్రాకార బాణాలను, అంజలికాలను కురిపించాడు. బాణపీడితమయిన ఆ రథసైన్యం యుద్ధవిముఖం అయింది.'

39. ద్రోణుడు అభిమన్యు పరాక్రమమును ప్రశంసించుట, దుఃశ్శాసనాభిమన్యుల యుద్ధము.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు - 'సంజయా! నా కుమారుని సైన్యాన్ని అభిమన్యుడు నిలువరించాడని విని నా మనస్సు సిగ్గుతో, సంతోషంతో ద్వైధీభావం చెందుతున్నది. గావల్గణ కుమారా! అభిమన్యు కుమారుని యుద్ధక్రీడను విస్తారంగా చెప్పవలసింది.' సంజయుడు చెప్పాడు - 'మహారాజా! ఒకనికి, అనేకులకు జరిగిన భయంకరమయిన యుద్ధాన్ని గురించి నీకు చాలా బాధతో వివరించి చెపుతాను. యుద్ధోత్సాహ పూర్ణుడయిన అభిమన్యుడు రథం మీద ఉండి, యుద్ధోత్సాహంతో నిండి, రథికులయిన మీవారందరి మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. ద్రోణుని, కర్ణుని, కృపుని, అశ్వత్థామను, కృతవర్మను, బృహద్బలుని, దుర్యోధనుని, భూరిశ్రవుని, మహాబలుడయిన శకునిని, అనేక రాజులను, రాజకుమారులను వివిధ సైన్యాలను గిరగిరా తిరుగుతున్న కొరివివలె తిరుగుతూ, అభిమన్యుడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. ప్రకాశవంతుడయిన సుభద్రాపుత్రుడు పరమాస్త్రాలతో శత్రువులను సంహరిస్తూ, తేజస్వి అయి, అన్నిదిక్కులలోనూ కన్పించాడు. మహాతేజస్వి అయిన సౌభద్రుని వీరసంచారాన్ని చూసి, వేలకొలది నీ సేనలు వణికిపోయాయి. అప్పుడు ప్రతాపవంతుడు, మహాప్రాజ్ఞుడు అయిన ద్రోణుని కన్నులు ఆనందంతో వికసించాయి. యుద్ధవిశారదుడయిన అభిమన్యుడు యుద్ధరంగంలో ఉండటం చూసి, నీ పుత్రుని మర్మభేదకంగా త్వరగా కృపాచార్యునితో ఇలా చెప్పాడు. 'ఈ సౌభద్రుడు, మిత్రులను, యుధిష్ఠిరుని, నకుల సహదేవులను, భీముని, బంధువర్గాన్ని, చుట్టాలను మధ్యస్థులను, స్నేహితులను ఆనందింపచేస్తూ వెళుతున్నాడు. ఈ యుద్ధంలో ఈతనితో సమానుడు ఇంకొక ధనుర్ధారి లేడు. ఇతడు తలచుకొంటే ఈసేననంతను నాశనం చేయగలడు. ఎందుకో అలా అనుకోవటం లేదు.' ఆనంద పూర్ణమయిన ద్రోణుని మాటలు విని, నీ పుత్రుడు దుర్యోధనుడు అభిమన్యుని మీద కోపించి, ద్రోణుని చూసి, నవ్వుతూ కర్ణుని, బాహ్లికుని, దుశ్శాసనుని, శల్యుని ఇతర మహారాజులను ఉద్దేశించి ఇలా అన్నాడు. 'సమస్త మూర్ధాభిషిక్తులకు ఆచార్యుడు, బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడయిన గురువుగారు మూడుడయిన అర్జున పుత్రుని చంపాలనుకోవటం లేదు. యుద్ధంలో చంపదలచుకొంటే ఈయనను యముడు కూడా ఎదుర్కోలేడు.

సామాన్య మనుష్యుడు నిలువలేడని వేరే చెప్పవలెనా? నేను మీకు ఈ సత్యం చెపుతున్నాను. ఈ ఆచార్యుడు అర్జున పుత్రుని శిష్యభావంతో రక్షిస్తున్నాడు. ధర్మాత్ములకు, శిష్యులు, పుత్రులు, వారి పుత్రులూ కూడా చాలా ఇష్టమయిన వారు గదా ! ద్రోణుడు రక్షిస్తుంటే ఈతడు అది తన పరాక్రమం అనుకొంటున్నాడు. ఈమూఢుడు ఆత్మస్తుతి చేసుకొనేవాడు. ఆతనిని ఆలస్యం లేకుండా త్రొక్కివేయండి.'

రాజు ఇలా అనగానే వారు ద్రోణుడు చూస్తుండగానే క్రోధావేశ పూర్ణులయి అభిమన్యుని చంపదలచి ఆయనమీదికి వెళ్ళారు. దుర్యోధనుని మాటలు విన్న దుఃశాసనుడు అన్నతో ఇలా అన్నాడు. 'మహారాజా! పాండవులు, పాంచాలురూ, చూస్తుండగానే నేను వీనిని వధిస్తానని మాట ఇస్తున్నాను. రాహువు సూర్యుని గ్రహించినట్లు ఈ సౌభద్రుని ఇవ్వాళ నేను మింగేస్తాను.' అని పెద్దగా గర్జిస్తూ, దుర్యోధనునితో మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. 'సౌభద్రుని నేను సంహరించాను అనేమాట విని అహంకారులయిన కృష్ణార్జునులు ఈ జీవలోకం నుంచి ప్రేతలోకానికి పోతారు. ఇందులో సందేహం లేదు. వారిద్దరు మరణించారు అని విని, పాండురాజు క్షేత్రంలో పుట్టిన కుమారులు మిత్ర సమూహంతో కూడా ఒక్కరోజులోనే ప్రాణాలు విడుస్తారు. కాబట్టి ఈ శత్రువు హతుడయితే తక్కిన నీ శత్రువులు అందరూ నిహతులవుతారు. రాజా! నన్ను ఆశీర్వదించు. నీ శత్రువులను సంహరిస్తాను. 'ఇలా పలికి నీ పుత్రుడయిన దుశ్శాసనుడు సింహనాదం చేశాడు. క్రుద్ధుడయి అభిమన్యుని ఎదుర్కొని, బాణవర్షంతో ఆయనను ముంచివేశాడు. అతికోపంతో తనవైకి వస్తున్న నీ పుత్రుని అభిమన్యుడు పదునయిన ఇరువది ఆరు బాణాలతో గాయపరిచాడు. దుఃశాసనుడు మదజలం స్రవించే ఏనుగువలె అభిమన్యునితో పోరాడాడు. అభిమన్యుడు కూడా యుద్ధరంగంలో ఆయనతో యుద్ధం చేశాడు. రథయుద్ధవిద్యలో విశారదులయిన ఆ ఇద్దరు రథాలతో కుడి ఎడమలుగా విచిత్రంగా, మండలాకారంగా తిరుగుతూ యుద్ధం చేశారు. మద్దెలలు, దుందుభులు, క్రకచాలు, పెద్ద తప్పెటలు, భేరులు, ఝర్ఝరాలు, చాలా తీవ్రధ్వని వచ్చేరీతిగా మ్రోగించారు. వాటిల్లో శంఖధ్వనులు సింహనాదాలు కలిశాయి.

40. దుశ్శాసన కర్ణులను అభిమన్యుడు ఓడించుట.

సంజయుడు చెప్పాడు - తరువాత ఆ నరశ్రేష్ఠుల మధ్య తీవ్ర యుద్ధం జరిగింది. ఆ సమయంలో శత్రునాశకుడు మహాబాహువు అయిన సుభద్రాసుతుడు ఘోరమయిన బాణాలతో దుశ్శాసనుని బాణంతో గూడిన ధనుస్సును నేర్పుతో ఛేదించి, క్రిందపడవేశాడు. దుఃశాసనుని శరీరం అంతా బాణాలతో చెక్కివేశాడు.

బాణాలతో గాయపడిన శరీరంతో ఎదుట ఉన్న దుశ్శాసనునితో అభిమన్యుడు నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు. 'ఈ యుద్ధరంగంలో కఠినుడు, పరనిందా పరాయణుడు, అయిన నిన్ను శత్రుపక్షంలో చూస్తున్నాను. ఇదొక అదృష్టం. ద్యూత సభలో ధృతరాష్ట్రమహారాజు వింటుండగా పరుష వాక్యాలతో ధర్మరాజును కోపింపజేశావు. ద్యూత విజయమత్తుడవయి శకుని ఆత్మ బలమయిన జూదంలోని వంచనను ఆశ్రయించి, భీముని అసందర్భ ప్రలాపాలాడావు. యుధిష్ఠిరుని కోపం వల్ల ఇవ్వాళ నీవు ఈ దుష్ఫలితాన్ని పొందావు. ఇతరుల ధనాన్ని అపహరించటం, కోపం, అశాంతి, లోభం, జ్ఞాననాశం, ద్రోహం, దుఃసాహసపూర్ణ ప్రవర్తన, మా పితరుల రాజ్యాన్ని అపహరించటం అనే దుష్కార్యాలవల్ల, మహాత్ములయిన వారి కోప ఫలంగా నీకు ఈ దుఃస్థితి కలిగింది. దుర్మతీ! ఆ అధర్మఫలాన్ని పొందు. సర్వసైన్యాలు చూస్తుండగా నిన్ను బాణాలతో దండిస్తాను. ఇవ్వాళ నేను మా తండ్రుల ఋణాన్ని తీరుస్తాను. కురుకులాధమా! ద్రౌపదీదేవి యొక్క, భీమసేనుని యొక్క కోరికకు అనుగుణంగా యుద్ధంలో ఇవ్వాళ ఆ ఋణం తీరుస్తాను. యుద్ధరంగం నుంచి పారిపోకుండా ఉంటే నాబాణాల నుండి ప్రాణాలతో తప్పుకోలేవు.' అని చెప్పి అభిమన్యుడు యమునితో, అగ్నితో, వాయువుతో సమానతేజస్సు గల్గి దుఃశాసన సంహారకమయిన బాణాన్ని సంధించి, విడిచాడు. ఆ బాణం వేగంగా ఆయన వక్షస్సు దగ్గరకు వచ్చి, మెడ ఎముకను ఛేదించి, పుట్టలోనికి పాము పోయినట్లు ఈకలతో కూడా దూరిపోయింది. తరువాత దుఃశాసనుని ఇరువది అయిదు బాణాలతో మళ్ళీ గాయపరిచాడు. అగ్ని సమానమైన బాణాలు గాఢంగా తగలటం చేత దుఃశాసనుడు రథం వెనుకభాగంలో మూర్ఛపోయాడు. స్పృహకోల్పోయిన దుఃశాసనుని సారధి త్వరగా యుద్ధం నుంచి బయటకు తీసుకుపోయాడు. పాండవులు, ఉపపాండవులు, విరాటుడు, పాంచాలులు, కేకయులు ఆయనను చూచి సింహనాదాలు చేశారు. అక్కడ పాండవుల సైనికులు అంతటా నానా విధాలయిన యుద్ధవాద్యాలను ఆనందపూర్ణులై మ్రోగించారు. పరమాశ్చర్యంలో సౌభద్రుని వీరకృత్యాన్ని చూశారు.

శత్రువు పరాజితుడు కావటం చూచి ధర్మదేవత, వాయుదేవుడు, ఇంద్రుడు, అశ్వినీ దేవతల చిహ్నాలను ధ్వజాగ్రాల మీద గుర్తులుగా ధరించిన ఉపపాండవులు, సాత్యకి, చేకితానుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, కేకయులు, ధృష్టకేతువు, మాత్స్యులు, సృంజయులు, పాండవులు ద్రోణాచార్యుని వ్యూహాన్ని ఛేదించగోరి, దాని మీదికి విజృంభించారు. అప్పుడు జయం కోరుతూ మడమ త్రిప్పని మీశూరులకు శత్రువులతో మహాయుద్ధం జరిగింది. రాజా! అలా మహాసంగ్రామం జరుగుతుండగా దుర్యోధనుడు కర్ణునితో ఇలా

అన్నాడు. 'కర్ణా! అటుచూడు, సూర్యునివలె తపింపజేస్తూ శత్రువులను సంహరిస్తున్న అభిమన్యునికి దుఃశాసనుడు వశమయ్యాడు. ఇంతలో సింహంవలె బలాధికులు, క్రోధపూర్ణులై, అస్త్రాలను పైకెత్తిన పాండవులు అభిమన్యుని రక్షించటానికి సిద్ధమయ్యారు. అపుడు కర్ణుడు నీ పుత్రునికి మేలు చేయదలచి తీవ్ర కోప పరవశుడయి సమీపింపవీలుగాని అభిమన్యుని మీద పదునయిన బాణాలను కురిపించాడు. ఆయన యుద్ధభూమిలో అభిమన్యుని అనుచరులను అవహేళన పూర్వకంగా గాయపరిచాడు. రాజా! అభిమానవంతుడయిన అభిమన్యుడు త్వరగా ద్రోణుని సమీపింపదలచి, రాధేయుని డెబ్బదిమూడు బాణాలతో కొట్టాడు. రథాలను ధ్వంసం చేస్తున్న అభిమన్యుని ద్రోణుని మీదికి వెళ్ళకుండా ఏ రథికుడూ వారించలేకపోయాడు. పరశురామ శిష్యుడు, ప్రతాపవంతుడు అయిన కర్ణుడు ఉత్తమాస్త్రప్రయోగ ప్రావీణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, అస్త్రాలు వేసి, అభిమన్యుని పీడించాడు. అలా రాధేయుని అస్త్రవర్షాలు పీడిస్తున్నా సుభద్రాసుతుడు శిథిలుడు కాలేదు. అప్పుడు అర్జున పుత్రుడు రాతిమీద పదును తేరిన బాణాలతో శూరుల ధనుస్సులను ఖండించి, కర్ణుని బాధించాడు. ఆయన నవ్వుతున్నట్లు మండలాకారమయిన ధనుస్సు నుండి వెలువడిన సర్పాలవంటి బాణాలతో ఛత్రమూ, ధ్వజమూ, సారథి, అశ్వాలతో సహా కర్ణుని గాయపరిచాడు. కర్ణుడు కూడా వంగిన ములుకులు గల బాణాలను ఆయన మీద వేశాడు. అర్జున సుతుడు తొణకకుండా ఆ బాణాలను అన్నిటిని సహించాడు. ఒక్కక్షణంలో ఒక్క బాణంతో కర్ణుని జెండాకర్రను, ధనుస్సును ముక్కలు చేసి నేల మీద పడేశాడు. ఇలా సంకటంలో పడిన కర్ణుని చూసి ఆయన తమ్ముడు అభిమన్యుని మీదికి త్వరగా వచ్చాడు. అప్పుడు పాండవులు, వారి అనుచరులు పెద్దగా సింహనాదాలు చేశారు. అభిమన్యుని ప్రశంసించారు.'

41. అభిమన్యుడు కర్ణుని సోదరుని సంహరించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'కర్ణ సోదరుడు కర్ణాభిమన్యుల రథాలమధ్యకు దూసుకువచ్చాడు. ఆయన నవ్వుతున్నట్లు అభిమన్యుని గొడుగు, ధ్వజం, సారధి, గుర్రాలను పదిబాణాలతో కొట్టాడు. అభిమన్యుడు బాణాలతో పీడితుడు కావటం చూసి, మీవాళ్ళు సంతోషించారు. అభిమన్యుడు నవ్వుతూ ధనుస్సును బాగావంచి, ఒక బాణంతో కర్ణసోదరుని శిరస్సును ఖండించాడు. తీవ్రమయిన గాలి వీస్తే పర్వతం మీదనుంచి పడిన గన్నేరు చెట్టువలె ఆయన శిరస్సు నేలపడింది. రాజా! సోదర సంహారాన్ని చూసి కర్ణుడు వ్యథచెందాడు. అభిమన్యుడు కర్ణుని యుద్ధవిముఖుని చేసి, గ్రద్ద-ఈకలు వెనుక కట్టిన బాణాలతో

ఇతర మహాధానుష్కులను కూడా పారద్రోలాడు. చతురంగాలు గల ఆ కౌరవసైన్యాన్ని అభిమన్యుడు క్రుద్ధ డయి ఛేదించాడు. అభిమన్యుని బాణాలతో పీడితు డయిన కర్ణుడు యుద్ధభూమి నుంచి తొలగి వెళ్ళాడు.

అప్పుడు సైన్యం చెల్లాచెదరయింది. పదునయిన బాణాలతో హతులవుతున్న నీ పక్షంలోని వీరులలో సైంధవుడు తప్ప ఇంకెవ్వరూ యుద్ధభూమిలో నిలువలేదు. అభిమన్యుడు శంఖం ఊది, చాలా వేగంగా కౌరవసేన మీదపడ్డాడు. ఎండు పొదలో వేసిన నిప్పులాగా అర్జున పుత్రుడు భారత సైన్యాలమధ్యలో శత్రువులను దహిస్తూ, సంచరించాడు. ఆయన చక్రవ్యూహంలో ప్రవేశించి, భూమిని శవాల సమూహంతో నింపివేశాడు. దుర్యోధన పక్షంవారు అభిమన్యుని వింటినుండి వెలువడిన బాణాలతో ఖండింపబడుతూ, తమకు ఎదురయిన తమవారినే చంపుతూ, ప్రాణాలు కాపాడుకోవటానికి పరుగులు తీశారు. విపాఠాలు అనే బాణాలు రథాలను, ఏనుగులను, అశ్వాలను చంపుతూ త్వరగా నేలలో దిగబడుతున్నాయి. బాణాలు, ధనుస్సులు, ఖడ్గాలు, శరీరాలు, కుండలాలతో, పూలమాలలతో అలంకృతాలయిన శిరస్సులు వేలకొలది నేలమీద ఉన్నాయి. అంతటా గజిబిజిగా పడి ఉన్న మృతులతో నిండిపోయి భూమి అడుగు వేయ వీలులేనంత దారుణంగా తయారయింది. చనిపోతూ కేకలు పెడుతున్న క్షత్రియుల తీవ్రధ్వని పిరికివారికి భయాన్ని కలిగిస్తూ, బయలు వెడలింది. భరతశ్రేష్ఠా! ఆ శబ్దం దిక్కులన్నిటా ప్రతిధ్వనించింది. అభిమన్యుడు గుర్రాలను, ఏనుగులను సంహరిస్తూ సేనలను పారద్రోలాడు. సైన్యం అంతా దుమ్ముతో నిండిపోగా దిక్కులలో, విదిక్కులలో సంచరిస్తున్న ఆయనను మేము కనుక్కోలేకపోయాము. ఆయనను మధ్యాహ్నమార్తాండుని వలె ఒక్క క్షణకాలం చూశాం. అభిమన్యుడు శత్రుసమూహాలను తపింపజేస్తున్నాడు.'

42. అభిమన్యవమపరించు పాండవులము సైంధవుడు అడ్డుకొనుట.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు - 'సంజయా! అల్లారుముద్దుగా సుఖంగా పెరిగిన వీర బాలకుడు అభిమన్యుడు శరీరాన్ని బలిపెట్టి, యుద్ధం చేస్తున్నాడు. మూడు సంవత్సరాల వయస్సు గల మంచి గుర్రాలు కట్టిన రథంతో మన సైన్యాల్లో ప్రవేశిస్తుంటే యుధిష్ఠిరుని సైన్యంలోనుంచి ఏ వీరు డయినా ఆతనివెంట రాలేదా?' సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! యుధిష్ఠిరుడు, భీమసేనుడు, శిఖండి, సాత్యకి, నకుల సహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, కేకయ రాజపుత్రుడు, ధృష్టకేతువు, మత్స్య దేశీయ వీరులు - వీరు అందరూ యుద్ధరంగంలో ముందుకు వచ్చారు. అభిమన్యుని పెద తండ్రులు, పినతండ్రులు, మేనమామలు తమ సేనలను వ్యూహాలుగా ఏర్పరచుకొని యుద్ధ సన్నద్ధులయి

అభిమన్యుని రక్షణకు ఆయన ఏర్పరచిన మార్గంలోనే వ్యూహంలోకి ప్రవేశించాలనే ఉద్దేశ్యంతో ఒక్కసారిగా ముందుకు వచ్చారు. ఆ వీరులు అందరు మీదికి రావటం చూసి, మీ పక్షంవారు పారిపోవటానికి సిద్ధమయినారు. అపుడు నీ అల్లుడు (సైంధవుడు) నీ సేనను నిలుపటానికి అక్కడికి పరుగున వచ్చాడు. మహారాజా! జయద్రథుడు పుత్రరక్షణ కాంక్షులయిన పాండవులను సేనతో కూడా ముందుకు రాకుండా అడ్డగించాడు.'

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు - 'సంజయా! క్రుద్ధులు, పుత్రరక్షణ కాంక్షులయిన పాండవులను సైంధవుడు ఒక్కడే వారించటం అనేది ఆతనిపైన పెద్ద భారం పడ్డట్లు నేను అనుకొంటాను. సైంధవునిలో ఉండే బలం, శౌర్యం అత్యద్భుతం అని నేను అనుకొంటాను. గొప్ప మనోబలం గల ఆతని పరాక్రమాన్ని శ్రేష్ఠకార్యాన్ని నాకు వివరంగా చెప్పవలసింది. సింధురాజు ఒక్కడే పాండవులను వారించటానికి తగిన ఏ దానం చేశాడు? ఏ యజ్ఞం చేశాడు? ఎలాంటి మహత్తర తపస్సు చేశాడు?

సూతా! సైంధవుని ఇంద్రియజయం బ్రహ్మచర్యాలను గురించి చెప్పు. విష్ణువు, శంకరుడు, బ్రహ్మ అనే త్రిమూర్తులలో ఏ దేవుని ఆరాధించి, సింధురాజు పుత్రరక్షణాసక్తులు, క్రుద్ధులు అయిన పాండవులను వారించాడు?'

సంజయుడు చెప్పాడు - 'మహారాజా! పాండవుల అరణ్యవాస సమయంలో జయద్రథుడు భీముని చేతిలో పరాజయం పొందాడు. అది అవమానంగా భావించి' వరాన్ని పొందాలనే కోరికతో మహా తపస్సు చేశాడు. ఆయన శరీరంలోని నాడులు, నరాలు కనిపించాయి. ఆయన సనాతన పరబ్రహ్మరూపు డయిన పరమేశ్వరుని స్తుతి చేస్తూ ఆరాధించాడు. స్వప్నంలో కన్పించి 'జయద్రథా ! నీ తపస్సుకు ప్రీతుడనయినాను, ఏమి కావాలో వరం కోరుకో' అని శంకరుడు సింధురాజకుమారునితో అన్నాడు. రుద్రదేవునికి ప్రణామం చేసి చేతులు జోడించి ఇలా అర్థించాడు. 'దేవా! భయంకర వీర్యం, పరాక్రమం గల పాండవులను అందరిని నేను ఒక్కడినే నిలువరించాలి !' అని ఆయన కోరాడు, దేవాధిపుడయిన శివుడు జయద్రథునితో ఇలా అన్నాడు. 'సౌమ్యా! యుద్ధంలో అర్జునుడు తప్ప తక్కిన నలుగురు పాండవులను వారించగలవు. అని నీకు వరం ఇస్తున్నాను.' అనగానే అలాగే అగు గాక అని పలికి సైంధవుడు నిద్ర మేల్కొన్నాడు. జయద్రథుడు ఆ శివుడిచ్చిన వరప్రభావంతో తన దివ్యాస్త్ర బలంతో పాండవసేనను ఒక్కడే ఎదిరించాడు. ఆయన అల్లెత్రాటి మ్రోతతో శత్రుపక్షంలోని క్షత్రియులకు భయం పట్టుకొన్నది. నీసైన్యానికి పరమానందం కలిగింది. రాజా! యుద్ధభారం అంతా సైంధవుని మీదనే పడటం చూచి నీ పక్షంలోని క్షత్రియులు కోలాహలం చేస్తూ, యుధిష్ఠిరసైన్యం మీదికి దూకారు.'

43. పాండవులతో జయద్రథుని యుద్ధము, వ్యూహద్వారరక్షణము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'ఆయన పాండవులతో ఎలా యుద్ధంచేశాడో అది అంతా చెపుతాను విను. సింధు దేశీయాలయిన సమున్నతాశ్వాలు ఆయన రథాన్ని లాగుతున్నాయి. ఆయన రథం గంధర్వ నగరం లాగా కన్పించింది. దానిమీద వెండితో చేసిన వరాహ చిహ్నాంగల జెండా ఆ రథశోభను ఇనుమడింపజేసింది. ఆ జయద్రథుడు విల్లును వంచి బాణ సమూహాలను శత్రువులమీద కురిపిస్తూ, అభిమన్యుడు ధ్వంసం చేసి, ఛేదించిన ఆ ఖండాన్ని సైన్యంతో నింపివేశాడు. ఆయన సాత్యకిని మూడు బాణాలతో, భీముని ఎనిమిదింటితో, ధృష్టద్యుమ్నుని అరువదితో, విరాటుని పదిబాణాలతో, ద్రుపదుని ఇరువది అయిదు బాణాలతో, ఏడింటితో శిఖండిని, కేకయులను ఇరువది అయిదు శరాలతో, ఉపపాండవులను మూడేసి బాణాలతో, యుధిష్ఠిరుని డెబ్బది ములుకులతో గాయపరిచాడు. తక్కిన వారిని సమధికమయిన బాణ సమూహంతో పారద్రోలాడు. అది చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది? అప్పుడు ధర్మ తనయుడు, నవ్వుతూ పదునయి మెరుస్తున్న బాణంతో 'నీధనుస్సు ఛేదిస్తున్నాను' అని హెచ్చరించి, దాన్ని ముక్కలు చేశాడు. సైంధవుడు కన్నుమూసి తెరిచేలోపల వేరొక విల్లుచేబూని పది బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని, ఇతరులను మూడేసి బాణాలతో గాయపరిచాడు. సైంధవుని అస్త్రప్రయోగ నైపుణ్యాన్ని చూసి, భీముడు మూడు మూడు బాణాలతో ఆయన ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని, ఛత్రాన్ని నేలగూల్చాడు. ఆర్యా! బలవంతుడయిన ఆయన ఇంకొక ధనుస్సు తీసుకొని, ఎక్కుపెట్టి, భీముని ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును, అశ్వాలను కూల్చాడు. భీముడు ఎగిరి సాత్యకి రథంమీదకు దూకాడు. ఆ సైంధవుని అద్భుత వీరకార్యం చూచి నీ పక్షంలోని సైనికులు **'బాగు బాగు'** అని మెచ్చుకొని ఆనంద పరవశులయ్యారు. పాండవులను అస్త్రతేజస్సుతో నిరోధించటం అనే ఆ ఘనకార్యం చూసి సర్వప్రాణులు ఆయనను ప్రశంసించాయి. అభిమన్యుడు అంతకుముందు గజారోహకులతో గూడిన అనేక గజరాజులను సంహరించి, వ్యూహంలో ప్రవేశించటానికి పాండవులకు చూపిన త్రోవను జయద్రథుడు మూసివేశాడు. వీరులయిన మాత్స్యులు, పాంచాలురు, కేకయులు పాండవులు పలుమారులు వ్యూహాన్ని ఆక్రమించ ప్రయత్నించారు. కాని సైంధవుని ఎదుట నిలువలేకపోయారు. నీ శత్రువులలో ద్రోణసేనావ్యూహాన్ని ఛేదింప ప్రయత్నించిన ప్రతి ఒక్కనిని వరబలం పొందిన సైంధవుడు నిలువరించాడు.'

44. అభిమన్యు పరాక్రమము, వసాతీయాదుల వధ.

సంజయుడు చెప్పాడు – 'రాజా! పాండవులను సైంధవుడు అడ్డగిస్తే, మీవాళ్ళకు శత్రువులతో మహా ఘోరయుద్ధం జరిగింది. అప్పుడు అభిమన్యుడు, పెద్ద మొసలి సముద్రాన్ని కల్లోలం చేసినట్లు మనసేనను క్షోభిల్లజేశాడు. మీసేనలోని ప్రధానాతి ప్రధానులయిన రథిక శ్రేష్ఠులు ఒక్కసారిగా సౌభద్రుని ఆక్రమించారు. బాణవర్షం కురిపిస్తున్న వారికి, ఆతనికి దారుణమయిన మహాయుద్ధం జరిగింది. అభిమన్యుడు వృషసేనుని సారథిని చంపి, ఆయన ధనుస్సును ఖండించాడు. ఆతని రథాశ్వాలను సూటి బాణాలతో కొట్టాడు. ఆ గుర్రాలు వాయువేగంతో పరుగెత్తి, ఆయనను రణరంగం నుంచి దూరం తీసుకుపోయాయి. అక్కడ ఉన్న రథిక సమూహాలు 'బాగు, బాగు' అని కేకలు పెట్టారు. శత్రువులను బాణాలతో మధిస్తున్న అభిమన్యునిపై సమీపించి వసాతీయుడు వేగంగా ఆయన మీదికి వచ్చాడు. ఆయన అభిమన్యుని అరువది బాణాలు వేసి "యుద్ధరంగంలో నేను జీవించి ఉండగా నీవు బ్రతికి బయటపడవు" అని అన్నాడు. అభిమన్యుడు దూర లక్ష్యాన్ని గూడా కూల్చగల బాణం ఆతని గుండెలో గ్రుచ్చుకొనేటట్లు వేశాడు. దానితో ప్రాణాలు కోల్పోయి వసాతీయుడు నేలగూలాడు.

వసాతీయుడు చనిపోవటం చూసి క్రుద్ధులయిన క్షత్రియశ్రేష్ఠులు నీ పౌత్రుని సంహరింపదలచి చుట్టుముట్టారు. వారు అనేకరీతులుగా టంకారాలు చేశారు. సౌభద్రునికి శత్రువులతో ఆ యుద్ధం భయంకరంగా సాగింది. క్రుద్ధుడయిన అభిమన్యుడు వారి శరీరాలను, శిరస్సులను ఖండించాడు. ఖడ్గాలతో, వ్రేళ్ళ తొడుగులతో, పట్టిశాలతో, పరశువులతో, సుకర్ణాభరణాలతో అలంకృతాలయిన వారి భుజాలు తెగిపోయి, పడి, కన్పించాయి. ధ్వంసమయిన రథాలతో, చనిపోయిన ఏనుగులతో భూమి అంతా నిండిపోయింది. నిహతులయిన వీరులతో, నానాదేశాల రాజులతో నిండి, భూమి దారుణం అయింది. సర్వదిక్కులలో, విదిక్కులలో యుద్ధరంగంలో సంచరిస్తున్న అభిమన్యుని రూపం అంతర్ధానం చెందింది. కవచం, ఆభరణాలు, ధనుస్సులు బాణాలలో సువర్ణమయమయినవి మాత్రమే మాకు కన్పించాయి. బాణాలతో యోధుల ప్రాణాలను తీస్తూ సేనామధ్యంలో సూర్యునివలె వెలుగుతున్న ఆయనను కన్నెత్తి ఎవరూ చూడలేకపోయారు.

45. అభిమన్యుడు, అనేకుల సంహరించుట, దుర్యోధన పరాజయము.

అభిమన్యుడు కాలం తీరినప్పుడు సర్వప్రాణుల ప్రాణాలు తీసుకొనే యముడయ్యాడు. అప్పుడు సైన్యాన్ని మథిస్తూ విక్రమించిన ఇంద్రుని వలె కన్పించాడు. ఆయన మనసైన్యంలో ప్రవేశించినంతనే ఉన్మత్తమయిన పెద్దపులి లేడిని పట్టుకొన్నట్లు సత్యశ్రవుని

పట్టివేశాడు. సత్యశ్రవుడు చనిపోగా మహారథులు అందరు త్వరపడుతూ ఎన్నోశస్త్రాలను తీసుకొని అభిమన్యుని మీదికి దూకారు. క్షత్రియ శ్రేష్ఠులు 'నేను ముందంటే నేను ముందు అంటూ, పోటీ పడుతూ అభిమన్యుని సంహరింపవచ్చారు. అప్పుడు పరుగెత్తుకొని వస్తున్న క్షత్రియ సమూహాలను సముద్రంలో తిమింగిలం చిన్న చేపలను మ్రింగినట్లు అభిమన్యుడు కాలానికి గ్రాసాలను చేశాడు. వెనక్కుతిరిగి పారిపోకుండా ఆయన ఎదుటకు వచ్చిన కొద్దిమంది సముద్రంలోకి పోయిన నదులవలె మళ్ళీ తిరిగి వెనుకకు రాలేదు. సముద్రంలో పెద్ద తిమింగిలానికి చిక్కిన నౌకవలె ఆ సేన వణికిపోయింది. అప్పుడు మద్రేశ్వర కుమారుడు రుక్మరథుడు నిర్భీకు డయి భయపడిన సేనకు ధైర్యం చెపుతూ ఇలా అన్నాడు. 'వీరులారా! భయమెందుకు? ఇతనిని నేను సజీవంగా పట్టుకొంటాను. ఇలా పలికి రథంతో అతడు అభిమన్యునిపై పడ్డాడు. ఆ రుక్మరథుడు మూడు బాణాలను అభిమన్యుని కుడి భుజంమీద, మూడు బాణాలను ఎడమ భుజం మీద, గుండె మీద మూడు బాణాలు వేసి, సింహనాదం చేశాడు. అభిమన్యుడు అతని ధనుస్సును కుడి, ఎడమచేతులను, శిరస్సును ఖండించి నేల మీదపడేశాడు. రుక్మరథుని అభిమన్యుడు సంహరిస్తే చూసి, శల్యపుత్రుని మిత్రులు, తాటి చెట్టంత ధనుస్సులను ఎక్కుపెట్టి లాగుతూ అభిమన్యునిపై బాణవర్షం కురిపిస్తూ చుట్టుముట్టారు. రాజపుత్రులు యుద్ధంలో అభిమన్యుని ఒక్కనిని బాణాలతో ముంచివేస్తుంటే చూచి దుర్యోధనుడు సంతోషపడ్డాడు. అభిమన్యుడు యమ నిలయానికి వెళ్ళినట్లే భావించాడు. ఆ రాజకుమారులు బాణాలతో అభిమన్యుని ఒక్క క్షణంలో కనపడకుండా ముంచివేశారు. భారతా! తీవ్రంగా గాయపడి ఆయన అంకుశం పోటులు తిన్న ఏనుగువలె క్రుద్ధుడయి గాంధర్వాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు తపస్సు చేసి గంధర్వులయిన తుంబురు ప్రముఖుల నుండి పొందిన రథమాయలతో ఆ శత్రువులను మోహపెట్టాడు. అభిమన్యుడు రథసంచారంతో, అస్త్రమాయతో మోహపెట్టి రాజుల శరీరాలను నూరు, నూరు ముక్కలు చేశాడు. రాజా! ప్రాణధారుల ప్రాణాలు పరలోకానికి పోగా, శరీరాలు నేల గూలాయి. రాజపుత్రు లందరిని ఒక్క అభిమన్యుడు సంహరించగా దుర్యోధనుడు భయపడ్డాడు. రథికులు, ఏనుగులు, గుర్రాలు, పదాతులు, అభిమన్యు డనే సముద్రంలో మునిగిపోతుండగా చూసి, దుర్యోధనుడు త్వరగా ఆయనమీదికి వచ్చాడు. ఒక్కక్షణకాలం వారిద్దరి మధ్య స్వల్పమయిన యుద్ధం జరిగింది. అప్పుడు బాణపీడితుడయిన నీ పుత్రుడు యుద్ధవిముఖుడు అయినాడు.

46. అభిమన్యుడు, లక్ష్మణుని, క్రాథపుత్రుని వధించుట, ఆరుగురు మహారథుల పలాయనము.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు – 'సంజయా! ఒకనికి అనేకులతో భయంకర యుద్ధం జరగటం, అందులో ఒక డయిన అభిమన్యునికి జయం కలగటం నీవు చెప్పావు గదా, సుభద్రాకుమారుని పరాక్రమం ఆశ్చర్యకరం. ఇది నమ్మదగినదనిపించదు. కాని ధర్మాన్ని ఆశ్రయించినవారి విషయంలో ఏదీ అత్యద్భుతం కాదు. దుర్యోధనుడు పారిపోతే వందలకొలది రాజపుత్రులు చనిపోతే నా పుత్రులు సుభద్రాకుమారుని ఎదుర్కొనటానికి ఏ ఉపాయాన్ని అనుసరించారు?' సంజయుడు చెప్పాడు – 'రాజా! మీ పక్షంలోని వాళ్ళంతా పారిపోవటానికి ఉత్సాహపడ్డారు గాని శత్రుజయానికి ఉత్సాహం చూపలేదు. మరణించిన మిత్రులను, చుట్టాలను వదలి, తాము ఎక్కిన గుర్రాలను, ఏనుగులను తొందరపెడుతూ వెళ్ళారు. ఆ రీతిగా విచ్చిపోయిన సైన్యాన్ని చూచి ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, బృహద్బలుడు, కృపుడు, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, కృతవర్మ, శకుని మిక్కిలి కుపితులయి అభిమన్యుని మీదికి దూకారు. రాజా! వారిని అందరినీ నీ పౌత్రుడు యుద్ధవిముఖులను చేశాడు. మీవాళ్ళలో ఒకడు, చిన్ననాటినుండి గారాబంగా పెరిగినవాడు, కుర్రతనం వల్ల, యౌవన దర్పంవల్ల నిర్భయుడు, బాణాస్త్రవిద్యా ప్రవీణుడు, మహాతేజస్వి అయిన లక్ష్మణకుమారుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. పుత్ర ప్రేమగల ఆయనతండ్రి అతని వెంటనడిచాడు. ఇతర మహారథులందరూ దుర్యోధనుని వెంట వచ్చారు. అభిమన్యుని వారు బాణాలతో అభిషేకించారు. అభిమన్యుడు ఒక్కడే వారిని అందరినీ మథించాడు. కుబేరకుమార సమానుడై, తండ్రి వద్దనున్న నీ పౌత్రుడు లక్ష్మణుని అభిమన్యుడు మత్త గజంవలె ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుని ఎదుర్కొని లక్ష్మణుడు చాలాపదునయి, తీవ్రమయిన బాణాలను బాహువుల మీద, గుండెల మీద వేశాడు. మహారాజా! కర్రదెబ్బతిన్న పాములవలె క్రుద్ధు డయిన అభిమన్యుడు లక్ష్మణునితో ఇలా అన్నాడు. 'లక్ష్మణా! ఇప్పుడే ఈలోకం అంతా బాగా చూడు. పరలోకానికి వెళ్ళబోతున్నావు. నీ బంధువులు అందరూ చూస్తుండగానే నిన్ను యమలోకానికి పంపుతాను.' అని చెప్పి సౌభద్రుడు అప్పుడే కుబుసం విడిచిన పాములాంటి బాణాన్ని అమ్ములపాదిలో నుంచి తీశాడు. అభిమన్యుడు వదలిన ఆ బాణం కుండలాలు గల లక్ష్మణుని శిరస్సును ఖండించింది. ఇలా లక్ష్మణ కుమారుడు హతుడు కావటం చూసి, అక్కడ వారంతా హాహాకారాలు చేశారు. అప్పుడు ప్రియపుత్రుడు పడిపోగా క్రుద్ధుడయిన దుర్యోధనుడు 'ఈతనిని చంపండి' అని క్షత్రియులను ఆదేశించాడు.

అప్పుడు ద్రోణుడు, కృపుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, బృహద్బలుడు, కృతవర్మ

అనే ఆరుగురు రథికులు అభిమన్యుని చుట్టుముట్టారు. అభిమన్యుడు వారిని అందరిని పదునయిన బాణాలతో విముఖులను చేసి, వేగంగా సైంధవుని మహాసైన్యం మీద పడ్డాడు. అప్పుడు కళింగులు, నిషాదులు, పరాక్రమవంతు డయిన క్రాథ పుత్రుడు కవచధారులయి గజసైన్యంతో ఆయన త్రోవకు అడ్డు నిలిచారు. నిత్యవేగి అయిన వాయువు ఆకాశంలో అనేక మేఘ ఖండాలను ఛిన్నాభిన్నం చేసినట్లు అర్జున పుత్రుడు పదునయిన బాణాలతో వారిని చెల్లాచెదరు చేశాడు. అప్పుడు క్రాథుడు అభిమన్యుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. ఇంతలో ద్రోణాది రథికులు తిరిగి వచ్చారు. వారు పరమాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తూ, అభిమన్యుని ఆక్రమించారు. అభిమన్యుడు వారిని బాణాలతో నిలువరించి క్రాథపుత్రుని గాయపరిచాడు. అభిమన్యుడు అసంఖ్య బాణసమూహంతో క్రాథపుత్రుని సంహరింపదలచాడు. చాలా త్వరగా ఆయన ధనుర్బాణాలను కేయూరాదులతో గూడిన రెండు భుజాలను, కిరీటంతో గూడిన శిరస్సును, ఛత్రాన్ని, ధ్వజాన్ని, సారథిని, రథాన్ని, గుఱ్ఱాలను నేలగూల్చాడు. కులం, శీలం, బలం, కీర్తి, అస్త్రబలమూ కల ఆ క్రాథపుత్రుడు హతుడు కాగా వీరులు అందరూ యుద్ధవిముఖు లయ్యారు.'

47. అభిమన్య పరాక్రమము. షడ్రథులతో ఘోరయుద్ధము, బృహద్బలవధ.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు - 'సంజయా! అభిమన్యుడు జయద్రథుని సేనలో ప్రవేశించి, తనవంశానికి తగిన పరాక్రమం ప్రదర్శించాడు. ఆకాశంలో విహరిస్తున్నట్లు విజృంభించే సమయంలో ఏ వీరులు ఆతనిని అడ్డుకొన్నారు?' సంజయుడు చెప్పాడు - 'అభిమన్యుడు సేనలో ప్రవేశించి నీ పక్షంలోని సర్వవీరులను పదునయిన బాణాలతో విముఖులను చేశాడు. ద్రోణుడు, కృపుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, బృహద్బలుడు, కృతవర్మ అనే ఆరుగురు రథికులు చుట్టుముట్టారు. సైంధవుని మీద యుద్ధభారం ఎక్కువగా ఉండటం చూసి, నీ సైన్యం యుధిష్ఠిరుని మీదికిపోయింది. మహాబలులయిన ఇతరులు తాటిచెట్టు వంటి గొప్ప విండ్లను సారిస్తూ అభిమన్యుని బాణవర్షంతో ముంచి వేశారు. సౌభద్రుడు ఆ మహాధానుష్కులను అందరిని యుద్ధరంగంలో బాణ ప్రయోగంతో స్తంభింపచేశాడు. అభిమన్యుడు ద్రోణుని ఏబది బాణాలతో కొట్టాడు. బృహద్బలుని ఇరువది బాణాలతో, కృతవర్మను ఏబది శరాలతో, అరువది బాణాలతో కృపుని, మహావేగ వంతాలు అయిన బాణాలను ప్రయోగించి, అశ్వత్థామను గాయపరిచాడు. అర్జున కుమారుడు శత్రుమధ్యంలో నిలచిన కర్ణుని గూబ మీద పదునయిన, తీక్షణమయిన బాణంతో గాయం చేశాడు. కృపాచార్యుని అశ్వాలను నేలగూల్చి, పార్శ్వరక్షకులను సంహరించి,

పదిబాణాలతో ఆయన గుండెల్లో తగిలేటట్లు కొట్టాడు.

తరువాత అభిమన్యుడు బృందారకుడనే వీరుని నీ పుత్రులు చూస్తుండగానే సంహరించాడు. శత్రువులలోని శ్రేష్ఠాతిశ్రేష్ఠులయిన వారిని బాధపెడుతున్న అభిమన్యుని అశ్వత్థామ ఇరువది అయిదు బాణాలతో కొట్టాడు. కౌరవులు అందరూ చూస్తుండగానే అభిమన్యుడు అశ్వత్థామను పదునయిన బాణాలతో గాయపరిచాడు. అశ్వత్థామ ఆయన మీద అరువది బాణాలు వేసి కూడా మైనాక పర్వతం వలె ఉన్న అభిమన్యుని కంపింపజేయలేదు. బలవంతుడు, మహాతేజస్వి అయిన అభిమన్యుడు ద్రోణపుత్రుని డెబ్బది మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. పుత్రప్రేమ గల ద్రోణుడు అభిమన్యుని మీద నూరుబాణాలు వేశాడు. యుద్ధంలో తండ్రిని కాపాడదలచి, అశ్వత్థామ ఆయన మీద ఏడు బాణాలు వేశాడు. అభిమన్యుని మీద కర్ణుడు ఇరువది రెండు, కృతవర్మ ఇరువది, బృహద్బలుడు ఏబది, కృపాచార్యుడు పది బాణాలు ప్రయోగించారు. అన్నివైపుల నుంచి పదునయిన బాణాలతో వారు గాయపరుస్తున్నా అభిమన్యుడు వారిలో ప్రతి ఒక్కరిని పదేసి బాణాలతో కొట్టి, వేధించాడు. కోసలరాజయిన బృహద్బలుడు అభిమన్యుని కర్ణి అనే బాణంతో గుండెల్లో తగిలేటట్టు కొట్టాడు. అభిమన్యుడు ఆ రాజు గుర్రాలను, ధ్వజాన్ని, ధనుస్సులను, సూతులను నేలగూల్చాడు. బృహద్బలుడు కత్తి డాలు చేతదాల్చి, అభిమన్యుని శిరస్సును శరీరాన్నుంచి దూరం చేయ సంకల్పించాడు. అభిమన్యుడు బృహద్బలుని ఒక బాణంతో హృదయంలో కొట్టాడు. గుండె పగిలి ఆయన నేలగూలాడు. ఆ తరువాత ఖడ్గాలను ధనుస్సులను దాల్చిన పదివేల మంది రాజులను నేలగూల్చాడు. ఆ రీతిగా సౌభద్రుడు బృహద్బలుని చంపి, నీ పక్షంలోని యోధులను బాణవర్షంతో స్తబ్దులను చేశాడు.'

48. అభిమన్యుడు కర్ణసచివాదుల వధించుట. షడ్రథులు అభిమన్యు రథాదుల నాశనము చేయుట.

సంజయుడు చెప్పాడు – 'అభిమన్యుడు కర్ణుని తీవ్రంగా కంపితుని చేస్తూ చెవిలో తగిలిటేట్లు ఏబది బాణాలు మళ్ళీ వేసి, బాధించాడు. భారతా! రాధేయుడు అన్నే బాణాలు వేసి అభిమన్యుని గాయపరిచాడు. ఆ బాణాలు శరీరం అంతా వ్యాపించి అభిమన్యుడు చక్కగా శోభించాడు. క్రుద్ధుడయిన ఆయన కర్ణుని రక్త ప్రవాహాలను వెలువరించేటట్లు బాణంతో కొట్టాడు. ఆ బాణాలతో గాయపడి రక్తంతో తడిసిన కర్ణుడు శరత్కాల సంధ్యాసమయంలో చంద్రుడు సంపూర్ణంగా ఎర్రగా కన్పించినట్లు విరాజిల్లాడు. బాణాలు తగలటం చేత విచిత్ర శరీరంగల వారిద్దరు రక్తంతో తడిసి పుష్పించిన మోదుగల

వలె ఉన్నారు. ఆ తరువాత కర్ణుని మంత్రులను ఆరుగురిని వారి గుర్రాలతో, సూతులతో, ధ్వజాలు రథాలతో సహా సంహరించాడు. అలాగే ఆయన ఏమాత్రం తత్తరపాటు లేకుండా ఇతర శత్రువులను పది పది బాణాలతో కొట్టాడు. అది ఆశ్చర్యమనిపించింది. అదే రీతిగా మగధరాజ కుమారుడు అశ్వకేతువును సూటిగా పోయే ఆరు బాణాలతో కొట్టి గుర్రాలు, సూతునితో కూడా నేలగూల్చాడు. అంతట ఏనుగు జెండా గుర్తుగల మార్తికావత రాజయిన భోజుని క్షురప్రం అనే బాణంతో మథించి, బాణాలు వేస్తూ సింహనాదం చేశాడు. దుఃశాసన కుమారుడు అభిమన్యుని నాలుగు అశ్వాలను నాలుగు బాణాలతో, సూతుని ఒక బాణంతో కొట్టి, ఆయన మీద పది బాణాలు వేశాడు. దుఃశాసన పుత్రుని అభిమన్యుడు పది బాణాలతో గాయపరచి, ఆవేశంతో పెద్దగొంతుతో ఇలా అన్నాడు. 'నీ తండ్రి పిరికివాడిలాగా యుద్ధరంగం విడిచి పారిపోయాడు. అదృష్టం వల్ల నీకు కూడా యుద్ధం చేయటం తెలుసు. ఈనాడు నా చేతిలోనుంచి తప్పించుకొనిపోలేవు.' అని పలికి ఆయన ఒక బాణాన్ని దుఃశాసన పుత్రుని మీద వేశాడు. అశ్వత్థామ దాన్ని మూడు బాణాలతో ముక్కలు చేశాడు. అభిమన్యుడు అశ్వత్థామ టెక్కాన్ని విరగ గొట్టి, శల్యుని మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. శల్యుడు ఆయనను తొమ్మిది బాణాలతో గుండెలమీద కొట్టాడు. అది చాలా అద్భుతం అనిపించింది. అభిమన్యుడు శల్యుని ధ్వజాన్ని ఖండించి పార్శ్వరక్షకులను, సారథిని చంపి, ఆరు ఇనుప బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆ శల్యుడు ఇంకొక రథం మీదికి వెళ్ళాడు.

శత్రుంజయుని, చంద్రకేతువును, మేఘవేగుని, సువర్చుని సూర్యభాసుని ఈ అయిదుగురుని చంపి, శకునిని అభిమన్యుడు గాయపరిచాడు. శకుని ఆయనను గాయపరచి, దుర్యోధనునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఇతడు మనలో ఒక్కొక్కరిని హింసించాడు. కాబట్టి మనం అందరం కలిసి వీనిని మథిద్దాం.' వెంటనే కర్ణుడు ద్రోణునితో యుద్ధరంగంలో ఇలా అన్నాడు. 'ఆచార్యా! మనలను అందరిని చంపకముందే వీని వధోపాయం చెప్పవలసింది.' అప్పుడు మహాధనుష్కుడయిన ద్రోణుడు వారందరితో ఇలా అన్నాడు. 'ఈ కుమారునిలో ఏదైనా చిన్న లోపమయినా కనపడుతున్నదేమో చూడండి. అన్ని దిక్కులలో వీర విహారం చేస్తున్న ఈతనిలో నలు సంతయినా పరాకు దొరకుతుందేమో చూడాలి. బాణ ప్రయోగంలో పాండవేయుడయిన ఈనరశ్రేష్ఠుని వేగం చూడండి. చాలా వేగంగా బాణాలను సంధించటం, వేయటంలో ఈతని గుండ్రని ధనుస్సు మాత్రమే రథ మార్గాలలో కన్పడుతున్నది. అభిమన్యు కుమారుడు తన బాణాలతో నా ప్రాణాలకు బాధ కలిగిస్తున్నా, నన్ను మూర్ఛిల్ల చేస్తున్నా మాటిమాటికీ నాకు ఆనందమే కలుగుతున్నది. చేయి తిరిగినవాడయి,

అన్ని దిక్కులకు మహా శరాలు విడుస్తుండే అర్జునునికి, ఈతనికి తేడాను కనిపెట్టలేకపోతున్నాను.' అభిమన్యుని బాణాల దెబ్బతిన్న కర్ణుడు మళ్ళీ ద్రోణునితో ఇలా అన్నాడు. 'అభిమన్యుడు పీడిస్తున్నా యుద్ధంలో ఉండాలి కాబట్టి నిలిచాను. అభిమన్యు కుమారుని బాణాలు నా హృదయాన్ని చీల్చి వేస్తున్నాయి.' అప్పుడు ఆచార్యుడు మెల్లగా నవ్వుతూ కర్ణునితో ఇలా అన్నాడు.

'ఇతని కవచం అభేద్యం. ఇతడు యువకుడు, వేగంగా పరాక్రమించేవాడు. ఇతని తండ్రికి కవచధారణాన్ని నేను ఉపదేశించాను. ఇతడు ఆ కవచధారణను పూర్తిగా ఎరుగును. ఇది నిశ్చయం. బాణాలను ప్రయోగించి, ఈతని ధనుస్సును, అల్లెత్రాటిని మాత్రం ఖండించవచ్చు. గుర్రాలను, వాటి పగ్గాలను పార్శ్వ రక్షకులను, సారథిని ధ్వంసం చేయవచ్చు. రాధేయా! చేతనయితే ఆపని చెయ్యి. చేతిలో ధనుస్సు ఉండగా వీనిని దేవదానవులు కూడా జయించలేరు. చేయదలచుకుంటే వీనికి రథమూ, ధనుస్సు లేకుండా చేయి!' ఆచార్యుని ఆ మాటను విని, కర్ణుడు తొందరగా హస్తప్రావీణ్యంతో బాణాలు వేస్తున్న అతని ధనుస్సును ఖండించాడు. కృతవర్మ అతని గుర్రాలను కూల్చాడు. కృపాచార్యుడు పార్శ్వ రక్షకులను, సారథిని చంపాడు. ధనుస్సు విరిగిపోయిన, బాలుడు, విరథుడు ఒంటరి వాడయిన అభిమన్యుని తొందరపడదగిన సమయంలో తొందరపడి ఆ ఆరుగురు రథికులు బాణవర్షంతో ముంచెత్తారు. ధనుస్సు విరిగి రథహీనుడు అయిన అభిమన్యుడు కత్తిని, డాలును తీసుకొని ఆకాశంలోకి ఎగిరాడు. అభిమన్యుడు కౌశికాదులయిన గతివిశేషాలతో, నైపుణ్యంతో, బలంతో ఆకాశంలో గరుత్మంతునివలె వేగంగా సంచరించాడు. ఖడ్గంతో ఈతడు నామీదనే పడతాడేమో అని ఆయనలో లోపాన్ని చూడదలచిన శత్రువులు తలలు పైకెత్తి పైకిచూస్తూ వ్యథ జెందారు. అప్పుడు ద్రోణాచార్యుడు త్వరపడి ఒక క్షురప్రంతో అభిమన్యుని పిడికిలిలో ఉన్న ఖడ్గాన్ని ఖండించాడు. రాధేయుడు పదునయిన బాణాలతో డాలును ముక్కలు చేశాడు. డాలు, ఖడ్గం, ధ్వంసం కాగా ఆయన ఆకాశం నుంచి భూమి మీదికి వచ్చి క్రుద్ధ డయి చక్రాన్ని పైకెత్తి ద్రోణుని మీదికి దూకాడు. అభిమన్యుని చేతిలోని చక్రం తేజోమయంగా ఉన్నది. దీనివల్ల ఆయన గొప్పగా శోభిల్లుతున్నాడు. రణరంగంలో చక్రధారణంతో శ్రీకృష్ణుని అనుసరిస్తూ అభిమన్యుడు ఒక్కక్షణకాలం భయంకరుడై కన్పించాడు. అభిమన్యుడు ధరించిన వస్త్రాలు రక్తంతో తడిసి ఎర్రగా ఉన్నాయి. కనుబొమలు ముడివడటం వల్ల ఆయన ముఖం అంతా కుటిలంగా ఉంది. ఆయన తీవ్రంగా సింహనాదం చేస్తున్నాడు. ఈస్థితిలో మహాబలుడయిన అభిమన్యుడు రాజశ్రేష్ఠుల మధ్యలో చాలాగొప్పగా విరాజిల్లాడు.'

49. అభిమన్యుడు కాలికేయాదులను వధించుట - ఆర్గురు మహారథులు అభిమన్యుని వధించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు - 'కృష్ణుని చెల్లెలికి సంతోషం కలిగించేవాడు. శ్రీకృష్ణుని వలె చక్రధారి, అతిరథుడయిన అభిమన్యుడు యుద్ధంలో రెండవ కృష్ణుని వలె శోభిల్లాడు. గాలికెగిరే కేశాలూ, ఎత్తిన చక్రాయుధమూ కల ఆ శరీరం దేవతలు కూడా చూడలేనిదయింది. ఆ సమయంలో ఉద్విగ్నులయిన రాజులు ఆ చక్రాన్ని ఛేదించారు. అంతేకాదు. శత్రువులా మహారథుడైన అభిమన్యునికి ధనుస్సు, రథమూ, కత్తి కూడా లేకుండా చేశారు. వెంటనే అభిమన్యుడు గదను చేతధరించి, అశ్వత్థామను ఎదిరించాడు. వజ్రాయుధంలా వెలిగిపోయే గదను చూసి, అశ్వత్థామ నొగలినుండి మూడడుగులు వెనుకకు తగ్గాడు. అతని అశ్వాలను గదతో చంపి, అలాగే చక్రరక్షకులిద్దరినీ చంపి, బాణాలు గుచ్చుకొన్న అభిమన్యుడు ముళ్లపందివలె కనపడ్డాడు. తరువాత అతడు సుబలుని కొడుకయిన కాలికేయుని, అతని అనుచరులయిన డెబ్బది ఏడుమంది గాంధారులను చంపాడు. దీని తరువాత వసాతీయరథికులను పదిమందిని చంపాడు. కేకయుల ఏడు రథాలను, పది ఏనుగులను చంపి, దుఃశాసన పుత్రుని గుర్రాలతోపాటు రథాన్ని గదతో ధ్వంసం చేశాడు. ఆర్యా! అప్పుడు దుఃశాసన పుత్రుడు క్రోధంతో గద ఎత్తి పట్టుకొని అభిమన్యుని మీదికి దూకి 'నిలు నిలు' అని అన్నాడు. జాతి సోదరులు అయిన వారిద్దరు పూర్వం పరమశివ - అంధకాసురుల వలె గదాయుద్ధం చేశారు. వారు ఇద్దరు గదలమొనలతో ఒకరినొకరు పొడుచుకొని క్రింద పడవేసి ఇంద్ర ధ్వజాలలాగా పడిపోయారు. దుశ్శాసన కుమారుడు లేచి, సైకిలేస్తున్న అభిమన్యుని శిరస్సు మీద గదతో కొట్టాడు. రాజా! అంతకుముందు చాలసేపు యుద్ధం చేయటం వల్ల గలిగిన అలసటతోను, తీవ్రమయిన గద దెబ్బతోను శత్రునాశకు డయిన సౌభద్రుడు ప్రాణహీనుడయి నేలగూలాడు.

ఈ రీతిగా యుద్ధంలో అనేకులు కలిసి ఒకనిని చంపారు. పద్మాల చెరువును ఏనుగువలె వీరుడైన అభిమన్యుడు కౌరవసేనను అంతను క్షోభింపజేసి ఆటవికులు చంపిన అడవి ఏనుగువలె నేలగూలి శోభిల్లాడు. ఈ రీతిగా రణభూమిలో పడిపోయిన శూరు డయిన అభిమన్యుని మీ సైనికులు నాలుగువైపుల నుంచి చుట్టుముట్టారు. గ్రీష్మకాలంలో అరణ్యాన్ని కాల్చివేసి చల్లారిన అగ్నివలె, చెట్లకొమ్మలను విరిచివేసి శాంతించిన వాయువు వలె, తీవ్రంగా ఎండకాసి అస్తమించిన సూర్యునివలె, గ్రహణం పట్టిన చంద్రునివలె, ఎండిపోయిన సముద్రంవలె కౌరవసేనను తపింపజేసి, పూర్ణచంద్రుని వంటి ముఖంగల

అభిమన్యుడు నేలగూలాడు. ముంగురులు ఆయన కన్నులను మూసివేశాయి. ఆ రీతిగా నేలగూలిన ఆయనను చూసి, నీ సేనలోని మహారథులు మహానంద పరవశులయి సింహాలవలె చాలా సార్లు గర్జించారు. సింహనాదాలు చేశారు. మీవాళ్ళు అందరికీ పరమానందం కలిగింది. పరపక్షంలోని వీరులు కన్నీరు కార్చారు. ఆకాశంనుంచి నేలమీద పడిన చంద్రునివలె పడిపోయిన వీరాభిమన్యుని చూచి అంతరిక్షంలోని ప్రాణులు మీపక్షంలోని మహారథులను ఇలా నిందించాయి. "ద్రోణకర్ణాదులారుగురు మహారథులు, ధృతరాష్ట్ర పక్షంవారు ఒకట్రై ఒంటరివానిని చేసి ఈతని చంపారు. ఇది మాకు సమ్మతమయిన ధర్మంకాదు."

వీరాభిమన్యుడు మరణించి ఆ యుద్ధభూమి నక్షత్రసమూహంతో, పూర్ణచంద్రునితో గూడిన ఆకాశంవలె బాగా అందగించింది. అభిమన్యుడు కూల్చివేసిన గుర్రాలు కొన్ని చనిపోయాయి. కొన్ని బ్రతికి ఉన్నాయి. రక్తం కారే ఆ గుర్రాలతో, రౌతులతో రణభూమి విషమంగా, దుర్గమంగా ఉంది. చాలా రకాలయిన ఆయుధాలు, అలంకారాలు ధరించి హతులయి ఉన్న పదాతులతో నిండి ఉన్న ఆ రణభూమి భయానకమై పిరికివారికి భయంకరమయి ఉంది. సూర్యచంద్రుల వలె కాంతిమంతు డయిన అభిమన్యుడు నేలమీద పడి ఉండటం చూచిన నీవారికి పరమానందమూ, పాండవులకు మహావ్యథా కలిగాయి. రాజా! యౌవనంలో అడుగిడిన అభిమన్యుడు పడిపోతే ధర్మరాజు చూస్తుండగానే పాండవ సైన్యం అంతా పరుగులు తీసింది. విచ్చిపోతున్న సేనలను చూసి, అజాతశత్రువు ఆ వీరులతో ఇలా అన్నాడు. 'వీరులారా! యుద్ధరంగంలో వెనుదిరగకుండా హతుడయిన ఈ శూరుడు వీర స్వర్గాన్ని అలంకరించాడు. సేనలను ఆపండి, నిలవండి, భయపడకండి. యుద్ధంలో శత్రువులను జయిస్తాం.' మహాతేజస్వి అయిన ధర్మరాజు ఇలా చెపుతూ యోధుల దుఃఖాన్ని ఉపశమింపజేశాడు. అభిమన్యుడు రణరంగంలో జరిగిన యుద్ధంలో మహా సర్పాల వంటి శత్రువులను ముందు చంపి, తరువాత వీర స్వర్గం అలంకరించాడు. పదివేలమంది వీరులను, మహారథుడయిన కోసలదేశ రాజును సంహరించి కృష్ణార్జున సమానుడయిన అభిమన్యుడు వీరస్వర్గానికి వెళ్ళాడు. ఇది నిశ్చయం. వేలకొలది రథాలను, గుర్రాలను, పదాతులను, ఏనుగులను సంహరించి, యుద్ధంతో తృప్తినందలేదు. పుణ్యకార్యం చేయటం చేత అభిమన్యుని విషయంలో దుఃఖించదగదు. ఆయన పుణ్యాత్ములు పుణ్యంతో సంపాదించే సనాతనలోకాలకు వెళ్ళాడు.

50. సేవలు శిబిరములకు చేరుట. రణభూమి వర్ణనము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'మేము వారిలో శ్రేష్ఠుడయిన అభిమన్యుని సంహరించాం. వారు వేసిన బాణాలతో పీడితులమయి, రక్తసిక్తులమయి సాయంకాలానికి శిబిరాలకు చేరాం. మహారాజా! మేము, శత్రువులూ కూడా యుద్ధరంగాన్ని చూస్తూ అలిసిపోయి మెల్లగా అక్కడినుంచి వెళ్ళాం. పాండవ పక్షంవారు శోకగ్రస్తులయ్యారు. సూర్యుడు అస్తమయ పర్వతాన్ని చేరి, అస్తమించబోతూ పద్మాలతో చేసిన కిరీటంలాగా ఉన్నాడు. అప్పుడు రేయింబవళ్ళు కలిసే సంధ్యా సమయం అద్భుతమై నక్కల ఊళలతో అమంగళకర మయింది. సూర్యుడు కాంతులను ఉపసంహరిస్తూ, భూమ్యాకాశాలను సమానావస్థకు తెస్తూ తన ప్రియ శరీరమయిన అగ్నిలో ప్రవేశిస్తున్నాడు. అప్పుడు ఆ రీతిగా ఆ యుద్ధభూమి సంధ్యా సమయంలో భయంకరంగా కన్పిస్తూ, యమధర్మ రాజు రాజ్యాన్ని వృద్ధి చేసేదిగా ఉన్నది. పైకి లేచి నృత్యం చేస్తున్న కబంధాలతో నిండి ఉన్న ఆ రణభూమిని చూస్తూ, ఉభయ పక్షయోధులు మెల్లగా ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచి వెళ్లారు. రణభూమిలో అభిమన్యుడు యజ్ఞవేది మీద హవిస్సులేక తేజోహీనమయిన అగ్నివలె ఉన్నాడు. మహాబలుడు, ఇంద్రసమానుడు అయిన ఆయన ధరించిన చాలవిలువయిన అలంకారాలు అన్నీ ధ్వంసమయి జారిపోయాయి. శత్రువులు అలా ఆయనను నేల గూల్చారు.'

51. యుధిష్ఠిరుని విలాపము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! అభిమన్యుడు పడిపోతే సమస్త పాండవ పక్షంలోని రథికులు రథాలను, కవచాలను వదలి ధనుస్సులను ప్రక్కనపెట్టారు. అంతకుముందు జరిగిన యుద్ధాన్నే గుర్తుచేసుకొంటూ యుధిష్ఠిరుని సమీపంలో కూర్చున్నారు. వారందరి మనస్సులు అభిమన్యుని మీదనే ఉన్నాయి. తన సోదరుని పుత్రుడు, మహారథుడు అయిన అభిమన్యుడు చనిపోతే యుధిష్ఠిరుడు మిక్కిలి దుఃఖితుడయి ఇలా విలపించాడు.

ఈ అభిమన్యుడు కృపాచార్యుని, శల్యుని, సుయోధనుని, ద్రోణుని, మహోధానుష్కుడయిన అశ్వత్థామను, ఇతర మహారథులను జయించాడు.

నాకు సంతోషం కలిగించటానికి ద్రోణ సైన్యాన్ని అలవోకగా ప్రవేశించాడు.

అక్కడ యుద్ధ కుశలులు, శస్త్రవిద్యానిపుణులు, గొప్ప విలుకాండ్రు, మహారథులు, కులశీల గుణాలు కల వీరులు, ప్రఖ్యాత పరాక్రమవంతులను ఓడించాడు. ద్రోణుడు పన్నిన చక్రవ్యూహాన్ని దేవతలు గూడా ఛేదించలేరు. దాన్ని అంతకుముందు మేము ఎవ్వరమూ చూడలేదు. అలాంటిదాన్ని కృష్ణ ప్రియుడయిన అభిమన్యుడు

ఛేదించి గోవుల మందలోకి సింహంవలె చొచ్చుకుపోయాడు.

శత్రుశేష్మలను సంహరిస్తూ అతడు యుద్ధరంగంలో విహరించాడు.

యుద్ధరంగంలో శత్రుసేనలో ఉన్న అస్త్రవిద్యా కుశలులు, యుద్ధమదమత్తులు, మహాధానుష్కులు ఆతని చేతిలో ఓడిపోయి, వెనుదిరిగారు. మాకు అత్యంత శత్రువై, యుద్ధంలో తనను ఎదుర్కొనిన దుఃశాసనుని మూర్ఛితుని చేసి యుద్ధవిముఖుని చేశాడు. వీరుడయిన అభిమన్యుడు దాటవీలుగాని ద్రోణసైన్య మనే మహా సముద్రాన్ని దాటి, చివరకు దుఃశాసన పుత్రుని చేతిలో పడి యమలోకానికి వెళ్ళాడు. అభిమన్యుడు చనిపోతే అర్జునుని ముఖం ఎలా చూడాలి? ప్రియపుత్రుని చూడలేని సౌభాగ్యవతి సుభద్రను ఎలా చూసేది? మేము శ్రీకృష్ణార్జునులకు అనర్థపూర్ణమూ, అసంగతమూ, అనుచితమూ అయిన ఈదుర్వార్తను ఎలా చెప్పగలం? నేనే జయాన్ని కోరి, నాకు ఇష్టమయిన పనికోసమని సుభద్రకు శ్రీకృష్ణార్జునులకు అప్రియమయిన పని చేశాను. లోభం గలవాడు దోషాలను తెలుసుకోలేడు. లోభం వల్ల, మోహంవల్ల దుష్కార్యాల్లో ప్రవర్తిస్తాడు. తేనెవంటి తీయనయిన రాజ్యలోభంతో ఇంత భయంకర మయిన లోయలో ఆపద ఉన్నదని చూడలేకపోయాము. ఆహారం తీసుకోవటంలో, పడుకోవటంలో, వాహనం మీద వెళ్ళటంలో, ఆభరణాలు ధరించటంలో ముందు పెట్టుకొనదగిన సుకుమార బాలకుని మేము యుద్ధంలో ముందు పెట్టాం. ఈ తరుణకుమారుడు ఇంకా బాలకుడే. యుద్ధవిద్యలో మహాప్రవీణుడు కాడు. భయంకరమయిన కీకారణ్యంలో సుకుమారమయిన ఉత్తమాశ్వం వలె విషమ సంగ్రామంలో ఎలా క్షేమంగా ఉంటాడు? మేము కూడా ఈ అభిమన్యునితోపాటు నేలగూలక పోయినా కోపంతో ప్రజ్వలించే అర్జునుని శోకాకుల మయిన చూపులతో దగ్ధం కావటం మాకు తప్పదు. లోభంలేని వాడు, బుద్ధిమంతుడు, లజ్జాయుతుడు, ఓర్పుగలవాడు, అందగాడు, బలవంతుడు, దృఢశరీరుడు, గౌరవించేవాడు, వీరుడు, ఇష్టుడు, సత్యపరాక్రముడు అర్జునుడు. సమర్థతతో గొప్ప పనులు చేసే ఆతని మహత్కార్యాలను దేవతలు గూడా ప్రశంసిస్తారు. పరాక్రమవంతుడయిన అతడు నివాతకవచులను కాలకేయులను సంహరించాడు. మహేంద్రునికి శత్రువులు, హిరణ్యపురవాసులు అయిన పౌలోములు అనే రాక్షసులను గణసహితంగా రెప్పపాటు సమయంలో సంహరించాడు. సమర్థుడయిన అతడు అభయంకోరిన శత్రువుల కయినా అభయం ఇచ్చేవాడు. అలాంటి అర్జునుని పుత్రుని మనం అందరమూ కలిసికూడా రక్షించలేకపోయాము. మహాబలు లయిన కౌరవులకు ఇప్పుడు పెద్ద ఆపద ముంచుకు వచ్చింది. పుత్రవధ వల్ల కుపితుడయిన అర్జునుడు కౌరవులను సర్వనాశనం

చేస్తాడు. నీచుడు, నీచులే సహాయంగా కల దుర్యోధనుడు అర్జునుని వలన తన పక్షం అంతా క్షయం కాగా చూసి, దుఃఖిస్తూ ప్రాణాలు విడుస్తాడు. సాటిలేని పౌరుషంగలవాడు, దేవేంద్రుని మనుమడయిన ఈ అభిమన్యుడు పడిపోయిన తరువాత నాకు జయం సంతోషకరం గాదు, రాజ్యం గాని, దేవత్వం గాని, దేవలోకగమనం గాని సంతృప్తికరాలు కావు.'

52. అకంపన నారద సంవాదము - మృత్యూత్పత్తి.

సంజయుడు చెప్పాడు. 'ఈ రీతిగా విలపిస్తున్న యుధిష్ఠిరుని వద్దకు కృష్ణద్వైపాయన మహర్షి వచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఆయనను అప్పటికి తగిన రీతిగా అర్చించాడు. సోదర పుత్రుని వధ చేత శోకసంతప్తుడయిన ఆయన ఆ మహర్షితో ఇలా అన్నాడు. మహర్షీ! అధర్మ సహితులయిన అనేక మహారథులు తమతో యుద్ధం చేస్తున్న సుభద్రా కుమారుని సంహరించారు. శత్రు వీరులను సంహరించే సౌభద్రుడు బాలుడు, చిన్న పిల్లల మనస్తత్వం కలవాడు. 'యుద్ధంలో తగిన సాధనాలు లేకుండా యుద్ధం చేశాడు. యుద్ధంలో వ్యూహంలోకి ప్రవేశించటానికి మాకు ద్వారం ఏర్పరచు' అని నేను ఆతనికి చెప్పాను. అతడు వ్యూహంలోకి ప్రవేశించగానే మమ్ములను సైంధవుడు అడ్డగించాడు. యుద్ధజీవులయిన క్షత్రియులు తమతో సమానమయిన సాధన సంపన్నుడయిన వానితోనే యుద్ధం చేయగోరాలి. శత్రువులు చేసిన ఈ యుద్ధం అసమానమయినది. అందువల్ల దుఃఖబాష్పాలతో కలతచెంది తీవ్రమయిన సంతాపానికి గురి అయ్యాను. ఆ యుద్ధసన్నివేశాన్ని మాటి మాటికి స్మరిస్తూ శాంతి పొందలేకపోతున్నాను.'

ఆవిధంగా విలపిస్తున్న యుధిష్ఠిరునితో వ్యాసమహర్షి ఇలా అన్నాడు. 'భరతవంశ శ్రేష్ఠా! నీవంటివారు కష్టాలు కలిగినప్పుడు మోహపడరు. శూరుడయిన ఈ అభిమన్యుడు యుద్ధ రంగంలో అనేక శత్రువులను సంహరించి, చిన్న వాళ్ళు చేయలేని కార్యం చేసి, వీరస్వర్గాన్ని అలంకరించాడు. యుధిష్ఠిరా! ఇది విధాత విధానం. దీన్ని ఏ వ్యక్తీ అతిక్రమించలేడు. మృత్యువు దేవదానవ గంధర్వులను కూడా హరిస్తుంది.' యుధిష్ఠిరుడు అడిగాడు - 'మహర్షీ! మహాబలులయిన ఈ రాజులు అందరూ సైన్యమధ్యంలో నిహతులయి నేలమీద పడి ఉన్నారు. ప్రాణశక్తి సంపన్నులయిన వీరందరూ పరాక్రమ సంపదగల వారు, తపోబలంతో గూడినవారు, యుద్ధంలో వీరిని చంపేవాడు ఎవడు, ఎక్కడా నాకు కన్పించలేదు. వీరందరికీ పరస్పరం జయించాలనే మనస్సులో ఉంది. అయినా మేధావులయిన వీరంతా ఆయువు తీరి, హతులయి పడివున్నారు. అందువల్ల మరణించారు అనే పదం

వీరి విషయంలో అర్థవంతం అయింది. భయంకర పరాక్రమం గల ఈ భూపాలులు మరణించారు అని చెపుతారు. పితామహా! వీరందరికి 'మృతులు' అనే పేరు ఎందుకు వచ్చింది? అనే సందేహం కలిగింది. మరణం ఎవరికి? దేనివల్ల మృత్యువు కలుగుతుంది? ఆ మృత్యువు ఏ కారణం వల్ల ప్రాణులను హరిస్తుంది? ఆ విషయం నాకు చెప్పవలసింది.' ఆ రీతిగా యుధిష్ఠిరుడు అడగ్గా వ్యాస భగవానుడు ఆయనకు ఓదార్పు కలిగించే విషయాన్ని చెప్పారు.

రాజా! పూర్వం అకంపనుడు అనే రాజుకు దేవర్షి నారదుడు చెప్పిన పురాతనమయిన ఈ ఇతిహాసాన్ని దృష్టాంతంగా చెపుతారు. రాజేంద్రా! ఆయనకు కూడా తీవ్రమయిన పుత్ర మరణ దుఃఖం కలిగింది. లోకంలో అది తట్టుకోలేనంత అధికమయిన దని నేను అనుకొంటాను. కాబట్టి నీకు ఉత్తమమయిన మృత్యుజనన వృత్తాంతాన్ని చెపుతాను. అదివింటే నీకు మమకార బంధం వల్ల కలిగే దుఃఖం నుంచి విముక్తి కలుగుతుంది. ఈ ఉపాఖ్యానం వేదాధ్యయనం వంటిది. పుత్రులు ఆయుష్మంతులు కావాలి, రాజ్యం కావాలి, సంపద కావాలి అని కోరుకునే రాజశ్రేష్ఠులు దీన్ని వినాలి. వత్సా! పూర్వకాలంలో కృతయుగంలో అకంపనుడు అనే రాజు ఉండేవాడు. ఆయన యుద్ధరంగంలో శత్రువులకు వశమయ్యాడు. ఆయన కుమారుడు హరి అనేవాడు నారాయణునితో సమాన బలంకలవాడు. అతడు సుందరుడు, అస్త్ర విద్యబాగా నేర్చినవాడు, మేధావి. యుద్ధంలో ఇంద్రసమాన బలవంతుడు. ఆతనిని యుద్ధంలో శత్రువులు సంహరించారు. ఆ అకంపనరాజు పుత్రునికి ఉత్తర క్రియలు చేశాడు. రేయింబవళ్ళు దుఃఖపడుతూ ఆత్మలో శాంతించలేదు, సుఖపడలేదు. పుత్రమరణం వల్ల ఆయనకు కలిగిన దుఃఖవిషయం తెలుసుకొని దేవర్షి నారదుడు ఆయన వద్దకు వచ్చాడు. ఆ రాజు దేవర్షి శ్రేష్ఠుని చూసి, సముచితంగా పూజించి, పుత్ర మరణ వృత్తాంతం చెప్పాడు. 'మహావీరుడు, కాంతిలో ఇంద్ర విష్ణువులతో సమానుడు, బలిష్ఠుడయిన నా పుత్రుని శత్రువులు యుద్ధంలో పరాక్రమించి చంపారు. పూజ్యుడా! ఈ మృత్యువు ఎవరు? ఆయన బలం. పౌరుషం ఏపాటివి? ఈ విషయాలు వినగోరుతున్నాను.' నారదుడు అకంపనుని ప్రశ్నలు విని, పుత్రశోకాన్ని పోగొట్టే మృత్యూపాఖ్యానాన్ని చెప్పాడు.

ధరాధిపా! ఆది సృష్టిలో మహాతేజస్వి, పితామహుడయిన బ్రహ్మ ప్రజలను సృష్టించాడు. ఈ జగత్తు సంహారం పొందక పోవటం చూశాడు. దీని సంహార విషయంలో ఆయనకు తీవ్రమయిన చింత కలిగింది. ఎంత ఆలోచించినా ఈ సృష్టి సంహారం ఎలాగో ఆయనకు తెలియలేదు. మహారాజా! ఆయనకు కలిగిన క్రోధం వల్ల ఆయన

ఇంద్రియాలనుండి అగ్ని ఆవిర్భవించింది. ఆ అగ్ని సర్వాన్ని దహింపదలచి దిక్కులను, విదిక్కులను వ్యాపించింది. అప్పుడు భూమి, ఆకాశాలలో ప్రచండమయిన అగ్ని జ్వాలలు వ్యాపించాయి. దహించటంలో సమర్థుడయిన అగ్నిదేవుడు మహాక్రోధంతో సర్వభయంకరుడయి సమస్త చరాచర జగత్తును దగ్ధం చేయసాగాడు. దీనివల్ల లెక్కలేనన్ని స్థావర జంగమ ప్రాణులు నశించాయి. అప్పుడు జటాధారి, రాక్షసాధిపతి, స్థాణువు, రుద్రుడు అయిన హరుడు పరమేష్ఠి అయిన బ్రహ్మదేవుని శరణందాడు. సృష్టికి మేలు కోరి శంకరుడు రాగా, మహాముని అయిన బ్రహ్మ తేజస్సుతో జ్వలిస్తూ ఇలా అన్నాడు. 'పుత్రా! నీ కోరిక ఏది నెరవేర్చాలి? స్థాణూ! ఏం కోరుతున్నావో చెప్పు. నీకు ఇష్టమయినది చేస్తాను.'

53. మృత్యువు ఉత్పత్తి. ప్రజా సంహారకార్యము శివునకు అప్పగించుట.

శంకరుడు అన్నాడు - 'దేవా! నీవు ప్రజా సృష్టికోసం ప్రయత్నం చేశావు. నానావిధాలయిన ప్రాణుల సమూహాలను నీవు సృష్టించావు. అవి అభివృద్ధి పొందాయి. ఆ ప్రజలనే అన్నివైపుల నుంచి నీ క్రోధం దహిస్తున్నది. అది చూచి నాకు దయ కలిగింది. ప్రభూ! ఆ ప్రజలమీద దయతలచి ప్రసన్నుడివి కావలసింది.' బ్రహ్మ చెప్పాడు - 'రుద్రా! ఈ జగత్తు సర్వ సంహారం కావాలని నా కోరిక కాదు. భూమికి మేలు కలగాలనే నాకు కోపం వచ్చింది. మహాదేవా! ప్రజాభారంతో క్రుంగిపోతూ ఈ భూదేవి భారంతో ఆర్తురాలయి నన్ను ప్రేరేపించింది. అతివిశాలమయిన ఈ జగత్తును సంహరించటానికి ఎంత ఆలోచించినా తగిన ఉపాయంతోచలేదు. అందువల్ల నన్ను కోపం ఆవేశించింది.' రుద్రుడు అన్నాడు - పితామహా! కోపం ఉపసంహరించు. జగత్తును సంహరించటం విరమించి ప్రసన్నుడివి కావలసింది. స్థావర జంగమాత్మకమయిన ప్రాణులను నాశనం చేయవద్దు. దేవా! నీ అనుగ్రహం వల్ల ఈ జగత్తు భూత, భవిష్యత్, వర్తమానాలు అనే మూడు రీతులుగా ఉండుగాక. భగవానుడా! నీవు క్రోధంతో ప్రజ్వలించి, కోపంతో అగ్నిని సృజించావు. అది పర్వత శిఖరాలను, వృక్షాలను, సరస్సులను దహిస్తున్నది. ఆ క్రోధాగ్ని చిన్న చిన్న జలాశయాలను, నానావిధాలయిన గడ్డిని, లతలను, స్థావరజంగమాత్మకమయిన సమస్త జగత్తును నాశనం చేస్తున్నది. ఈ రీతిగా ఈ సమస్త చరాచర జగత్తు కాలి బూడిద అయింది. దేవా! ప్రసన్నుడవుకమ్ము. నీమనస్సులోని కోపం ఉపశమించుగాక. ఇదే నీవు నాకు ఇవ్వవలసిన వరం. దేవా! నీవు సృష్టించిన సర్వప్రాణులు ఏదో రీతిగా నశిస్తున్నాయి. కాబట్టి నీ క్రోధ రూపమయిన తేజస్సు నివర్తించి, నీలోనే లీనమగుగాక. కాబట్టి దేవా! ప్రజలకు హితం కోరి వీరిని దయాదృష్టితో

చూడవలసింది. ఈ సమస్త ప్రాణులు నాశనం నుంచి నివర్తించే విధానాన్ని చేయవలసింది. సంతానం నశించటం వల్ల ఈ లోకంలో సర్వప్రాణులు అదృశ్యం కాకుండురుగాక. ఆదిదేవా! నీవే నన్ను లోకాల్లో సృష్టికర్తగా నియోగించావు. జగన్నాథా ! చరాచరాత్మకమయిన ఈ జగత్తు అంతా వినాశం పొందకుండా ఉండాలి. ఇందుకోసమే నీవు ప్రసాదాభిముఖుడివి కావాలని నేను చెపుతున్నాను.'

నారదుడు చెప్పాడు – 'రుద్రుని మాటలు విని, ప్రజాపతి ప్రజలమేలు కోరి, తన క్రోధ రూపతేజస్సును తనలోనే నిలుపుకొన్నాడు. ఈ రీతిగా జగద్వందితుడయిన బ్రహ్మ క్రోధాగ్నిని ఉపసంహరించి, లోకానికి ప్రవృత్తి ధర్మాన్ని (కర్మకాండను), నివృత్తి ధర్మాన్ని (జ్ఞాన కాండను) ఉపదేశించాడు. కోపం వల్ల కలిగిన అగ్నిని ఉపసంహరిస్తున్న బ్రహ్మదేవుని సర్వేంద్రియాల నుండి ఒక స్త్రీ ఆవిర్భవించింది. ఆమె శరీరం నలుపు, ఎరుపురంగులో ఉన్నది. ఆమె నాలుక, ముఖం, కన్నులు, పచ్చని, ఎర్రని రంగులు కలిగి ఉన్నాయి. ఆమె చెవులకు తప్తకాంచన కుండలాలు ఉన్నాయి. ఆమె ధరించిన సర్వాభరణాలు సువర్ణమయాలే. ఆ రీతిగా ఆ దేవి ప్రజాపతి సర్వేంద్రియాల నుండి బయల్వెడలి దక్షిణ దిక్కునాశ్రయించి విశ్వేశ్వరులయిన వారిద్దరిని చూసి, చిరునవ్వు చిందించింది. భూపాలా! అప్పుడు లోకాలకు ఆద్యంతాలయిన బ్రహ్మదేవుడు, ఆమెను తన వద్దకు పిలిచి పలుమారులు సాంత్వన వాక్యాలు పలికి 'మృత్యువా!' అని సంబోధించి నీవు ఈ సమస్తలోకాలను సంహరించు.* నీవు సంహారబుద్ధితో నా కోపం నుంచి పుట్టావు. కాబట్టి పండిత పామరులనే భేదం లేకుండా నీవు సమస్త ప్రజలను సంహరించు. నా ఈ ఆజ్ఞను నీవు పాటించాలి. దీనివల్ల నీకు శ్రేయస్సు కలుగుతుంది.' ప్రజాపతి చెప్పగా పద్మాక్షి అయిన ఆ మృత్యుదేవత ఆలోచించి, వెక్కివెక్కి ఏడువసాగింది. పితామహుడు ఆమె కన్నీటిని సర్వలోకాలకూ మేలు కోరి, తన చేతులతో గ్రహించాడు. ఆమెను ఓదార్చాడు.

54. మృత్యువు ఉగ్రతపము చేయుట. బ్రహ్మవలన వరప్రాప్తి.

ఆమె తన దుఃఖాన్ని తనలోనే ఆణచుకొని, తీగెవలె వంగి, దోసిలొగ్గి బ్రహ్మదేవునితో ఇలా అన్నది. దేవా! నీవు సృజించిన స్త్రీ అంతా బాగా తెలిసి కూడా లోకానికి మేలుకాని ఇలాంటి క్రూరకర్మను ఎలా చేయగలదు? ఈ అధర్మకార్యం చేయటానికి భయపడుతున్నాను. నాయెడల ప్రసన్నుడవు కావలసింది. జనులకు ఇష్టులయిన పుత్రులను, మిత్రులను, సోదరులను, తల్లులను, తండ్రులను, భర్తలను, నేను చంపసాగితే ఎల్లప్పుడు నాకు

* విశే. మృత్ = ప్రాణ వియోగం. అది ఇతరులకు కలగాలని కోరేది మృత్యువు. (నీల)

కీడు కలగాలని భావిస్తారు. వీరి విషయంలో భయపడుతున్నాను. దయనీయ స్థితిలో ఉండి, ఏడ్చేవారి కన్నులనుండి పడే కన్నీటి బిందువులకు భయపడి నిన్ను శరణుగోరుతున్నాను. వినతురాలినై తలవంచి, దోసిలొగ్గి, నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను. యముని నివాసానికి వెళ్ళకుండా ఉండేటట్లు అనుగ్రహించు. పితామహా! నీవల్ల నాకు ఇది కావాలని కోరుతున్నాను.* మీ అనుగ్రహంతో తపస్సు చేయగోరుతున్నాను. ప్రభూ! నాకు ఈ వరం అనుగ్రహించు. నీవు అంగీకరిస్తే ఉత్తమమయిన ధేనుకాశ్రమానికి వెళ్తాను. అక్కడ నీ ఆరాధనలోనే ఆసక్తినై తీవ్రమయిన తపస్సు చేస్తాను. దేవాధిపా! ప్రాణధారులకు చాలా ఇష్టమయినవి ప్రాణాలు. వారు ఏడుస్తుండగా వారి ప్రాణాలను తీయటానికి ఆశక్తురాలను. అధర్మాన్నుంచి నన్ను రక్షించు.' బ్రహ్మ అన్నాడు - 'మృత్యువా! ప్రజల సంహారం కోసమే నిన్ను సంకల్పించాను. కాబట్టి వెళ్ళి ప్రజలను అందరిని సంహరించు. ఈ విషయమై ఎలాంటి విచారం మనస్సులో పెట్టుకోవద్దు. ఇది ఇలాగే జరగవలసి ఉంది. ఇది ఎప్పుడూ విపరీతం కారాదు. నీకు లోకనింద రాకుండుగాక. నా ఆజ్ఞను పాలించు.'

నారదుడు చెప్పాడు - 'రాజా! భగవానుడయిన బ్రహ్మదేవుడు ఇలా చెప్పగా ఆమె మనస్సులో సంతోషించి దోసి లొగ్గింది. ప్రజలకు మేలును గోరి ఆమె ప్రజా సంహారం చెయ్యాలి అని అనుకోలేదు. ప్రజాపతులకు ప్రభువయిన బ్రహ్మదేవుడు అప్పుడు మౌనం పాటించాడు. తరువాత ఆయన తనంతట తానే ప్రసన్నుడయ్యాడు. దేవాధిపుడయిన బ్రహ్మ సమస్తలోకాలను చూసి, చిరునవ్వు నవ్వాడు. కోపం తొలగి ఆయన చూడటం వల్ల లోకాలు అన్నీ వెనకటిలాగానే సంతోషించాయి. ఆ భగవానుడు కోపం పోయి ప్రశాంతుడు కాగా ఆ కన్య కూడా ఆయన సమీపంనుంచి వెళ్ళింది. రాజేంద్రా! మృత్యుదేవత ఆయనకు ప్రజా సంహార విషయంలో మాట ఇవ్వకుండా త్వరగా ధేనుకాశ్రమానికి వెళ్ళింది. ఆమె చాలా తీవ్రమయి, ఉత్తమమయిన పరమవ్రతాన్ని చేపట్టింది. ఆమె దయతో, ప్రజల మేలు గోరి ఇంద్రియ విషయాలనుంచి ఇంద్రియాలను నివర్తింపజేసి ఇరువది యొక్క పద్మసంఖ్య గల సంవత్సరాలు ఒంటికాలి మీద నిలిచి, తపస్సు చేసింది. పార్థివా! ఆమె మళ్ళీ ఒంటికాలి మీద నిలిచి ఇరువది యొక్క పద్మవర్షకాలం తపించింది. వత్సా! తరువాత ఆమె పదివేల పద్మ సంవత్సరాల కాలం మృగాలతో కలిసి చరించింది. మళ్ళీ ఆమె చల్లని, నిర్మల జలంతో పవిత్రమయిన నందానది దగ్గరకు వెళ్ళి, ఆ నదీ జలంలో ఎనిమిది వేల సంవత్సరాలు గడిపింది. నందానదిలో పాపరహిత అయిన ఆమె నియమాలను గ్రహించి ఉన్నది. తరువాత ఆమె నియమాలను

* యముడు శాసించేవాడు. మృత్యువు ప్రాణాలు అపహరించే దేవత

పెంపొందించుకొని, పవిత్రమయిన కౌశికీ నదీ తీరానికి వెళ్ళి, అక్కడ గాలిని, నీటిని ఆహారంగా స్వీకరించి, మళ్ళీ నియమాలతో చరించింది.

ఆ పుణ్యకన్యక పంచగంగలలో వేతస (వెదురు) వనాలలో అనేకమయిన తపో విశేషాలతో తన శరీరాన్ని కృశింపజేసింది. ఆమె అక్కడినుంచి గంగానదీ తీరానికి వెళ్ళింది. తరువాత అనేక తీర్థాలను సేవించింది. ఆ తరువాత మహామేరువును చేరి, అక్కడ ప్రాణాయామ పరురాలయి రాయివలె నిశ్చలంగా ఉంది. పూర్వం దేవతలు యజ్ఞాలు చేసిన హిమవత్పర్వత శిఖరానికి వెళ్ళింది. అక్కడ ఉత్తమ పవిత్రురాలయిన ఆ మంగళమూర్తి కాలిబొటనవ్రేలి మీద నిలిచి నిఖర్వవర్షపర్యంతం ఉన్నది. తరువాత ఆమె పుష్కర తీర్థాలలో, గోకర్ణంలో, నైమిషారణ్యంలో, మలయ పర్వతం మీద తన మనస్సుకు ఇష్టమయిన నియమాలతో తన శరీరాన్ని మిక్కిలి క్షీణింపజేసింది. ఆమె పితామహుడయిన బ్రహ్మయందు దృఢమయిన భక్తి కలిగి ఉన్నది. ఇతర దేవతలయందు ఆమెకు ఆసక్తి లేదు. ఆ రీతిగా ఉండి ఆమె ధర్మానుసారం పితామహుని సంతోషపెట్టింది. లోక సృష్టికర్త, నాశరహితుడు, ప్రీత మనస్కుడయిన పితామహుడు సౌమ్యమయిన మనస్సుతో ఆమెతో ఇలా అన్నాడు.

'మృత్యుదేవీ! చాలా ఎక్కువగా నానావిధతపస్సులు ఎందుకు చేస్తున్నావు?' అనగానే మృత్యువు మళ్ళీ భగవానునితో ఇలా అన్నది. 'దేవా! ఆరోగ్యంగా ఉండి దుఃఖిస్తూ బాధపడుతున్న ప్రజలను చంపలేను. సర్వేశా! ప్రభూ! నేను నీనుండి ఈ వరం కోరుతున్నాను. అధర్మభయంతో భీతిల్లాను. అందువల్ల నేను తపస్సు చేశాను. మహాత్మా! భీతిల్లిన నాకు అభయం ఇవ్వవలసింది. ఆర్తురాలను. ఏ పాపం ఎరుగని స్త్రీని యాచిస్తున్నాను. నాకు దిక్కు కావలసింది.' అనగానే భూతభవిష్యద్వర్తమాన విషయాలు అన్నీ తెలిసిన ఆ బ్రహ్మదేవుడు ఆమెతో ఇలా అన్నాడు. 'మృత్యుదేవీ! ఈప్రజలను సంహరించటం నీకు అధర్మం కాదు. మంగళమయీ! నామాట ఏ రీతిగానూ అసత్యం కాదు. అందువల్ల కల్యాణీ! చెమట వల్ల పుట్టేవి, గ్రుడ్డునుంచి జనించేవి, నేలను చీల్చుకొని వచ్చేవి. మావి నుంచి పుట్టేవి అనే నాలుగు విధాలయిన (స్వేదజ, అండజ, ఉద్భిజ, జరాయుజాయాలు) అనే ప్రాణులను సంహరించు. సనాతనమయిన ధర్మం నిన్ను ఎల్లవేళల పవిత్రం చేస్తుంది. ఆ సంహారకార్యంలో లోకపాలకుడయిన యముడు, వ్యాధులూ నీకు తోడుపడుతాయి. నేను, దేవతలు నీకు వరం ఇస్తున్నాం. అందువల్ల నీవు పాపరహితవయి నిర్మల రూపంతో ప్రసిద్ధురాలవు అవుతావు.' మహారాజా! ఇలా బ్రహ్మదేవుడు చెప్పగా ఆమె దోసిలొగ్గి, తలవంచి, నమస్కరించి, ఆ దేవునితో ఇలా అన్నది. దేవా! ఇది నేను మాత్రమే చేయవలసి

ఉంటే నీ ఆజ్ఞను తలవంచి స్వీకరిస్తున్నా. ఈ విషయంలో నా విన్నపాన్ని అవధరించండి. **లోభం, క్రోధం, అసూయ, ఈర్ష్య, ద్రోహం, మోహం, లజ్జాహీనత, ఒకరినొకరు పరుషంగా నిందించుకోవటం ఈ దోషాలు దేహధారుల దేహాలను ఛేదించుగాక.'**

బ్రహ్మ చెప్పాడు - 'మృత్యుదేవీ! అలాగే అవుతుంది. మంచిది. ప్రాణులను సంహరించు. నీకు అధర్మదోషం అంటదు. నేను కూడా నీకు అనిష్టం కలగాలని అనుకోను. నా చేతుల్లో పట్టిన నీ కన్నీటి బిందువులు ప్రాణులకు తమ శరీరాలనుంచి కలిగిన వ్యాధులయి, ఆయువు తీరిన వారిని చంపుతాయి. అందువల్ల నీకు అధర్మం కలుగదు. కాబట్టి భయపడకు. నీకు ఎలాంటి అధర్మం (పాపం) కలుగదు. నీవు ప్రాణుల ధర్మానివి, ఆ ధర్మానికి అధికారిణివి అవుతావు. కాబట్టి ఎల్లప్పుడు ధర్మతత్పురురాలవు, ధర్మానుకూలంగా జీవితం గడిపేదానివి. ధరిత్రివి అయి ఈ సమస్త జీవుల ప్రాణాలను నియంత్రించు. కామక్రోధాలను వదలి, ఈ లోకంలోని జీవులను సంహరించు. దీనివల్ల నీకు అనంతమయిన ధర్మం లభిస్తుంది. దురాచారులయిన వారిని అధర్మం చంపుతుంది. ధర్మాచరణతో నిన్ను నీవు పవిత్రురాలిని చేసుకో, అసత్యాన్ని ఆశ్రయించటం వల్ల ప్రాణులు తమను తాము పాపపంకంలో ముంచి వేసుకొంటారు. కాబట్టి నీవు నీ మనస్సులో కలిగే కామదోషాలను వదలి జీవులను సంహరించు.' అని చెప్పాడు.

నారదుడు చెప్పాడు - 'రాజా! మృత్యువు అనే పేరుగల ఆమె బ్రహ్మదేవుని ఆ ఉపదేశాన్ని గ్రహించి ఆయన శపిస్తాడేమో అని భయపడి సరే అని అన్నది. ఆమె కామక్రోధాలయందు ఆసక్తి లేక వాటిని వదలి ఆయువు తీరిన అంత్యసమయంలో ప్రాణుల ప్రాణాలను హరిస్తుంది. ఇదే ప్రాణులకు మృత్యువు. వ్యాధులు కూడా ఈమెనుండియే జనించాయి. రోగానికి పేరు వ్యాధి. దానివల్ల ప్రాణి రోగి (అస్వస్థుడు) అవుతాడు. ఆయువు తీరిన తరువాత అన్నిప్రాణులకు మృత్యువు ఇలా కలుగుతుంది. కాబట్టి నిష్ఫలమయిన దుఃఖాన్ని పొందవద్దు. రాజశ్రేష్ఠా! ఆయువు తీరిన తరువాత సర్వేంద్రియాలు ప్రాణులతో పాటు పరలోకానికి వెళ్ళి ఉంటాయి. మళ్ళీ ఈ లోకానికి వారితోపాటు వస్తాయి. ఈ రీతిగా సమస్త ప్రాణులు దేవలోకానికి వెళ్ళి అక్కడ దేవరూపంతో ఉంటాయి. ఆ కర్మదేవతలు మానవుల వలెనే ఆ లోకభోగాలు పూర్తి అయ్యాక మళ్ళీ ఈ లోకానికి తిరిగి వస్తారు. భయంకరంగా ధ్వనిచేసేది. మహాబలశాలి, భయంకరమయిన ప్రాణవాయువు ప్రాణుల దేహాలను ఛేదిస్తుంది. (చేతనమయిన ఆత్మ కాదు.) ఆ ప్రాణవాయువు అంతటా సంచరిస్తుంది. అది ప్రభావవంతం, అనంత తేజోవంతం. దానికి రాకపోకలు ఎప్పుడూ ఉండవు. రాజశ్రేష్ఠా! దేవతలందరూ మర్త్య సంజ్ఞ (మరణధర్మం) గలవారే. కాబట్టి పుత్రునికై దుఃఖించకు. నీకుమారుడు స్వర్గానికి వెళ్ళి అనునిత్యం రమ్యాలయిన అమర

నివాసాలను పొంది, అక్కడ సుఖిస్తున్నాడు. ఆతడు దుఃఖం వదలి పుణ్యాత్ములతో కలిసి ఉన్నాడు. ఈ మృత్యువును ప్రాణులకు భగవంతుడే ఇచ్చాడు. సమయం వచ్చినప్పుడు తగు రీతిగా ప్రాణులను సంహరిస్తుంది. ప్రజా సమూహ ప్రాణాలను హరించే ఈ మృత్యువును బ్రహ్మదేవుడే స్వయంగా సృష్టించాడు. సర్వప్రాణులు తమంత తామే మరణిస్తాయి. మృత్యువు చేతితో కర్రపట్టుకొని ప్రాణులను హింసించదు. కాబట్టి ధీరులు మృత్యువు బ్రహ్మ సృష్టమని తెలిసికొని మరణించిన వారికోసం శోకించరు. ఈ రీతిగా బ్రహ్మదేవుడే సృష్టించాడని తెలిసికొని మరణించిన పుత్రుని వలన కలిగే శోకం త్వరగా విడువు.'

వ్యాసమహర్షి చెప్పాడు - రాజా! నారదుడు వ్యక్తం చేసిన అర్థవంతమయిన ఈ విషయాన్ని విని అకంపన మహారాజు తన మిత్రుడయిన నారదునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఋషిశ్రేష్ఠా! నీవు చెప్పిన ఇతిహాసాన్ని విని సంతోషిస్తున్నాను. కృతార్థుడను అయ్యాను. నమస్కరిస్తున్నాను. అలా చెప్పిన తరువాత ఋషిశ్రేష్ఠులలో ఉత్తముడు, ఆత్మవంతుడు, దేవర్షి అయిన నారదుడు త్వరగా నందన వనానికి వెళ్ళాడు. ఈ ఇతిహాసాన్ని ఎల్లప్పుడు, వినటం, వినిపించటం పుణ్యప్రదం, కీర్తి సంపాదకం, స్వర్గప్రదం, ధనప్రాప్తికరం, ఆయుర్వర్ధకం అవుతుంది. యుధిష్ఠిరా! అప్పుడు మహారథుడయిన అకంపన మహారాజు అర్థవంతమయిన నారదోక్తవిషయం విని, క్షత్రియ ధర్మాన్ని, శూరుల ఉత్తమగతిని తెలిసికొని, ఆయువు తీరిన తరువాత స్వర్గానికి వెళ్ళాడు. మహాధనుర్ధారి అయిన అభిమన్యుడు పూర్వజన్మలో చంద్రుని పుత్రుడు. మహారథుడు, వీరుడయిన అతడు యుద్ధభూమిలో అందరి ఎదుట శత్రువులను వధించి ఖడ్గం, శక్తి, గద, ధనుస్సులతో యుద్ధం చేస్తూ మరణించాడు. దుఃఖరహితుడయి చంద్రలోకానికి వెళ్ళాడు. కాబట్టి పాండునందనా! సోదరులతో కూడా ఉత్తమమయిన ధైర్యాన్ని ఆశ్రయించి, పరాకులేకుండా సర్వసన్నాహంతో యుద్ధం చేయటానికి సంసిద్ధుడివి కావలసింది.'

55. షోడశరాజ చరిత్రారంభము. సృంజయ పుత్ర వృత్తాంతము.

సంజయుడు చెప్పాడు - 'రాజా! ధర్మరాజు మృత్యు దేవత ఆవిర్భావాన్ని ఆమె చేసే పనులను విని, మళ్ళీ వ్యాసమహర్షిని ప్రసన్నుని చేసుకొని ఇలా అన్నాడు. 'బ్రహ్మర్షీ ! పూజ్యులు, పుణ్యకార్యాలు చేసినవారు, ఇంద్ర సమాన పరాక్రమవంతులు, పవిత్రులు, సత్యం పలికే రాజర్షులు ఉత్తమలోకాల్లో ఉన్నారు. మళ్ళీ యథార్థ వచనాలు చెప్పి, ప్రాచీనులయిన రాజర్షుల ఉత్తమకార్యాలతో నాకు ఓదార్పు కలిగించవలసింది.

మహాత్ములు పుణ్యాత్ములయిన రాజర్షులు ఎవరు ఎంతెంత దక్షిణలు ఇచ్చారో నాకు చెప్పవలసింది.' వ్యాసమహర్షి చెప్పారు – 'యుధిష్ఠిరా! శైబ్యుడు అనే రాజు కుమారుడు సృంజయుడు. ఆయనకు పర్వతనారదు లనే ఋషులు ఇద్దరు మిత్రులు ఉన్నారు. వారిద్దరు ఒకసారి ఆయనను చూడదలచి, ఆయన ఇంటికి వచ్చారు. ఆయన యథావిధిగా వారిని అర్చించాడు. అందుకు సంతోషించి వారు సుఖంగా అక్కడ ఉన్నారు. వారిద్దరితో సుఖంగా కూర్చుని ఉన్న ఆ సృంజయ మహారాజు వద్దకు స్వచ్ఛదరహాసంగల రాజకుమారి వచ్చింది. ఆయనకు నమస్కరించింది. రాజు తన ప్రక్కన నిలిచిన ఆమెను సముచితమయిన, ఇష్టమయిన ఆశీస్సులతో అభినందించాడు. పర్వతుడు ఆమెను చూచి నవ్వుతూ 'సర్వలక్షణ సంపన్నురాలయిన ఈకన్య ఎవరి పుత్రిక? ఈమె సూర్యకాంతియా? లేక అగ్నిజ్వాలయా? లేక, శ్రీ, హ్రీ, కీర్తి, ధృతి, పుష్టిరూపిణియా? లేక చంద్రకాంతియా? అని అడిగాడు. ఇలా ప్రశ్నిస్తున్న దేవర్షితో సృంజయుడు 'భగవానుడా! ఈమె నా కూతురు. నా నుండి వరం కోరుతున్నది' అని అన్నాడు. అప్పుడే నారదుడు సృంజయునితో 'రాజా! నీకు మేలు కలగాలని అనుకొంటే నాకు ఈమెను ధర్మపత్నిగా ఇవ్వవలసింది.' అన్నాడు. అందుకు సంతోషించి సృంజయుడు 'అలాగే మీకు భార్యగా ఈమెను ఇస్తాను.' అన్నాడు.

అప్పుడు మిక్కిలి కోపించిన పర్వతుడు నారదునితో ఇలా అన్నాడు. 'ద్విజా! ముందుగా నేను మనఃపూర్వకంగా వరించిన ఈకన్యను నీవు వరించావు. కాబట్టి **ఇప్పుడు నీవు ఇష్టామపారం స్వర్గానికి వెళ్ళకుండువుగాక.**' అని అన్నాడు. అలా అన్న పర్వతునికి నారదుడు ఇలా సమాధానం చెప్పాడు. 'మనస్సులో సంకల్పించి, మాటతో ప్రతిజ్ఞ చేసి, బుద్ధిపూర్వకమయిన సంపూర్ణ నిశ్చయంతో పరస్పర సంభాషణతో సంకల్పజలాన్ని చేతితో తీసుకొని చేసే కన్యాదానం, వరుడు కన్యా పాణిగ్రహణం చేయటం, వైదిక మంత్ర పఠనం అనేవి జరిగితేనే అది యథావిధిగా జరిగిన వివాహం అవుతుంది. దీంతో వివాహం పూర్తికాదు.* సప్తపది తోనే అది సంపూర్ణం అవుతుంది. కాబట్టి ఈ కన్య మీద నీకు భర్తగా అధికారం కలగలేదు. ఈ స్థితిలోనే నీవు నన్ను శపించావు కాబట్టి నేను లేకుండా నీవు కూడా స్వర్గానికి వెళ్ళలేవు.' ఈ విధంగా వారిద్దరు ఒకరినొకరు శపించుకొని, అక్కడే నిలిచారు. ఆ తరువాత ఆ రాజు పుత్రసంతతిని గోరి ఉత్తమ బ్రాహ్మణులను తన శక్తి సామర్థ్యాలను ఉపయోగించి, పవిత్రభావంతో ఆహారం, జలం, వస్త్రాలను ఇచ్చి, సేవించాడు. ఒకప్పుడు తపస్సు వేదాధ్యయనాలలో తత్పరులు, వేదవేదాంగాలను పూర్తిగా తెలిసిన విద్వాంసులు అయిన ద్విజులు ఆ రాజుకు పుత్రుడు కలగాలని తలచి, అందరూ

* *వధూవరులు కలిసి వీడడుగులు నడవటం*

ఏకమై నారదమహర్షితో 'దేవర్షీ! ఈ సృంజయ రాజుకు కావలసిన పుత్రుని ప్రసాదించవలసింది' అని అడిగారు. బ్రాహ్మణ వచనాలకు అంగీకరించి నారదుడు సృంజయునితో ఇలా అన్నాడు - 'రాజా! నీకు పుత్రుడు కలగాలని ఈ బ్రాహ్మణులు కోరుతున్నారు. నీకు మేలు కలుగుగాక. ఎలాంటి పుత్రుడు కావాలో కోరుకో' అని అనగానే రాజు నమస్కరించి 'యశస్వి, కీర్తిమంతుడు, తేజస్వి, శత్రునాశకుడు, ఉత్తమ గుణాలు గలవాడు కావాలి. ఆ పుత్రుని మూత్ర పురీషాలు, ఉమ్మి, చెమట, ఇవి అన్నీ బంగారం అయ్యే పుత్రుడు నీ అనుగ్రహం వల్ల నాకు కలగాలి' అని కోరాడు. అలాగే జరుగుతుంది. అని ఆ మహర్షి చెప్పాడు. తరువాత ఆ రాజుకు కోరుకొన్న కొడుకు కలిగాడు. శోభాయుక్తుడయిన ఆతడు వరప్రసాది, ఆ రాజు కోరుకున్నట్లు బంగారపు గని అయ్యాడు. ఏడ్చేటప్పుడు ఆ బాలుని కన్నుల నుండి కారే కన్నీరు బంగారం అయ్యేది. ఆ పిల్లవానికి 'సువర్ణష్ఠీవి' అని పేరు కలిగింది.

దేవర్షి వరం ఇవ్వటంవల్ల ఆ రాజుకు ధనసంపద అమితంగా పెరిగింది. సృంజయుడు భవనాలు, ప్రాకారాలు, కోటలు, బ్రాహ్మణ గృహాలు, కావలసిన సమస్త వస్తువులు బంగారంతో నిర్మింపజేశాడు. మంచాలు, కుర్చీలు, వాహనాలు, బిందెలు, చెంబులు, పాత్రలు ఆ రాజప్రాసాదం, ఇతరమయిన వస్తువులు అన్నీ బంగారమయ్యాయి. కాలక్రమంగా అవి పెంపొందాయి. ఆ తరువాత దోపిడి దొంగలు సృంజయుని వైభవాన్ని విన్నారు. ఆయన సర్వసంపన్నత చూశారు. వారు అందరూ ఒక చోట కూడి ఆ రాజసంపద కొల్లగొట్టదలిచారు. వారిలో కొంతమంది 'రాజపుత్రుడు ఈ బంగారానికి గని. కాబట్టి స్వయంగా ప్రయత్నించి వానిని అపహరిద్దాం' అన్నారు. ఆశాపరులయిన ఆ దొంగలు రాజభవనంలోకి ప్రవేశించి, ఆ రాజకుమారుని బలవంతంగా అపహరించారు.ఆ దొంగలు ఆ పిల్లవానిని అరణ్యంలోనికి తీసుకొనిపోయి ఆశాపరులు కావటం వల్ల చంపి, కడుపుచీల్చారు. అందులో బంగారం కన్పించలేదు. ప్రాణాలు పోవటం వల్ల వరం వల్ల బంగారాన్ని ఇచ్చే శక్తిపోయింది. మూర్ఖులయి ఆలోచనలేని ఆ దొంగలు పరస్పరం కొట్టుకొని మరణించారు. అద్భుతమయిన ఆ రాజకుమారుడు కూడా హతుడయ్యాడు. అందువల్ల ఆ దుష్టులు ఊహకందని దుర్గతి పాలయ్యారు. ముని వరం వల్ల లభించిన ఆ పుత్రుడు చనిపోవటం చూసి, మహాతపస్వి అయిన రాజేంద్రుడు దుఃఖపరుడయి కరుణా జనకంగా విలపింపసాగాడు. పుత్రశోకహతుడై రాజు విలపిస్తున్నాడని విని, దేవర్షి నారదుడు ఆయన ఎదుట కన్పించాడు. దుఃఖార్తుడయి ఒళ్ళుతెలియని రీతిగా దుఃఖిస్తున్న సృంజయుని వద్దకు వచ్చి నారదుడు ఇలా అన్నాడు.

మహారాజా! శోకాన్ని విడిచిపెట్టు. వివేకవంతుడవయిన నరేంద్రా! అశక్తతను వదలు.

జననాథా! ఏడ్చిమొత్తుకున్నా, మూర్ఛపోయినా మరణించిన వాడు జీవించడు. రాజశ్రేష్ఠా! మోహాన్ని వదలు, నీవంటివారు మోహపరవశులు కారు. మహారాజా! ధైర్యం తెచ్చుకో. నీవు జ్ఞాన వృద్ధుడివని నా అభిప్రాయం.

సృంజయా! బ్రహ్మ వాదులమయిన మేము నీ ఇంటిలో ఉన్నాం. అయినా ఈ లోకంలో తీరని కోరికలతో తృప్తి చెందని నీవు మరణిస్తావు. *(మరుత్తవృత్తాంతము)* సృంజయా! అవీక్షితుని పుత్రుడు మరుత్తుడు కూడా మరణించాడు అని మేము విన్నాం. బృహస్పతితో పోటీ రావటం వల్ల ఆయన సోదరుడు సంవర్తుడు ఆ రాజు యజ్ఞాన్ని చేయించాడు. నానా విధాలయిన యజ్ఞాలతో, భగవంతుని పూజించే కోరికతో ఆయన సాక్షాత్తు శంకరుని వలన సమధికధనరాశి రూపంగా హిమవంతం మీద ఉండే ఒక సువర్ణమయ శిఖరాన్ని పొందాడు. ప్రతిదినమూ యజ్ఞం అయిన తరువాత ఆయన సభలో ఇంద్రాది దేవతలు, బృహస్పతి మొదలయిన సమస్త ప్రజాపతులు, సదస్యులుగా కూర్చునేవారు. ఆయన యజ్ఞ మండపంలోని సర్వ వస్తువులు సువర్ణ నిర్మితాలే. ఆ రోజుల్లో ఆయన భవనంలో కోరుకొన్న పవిత్రాహారం లభించేది. భోజనార్థులయిన బ్రాహ్మణులు, విద్వాంసులయిన ద్విజులు తమకు కావలసిన వస్త్రాభరణాలు పొందేవారు. మరుత్తుని ఇంటిలో మరుద్గణాలు, భోజనాన్ని వడ్డించేవారు. విశ్వేదేవులు సభ్యులుగా ఉండేవారు. పరాక్రమవంతు డయిన ఆ రాజు రాజ్యంలో సకాలంలో మంచి వర్షాలు పడటంచేత పంటలు బాగా పండేవి. ఆయన యథావిధిగా సమర్పించిన హవిస్సులతో దేవతలను, తృప్తిపరిచాడు. ఆయన బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానం, వేదాధ్యయనం మొదలయిన సత్కార్యాలతో, నానావిధానాలతో ఋషులు, పితరులు, సుఖజీవనులయిన దేవతలను సంతృప్తి పరిచేవాడు, ఆయన కోరిన విధంగా బ్రాహ్మణులకు శయనాలు, ఆసనాలు, వాహనాలు, వదలిపెట్టరాని బంగారు రాసులు, అపరిమిత ధనం దానం చేసేవాడు. దేవేంద్రుడు ఎల్లప్పుడు ఆయనకు మేలు కోరే వాడు. శ్రద్ధావంతు డయిన మరుత్తరాజు తన ప్రజలను ఆరోగ్యవంతులను చేసేవాడు. అనేక సత్కర్మలతో జయించిన పుణ్య ఫలదాయకాలయిన అక్షయలోకాలకు ఆయనవెళ్ళాడు. మరుత్త మహారాజు యౌవనంలో ఉండి ప్రజలు, మంత్రి, ధర్మపత్ని పుత్రులు, సోదరులతో కూడా వేయి సంవత్సరాలు రాజ్యం పాలించాడు. సృంజయా! ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలనే నాలుగింటిలో మరుత్త మహారాజు నీకంటే గొప్పవాడు. నీపుత్రుని కంటే కూడా పుణ్యాత్ముడు. నీ పుత్రుడు ఏ యజ్ఞమూ చేయలేదు. ఆతనిలో ఎలాంటి ఔదార్యమూ లేదు. కాబట్టి ఆతనికోసం దిగులుపడకు' అని నారదుడు సృంజయునకు చెప్పాడు.

56. సుహోత్రుని దాతృత్వము

నారదుడు చెప్పాడు – 'సృంజయా! సుహోత్రుడు అనే రాజు కూడా మరణించాడు అని విన్నాం. ఏకవీరుడయిన ఆయనను దేవతలు కూడా కన్నెత్తి చూడగలిగే వారు కాదు. ఆ సుహోత్రుడు రాజ్యానికి ధర్మానుసారం వచ్చి ఋత్విక్కులను, బ్రాహ్మణులను, పురోహితులను తనకు శ్రేయస్సు కలిగించేవిషయాలు అడిగేవాడు. వారు చెప్పినట్లు నడుచుకొనేవాడు. ప్రజాపాలనం, ధర్మం, యజ్ఞం చేయటం, శత్రువిజయం అనేవాటిని తెలుసుకొని సుహోత్రుడు, ధర్మానుసారం ధనం సంపాదింపగోరాడు. ఆయన ధర్మప్రకారం దేవతలను ఆరాధిస్తూ, బాణప్రయోగంతో శత్రువులను జయిస్తూ, తన గుణగణంతో సమస్తప్రాణులను సంతోషపెట్టాడు. మ్లేచ్ఛులు, ఆటవికులు లేని ఈ భూమండలాన్ని అనుభవించాడు. ఆయన కోసం మేఘాలు చాలా సంవత్సరాలు బంగారాన్ని కురిపించాయి. పూర్వం అక్కడ నదులు సువర్ణ రసంతో స్వేచ్ఛగా ప్రవహించాయి. ఆ నదులలో మొసళ్ళు, ఎండ్రకాయలు, చేపలు వివిధ జలచరాలు హిరణ్మయాలుగానే ఉండేవి. మేఘాలు కోరిన సమస్త వస్తువులను వెండి, బంగారు సామగ్రిని వర్షించేవి. అక్కడి దిగుడుబావులు క్రోశెడు మేర వెడల్పు (వ్యాసం) కలిగి ఉండేవి. వానిలో వేలకొలది బంగారు మొసళ్ళు, తాబేళ్ళు ఉండేవి వాటిని చూస్తే ఆ రోజులలో చాలా ఆశ్చర్యం కలిగేది. ఆ సుహోత్రుడు కురుజాంగల దేశంలో యజ్ఞం చేస్తూ అనంతమయిన ఆ బంగారం అంతా బ్రాహ్మణులకు పంచి పెట్టాడు. ఆయన వేలకొలది అశ్వమేధాలను, వంద రాజసూయాలను, పవిత్ర క్షత్రియ యజ్ఞాలను శ్రేష్ఠ సమృద్ధ దక్షిణలిచ్చి నిర్వహించాడు. ఆ రాజు నిత్యాలు, నైమిత్తికాలు, కామ్యాలు అయిన యజ్ఞాదులను నిరంతరం చేసి, కోరిన ఉత్తమ గతిని పొందాడు. సృంజయా! నీకంటే కూడా ఆ సుహోత్రుడు ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య ఐశ్వర్యాలలో, పుణ్యాత్ములలో శ్రేష్ఠుడు – ఆయన కూడా మరణించాడు. యజ్ఞాలు చేయని, దక్షిణలు ఇవ్వని నీ పుత్రునికంటే ఆయన చాలా పుణ్యాత్ముడు, కాబట్టి నీ పుత్రుని కోసం పరితాపపడకు.'

57. పౌరవుని అద్భుత దాన వృత్తాంతము.

నారదుడు చెప్పాడు – 'సృంజయా! పదిలక్షల తెల్ల గుర్రాలను దానం చేసిన పౌరవుడనే రాజు మృతుడయినట్లు విన్నాం. రాజర్షి చేసిన అశ్వమేధ యాగంలో దేశదేశాలనుంచి ఎంతోమంది వచ్చేవారు. వారిలో శిక్షాశాస్త్రాన్ని, ఆ యా దేశ లిపులను, యజ్ఞవిధులను చక్కగా తెలిసిన పండితులు ఉండేవారు. వేదవిద్యాధ్యయన విద్యలలో స్నాతకులయి

ఉదారులై చక్కగా కన్పించే విద్వాంసులకు ఆయన ఉత్తమాహారాన్ని వస్త్రాలను, ఇండ్లను, ఉత్తమ శయ్యలను, ఆసనాలను సమకూర్చేవాడు. నిత్య ప్రయత్న శీలులై బంగరు చూడామణులు గల్గి హారతులు చేతదాల్చిన నటులు, నర్తకులు, గాయకులు, క్రీడా పరులు తమతమ విద్యా నైపుణ్యంతో ఆ స్నాతకులను సంతోషపెట్టేవారు. ఆ పౌరవ రాజు చేసే ప్రతి యజ్ఞంలోనూ సమయానికి తగినట్లు అనేక దక్షిణలను ఇచ్చేవాడు. ఆయన మదమత్తాలై బంగారు రంగుగల పదివేల ఏనుగులను, ధ్వజాలు, పతాకాలు గల సువర్ణమయాలయిన రథాలను, సువర్ణాలంకారాలు దాల్చిన లక్షమంది కన్యలను దానం చేశాడు. ఆ దానం చేసిన కన్యలు రథాలు, అశ్వాలు, గజాలు, ఆరోహించి ఉన్నవారు. ఆ కన్యలతోపాటు ఆయన నూరు నూరు ఇండ్లను, పొలాలను, ఆవులను దానం చేశాడు. ఆ రాజు సువర్ణ మాలా విభూషితాలై, సమున్నతాలు అయిన కోటి గోవులను, వృషభాలను, వాటితోపాటు అనుచరులను దక్షిణగా ఇచ్చాడు. ఆ రాజు బంగారు కొమ్ముల తొడుగులు, వెండి గిట్టలు, దూడలు గల్గి, పితకటానికి కంచు కుండలతో, ఆవులను, దాసీదాసులను, గాడిదలను, ఒంటెలను దానం చేశాడు. విస్తారమయిన ఆ యజ్ఞంలో నానా విధరత్నాలను, నానావిధ భక్ష్యాలు గల అన్న పర్వతాలను దక్షిణగా ఆయన ఇచ్చాడు. ఆ యజ్ఞంలో పురాణ వేత్తలు ఆయన దానగాథలను గానం చేసేవారు. అంగాధీశుడు యజమాని అయిన ఆయన యజ్ఞాలు అన్నీ స్వధర్మానుసారం జరిగేవి. శుభకరాలు అయినవి. అవి ఒకదాని కంటే ఒకటి గుణవత్తరాలు, సర్వకామసిద్ధి ప్రదాలు. సృంజయా! పౌరవ రాజు ధర్మజ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో నీకంటే శుభకరుడు. ఆయన కూడా మరణించాడు. ఏ యజ్ఞం చేయనివాడు, దక్షిణలనీయని నీ పుత్రునికంటే శ్రేష్ఠ పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి శ్వైత్యా! సృంజయా! పుత్రశోకాతురుడివి కావద్దు.'

58. శిబి దాన మాహాత్మ్యము.

నారదుడు చెప్పాడు – 'సృంజయా! ఈ భూమండలమంతా చర్మంలాగా చుట్టివేసిన (స్వాధీనం చేసుకున్న) ఉశీనర పుత్రుడయిన శిబిమహారాజు కూడా మరణించాడని విన్నాం. ఆ శిబి చక్రవర్తి ముఖ్యులయిన శత్రువులను అందరినీ సంహరిస్తూ పర్వతాలు, ద్వీపాలు, సముద్రాలు, అడవులు గల భూమిని రథచక్ర ధ్వనితో ప్రతిధ్వనింపజేశాడు. ఆయన అనేకవిధాలయిన యజ్ఞాలను తగినంత దక్షిణాదానంతో చేశాడు. పరాక్రమవంతుడు, మేధావి, అయిన ఆ రాజు పుష్కలంగా సంపదను సంపాదించాడు. మూర్ధాభిషిక్తులయిన రాజులందరికీ యుద్ధంలో పూజ్యుడయిన వీరుడు అయ్యాడు. ఈ భూమండలాన్ని అతడు

జయించి అశ్వమేధయజ్ఞాలు చేశాడు. ఆయన చేసిన యజ్ఞాలు పుష్కల ఫలప్రదాలు, నిరాటంకాలయి జరిగాయి. ఆయన వేయికోట్ల సువర్ణ ముద్రలను దానం చేశాడు. ఏనుగులు, గుర్రాలు, పశువులు, ధాన్యాలు, మృగాలు, గోవులు, మేకలు, గొర్రెలతో గూడిన నానావిధ పవిత్ర భూములను ఆయన బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. ఉశీనరపుత్రుడయిన శిబి చక్రవర్తి ఎన్ని వర్షధారలో, ఆకాశంలో ఉన్న నక్షత్రాలు ఎన్నో, గంగానదిలో ఉన్న ఇసుక రేణువులు ఎన్నో, మేరు పర్వత శిలలు ఎన్నో, సముద్రంలో ఎన్ని రత్నాలు, జలచరాలు ఉన్నవో అన్ని ఆవులను దానం చేశాడు. ప్రజాపతి తన సృష్టిలో భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలాలలో శిబివలె కార్యభారాన్ని వహించగలిగే నరశ్రేష్ఠుడయిన రాజును గుర్తించలేదు. ఆయన చేసిన వివిధ యజ్ఞాలు ప్రాణుల సమస్త కాంక్షలు తీర్చేవి. సువర్ణ యూపస్తంభాలు, ఆసనాలు, గృహాలు, వాటిలో ఉన్నాయి. వాటికి సువర్ణ ప్రాకారాలు, తోరణాలు ఉన్నాయి. ఆయన యజ్ఞాల్లో అన్న పానాలు శుచిగా, రుచిగా ఉండేవి. పాలు, పెరుగు పెద్ద చెరువులులాగా ఉండేవి. అక్కడ వేలు లక్షల కొలది బ్రాహ్మణులు వివిధ ఆహారపదార్థాలు స్వీకరించి, సంతోషంతో మాటాడుకొనేవారు. ఆయన యజ్ఞశాలలలో పానీయాల నదులు, స్వచ్ఛమయిన అన్న పర్వతాలు ఉండేవి. ఆయన యజ్ఞంలో 'సుజనులారా! స్నానం చేయండి. మీకు ఇష్టమయిన పానీయాలు సేవించండి, ఉత్తమాహారం స్వీకరించండి.' అనే మాటలు నిరంతరం వినిపించేవి. ఆయన పుణ్యకార్యాలకు సంతుష్టుడయి రుద్రుడు 'రాజా! నీ దానాలు, శ్రద్ధ, కీర్తి, ఉత్తమ కర్మలు అక్షయంగా ఉంటాయి. నీ వాక్యానుసారం సమస్త ప్రాణులు నిన్ను ప్రేమిస్తాయి. అంతంలో నీకు ఉత్తమ స్వర్గ ప్రాప్తి కలుగుతుంది.' అని వరం ఇచ్చాడు. ఇష్టమయిన ఈ వరాలను పొంది, శిబి చక్రవర్తి మరణానంతరం స్వర్గాన్ని అలంకరించాడు. సృంజయా! నీకంటే ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో ఉత్తముడయిన ఆయన మరణించాడు. యజ్ఞాలు చేయని, దానాలు ఇవ్వని నీ పుత్రునికంటే పుణ్యతరుడు. శ్వేతపుత్రా ! ఆ పుత్రుని కోసం పరితాపం చెందకు.'

59. శ్రీరామచంద్రుని చరిత్రము

నారదుడు చెప్పాడు - 'సృంజయా! దశరథపుత్రుడు శ్రీరామచంద్రుడు కూడా పరలోకానికి వెళ్ళాడని విన్నాం. ఆయన తండ్రి ఔరసపుత్రుని వలె ప్రజలను ఆనందింపజేశాడు. మహాతేజస్వి అయిన ఆయనలో లెక్కలేనన్ని సుగుణాలు ఉన్నాయి. రాముడు తండ్రిఆజ్ఞానుసారం భార్యతో కూడా పదునాల్గు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసం చేశాడు.

ఆయన అరణ్యంలోని తపస్సులను రక్షించటానికి పదునాల్గువేలమంది రాక్షసులను సంహరించాడు. రాముడు అరణ్యంలో ఉన్నప్పుడే రావణుడు అనే రాక్షసుడు సోదరునితో కూడా ఆయనను మోసగించి, ఆయన భార్య సీతాదేవిని అపహరించాడు.

మనస్సును రమింపజేసే తన భార్యను 'రాక్షసుడు అపహరించాడు' అని జటాయువు చెప్పగా విని శోకసంతప్తుడు, ఆతురుడయి వానరరాజు అయిన సుగ్రీవుని వద్దకు వెళ్ళాడు. రాముడు ఆ సుగ్రీవునితోను మహాబలులయిన వానరులతో, కలిసి బయలుదేరి వచ్చి సముద్రం మీద సేతువును నిర్మించి, సముద్రం అవతలి ఒడ్డుకు చేరారు. అక్కడ యుద్ధంలో పులస్త్య పౌత్రుడయిన కుంభకర్ణుడు మొదలయిన వారిని మిత్రులు, బంధు సమూహంతో కూడా సంహరించాడు. మాయావి, మహా ఘోరమయినవాడు లోక కంటకుడు, శత్రువులకు అజేయుడు, పులస్త్య పౌత్రుడు

తప్పు చేసిన రావణుని క్రుద్ధుడయిన రాముడు రుద్రుడు పూర్వం అంధకుని వధించినట్లు యుద్ధంలో వధించాడు. దేవదానవులకు వధింప వీలుగాని వాడై, దేవతలను, బ్రాహ్మణులను కంటకం వలె బాధించిన ఆ పౌలస్త్యుని రాముడు యుద్ధంలో సగణంగా సంహరించాడు.

అక్కడ యుద్ధంలో శత్రువును సంహరించి భార్యాయుక్తు డయ్యాడు. తరువాత ధర్మాత్ముడయిన విభీషణుని లంకాధిపతిని చేశాడు. వీరుడయిన రాముడు భార్యతో, వానరులతో కలసి విరాజిల్లే పుష్పక విమానం ఎక్కి, అయోధ్యా నగరానికి వచ్చాడు. రాజా! అయోధ్యా నగరంలో ప్రవేశించి మహాయశస్వి శ్రీరాముడు అక్కడ తల్లుల, మిత్రుల, మంత్రుల, ఋత్విక్కుల పురోహితుల సేవలో నిరంతరం నిమగ్ను డయ్యాడు. అప్పుడు మంత్రులు ఆయనను పట్టాభిషిక్తుని చేశారు. ఆయన వానరేంద్రుడయిన సుగ్రీవుని, అంగదునితో పాటు హనుమంతుని వీడ్కొని, సోదరులయిన భరతశత్రుఘ్నులను, లక్ష్మణుని ఆదరిస్తూ, సీతాదేవి గౌరవిస్తుండగా ఆనందంగా చతుఃసముద్ర ముద్రితమయిన భూమిని పరిపాలించాడు.

ప్రజలను అనుగ్రహించే ఆయనను దేవతలు పూజించారు. దేవతల చేత, ఋషి సమూహాల చేత సేవితుడయిన ఆయన కీర్తి, సమస్త జగత్తును వ్యాపించింది. సర్వప్రాణులను దయతోచూచే ఆయన యథావిధిగా రాజ్యాన్ని పొంది, ప్రజలను ధర్మానుసారం పరిపాలించాడు. మహా యజ్ఞాలయిన రాజసూయాశ్వమేధాలను, నిరాటంకంగా చేశాడు. ఆ ప్రభువు హవిస్సుతో దేవేంద్రునికి ఆనందం కలిగించాడు. ఆ రామరాజు సర్వగుణ సంపన్నంగా ఇతర యజ్ఞాలు అనేకం నిర్వహించాడు. శ్రీరాముడు నిరంతరం సద్గుణ సంపన్నుడయి తన తేజస్సుతో ప్రజ్వలిస్తూ ఆకలి దప్పులను జయించాడు. ప్రాణుల సర్వరోగాలను పోగొట్టాడు. దశరథనందను డయిన శ్రీరాముడు తన మహాతేజస్సుతో సర్వప్రాణుల కన్న అధికమయిన తేజస్సుతో విరాజిల్లాడు. శ్రీరాముడు రాజ్యం చేస్తుండగా ఋషులు, దేవతలు అందరూ ఏకమయి ఈ భూమిమీద నివసించారు. ఆయన రాజ్యం

చేసే సమయంలో ప్రాణులలోని ప్రాణాపాన సమానాది ప్రాణవాయువులు క్షీణించలేదు. ఈ నియమంలో ఎలాంటి తారుమారు జరగలేదు. యజ్ఞాలలో, అగ్నిహోత్ర గృహాలలో అగ్నిదీప్తులు ప్రజ్వరిల్లాయి. అప్పుడు ఎలాంటి అనర్థాలు జరగలేదు. ప్రజలందరూ దీర్ఘాయువులుగా ఉన్నారు. యువకుడు ఎవ్వడూ మరణించలేదు. నాలుగు వేదాల స్వాధ్యాయంతో దేవతలు, పితృదేవతలు పరమానంద భరితులయి హవ్యకవ్యాలను అందుకొంటున్నారు. అంతటా ఇష్టాపూర్తాలు (యజ్ఞయాగాదులు, వాపీ కూప తటాక వనాది నిర్మాణాదులు) చక్కగా జరిగాయి. ఏ దేశంలో గూడా తేళ్ళు, దోమలు లేవు. క్రూరమృగాలు, పాములు లేవు. ప్రాణధారులు నీటి గండం పాలు కాలేదు. అగ్ని ప్రమాదాలు లేవు. అకాల మరణాలు లేవు. ఆ కాలంలో అధర్మాసక్తి కలవారు గాని, లుబ్ధులుగాని, మూర్ఖులుగాని లేరు. సర్వవర్ణాలవారు తమకు నిర్ణీతమయిన యజ్ఞాది కర్మానుష్ఠానపరులయ్యారు. పూర్వం జనస్థానంలో రాక్షసులు సర్వనాశనం చేసిన స్వధా పూజలను శ్రీరామచంద్రుడు రాక్షసులను సంహరించి, మరలా కొనసాగింపజేశాడు. దేవతలకు పితృదేవతలకు హవ్యకవ్యాలను సమర్పింపజేశాడు. శ్రీరాముని రాజ్యకాలంలో ఒక్కొక్క పురుషునికి వేయి మంది పుత్రులు కలిగారు. వారిలో ప్రతి ఒక్కరూ వెయ్యేండ్లు బ్రతికారు. పెద్దవారు, ఎవ్వరూ చిన్నవాళ్ళకు తద్దినాలు పెట్టలేదు.

శ్రీరామచంద్రుని రాజ్యంలో దొంగ భయంగాని, రోగ బాధలు గాని, వివిధమయిన ఉపద్రవాలు గాని కలుగలేదు. కరువు, వ్యాధులు, అనావృష్టి, భయాలు ఎక్కడా లేవు. సమస్తలోకమూ సుఖ పూర్ణమూ, ప్రసన్నమయి కన్పించింది. ఈ రీతిగా శ్రీరాముడు రాజ్యం చేసే కాలంలో సర్వజనులు సుఖించారు.

శ్రీరామచంద్రుడు శ్యామవర్ణుడు, యువకుడు, ఎర్రజీరల కన్నులు గలవాడు, మదగజ గమనం గలవాడు, మోకాలివరకు పొడవయిన చేతులు గలవాడు. అందమయిన బుజాలు గలవాడు. ఎగుభుజాలు గలవాడు, మహాబలుడు, సర్వప్రాణులకు మనోభిరాముడు. పదకొండు వేల సంవత్సరాలు రాజ్యం చేశాడు. శ్రీరామచంద్రుని శాసనకాలంలో ప్రజలందరూ రామా, రామా, రామా అనే నానా సందర్భాలలో మాట్లాడుకొనేవారు. శ్రీరాముని కారణంగా జగత్తు అంతా రామమయం అయింది. తరువాత ఆయన సమయానుసారం తనకు, తనసోదరులకు, ప్రతిఒక్కరికీ ఇద్దరు ఇద్దరు పుత్రులు కలుగగా ఎనిమిది రాజవంశాలను స్థాపించి, చతుర్వర్ణ ప్రజలను తనతో గూడా స్వధామానికి తీసుకుపోయాడు. సృంజయా! ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య ఐశ్వర్యాలనే నాలిగింటిలో నీకంటే చాలా మంగళకరుడయిన ఆయన కూడా దేహం విడిచాడు. ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏ దక్షిణా ఇవ్వని నీ పుత్రునికంటే సమధిక పుణ్యమూర్తి కాబట్టి ఆ పుత్రునికోసం విలపించకు.'

60. భగీరథమహారాజ చరితము.

నారదుడు చెప్పాడు - సృంజయా! భగీరథుడు అనే రాజు మరణించాడు. అని వింటాం.

ఆయన తన పూర్వులను పాపలోకాల నుండి పరిరక్షించటానికి గంగానదిని భూమి మీదికి అవతరింపజేశాడు. మహాత్ముడయిన ఆ రాజు బాహుబలానికి ఇంద్రుడు ప్రీతుడయ్యాడు. ఉత్తమ దక్షిణ లిచ్చి, హవిస్సులతో, మంత్రోచ్చారణతో సుసంపన్నమయిన నూరు అశ్వ మేధ యజ్ఞాలు చేసి, దేవతలకు సంతోషం కలిగించాడు. ఆయన చేసిన యజ్ఞాలలో సురపతి అయిన ఇంద్రుడు సోమరసాన్ని త్రాగి, మత్తుడయి బాహుబలంతో వేలకొలది అసురులను జయించి, లోకపూజితుడయ్యాడు.

ఆ భగీరథుడు యజ్ఞం చేసే సమయంలో గంగానది రెండు ఒడ్డుల యందు బంగారు ఇటుకలతో స్నానఘట్టాలు నిర్మింపజేశాడు. ఇంతేకాక ఆయన అనేక రాజులను, రాజపుత్రులను జయించి, వారి భవనాల్లోనుంచి సువర్ణమయాలంకార విభూషితులయిన కన్యలను తెచ్చి, బ్రాహ్మణులకు కన్యాదానం చేశాడు. ఆ రాజకన్యలు అందరూ రథాలలో కూర్చుని ఉన్నారు. ఆ రథాలు అన్నింటికీ నాలుగు నాలుగు గుర్రాలు కట్టి ఉన్నాయి. ప్రతి రథానికి నూరేసి ఏనుగులున్నాయి. అవి అన్నీ రత్నాలంకారశోభితాలయి ఉన్నాయి. ప్రతి ఏనుగును అనుసరించి, వేయి గుర్రాలు, ప్రతిగుర్రం వెంట నూరు గోవులు, ఆవుల వెనుక మేకలు, గొర్రెలు వెళ్ళాయి. భగీరథమహారాజు సమృద్ధిగా దక్షిణలిస్తూ గంగా తీరంలో నివసించాడు. అందువల్ల ఆయన దాన సంకల్పం చేసే సమయంలో వదలిన ప్రవాహం ఆక్రమించగా గంగాదేవి మిక్కిలి వ్యథచెంది సమీపంలో ఉన్న రాజు తొడమీద కూర్చున్నట్లున్నది. ఆ రీతిగా భగీరథుని పుత్రిక కావటం వల్ల గంగకు భాగీరథి అనే పేరు వచ్చింది. ఆయన తొడమీద కూర్చోటం వల్ల 'ఊర్వశి' అనే పేరు కలిగింది. ఆ రాజుకు పుత్రిక అయి ఆయన్ను నరకం నుంచి రక్షించటం వల్ల పుత్రుడు కూడా అయింది.

సూర్యునివలె తేజోవంతులు, మధురంగా మాట్లాడే గంధర్వులు పితరులు, దేవతలు, మనుష్యులు వింటూండగా ఈ గాధను గానం చేశారు. ఇక్ష్వాకు వంశీయుడయిన భగీరథుడు సమృద్ధమయిన దక్షిణలతో యజ్ఞం చేయగా సముద్రానికి వెళ్ళే గంగాదేవి ప్రభువయిన ఆయనను తండ్రిగా వరించింది. ఆయన చేసే యజ్ఞభూమిని ఇంద్రునితో గూడా దేవతలు అలంకరించారు. హవిస్సులను చక్కగా స్వీకరించారు. ఆ యజ్ఞం ఎలాంటివిఘ్నాలు లేకుండా, ఏబాధా లేకుండా జరిగింది. ఏ విప్రుడు ఎక్కడెక్కడ దేన్ని దేన్ని తనకిష్టమయి ఇమ్మని అడిగితే ప్రీతితో భగీరథుడు దాన్ని వారికి ఇచ్చాడు. ఎవనికి

ఏది ఇష్టమయిందో అది ఆయనకు ఇవ్వరానిది కాలేదు. బ్రాహ్మణానుగ్రహం వల్ల ఆ రాజు స్వర్గానికి వెళ్ళాడు. సూర్యుని, ఆయనలోని అంతర్యామి పురుషుని పొందటానికి ద్వారాలయిన కర్మ యజ్ఞ, యోగయజ్ఞాలను సూర్యకిరణాలను పానం చేసే మహర్షులు సేవించాలి. కాని ఆ ప్రయోజనాన్ని పొందటానికి వారు భగీరథునే భావించ ఇష్టపడతారు. సృంజయా! ఆయన ధర్మజ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో నీకంటే గొప్పవాడు. ఏ యజ్ఞం చేయనివాడు. ఏ దక్షిణా ఈయని నీ పుత్రునికంటే మహోత్తమపుణ్యవంతుడు. అలాంటి పుత్రునికోసం సంతాపం చెందవద్దు.'

61. దిలీప మహారాజు గొప్పతనము

నారదుడు చెప్పాడు - 'సృంజయా! ఇలబిలుని పుత్రుడు దిలీపమహారాజు మరణించాడని వింటాం. ఆ రాజు చేసిన వందలకొలది యజ్ఞాలలో లక్షల కొలది బ్రాహ్మణులు నియుక్తులయ్యారు. వారందరూ వేదాలలోని కర్మకాండ, జ్ఞాన కాండలలోని తాత్పర్యం తెలిసినవారు, యజ్ఞాలు చేసినవారు, పుత్ర పౌత్రులు గలవారు. ఆ భూపతి తాను చేసిన మహాయజ్ఞంలో ధన ధాన్యాదులతో సమృద్ధమయిన ఈ భూమిని అంతను బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. దిలీపుని యజ్ఞంలో సువర్ణమమయిన మార్గం ఏర్పరచారు. అది ధర్మసంపాదితపుణ్య మార్గంగా భావించి, ఇంద్రునితో గూడా దేవతలు వచ్చారు. అక్కడ పర్వత సమానాలయిన ఏనుగులు వేలకొలది వెళ్ళుతున్నాయి. ఆ యజ్ఞమంటపం అంతా సువర్ణ నిర్మితం. ఆ యజ్ఞంలో వివిధ రసాల ప్రవాహాలు, పర్వతాలంత ఎత్తయిన భక్ష్యాలు ఉన్నవి. బంగారపు యూపస్తంభాలు పొడుగాటి చేతులను బాగా చాచి, గుండ్రంగా చేసి అరచేతులతో కలిపి పట్టుకో దగినంత లావు ఉన్నాయి. సువర్ణ చషాల ప్రచషాలాలు ఆ యూపస్తంభాల మీద వలయాకారంగా ఉన్నాయి. వాటిమీద పదమూడు వేలమంది అప్సరసలు నృత్యం చేస్తున్నారు. (యజ్ఞంలోని యూపస్తంభంమీద ఉంటే వలయాకార చక్రాన్ని చషాలం అంటారు. వాటిల్లో ఉత్కృష్టమయింది ప్రచషాలం) ఆ యజ్ఞంలో విశ్వావసువు సంతోషంతో స్వయంగా వీణను వాయిస్తాడు. అది చూచి దిలీప మహారాజును సర్వప్రాణులు సత్యవ్రతుడని భావించాయి. ఆ రాజు నివాసానికి వచ్చిన అతిథులు 'రంగఖాండివా లనే లడ్డులు, వివిధ ఆహార పదార్థాలను భుజించి మత్తుతో మార్గాల్లోనే పడుకొంటారు. ఈ విషయంలో ఇతర రాజులు ఆయనకు సాటిరారు. ఇది చాలా అద్భుతం అని నా ఉద్దేశ్యం. నీళ్ళల్లో ఆయన రథంమీద ఉండి యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు రథం చక్రాలు నీటిలో మునుగవు. దృఢమయిన ధానుష్కుడు, సమృద్ధిగా దక్షిణలిచ్చేవాడు,

సత్యవాది అయిన దిలీపుని చూసిన మానవులు కూడా స్వర్గాధికారులు అవుతారు. ఖట్వాంగుడనే మరోపేరు గల దిలీపుని నివాసంలో స్వాధ్యాయ ధ్వని, అల్లెత్రాటి ధ్వని, త్రాగండి, తినండి, అన్నం గ్రహించండి అనే అయిదు ధ్వనులు ఏ సమయంలోనూ తగ్గవు. సృంజయా! ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో నీకన్నా సమధికుడయిన ఆయనా మరణించాడు. యజ్ఞాదులు చేయని, దక్షిణలు ఇవ్వని నీ కుమారుని కంటే చాలా గొప్పవాడు. కాబట్టి సృంజయా! పుత్రునికోసం పరితాపం చెందకు.'

62. మాంధాత మహత్త్వము.

నారదుడు చెప్పాడు – 'సృంజయా! యువనాశ్వుని పుత్రుడయిన మాంధాత మహారాజు మరణించాడని వింటాం. ఆ రాజు దేవతలు, అసురులు, మానవులు గల ముల్లోకాలను జయించాడు. పూర్వకాలంలో అశ్వినీ దేవతలు, అతనిని పితృగర్భం నుంచి తీశారు. వెనకటి కాలంలో ఒకనాడు యువనాశ్వ మహారాజు అడవికి వేటకు వెళ్ళాడు. ఆయన గుర్రం అలిసిపోయింది. ఆయన దప్పిక గొన్నాడు. ఒకచోట పాగ కన్పించింది. అక్కడికి వెళ్ళాడు. అక్కడ యజ్ఞమండపానికి చేరాడు. అక్కడ ఒక పాత్రలో నేతితో కలిసిన మంత్రపూతమయిన జలం ఆయన త్రాగాడు. ఆ జలం యువనాశ్వుని కడుపులో శిశువు కావటం చూసి, దేవతల వైద్యులయిన అశ్వినీ దేవతలు ఆయన గర్భం నుంచి బాలుని బయటకు తీశారు. తండ్రి ఒడిలో ఉన్న దేవవర్చసుడయిన ఆ బాలుని చూసి, దేవతలు, 'ఈతడు ఎవరి పాలు త్రాగుతాడు!' అని వారిలో వారు అనుకొన్నారు. 'ఇతడు మొదట నా దగ్గరే పాలు త్రాగుతాడు!' అని ఇంద్రుడు అన్నాడు. అప్పుడు ఇంద్రుని వ్రేళ్ళనుండి అమృతమయమయిన క్షీరం వచ్చింది. దయతో ఇంద్రుడు నావద్ద పాలు త్రాగుతాడు అని అనటం వల్ల ఆ బాలునికి 'మాంధాత' అని అద్భుతమయిన పేరు పెట్టారు. అప్పుడు మహాత్ముడయిన ఆ మాంధాత నోటిలో ఇంద్రుని చేతినుండి పాలు నేతుల ధారలు స్రవించాయి. ఆ బాలకుడు ఇంద్రునిచేతిని త్రాగి, దినదినమూ పెరుగసాగాడు. ఆయన పన్నెండు దినాలలో పన్నెండేండ్ల బలిష్ఠుడు అయ్యాడు. రాజయిన తరువాత మాంధాత ఈ సమస్త భూమండలాన్ని ఒక్కదినంలో జయించాడు. మాంధాత ధర్మాత్ముడు, ధీరుడు, వీరుడు, ఆడిన మాట తప్పనివాడు, ఇంద్రియాలను జయించినవాడు, మానవేంద్రుడయిన ఆయన జనమేజయుని, సుధన్వుని, గయుని, పూరుని, బృహద్రథుని అసితుని, నృగుని జయించాడు. సూర్యుడు ఉదయించే చోటునుంచి అస్తమించే చోటు వరకు (ఉదయాచలం నుంచి అస్తాచలం వరకు) ఉండే సమస్తభూమిని

మాంధాతృక్షేత్రం అంటారు.

రాజా! ఆయన నూరు అశ్వమేధయాగాలు, నూరు రాజసూయ యజ్ఞాలు చేశాడు. నూరు యోజనాల విస్తారమయిన రోహిత దేశాన్ని, మత్స్యదేశాన్ని బంగారు గనులతో గూడా బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. మంచి రుచికరమయిన నానావిధాలయిన భక్ష్య, భోజ్య లయిన అన్నపర్వతాలను అసంఖ్యాక బ్రాహ్మణులే కాక ఇతరులు ఎందరో భుజించేవారు. అయినా ఆహార పదార్థాలు తరగలేదు కాని జనం మాత్రం తగ్గారు. అక్కడ భక్ష్యాలు, అన్నపానాల సమూహాలు, అన్న పర్వతాలు విరాజిల్లాయి. ఆ అన్న పర్వతాలను తేనె, పాలనదులు చుట్టుముట్టి ఉన్నాయి. ఆ అన్న గిరులకు నాలుగు వైపులా నేతి సరస్సులు, పప్పు బావులు ఉన్నాయి. అక్కడ ఉన్న అనేక నదులలో నురుగుకు బదులు పెరుగు, నీటికి బదులు బెల్లం పానకం ప్రవహిస్తున్నాయి. ఆయన యజ్ఞాలకు దేవతలు, అసురులు, నరులు యక్షులు, గంధర్వులు, ఉరగులు, పక్షులు, వేదవేదాంగాల అంతుచూచిన బ్రాహ్మణులు, ఋషులు, వచ్చారు. ఆ వచ్చినవారిలో పండితులు కానివారు లేరు. ఆ మాంధాత మహారాజు సర్వసంపదలతో అంతటా నిండిఉన్న సముద్రం హద్దుగాకల భూమిని అంతను బ్రాహ్మణులకు దానం చేసి, సూర్యుని వలె అస్తమించాడు. ఆయన తన కీర్తిని సర్వదిక్కుల యందు వ్యాపింప జేసి, పుణ్యలలోకాలకు వెళ్ళాడు. స్ృంజయా! నీకన్నా ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో సమధికుడు, ఏ యజ్ఞమూ చేయని, ఏ దక్షిణా ఈయని నీ పుత్రునికంటే మహా పుణ్యాత్ముడయిన ఆయన మరణించాడు. స్ృంజయా పుత్రునికోసం, సంతాపం చెందకు.'

63. యయాతి చరిత్ర.

నారదుడు చెప్పాడు – 'స్ృంజయా! యయాతి మహారాజు కూడా మరణించాడని వింటాం. ఆయన నూరు రాజసూయాలు, నూరు అశ్వమేధాలు, వేయి పుండరీక యాగాలు, నూరు వాజపేయాలు, వేయి అతిరాత్రయాగాలు, వేయి చాతుర్మాస్యలు, అగ్నిహోమాలు, వివిధ సత్రయాగాలు సమృద్ధమయిన దక్షిణలతో చేశాడు. ఈ భూమి మీద బ్రాహ్మణద్రోహుల వద్ద ఉన్న ధనాన్ని అంతను లాక్కొని ఆయన బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చాడు. యజ్ఞాలు చేస్తున్న పుణ్యాత్ముడయిన, యయాతి మహారాజుకు నదులలో మహా పుణ్యప్రదఅయిన సరస్వతీ నది, సముద్రాలు పర్వతాలతో కూడా సరస్సులు నేతిని, పాలను పిదికి ఇచ్చాయి. దేవాసుర సంగ్రామం ప్రారంభం కాగా యయాతి దేవతలకు సహాయం చేసి, నానావిధాలయిన యజ్ఞాలను పరమాత్మనుద్దేశించి చేశాడు. ఈ భూమిని అంతను నాలుగు భాగాలు చేసి

ఋత్విక్కు, అధ్వర్యువు, ఉద్గాత, హోత అనే యజ్ఞ నిర్వాహకులయిన బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. శుక్రపుత్రిక దేవయానియందు శర్మిష్ఠయందు, ధర్మానుసారం ఉత్తమ సంతానం కన్నాడు. దేవసమానుడయిన ఆయన ఇంద్రతుల్యుడయి సమస్త దేవతల వనాల్లో స్వేచ్ఛగా విహరించాడు. సర్వవేదవేత్త అయిన ఆయన కామోపశమాన్ని పొందనప్పుడు ఆ రాజు ఈగాథను పలికి భార్యాసహితుడయి అడవులకు వెళ్ళాడు. **ఈ సమస్త భూమిమీద ఉండే ధాన్యం, యవలు, బంగారం, పశువులు, స్త్రీలు మొదలయిన భోగ్య పదార్థాలు అన్నీ కూడా ఒక్క పురుషునికి కూడా సంపూర్ణ సంతోషదాయకాలు కాలేవు. అది తెలుసుకొని మనస్సును శాంతింపజేసుకోవాలి.** ఇలా యయాతి మహారాజు కోరికలను వదలి, ధీరుడయి, పూరువు అనే కుమారుని రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి, అడవులకు వెళ్ళాడు. స్ంజయా! నీకంటే కూడా ధర్మ, జ్ఞాన, వైరాగ్య, ఐశ్వర్యాలలో మహోత్తముడు, ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏదక్షిణా ఈయని నీ పుత్రుని కంటే పుణ్యాతరు డయిన ఆ యయాతి మహారాజు కూడ మరణించాడు. కాబట్టి పుత్రుని కోసం సంతాపం చెందకు.

64. అంబరీష చరిత్రము.

నారదుడు చెప్పాడు – 'స్ంజయా! నా భాగుని పుత్రుడయిన అంబరీషుడు మృతుడయినాడని వింటాం. ఆయన వేలకొలది రాజులను ఒక్కడే ఎదిరించి, యుద్ధం చేశాడు. అస్త్రయుద్ధవేత్తయిన శత్రువులు, అమంగళకరమయిన నిందావచనాలు పలుకుతూ చుట్టుముట్టారు. అయినా ఎలాంటి వ్యథచెందని ఆరాజు బలం, ఒడుపు, యుద్ధవిద్య, అస్త్రబలంతో ఆ వైరుల గొడుగులను, ఆయుధాలను, ధ్వజాలను, రథాలను, ప్రాసములను విచ్ఛిన్నం చేశాడు. అప్పుడు శత్రురాజులు ప్రాజితులయి, ప్రాణరక్షణకాంక్షతో కవచాలను విడిచి, శరణాగతరక్షు డయిన ఆయనను 'మేము నీవాళ్ళం' అని శరణుపొందారు. అనఘా! ఆయన వారిని లొంగదీసుకొని, ఈ భూమిని అంతను జయించి, వందలకొలది యజ్ఞాలను యథావిధిగా చేశాడు. ఆ యజ్ఞంలో సర్వపదార్థాలతో సంపన్నమయిన ఆహారాన్ని ఇతర జనులు నిరంతరం భుజించారు. గొప్పగా పూజింపబడి, బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు సంతృప్తులయ్యారు. లడ్లు, పూరీలు, అరిసెలు, చక్కిలాలు, పెరుగుతో కలిపిన వేలపిండి, వేయించిన యవలు, లావు ద్రాక్షలు, చక్కగా వండిన అన్నాలు, పప్పులు, మద్యాలు, తీపికలిసిన రొట్టెలు, రాగఖాండవాలనే మధురపదార్థాలు, పానకాలు, మృదువై, సువాసన గల మృష్టాన్నాలు, నేయి, తేనె, పాలు, రుచికరమయిన పెరుగులు, పండ్లు, దుంపలు ఆ యజ్ఞాలలో బ్రాహ్మణులు భుజించారు. మత్తు కలిగించే పదార్థాలు పాపంకలిగిస్తాయని

తెలిసికూడా పానాసక్తులు తమకు సుఖకరాలని భావించి పాటలు, వాద్యధ్వనులు వింటూ ఇష్టం వచ్చినట్లు త్రాగారు. అక్కడ మదపరవశులయి సంతోసంతో త్రాగుబోతులు వేలకొలది అంబరీషుని స్తోత్రంతో గూడిన గాథలను పాడుతూ, చదువుతూ నాట్యం చేశారు. ఆ యజ్ఞాలలో అంబరీషుడు పదిలక్షల మంది యజ్ఞకర్త లయిన బ్రాహ్మణులకు పదిలక్షల మంది బ్రాహ్మణులనే దక్షిణగా ఇచ్చాడు. ఆ రాజులందరు బంగరు కవచధారులు, తెల్ల గొడుగులతో నిండిన వారు, బంగారు రథాలను ఎక్కినవారు. తమను అనుసరించే సేవకులతో, తదితర సామగ్రితో కూడి ఉన్నారు. సువిశాలమయిన ఆ యజ్ఞం చేస్తూ ఆయన పట్టాభిషిక్తు లయిన రాజులను, వందల కొలది రాజపుత్రులను, దండకోశసమూహాలతో బ్రాహ్మణులకు దక్షిణగా ఇచ్చాడు. 'అంబరీషుడు అపరిమిత దక్షిణలతో యజ్ఞాలు చేసినట్లు పూర్వం ఎవరూ చేయలేదు. ఇక ముందు చేయబోరు' అని సంతృప్తులయిన మహర్షులు తమ ఆమోదం తెలిపారు. స్ంజయా! అలాంటి ఆ అంబరీషుడే మృతిజెందాడు. ఆయన ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏ దక్షిణా ఈయని నీ పుత్రుని కంటే గొప్ప పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి పుత్రుని కోసం పరితాపం చెందకు.'

65. శశబిందు చరితము

నారదుడు చెప్పాడు - 'స్ంజయా! శశబిందువు అనే రాజు మృతిజెందాడు అని వింటాం. ఆయన శ్రీమంతుడు. సత్యమే పరాక్రమంగా గలవాడు. ఎన్నో యజ్ఞాలు చేశాడు. ఆ మహాత్మునికి లక్షమంది భార్యలు ఉన్నారు. ఒక్కొక్క భార్యయందు వేయిమంది చొప్పున పుత్రులు కలిగారు. ఆ కుమారులు అందరూ పరాక్రమవంతులు, వేద పారంగతులు, వారు రాజులు అయిన తరువాత పదిలక్షల యజ్ఞాలు చేయాలని సంకల్పించారు. ముఖ్యమయిన యజ్ఞాలు చేశారు. శశబిందుకుమారులు అందరూ సువర్ణకవచాలు దాల్చినవారు. అందరూ ఉత్తమధానుష్కులు. అందరూ అశ్వమేధయాగాలు చేశారు. ఆ శశబిందుడు అశ్వమేధ యాగంలో ఆ కుమారుల నందరిని బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చాడు. వారిలో ఒక్కొక్కరిని నూరేసి రథాలు, ఏనుగులు, వెంబడించి వెళ్ళాయి. ఆ సమయంలో ప్రతి రాజపుత్రునితో పాటు సువర్ణభూషణాలంకృతులయిన నూరుగురు కన్యలు వెళ్ళారు. ఒక్కొక్క కన్యతో నూరేసి ఏనుగులు, ఒక్కొక్క ఏనుగుతో నూరు రథాలు వెళ్ళాయి. ప్రతి రథంతోపాటు బలిష్ఠాలు, బంగరు మాలికలు గల నూరు అశ్వాలు, ప్రతి అశ్వంతో వేయి గోవులు, ప్రతి ఆవుతో ఏబది గొర్రెలు వెళ్ళాయి. మహాయజ్ఞ మయిన అశ్వమేధంలో మహాత్ము డయిన శశబిందుడు 'బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చిన ఈధనం చాలదు' అని అనుకొన్నాడు. అశ్వమేధం

అనే మహాయజ్ఞంలో వృక్షాలతో చేసిన యూపాలు ఎన్ని ఉన్నాయో, చివరికి అన్ని సువర్ణయూపస్తంభాలు ఉన్నాయి. భక్ష్యాలు, అన్నపానాల పర్వతాలు ఒక క్రోసు ఎత్తుగా చేసిపెట్టారు. రాజు అశ్వమేధయాగం పూర్తి అయిన తరువాత పదమూడు పర్వతాలు వాటిల్లో మిగిలాయి. సంతోషంతో పుష్టిగా ఉన్న జనులతో నింపి, ఎలాంటి విఘ్నాలు, ఎలాంటి లోపాలు, రోగాలు లేని ప్రాణులతో ఈ భూమిని శశబిందుమహారాజు చిరకాలం అనుభవించి స్వర్గానికి వెళ్ళాడు. సృంజయా! ధర్మజ్ఞాన, వైరాగ్య ఐశ్వర్యాలలో నీకంటే శుభకరుడయిన ఆయన మరణించాడు. ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏ దక్షిణ ఈయని నీ పుత్రునికంటె ఆయన చాలా రెట్లు పుణ్యాత్ముడు. పుత్రుని కోసం సంతాపం చెందకు.'

66. గయ మహారాజు చరితము.

నారదుడు చెప్పాడు - 'సృంజయా! అమూర్తరయసుని పుత్రుడయిన గయుడు మృతుడని వింటాం. ఆ రాజు నూరు సంవత్సరాల కాలం హోమం చేయగా మిగిలిన అన్నాన్నే భుజించాడు. ఇందుకు ప్రసన్నుడయి అగ్నిదేవుడు ఆయనకు వరం ఈయదలచాడు. అగ్నిదేవుని ఆజ్ఞానుసారం గయుడు ఈ రీతిగా వరం అడిగాడు. 'పావకా! తపస్సుతో బ్రహ్మచర్యంతో, వ్రతంలో, నియమంతో, గురువుల అనుగ్రహం వల్ల వేదాలను తెలుసుకొనగోరుతున్నాను. ఇతరులను హింసించకుండా అక్షయమయిన ధనం లభించాలని కోరుతున్నాను. విప్రులకు దానం చేసే నాకు నిత్యం శ్రద్ధ కలగాలి. నా వర్ణానికే సంబంధించిన పతివ్రతలయిన కన్యల యందు నాకు పుత్రసంతతి కలగాలి. అన్నదానం చేసేటప్పుడు నాకు శ్రద్ధ సడలకుండాలి. నా మనస్సు నిరంతరం ధర్మాసక్తం అయి ఉండాలి. నేను చేసే ధర్మకార్యాలలో ఎలాంటి విఘ్నమూ కలుగకుండాలి.' 'అలాగే అవుతుంది.' అని చెప్పి అగ్నిదేవుడు అక్కడే అంతర్ధానం చెందాడు. గయుడు వాటిని అన్నింటిని పొంది, ధర్మానుసారం శత్రువులను జయించాడు. ఆ రాజు సముచిత సమయంలో నూరు సంవత్సరాల కాలం శ్రద్ధాపూర్వకంగా దర్శం, పౌర్ణమాసం, అగ్రాయణం, చాతుర్మాస్యం మొదలయిన నానావిధ యజ్ఞాలను చేశాడు. వాటిల్లో సమృద్ధిగా దక్షిణలను ఇచ్చాడు. వంద సంవత్సరాల కాలం ఆ రాజు ప్రతిరోజూ ప్రాతఃకాలంలో లేచి, ఒక లక్ష అరువది వేల గోవులను, పదివేల అశ్వాలను, లక్ష నిష్కాలను దానం చేసేవాడు. ఆయన సోమునివలె, అంగిరుని వలె అన్ని నక్షత్రాలలో నక్షత్ర దక్షిణలను ఇస్తూ వివిధ యజ్ఞాలు చేశాడు. ఆ గయ మహారాజు భూమినంతను సువర్ణమయంచేసి, మణులనే ఇసుకతో గూడా అశ్వమేధ మహాయజ్ఞంలో బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. ఆ గయుడు చేసిన యజ్ఞాలలో యూపాలు

అన్నీ సువర్ణమయాలు, రత్నాలంకృతాలు, సర్వసమృద్ధాలు, సమస్తప్రాణులకు మనోహరాలు. ఆ గయుడు బ్రాహ్మణులకు, సంతోష పూర్ణులయిన జనులకు సర్వకామసంపూర్ణమయిన అన్నదానం చేశాడు.

సముద్రాల్లో, వనాల్లో ద్వీపాలలో, నదులలో, నదాల్లో, ఆడవుల్లో, నగరాల్లో, దేశంలో, ఆకాశంలో, స్వర్గంలో ఉండే నానావిధ ప్రాణులు ఆయన యజ్ఞ సంపదతో సంతుష్టి జెంది **'గయమహారాజు చేసిన యజ్ఞాలవలె ఇతర యజ్ఞాలు ఏవీ లేవు.'** అని ముక్తకంఠంతో పలికారు. యజమాని అయిన గయుని సువర్ణమయ యజ్ఞవేదిని ముత్యాలతో, వజ్రాలతో, అలంకరించారు. ఆ వేది ముప్పదియారు యోజనాలు పొడవు, ముప్పది యోజనాల వెడల్పు గలిగి ఉన్నది. ఇరువది నాలుగు యోజనాల ఎత్తు ఉన్నది. సమృద్ధిగా దక్షిణలను ఇచ్చే గయుడు బ్రాహ్మణులకు వస్త్రాలను, ఆభరణాలను, ఇతరమయిన దక్షిణలను ఇచ్చాడు. ఆ యజ్ఞాలలో అందరూ భుజింపగా మిగిలిన అన్నపురాసులు ఇరువది యైదు. చక్కగా ప్రవహించే రసాల చిన్న చిన్న నదులు, అనేక విధాలయిన వస్త్రాల, ఆభరణాల, గంధాల రాసులు అనేకం మిగిలాయి. ఆ యజ్ఞాల వల్ల గయ మహారాజు ముల్లోకాల్లో ప్రసిద్ధుడయ్యాడు. అక్షయ, పుణ్యదాయకమయిన అక్షయవటం, పవిత్రమయిన బ్రహ్మసరస్సు ప్రసిద్ధా లయ్యాయి. స్ంజయా! నీకంటే కూడా ధర్మం మొదలయిన నాల్గింటిలో చాల గొప్పవాడయిన ఆ గయుడు మరణించాడు. ఏ యజ్ఞమూ చేయని, ఏ దానమూ ఇవ్వని నీ పుత్రుని కంటే ఆయన పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి స్ంజయా! పుత్రునికోసం సంతాపం చెందకు.'

67. రంతిదేవుని చరిత్ర.

నారదుడు చెప్పాడు - 'స్ంజయా! సంకృతి కుమారుడయిన రంతిదేవుడు కూడ మరణించాడని వింటాం. ఆ మహాత్ముని వంట శాలలో రెండు లక్షలమంది వంటవారు ఉండేవారు. ఆయన ఇంటికి వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు, అతిథులకు వారు రేయింబవళ్ళు వండిన వేడివేడి అమృత సమానమయిన అన్నాన్ని వడ్డించేవారు. ఆ రాజు న్యాయంగా తాను సంపాదించిన ధనాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేసేవాడు. ఆయన వేదాధ్యయనం చేశాడు. రాజధర్మానుసారం శత్రువులను వశం చేసుకొన్నాడు. ఆయన మిలమిల మెరిసే బంగారు నాణాలను 'ఇది నీకు ఇది నీకు!' అని చెపుతూ బ్రాహ్మణులకు దానం చేసేవారు. అప్పుడు అవి అందని వారిని ఊరడిస్తూ మళ్ళీ అనేక నిష్కాలను దానం చేశాడు. 'ఇవ్వాళ చాలాకొంచెం దానం చేశాను.' అని భావించి ఆ రాజు ఒక్కరోజులో కోట్ల కొలది బంగారు నాణాలను దానం చేసేవాడు. ఆ రీతిగా ఇంకెవరు దానం చేయగలరు?

'దానం తీసుకోవటానికి బ్రాహ్మణహస్తం దూరం అయితే నాకు శాశ్వతమయిన దుఃఖం కలుగుతుంది. సందేహం లేదు.' అని చెప్పి ఆ రాజు సమృద్ధిగా ధనం దానం చేసేవాడు. ఒక వేయి బంగారు వృషభాలు, ఒక్కొక్క వృషభం వెంట నూరు గోవులు, నూట ఎనిమిది బంగారు నాణాలు గల ధనాన్ని ఒక నిష్కం అంటారు. రంతిదేవుడు ప్రతి పక్షంలోను బ్రాహ్మణులకు కోట్ల కొలది నిష్కాలను ఇచ్చేవాడు. వాటితో పాటు అగ్నిహోత్ర సాధనాలను, యజ్ఞోపకరణాలను ఇచ్చాడు. రంతిదేవుడు మహర్షులకు కమండలాలను, కడవలను, పాత్రలను, గంపలను, మంచాలను, ఆసనాలను, వాహనాలను, మేడలను, గృహాలను, నానావిధాలయిన వృక్షాలను, అన్నాలను, ధనాలను ఇచ్చాడు. రంతిదేవుడు ఇచ్చే అవి అన్నీ సువర్ణమయాలే అయి ఉండేవి.

మానవాతీతమయిన రంతిదేవుని ఆ సమృద్ధిని చూసి పురాణ వేత్తలయిన వారు ఈ క్రింది గాథలను గానం చేసేవారు. ధనసంపూర్ణమయిన రంతిదేవుని ధనాగారం వంటి దానిని మేము కుబేర నివాసంలో కూడా ఇంతకుముందు చూడలేదు. ఇక మానవలోకం సంగతి చెప్పేదేమిటి? 'నిజానికి రంతిదేవుని సారతత్త్వం ఆయన సువర్ణమయ భవనం, సువర్ణరాశియే' అని ఆశ్చర్యపడుతూ ఆయన గాథలు పాడేవారు. సంకృతి కుమారుడయిన రంతి దేవుని ఇంట్లో ఒక రోజు ఉన్న అతిథికి ఇరవై యొక్కవేల గోవులు లభించేవి. ఆయన నివాసంలో మణిమయ కుండల ధారులయిన వంటవారు పెద్దగా కేకలు పెడుతూ ఇలా చెప్పేవారు - 'మీరందరూ కడుపార పప్పు పెరుగుతో గూడిన ఈ వంటకాలు భోజనం చేయండి. ఈనాడు వంట బాగా కుదిరినట్లుగా నెలనుంచి ఇలా కుదరలేదు ?' ఆ సమయంలో రంతిదేవుని వద్ద ఉన్న బంగారం అంతా బ్రాహ్మణులకే ఇవ్వ నిశ్చయించుకొన్నాడు. ప్రతిరోజూ ఆయన సకాలంలో ఇచ్చే హవిస్సులను దేవతలు, కవ్యాలను పితృదేవతలు, బ్రాహ్మణులు కోరిన ఆహారాదులను గ్రహించేవారు. సృంజయా! ధర్మాదులు నాలుగింటిలో నీకంటె చాలరెట్లు గొప్పవాడయిన ఆ రంతిదేవుడు మరణించాడు. ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏ దక్షిణ ఈయని నీ పుత్రుని కన్న ఆయన చాలా పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి పుత్రునికోసం పరితపించకు.'

68. భరతుని చరిత్ర

నారదుడు చెప్పాడు - 'సృంజయా! దుష్యంత పుత్రుడయిన భరతుడు మరణించాడని వింటాం. ఆయన బాలుడుగా ఉన్నప్పుడే ఇతరులకు దుష్కరాలయిన అనేకమయిన పనులను చేశాడు. మంచువలె తెల్లనివి, గోళ్ళు, కోరలే ఆయుధాలుగా

గల సింహాలను ఆయన వేగంగా దుర్బలాలను చేసి, కట్టేవాడు. ఆయన అత్యంతం భయంకరమై, క్రూర స్వభావం గల పెద్దపులులను అణచివేసి, తన వశం చేసుకొనేవాడు. మణిసిలవలె పచ్చనివై. లక్కరాసులతో నిండిన ఎర్రని పెద్దపెద్ద రాళ్ళను సుకరంగా చేత్తో ఎత్తివేసేవాడు. మిక్కిలి బలిష్ఠుడయిన భరతుడు సర్వాది జంతువులను, సుప్రతీక జాతిలో పుట్టిన గజరాజాలను దంతాలు పట్టుకొని వాటిని వశం చేసుకొనేవాడు. ఆయన బలిష్ఠాలయిన మహిషాలను లాగేవాడు. మిక్కిలి మదించిన వందల సింహాలను కూడా బలంగా లాగేవాడు. చాలా బలంగల చమరీ మృగాలను, ఖడ్గమృగాలను, ఇంకా నానావిధాలయిన క్రూరజంతువులను అడవిలో బంధించి, వాటిని అణచివేస్తూ సగం చచ్చిన వాటిని వదిలివేసేవాడు. ఇలాగా చేసే పనులను చూసి, ఆ భరతుని అక్కడి ద్విజాలు, సర్వదమనుడు అని పిలిచేవారు. తల్లి అయిన శకుంతల 'వనంలోని జంతువులను బాధపెట్టవద్దు' అని నిషేధించింది. బలవంతుడయిన ఆ భరతుడు యమునా తీరంలో నూరు అశ్వమేధాలను, సరస్వతీ నదీ తీరంలో మూడువందలు, గంగాతీరంలో నాలుగు వందలు అశ్వమేధ యాగాలు చేశాడు. ఆయన ఉత్తమమయిన దక్షిణలతో వేయి అశ్వమేధ యాగాలు, వందరాజసూయ మహాయజ్ఞాలు చేశాడు.

దీని తరువాత భరతుడు అగ్నిష్టోమం, అతిరాత్రం అనే యాగాలు చేసి విశ్వజిద్యాగాన్ని చేశాడు. ఆ తరువాత అన్ని రీతులా సురక్షితమయిన పది లక్షల వాజపేయ యజ్ఞాలతో యజ్ఞపురుషుని ఆరాధించి, ధనంతో బ్రాహ్మణులను సంతృప్తులను చేసి, కణ్వమహర్షికి విశుద్ధమయిన జాంబునదం అనే బంగారంతో చేసిన వేయి కమలాలను బహూకరించాడు. ఇంద్రాది దేవతలు అక్కడి బ్రాహ్మణులతో కలిసి భరతుని యజ్ఞంలో బంగారంతో చేసిన నూరు వ్యామాల నాలుగు వందల మూరల పొడవయిన, యూపస్తంభాన్ని ఆరోపింపజేశారు. భరతుడు బ్రాహ్మణులకు మనోహర సర్వరత్నాలతో, బంగారంతో అలంకరింపబడి విరాజిల్లుతున్న అశ్వాలను, ఏనుగులను, రథాలను, ఒంటెలను, మేకలను, గొర్రెలను, దాసీ దాసులను, ధనధాన్యాలను, దూడలతో గూడా పాడిఆవులను, గ్రామాలను, గృహాలను, పొలాలను, నానావిధ వస్త్రాలు మొదలగు సామగ్రిని, పదిలక్షల కోట్ల స్వర్ణముద్రలను దానం చేశాడు. సృంజయా! నీకంటె ధర్మాదులు నాలుగింటిలో చాలా గొప్పవాడయిన ఆ భరతుడు మృతి జెందాడు. ఏ యజ్ఞం చేయని, ఏ దక్షిణ ఈయని నీ పుత్రునికంటె ఆయన పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి పుత్రునికోసం తపించవద్దు.'

69. పృథు చరిత్రము.

నారదుడు చెప్పాడు - 'సృంజయా! పృథు చక్రవర్తి మరణించాడు అని వింటాం. ఆయనను రాజసూయ యాగసందర్భంలో మహర్షులు సమ్రాట్టుగా పట్టాభిషిక్తుని చేశారు. ఈయన శత్రువుల నందరిని ఓడించి, స్వప్రయత్నంతో ప్రసిద్ధుడవుతాడు.' అని మహర్షులు అన్నారు. ప్రథితుడవుతాడు అనివారు అనటం వల్ల ఆయన పేరు పృథువు అయింది. ఈయన మమ్ములను క్షత్రం (నాశనం) నుండి మమ్ములను రక్షిస్తాడు. అన్నారు. అందువల్ల ఆయన క్షత్రియుడు అయ్యాడు. వేనుని కుమారుడయిన పృథువును చూచి ప్రజలు "మేము ఈయన యందు రక్తులము అయ్యాము" అన్నారు. ప్రజలను రంజింప చేయటం వల్ల ఆయన రాజు అయ్యాడు. ఆ వేనపుత్రునికి భూమి దున్నకుండానే పంటలనిచ్చింది. కావలసిన వాటిని అన్నింటినీ పిదికింది. ఆవులన్నీ కామధేనువులు అయ్యాయి. ప్రతిచెట్టు ఆకులోనూ తేనె నిండి ఉంది. దర్భలు సువర్ణమయ్యాయి, స్పర్శసుఖాన్ని ఇచ్చేవి. ప్రజలు దర్భలతోనే వస్త్రాలను నేయించుకొని కట్టుకొన్నారు. దర్భలచాపల మీదనే పడుకొన్నారు. అమృతంలాగా పండ్లు తీయగా, రుచిగా ఉండేవి. అప్పటి ప్రజలకు అవే ఆహారమయినాయి. ఎవ్వరూ ఆహార రహితులు కాలేదు. మనుష్యులు అందరూ ఆరోగ్యంగా ఉండేవారు. వారి కోరికలు అన్నీ తీరేవి. దేనివల్లా ఎలాంటి భయమూ వారికిలేదు. వారు ఇష్టానుసారం చెట్లక్రింద, గుహల్లో నివసించారు. అప్పుడు దేశాల, పట్టణాల విభాగం లేదు. అందరికి కోరినట్లు సుఖాలు, భోగాలు కలిగేవి. అందువల్ల ప్రజలందరూ సంతోషంగా ఉండేవారు.

ఆయన సముద్రం మీద వెళ్ళుతుంటే నీరు గడ్డ కట్టేది. పర్వతాలు త్రోవ ఇచ్చాయి. ఆయన ధ్వజంఎప్పుడూ విరగలేదు. ఒకప్పుడు సుఖంగా కూర్చున్న పృథుచక్రవర్తి వద్దకు వనస్పతులు, పర్వతాలు, దేవతలు, అసురులు, నరులు, నాగులు, సప్తఋషులు, పుణ్యజనులు, యక్షులు, గంధర్వులు, అప్సరసలు, పితరులు సమీపించి - "మహారాజా! నీవు సమ్రాట్టువు, క్షత్రియుడివి, రాజువు, రక్షకుడివి, మాకు తండ్రివి, ప్రభువువు అయి కావలసిన వరాలను ఇవ్వు. వాటివల్ల మేము శాశ్వత తృప్తితో సుఖంగా ఉంటాం." అన్నారు. వేనపుత్రుడయిన పృథువు 'సరే' అని అజవం అనే ధనుస్సును, సాటిలేని, ఘోరమయిన బాణాలను తీసుకొని కొంచెం ఆలోచించి భూదేవితో ఇలా అన్నాడు. 'వసుధాదేవీ! ఇక్కడికి వచ్చి వీరుకోరిన పాల ధారలను కురిపించు. నీకు మేలు కలుగుతుంది. అందువల్ల వీరికి కావలసిన ఆహారం ఇస్తాను.' భూదేవి చెప్పింది - 'వీరా! నన్ను నీ పుత్రికగా భావించు.' పృథువు అలాగే నని ఇంద్రియ నిగ్రహం గలిగి అందుకు కావలసినదాన్ని సిద్ధం చేశాడు.

అప్పుడు ప్రాణుల సమూహాలు ఆ వసుధను పిదికాయి. ఆమెను మొదట వనస్పతులు పితకటానికి సిద్ధం అయ్యాయి. గోరూపధారి అయిన వసుధాదేవి వాత్సల్యం గలదై దూడను, పిదికేవానిని, పిదికే పాత్రను కోరి, నిలిచింది. అప్పుడు పుష్పించిన మద్ది చెట్టు దూడ అయింది. జువ్విచెట్టు పిదికేవా డయింది. ఖండితమయినవి చిగురించటం పాలుగాను, మేడిచెట్టు పిదికే పాత్రగాను అయినాయి. తరువాత ఉదయ పర్వతం దూడ, మహాపర్వతమయిన మేరువు పిదికేవాడు. రత్నాలు, ఓషధులు పాలు. రాయి పాలపాత్ర అయింది. దేవతలలో ఒకరు పిదికేవారు, ఒకరు దూడ అయ్యారు. వారు పుష్టికరమూ, ప్రియమూ అయిన అమృతమయ దుగ్ధం పిదికారు. అసురులలో ద్విశిరుడు పిదికేవాడు, విరోచనుడు దూడ కాగా వారు పచ్చికుండలో మాయ అనే పాలను పిదికారు. నరులు భూమిమీద కృషిని, సస్యాన్ని పిదికారు. స్వాయంభువు మనువు దూడ అయ్యాడు. పృథ చక్రవర్తి పిదికేవాడయ్యాడు. నాగులు సొరకాయ బుర్రలలో గోరూప అయిన భూమినుండి విషం పిదికారు. ధృతరాష్ట్ర డనే నాగరాజు పిదికేవాడు, తక్షకుడు దూడ అయ్యాడు.

సుకర కర్మలు చేసే సప్తర్షులు తపస్సు, వేదా లనే పాలను పిదికారు. బృహస్పతి పిదికేవాడు. ఛందస్సు పాత్ర. సోముడు దూడ అయ్యారు. యక్షులు ఆమ పాత్రలో అంతర్ధాన విద్యను పిదికారు. కుబేరుడు పిదికేవాడు, శంకరుడు దూడ అయ్యాడు. గంధర్వులు, అప్సరసలు పద్మ పాత్రలో పవిత్రమయిన గంధాలను పిదికారు. వారికి చిత్రరథుడు దూడ, ప్రభువయిన విశ్వరుచి పిదికేవాడు అయ్యారు. పితృదేవతలు వెండి పాత్రలో స్వధను భూధేనువు నుండి పిదికారు. వైవస్వతుడు దూడ, యముడు పిదికేవాడు అయ్యారు. ఈ రీతిగా సర్వప్రాణులు గోవు అయిన ఆ భూమి నుండి తమకు కావలసిన వాటిని పితుకుకొన్నారు. వారు ఇప్పటికీ ఆ పాత్రలతోనే, ఆదూడలతోనే తమ జీవితాలను వెళ్ళదీస్తున్నాయి. పృథువు నానావిధాలయిన యజ్ఞాలు చేసి, ప్రాణులను అన్నిటినీ వాటికి కావలసిన కోరికలను అన్నింటినీ తీర్చి తృప్తిపరచాడు. పృథు చక్రవర్తి భూమిలో నుంచి లభించే వస్తువులను సువర్ణమయాలు చేసి, మహాయజ్ఞమయిన అశ్వమేధంలో వాటిని బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. ఆ రాజు అరువది ఆరువేల బంగరు ఏనుగులను చేయించి, వాటిని బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చాడు. ఆ రాజు ఈ సమస్త భూమండలాన్ని సువర్ణమయం చేసి, మణులతో రత్నాలతో అలంకృతను చేసి బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చాడు. సృంజయా! ధర్మాదులు నాలుగింటిలో నీకన్న చాల ఎక్కువ మంగళకరుడయిన ఆ పృథుచక్రవర్తి మరణించాడు. ఏ యజ్ఞమూ చేయని, ఏ దక్షిణ ఈయని నీ పుత్రునికంటె మిక్కిలి పుణ్యాత్ముడు. కాబట్టి పుత్రుని కోసం చింతించకు.'

70. పరశురామ చరిత్రము.

జమదగ్ని కొడుకు పరశురాముడు మహాతపస్వి. కీర్తిశాలి. వీరులందరూ ఆయనకు నమస్కరిస్తారు. ఆయన కూడా సంతృప్తి కలగనప్పుడు మరణిస్తాడు. ఆయన ఈ భూమిని సుఖమయం చేస్తూ, ఆది యుగధర్మాన్ని నిరంతరం ప్రచారం చేశాడు. సర్వోత్తమమయిన సంపదను పొంది కూడా, ఆయన మానసిక వికారం పొందలేదు. క్షత్రియులు గోవత్సాన్ని అపహరించి, తరువాత ఆయన తండ్రిని చంపారు. అయినా ఆయన ఏమీ పలకకుండా యుద్ధంలో పరాజయంలేని కార్తవీర్యార్జునుని సంహరించాడు. అప్పుడు చావటమో, చంపటమో చేయాలనే నిశ్చయంతో ఏకమయి వచ్చిన అరువది నాలుగు కోట్లమంది క్షత్రియులను ధనుస్సు ఒక్కటే సహాయంగా జయించాడు. ఆ సందర్భంలో పరశురాముడు బ్రహ్మద్వేషం గల పదునాలుగు వేల మందిని పట్టుకొని, ఇంకా కొంతమందిని యుద్ధంలో చంపివేశాడు. ముసలాయుధంతో వేయిమందిని చంపాడు. ఖడ్గంతో వేయిమందివి ఖండించాడు. వేయి మందిని చెట్టుకొమ్మలకు ఉరివేసి చంపాడు. ఇంకొక వేయి మందిని నీట ముంచి చంపాడు. ఇంకొక వేయిమంది పండ్లు ఊడగొట్టి, ముక్కు చెవులను కోసివేశాడు. తరువాత ఏడువేల మంది చేత చేదు పాగను త్రాగించాడు. ధీమంతుడు, జమదగ్ని కుమారు డయిన పరశురాముడు తండ్రి వధకు ప్రతీకారంగా మిగిలిన వారిని బంధించి, వారి శిరస్సులను ఖండించి, చంపాడు. గుణావతికి ఉత్తరంగా ఖాండవ వనానికి దక్షిణంగా పర్వతానికి దగ్గర ఉండే ప్రదేశంలో లక్షల కొలది హైహయవంశీయులను సంహరించాడు. రథాలు, అశ్వాలు గజాలతో గూడా సమరభూమిలో నిహతులయిన వీరులు పడిపోయారు. అప్పుడు పరశురాముడు గండ్రగొడ్డలితో పదివేలమందిని సంహరించాడు. అక్కడ ఉన్న బ్రాహ్మణులు పెద్దగా కేకలు, పెడుతూ 'భృగువంశీయా! రామా! పరుగెత్తుకురా! కాపాడు' అని మొరపెడుతూ అన్న మాటలను సహించలేక పోయాడు. ఆ తరువాత పరశురాముడు కాశ్మీరం, దరదం, కుంతి, క్షుద్రకం, మాలవం, అంగదేశం, వంగదేశం, కళింగ దేశం, విదేహ దేశాలు, తామ్రలిప్తికాలు, రక్షోవాహాలు, వీతిహోత్రులు త్రిగర్తులు, మార్తికావతాలు, శిబి వంశీయులు, ఇంకా వేలకొలది అన్యదేశీయ క్షత్రియులను వదువయిన బాణాలతో సంహరించాడు. వేల కొలది, లక్షల కోట్ల కొలది క్షత్రియుల రక్త ప్రవాహాలతో సరస్సులను నింపి, భార్గవరాముడు పదునెనిమిది ద్వీపాలను వశం చేసుకొన్నాడు. పుణ్యదాయకాలు, శ్రేష్ఠమయిన దక్షిణాధనంతో వందలకొలది యజ్ఞాలను చేశాడు.

ఆ యజ్ఞంలో యథావిధిగా ముప్పది రెండు మూరల ఎత్తుగల సువర్ణ వేదికను

నిర్మించారు. అది వందల కొలది సమస్త రత్నాలతో పరిపూర్ణమూ, వందలకొలది పతాకాలు గలది, గ్రామాలలోని, అరణ్యాలతో నిండి ఉన్న ఈ భూమిని అంతా కశ్యపమహర్షికి పరశురాముడు దానం చేశాడు. అశ్వమేధం అనే ఆ మహాయజ్ఞంలో సువర్ణాలంకార శోభితాలయిన లక్షల కొలది గజశ్రేష్ఠాలను, దోపిడి దొంగలు లేనిదిగా భూమిని, చేసి ఉత్తములు సాధువులతో నిండిన దానిని కశ్యప మహర్షికి దానం చేశాడు. వీరుడు, శక్తిశాలి అయిన పరశురాముడు ఇరువది యొక్క మారులు సంచరించి భూమిని క్షత్రియ రహితను చేసి, వందల కొలది యజ్ఞాలు చేసి, ఈ భూమిని బ్రాహ్మణ పరం చేశాడు. బ్రాహ్మణుడు, మరీచి పుత్రుడయిన కశ్యపుడు, సప్తద్వీపాలు గల భూమిని దానంగా తీసుకొన్న తరువాత 'నా ఆజ్ఞ ప్రకారం దానం చేసిన ఈ భూమిని వదలి వెళ్ళవలసింది. అని రామునితో చెప్పాడు. ఆ పరశురాముడు కశ్యపుని మాట ప్రకారం బాణం వేటు దూరం సముద్రాన్ని వెనక్కు పోయేటట్లు చేసి పర్వతశ్రేష్ఠమై, ఉత్తమ పర్వత మయిన మహేంద్రగిరి మీద ఉన్నాడు. ఈ రీతిగా వందలకొలది ఉత్తమగుణాలు కలవాడు, భృగువంశీయుల కీర్తిని పెంపొందించేవాడు, మహాకీర్తిమంతుడు, మహత్కాంతి పూర్ణుడు, పరశురాముడు భవిష్యత్కాలంలో మరణిస్తాడు. నీకన్నా ధర్మాది గుణాలు గల ఆ పరశురాముడు ఏ యజ్ఞం చేయని, ఎలాంటి దక్షిణ ఈయని నీ పుత్రునికన్నా, పుణ్యాత్ముడు, కాబట్టి పుత్రుని కోసం సంతాపం చెందకు. నరశ్రేష్ఠా! స్నంజయా! వీరు అందరూ నాలుగు విధాలయిన మంగళకరగుణాలతో నీకంటే కూడా వందలరెట్లు శ్రేష్ఠులు. ఇంతకుముందు వీరంతా మరణించారు. ఇంక ముందు కూడా మరణిస్తారు.

71. నారదుడు స్నంజయ పుత్రుని బ్రతికించుట - వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్చి అంతర్ధానమగుట.

వ్యాసుడు చెపుతున్నాడు. పుణ్యవంతమూ, ఆయుర్వృద్ధికరమూ అయిన షోడశ మహారాజుల కథను విని, స్నంజయుడు మారుమాటాడక ఊరకుండిపోయాడు. అతనిని చూసి నారద మహాముని - "మహాతేజస్వీ ! నేను చెప్పినది విన్నావా? గ్రహించావా? లేక శూద్రస్త్రీ సంపర్కం కలిగిన బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చిన శ్రాద్ధదానం వలె చివరికి వ్యర్థమై పోయిందా ?" అని అడిగాడు. అప్పుడు స్నంజయుడు చేతులు జోడించి ఇలా సమాధానం చెప్పాడు. "మహాబాహూ! యాగాలు చేసి, దక్షిణలు ఇచ్చిన ప్రాచీన రాజర్షుల యొక్క ఉత్తమ, ప్రశంసనీయ కథలు విని, నా శోకం అంతా సూర్యకాంతికి చీకటి తొలగిపోయినట్లుగా నశించింది. నాకు పరమాశ్చర్యంగా ఉంది. ఇప్పుడు నేను పాపవిముక్తుడను, శోకరహితుడిని

అయ్యాను. చెప్పండి. నన్ను ఏమి చేయమంటారో!" నారదుడు అన్నాడు. 'అదృష్టవశాత్తు నీ శోకం పోయింది. నీకేది కావాలో అడుగు. నీకు కావలసినదంతా పొందుతావు. మేము అసత్యవాదులం కాము.' స్నంజయుడు అన్నాడు. 'మీరు నన్ను అనుగ్రహించినందుకే సంతృప్తి కలిగింది. **భగవదనుగ్రహం కలిగినవారికి ఈ లోకంలో దుర్లభమైన దేదీ ఉండదు.**' నారదుడు అన్నాడు. 'దొంగలు నీ కొడుకును ప్రోక్షితపశువునువలె వృథాగా చంపివేశారు. కష్టప్రదమైన ఆ నరకాన్నుండి ఉద్ధరించి, నీ కొడుకును నీకు తిరిగి ఇస్తాను.'

నారదుడు ఇలా అన్న వెంటనే అద్భుతమైన కాంతిగల ఆ స్నంజయ పుత్రుడు బ్రతికాడు. కుబేరుని కొడుకువలె అందంగా ఉన్న అతనిని ఋషి ఆనందంగా రాజుకు అప్పగించాడు. కుమారుని కలిసికొని, రాజు ఆనంద భరితుడయ్యాడు. ఉత్తమ దక్షిణలతో కూడిన పవిత్రమైన యజ్ఞాలతో భగవంతుని పూజించాడు. స్నంజయుని కొడుకు కవచ ధారియై యుద్ధం చేయలేదు. కనుక అకృతార్థుడు. అతడు భయపడుతూ చనిపోయాడు. యజ్ఞాలు చేయలేదు. సంతానం పొందలేదు. కాబట్టి అతనిని నారదుడు తిరిగి బ్రతికించాడు. అభిమన్యుడు శూరుడు, వీరుడు, కృతార్థుడు. సైన్యాభిముఖుడై వేలమంది శత్రువులను బాధించి, వీరుడై, మరణించాడు. బ్రహ్మచర్యం, ఉత్తమ జ్ఞానం, స్వాధ్యాయం, యజ్ఞానుష్ఠానం చేసిన పుణ్యాత్ములు పొందే అక్షయ లోకాలను నీ కొడుకు అభిమన్యుడు పొందాడు. విద్వాంసులు పుణ్యకర్మల ద్వారా నిత్యమూ స్వర్గం పొందాలని కోరుకొంటారు. కాని స్వర్గవాసులు ఆ స్వర్గాన్నుండి ఈ లోకం రావాలని కోరుకోరు. కాబట్టి యుద్ధంలో చనిపోయి స్వర్గగతుడైన అభిమన్యుని ఇక్కడకు తీసుకొని రావడం సాధ్యంకాదు. అప్రాప్యవస్తువు కోరినంతమాత్రం చేతనే సులభమైపోదు. ధ్యానంచేత జ్ఞాన దృష్టిని పొందిన యోగులు, ఉత్తమ యజ్ఞాలు చేసినవారు, ఉజ్జ్వలతపో నిధులు పొందే అక్షయ గతులను నీ కొడుకు పొందాడు. అభిమన్యుడు మరణించిన తరువాత తన పూర్వభావాన్ని పొంది, చంద్రుని నుండి పుట్టిన ద్విజోచిత శరీరంలో ప్రవేశించి, తన అమృతమయ కిరణాలతో చంద్రునివలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. కాబట్టి అతని గురించి శోకించరాదు.

అనఘా! ఇది తెలిసి స్థిరుడవై శత్రువులను సంహరించు. ధైర్యం వహించు. జీవించి ఉన్నవారి గురించే మనం శోకించాలి గాని స్వర్గగతులైనవారి గురించికాదు. మహారాజా! శోకించడం వలన దుఃఖమే పెరుగుతుంది. కాబట్టి పండితుడు ఉత్కృష్టమైన ఆనందాన్ని, అధికగౌరవాన్ని, సుఖప్రాప్తిని గూర్చి ఆలోచిస్తూ శోకాన్ని విడిచి, శ్రేయస్సుకొరకే ప్రయత్నించాలి. ఇదంతా తెలిసికొని పండితుడు శోకించడు. శోకాన్ని శోకం అనడు.

(దానిని అనుభవించే మనసే శోకరూపం అవుతుంది). ఇది గ్రహించి నీవు యుద్ధానికి లే ! ఇంద్రియాలను, మనసును అదుపులో ఉంచుకో. శోకించకు. నీవు మృత్యువు యొక్క పుట్టుక, సాటిలేని తపస్సుల గురించి విన్నావుకదా! మృత్యువు సర్వప్రాణుల పట్ల సమభావం కలిగిఉంటుంది. సంపదలు చంచలమైనవి. సృంజయుని కుమారుడు చనిపోవడం, తిరిగి బ్రతకడం ఇవన్నీ విన్నావుకదా! మహారాజా! ఈ ఎరుక కలిగిన పండితుడు శోకించడు. నేను వెళ్తున్నాను' అని ఇంతమాత్రం చెప్పి, వ్యాస భగవానుడు అక్కడే అంతర్ధానమయ్యాడు. మబ్బులు లేని ఆకాశం వంటి కాంతి కలిగి బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడై, వాగీశ్వరుడైన వ్యాసభగవానుడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్చి, వెళ్లిపోయాడు. మహేంద్రునివంటి పరాక్రమం కలిగి, న్యాయార్జితమైన విత్తంతో యజ్ఞాలు నిర్వర్తించిన ఆ పూర్వ రాజులయొక్క కథలు విని, యుధిష్ఠిరుడు మనసులో వారిని పూజించి శోకం విడిచి పెట్టాడు. కాని మళ్లీ 'అర్జునునికి ఏమి చెప్పను' అని దీనుడై ఆలోచించసాగాడు.

72. అభిమన్యుని మృతికి అర్జునుడు క్రోధ విషాదములను పొందుట.

ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. 'అర్జునుడు సంశప్తకులతో యుద్ధం చేస్తూ ఉండగా, బలవంతులలో శ్రేష్ఠుడు, బాలుడు అయిన అభిమన్యుడు చనిపోతే, వ్యాసమహర్షి వెళ్లిపోయిన తరువాత శోకతప్త హృదయులైన పాండవులు ఏం చేశారు? సంశప్తకులవద్దనుండి అర్జునుడు ఎలా తిరిగివచ్చాడు? పుత్రు డనే అగ్ని చల్లారిపోయిందని అతనికి ఎవరు చెప్పారు? సంజయా! ఇదంతా నాకు ఇప్పుడు విశదంగా చెప్పు.జ

సంజయుడు చెప్పసాగాడు. "భరతసత్తమా! ప్రాణిసంహారం జరిగే భయంకరమైన ఆ పగలు గడిచి, సూర్యభగవానుడు అస్తాద్రి చేరుకొన్నాడు. అందరూ తమ తమ నివాసాలకు మరలిపోయారు. అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలతో సంశప్తకులను సంహరించి, విజయాన్ని అందించే రథాన్ని అధిష్ఠించి, తన శిబిరం వైపు బయల్దేరాడు. వెళ్తూండగానే అక్రుగద్గద కంఠంతో గోవిందునితో ఇలా అన్నాడు. కేశవా! నా హృదయం ఎందుకో దడదడ కొట్టుకొంటోంది. మాట తడబడుతోంది. అశుభ సూచకమైన ఎడమ చేయి మొదలైనవి అదురుతున్నాయి. పైగా నా శరీరం కూడా నీరు కారిపోతోంది. అనిష్ట మేదో నా మనసులో గూడు కట్టుకొంది. అది అక్కడినుండి ఏ మాత్రం తొలగడంలేదు. భూమిపైనా, దిక్కులలోనూ కనిపించే ఉత్పాతాలు నన్ను భయపెడుతున్నాయి. అన్నీ అమంగళ సూచకాలే. యుధిష్ఠిరుడు తన అమాత్యులతో సహా క్షేమంగా ఉన్నాడా?' వాసుదేవుడు చెప్పాడు. 'మీ అన్నగారు అమాత్య సహితంగా క్షేమంగా ఉన్నాడనే నాకు అనిపిస్తోంది. చింతించకు. వేరే ఏదో

అనిష్టం జరిగి ఉంటుంది.'

అనంతరం ఆ వీరులిద్దరూ ఆ యుద్ధ భూమిలోనే సంధ్యా వందనం చేసి, యుద్ధ సంబంధమైన కబురులు చెప్పుకొంటూ రథం ఎక్కి, బయలుదేరారు. కృష్ణార్జునులు కష్టసాధ్యమైన పని పూర్తి చేసుకొని, తమ శిబిరానికి వచ్చారు. అప్పుడది ఆనందరహితంగా వెలవెలపోతూ కనిపించింది. ధ్వంసమయినట్లుగా ఉన్న శిబిరాన్ని చూసి, బీభత్సుడు మనసు చెదిరిపోయి కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. 'జనార్దనా! నేడు మంగళవాద్యాలు మ్రోగడం లేదు. దుందుభినాదాలూ, శంఖధ్వనులూ తూర్యరావాలు వినరావడం లేదు. శమ్యాతాళధ్వనులతో పాటు ఈనాడు వీణలు కూడా వాయించడం లేదు. నా సైన్యాలలో వంది జనులు మంగళ గీతాలు పాడడంలేదు. స్తుతి పాఠాలు చదవడంలేదు. యోధులు కూడా నన్ను చూసి, తలలు దించుకొని, తప్పుకొని, వెళ్ళి పోతున్నారు. పూర్వం లాగ నన్ను అభినందిస్తూ నాకు యుద్ధవార్తలేమీ చెప్పడం లేదు. మాధవా! నా సోదరులందరికీ నేడు కుశలమేనా? నా వారి వ్యాకులపాటు చూసి, నా మనసు ప్రశాంతంగా, నిర్మలంగా ఉండడం లేదు. శ్రీకృష్ణా! ద్రుపదునికి, విరాటునికి, ఇంకా మా యోధులందరికీ కుశలమేనా? సుభద్రాసుతుడు తన సోదరులతో కలిసి ఆనందంగా యుద్ధం నుండి తిరిగి వచ్చిన నాకు నవ్వుతూ పూర్వం ఎదురువచ్చేవాడు. నేడు రాలేదు. ఎందుకని?' సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'ఇలా అనుకొంటూ వారిద్దరూ తమ శిబిరాన్ని ప్రవేశించి ఉత్సాహం తరిగిపోయి, మనసులు చెదిరిపోయి ఉన్న పాండవులను చూశారు. అర్జునుడు సోదరులను, కొడుకులను చూసి, వారిలో అభిమన్యుడు కనిపించకపోవడంతో వికల మనస్కుడై ఇలా అడిగాడు.

'మీ అందరి ముఖాలు విషాదంగా కనిపిస్తున్నాయి. అభిమన్యుడు కనపడడం లేదు. మీరు నాతో ఆనందంగా మాట్లాడడంలేదు. ద్రోణుడు చక్రవ్యూహం రచించాడని విన్నాను. బాలుడైన అభిమన్యుడు తప్ప మీరు ఎవరూ దానిని భేదించలేరు. నేను అతనికి వ్యూహం నుండి బయటకు రావడం చెప్పలేదు. మీరు బాలుని శత్రువ్యూహంలోనికి పంపలేదుకదా! అభిమన్యుడు యుద్ధంలో శత్రువుల వ్యూహాన్ని అనేక పర్యాయాలు భేదించి అక్కడే మరణించలేదుకదా? పర్వతాలలో పుట్టిన సింహంవలె ఎఱ్ఱని కన్నులు కలిగి శ్రీకృష్ణునితో సమానుడైన ఆ మహాబాహువు యుద్ధంలో ఎలా చనిపోయాడో చెప్పండి. సుకుమారుడు, మహాధనుర్ధరుడు, ఇంద్రునికి మనుమడు, సదా నాకు ఇష్టుడు అయిన అభిమన్యుడు యుద్ధంలో ఎలా మరణించాడో చెప్పండి. సుభద్రయొక్క ప్రియ పుత్రుడు, ద్రౌపదికి, కేశవునికి, కుంతికి నిత్యమూ ఇష్టుడయిన అభిమన్యుడు యుద్ధంలో ఎలా

మరణించాడు? పరాక్రమంలోను, శాస్త్రజ్ఞతలోను, మాహాత్మ్యంలోను కేశవునికి సాటివచ్చే అభిమన్యుడు యుద్ధంలో ఎలా మరణించాడు? సుభద్రకు ప్రాణసమానుడు, నేను ఎప్పుడూ లాలిస్తూ ఉండే పుత్రుని చూడలేకపోతే, నేను కూడా యమసదనానికి వెళ్లిపోతాను. మెత్తని, వంకీలు తిరిగిన జుట్టు లేడిపిల్లలా చంచలమైన చూపులు కల్గి, మదపుటేనుగులవలె విక్రమించే వాడు. మద్దిమ్రాకువలె పొడవైన వాడు. నవ్వుతూ మాట్లాడే వాడు. శాంతుడు, ఎల్లప్పుడూ పెద్దలమాటలను ఆచరించేవాడు. బాల్యంలోనే సాటిలేని పరాక్రమం చూపినవాడు. ప్రియంగా మాట్లాడేవాడు, మాత్సర్యం లేనివాడు, మహోత్సాహుడు, మహాబాహువు, పద్మం వంటి అందమైన విశాలమైన కన్నులు కలవాడు. భక్తులపట్ల దయగలవాడు, దాంతుడు, నీచులను అనుసరించనివాడు, కృతజ్ఞుడు, జ్ఞాన సంపన్నుడు, కృతాస్త్రుడు, యుద్ధంలో వెనుతిరగనివాడు, యుద్ధాన్ని అభినందించేవాడు, నిత్యమూ శత్రువులకు భయంకరుడు, తనవారికి ప్రియం, హితం చేసే ఆసక్తి కలవాడు, తండ్రుల జయాన్ని కోరుకొనేవాడు, యుద్ధంలో ముందుగా ప్రహరించనివాడు, తొట్రుపాటు లేనివాడు. ఆ పుత్రుని చూడకపోతే నేను కూడా యమ సదనానికి చేరుకొంటాను.

రథికులను లెక్కించేటపుడు మహారథిగా లెక్కింపబడినవాడు, యుద్ధంలో నాకంటె ఒకటిన్నర రెట్లు అధికుడు, యువకుడు, బాహుశాలి, ప్రద్యుమ్నునికి, నాకు, కేశవునికీ కూడా సదా ప్రియమైనవాడు. అట్టి పుత్రుని చూడకపోతే యమసదనానికి వెళ్తాను. తీరైన ముక్కు, ఎత్తయిన నుదురు, చక్కని కన్నులు, కనుబొమలు, పెదవులు కల అతని ముఖాన్ని చూడనిదే నా మనసుకు శాంతి ఎక్కడిది? వీణానాదం వలె సుఖంగా, మనోహరంగా, గండుకోయిలవలె మధురంగా ఉండే అతని కంఠధ్వని వినని నా మనసుకు శాంతి ఎక్కడిది? దేవతలకు కూడా దుర్లభమైన సాటిలేని అందం కల అతనిని చూడనిదే నా మనసుకు శాంతి ఎక్కడిది? నమస్కరించడంలో దక్షుడు, తండ్రుల మాటలను పాటించడంలో ఆసక్తి కల అతనిని నేడు చూడకపోతే నా మనసుకు శాంతి ఎలా కలుగుతుంది? సుకుమారుడు, సదావీరుడు, సనాథ శిరోమణి, విలువైన శయ్యలమై పరుండ తగిన అభిమన్యుడు అనాథునివలె భూమిపై పవళించి ఉన్నాడు. పడుకొన్న అతనిని పూర్వం ఉత్తమ స్త్రీలు సేవించేవారు. ఈ రోజు అమంగళకరమైన ఆడునక్కలు సేవిస్తున్నాయి. నిద్రిస్తున్న అతనిని పూర్వం సూతమాగధులు, వందిజనం మేల్కొలిపేవారు. నేడు నిశ్చయంగా క్రూరజంతువుల వికృత ధ్వనులు మేల్కొలుపుతున్నాయి. అతని మంగళకరమైన వదనం గొడుగు నీడకు తగినది. కాని యుద్ధ ధూళి నేడు దానిని దుమ్ముకొట్టుకు పోయినట్లుగా చేస్తోంది. అయ్యో ! తండ్రీ! పుత్రుని చూడడంలో ఎప్పుడూ

తృప్తి చెందని, భాగ్య హీనుడనైన నా నుండి కాలుడు బలవంతంగా నిన్ను లాక్కున్నాడు. ఆ యముని పట్టణం సంయమని ఎపుడూ పుణ్యాత్ములకు ఆశ్రయం. అది తన కాంతులతో ప్రకాశించేది. రమ్యమైనది. అయినా నీ చేత ఇనుమిక్కిలిగా విరాజిల్లుతోంది. భయమెరుగని నిన్ను ప్రియమైన అతిథిగా పొంది యమ వరుణ కుబేరులు, ఇంద్రుడు తప్పకుండా పూజిస్తారు.' నావ పగలిన వర్తకునివలె ఇలా బహువిధాలుగా విలపించి మహా దుఃఖంతో నిండిపోయిన అతడు యుధిష్ఠిరుని ఇలా అడిగాడు.

'కురునందనా! వీరయోధులతో యుద్ధం చేస్తూ యుద్ధ భూమిలో శత్రువులకు ఎదురొడ్డి, పోరాడి, స్వర్గలోకానికి చేరాడా? నరోత్తములు అనేకులతో అసహాయుడై పోరాడుతూ నిశ్చయంగా అతడు సహాయం కోసం నన్ను తలచుకొనే ఉంటాడు. కర్ణ ద్రోణ కృపాదివీరులు నానావిధాల వాడి బాణాలతో అతనిని బాధించి ఉంటారు. అతడు స్పృహ కోల్పోయేటపుడు "ఇక్కడ నాతండ్రి ఉంటే నన్ను రక్షించి ఉండేవాడు" అని మాటిమాటికీ విలపిస్తూ ఆ నీచుల చేతిలో నేలకు ఒరిగి ఉంటాడని అనుకొంటున్నాను. అయినా నా కొడుకు, మాధవుని మేనల్లుడు, సుభద్రకడుపున పుట్టినవాడు అలా దైన్యంగా అని ఉండడు. నా హృదయం అత్యంత దృఢంగా వజ్రసారంతో చేయబడినదై ఉంటుంది. అందుకే దీర్ఘ బాహుడు, రక్తనేత్రుడు అయిన కొడుకును చూడకపోయినా పగిలిపోవడం లేదు. వాసుదేవుని మేనల్లుడు, నా కొడుకు అయిన ఆ బాలునిపై నీచులైన ఆ మహాధనుర్ధరులు మర్మ భేదులయిన బాణాలను ఎలా వేశారు? శత్రుసంహారం చేసి, శిబిరానికి తిరిగివచ్చే నాకు ప్రతిదినం ఎదురువచ్చి, అభినందనలు తెలిపే వాడు ఈనాడు నన్ను చూడడేమి? నిశ్చయంగా శత్రువులు అతనిని పడగొట్టి ఉంటారు. రక్త సిక్తాంగుడై భూమిపై నిద్రిస్తూ ఉంటాడు. తన శరీరంతో ఈ నేలకు శోభను ఇనుమడింపచేసే సూర్యునివలె పతనమై ఉంటాడు. యుద్ధంలో పలాయన మెరుగని కొడుకు యుద్ధ భూమిలో మరణించాడని విని, దుఃఖార్తితో నశించి పోయే సుభద్రగురించి చింతిస్తున్నాను. అభిమన్యుడు కనపడకపోతే సుభద్ర నన్ను ఏమంటుందో! దుఃఖార్తురాలు అయిన ద్రౌపది కూడా ఎలా మాటలాడుతుందో! వారిద్దరికి నేను ఏమని సమాధానం చెప్పను? దుఃఖంతో కృశించిపోయి ఏడుస్తున్న కోడలిని చూసి, నా హృదయం వేయి ముక్కలు కావడం లేదు. తప్పక ఇది వజ్రసారమయమైనదే. దర్పించిన ధార్త రాష్ట్రుల సింహనాదాలను నేను విన్నాను. యుయుత్సుడు వారిని నిందించడం కూడా కృష్ణుడు విన్నాడు.

"అధర్మజ్ఞులైన మహారథులారా! అర్జునుని పట్ల అశక్తులై, బాలుని చంపి, ఏమి ఆనందిస్తారు? రేపు పాండవ పరాక్రమం చూచెదరుగాక! యుద్ధ భూమిలో కృష్ణార్జునులకు

అప్రియం చేసిన మీకు శోకించ వలసిన సమయం దాపురించింది. సంతోషంతో సింహనాదాలు చేస్తున్నారేమి? మీ పాపకృత్యానికి ఫలం వెంటనే లభిస్తుంది. తీవ్రమైన అధర్మం చేశారు. చిరకాలం ఫలం లేకుండా ఎలా ఉంటుంది?"

అని మహాబుద్ధిమంతుడయిన ఆ వైశ్యాపుత్రుడు వారిని నిందిస్తూ ఆయుధాలు విడిచిపెట్టి కోపంతో, దుఃఖంతో తొలగిపోయాడు. కృష్ణా! యుద్ధ రంగంలోనే నీవు నాకు ఈ సంగతి ఎందుకు చెప్పలేదు? అప్పుడే క్రూరులైన మహా రథికులనందరినీ నేను కాల్చి బూడిదచేసి ఉందును.' సంజయుడు అన్నాడు. పుత్ర శోకపీడితుడై, తీవ్రశోకగ్రస్తుడై నీరు నిండిన కన్నులతో చూస్తున్న అర్జునుని పట్టుకొని వాసుదేవుడు "అలా బాధపడకు" అని ఓదార్చాడు. 'యుద్ధంలో వెన్ను చూపని శూరులు అందరికీ ఇదే మార్గం. విశేషించి యుద్ధమే జీవికగా గల క్షత్రియులు ఈ మార్గంలో నడువవలసినదే. యుద్ధంనుండి మరలని శూరులు యుద్ధంలో మరణించడం నిశ్చయం. అభిమన్యుడు పుణ్యాత్ములు పొందే లోకాలను పొందాడు. భరతసత్తమా! యుద్ధంలో శత్రువులకు ఎదురు నిలిచి మృత్యువును పొందా లనేదే వీరులందరి కోరిక. అభిమన్యుడు కూడా మహాబలవంతులు, వీరులు అయిన రాజ కుమారులను యుద్ధంలో వధించి, వీరులు కోరుకొనే రణంలో ఎదురుపడే మృత్యువును పొందాడు. పురుషసింహమా! శోకించకు, "క్షత్రియులకు యుద్ధంలోనే మరణం" అనేది పూర్వ ధర్మకర్తలు చేసిన సనాతన ధర్మం. భరతసత్తమా! శోకావిష్టుడవైన నిన్ను చూచి ఇదిగో నీ సోదరులు రాజులు, నీ స్నేహితులు అందరూ దీనులై ఉన్నారు. మానదా! వీరందరినీ మంచిమాటలతో ఓదార్చు. తెలియదగినది తెలిసింది. నీవు శోకించకూడదు.' కృష్ణుడు ఈ రీతిగా పార్థుని ఓదార్చాడు. అప్పుడు అతడు డగ్గుత్తికపడిన సోదరులందరితో ఇలా అన్నాడు.

'దీర్ఘమైన బాహువులు ఎగుబుజాలూ కలిగి, పద్మ దళాయత లోచనుడైన అభిమన్యుని వృత్తాంతాన్ని యథాతథంగా వినాలనుకొంటున్నాను. నా పుత్రుని శత్రువులను బంధుసహితంగా, గజరథతురగాదులతో సహా సంగ్రామంలో నేను చంపడం మీరు చూస్తారు. మీరందరూ అస్త్రవిద్యా విశారదులు. ఆయుధాలు ధరించినవారు. సౌభద్రుడు స్వయంగా వజ్రధారితో కూడా యుద్ధం చేయగలవాడు. అయినప్పుడు అతడు ఎలా చనిపోయాడు? నా పుత్రుని రక్షణ విషయంలో పాండవులు, పాంచాలురు అశక్తులని నాకు తెలిసిఉన్నట్లయితే, నేనే అప్పు డతనిని రక్షించుకొనేవాడిని. రథస్థులై బాణవర్షాన్ని కురిపిస్తున్న మిమ్ము అందరినీ తృణీకరించి శత్రువులు ఎలా అభిమన్యుని చంపగలిగారు? మీరు చూస్తూ ఉండగానే యుద్ధంలో అభిమన్యుడు నేలకూలాడు. అయ్యో! మీకు

పౌరుషం లేదు. పరాక్రమం లేదు. అయినా దృఢసంకల్పం లేని, మిక్కిలి దుర్బలులైన, భీరువులైన మిమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించి వెళ్లిన నన్ను నేను నిందించుకోవాలి. నా పుత్రుని రక్షించలేని మీకు కవచాలు అలంకారానికే. మాటలు సభలలో చెప్పడానికే.' ఇలా అని ధనుస్సు, శ్రేష్ఠమైన కత్తిపట్టుకొని లేచి నిలుచున్న భీభత్సునివైపు తేరి చూడడానికి అందరూ అశక్తులైపోయారు. పుత్రమరణ శోకంతో తపిస్తూ, కన్నుల వీరు నించుతూ, మాటిమాటికీ నిట్టూర్పులు విడుస్తూ యముని వలె రౌద్రంగా ఉన్న అర్జునుని చూడడానికిగాని, మాటలాడడానికి గాని మిత్రులెవరికీ సాధ్యం కాలేదు - కేవలం పాండునందనులలో జ్యేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరునికి, వాసుదేవునికి తప్ప. వారిద్దరు అన్ని పరిస్థితులలోను అతని మేలు కోరేవారు. మన సెరిగి నడుచుకొనే వారు. కాబట్టి గౌరవం చేత కాని, ప్రేమ చేత కాని వారిద్దరే మాటలాడడానికి అర్హులు. అప్పుడు క్రోధంతో పుత్ర శోకంతో మనసా తపిస్తున్న అర్జునునితో రాజు ఇలా అన్నాడు.

73. అర్జునుడు జయద్రథుని వధించుటకు ప్రతిజ్ఞ చేయుట.

యుధిష్ఠిరుడు అన్నాడు. 'మహాబాహూ! సంశప్తకసైన్యం గురించి నీవు వెళ్లగానే, ఆచార్యులవారు నన్ను పట్టుకోవడానికి తీవ్రప్రయత్నం చేశారు. రథ సైన్యంతో వ్యూహం పన్ని ప్రయత్నిస్తున్న ద్రోణుని యుద్ధంలో మేము సైన్యాన్ని వ్యూహాకారంలో నిలిపి, అన్నిరకాలుగానూ అడ్డుకోసాగాము. రథికులు అతనిని అడ్డగిస్తుండగా, నేను సురక్షితంగా ఉన్నాను. ఆ సమయంలో అతడు వాడి బాణాలతో బాధిస్తూ శీఘ్రంగా నా మీద దాడి చేశాడు. ద్రోణుని చేత బాధింపబడిన మేము అతని సైనిక వ్యూహం వైపు యుద్ధంలో కన్నెత్తి చూడడానికి కూడా శక్తులం కాలేదు. ఇక భేదించడం అనే మాట ఎక్కడిది? తండ్రీ! అప్పుడు మేమందరం పరాక్రమంలో సాటిలేని కొడుకు అభిమన్యుని "నాయనా! వ్యూహాన్ని భేదించు" అని చెప్పాం. మేము అలా ఆజ్ఞాపించగానే ఆ వీరుడు మంచి గుట్టంవలె సహింపశక్యం కాకపోయినా, ఆ భారాన్ని వహించడానికే పూనుకొన్నాడు. నీవు ఇచ్చిన అస్త్రోపదేశం, పరాక్రమం సమకూడడం వలన బాలుడైన అభిమన్యుడు గరుడుడు సాగరాన్ని చొచ్చినట్లుగా ఆ సైన్యంలోనికి ప్రవేశించాడు. ఆహవరంగంలో వీరుడైన ఆ అభిమన్యుని, అత డే దారిలో సైన్యంలో ప్రవేశించాడో అదేదారిలో ప్రవేశించాలనుకొని మేమంతా అతనిని అనుసరించాం. నాయనా! అప్పుడు నీచుడైన సింధురాజు రుద్రుడిచ్చిన వరంవలన మమ్మల్నందరినీ అడ్డగించాడు. అప్పుడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, కృపుడు అశ్వత్థామ, కోసలరాజు, కృతవర్మ ఈ ఆరుగురూ సుభద్రా సుతుని ముట్టడించి, అడ్డగించారు.

మహారథికులైన వారందరూ యుద్ధంలో బాలుని అడ్డగించినప్పటికీ అతడు తన శక్తినంతా వినియోగించి, వారిని జయించడానికి ప్రయత్నించాడు. వారు చాలామంది కలిసి బాలుని రథహీనుని చేశారు. జీవించడం మిక్కిలి సంశయమయినప్పటికీ దుశ్శాసన పుత్రుడు ఆ విధంగా వారిచే విరథునిగా చేయబడిన అభిమన్యుని చివరకు చంపివేశాడు. (గదా ప్రహారంతో) అభిమన్యుడు వేల కొద్దీ నరులను, గుఱ్ఱాలను రథాలను, ఏనుగులను సంహరించాడు. ఎనిమిది వేల రథాలను, తొమ్మిది వందల ఏనుగులను, రెండువేల మంది రాజపుత్రులను, కనపడని అనేక వీరులను, రాజయిన బృహద్బలుని యుద్ధంలో చంపి స్వర్గానికి పంపాడు. అటు తరువాత పరమ ధర్మాత్ముడైన అతడు మరణించాడు.

అతడు పుణ్యాత్ముల లోకాలకు వెళ్లాడు. తమ పుణ్యబలం వలన స్వర్గాన్ని జయించిన ధర్మాతులు పొందే లోకాలనే అతడు కూడా పొందాడు. యుద్ధంలో దైన్యం లేకుండా శత్రువులకు భీతి కలిగిస్తూ, బంధువులను ఆనందింపజేస్తూ, తండ్రుల యొక్క, మేనమామ యొక్క వేళ్లను తరచుగా వినిపిస్తూ, బహుసంఖ్యాకులైన బంధువులను శోకంలో ముంచివేస్తూ, చివరికి మృత్యువును పొందాడు. అప్పటినుండి మేము శోకసంతప్తులమైనాము. ఇప్పుడు నిన్ను కలుసుకొన్నాం.

మా శోకం అధికమవుతూ జరిగిన సంగతి ఇదే. ఆ పురుష సింహుడు స్వర్గలోకం చేరుకొన్నాడు. ధర్మరాజు చెప్పిన మాటలు విని అర్జునుడు "అయ్యో నాయనా!" అని నిట్టూరుస్తూ, బాధతో నేలపై కూలబడ్డాడు. అందరూ విషణ్ణవదనులై ధనంజయుని చుట్టుముట్టి, రెప్పవాల్చకుండా పరస్పరం చూసుకోసాగారు. అనంతరం తెలివి తెచ్చుకున్న అర్జునుడు ఒళ్లు తెలియని కోపంతో, జ్వరంతో వణుకుతున్న వానిలా మాటిమాటికి నిట్టూరుస్తూ, రెండు చేతులూ అప్పళిస్తూ, కన్నీరు నించుతూ రొప్పుతూ ఉన్మత్తునిలా చూస్తూ ఇలా అన్నాడు. నేను మీకు ప్రతిజ్ఞ చేసి చెపుతున్నాను. రేపు జయద్రథుని చంపుతాను. నేను చంపుతానని భయపడి అతడు ధార్తరాష్ట్రులను విడిచి వెళ్లకుండా ఉంటే, నన్నుగాని, పురుషోత్తముని గాని, మిమ్ముగాని శరణు పొందకపోతే రేపు అతనిని చంపుతాను. ధార్తరాష్ట్రులకు ప్రియం కలిగిస్తూ నాపట్ల స్నేహభావాన్ని విస్మరించి, బాలుని వధకు కారకుడైన ఆ పాపాత్ముని జయద్రథుని రేపు చంపుతాను. అతనిని రక్షించడానికి యుద్ధరంగంలో నాతో ఎవరు తలపడినా ద్రోణ కృపులు అయినా సరే రాజా! వారినందరినీ బాణాలతో కప్పివేస్తాను. పురుష శ్రేష్ఠులారా! యుద్ధంలో నేను ఇలా చేయకపోయినట్లయితే శూరులు కోరుకొనే పుణ్యాత్ముల లోకాలను పొందకుందునుగాక!

జయద్రథుని రేపు చంపకపోతే తల్లిని చంపినవారు, పితృహంతకులు, గురుభార్యను పొందినవారు, ఎప్పుడూ చాడీలు చెప్పేవారు, సాధువులపట్ల అసూయపడేవారు, నిందలు

వేసేవారు, తాకట్టు సొమ్మును అపహరించేవారు, విశ్వాసఘాతకులు, పరస్త్రీలను పొందేవారు. పాపపుమాటలు పలికేవారు, బ్రాహ్మణ హత్య చేసేవారు, గోవులను చంపేవారు, పాయసంగాని, యవాన్నంగాని, శాకంగాని, కిచిడీగాని, హల్వాగాని, అపూపాలుగాని, మాంసంగాని ఏదయినా బలివైశ్వదేవాలు ఆచరించకుండా వృథాగా తినేవారు పొందే లోకాలను నేను వెంటనే పొందుతాను. వేదాధ్యయనం చేసిన, మిక్కిలి నియమనిష్ఠలు కలిగిన బ్రాహ్మణోత్తముని, పెద్దలను, సాధువులను, గురువులను అవమానించినవాడు ఏ లోకాలకు వెళ్తాడో జయద్రథుని చంపకపోతే నేను ఆలోకాలకు వెళ్తాను. బ్రాహ్మణుని, గోవును, అగ్నిని కాలితో తన్నినవాడు; నీటిలో ఉమ్మివేసిన వాడు, మల మూత్రాలు విసర్జించినవాడు ఏ గతి పొందుతారో జయద్రథుని చంపకపోతే నేనూ అదే దుర్గతిని పొందుతాను. నగ్నంగా స్నానం చేసినవానికి, అతిథిని నిరాశపరిచి వ్యర్థంగా త్రిప్పి పంపేవానికి, లంచగొండులకు, అబద్దాలు ఆడేవారికి, మోసం చేసేవారికి, ఆత్మహత్య చేసుకొనేవారికి, మిథ్యారోపణలు చేసేవారికి, సేవకులకు తలవంచి ఉండేవారికి, భార్యా పుత్రులకు, ఆశ్రితులకు పెట్టకుండా, మృష్టాన్నాన్ని భుజించే నీచులకు కలిగే ఘోరమైన గతియే జయద్రథుని చంపకపోతే నాకూ కలుగుతుంది.

జయద్రథుని చంపకపోతే ఆశ్రయించినవానిని, సత్పురుషుని, ఆజ్ఞాపాలనం చేసేవానిని విడిచివేసి, వారిని పోషించని క్రూరుడు, ఉపకారం చేసిన వారిని నిందించేవాడు, పొరుగున ఉండే అర్హత కలిగిన వ్యక్తికి శ్రాద్ధదానం చేయకుండా, అనర్హులకు, శూద్రస్త్రీని భార్యగా చేసుకొన్న బ్రాహ్మణునికి దాన మిచ్చేవాడు, కృతఘ్నుడు, యజమానిని నిందించేవాడు పొందే దుర్గతినే నేను కూడా వెంటనే పొందుతాను. ఎడమ చేతితో భుజించేవారు, ఒడిలో పెట్టుకొని తినేవారు, మోదుగుకట్టల ఆసనం మీదకూర్చోవడం తుమికి పుల్లతో పళ్లుతోముకోవడం మానివారు, పగటి నిద్ర పోయేవారు ఏ నరక లోకాలకు వెళ్తారో జయద్రథుని చంపకపోతే ఆ లోకాలకే నేనూ వెళ్తాను. చలికి భయపడే బ్రాహ్మణులు, యుద్ధానికి భయపడే క్షత్రియులు, ఒకే నూతి నీటిని వాడుకొనే, వేదధ్వని వినిపించని గ్రామంలో ఆరునెలలు నివసించినవారు, శాస్త్ర నింద చేసేవారు, పగలు మైథున క్రియ జరిపేవారు, పగలు నిద్రపోయేవారు, ఇళ్లకు నిప్పు పెట్టేవారు, విషప్రయోగం చేసేవారు, అగ్నికార్యాలు, అతిథి సత్కారాలు చేయనివారు, గోవులు త్రాగేనీటికి ఆటంకం కలిగించేవారు, రజస్వలను సేవించేవారు, శుల్కం తీసుకొని కన్యను ఇచ్చేవారు, ఎక్కువ మందికి పౌరోహిత్యం చేసేవారు, సేవావృత్తితో జీవించే బ్రాహ్మణులు, నోటియందుమైథున క్రియ జరిపేవారు, పగటి పూట రత్యాసక్తులైన వారు, బ్రాహ్మణునికి మాట ఇచ్చి లోభంతో దానం చేయనివారు, పొందే దుర్గతినే రేపు జయద్రథుని చంపకపోతే నేను కూడా పొందుతాను. ఇంకా

చెప్పనట్టి ధర్మదూరులైనవారు పొందే దుర్గతినే వెంటనే నేనూ పొందుతాను.

నాది ఇంకొక ప్రతిజ్ఞను కూడా మీరంతా మళ్లీ వినండి. ఆ పాపి జయద్రథుడు చావకుండానే సూర్యుడు అస్తమిస్తే ఇక్కడే ప్రజ్వరిల్లుతున్న అగ్నిలో ప్రవేశిస్తాను. రాక్షసులు, దేవతలు, మనుష్యులు, పక్షులు గాని, నాగులు గాని, పితరులు, నిశాచరులు గాని, బ్రహ్మర్షులు, దేవర్షులు గాని, చరాచరజగత్తు కూడా, దానికంటె పరమైనది ఏదయినాగాని అది కూడా నాశత్రువును రక్షింపజాలదు. పాతాళంలో దాగినా, అంతకంటె లోతుకు వెళ్లినా, ఆకాశం, దేవనగరం, దైత్యుల పట్టణం ఎక్కడకు వెళ్లినా తెల్లవారగానే అభిమన్యుని శత్రువైన ఆ జయద్రథుని శిరస్సును వందల బాణాలతో నేను తప్పక హరిస్తాను.' అని పలికి గాండీవాన్ని సవ్యాపసవ్యంగా టంకారం చేశాడు. మిగిలిన శబ్దాలనన్నిటినీ అతిక్రమించి ఆ గాండీవధ్వని ఆకాశాన్ని తాకింది. అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ చేయగానే జనార్దనుడు పాంచజన్యాన్ని, మహాక్రుద్ధుడైన అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని పూరించారు. అచ్యుతుని ముఖవాయువు చేత పూర్తిగా నిండి లోపలి నుండి వెలువడిన ధ్వనితో ఆ పాంచజన్యం పాతాళం, ఆకాశం, దిక్పాలకులతో సహితంగా సంపూర్ణ జగత్తును ప్రళయకాలంలోవలె మిక్కిలి కంపింపచేసింది. మహాత్ముడైన అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ చేయగానే వేనవేలుగా వాద్యఘోషలు, పాండవ వీరుల సింహనాదాలు ప్రతిధ్వనించ సాగాయి.

భీముడు అంటున్నాడు. 'అర్జునా! నీ ప్రతిజ్ఞ వలన కలిగిన ధ్వనితో, కృష్ణుని యొక్క శంఖధ్వనితో ధృతరాష్ట్ర పుత్రుడైన సుయోధనుడు బంధుభృత్యవర్గంతో సహితంగా చనిపోయినట్లే. నరోత్తమా! మహాప్రభావయుతమై, గొప్ప ప్రయోజనం కలిగిన, ఇష్టమైన ఈ నీ ప్రతిజ్ఞా వాక్యం నీ మెడలోని పుష్పమాలను మిక్కిలిగా వడల గొట్టిన పుత్రశోకంతో నిండిన రోషమూహాన్ని తొలగించివేస్తోంది.'

74. అర్జునునికి భయపడిన జయద్రథుని ద్రోణ దుర్యోధనులు ఆశ్వాసించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'పాండవులు చేసిన ఆ సింహ నాదాలను విని, చారులు వచ్చి చెప్పగా జయద్రథుడు వెంటనే లేచి నిల్చున్నాడు. దుఃఖంతో తడిసిపోతూ, శోకసమ్మూఢ హృదయుడై, అగాధమై విస్తారమైన శోకసాగరంలో మునిగిన వానివలె బహువిధాలుగా ఆలోచించుకొంటూ రాజసమూహం దగ్గరికి వెళ్లాడు. అతడు రాజుల సమ్ముఖంలో విలపించసాగాడు. అభిమన్యుని తండ్రికి భయపడిన అతడు సిగ్గుతో కుంచించుకుపోతూ ఇలా అన్నాడు. "కాముకుడైన ఇంద్రునివల్ల పాండురాజు భార్యయందు పుట్టిన ఆ దుర్బుద్ధి అర్జునుడు నన్ను ఒక్కడినే యమసదనానికి పంపాలని కోరుకొంటున్నాడట. కాబట్టి మీకందరకు శుభమగుగాక, నేను జీవితం మీది కోరికతో నా రాజధానికి

వెళ్తున్నాను. లేకుంటే క్షత్రియోత్తములారా! అస్త్రవిద్యలో అతనికి సాటివచ్చేవారు ఉంటే కనుక అర్జునుడు మిక్కిలిగా కోరుకొంటున్న నన్ను రక్షించండి. నాకు అభయాన్నివ్వండి. ద్రోణ దుర్యోధన కృపకర్ణ బాహ్లికులు దుశ్శాసనాదులు యముని బారినుండి నన్ను రక్షించడానికి శక్తి కలిగినవారే. అయ్యో! ఇక ఒక్క అర్జునుడు మాత్రమే చంపదల్చుకొన్న నన్ను మీ సమస్త రాజులు కలిసి రక్షించలేరా ఏమిటి? రాజులారా! పాండవేయుల హర్షనాదాలు విని, నాకు మహాభయం కలిగింది. మరణానికి చేరువైన వానికివలె నా శరీరమంతా నిర్వీర్యమయిపోతోంది. నిశ్చయంగా నన్ను చంపడానికే గాండీవధారి అయిన అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. అయినా విచారించదగిన సమయంలో పాండవులు హర్షంతో అరుస్తున్నారు. ఆ ప్రతిజ్ఞను దేవతలు గాని, గంధర్వులు గాని, అసురులు, ఉరగులు, రాక్షసులు గాని మార్చడానికి ఉత్సాహం చూపరు. (సాహసించరు). ఇక రాజుల సంగతి ఎక్కడిది? కాబట్టి రాజ పుంగవులారా ! నేను వెళ్లడానికి అనుమతి నివ్వండి. మీకు భద్రమగుగాక! పాండవులకు నేను కనబడకుండా వెళ్లిపోతాను.' వ్యాకుల చిత్తుడై భయంతో ఈ రీతిగా విలపిస్తున్న అతనితో దుర్యోధనుడు తన కార్యం యొక్క గురుత్వాన్ని ఆలోచించి ఇలా అన్నాడు.

భయపడకు. పురుషసింహమా! క్షత్రియ వీరుల మధ్యలో ఉన్న నిన్ను యుద్ధంలో ఎవరు చంపాలని కోరగలరు? నేను, కర్ణుడు, చిత్రసేనుడు, వివింశతి, భూరిశ్రవుడు, శలుడు, శల్యుడు, వృషసేనుడు, పురుమిత్రుడు, సత్యవ్రతుడు, వికర్ణుడు, దుర్ముఖుడు, దుశ్శాసనుడు, సుబాహుడు, కాళింగుడు, విందానువిందులు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, శకుని, ఇంకా ఇతర రాజులు అనేకులు సైన్యసహితంగా నీ రక్షణకై నిన్ను అనుసరిస్తారు. కాబట్టి నీ మనసులోని చింతాజ్వరాన్ని తొలగించుకో. సింధు రాజా! నీవు కూడా రధిక శ్రేష్ఠుడవు. స్వయంగా వీరుడవు. అటువంటి నీవు పాండవులకు ఎలా భయపడుతున్నావు? సైంధవా! నా పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యం నీ రక్షణ కోసం సన్నద్ధమై, యుద్ధం చేస్తుంది. నీవు భయపడకు. నీ భయం తొలగి పోవునుగాక.' సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'రాజా! ఈ విధంగా ఓదార్పు పొంది, సైంధవుడు నీ కొడుకు దుర్యోధనునితో కలిసి ఆ రాత్రి ద్రోణుని వద్దకు వెళ్లాడు. మహారాజా! ద్రోణుని పాదాలు తాకి నమస్కరించి, సమీపంలో కూర్చొని ప్రణతభావంతో అతడు ఈ విధంగా అడిగాడు. 'దూరానికి బాణం వేసి లక్ష్యాన్ని చేదించడంలోను, హస్తలాఘవంలోను, దృఢమైన లక్ష్యాన్ని చేదించడంలోను నాకూ, అర్జునునికీ ఉన్న తేడా ఏమిటో పూజ్యులు మీరు నాకు చెప్పాలి. ఆచార్యా! నాకు, అర్జునునికి కల విద్యా విశేషాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా తెలుసుకోవా లనుకొంటున్నాను. యథాతథంగా చెప్పండి నాకు.'

ద్రోణుడు చెప్పాడు. "నాయనా! నీకు, అర్జునునికి నేను సమంగానే ఆచార్యకత్వం వహించాను. అయినా సంపూర్ణంగా దివ్యాస్త్రాలు పొందడం వల్లనూ, అభ్యాస రూపమైన కష్టాన్ని సహించడం వల్లనూ నీకంటె అర్జునుడు అధికుడు. నాయనా! యుద్ధంలో పార్థునికి ఏ విధంగానూ నీవు భయపడనక్కరలేదు. ఆ భయంనుండి నేను నిన్ను రక్షిస్తాను. ఇందులో సందేహమేమీ లేదు. కాబట్టి యుద్ధం చెయ్యి. భయపడకు. నీవు నీ ధర్మాన్ని పాటించు. మహారథీ! తాత తండ్రుల మార్గాన్ని అనుసరించు. నీవు వేదాలను శాస్త్రోక్తంగా అభ్యసించావు. అగ్నులను చక్కగా అర్చించావు. అనేక యజ్ఞాలను ఆచరించావు. మృత్యువు నీకు భయంకరమైనది కాదు. మందభాగ్యులకు లభించనట్టి, రణరంగంలో మృత్యురూపమైన మహాభాగ్యాన్ని పొంది, బాహుబలంచేత ఆర్జించిన దివ్యమైన, అత్యుత్తమమైన లోకాలను పొందుతావు. కౌరవులు, పాండవులు, వృష్ణివంశీయులు, ఇతర మానవులు, పుత్రునితోపాటు నేను కూడా అనిత్యులమే – అని తెలుసుకో. మనమందరం వంతులవారీగా బలవంతుడైన కాలుని చేత కొనిపోబడి, తమ తమ కర్మలు అనుసరిస్తూ ఉండగా పరలోకానికి చేరుకొంటాము. తాపసులు తపస్సు చేసి పొందే లోకాలను క్షత్రియ వీరులు క్షత్రధర్మాన్ని ఆశ్రయించి పొందుతారు." ఈ రీతిగా ద్రోణుడు ఓదార్చితే సింధురాజు పార్థునివలని భయాన్ని పోగొట్టుకొన్నాడు. యుద్ధం చేయడానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. మహారాజా! అనంతరం మీ సైన్యాలలో కూడా హర్షం వెల్లివిరిసింది. సింహనాదాలతో పాటుగా వాద్యాల ఉగ్రధ్వనులు కూడా వినిపించాయి.

75. కౌరవులు చేసిన జయద్రథ రక్షా ప్రయత్నము.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'సింధురాజును చంపుతానని పార్థుడు ప్రతిజ్ఞ చేసిన తరువాత శ్రీకృష్ణుడు ధనంజయునితో ఇలా అన్నాడు. "సోదరుల అభిప్రాయం తెలుసుకోకుండానే నీవు వాగ్రూపమైన ప్రతిజ్ఞ చేసేశావు. "సైంధవుని చంపుతాను" అనే ఈ దుస్సాహసాన్ని చేశావు. నాతో కూడా సంప్రతించకుండానే నీవు మహాభారాన్ని ఎత్తుకొన్నావు. ఇక లోకులందరిలో పరిహాసపాత్రులం కాకుండా ఎలా ఉంటాం ? ధార్తరాష్ట్రుల శిబిరంలోనికి నేను పంపించిన చారులు వెంటనే తిరిగివచ్చి అక్కడ జరిగినది నాకు నివేదించారు. శక్తిశాలివైన అర్జునా! నీవు సింధురాజును వధిస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేయగానే ఇక్కడ వెలువడిన మహాసింహనాదాలు, వాద్యధ్వనులు వారు విన్నారు. ఆ శబ్దానికి సైంధవునితో పాటుగా ధార్తరాష్ట్రులందరూ భయపడ్డారు. ఇది ఆకస్మాత్తుగా కలిగిన సింహనాదంకాదని ఆలోచించి జాగరూకులయ్యారు. మహాభుజా! కౌరవుల శిబిరాలలోకూడా మహా కోలాహలం చెలరేగింది.

ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, కాల్బలం, రథాలు వాటి భయంకర నాదాలు వ్యాపించాయి. అభిమన్యుని వధగురించి ధనంజయుడు నిశ్చయంగా ఆర్తుడై క్రోధంతో రాత్రి వేళలోనే యుద్ధానికి బయలుదేరుతాడని తలచి వారు సంసిద్ధులయ్యారు. రాజీవలోచనా! సంసిద్ధులయిన వారు సింధురాజు వధ గురించి నీ యొక్క ప్రతిజ్ఞను విన్నారు. దానితో ఆ జయద్రథ మహారాజు, సుయోధనుని మంత్రులందరూ విమనస్కులై అల్పమృగాలవలె బెదిరిపోయారు. జయద్రథుడు మిక్కిలి దీనుడై మంత్రులతోపాటు లేచి, తన శిబిరాన్ని ప్రవేశించాడు. రహస్యాలోచన చేసే సమయంలో తనకు శ్రేయస్కరమైన కార్యాన్ని అంతటినీ ఆలోచించి, రాజసభలో సుయోధనుని ఉద్దేశించి, ఈ మాటలు అన్నాడు. నేను పుత్ర హంతకుడ నని భావించి నన్ను వధిస్తానని సేనామధ్యంలో ధనంజయుడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. అతడు రేపు నా మీద దాడి చేస్తాడు. సవ్యసాచి చేసిన ఆ ప్రతిజ్ఞను మార్చడానికి దేవతలుగాని, గంధర్వులుగాని, అసురులు, ఉరగులు, రాక్షసులు కాని ఉత్సహించరు. (సాహసించరు). మీరందరూ యుద్ధంలో నన్ను రక్షించండి. ధనంజయుడు మీ శిరసులపై పాదం మోపి లక్ష్యం చేరకుండునుగాక! కాబట్టి ఇప్పుడు అటువంటి ఏర్పాటు చేయండి. కురునందనా! రాజా! యుద్ధంలో నన్ను రక్షించలేకపోతే, నాకు అనుమతిని ఇయ్యి. నేను ఇంటికి వెళ్లిపోతాను.'

జయద్రథుడు ఇలా అన్నాక, సుయోధనుడు వికల మనస్కుడై, తలదించుకొని, నీవు చేసిన ఆ ప్రతిజ్ఞను విని, దానిని గురించే చింతిస్తూ ఉండిపోయాడు. దుర్యోధనుడు ఆర్తుడై ఉండడం చూసి ఆ సింధురాజు తనకు మేలు కలిగే మాటలను వ్యంగ్యంగా, మృదువుగా ఇలా చెప్పసాగాడు. 'యుద్ధరంగంలో అర్జునునియొక్క అస్త్రాన్ని అస్త్రంతో తిప్పి కొట్టగలిగే వీరుడైన ధనుర్ధరుడు నీ సైన్యంలో ఇప్పుడు కనిపించడంలేదు. వాసుదేవుడు సహాయకుడుగా, గాండివ ధనుస్సును త్రిప్పుతూ ఉండే అర్జునుని ఎదుట ఎవడు నిలువగలడు? సాక్షాత్తు ఇంద్రుడైనా నిలువలేడు. పూర్వం హిమవత్పర్వతం మీద నేల మీదనే నిలుచున్న పార్థునితో మహావీరుడు, భగవానుడు అయిన శంకరుడు కూడ యుద్ధం చేశాడని విన్నాను. దేవరాజు ఇంద్రుడు పంపగా, ఒక్క రథంతోనే హిరణ్య పుర వాసులైన వేల దానవులను చంపాడు. బుద్ధికుశలుడయిన వాసుదేవునితో కలిసి అర్జునుడు అమరులతో సహితంగా ముల్లోకాలను మట్టుపెట్టగలడని నా ఉద్దేశ్యం. కాబట్టి నేను (వెళ్లిపోవడానికి) అనుమతిని కోరుకొంటున్నాను. లేదా నీవు సరిగా ఆలోచించి, వీరుడై మహాత్ముడైన ద్రోణుడు పుత్రునితో కూడి నన్ను రక్షించాలని కోరుతున్నాను.'

అర్జునా! రాజైన దుర్యోధనుడు స్వయంగా ఈ విషయంలో ఆచార్యుని మిక్కిలిగా అర్థించాడు. రక్షణకు తగిన ఏర్పాటులన్నీ జరిగాయి. రథాలు కూడా సిద్ధమయ్యాయిట.

కర్ణుడు, భూరిశ్రవుడు, అశ్వత్థామ, దుర్జయుడైన వృషసేనుడు, కృపుడు, మద్రరాజశల్యుడు, ఈ ఆరుగురు అతనికి ముందు నిలబడుతారు. మొదటి సగం శకటాకారంలోను, తరువాతి సగం పద్మాకృతిలోను ఉండే వ్యూహాన్ని ద్రోణుడు నిర్మించాడు. పద్మగర్భంలోని కర్ణిక మధ్యలో ఉండే సూచీవ్యూహానికి పార్శ్వభాగంలో అతి దుర్మదుడైన సింధురాజు జయద్రథుడు వీరులతో రక్షింపబడుతూ అక్కడ ఉంటాడు. పార్థా! ధనుస్సు, అస్త్రాలు ప్రయోగించడంలోను, పరాక్రమంలోను, ప్రాణశక్తిలోను, మానసిక బలంలోను ఈ ఆరుగురు రథికులు మిక్కిలి దుస్సహులని నిశ్చితమే. ఈ ఆరుగురు రథికులను జయించకుండా, జయద్రథుడు దొరకడు. ఆ ఆరుగురిలో ఒక్కొక్కరి పరాక్రమం గురించే నీవు ఆలోచించు. పురుషసింహమా! అందరూ కలిస్తే సులభంగా జయించడం సాధ్యంకాదు. ఇప్పుడు మరల నీ హితం కోరి, కార్యసిద్ధికోసం మంత్రజ్ఞులైన మంత్రులతో, సుహృదులతో కలిసి చేయవలసిన దానిని గూర్చి ఆలోచిస్తాను."

76. అర్జునుడు వీరోచితముగా మాటలాడుట.

అర్జునుడు అన్నాడు. 'ఏ ఆరుగురు రథికులను బలాధికులని నీవు అనుకొంటున్నావో, వారి పరాక్రమం నాలో సగానికి కూడా పోలదని నా ఉద్దేశ్యం. మధుసూదనా! ఈ అందరి యొక్క అస్త్రాలూ, నా యొక్క అస్త్రం చేత ముక్కలు ముక్కలైపోవడం నీవు చూస్తావు. ద్రోణుడు చూస్తూ ఉండగానే, నేను సైనికులతో సహితంగా, విలపిస్తున్న సింధురాజు యొక్క శిరసును నేల రాలుస్తాను. సాధ్యులు, రుద్రులు, అశ్వినులు, వసువులు, ఇంద్రునితో కూడిన మరుత్తులు, ఈశ్వరులతో కూడిన విశ్వేదేవులు, గంధర్వ సహితులైన పితరులు, సుపర్ణులు, సాగరాలు పర్వతాలు, స్వర్గం, ఆకాశం, భూమి దిక్పాలకులతో కూడిన ఈ దిక్కులు, గ్రామాలు, ఆరణ్యాలు, ప్రాణులు, స్థావరాలు, జంగమాలు కూడా (ఈ చరాచర జగత్తు అంతా) సింధురాజును రక్షించినా మధుసూదనా! సత్యం మీద, నా ఆయుధం మీద ఒట్టువేసి చెపుతున్నాను. కృష్ణా! రేపు యుద్ధంలో నా బాణాలతో అతడు నిహతుడు కావడం చూస్తావు. కేశవా! ఆ పాపాత్ముని రక్షించాలనుకొన్న ఆ ద్రోణునిపైనే మొదటగా దాడిచేస్తాను. ఆ సుయోధనుడు ద్రోణుని మీదనే ఈ యుద్ధరూపమయిన ద్యూతం నిలిచిఉందని (ఆలంబనమని) అనుకొంటున్నాడు. కనుక అతని సేనాగ్రాన్నే భేదించి, సైంధవుని చేరుకొంటాను. వజ్రాయుధం చేత గిరి శిఖరాలు కూల్చబడినట్లుగా, రేపు యుద్ధంలో మెరుగులు చిమ్మే నారాచాలతో నేను మహాధనుర్ధరులను కూల్చివేయడం నీవు చూస్తావు. వాడి బాణాలతో చీల్చివేయబడి, పడిపోతున్న, పడిపోయిన

నరుల, ఏనుగుల, గుఱ్ఱాల శరీరాలనుండి రక్తం స్రవిస్తుంది. మనోవాయువులతో సమాన వేగంతో గాండీవ నిర్ముక్తాలైన, బాణాలు వేల కొద్దీ మనుష్యులను, ఏనుగులను, గుఱ్ఱాలను దేహం, ప్రాణం లేకుండా చేస్తాయి. యముడు, కుబేరుడు, వరుణుడు, ఇంద్రుడు, రుద్రుడు - వీరి వలన నేను పొందిన ఘోరాస్త్రాలను ఇక్కడ యుద్ధంలో నరులందరూ చూస్తారు. యుద్ధంలో సైంధవుని రక్షిస్తున్న వారందరి యొక్క అస్త్రాలను నేను బ్రహ్మాస్త్రంతో త్రిప్పికొట్టడం నీవు చూస్తావు. కేశవా! నా బాణవేగానికి ఖండింపబడిన రాజుల శిరసులు పరచుకొన్న భూమిని రేపు యుద్ధంలో నీవు చూస్తావు. మాంసాహారులను తృప్తిపరుస్తాను. శత్రువులను పారద్రోలుతాను. సుహృదులను ఆనందింపజేస్తాను. సైంధవుని **మథిస్తాను.**

పాపదేశంలో పుట్టి చెడు సంబంధాలు కల్గి అనేక పాపాలు చేసిన సింధురాజు తన వారిని శోకంలో ముంచివేస్తూ ,రేపు నా చేతిలో చనిపోతాడు. ఎప్పుడూ సర్వక్షేత్రాన్నాలను భుజించే, పాపాచారుడైన సైంధవుడు రణాంగణంలో రాజులతో సహితంగా నా బాణాలకు ఛిద్రమైపోవడం నీవు చూస్తావు. కృష్ణా! తెల్లవారగానే యుద్ధంలో నాతో సమానుడైన ధనుర్ధరుడు లోకంలో వేరొకడు లేడు అని సుయోధనుడు అనుకొనేలా చేస్తాను. నరశ్రేష్ఠా! ఈ గాండీవం దివ్యమైన ధనుస్సు. నేను వీరుడిని. నీవు సారథివి. హృషీకేశా! ఇక నాకు జయించశక్యం కానిది ఏది? భగవాన్! నీ అనుగ్రహం చేత యుద్ధభూమిలో నాకు సహింపశక్యంకానిది ఏముంది? హృషీకేశా! తెలిసికూడా ఎందుకు నన్ను అవమానిస్తున్నావు? **జనార్దనా! చంద్రునిలో కళంకం, సముద్రంలో జలం ఎలా స్థిరమైనవో నా ఈ ప్రతిజ్ఞ కూడా అలాగే సత్యమని భావించు.** నా అస్త్రాలను అవమానించకు. దృఢమైన ధనుస్సును అవమానించకు. నా బాహుబలాన్ని అవమానించకు. ధనంజయుని అవమానించకు. నన్ను ఎవరూ జయించలేనట్లుగా, నేనే విజయాన్ని పొందేలా యుద్ధభూమికి వెళ్తాను. ఆ సత్య ప్రభావం కారణంగా యుద్ధంలో జయద్రథుడు చనిపోయాడనే భావించు. **బ్రాహ్మణుల యందు సత్యం, సత్పురుషులయందు వినమ్రత, యజ్ఞములయందు సంపద ఉండడం నిశ్చయం. అలాగే నారాయణుని యందు విజయం ధ్రువం.***' సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'వాసవసుతుడు అర్జునుడు గర్జిస్తూ ఇలా పలికి, స్వయంగా ఆత్మస్వరూపుడు, సర్వ సమర్థుడు అయిన హృషీకేశుని ఆదేశించాడు. 'కృష్ణా! రాత్రి తెల్లవారగానే నారథాన్ని సిద్ధం చేయాలి నీవు. మహాభారమైన కార్యానికి పూనుకొన్నాం.'

---

* ధ్రువం వై బ్రాహ్మణే సత్యం ధ్రువా సాధుషు సన్నతిః ।
శ్రీర్ధ్రువాపి చ యజ్ఞేషు ధ్రువో నారాయణే జయః ॥ 25

77. ఉత్పాతములు, కౌరవసేన భీతి, శ్రీకృష్ణుడు సుభద్రను ఓదార్చుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు. 'ఆ రాత్రి వాసుదేవ ధనంజయులు దుఃఖశోకార్తులై పాములవలె దీర్ఘమైన నిట్టూర్పులు విడుస్తూ, నిద్ర పోలేదు. నరనారాయణులు క్రుద్ధులై నారని తెలిసి, ఇంద్రునితో సహితంగా దేవతలు వ్యథ చెంది ఏమి జరుగుతుందో అని చింతించసాగారు. రూక్షమై, భయసూచకమై, దారుణ వాయువు వీచసాగింది. తెల్లవారాక సూర్యమండలపరిధి కబంధయుక్తమై కనపడింది. వర్షం లేకుండానే ఉరుములతో, మెరుపులతో కూడిన పిడుగులు పడ్డాయి. పర్వతాలతో, వనాలతో, కాననాలతో సహా భూమి కూడా కంపించిపోయింది. సముద్రాలు క్షోభించి పోయాయి. సముద్రంవైపు ప్రవహించవలసిన నదులు గతిని మార్చి, తమ పుట్టుక స్థానానికే ప్రవహిస్తున్నాయి. మాంసభక్షులకు ఆనందం కలగడంకోసం, యమరాష్ట్రం వృద్ధిపొందడానికి రథాలకున్న గుఱ్ఱాల యొక్క, నరులయొక్క, ఏనుగుల యొక్క పెదవులు రెండూ అదరసాగాయి. వాహనాలు మలమూత్రాలు విడువసాగాయి. రోదించసాగాయి. ఒళ్లు గగుర్పొడిచే దారుణమైన ఆ ఉత్పాతాల నన్నిటినీ చూసి, సవ్యసాచి యొక్క ఉగ్రమైన ప్రతిజ్ఞను విని భరతసత్తమా! మీ సైనికులందరూ వ్యథ చెందారు.

అప్పుడు కృష్ణుని ఉద్దేశించి, **మహాబాహువయిన** అర్జునుడు - "మాధవా! నీ చెల్లిని, కోడలితో సహా ఓదార్చు, ప్రభూ! సత్యయుక్తమైన సామవచనాలతో కోడలు, ఆమె చెలులు శోకం విడిచిపెట్టేలా ఓదార్చు" అన్నాడు. అప్పుడు మిక్కిలి శోకచిత్తంతో వాసుదేవుడు అర్జునుని శిబిరానికి వెళ్లి, పుత్రశోకార్తురాలయి దుఃఖిస్తున్న చెల్లెలిని ఓదార్చసాగాడు. వాసుదేవుడు అంటున్నాడు. 'వృష్ణి వంశోద్భవురాలా! కొడుకు గురించి కోడలితో సహా ఏడువకు. భీరురాలా! ప్రాణులన్నిటికీ ఈ విధి కాలనిర్మితమైనది. సద్వంశంలో విశేషించి క్షత్రియకులంలో పుట్టిన ధీరుడైన నీ పుత్రునికి ఈ మరణం తగినదే. ఏడువకు. మహారథుడు, తండ్రితో సమాన పరాక్రమం కల ధీరుడు అయిన నీ కొడుకుకు క్షాత్ర విధితో కోరుకొనే గతియే లభించింది. శత్రువులను అనేకులను జయించి, మృత్యుముఖానికి పంపి, అన్ని కోరికలు తీర్చే అక్షయమైన పుణ్యాత్ములు పొందే లోకాలను పొందాడు. తపస్సు చేత, బ్రహ్మచర్యంచేత, వేదంచేత, బుద్ధిబలంచేత సత్పురుషులు పొందే గతినే నీ కొడుకు పొందాడు. భద్రా ! నీవు వీరుని కన్నదానవు, వీరపత్నివి. వీరునికి పుట్టినదానవు. వీరులు బంధువులుగా కలదానివి. కొడుకు గురించి శోకించకు. అతడు పరమగతిని పొందాడు. బాలుని చంపిన ఆ పాపాత్ముడు సైంధవుడు ఈ అపరాధానికి సుహృద్గణంతో, బంధువులతో సహితంగా ఫలితాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఈ రాత్రి తెల్లవారగానే పాపకర్మ

చేసిన అతడు అమరావతికి పారిపోయినా పార్థుని చేతి నుండి తప్పించుకోలేడు. రేపు యుద్ధంలో తెగిపడిన ఆ సైంధవుని శిరస్సు శమంతపంచకానికి ఆవల పడిందని నీవు వింటావు. శోకాన్ని విడిచిపెట్టు. ఏడువకు. వీరుడైన అభిమన్యుడు క్షత్రధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని, మేము, ఇంకా ఇతర ఆయుధోపజీవులైన సత్పురుషులు పొందే గతిని పొందాడు. వరారోహా! ఎత్తయిన భుజాలు కలిగి, యుద్ధం నుండి వెనుకడుగువేయనివాడు, శత్రురథికులను సంహరించే మహావీరు డయిన నీ కొడుకు స్వర్గాన్ని పొందాడు. సంతాపాన్ని విడిచిపెట్టు. తండ్రివైపు, తల్లివైపు మర్యాదలను అనుసరించే ఆ పరాక్రమశాలి, అభిమన్యుడు వేలకొద్దీ శత్రువులను చంపి తాను చనిపోయాడు. రాణీ! కోడలిని ఓదార్చు. క్షత్రియునికై ఎక్కువగా విచారించకూడదు. నందినీ! రేపు నీవు మిక్కిలి ప్రియమైన వార్తను విని, శోకరహితవు కమ్ము. పార్థుడు ఎలా ప్రతిజ్ఞ చేశాడో అలాగే జరుగుతుంది. వేరొకలా అది జరగదు. నీ భర్త చేయాలనుకొన్నది నిష్ఫలం కానేకాదు. తెల్లవారిన తరువాత మనుజులు, పన్నగులు, పిశాచాలూ, రాక్షసులు, పక్షులు, సురాసురులు, సింధురాజును రక్షించడానికి వెంట వచ్చినా, వారందరూ కూడా ఏమీ చేయలేరు.'

78. సుభద్ర విలపించుట - శ్రీకృష్ణుడు అందరినీ ఓదార్చుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'కేశవుని ఈ మాటలను విని పుత్రశోకం చేత ఆర్తురాలై, అతిదుఃఖంతో సుభద్ర విలపించింది. 'అయ్యో! పుత్రా! నాయనా! మందభాగ్యురాలనైన నా కడుపున పుట్టి తండ్రితో సమానమైన పరాక్రమం కలవాడవై యుద్ధంలో ఎలా చనిపోయావు? వత్సా! నల్లకలువలవంటి చాయతో, అందమైన కన్నులు, చక్కని పలువరుస కల నీ ముఖం యుద్ధభూమిలో ధూళితో కప్పబడి ఉండగా ఎలా చూడగలను? శూరుడవు, యుద్ధంలో వెనుతిరగనివాడవు. చక్కని తల, మెడ, బాహువులు, భుజాలు వెడల్పయిన రొమ్ము, లోతైన నాభి కలిగి, అందంతో అలరారే నీ శరీరం అంతా ఆయుధాలతో గాయపడి ఉండగా, ఉదయించే చంద్రునిలా ఉన్న నిన్ను ప్రాణులన్నీ తప్పకుండా చూస్తాయి. పూర్వం విలువైన పరుపులు పరిచిన పడక మీద పవళించే వాడివి. సుఖాలను అనుభవించడానికి యోగ్యుడైన వాడివి. నేడు బాణాలతో కొట్టబడి నేలపై ఎలా పవ్వళించావు? మునుపు, స్త్రీ రత్నాల చేత అనుసరింపబడుతూ ఉండే వీరుడు, నేడు యుద్ధంలో పడిపోయి ఆడు నక్కలచేత ఎలా పరివేష్టింపబడి ఉన్నాడు ? పూర్వం హర్షంతో పాడే సూత మాగధవందిజనంచేత స్తుతింపబడేవాడు నేడు అరుస్తున్న ఘోరమైన క్రవ్యాదగణంతో ఉపాసింపబడుతున్నాడు. రక్షకులుగా వీరులైన పాండవులు,

వృష్ణి వీరులు, పాంచాలురు ఉండగా, అనాథవలె నిన్ను ఎవరు చంపారు నాయనా! నా తండ్రీ! నిన్ను చూడడంలో నా కన్నులు తృప్తి పొందనేలేదు. మందభాగ్యురాలనైన నేను నిశ్చయంగా ఈనాడు యమలోకానికి పోతాను.

కొడుకా! విశాలమైన కన్నులు, చక్కని కేశపాశం, మనోహరమైన మాట కలిగి సుగంధయుక్తమైన, గాయాలులేని నీ ముఖాన్ని ఎప్పుడు తిరిగి చూస్తాను? భీమసేనుని బలం పాడుగాను. పార్థుని గాండీవ ధారణం వ్యర్థమైపోను. వృష్ణివీరుల పరాక్రమం కొరగానిది. పాంచాలుర బలం మాసిపోను. యుద్ధానికి వెళ్లిన నిన్ను నలువైపుల నుండి కాపాడలేకపోయిన కేకయులు, చేది, మత్స్య, సృంజయ వీరులు ఎందుకూ పనికిరానివారు. అభిమన్యుడు కానరాక, శోకంతో వ్యాకులమైన నా కన్నులకు నేడు ఈ భూమి అంతా శూన్యంగా కాంతివిహీనమై కనిపిస్తోంది. వాసుదేవుని మేనల్లుడు, గాండీవధారి అయిన అర్జునుని కొడుకు, అతిరథుడు అయిన వీరుని నిన్ను నేడు యుద్ధరంగంలో కూలిపోగా ఎలా చూడగలను? వత్సా! రా ! రా ! నిన్ను చూడడంలో తనివి తీరని మందభాగ్యనైన నా ఒడిలో కూర్చొని, నోరెండి ఉన్న నీవు నిండుగా ఉన్న నాస్తన్యాన్ని వెంటనే త్రాగు. అయ్యో! వీరుడా! కలలోని సంపదలా నాకు నీవు కనపడి నశించిపోయావు. ఆహా! మానవజీవితం కదలుతున్న నీటి బుడగవలె ఎంత అనిత్యమైనదో! ఇదిగో వయసులో ఉన్న నీ భార్య. నీ వియోగ దుఃఖంతో కుమిలిపోతోంది. దూడను కోల్పోయిన ఆవువలె ఉన్న ఆమెకు ఎలా ధైర్యం చెప్పగలను?

ఈ ఉత్తర బాతి చేత ఉత్తమురాలు. సుశీల, ప్రియభాషిణి. నాకు కోడలు. యశస్విని. సుకుమారి. విశాలాక్షి. నిండు చంద్రునివంటి మోము కలది. చిగురుటాకు వంటి కోమలమైన శరీరం కలది. గజగామిని. బింబాధరోష్ఠి. అభిమన్యూ ! ఈమెను, నాకోడలిని మెల్లమెల్లగా అక్కున చేర్చుకొని సంతోషపరచు నాయనా!

అయ్యో పుత్రలాభ ఫలాన్ని పొందే సమయంలో, నిన్ను చూడాలని తహతహలాడే నన్ను విడిచి అకాలంలో పోతున్నావురా తండ్రీ ! కేశవుడు రక్షకునిగా ఉండగా కూడా యుద్ధంలో అనాథవలె మరణించావు. కాలగతి నిజంగా ప్రాజ్ఞులకు కూడా తెలుసుకోలేనిది కదా ! యజ్ఞం చేసేవారికి, దాన శీలురకు, జితేంద్రియులకు, బ్రహ్మవేత్తలైన బ్రాహ్మణులకు, బ్రహ్మ చర్యవ్రతం ఆచరించే వారికి, పుణ్య తీర్థాలు సేవించినవారికి, కృతజ్ఞులకు, వదాన్యులకు, గురు శుశ్రూషాపరులకు, సహస్ర దక్షిణలు ఇచ్చే ధర్మాత్ములకు కలిగే సద్గతి నీకు కలుగుగాక. వెనుకడుగు వేయకుండా యుద్ధం చేసేశూరులు, యుద్ధంలో శత్రువులను చంపి, ప్రాణాలు కోల్పోయేవారు పొందే గతిని నీవు పొందుదువుగాక. వేల గోవులను

దానం చేసేవారు, యజ్ఞసంభారాలను దానం చేసేవారు, కోరుకొన్న నివాసస్థలాన్ని (ఇంటిని) దానం చేసేవారు పొందే శుభగతిని పొందుదువుగాక. నాయనా! శరణాగతులైన బ్రాహ్మణులకోసం నిధిని స్థిరంగా ఏర్పాటు చేసినవారు, ఎప్పుడూ ఎవరినీ దండించని వారు పొందే గతిని పొందు. నియమవ్రతాలు పాటించే మునులు బ్రహ్మచర్యం ద్వారా ఏగతిని పొందుతారో, ఏకపత్నీ వ్రతులు ఏగతిని పొందుతారో ఆ గతినే నీవు పొందు. కుమారా! సదా చారులైన రాజులు, సురక్షితమైన పుణ్యాలచేత పవిత్రులైన చతురాశ్రమాల వారు, దీనులపై దయచూపేవారు, ఉత్తమ వస్తువులను ఎల్లప్పుడూ అందరికీ సమానంగా పంచుతూ అనుభవించేవారు, చాడీలు చెప్పనివారు పొందే గతిని పొందు నాయనా! వ్రతాలు ఆచరించేవారు, ధర్మ స్వభావులు, గురుశుశ్రూష చేసేవారు, అతిథులను సంతృప్తి పరచేవారు పొందేగతిని పొందు. నాయనా! అతికష్టమైన దుఃఖాలలో కూడా శోకాగ్ని దగ్ధులైనప్పటికి తమను తాము నిగ్రహించుకోగలిగిన వారు పొందే గతినే నీవు పొందు. పుత్రకా! ఎల్లప్పుడూ తల్లి దండ్రులను సేవించే వారు, తన భార్యయందే రమించేవారు, ఎటువంటి సద్గతి పొందుతారో అట్టిదే నీవు కూడా పొందుతావు. ఋతుకాలమందే తమ భార్యలను చేరే బుద్ధిమంతులు, పరస్త్రీ విముఖులై పొందే గతిని పొందుతావు. నాయనా! ఈర్ష్యాసూయలు లేకుండా, సమస్త ప్రాణులను సమభావంతో చూచేవారు, మర్మభేదకమైన మాటలు పలుకకుండా ఉండేవారు, క్షమాశీలురైన వారు పొందే గతినే నీవూ పొందుతావు. మద్య మాంసాలకు దూరంగా ఉండేవారు, గర్వం, అహంకారం, అసత్యాలకు దూరంగా ఉండేవారు, పరపీడనం విడిచి ఉండేవారు పొందే గతిని పొందు. నాయనా! లజ్జాన్వితులు, సర్వశాస్త్రజ్ఞులు, జ్ఞానతృప్తులు, జితేంద్రియులు, అయిన సాధకులు పొందేగతిని పొందు.'

దుఃఖ౯తో శోషించిపోతూ ఈ విధంగా దీనంగా విలపిస్తున్న సుభద్రవద్దకు ఉత్తరతో సహితంగా ద్రౌపది వచ్చింది. రాజా! వారు గొల్లుమని ఏడుస్తూ, అతి దుఃఖితలై విలపిస్తూ, అప్పుడు ఉన్మత్తలవలె స్పృహలేకుండా నేలపై వాలి పోయారు. కృష్ణుడు కూడా అత్యంత దుఃఖితుడై, దుఃఖితలైన వారికి ఉపచారాలు చేయసాగాడు. నీళ్లు చల్లి, ఆయా ఓదార్పు మాటలు చెపుతూ, చైతన్యం లేనిదానిలా పడి ఉండి, మనోవేదన పడుతూ, కంపించిపోతూ ఏడుస్తూ ఉన్న చెల్లెలితో పుండరీకాక్షుడు ఇలా అన్నాడు. 'సుభద్రా! కొడుకును గూర్చి చింతపడకు. ద్రౌపదీ! ఉత్తరను ఓదార్చు. క్షత్రియ శ్రేష్ఠుడైన అభిమన్యుడు ఉత్తమగతిని పొందాడు. వరాననా! ఈ వంశంలో పుట్టిన ఇతర పురుషులందరూ కూడా యశస్వి అయిన అభిమన్యుడు పొందిన గతినే పొందెదరుగాక ! మహారథుడైన నీ కొడుకు ఒక్కడే చేసిన ఆ మహాకార్యాన్ని (చూపిన పరాక్రమాన్ని) మేము, మా

స్నేహితులము కార్యరూపంలో నేడు చేయగలం.' ఈ రీతిగా చెల్లెలిని, ద్రౌపదిని, ఉత్తరను కూడా ఓదార్చి, మహావీరుడు, శత్రుదమనుడు అయిన కృష్ణుడు తిరిగి అర్జునుని వద్దకు వెళ్లాడు. రాజా! రాజులవద్ద, బంధువులవద్ద, అర్జునునివద్ద అనుమతి తీసికొని అప్పుడు కృష్ణుడు తన శిబిరంలో ప్రవేశించాడు. వారు కూడా తమతమ డేరాలకు వెళ్లారు.

79. ధనంజయుని విజయముకొరకు శ్రీకృష్ణుడు రాత్రి శివపూజ చేయించుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు. 'అనంతరం విభుడైన పుండరీకాక్షుడు అర్జునుని భవనాన్ని ప్రవేశించి, నీటిని స్పృశించి, శుభ లక్షణ సంపన్నమైన నేల మీద వైడూర్యసన్నిభాలైన దర్భలతో శయ్యను పరిచాడు. పూలమాలలతో, మిక్కిలి మంగళకరమై సువాసనలు కల్గిన లాజలతో శాస్త్రోక్తంగా దానిని అలంకరించాడు. ఉత్తమమైన ఆయుధాలను ఆ శయ్యపై చుట్టూ ఉంచాడు. పార్థుడు ఆచమించాక దగ్గర కూర్చొని వినీతులైన పరిచారకులు చూస్తూ ఉండగా, శివుని గూర్చి రాత్రిపూజ చేశారు. తరువాత ప్రీతచేతస్కుడైన అర్జునుడు గంధమాల్యాదులతో మాధవుని అలంకరించి, రాత్రిపూజలోని ఉపహారాన్ని అతనికి నివేదన చేశాడు. గోవిందుడు సంతోషంతో నవ్వుతూ అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు. "పార్థా! ఇక నీవు నిద్రపో. నీకు శుభమగుగాక! నీకు శుభం చేకూర్చడానికే నేను వెళ్తున్నాను." పిమ్మట ఆయుధ ధారులైన ద్వారపాలకులను, రక్షకులను నియమించి, శ్రీమంతుడైన కృష్ణుడు, దారుకుడు వెంటరాగా తనశిబిరాన్ని ప్రవేశించాడు. భగవానుడు పుండరీకాక్షుడు చేయవలసిన అనేక కార్యాల గురించి ఆలోచిస్తూ తెల్లని పక్క మీద పడుకొన్నాడు. పార్థునికి ప్రీతి కలిగించేవాడు, మిక్కిలి కీర్తిగలవాడు, అర్జునుని శ్రేయస్సు కోరుకొనేవాడు, అందరకు ఈశ్వరేశ్వరుడు, విష్ణువు అయిన శ్రీకృష్ణుడు సమాధి స్థితిని పొంది, యోగాన్ని ఆశ్రయించి, పార్థునికి శోకాన్ని దుఃఖాన్ని పోగొట్టి, తేజస్సును, కాంతిని పెంపొందించే సమస్తవిధి విధానాన్ని చేపట్టాడు.

రాజా! ఆ రాత్రి పాండవ శిబిరంలో ఎవరూ నిద్రపోలేదు. అందరూ మేలుకొనే ఉన్నారు. 'మహాత్ముడు అర్జునుడు పుత్రశోకంచేత మిక్కిలి తపించి, సింధురాజును వధిస్తానని తొందరపడి ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. శత్రుసంహారకుడైన ఆ మహాబాహువు ఆ ప్రతిజ్ఞను ఎలా సఫలం చేయగలడా' అని వారంతా చింతించసాగారు. 'పెద్ద కష్టమే వచ్చిపడింది. పుత్రశోకాభితప్తుడైన మహాత్ముడు పాండవుడు గొప్ప ప్రతిజ్ఞను చేశాడు. ఆ అర్జునుడు

ఆ ప్రతిజ్ఞను దాటగలుగునుగాక. సోదరులు కూడా విక్రమించేవారే. సేనలు కూడా అధికంగానే ఉన్నాయి. ధృతరాష్ట్రుని కొడుకు దుర్యోధనుడు అతనికి అంతా చెప్పే ఉంటాడు. ధనంజయుడు యుద్ధంలో ఆ సైంధవుని చంపి, తిరిగిరావాలి. శత్రుసమూహాన్ని జయించి, అర్జునుడు తన ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చునుగాక ! రేపు సింధురాజును చంపకపోతే అతడు అగ్నిలో ప్రవేశిస్తాడు. అర్జునుడు దానిని అసత్యం చేయడు. అర్జునుడు చనిపోయాక ధర్మపుత్రుడు రాజా ఎలా కాగలడు? ధర్మరాజు అతనియందే విజయ భారాన్నంతటినీ ఉంచాడు. మనం చేసిన పుణ్యమేదైనా ఉంటే, మనం ఇచ్చిన దానాలు, ఆహుతులు ఏమైనా ఉంటే వాని కన్నిటికీ ఫలితంగా సవ్యసాచి అయిన అర్జునుడు శత్రువులను జయించునుగాక!' రాజా! ఈ విధంగా చెప్పుకొంటూ జయాన్ని కోరుకొంటున్న వారికి ఆ రాత్రి అతికష్టం మీద గడిచింది.

ఆ రాత్రివేళ మధ్యలో లేచి జనార్దనుడు పార్థుని ప్రతిజ్ఞను తలచుకొని, దారుకునితో మాట్లాడసాగాడు. 'దారుకా ! పుత్రుని మరణంతో దుఃఖార్తుడయిన అర్జునుడు 'రేపు జయద్రథుని వధిస్తాను' అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. అది దుర్యోధనుడు విని, యుద్ధంలో పార్థుడు జయద్రథుని వధించకుండా ఉండేలా మంత్రులతో కలిసి ఆలోచిస్తాడు. ఆ అక్షౌహిణులన్నీ, అశ్వత్థామ, ద్రోణుడూ జయద్రథుని రక్షిస్తారు. దైత్యదానవుల దర్పాన్ని అణచివేసిన ఒకే ఒక్క వీరుడు సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రుడు. అతడు కూడా ద్రోణుడు రక్షిస్తున్న జయద్రథుని చంపడానికి యుద్ధంలో సాహసించడు. కాని నేను కుంతీసుతుడైన అర్జునుడు సూర్యాస్తమయం కాకుండానే జయద్రథుని చంపేలా రేపు చేస్తాను. **కుంతీపుత్రుడైన అర్జునుడనికంటె వాకు భార్య కాని, మిత్రులు గాని, జ్ఞాతులు గాని, బంధువులు గాని వేరెవరూ ప్రేమాస్పదులుకారు.** దారుకా! అర్జునుడు లేని ఈ లోకాన్ని ముహూర్తకాలం కూడా చూడడానికి నేను శక్తుడను కాను. అది ఆ విధంగా జరుగకుండునుగాక ! అర్జునునికోసం నేను గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులతో సహా కర్ణుడు, సుయోధనునితో సహితంగా వారందరిని ఓడించి చంపుతాను. దారుకా! ధనంజయుని కోసం యుద్ధంలో పరాక్రమించే నా ప్రతాపాన్ని రేపు ముల్లోకాలు ఆ మహాయుద్ధంలో చూస్తాయి. దారుకా! వేల రాజులను, వందల కొద్దీ రాజకుమారులను రథ గజాశ్వాలతో పాటుగా యుద్ధంలో చీల్చి చెండాడుతాను. ధనంజయునికోసం కోపించి, నేను యుద్ధంలో చక్రంతో సంహరిస్తుంటే కూలిపోయే ఆ రాజుల సేనాసమూహాన్ని రేపు నీవు చూస్తావు. రేపు దేవతలు, గంధర్వులు, పిశాచులు, ఉరగులు, రాక్షసులతో సహా సమస్తలోకాలు నేను సవ్యసాచికి సుహృదుడ నని

తెలుసుకొంటాయి. **అతనిని ద్వేషించేవాడు నన్నూ ద్వేషించేవాడే, అతనిని అనుసరించేవాడు నన్ను అనుసరించే వాడే. అర్జునుడు నా శరీరంలో నగభాగమని బుద్ధితో తెలుసుకో.***

ఈ రాత్రి తెల్లవారగానే నీవు నా ఉత్తమరథాన్ని శాస్త్రోక్తంగా సన్నద్ధం చేసి జాగరూకుడవై తీసికొని రా ! సూతా ! కౌమోదకీ గదను, దివ్యశక్తిని, ధనుర్బాణాలను, సమస్త సామగ్రినీ రథంమీద సిద్ధంచేసి, యుద్ధంలో రథానికి శోభను కలిగించే వీరుడైన గరుడుని యొక్క ధ్వజాన్ని కూడా ఏర్పాటు చేసి ఉంచు. దారుకా! వాటితోపాటే చక్రాన్ని అలంకరించి, అగ్నివంటి సూర్యుని వంటి కాంతులుగలిగిన, శైబ్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప బలాహకములనే శ్రేష్ఠమైన గుఱ్ఱాలను పూన్చి, నీవు కవచం ధరించి ఉండు. ఋషభస్వరంతో పూరింపబడి, భీకరనాదం చేసే పాంచజన్య ధ్వని విన్నవెంటనే నీవు వేగంగా నన్ను చేరుకో. దారుకా! మేనత్తకొడుకైన, సోదరునివంటి అర్జునుని యొక్క సమస్త దుఃఖాలను, అమర్షాన్ని నేను ఒక్కరోజులో తొలగించివేస్తాను. ధృతరాష్ట్ర పుత్రులు చూస్తూ ఉండగానే బీభత్సుడు యుద్ధంలో జయద్రథుని చంపేలా అన్ని ఉపాయాలతోను ప్రయత్నిస్తాను. సారథీ! ఎవరినెవరి నయితే బీభత్సుడు చంపడానికి యత్నిస్తాడో అక్కడల్లా అతనికి జయం నిశ్చయంగా కలుగుతుందని ఆశిస్తున్నాను.' దారుకుడు అన్నాడు. 'పురుష సింహమా! నీవు ఎవనికి సారథ్యం వహిస్తున్నావో అతనికి జయమే నిశ్చయంగా కలుగుతుంది. పరాజయమెక్కడిది? విజయునికి జయం కలగడానికి, ఈ రాత్రి తెల్లవారగానే మీరు ఆదేశించినట్లుగా అంతా చేస్తాను.'

80. అర్జునుడు స్వప్నములో కృష్ణునితో కలిసి శివునివద్దకేగుట - శివుని స్తుతించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'ధనంజయుడు తన ప్రతిజ్ఞను రక్షించుకొనడానికి (అరణ్యవాసంలో వ్యాసుడు ఉపదేశించినది) ఆ మంత్రాన్నే స్మరించుకొంటూ నిద్రలోకి వెళ్లిపోయాడు. శోకసంతప్తుడై, ధ్యానిస్తూ ఉన్న ఆ కపిధ్వజుని వద్దకు స్వప్నంలో మహాతేజుడైన గరుడధ్వజుడు వచ్చాడు. ధర్మాత్ముడైన అర్జునుడు సర్వావస్థలయందు భక్తితో, ప్రేమతో ఎల్లప్పుడూ కృష్ణునికి ఎదురేగి గౌరవించడంలో లోటు చేయడు. అర్జునుడు గోవిందుని ఎదురేగి తీసికొని వచ్చి, అతనికి ఆసనం ఇచ్చాడు. తాను మాత్రం కూర్చోవాలని అప్పుడతడు

---

* **యస్తం ద్వేష్టి స మాం ద్వేష్టి యస్తం చాను స మామను ॥ 33**
ఇతి సంకల్ప్యతాం బుద్ధ్యా శరీరార్ధం మమార్జునః ।

భావించలేదు. అనంతరం కృష్ణుడు ఆసీనుడై, పార్థుని నిశ్చయాన్ని తెలిసికొని, నిలబడి ఉన్న కుంతీ పుత్రునితో ఇలా అన్నాడు. "పార్థా! మనసును విషాదంలో మునుగనీకు. కాలం దుర్జయమైనది. కాలమే ప్రాణులు అన్నిటినీ జరుగవలసిన విధానంలో నియమిస్తూ ఉంటుంది. నరోత్తమా! నీవు ఎందుకు విచారిస్తున్నావో అది చెప్పు.

ఉత్తముడా! పండితులు శోకించకూడదు. శోకం కార్యాన్ని నాశనం చేస్తుంది. ధనంజయా! దేనివలన కార్యం జరుగుతుందో ఆ కర్మచేత కార్యాన్ని ఆచరించు. చేతలు ఉడిగినవానికి అతని శోకమే అతనికి శత్రువు అవుతుంది. శోకం శత్రువులకు ఆనందాన్ని, బంధువులకు బాధను కలుగచేస్తుంది. మనిషి దానివలన కృశించిపోతాడు. కాబట్టి నీవు శోకించకూడదు" వాసుదేవుడు ఇలా అనగానే ఓటమి నెరుగని జ్ఞాని అయిన బీభత్సుడు అప్పుడు అర్థవంతంగా ఇలా అన్నాడు. "కేశవా! పుత్రుని చంపిన దురాత్ముని రేపు చంపుతానని జయద్రధుని వధకు నేను గొప్ప ప్రతిజ్ఞ చేశాను. నా ప్రతిజ్ఞను భంగపరచడానికి ధార్తరాష్ట్రులు అందరూ సైంధవుని అందరికంటె వెనుక ఉంచి రక్షిస్తారు కదా! కృష్ణా! ఆ పదకొండు అక్షౌహిణులు సులభంగా జయింపదగనివి. మాధవా! చావగా మిగిలిన ఈ సైనికులు, ఆ మహారథులు చుట్టూ చేరి ఉండగా యుద్ధంలో సైంధవుడు కనపడడం ఎలా సాధ్యం? కేశవా! ప్రతిజ్ఞ నెరవేరడం జరుగదు. ప్రతిజ్ఞ నెరవేరకపోతే నావంటివాడు ఎలా జీవించగలడు? వీరుడా! కష్టసాధ్యమైన నా ఈ ఆకాంక్ష మారిపోతోంది. సూర్యుడు కూడా వేగంగా పోతున్నాడు. కనుక నేను ఇలా అంటున్నాను." గరుడ ధ్వజుడైన కృష్ణుడు పార్థునియొక్క ఈ శోకకారణాన్ని విని, నీటిని స్పృశించి, తూర్పుదిక్కుకు తిరిగి కూర్చున్నాడు ఆపై మహాతేజస్వి అయిన పుష్కరేక్షణుడు పాండుపుత్రుని మేలు కోరి, సైంధవునివధ విషయమై ఇలా అన్నాడు. అర్జునా! పాశుపతమనే సనాతనమైన పరమాస్త్రం ఒకటి ఉంది. మహాదేవుడు దానితోనే యుద్ధంలో సమస్త దైత్యులను చంపి వేశాడు. అది నీకు ఈనాడు తెలిసిఉంటే రేపు జయద్రథుని చంపగలవు. తెలియకపోతే మనసులోనే వృషభధ్వజుని శరణు పొందు. ధనంజయా! ఆ దేవుని మనసులోనే ధ్యానిస్తూ కూర్చో. అప్పుడు అతని అనుగ్రహం వలన భక్తుడవైన నీవు ఆ మహాస్త్రాన్ని పొందగలుగుతావు" అప్పుడు కృష్ణుని మాటలను విన్న అర్జునుడు నీటిని స్పృశించి, భూమిపై ఆసీనుడై, ఏకాగ్ర మనస్కుడై భవుని ధ్యానించసాగాడు.

అనంతరం శుభలక్షణ యుక్తమైన బ్రాహ్మ ముహూర్తంలో ధ్యానమగ్నుడైన అర్జునుడు తాను కేశవునితో కలిసి ఆకాశంలో వెళ్తున్నట్లుగా చూశాడు. పవిత్రమైన హిమవత్పర్వతపాదాన్ని, తేజోరాశులతో నిండి, సిద్ధ చారణులు సేవిస్తున్న మణిమంత

పర్వతాన్ని కూడా చూశాడు. అర్జునుడు ఆ సమయంలో కేశవునితో కలిసి వాయువేగంతో ఆకాశంలో వెళుతున్నాడు. కృష్ణుడు అతని కుడిచేతిని పట్టుకొని ఉన్నాడు. ధర్మాత్ముడైన అతడు అద్భుతంగా కనిపించే అనేక విశేషాలను చూస్తూ వెడుతూ, ఉత్తర దిక్కున శ్వేత పర్వతాన్ని దర్శించాడు. అనంతరం కుబేరుని ఉద్యానంలో పద్మాలంకృతమైన సరోవరాన్ని, అంతులేని జలరాశితో నిండి, నదులలో శ్రేష్ఠమైన గంగనూ చూశాడు. ఆ సరోవరతీరం స్ఫటిక మణులతో అలరారుతోంది. అక్కడి చెట్లు సదా పూలతో, పండ్లతో విరాజిల్లుతూ ఉన్నాయి. సింహాలతో, పులులతో, నానామృగాలతో నిండి ఉన్నది. అందమైన, పవిత్రమైన ఆశ్రమాలు కలిగి, మనోజ్ఞమైన పక్షుల చేత సేవింపబడుతూ, కిన్నరుల గీత నాదాలు వినిపించే మందర ప్రదేశాలను చూశాడు. దానికి బంగారు, వెండి శిఖరాలు ఉన్నాయి. రకరకాల ఓషధులతో ప్రకాశిస్తున్నాయి. పుష్పించిన మందార వృక్షాలతో శోభిల్లుతున్నాయి. నునుపైన కాటుక ముద్దవంటి కాల పర్వతాన్ని చూశాడు. బ్రహ్మతుంగం మొదలైన నదులను, ఇంకా జనపదాలను కూడా త్రోవలో చూశాడు. అనంతరం అతడు ఎత్తయిన శతశృంగ పర్వతాన్ని, శర్యాతి ఆశ్రమాన్ని, పవిత్రమైన అశ్వశిరఃస్థానాన్ని, అధర్వణ ముని స్థానాన్ని, వృషదంశ పర్వతరాజాన్ని, అప్సరసలతో నిండి, కిన్నరులచేత శోభితమైన మహామందరాచలాన్ని చూశాడు. ఆ కొండ మీదుగా కృష్ణునితో కలిసి వెళ్తున్న పార్థుడు క్రింద నగర పంక్తులతో కూడిన, హేమధాతువులతో, అలంకరింపబడిన, స్వచ్ఛమైన సెలయేరులు ప్రవహిస్తున్న భూమిని, వెన్నెలలో స్పష్టంగా ప్రకాశిస్తున్న దానిని చూశాడు. అనేక రత్నాలకు నిలయమైన సముద్రాలు అద్భుతమైన ఆకారాలతో పొడగట్టాయి. ఆకాశంలో కృష్ణునితో కలిసి వెళ్తున్న అర్జునుడు ఆకాశాన్ని, అంతరిక్షాన్ని, భూమిని కూడా చూసి, విస్మితుడయ్యాడు. విడిచిన బాణంలా వేగంగా వెళ్తున్నాడు. అనంతరం పార్థుడు జ్వలిస్తున్నట్లుగా ఉన్న ఒక పర్వతాన్ని చూశాడు. అది గ్రహనక్షత్రాలతో, చంద్రసూర్యాగ్నులతో సమానమైన కాంతి కలిగి ఉంది. ఆ కొండ మీదకు చేరుకొని, దాని శిఖరంపై, ఎల్లప్పుడూ తపస్సు చేస్తూ ఉండే మహాత్ముడైన వృషభధ్వజుని చూశాడు.

అతడు తన కాంతితో వేలసూర్యులవలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. శూలం ధరించి ఉన్నాడు. తలపై జటలు ఉన్నాయి. నారలు, చర్మం, వస్త్రాలు ధరించి ఉన్నాడు. తెల్లని వర్ణంతో శోభిల్లుతున్నాడు. ఆ దేవదేవుడు సహస్ర నయనాలతో మహాతేజస్సుతో, చిత్రమైన శరీరంతో, పార్వతీ సహితుడై, కాంతి శరీరాలు కలిగిన భూతగణాలతో కూడి ఉన్నాడు. గీతవాద్య ధ్వనులతో కూడిన హాస్యలాస్యం అతని ముందు ప్రదర్శింపబడుతోంది. ప్రమథగణం గంతులు వేస్తూ, దుముకుతూ, బారలు చాపుతూ గట్టిగా అతనిని కీర్తిస్తోంది. పవిత్రమైన

సుగంధ ద్రవ్యాలతో అతనిని పూజిస్తున్నారు. బ్రహ్మవాదులైన మహర్షులు దివ్య స్తోత్రాలతో స్తుతిస్తున్నారు. ధనుర్ధారి, అచ్యుతుడు, సర్వప్రాణి రక్షకుడై మహాదేవుడు విరాజిల్లుతున్నాడు. ధర్మాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుడు అతనిని చూడగానే అర్జునునితో కలిసి శిరసు నేలకు తాకించి, ప్రణమిల్లి సనాతనుడు, పరబ్రహ్మ అయిన అతనిని స్తుతించసాగాడు. లోకానికి ఆదికారణుడు, విశ్వకర్మ, అజుడు, ఈశానుడు, అవ్యయుడు, మనసు పుట్టుకకు మూలకారకుడు, ఆకాశ వాయురూపుడు, కాంతులకు నిలయుడు, జలధారలను, పరాప్రకృతిని భూమిని సృష్టించేవాడు, దేవదానవ యక్ష మానవులకు కారణుడైనవాడు, యోగాలన్నింటికీ పరమస్థానమైనవాడు, బ్రహ్మవేత్తలకు ప్రత్యక్షనిధియైనవాడు, చరాచరాలను సృష్టించి సంహరించేవాడు, ఇంద్రుని యొక్క, సూర్యునియొక్క ఐశ్వర్య ప్రతాపా లనే గుణాలను ప్రకటించేవాడు, కాలునివంటి కోపం కలవాడు అయిన ఆ మహాత్మునికి శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడు వాక్కు, మనస్సు, బుద్ధి, కర్మలచేత నమస్కరించాడు. సూక్ష్మమైన అధ్యాత్మపదవిని కోరుకొనే విద్వాంసులు ఎవరిని శరణు పొందుతారో ఆ ఆత్మకారణుడు, అజుడు అయిన భవుని శ్రీకృష్ణార్జునులు శరణు పొందారు. అర్జునుడు కూడా ఆ దేవదేవుని సమస్త భూతాలకు ఆదికారణునిగా, భూత భవిష్యద్వర్తమాన జగదుత్పత్తి కారకునిగా, తెలిసికొని పదే పదే ప్రణమిల్లాడు. అప్పుడు ఆ వచ్చిన నరనారాయణులు ఇద్దరినీ చూచి ప్రసన్న చిత్తుడై శర్వుడు చిరునవ్వుతో ఇలా అన్నాడు. "నరశ్రేష్ఠులారా! మీకు స్వాగతం. లేవండి. మీ శ్రమ దూరమగుగాక! వీరులారా! మీ మనసులలోని కోరిక ఏమిటో వెంటనే చెప్పండి. ఏ పనిమీద మీరు ఇక్కడికి వచ్చారు? దానిని నేను చేస్తాను. మీకు మేలు కలిగించే దానిని కోరుకోండి. మీకు అదంతా చేకూరుస్తాను." అప్పుడా మాటలు విని మహాబుద్ధిమంతులు, అనిందితులు, మహాత్ములు అయిన వాసుదేవ అర్జునులు ఇద్దరూ, ఎదురుగా నిలిచి చేతులు జోడించి, భక్తితో దివ్య స్తోత్రాలతో శర్వుని స్తుతించారు.

కృష్ణార్జునులు అన్నారు. 'భవునికి, శర్వునికి, రుద్రునికి, వరదునికి, పశుపతికి, ఉగ్రునికి, కపర్దికి సదా నమస్కారం. మహాదేవునికి, భీమునికి, త్ర్యంబకునికి, శాంతునికి, ఈశానునికి, మఖధ్వంసికి, అంధకాంతకునికి నమస్కారం. కుమారుని తండ్రికి, నీలగ్రీవునికి, బ్రహ్మకు, పినాకధారికి, హవిష్మునికి, సత్యునికి విభవునకు నీకు నమస్కారం. లోహితాక్షునకు, ధూమ్రవర్ణునికి, వ్యాధరూపధరునికి, అనపరాజితునికి, నిత్యమూ నల్లని కేశములు కలవానికి, శూలధరునకు, దివ్య చక్షువులు కలవానికి, సంహారకునకు, రక్షకునకు, త్రినేత్రునకు, వ్యాధునకు, హిరణ్యరేతునకు, అచింత్యునికి, అంబికానాథునకు, సర్వదేవతలచేత స్తుతింపబడేవానికి, వృష ధ్వజునికి, ముండిత శిరస్కునకు, జటాధారికి, బ్రహ్మచారికి,

తపింపచేసేవానికి, సలిల రూపునకు, బ్రహ్మణ్యునకు, అజితునికి, విశ్వాత్మకు, విశ్వసృష్టకు, విశ్వాన్ని ఆవరించి ఉన్న వానికి, సేవింపదగిన వానికి, ప్రాణుల ఉత్పత్తికి కారణుడైన వానికి నీకు సదా నమస్కారం. బ్రాహ్మణులు ముఖరూపంగా కలవానికి, సర్వరూపునకు, శుభకరునకు, మంగళ కరునకు, వాచస్పతికి నమోస్తు. ప్రజాపతికి నమస్సులు. విశ్వపతికి నమస్కారం. మహాత్ములను పాలించే వానికి నమస్కారం. సహస్ర శీర్షునకు, సహస్రభుజుడైన మృత్యు స్వరూపునికి నమస్సులు. సహస్రనేత్రాలు పాదాలు కలవానికి, అసంఖ్యాకమైన కర్మలు చేసేవానికి నమస్సులు. హిరణ్య వర్ణునికి, హిరణ్య కవచునికి భక్తులపై కృపకలవానికి నిత్యమూ నమస్కారం. ప్రభూ! మా కోరిక సిద్ధించునుగాక"! సంజయుడు చెపుతున్నాడు. 'అర్జునునితో కలిసి శ్రీకృష్ణుడు మహాదేవుని ఈ రీతిగా స్తుతించి, అస్త్రాన్ని పొందడం కోసం అప్పుడు భవుని ప్రసన్నం చేసుకొన్నాడు.'

81. అర్జునునకు కలలో మరల పాశుపతాస్త్రము లభించుట.

సంజయుడు చెప్పసాగాడు. 'అర్జునుడు సంతుష్టాంత రంగుడై, చేతులు జోడించుకొని, కన్నులు విప్పార్చుకొని సమస్త తేజో నిధి అయిన వృషభధ్వజుని దర్శించాడు. తాను నిత్యపూజలో రాత్రి సమయంలో శ్రద్ధగా వాసుదేవునికి సమర్పించిన ఆ (గంధమాల్యాది) ఉపహారం శివుని సమీపంలో ఉండడం కూడా చూశాడు. అప్పుడు మనసులోనే కృష్ణుని, శివుని పూజించి అర్జునుడు "నేను దివ్యాస్త్రాన్ని కోరుకొంటున్నాను" అని శంకరునితో పలికాడు. వరసంబంధమైన పార్థుని మాటను విని, అప్పుడు మహాదేవుడు నవ్వుతూ వాసుదేవార్జునులతో ఇలా అన్నాడు. 'నరశ్రేష్ఠులారా! మీకు స్వాగతం. మీ మనసులో కోరిక తెలిసింది. మీరు ఏ కోరికతో వచ్చారో దానిని నేను మీకు అనుగ్రహిస్తున్నాను. శత్రుసూదనులారా ! సమీపంలోనే దివ్యమైన అమృత సరస్సు ఉంది. పూర్వం సురులందరినీ యుద్ధంలో జయించిన నా ఆ దివ్యధనస్సు, బాణం కూడా అందులో ఉన్నాయి. కృష్ణులారా! బాణంతోపాటు ఉత్తమమైన ధనస్సును కూడా తీసికొనిరండి." 'అలాగే' అని చెప్పి సమస్త పారిషదులతో కలిసి బయలుదేరిన వీరులైన ఆ నరనారాయణ ఋషులు శివుడు చెప్పిన పవిత్రమైన, సర్వార్థసాధకమైన, దివ్య ఐశ్వర్య శతాలతో కూడిన ఆ దివ్య సరస్సును ప్రశాంత చిత్తులై చేరుకొన్నారు.

అక్కడికి వెళ్లి కృష్ణార్జునులు ఆ సరోవరం యొక్క నీటి అడుగున సూర్యమండలంవలె మిరుమిట్లుగొలిపే ఒక భయంకరమైన సర్పాన్ని చూశారు. వేయి పడగలతో సుదూరం నిప్పులు క్రక్కుతూ అగ్ని తేజస్సు కలిగిన శ్రేష్ఠమైన మరియొక సర్పాన్ని కూడా చూశారు. అప్పుడు కృష్ణుడు, అర్జునుడు ఆచమించి చేతులు జోడించి,

వృషధ్వజుడైన శివునికి నమస్కరిస్తూ ఆ సర్పాలను సమీపించారు. వేదవేత్తలైన వారు శతరుద్రియాన్ని పఠిస్తూ వెళ్లి పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, అప్రమేయుడు అయిన శివునికి త్రికరణ శుద్ధిగా నమస్కరించారు. అంతట ఆ మహాసర్పాలు రెండూ శివుని మహిమ వలన ఆ రూపం విడిచి శత్రుసంహారకమైన ధనుర్బాణాల జంటగా మారాయి. ఆ మహాత్ములు ఇద్దరూ ఆనందంతో ప్రకాశవంతమైన ఆ ధనుర్బాణాలను గ్రహించారు. శివుని వద్దకు తీసికొనివచ్చి ఆ మహితాత్మునకు సమర్పించారు. ఆ సమయంలో శివుని సమీపంలో పింగాక్షుడు, తపస్సుకు ఆలవాలమైనవాడు, బలిష్ఠుడు, నీలలోహిత వర్ణుడు అయిన ఒక బ్రహ్మచారి ఉన్నాడు. అతడు ఏకాగ్రచిత్తుడై, శ్రేష్ఠమైన ఆ ధనుస్సును చేతపట్టి సన్నద్ధుడై నిలుచున్నాడు. అనంతరం బాణసహితంగా ఆ ఉత్తమ ధనుస్సును విధి పూర్వకంగా ఎక్కుపెట్టాడు. అర్జునుడు అతడు పిడికిటితో ధనుస్సును పట్టుకోవడం, నారిని సారించడం, ఎక్కుపెట్టి నిలుచున్న తీరు అన్నిటినీ చూసి, శివుడు చెప్పిన మంత్రాన్ని విని, మనసులో గ్రహించాడు. అతిబలవంతుడు, సమర్థుడు అయిన ఆ వీరుడు సరస్సులోనే బాణాన్ని విడిచాడు. ఆపై సరస్సులోనే ఆ ధనుస్సును ఉంచివేశాడు. జ్ఞాపకశక్తి కల అర్జునుడు అప్పుడు శివుడు ప్రసన్నుడు కావడం తెలిసికొని, అరణ్యంలో శంకరుని దర్శించడం, అతడు వరమివ్వడం మనసులోనే తలచుకొని 'ఆ వరం తనకు సమకూరునుగాక' అని అనుకొన్నాడు. అప్పుడతని అభిప్రాయాన్ని తెలిసికొని శివుడు ప్రీతుడై, ఘోరమైన ఆ పాశుపతాస్త్రాన్ని, ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకోవడం అనే వరాన్ని అనుగ్రహించాడు. అంతట పాశుపతమనే దివ్యాస్త్రాన్ని తిరిగి ఈశ్వరునినుండి పొంది, దుర్ధర్షుడైన అర్జునుడు హర్షపులకిత గాత్రుడై కార్యం నెరవేరినట్లే తలపోశాడు. వీరులైన కేశవార్జునులు హర్షంతో శిరసులు వంచి ఆ మహేశ్వరునికి నమస్కరించారు. అతని చేత అనుజ్ఞాతులై మరుక్షణంలోనే పరమ సంతోషంతో తమ శిబిరానికి చేరుకొన్నారు. మహాసుర వినాశకుడైన శివుని అనుమతి పొంది, పూర్వం జంభాసురుని వధించాలని ఇంద్రవిష్ణులు ప్రీతులై తిరిగి వచ్చినట్లుగా వారిద్దరూ శిబిరానికి తిరిగి వచ్చారు.

82. యుధిష్ఠిరుడు పింఛావసీమడై శ్రీకృష్ణుని పూజించుట.

సంజయుడు చెపుతున్నాడు. రాజా! శ్రీ కృష్ణుడు, దారుకుడు ఇద్దరూ ఆరీతిగా మాటలాడుకుంటూ ఉండగానే ఆ రాత్రి గడిచిపోయింది. అంతట రాజు మేలుకొన్నాడు. సూతులు, మాగధులు, వైతాళికులు పురుష శ్రేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుని స్తోత్రం చేశారు. నర్తకులు నాట్యం చేశారు. గాయకులు కురువంశస్తోత్రాలతో కూడిన గీతాలను మధురంగా

గానం చేశారు. భారతా! సుశిక్షితులైన, నేర్పరులైన వాద్యకారులు హర్షంతో మృదంగాలు, ఝర్ఝరాలు, భేరీలు, పణవానక గోముఖాలు, ఆడంబరాలు, శంఖాలు, మహాధ్వనిచేసే దుందుభులు, ఇంకా ఇతర వాద్యాలు ఎన్నో వాయించసాగారు. మేఘం యొక్క ఉరుమువంటి ఆ వాద్యాల హోరు ఆకాశాన్ని అంటుతూ నిద్రిస్తున్న రాజప్రవరుని - యుధిష్ఠిరుని మేలుకొలిపింది. అమూల్యమై ఉత్తమమైన శయ్యపై సుఖంగా నిదురించిన రాజు మేలుకొని, లేచి, అవశ్యకార్యాల కోసం స్నాన గృహానికి వెళ్లాడు. అక్కడ స్నానం చేసి, తెల్లని వస్త్రాలు ధరించిన నూట ఎనమండుగురు తరుణ వయస్కులు నీటితో నిండిన బంగారు కడవలతో స్నానం చేయించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. యుధిష్ఠిర మహారాజు చిన్న వస్త్రం ధరించి, ఉన్నతాసనం మీద చక్కగా కూర్చుండి, అభిమంత్రించబడి, చందనం కలిపిన నీటితో స్నానం చేయసాగాడు. మొదటిగా బలిష్ఠులు, సుశిక్షితులు అయినవారు ఔషధ యుక్తమైన కషాయ చూర్ణాన్ని శరీరానికి పూశారు. అనంతరం ఆ మహారాజు సువాసన ద్రవ్యాలతో ఘుమఘుమలాడుతున్న నీటితో స్నానం చేశాడు. తడి ఆరడానికి రాజహంసలా తెల్లనైన పలుచని వస్త్రంతో చేసిన ఉష్ణీషాన్ని తలపై ధరించాడు. ఆ మహాభుజుడు తన శరీరానికి హరి చందనాన్ని పూసికొని, కొత్తవస్త్రాలు, పూలమాలలు ధరించి, అంజలి ఘటించి, తూర్పుదిక్కుకు తిరిగి, నిలుచున్నాడు.

సత్పురుషుల మార్గాన్ని అనుసరించే యుధిష్ఠిరుడు గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించాడు. అనంతరం ప్రకాశమానమైన అగ్నిగృహాన్ని వినీతుడై ప్రవేశించాడు. పవిత్రాలతో కూడిన సమిధలతో, మంత్రపూతమైన ఆహుతులతో అగ్నిని పూజించి, ఆ గృహం నుండి బయటకు వచ్చాడు. పురుష శ్రేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుడు రెండవ ద్వారాన్ని దాటి, అక్కడ వృద్ధులైన వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులను చూశాడు. వారందరూ జితేంద్రియులు. వేదాధ్యయన వ్రతంలో నిష్ణాతులు. అవబృథస్నానం చేసినవారు. సూర్యోపాసకులు. వారు వెయ్యి ఎనిమిదిమంది ఉండగా, వారి అనుచరులు ఒక వేయిమంది ఉన్నారు. మహాభుజుడైన పాండుపుత్రుడు అక్షతలతో, పూలతో స్వస్తి వాచనం చేసిన ఆ బ్రాహ్మణులందరికి తేనె, నేయి మొదలైన మంగళ ద్రవ్యాలతో పాటు ఒక్కొక్క బంగారు నిష్కం ఇచ్చాడు. అంతేకాక, ఆ పాండుపుత్రుడు అలంకృతాలైన వంద గుఱ్ఱాలు, వస్త్రాలు, కోరినంత దక్షిణ, బంగారు కొమ్ములు, వెండిగిట్టలు కలిగిన పాలిచ్చే కపిల గోవులను ఎన్నిటినో దూడలతో సహితంగా వారికిచ్చి, ప్రదక్షిణం చేశాడు. బంగారుమయమైన స్వస్తిక చిహ్నాలు, రాజ గృహాలు, దేవతాయతనాలు నిండిన గంగాజల కలశాలు, పుష్పమాలలు, నీటి కలశాలు, వెలుగుతున్న అగ్ని, నిండుగా ఉన్న అక్షత పాత్రలు, మాదీఫలవృక్షాలు, గోరోచనము

అలంకృతమైన కన్యలు, పెరుగు, నేయి, తేనె, నీరు, శుభకరమైన పక్షులు, ఇంకా ఇతర శ్రేష్ఠమైన వస్తువులను చూసి, స్పృశించి యుధిష్ఠిరుడు వెలుపలివాకిటికి వచ్చాడు. అక్కడున్న సేవకులు యుధిష్ఠిరునికి ముక్తాహైడూర్యాలు తాపడం చేసిన, శ్రేష్ఠమైన ఆస్తరణం కలిగి, దానిపై బహుమూల్యమైన దుప్పటి పరిచి, దివ్యమై, సమృద్ధి మంతమైన విశ్వకర్మ నిర్మితమైన సర్వతోభద్రమనే ఒక శ్రేష్ఠమైన బంగారు ఆసనాన్ని సమర్పించారు.

దానిపై కూర్చున్న ఆ మహాత్మునికి సేవకులు ఎన్నో రకాల బహుమూల్యాలైన ఆభరణాలను సమర్పించుకొన్నారు. మహారాజా! ముత్యాల భూషణాలతో అలంకరింపబడిన ఆ కౌంతేయుని రూపం శత్రువులకు శోకం వృద్ధి చేసేలా ఉంది. బంగారు దండంతో కూడి, చంద్రకిరణాలవలె తెల్లనైన చామరాలతో అతనికి వీస్తున్నారు. అప్పుడతడు మెరుపులతో కూడిన మేఘంలా ప్రకాశించాడు. సూతులు స్తోత్రం చేస్తూండగా, వందులు వందనాలు చేస్తూండగా, గంధర్వులు గానం చేస్తూండగా, కురునందనుడు ఆసీను డయ్యాడు. ఒక్కమూహూర్తకాలానికే రథాల యొక్క సవ్వడి, రథికుల చక్రఘోషలు, గుఱ్ఱాల కాలిగిట్టల చప్పుడు వినవచ్చింది. ఏనుగుల మెడలలోని గంటల చప్పుడుతో, శంఖధ్వనులతో, కాల్బలం యొక్క పాదాల చప్పుడుతో భూమి కంపించి పోతున్న ట్లనిపించింది. అదే సమయంలో కుండలాలంకృతుడై నడుమునకు కత్తి బిగించి, కవచం ధరించి, యువకుడైన ఒక ద్వారపాలుడు ఆ మందిరంలోకి ప్రవేశించి, మోకాళ్లపై వంగి, శిరసు వంచి యుధిష్ఠిరునికి ప్రణమిల్లి, వాసుదేవుని రాకను గూర్చిన వార్తను విన్నవించాడు. పురుషసింహుడైన యుధిష్ఠిరుడు "వాసుదేవుని స్వాగతపూర్వకంగా తోడ్కొనివచ్చి, అతనికి అర్ఘ్యమిచ్చి, ఉత్తమ ఆసనాన్ని సమర్పించమ"ని అతనితో చెప్పాడు. అంతట ద్వారపాలుడు వాసుదేవుని తోడ్కొని వచ్చి, శ్రేష్ఠమైన ఆసనం మీద కూర్చుండబెట్టాడు. యుధిష్ఠిరుడు స్వయంగా, శాస్త్రోక్తంగా అతనిని పూజించాడు.

83. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుని ఆశ్వాసించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ధర్మరాజు పరమానందంతో జనార్దనుని అభినందించి అతనితో ఇలా అన్నాడు. "అచ్యుతా ! రాత్రి నీకు సుఖంగా గడచిందా ? ఇప్పుడు నీ జ్ఞానేంద్రియాలన్నీ ప్రసన్నంగా ఉన్నాయా?" వాసుదేవుడు కూడా సమయోచితంగా యుధిష్ఠిరుని ప్రశ్నించాడు. ఇంతలో సేవకుడు వచ్చి ప్రకృతులు (మంత్రులు మొదలయిన వారు) వచ్చిఉన్నట్లు చెప్పాడు. రాజు అనుమతిపొంది ఆ సేవకుడు వారినందరినీ ప్రవేశపెట్టాడు. వారు – విరాటుడు, భీమసేనుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, ధృష్టకేతువు, ద్రుపదుడు,

శిఖండి, నకుల సహదేవులు, చేకితానుడు, కేకయరాజకుమారులు, యుయుత్సువు, ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుడు, సుబాహువు, ద్రౌపది కొడుకులు. ఇతర క్షత్రియులనేకులు ధర్మరాజు సన్నిధికి వచ్చారు. శుభాసనాల్లో కూర్చున్నారు. కృష్ణ సాత్యకులు ఒకే ఆసనంపై కూర్చున్నారు. ఆపై యుధిష్ఠిరుడు వారంతా వింటుండగా మధుసూదనుని సంబోధించి ఇలా అన్నాడు. 'మేము నిన్నొక్కడినే ఆశ్రయించి యుద్ధంలో గెలుపును, శాశ్వత సుఖాలను అభ్యర్థిస్తున్నాం. కృష్ణా! శత్రువులు మా రాజ్యాన్ని నాశనం చేయటం, మమ్ము తిరస్కరించటం, కష్టపెట్టటం అంతా నీవెరిగినదే. భక్తవత్సలా ! మా అందరిసుఖం నీ అధీనంలో ఉన్నది. మా జీవిక కూడా నీకు లోబడినదే. నా మనస్సు నీయందే లగ్నమై యున్నట్లు అర్జునుని ప్రతిజ్ఞ నెరవేరేటట్లు చేయి. దుఃఖ-అమర్షరూపమైన ఈ మహాసముద్రం నుండి నీవే మమ్ము తరింపజేయాలి. మాధవా! ఒడ్డుకు చేరదలచిన మాకు నేడు నీవే తెప్పవు కావాలి. కృష్ణా! యుద్ధంలో రథికుడు కూడా, సారథి చేయగలిగినంత పనిని చేయలేడు. జనార్దనా! వృష్ణివంశీయులను నీవు అన్ని ఆపదల నుండి కాపాడినట్లు మమ్ములను కూడా ఈ సంకటం నుండి రక్షించాలి. అగాధమైన ఈ కురుసాగరంలో మునిగిపోతున్న పాండవులను నీవే తెప్పవై ఉద్ధరించాలి. శత్రు సంహారా! పురుషోత్తమా! నీకు నమస్కారం. నారదుడు నిన్ను పురాతనమునిశ్రేష్ఠుడ వనీ, వరదాత వనీ, అంటుంటాడు. దానిని యథార్థం చేయి.' సభలో ధర్మరాజు అలా అనగానే - పుండరీకాక్షుడు నిండు మేఘంవంటి గంభీరస్వరంతో ధర్మరాజుకిలా బదులిచ్చాడు.

'దేవతలతో సహా సర్వలోకాలలోనూ పార్థుడైన అర్జునుని వంటి విలుకాడు ఒక్కడూ లేడు. అర్జునుడు బలశాలి. అస్త్రసంపన్నుడు. పరాక్రమవంతుడు, మహాబలుడు. యుద్ధకుశలుడు. సదా అమర్షశీలుడు. మనుష్యులలో పరమతేజస్వి. ఆ అర్జునుడు యువకుడు. ఎగుబుజాలు గలవాడు. శ్రీమంతుడు, నీ శత్రువులను సంహరించగలడు. అగ్ని ఇంధనాన్ని దహించినట్లు కుంతీసుతుడైన అర్జునుడు దుర్యోధనసేనలను దహించివేస్తాడు. నేను కూడా ఆ పనే చేస్తాను. పాపకర్ములు చేసే జయద్రథుడు అభిమన్యుని చంపాడు. ఈ రోజు అర్జునుడు అతనిని బాణాలతో మరల కనిపించని మార్గంలోనికి నెట్టి వేస్తాడు. ఈ రోజు గ్రద్దలు, డేగలు, నక్కలు, ఇతర జంతువులు జయద్రథుని మాంసాన్ని తింటాయి. దేవతలందరూ జయద్రథుని రక్షింపదలచినా అతడు ఈనాడు యుద్ధంలో చనిపోతాడు. రాజా! అర్జునుడు ఈ రోజు సైంధవుని చంపియే నీ దగ్గరకు వస్తాడు. నీవు శోకసంతాపాలకు దూరం కాగలవు.

84. అర్జున వచనము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "వారంతా అలా మాటాడుకొంటున్న సమయంలో అర్జునుడు వచ్చాడు. ధర్మరాజు లేచి, అర్జునుని ప్రేమతో కౌగిలించి, ఉత్తమాశీస్సులిచ్చి నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు. 'అర్జునా! యుద్ధంలో నీవు మహావిజయాన్ని పొందగలవు. ఆది స్పష్టంగా నీ ముఖ కవళిక తెలుపుతోంది. జనార్దనుడూ ప్రసన్నుడైయున్నాడు.' అప్పుడు అర్జునుడు "నీకు జయమగు గాక! శ్రీకృష్ణుని అనుగ్రహం వలన ఆశ్చర్యకరమైన కల గన్నాను" అని ధర్మజునితో అన్నాడు. ఆపై అర్జునుడు తాను కన్న కలను యథాతథంగా చెప్పాడు. అది విని అందరూ ఆశ్చర్యచకితులై శిరస్సులతో నేలను స్పృశించి, పరమేశ్వరునకు నమస్కరించి "బాగు! బాగు" అని పలికారు. మిత్రులందరూ ధర్మజుని అనుమతి తీసికొని, కవచాలు ధరించి, వేగంగా, ఆనందంగా యుద్ధానికి బయలుదేరారు. సాత్యకి, అచ్యుతుడు, అర్జునుడు ధర్మరాజుకు నమస్కరించి, ఆనందంతో యుధిష్ఠిరుని శిబిరం నుండి వెళ్ళిపోయారు. యుయుధాన జనార్దనులు కలిసి ఒకే రథంపై అర్జునుని శిబిరానికి వెళ్ళారు. అక్కడకు వెళ్ళి, శ్రీకృష్ణుడు సారథివలె రధిక శ్రేష్ఠుడైన అర్జునుని కపిధ్వజాన్ని యుద్ధానికి సిద్ధం చేశారు. సిద్ధంచేసిన ఆ రథం బంగారుకాంతితో, బాలసూర్యుని వలె ప్రకాశించింది. కృష్ణుడు నిత్యకర్మలను ముగించి "రథం సిద్ధ"మని అర్జునునికి తెలియజేశాడు. అర్జునుడు బంగారు కవచాన్ని ధరించి, ధనుర్బాణాలను స్వీకరించి ఆ రథానికి ప్రదక్షిణం చేశాడు. తపస్సుతో, విద్యతో, వయస్సుతో పెద్దలై, జితేంద్రియులై క్రియాశీలులయిన బ్రాహ్మణుల విజయాశీస్సులను, అభినందనలను స్వీకరిస్తూ అర్జునుడు ఆ మహారథాన్ని ఎక్కాడు. ఆ రథాన్ని అంతకుముందే విజయసాధకాలైన యుద్ధమంత్రాలతో అభిమంత్రించిఉన్నారు. భాస్కరుడు ఉదయాద్రిని అధిరోహించినట్లు అర్జునుడు రథాన్ని ఎక్కాడు. బంగారు కవచాన్ని ధరించి, బంగారు రథాన్ని అధిరోహించిన అర్జునుడు మేరు పర్వతంపైనున్న సూర్యునివలె భాసించాడు. శర్యాతి యజ్ఞానికి వెళుతున్న ఇంద్రుని అశ్వినీ దేవతలు అనుసరించినట్లు సాత్యకి కృష్ణులు అర్జునుని వెంట రథాన్ని ఎక్కారు. కృష్ణుడు కళ్ళాలు చేబట్టాడు. ఆది వృత్రుని చంపాలని వెళుతున్న ఇంద్రుని రథాశ్వాల కళ్ళాలను మాతలి పట్టినట్లుంది. సాత్యకి కృష్ణులతో కలిసి అర్జునుడు బుధశుక్రులతో కలిసి చీకటిని చీలుస్తున్న చంద్రునివలె కనిపించాడు. అర్జునుడు కృష్ణసాత్యకులతో కలిసి తారకాసురసంగ్రామంలో మిత్రావరుణులతో కూడిన ఇంద్రునివలె సైంధవుని చంపటానికి బయలుదేరాడు. ఆపై మంగళకరాలయిన వాద్యఘోషలతో, శుభకరాలయిన స్తుతులతో మాగధులు పయనమైన అర్జునుని ఆనందపరిచారు. జయాశీస్సులతో,

పుణ్యాహవచనాలతో, సూతమాగధస్తుతి ధ్వనులతో, వాద్యఘోషలతో అర్జునునకు ఆనందం కలిగింది. శుభకరాలైన పుణ్యగంధాలను ప్రసరింపజేస్తూ వాయువు అర్జునుని అనుసరించింది. అర్జునుని ఉల్లసింపజేస్తూ, శత్రువులను శోషింపజేస్తూ గాలి వీచింది. ఆ క్షణంలోనే పాండవుల విజయసిద్ధికై శుభసూచకాలైన వివిధ శకునాలు కనిపించాయి. రాజా ! నీ వారికి విపరీతశకునాలు కనిపించాయి. తనకు కుడివైపుగా కనిపిస్తున్న ఆ విజయ సూచనలను గమనించి అర్జునుడు సాత్యకితో ఇలా అన్నాడు. 'యుయుధానా! ఈ నాటి పోరులో నా గెలుపు నిశ్చయం. ఈ శకునాలు దానికనుగుణంగానే కనిపిస్తున్నాయి. కాబట్టి జయద్రథుడు ఎదురుచూస్తున్న చోటికే నేను వెళతాను. సైంధవవధ నాకు పరమలక్ష్యం. అలాగే ధర్మరాజ సంరక్షణం కూడా నాకు మహాకార్యం. కాబట్టి నీవు ఈనాడు ధర్మరాజును రక్షించు. నీవు పోరాడటంలో కృష్ణుడంతటివాడివి. నిన్ను యుద్ధంలో గెలువగలవాడు లోకంలో ఎవ్వడూ కనిపించడు. ఇంద్రుడు స్వయంగా వచ్చినా గెలువలేడు. నీ మీదా, ప్రద్యుమ్నుని మీదా నాకు పూర్తి విశ్వాసం. ఎవ్వరి తోడ్పాటును కోరకుండానే నేను సైంధవుని చంపగలను. నీవు ధర్మరాజును రక్షించటమే పరమకృత్యంగా భావించాలి. వాసుదేవుడు, నేను ఉన్నచోట ఏ విధమైన ప్రమాదమూ జరగదు. ఇది నిశ్చయం.' అర్జునుడలా అనగానే సాత్యకి 'అలాగే' అని ధర్మరాజు దగ్గరకు వెళ్ళిపోయాడు."

85. ధృతరాష్ట్ర విలాపము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "అభిమన్యుడు చనిపోతే దుఃఖశోకాలతో కూడిన పాండవులు తెల్లవారగానే ఏం చేశారు? నా పక్షంలోని వారెవరు పోరాడారు? సవ్యసాచి పరాక్రమకృత్యాలు తెలిసి కూడా, నా వారు అంత పాపానికి ఒడిగట్టి నిర్భయంగా ఎలా ఉన్నారో చెప్పు. కోపించిన మృత్యువువలె యుద్ధానికి వచ్చిన అర్జునుని రణభూమిలో ఎలా చూశారు ? చూసి నా వారు ఏం చేశారు? నావారి కోలాహల ధ్వనులతో నా చెవి నిరంతరంగా ప్రతిధ్వనించేది. నేడు వారు దీను లయ్యారు. వారు చేసే ఆ హర్షధ్వానాలు వినిపించటం లేదు. నాయనా! సంజయా! యథార్థంగా ధైర్యవంతుడైన సోమదత్తుని శిబిరంలో కూర్చొని ఇంతకుముందు ఉత్తమ ధ్వనులను విన్నాను. ఆటువంటి నేను ఈ రోజు నాకుమారుల శిబిరంలో, ఆర్తస్వరనినాదాలనూ, నిరుత్సాహవచనాలనూ గమనిస్తున్నాను. వివింశతి, దుర్ముఖుడు, చిత్రసేనుడు, వికర్ణుల శిబిరాలలో గతంలో వలె ఆనందధ్వని వినిపించటం లేదు. సూతా! నా పుత్రులకు పరమగతి అయినవాడు మేటి విలుకాడైన అశ్వత్థామ. అతని ఇంటినుండి గతంలో వలె శబ్దాలు వినిపించటం లేదు. అశ్వత్థామను

గాయకులు, నర్తకులు, విరివిగా సేవిస్తుంటారు. వారి చప్పుడేదీ ఇప్పుడు వినిపించటం లేదు. సాయంసమయంలో విందానువిందుల శిబిరంలో వినిపించే ధ్వని నేడు వినిపించటం లేదు. భూరిశ్రవుని ఇంటిలో సప్తజ్వాలలను (అగ్నిని) ప్రజ్వలింపజేసే యాజకులు ఎప్పుడూ అతనిని సేవిస్తుంటారు. ఆ శ్రుతనిధి ఇంటనేడు యాజకధ్వని వినిపించటం లేదు. ద్రోణుని ఇంట నిరంతరాయంగా అల్లెత్రాటి చప్పుడు, వేదఘోష, తోమరాలు, కత్తులు, రథాల ధ్వని వినిపిస్తుంటుంది. అది ఇప్పుడు నాకు వినిపించటం లేదు. సూతా! శాంతిని కోరుతూ ఉపప్లవ్యం నుండి జనార్దనుడు సర్వప్రాణుల మీది దయతో వచ్చిన నాటినుండి బుద్ధిహీనుడైన దుర్యోధనునికి ఇలా చెపుతూనే ఉన్నాను. కుమారా! వాసుదేవుని సాధనంగా చేసికొని పాండవులతో శాంతి చేసికో! అది సమయోచిత కర్తవ్యమని భావిస్తున్నాను. దుర్యోధనా! దీనిని అతిక్రమించవద్దు. కేశవుడు నీ హితం కోరి మాటాడుతూ శాంతిని కోరినప్పుడు నీవు తిరస్కరిస్తే, నీవు యుద్ధంలో గెలువలేవు. కానీ కృష్ణుని మాటను దుర్యోధనుడు తిరస్కరించాడు. అనునయంగా కృష్ణుడు మాటాడినా దుర్యోధనుడు అవినీతితో దానిని అంగీకరించలేదు.

'కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు, దుర్బుద్ధి అయిన శకుని – వీరి అభిప్రాయాలను బట్టి ఆ మహాబాహువును – కృష్ణుని తిరస్కరించాడు. నా వంశాన్ని అంతం చేస్తున్నాడు.

కాలానికి లోనయి దుర్యోధనుడు నన్ను కూడా కాదని కర్ణదుశ్శాసను లిద్దరి అభిప్రాయాన్నే అనుసరించాడు. నాకు జూదమిష్టం లేదు. విదురుడు దానిని ఒప్పుకోడు. సైంధవునకు జూదమిష్టం లేదు. భీష్మునకు జూదం నచ్చదు. అలాగే శల్యుడు, భూరిశ్రవుడు, పురుమిత్రుడు, జయుడు, అశ్వత్థామ, కృపుడు, ద్రోణుడు కూడా జూదాన్ని ఇష్టపడరు. వీరి మాటలను స్వీకరించి నా కుమారుడు ప్రవర్తించి ఉంటే దాయాదులతో, మిత్రులతో, స్నేహితులతో కలిసి ఏ బాధ లేకుండా చిరకాలం బ్రతికేవాడు. పాండవులు మృదుశీలురు. మధుర భాషణులు, జ్ఞాతులతో, బంధువులతో ప్రియంగా మాటాడేవారు. కులీనులు, సమ్మానితులు, విద్వాంసులు. అందుకే సుఖాన్ని పొందగలరు. **ధర్మాన్ని కోరేవాడు ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా సుఖాన్ని పొందగలడు. మరణానంతరం కూడా శుభాన్ని, ప్రవవ్నతమ పొందగలడు.*** పాండవులు రాజ్యాన్ని సాధించటానికి సమర్థులు. అనుభవించటానికి అర్హులు. సముద్ర పర్యంతమైన భూమి వారికి కూడా పిత్రార్జితమే. నాయనా! పాండవులను ధర్మమార్గంలో నడవమంటే వారు స్థిరంగా అలాగే నడుస్తారు.

---

* ధర్మాపేక్షీ వరో నిత్యం సర్వత్ర లభతే సుఖమ్ ।
ప్రేత్యభావే చ కల్యాణం ప్రసాదం ప్రతిపద్యతే ॥ 31

నాకు జ్ఞాతులు చాలామంది ఉన్నారు. వారి మాట పాండవులు వింటారు. నాయనా! శల్యుడు, సోమదత్తుడు, మహాత్ముడైన భీష్ముడు, ద్రోణుడు, వికర్ణుడు, బాహ్లీకుడు, కృపుడు, భరత వంశీయులు, మహాత్ములూ అయిన ఇతర వృద్ధులు నీ కోసం చెప్పిన మాటను పాండవులు తప్పక పాటిస్తారు. దీనికి భిన్నంగా మాటాడేవారు పైవారిలో ఎవరైనా ఉన్నారనుకొంటున్నావా? **కృష్ణుడు ధర్మాన్ని విడువడు. పాండవులందరూ ఆయన వమపరించేవారే !**

ధర్మయుక్తమైన మాటను నేను చెప్పినా కూడా ఆ వీరులు వింటారు. మఠొకరీతిగా ప్రవర్తించరు. పాండవులు ధర్మాత్ములు. సూతా! ఆ రీతిగా విలపిస్తూ కూడా నేను ఎన్నోమార్లు నా కుమారునికి చెప్పాను. కానీ ఆ మూఢుడు నా మాట వినలేదు. కాలప్రభావ మనుకొంటున్నాను. వృకోదరుడు, అర్జునుడు, సాత్యకి, ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, అశ్మకులు, కేకయులు, సోమకసుతుడు క్షత్రధర్ముడు, ధృష్టకేతువు, కాశిరాజ సుతుడు అభిభువు, ద్రౌపది కొడుకులు, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, నకులసహదేవులు, మంత్రి ఐయిన మధుసూదనుడు – వీరంతా ఉన్నచోట లోకంలో బ్రతకదలచినవాడెవడు వారితో యుద్ధం చేయగలడు ? దివ్యాస్త్రాలను ప్రయోగించగల నా శత్రువులను ఎదిరించేవారు దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, శకుని, దుశ్శాసనుడు – ఈ నలుగురు మాత్రమే. ఐదవవాడు కనిపించడు. కృష్ణుడు పగ్గాలుపట్టి రథం మీద నిలిస్తే, అర్జునుడు కవచం ధరించి యుద్ధానికి దిగితే, వారికి ఓటమే లేదు. సంజయా! ఈ దుర్యోధనుడు ఆ నా విలాపాల నెప్పుడూ స్మరించడు. భీష్మద్రోణులు మరణించినట్లు నీవు చెప్తూనే ఉన్నావు. విదురుడు దీర్ఘదృష్టితో ఎన్నో మాటలు చెప్పాడు. ఆ రీతిగానే ఇప్పుడు ఫలితాన్ని చూస్తున్నాం. దానిని బట్టి సాత్యకి అర్జునుడు తన సేనను సంహరించటాన్ని చూసి, నా కొడుకు దుఃఖిస్తున్నాడని నేననుకొంటున్నాను. రథాసనాలన్నీ శూన్యంగా ఉండటం చూసి నా కొడుకులు బాధపడుతున్నా రనుకొంటున్నాను. గ్రీష్మర్తువులో వాయుప్రేరణతో పెనునిప్పు ఎండుగడ్డిని తగులబెట్టినట్టు అర్జునుడు నా సేనను దహిస్తాడు. సంజయా! నీవు నేర్పరివి. అదంతా నాకు చెప్పు. నాయనా! మీరంతా అభిమన్యుని చంపి, సాయంకాలం శిబిరాలకు మరలినపుడు మీ మనస్సులు ఎలా ఉన్నాయి? నాయనా! అర్జునునకు మహాపకారం చేసిన నా వారెవ్వరూ యుద్ధభూమిలో అతని పరాక్రమాన్ని సహించలేరు. దుర్యోధనుడు కర్తవ్యంగా దేనిని భావించాడు? కర్ణుడు కర్తవ్య విషయంలో ఏమన్నాడు ? దుశ్శాసనుడు, శకుని ఏమన్నారు? సంజయా! మూర్ఖుడైన నా కుమారుని తీవ్రమైన అవినీతి వలన

రణరంగంలో గుమిగూడిన నా కొడుకుల పరిస్థితి ఏమైంది? లోభి, దుర్బుద్ధి, క్రోధ, కలుషమనస్కుడు, రాజ్యకాముడు, మూర్ఖుడై వ్యామోహంతో బుద్ధిని కోల్పోయిన నా కుమారుడు న్యాయమే చేశాడో అన్యాయమే చేశాడో నాకు చెప్పు."

86. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని నిందించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అయ్యో! అంతా ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాను. నీకు చెపుతాను. స్థిరంగా ఉండి విను. నీ అవినీతియే ఇక్కడ ఎక్కువ. రాజా! నీ విలాపం నిష్ఫలం. ఇది గతజలసేతు బంధనం వంటిది. కాలుని ఈ అద్భుత విధానాన్ని అతిక్రమించలేము. బాధపడవద్దు. ఇదంతా పురాతన కర్మ ఫలం. నీవు గతంలోనే కుంతి కొడుకైన యుధిష్ఠిరునీ, నీ కుమారులనూ జూదం నుండి మరల్చి ఉంటే ఈ ఇబ్బంది వచ్చేదే కాదు. మరల యుద్ధకాలం వచ్చిన సమయంలోనైనా కోపించిన వారిని మరల్చిఉంటే నీకు ఈ బాధ కలిగేది కాదు. అవిధేయుడైన దుర్యోధనుని బంధించమని నీవు గతంలోనే కౌరవులను ఆదేశించిఉంటే నీకు ఈ దుఃఖం కలిగేది కాదు. పాండవులు, పంచాలురు, వృష్ణివంశీయులు, ఇతర రాజులందరు నీ బుద్ధివైపరీత్య ఫలితాన్ని అనుభవిస్తున్నారు. తండ్రి బాధ్యతను నీవు నిర్వర్తించి, కుమారుని సన్మార్గంలో నిలిపి, ధర్మబద్ధంగా వ్యవహరించి ఉంటే నీకీ బాధ కలిగేది కాదు. లోకుల దృష్టిలో నీవు మహాప్రాజ్ఞుడవు. కానీ సనాతన ధర్మాన్ని వీడి దుర్యోధన కర్ణశకునుల మతాన్ని అనుసరించావు. రాజా! నీ విలాపమంతా వింటున్నాను. నీవు స్వార్థపరుడవు. నీ విలాపం విషం కలిసిన తేనె వంటిది. శ్రీ కృష్ణుడు నిన్ను గౌరవించినంతగా గతంలో ధర్మరాజును కానీ, భీష్ముని కానీ, ద్రోణుని కానీ సమ్మానించలేదు. కానీ నీవు రాజధర్మం నుండి అధోగతిని పొందినట్లు గ్రహించినప్పటి నుండి కృష్ణుడు నిన్ను గొప్పగా భావించటం లేదు. పుత్రులకోసం రాజ్యాన్ని అభిలషిస్తున్న వాడవు నీవు. కౌంతేయులు పరుషవచనాలు పలుకుతున్నా నీవు వారిని ఉపేక్షించావు. దాని ఫలితమే ఇప్పుడు వచ్చింది. అనఘా! తరతరాలుగా వస్తున్న (పితృపైతామహ) రాజ్యాన్ని నీవు అప్పుడు చేజిక్కించుకొన్నావు. పాండవులు గెలుచుకొన్న నేలనంతా కూడా నీవే పొందావు. పాండురాజు రాజ్యాలను గెలిచాడు. అలాగే కౌరవుల యశస్సును విస్తరింపజేశాడు. ధర్మచారులైన పాండవులు అంతకన్నా ఎక్కువ భూమిని, కీర్తిని పొందారు. అటువంటి వారి గొప్ప పని నిన్ను చేరి నిష్ఫలమయింది. నీవే మాంసలోలుపుడవై, పిత్రార్జితమైన రాజ్యం నుండి వారిని భ్రష్టులను చేశావు. రాజా! ఈ యుద్ధవేళలో నీవు నీ కుమారులను నిందిస్తున్నావు. వారిలోని దోషాలను అనేకధా చెప్తున్నావు. ఇప్పుడది తగినది కాదు. రాజులు యుద్ధం చేస్తూ, తన జీవితాలను రక్షించుకొనే ఆలోచన చేయరు. రాజోత్తములందరూ

పాండవసేనలో ప్రవేశించి పోరాడుతున్నారు. కృష్ణుడు, అర్జునుడు, సాత్యకి, వృకోదరుడు కాపాడుతున్న సేనను కౌరవులు తప్ప మరెవరు ఎదిరించగలరు ? అర్జునుడు యోధ్ద, సాత్యకి, వృకోదరుడు తోటివారు. మంత్రి జనార్దనుడు. వారిని ఎదిరించి పోరాడగల విలుకాడు. కౌరవులో, కౌరవుల అనుచరులో తప్ప మరెవడుంటాడు ? అవకాశాన్ని గుర్తించి, క్షాత్రధర్మాసక్తితో, శూరులైన నరాధిపులు ఎంతమేర చేయగలుగుతారో అంతమేర కౌరవులు పోరాడుతున్నారు. పాండవులతో కౌరవులకు పరమసంకటంగా యుద్ధమెలా జరిగిందో ఉన్నదున్నట్టు చెపుతా విను."

87. ద్రోణుడు చక్రశకటవ్యూహములు నిర్మించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ఆ రాత్రి గడచిపోగా శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడైన ద్రోణుడు మరునాడు తన సేనలను వ్యూహాత్మకంగా నిలుపటానికి ఉపక్రమించాడు. రాజా! క్రోధంతో, అసహనంతో ఒకరినొకరు చంపదలచిన శూరుల గర్జనలు, (ఎత్తిపొడుపు) మాటలు వినిపిస్తున్నాయి. కొందరు విండ్లను ఎక్కుపెట్టి, మరికొందరు అల్లెత్రాళ్ళను పట్టిలాగి "ఇప్పుడు ఆ అర్జునుడెక్కడ?" అంటూ బుసలుకొడుతూ ఆరవసాగారు. మరికొందరు ఆకాశంలా, నిర్మలమై, కాంతిమంతమై సిద్ధంచేసి పెట్టబడిన పదునైన కత్తులను ఒరల నుండి లాగారు. వేలకొలది శూరులు యుద్ధంమీద దృష్టిపెట్టి ఖడ్గయుద్ధాన్ని, ధనుర్యుద్ధాన్ని అభ్యాసం చేస్తున్నారు. మరికొందరు చందన చర్చితాలై, స్వర్ణవజ్ర విభూషితాలై, ఘంటలు గల గదలను పైకెత్తి అర్జునుని గురించి వాకబు చేస్తున్నారు. మరికొందరు బాహుబలవంతులు, బలమద మత్తులై పైకెగసిన ఇంద్రధనుస్సులవలెనున్న పరిఘలతో ఆకాశాన్ని నింపివేస్తున్నారు. కొందరు శూరులు వివిధాయుధాలను ధరించి, విచిత్ర పుష్పమాలల నలంకరించుకొని యుద్ధాభిలాషతో అక్కడక్కడ నిలిచిఉన్నారు. 'అర్జును డెక్కడ? గోవిందు డెక్కడ ? అభిమాని అయిన భీముడెక్కడ? వారి మిత్రుడెక్కడ ?' అంటూ అప్పుడు యుద్ధభూమిలో శత్రువులను పిలుస్తున్నారు. ఆపై శంఖాన్ని పూరించి, గుర్రాలను తానే నడుపుకొంటూ ద్రోణుడు వ్యూహరచన చేస్తూ వేగంగా ఇటు అటు తిరుగుతున్నాడు. మహారాజా! యుద్ధాన్ని ముచ్చటపడే ఆ సేనలన్నీ అలా నిలువగా ద్రోణుడు జయద్రథునితో ఇలా అన్నాడు.

'నీవూ, భూరిశ్రవుడు, మహారథుడైన కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు, వృషసేనుడు, కృపుడు - లక్ష గుర్రాలతో, అరవైవేల రథాలతో, పదునాలుగువేల మదపుటేనుగులతో, కవచాలు ధరించిన ఇరవై యొక్క వేల కాల్బలంతో నాకు ఆరు క్రోసుల దూరంలో నిలిచిఉండండి. అక్కడున్న నిన్ను దేవేంద్రునితో సహ దేవతలైనా ఎదిరించలేరు. ఇక

ఈ పాండవులందరూ ఒక లెక్కా ? సైంధవా! ధైర్యంగా ఉండు.' అలా ఊరట పొంది సింధురాజైన జయద్రథుడు గాంధారమహారథులు చుట్టు నిలువగా యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. కవచాలు ధరించిన ఆశ్వికులు ప్రాసాలను చేతబట్టి, సావధానులై ఆయన చుట్టూ కదలుతున్నారు. రాజేంద్రా! జయద్రథుని గుర్రాలు చక్కగా పనిచేసేవి. అవి చామరాలతో, స్వర్ణాభరణాలతో అలంకరింపబడినవి. సింధుదేశాన పుట్టిన ఆ గుర్రాలు పదివేలు అక్కడున్నాయి. నీ కుమారుడు దుర్మర్షణుడు పదిహేనువేల ఏనుగులతో సర్వసేనలకు ముందు యుద్ధానికి సిద్ధమై నిలిచాడు. ఆ ఏనుగులు భీకరమైనవి. కవచాలు ధరించి రౌద్రంతో పోరాడగలవి. వాటిపై యుద్ధవిశారదులైన హస్తిపకులు కూర్చొనియున్నారు. ఆ తరువాత నీ కొడుకులు దుశ్శాసనుడు, వికర్ణుడు సేనల అగ్రభాగంలో నిలిచారు. ద్రోణుడు పన్నిన ఆ చక్రశకట వ్యూహం ఇరవై నాలుగు క్రోసుల పొడవు, వెనుక పదిక్రోసుల వెడల్పు ఉంది. ద్రోణుడు స్వయంగా దాన్ని రచించాడు.

ఆ చక్రశకటవ్యూహం వెనుకభాగంలో పద్మమనే ఒక గర్భవ్యూహాన్ని పన్నాడు. అది దుర్భేద్యం. దాని మధ్య భాగంలో సూచి అనే పేరుతో మరో గర్భవ్యూహాన్ని పన్నాడు. ఈ రీతిగా ద్రోణుడు మహావ్యూహాన్ని నిర్మించాడు. సూచీ ముఖవ్యూహంలో ప్రధానస్థానంలో మేటి విలుకాడైన కృతవర్మ నిలిచాడు. కృతవర్మ వెనుక కాంబోజరాజైన జలసంధుడు, అతని వెనుక దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు నిలిచారు. ఆ వెనుక యుద్ధంలో వెనుదిరగని లక్షమంది సైనికులు నిలిచారు. వారంతా శకటవ్యూహ ప్రధాన భాగంలో రక్షణగా నిలిచారు. వారి వెనుక మహాబలం చుట్టూ నిలువగా స్వయంగా జయద్రథుడు సూచీముఖ పార్శ్వ భాగంలో నిలిచాడు. రాజేంద్రా! శకటవ్యూహం అగ్రభాగంలో ద్రోణుడు నిలిచాడు. ఆ వెనుక భోజరాజు స్వయంగా ద్రోణ రక్షణను చేపట్టి నిలిచాడు. తెల్లని కవచం, తెల్లని బట్టలు, తెల్లని తలపాగ ధరించి విశాల వక్షస్థలం, భుజాలు గల ద్రోణుడు ధనుస్సులాగుతూ కోపించిన యమునివలె నిలిచాడు. వేది, జింకతోలు చిహ్నమైన ధ్వజంతో, పతాకంతో, ఎర్రని గుర్రాలతో శోభిస్తున్న ద్రోణుని రథాన్ని చూసి, కౌరవులు ప్రసన్నులయ్యారు. ద్రోణుడు పన్నిన ఆ వ్యూహం ఉప్పొంగిన సముద్రంవలె ఉంది. దానిని చూసి సిద్ధచారణ సంఘాలు పరమాశ్చర్యానికి లోనయ్యాయి. ఆ వ్యూహం కొండలు, సముద్రాలు, వనాలు, నానా జనపదసమూహాలతో సహా భూమినంతా మ్రింగివేయగలదని ప్రాణులు అనుకొనసాగాయి. అనేకరథాలు, సైనికులు, గుర్రాలు, కాల్బలంతో కూడి శత్రు హృదయాలను ఛేదిస్తూ, కోలాహలభరితమై, సమయోచితంగా ఉన్న ఆ మహాశకట వ్యూహాన్ని చూసి దుర్యోధనుడు ఆనందించాడు."

88. అర్జున రణప్రవేశము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. మారిషా! "ఈ రీతిగా సేనలు వ్యూహాత్మకంగా నిలిచాయి. సేనలు కోలాహలం చేస్తున్నాయి. భేరులు మ్రోగుతున్నాయి. మృదంగాలు ధ్వనిస్తున్నాయి. సేనల గర్జనలతో, వాద్యాల ఘోషలతో, శంఖ ధ్వానాలతో రోమాంచజనకంగా శబ్దం వినిపిస్తోంది. యుద్ధోత్సాహంతో భరత సేనలు మెల్లమెల్లగా పోరాటానికి సిద్ధపడుతుండగా రౌద్ర ముహూర్తంలో అర్జునుడు కనిపించాడు. భారతా! అర్జునుని ఎదురుగా ఆకాశంలో వేలకొలదిగ కొంగలు, కాకులు క్రీడించసాగాయి. అలాగే ఘోరంగా అరుస్తూ మృగాలు, అపశకునంగా నక్కలు మేము బయలుదేరగానే మాకు దక్షిణంవైపు కోలాహలం చేయసాగాయి.

మహారాజా! లోకక్షయాత్మకమైన ఈ యుద్ధంలో శకునాలు ధార్తరాష్ట్రులకు అమంగళకరంగా, అర్జునునకు మంగళకరంగా ఉన్నాయి.

తీవ్రమైన భయం కలుగగానే ఆకాశం నుండి భీకరగర్జనలతో వేలకొలదిగ ఉల్కలు రాలుతున్నాయి. భూమి మొత్తం కంపిస్తోంది. అర్జునుడు వచ్చి, సంగ్రామ సమయ మాసన్నం కాగానే ఇసుకను కురిపిస్తూ గర్జనలతో పాటు రూక్షమైన వెనుగాలులు వీచసాగాయి. అప్పుడు నకులునికొడుకు శతానీకుడు, ద్రుపదసుతుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవసేనలను వ్యూహాత్మకంగా నిలిపారు. ఆపై వేయి రథాలతో, వంద ఏనుగులతో, మూడువేల గుర్రాలతో, పదివేల సైనికులతో వచ్చి, అర్జునునకు పదిహేను వందల విండ్ల దూరంలో నిలిచి నీ కొడుకు దుర్మర్షణుడు ఇలా అన్నాడు. ఈరోజు ఈ అర్జునుని సముద్రాన్ని చెలియలికట్టవలె నేను నిలువరిస్తాను. ఈ రోజు అందరూ చూడండి. రాయి రాళ్ళ గుట్టను డీకొని నిలిచిపోయినట్లు అర్జునుడు నాతో కలబడి నిలిచిపోతాడు. రథికులారా! మీరంతా నిలవండి. వీరందరితో నేనే పోరాడుతాను.' ఈ విధంగా పలుకుతూ దుర్మర్షణుడు మేటి విలుకాండ్రు చుట్టూ నిలవగా యుద్ధానికి సిద్ధమై నిలిచాడు. ఆపై దుర్ధర్షుడైన అర్జునుడు తన రథాన్ని ఎక్కి, గాండీవధనుష్టంకారం చేస్తూ, బాలసూర్యునివలె ప్రకాశింపసాగాడు. క్రోధంతో, అమర్షంతో, బలంతో తాను ముందుకు వస్తున్నాడు. గతంలో నివాతకవచులనే రాక్షసులను సంహరించిన వాడతడు. సత్యమార్గంలో నిలిచి, తన మహావ్రతాన్ని ముగిస్తున్నవాడు. కవచాన్ని, కత్తిని, స్వర్ణకిరీటాన్ని, శుభ్రమాల్యాలను, వస్త్రాలను, అంగదాలను, అందమైన కుండలాలను ధరించిఉన్నాడు. నారాయణుని అనుసరించే నరుడు ఆ అర్జునుడే. అర్జునుడు తనముందున్న విశాలసేనకు బాణపాతదూరంలో రథాన్ని నిలిపి, శంఖాన్ని పూరించాడు. మారిషా! ఆపై కృష్ణుడు కూడా తడబాటు లేకుండా అర్జునునితో పాటు తన గొప్ప శంఖాన్ని - పాంచజన్యాన్ని బలపూర్వకంగా ఊదాడు.

రాజా! వారి శంఖనాదాలతో నీ సైన్యంలోని సైనికుల వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుకొన్నాయి. వారు వణుకుతూ చైతన్యాన్ని కోల్పోయారు. పిడుగుపాటు చప్పుడుతో ప్రాణులన్నీ భయపడినట్లు కృష్ణార్జున శంఖనాదంతో నీ సైనికులందరూ భయపడ్డారు. సేనల వాహనాలన్నీ భయంతో మలమూత్రాలను విసర్జించాయి. ఈ రీతిగా వాహనాలతో పాటు సైన్యమంతా ఉద్విగ్నమైంది. ఆ శంఖధ్వనితో నరులు శిథిలమవుతున్నారు. కొందరు స్పృహ కోల్పోయారు. కొందరు బెదిరిపోయారు. ఆపై అర్జునుని ధ్వజంపై నున్న భూతగణాలతో పాటు అక్కడే ఉన్న ఆంజనేయుడు నోరు తెరిచి, నీ సేనలను భయపెడుతూ, పెద్దగా గర్జించాడు. ఆ తరువాత నీ సైన్యంలో ఉత్సాహాన్ని కల్గిస్తూ శంఖాలు, భేరులు, మృదంగాలు, ఆనకాలు మరల మ్రోగాయి. వివిధ రణవాద్యాల ధ్వనులతో, గర్జన తర్జనలతో, కరతాళధ్వనులతో, మహారథులు పరస్పరం ఆహ్వానిస్తూ, చేస్తున్న సింహనాదాలతో ఆ యుద్ధం భీకరమైంది. పిరికి వారికి భయాన్ని పెంచుతోంది. దానితో బాగా ఆనందించి అర్జునుడు కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు."

89. అర్జున యుద్ధము

"హృషీకేశా! దుర్మర్షణుడున్న చోటికి గుర్రాలను నడిపించు. ఈ గజసేనను చీల్చుకొని శత్రుసేనలో ప్రవేశిస్తాను." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "సవ్యసాచి అలా చెప్పగానే మహాబాహువైన కృష్ణుడు అర్జునుడున్న చోటికి గుర్రాలను నడిపించాడు. అప్పుడు ఒంటరివాడైన అర్జునునికి, ఆ గజసేనకు మధ్య దారుణమైన దొమ్మి యుద్ధం జరిగింది. ఎన్నో రథాలు, ఏనుగులు, సైనికులు నశించారు. ఆ తరువాత మేఘం పర్వతాలను కప్పివేసినట్లు శత్రువులను అర్జునుడు బాణవృష్టితో ముంచెత్తాడు. ఆ రథికులందరు వేగంగా కృష్ణార్జునులపై బాణ సమూహాలను కురిపించారు. అర్జునుడు కోపించి, ఆ రథికుల శిరస్సులను బాణాలతో శరీరం నుండి తొలగించాడు. కుండలాలతో, శిరస్త్రాణాలతో సహా ఆ శిరస్సులు నేలపై చెదరుమదురుగా పడ్డాయి. ఆ ముఖాలు తేలిన కళ్ళు, చిట్లిన పెదవులతో అందంగా ఉన్నాయి. పూర్తిగా ధ్వంసమైన తామరకొలనుల వలె చెదిరిపోయిన ఆ యోధుల వదనాలు ప్రకాశించాయి. నెత్తుటితో తడిసిన బంగారు కవచాలు ధరించిన ఆ యోధుల శరీరాలు కలిసిపోయి మెరుపులతో కూడిన మేఘాలవలె కనిపిస్తున్నాయి. నేలగూలతున్న శిరస్సుల ధ్వని, అదనులో పండి నేల రాలుతున్న తాటిపండ్ల చప్పుడువలె ఉంది. ఒకానొక మొండెం చేత ధనుస్సు పట్టి నిలిచి ఉంది. ఒకానొక మొండెం ఒరలో నుండి కత్తిని లాగుతూ, భుజాన్ని పైకెత్తి, నిలిచి ఉంది. జయకాంక్షతో అర్జునుని సహించలేక పోరాడుతున్న వారికి తలలు రాలిపోవటం కూడా తెలియలేదు. గుర్రాల తలలతో, ఏనుగుల తొండాలతో,

వీరుల బాహువులతో, తలలతో భూమి నిండిపోయింది. రాజా! 'ఇడుగో అర్జునుడు', 'అర్జునుడెక్కడ'? 'ఇతడే అర్జునుడు' ఇలా నీ సేనలోని మాటలతో అక్కడంతా అర్జునమయమైంది. కొందరు పరస్పరం కొట్టుకొంటుంటే కొందరు తమను తామే కొట్టుకొంటున్నారు. కాలమోహం వలన ప్రపంచమంతా అర్జునమయంగా వారు భావించారు. ఎందరో వీరులు నెత్తురోడుతూ, గాఢ వేదనతో మూలుగుతూ, చైతన్యాన్ని కోల్పోయి నేలగూలారు. కొందరు తమ బంధువులను పిలుస్తున్నారు. అర్జునుని బాణాలదెబ్బకు తెగి, క్రిందపడిన వీరుల బాహువులు పెనుబాములవలె, గడియలవలె ఉన్నాయి. అవి ప్రాసాలు, శక్తులు, ఋష్టులు, గొడ్డళ్ళు, గదలు, ధరించి ఉద్వేగాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాయి. పైకెగురుతున్నాయి. విలవిల తన్నుకొంటున్నాయి. రకరకాలుగా కదులుతున్నాయి. అర్జునునకు ఎదురు నిలిచిన ప్రతి సైనికుని మీదకూ ప్రాణాలు తీసే బాణం వచ్చి పడుతోంది. నిరంతరంగా కదులుతూ, వింటిని ఎక్కుపెడుతున్న అర్జునునిపై దాడిచేయటానికి అణువంత అవకాశం కూడా శత్రువులకు దొరకలేదు. అర్జునుడు బాణాలను వేగంగా విడుస్తుంటే ఆ నైపుణ్యాన్ని చూసి, శత్రుసేనలు ఆశ్చర్యపోయాయి. హస్తిపకునితో పాటు ఏనుగును, అశ్వికునితో పాటు గుర్రాన్ని, సారథితో పాటు రథికుని అర్జునుడు బాణాలతో చంపుతున్నాడు. ఎవ్వరినీ కూడా అర్జునుడు చంపకుండా వదలటం లేదు. గగనతలంలో ఉదయిస్తూనే సూర్యుడు చీకట్లను నశింపజేసినట్లు అర్జునుడు బాణాలతో గజసేనను సంహరించాడు. నేలగూలిన మదపుటేనుగులతో నీ సేన ప్రళయకాలంలో పర్వతాలతో నిండియున్న భూమివలె కనిపించింది. మధ్యందిన సూర్యుడు ప్రాణుల కెప్పుడూ చూడరాని వాడయినట్లు కోపించిన అర్జునుడు కూడా రణభూమిలో శత్రువులకు దుర్నిరీక్ష్యుడు. ఈ రీతిగా నీ కుమారుని సైన్యం రణభూమిలో బాణాల తాకిడికి లోనై భంగపడి వేగంగా, ఆవేగంతో పారిపోయింది. అర్జునుడు సంహరిస్తుంటే చెదరిపోయిన ఆ సేన పారిపోతూ కనీసం వెనుదిరిగి చూడలేకపోయింది. కొందరు అంకుశాలతో ఏనుగులను అదిలిస్తూ పారిపోతున్నారు. కొందరు బాణాల తాకిడికి మోహపడి అర్జునునికి అభిముఖంగా పరుగెత్తుతున్నారు."

90. దుశ్శాసన పలాయనము

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "కిరీటి సంహరిస్తుంటే, వ్యూహం అగ్రభాగంలో నున్న సేన భంగపడి పారిపోతే నా సేనలోని వీరులెవరు అర్జునుని ఎదిరించగలిగారు ? లేక వారి నిర్ణయాలు మరలా ప్రాకారంలా నిలిచియున్న ద్రోణాచార్యునే ఆశ్రయించి శకటవ్యూహంలోనికే చేరారా ?" సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అర్జునుడు నిరంతరాయంగా

సంహరిస్తుంటే రణభూమిలో ఒక్కడు కూడా అర్జునుని తేరిపార చూడలేకపోయాడు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు తీవ్రంగా కోపించి, అర్జునుని ఎదిరించటానికి ఉపక్రమించాడు. ఆ దుశ్శాసనుడు శూరుడు, స్వర్ణమయమైన విచిత్ర కవచాన్ని ధరించాడు. బంగారు శిరస్త్రాణం ధరించాడు. మహారాజా! మహాగజసేనతో కూడి ఈ భూమిని మ్రింగివేస్తున్నట్లు దుశ్శాసనుడు అర్జునుని నిరోధించాడు. గజ ఘంటల ధ్వనులతో, శంఖనినాదాలతో, ధనుష్టంకారాలతో, ఏనుగుల ఘీంకారాలతో భూమి, దిక్కులు, ఆకాశమూ ధ్వని పూర్ణమయింది. ముహూర్తకాలంలో ఆ దుశ్శాసనుడు భయంకరంగా తయారయ్యాడు. రెక్కల కొండలవలె వేగంగా మీదకు వస్తున్న ఆ ఏనుగులను చూసి, అర్జునుడు మహా సింహనాదం చేస్తూ నిర్భయంగా శత్రుగజసేనను బాణాలతో సంహరించాడు. మహాసముద్రంలోకి మొసళ్లవలె అర్జునుడు ఆ గజసేనలోనికి ప్రవేశించాడు. అర్జునుడు తపిస్తున్న ప్రళయకాల సూర్యునివలె అన్ని దిక్కులలో కనిపిస్తున్నాడు. పాంచజన్య స్వనంతో, దేవదత్త ఘోషతో, గాండీవనినాదంతో నీ సేనల, ఏనుగుల వేగం మందగించింది. సవ్యసాచి విషధరసర్పాల వంటి బాణాలతో సేనను చీల్చివేశాడు. అర్జునుడు విడిచిన వేలవేల తీవ్ర బాణాల దెబ్బలు తిని, ఆ ఏనుగులు తీవ్రంగా ఆర్తనాదాలు చేస్తూ, రెక్కలు విరిగిన కొండలవలె నేలపై వరుసగా పడుతున్నాయి. మరికొన్ని ఏనుగులు అంగిటిలో, కుంభ స్థలాలపై, చెక్కిళ్లపై బాణాలు గ్రుచ్చుకొని క్రౌంచ పక్షులవలె అదేపనిగా ఆర్తనాదాలు చేస్తున్నాయి. ఏనుగులపై నున్న హస్తిపకుల తలలను కూడా అర్జునుడు వేల బాణాలతో (భల్లాలతో) ఖండిస్తున్నాడు. కుండలాలతో సహా ఆ శిరస్సులు నేలగూలుతుంటే పద్మసమూహాలను పార్థుడు భూమికి నివేదిస్తున్నట్లుంది. రణభూమిలో ఏనుగులు తిరుగుతుంటే వాటిపై నున్న చాలామంది యంత్రంతో బంధింపబడినట్లు వ్రేలాడుతున్నారు. వారు కవచాలు కోల్పోయి గాయాలతో నెత్తురోడుతున్నారు. మంచి రెక్కలు గలిగి చక్కగా ప్రయోగించిన ఒకే ఒక బాణంతో రెండు రెండు, మూడు మూడు ఏనుగులు ఒకేసారి బ్రద్దలై నేలగూలుతున్నాయి. కొన్ని ఏనుగులు బాణాలతో బాగా దెబ్బతిని, నోటినుండి నెత్తురు క్రక్కుతూ, హస్తిపకులతో పాటు నేలగూలాయి. అర్జునుడు భల్లాలతో రథికుల అల్లెత్రాటిని, ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును, రథపు నొగలను ఈషాదండాన్ని కూడా ముక్కలు చేస్తున్నాడు. అర్జునుడు వింటిని మండలాకారంలోనే నిలిపి నృత్యం చేస్తున్నట్లు కనిపిస్తున్నాడు. బాణాలు సంధించటం లేదు. లాగటం లేదు. విడవటం లేదు. అమ్ముల పొదినుండి తీయటం లేదు (వేగం వలన ఇవేవీ కనిపించటం లేదు). బంగారు నగలు అలంకరించుకొన్న వీరుల భుజాలు నరకబడి ధనుస్సులతో, చేతి తొడుగులతో, కత్తులతో, అంగదాలతో సహా రణభూమిలో

కనిపిస్తున్నాయి. చక్కని రథాలు ముక్కలయ్యాయి. ఇరుసులు విరిగిపోయాయి. కాడెలు చూర్ణమయ్యాయి. నేలగూలిన క్షత్రియులతో ఆ రణభూమి చూడటానికి భయంకరంగా కనిపిస్తోంది. మహారాజా! ఈ రీతిగా అర్జునునిచే చంపబడుతున్న దుశ్శాసన సేన నాయకునితో సహా పారిపోయింది. ఆ తరువాత భయపడిన దుశ్శాసనుడు ద్రోణుని రక్షణను కోరుతూ సేనలతో సహా శకటవ్యూహంలో ప్రవేశించాడు."

91. కౌరవసేనలు అర్జునుని నిరోధించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "మహారథుడైన సవ్యసాచి దుశ్శాసనసేనను సంహరించి, సింధురాజును సమీపించాలని ద్రోణసేనపై దాడి చేశాడు. ఆ అర్జునుడు వ్యూహానికి ముందు నిలిచిన ద్రోణుని సమీపించి, నమస్కరించి, కృష్ణుని అనుమతి తీసికొని ద్రోణునితో ఇలా అన్నాడు. 'బ్రాహ్మణా! నాకు శుభం కలగాలని భావించండి ! నాకు స్వస్తివచనాలు పలకండి ! తమ అనుగ్రహంతో దుర్భేద్యమయిన సేనను ప్రవేశింపదలచుకొన్నాను. తమరు నాకు తండ్రివంటివారు. ధర్మరాజుతో సమానంగా సోదరులు. అదే రీతిగా కృష్ణుని వంటి సఖులు. నేను తమకు సత్యం చెప్తున్నాను. ద్విజశ్రేష్ఠా! నీకు అశ్వత్థామ ఎలా రక్షణీయుడో నేను కూడా ఎప్పుడూ రక్షింపవలసినవాడనే. తమ అనుగ్రహంతో సింధురాజును రణభూమిలో సంహరింపదలచుకొన్నాను. నా ప్రతిజ్ఞను రక్షించండి'. సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. అర్జునుడలా అనగానే ద్రోణాచార్యుడు నవ్వుతూ "బీభత్సా! నన్ను గెలవకుండా నీవు జయద్రథుని గెలవలేవు" అన్నాడు. ఆ మాట చెప్పి ద్రోణుడు నవ్వుతూ తీక్ష్ణ శరసమూహాలతో రథం, గుర్రాలు, ధ్వజం, సారథితో పాటు అర్జునుని ముంచెత్తాడు. అప్పుడు అర్జునుడు ద్రోణుని బాణసమూహాలను తన బాణాలతో నివారించి, భీకరాలైన మేటి అమ్ములతో ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. రాజా! అర్జునుడు ద్రోణాచార్యునిపై గౌరవాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, క్షత్రియధర్మాన్ని పాటిస్తూ మరల తొమ్మిది బాణాలను ద్రోణుని పాదాలపై వేశాడు. అర్జునుని బాణాలను ఖండించి, ద్రోణుడు ఆ కృష్ణార్జునుల నిద్దరినీ గాయపరిచాడు. అర్జునుడు ద్రోణుని వింటిని ఖండింపదలిచి నంతలోనే ద్రోణుడు తడబాటు లేకుండా అల్లెత్రాటిని ఖండించి, అర్జునుని గుర్రాలను, ధ్వజాన్ని, సారథిని కూడా భగ్నం చేశాడు. అర్జునునిపై కూడా బాణవృష్టిని కురిపించాడు.

అంతలోనే అర్జునుడు మేటివింటిని ఎక్కుపెట్టి, ఆచార్యుని మించి పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, ఆరు వందల బాణాలను తీసికొని, ఒక్క బాణమే అన్నట్టుగా విడిచాడు. మరల ఏడువందల బాణాలను, మరలిరాని వేయి బాణాలను, ఆపై పదివేల బాణాలను

ప్రయోగించాడు. ఆవి ద్రోణసేనను సంహరించాయి. నేర్పరి అయిన అర్జునుడు ప్రయోగించిన ఆ బాణాలు సైనికులను, గుర్రాలను, ఏనుగులను గాయపరిచాయి. అవి చచ్చి నేలగూలాయి. ఆపై ద్రోణుడు శత్రువుల ప్రాణాలను భుజించే ఒక బాణాన్ని బాగాలాగి విడిచి, అర్జునుని ఛాతీపై కొట్టాడు. భూకంపానికి గురి అయిన పర్వతంవలె అర్జునుని సర్వావయవాలు కంపించిపోయాయి. అయినా అర్జునుడు ధైర్యం తెచ్చుకొని, రెక్కలు గల బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. ద్రోణుడు అయిదుబాణాలతో వాసుదేవునీ, డెబ్బయి మూడు బాణాలతో అర్జునునీ, మూడు బాణాలతో అర్జునుని ధ్వజాన్నీ నష్టపరిచాడు. రాజా! ద్రోణుడు శిష్యుని మించిపోతూ రెప్పపాటుకాలంలో బాణవృష్టులతో అర్జునుని కనిపించకుండా చేశాడు. చూస్తుంటే ద్రోణుని బాణాలు పడుతూనే ఉన్నాయి. తగులుతూనే ఉన్నాయి. ఆయన విల్లుకూడా అద్భుతంగా మండలాకారంలోనే కనిపిస్తోంది. రాజా! ద్రోణబాణాలు లెక్కకు మిక్కిలిగా రణభూమిలో కృష్ణార్జునుల మీదికి వచ్చాయి. ద్రోణార్జునుల మధ్య జరుగుతున్న భీకరయుద్ధాన్ని చూసి వాసుదేవుడు కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచించాడు.

ఆపై కృష్ణుడు అర్జునునితో "మహాబాహూ! పార్థా! మనకు వేళమించి పోకూడదు. ద్రోణుని వీడి వెళ్దాం. ఇప్పటికిదే గొప్పపని" అన్నాడు. అర్జునుడు కూడా 'నీ ఇష్టం' అన్నాడు కృష్ణునితో. ఆపై అర్జునుడు ద్రోణునకు ప్రదక్షిణం చేసి వెళ్ళాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు స్వయంగా "అర్జునా! ఎక్కడికి వెళ్తున్నావు ? యుద్ధంలో శత్రువులను గెలవకుండానే మరలిపోతున్నావా?" అని అడిగాడు. అర్జునుడిలా అన్నాడు. "తమరు నాకు గురువే. కానీ శత్రువు కాదు. నేను శిష్యుడను, కొడుకువంటివాడిని. యుద్ధంలో తమరిని ఓడించగల మగవాడు లోకంలో లేడు." అలా చెప్తూ మహాబాహువైన అర్జునుడు జయద్రథుని చంపాలనే ఉత్సుకతతో త్వరపడుతూ ఆ సేనను ఆక్రమించాడు. యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు చక్రరక్షకులై నీ సేనలో ప్రవేశిస్తున్న అర్జునుని అనుసరించారు. అప్పుడు జయుడు, కృతవర్మ, కాంబోజరాజు, శ్రుతాయువు అర్జునుని నివారించారు. వారి వెనుక పదివేల రథికులు, అభీషాహ, శూరసేన, శిబి, వసాతి, మావేల్లక, లలిత్థ, కేకయ, మద్రకులు, నారాయణులైన గోపాలురు, కాంబోజ దేశీయులు ఉన్నారు. వారంతా గతంలో యుద్ధంలో కర్ణునికి ఓడిపోయినవారు. ముందు నిలిచి అర్జునునిపై దాడికి దిగారు. అర్జునుడు పుత్రశోకసంతప్తుడై కోపించి, ప్రాణాంతక మృత్యువు వలె కనిపిస్తున్నాడు. ఆ నరశ్రేష్ఠుని వారంతా వారించారు. ఆపై పరస్పరం యుద్ధానికి పిలుస్తున్న కౌరవ యోధులకూ, అర్జునునకూ మధ్య రోమాంచజనకంగా భీకరమైన పోరు జరిగింది. చికిత్స వ్యాధిని నివారించినట్లుగా వారందరూ కలిసి అర్జునుని నివారించారు."

92. శ్రుతాయుధ, సుదక్షిణ వధ

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అర్జునుడు వారిచే అడ్డగింపబడ్డాడు. ద్రోణుడు వెంటనే అర్జునుని వెనుక నిలిచాడు. సూర్యుడు కిరణాలను ప్రసరింపజేసినట్లు అర్జునుడు తీవ్రబాణాలను కురిపించసాగాడు. వ్యాధి సమూహం శరీరాన్ని తపింపజేసినట్లు ఆ సైన్యాన్ని తపింపజేయసాగాడు. తన ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకొనదలచి శ్వేతవాహనుడు (అర్జునుడు) ఎర్రని గుర్రాలు గల ద్రోణుని రథంపై దాడిచేశాడు. అర్జునుని ద్రోణాచార్యుడు మర్మభేదకాలైన ఇరవై అయిదు బాణాలతో గాయపరిచాడు. అర్జునుడు వెంటనే భల్లాలను ప్రయోగిస్తూ ద్రోణుని ఆక్రమించాడు. ద్రోణుడు అర్జునుడు విసిరిన భల్లాలను వేగంగా ఖండించి, బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రకటించాడు. తేజస్వి అయిన అర్జునుడు తన బాణాలతో ద్రోణుని బాణాలను ఖండిస్తూ, బ్రహ్మాస్త్రంతో ద్రోణబాణవృష్టిని నిరోధించాడు. ద్రోణుడు ఇరవై అయిదు బాణాలతో అర్జునుని, డెబ్భయి బాణాలతో శ్రీకృష్ణుని భుజాలపై, రొమ్ముపై కొట్టాడు. అర్జునుడు ద్రోణుని శరప్రవాహాలను నవ్వుతూ నివారించాడు. కృష్ణార్జునులు చెలరేగిన ప్రళయకాలాగ్నివలె ఎదిరింపరాని ద్రోణుని వీడి మరోవైపు వెళ్ళారు. ద్రోణుని నివారిస్తూ అర్జునుడు కృతవర్మసేనను సంహరించసాగాడు. ద్రోణుని వీడిపోతూ అర్జునుడు కృతవర్మకు, కాంబోజరాజైన సుదక్షిణునకు మధ్య నిలిచాడు. అప్పుడు భోజుడు అర్జునుని పది బాణాలతో గాయపరిచాడు. భోజునిలో ఆ సమయంలో తడబాటు లేదు. అర్జునుడు వంద బాణాలతో కృతవర్మను గాయపరిచాడు.

మరల అతనిని వ్యామోహింపజేస్తూ మూడు బాణాలతో కొట్టాడు. కృతవర్మ నవ్వుతూ అర్జునునీ, కృష్ణునీ ఒక్కొక్కరిని ఇరవై అయిదు బాణాలతో పీడించాడు. అర్జునుడు కృతవర్మ ధనుస్సును ఖండించి, డెబ్భయి మూడు బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. భారతా! కృతవర్మ మరొకవింటిని తీసికొని అయిదు బాణాలతో వేగంగా అర్జునుని గాయపరిచాడు. మరల అయిదు బాణాలతో గాయపరిచాడు. అర్జునుడు తొమ్మిది బాణాలతో కృతవర్మను రొమ్ముపై కొట్టాడు. కృతవర్మ రథం మీదనే దృష్టిని లగ్నం చేసియున్న అర్జునుని చూసి, కృష్ణుడు తమకు వేళమించి పోకూడదని అర్జునునితో 'కృత వర్మపై జాలి వద్దు. బాంధవ్యాన్ని విస్మరించి, చంపివేయి.' అన్నాడు. ఆపై అర్జునుడు బాణాలతో కృతవర్మను మూర్ఛిల్లజేసి, వేగశాలులయిన గుర్రాలతో కాంబోజ సేనపై ఆక్రమణకు దిగాడు. అర్జునుడు వ్యూహంలో ప్రవేశించగానే కృతవర్మ అసహనానికి గురి అయ్యాడు. బాణాలతో కూడిన ధనుస్సును టంకరింపజేస్తూ యుధామన్యు ఉత్తమౌజులపై దాడిచేశాడు. పాంచాలురైన యుధామన్యు, ఉత్తమౌజులు అర్జునుని రథచక్రరక్షకులై

అనుసరిస్తున్నారు. వారు కూడా పదిపది బాణాలు వేసి కృతవర్మను గాయపరిచారు. మరల యుధామన్యుడు మూడు బాణాలతో, ఉత్తమౌజుడు మూడు బాణాలతో కొట్టారు. కృతవర్మ ధ్వజాన్ని, ధనుస్సును కూడా ఖండించారు. కోపానికి లోనయిన కృతవర్మ మరొక వింటిని చేపట్టి, వారి ధనుస్సులను విరిచి, శరవృష్టిని కురిపించాడు. వారు వేరే ధనుస్సులను ఎక్కుపెట్టి కృతవర్మను కొట్టారు. అంతలో అర్జునుడు శత్రుసేనలోనికి ప్రవేశించాడు. కృతవర్మ వారించినందువల్ల యుయుధాన, ఉత్తమౌజులు దుర్యోధన సేనలో ప్రవేశించటానికి ప్రయత్నించినా దారి దొరకలేదు. సేనలను పీడిస్తున్న అర్జునుడు అవకాశం దొరికినా కృతవర్మను చంపలేదు.

శ్రుతాయుధ నరపాలుడు తీవ్రకోపంతో మేటివింటిని ఊపుతూ అర్జునునిపై దాడిచేశాడు. మూడు బాణాలతో అర్జునుని, డెబ్బది బాణాలతో జనార్దనుని బాధించాడు. తీక్ష్ణమైన క్షురప్రంతో అర్జునుని ధ్వజాన్ని కొట్టాడు. దానితో కోపించిన అర్జునుడు తొంబది బాణాలతో శ్రుతాయుధుని కొట్టాడు. రాజా! శ్రుతాయుధుడు అర్జునుని పరాక్రమాన్ని సహించలేకపోయాడు. దానితో డెబ్బయి ఏడు బాణాలతో అర్జునుని బాధించాడు. అర్జునుడు కోపించి, శ్రుతాయుధుని వింటిని నరికి, అమ్ముల పొదిని ముక్కలు చేసి, ఏడు బాణాలతో శ్రుతాయుధుని రొమ్ముపై కొట్టాడు. ఆపై శ్రుతాయుధుడు మరొక వింటిని తీసికొని, తొమ్మిది బాణాలతో అర్జునుని భుజాలపై, రొమ్ముపై కొట్టాడు. అర్జునుడు నవ్వుతూనే ఎన్నో వేల బాణాలతో శ్రుతాయుధుని బాధించాడు. అర్జునుడు వేగంగా శ్రుతాయుధుని గుర్రాలను, రథసారథిని కూడా చంపి, శ్రుతాయుధుని గాయపరిచాడు. ఆ శ్రుతాయుధ నరపతి గదను పైకెత్తి రణభూమిలో అర్జునునిపై దాడిచేశాడు. శ్రుతాయుధరాజు వరుణుని కొడుకు. చల్లని నీరుగల మహానది 'పర్ణాశ' అతని తల్లి. రాజా! అతని తల్లి తన పుత్రుని కోసం వరుణునితో ఇలా అన్నది. 'నాకుమారుని లోకంలో శత్రువు లెవరూ చంపకూడదు.' వరుణుడు ప్రీతితో ఇలా అన్నాడు. 'అతనికి హితకరమైన ఈ వరాన్ని, దివ్యాస్త్రరూపంలో ఇస్తున్నాను. దీనితో శత్రువు లెవ్వరూ ఇతనిని చంపలేరు. కానీ నదీలలామా! మనుష్యునకు ఏ విధంగానూ అమరత్వముండదు. పుట్టిన ప్రతివాడు తప్పక మరణించవలసిందే. అయితే ఈ వరప్రభావం వలన యుద్ధంలో ఎప్పుడూ, శత్రువులు ఇతనిని ఎదిరించలేరు. నీవు ఆందోళన పడవద్దు.' అని చెప్పి వరుణుడు మంత్రపురస్కృతమైన గదను ఇచ్చాడు. ఆ గదతో లోకమందంతటా శ్రుతాయుధుడు ఎదురులేని వాడయ్యాడు.

గదను ఇచ్చి మరలా వరుణభగవాను డిలా అన్నాడు. 'యుద్ధం చేయనివానిపై దీనిని ప్రయోగించకూడదు. ప్రయోగిస్తే అది నీ మీదనే పడవచ్చు. శక్తిమంతుడా! విపరీతంగా

ప్రవర్తిస్తే ఇది ప్రయోక్తనే చంపుతుంది!' కాలం ముంచుకొనిరాగా శ్రుతాయుధుడు ఆ మాటను మన్నించలేదు. వీరఘాతిని అయిన ఆ గదను శ్రుతాయుధుడు జనార్దనునిపై ప్రయోగించాడు. శ్రీకృష్ణుడు బలిష్ఠమైన భుజంపై ఆ గదాఘాతాన్ని స్వీకరించాడు. అయినా గాలి వింధ్య పర్వతాన్ని కదిలించలేనట్లు అది కృష్ణుని ఏమీ చేయలేకపోయింది. దోషదుష్టమైన అభిచారక్రియతో పుట్టిన కృత్య యజమాని మీదకే వచ్చినట్టు ఆ గద అసహనంతో నిలిచియున్న శ్రుతాయుధునే దెబ్బతీసింది. శ్రుతాయుధుని చంపి నేల గూలింది. గద తిరిగిరావటాన్ని, శ్రుతాయుధుని చంపటాన్ని చూసి, ఆ సైన్యంలో మహా హాహాకారాలు చెలరేగాయి. రాజా! అరిందముడైన శ్రుతాయుధుడు తన అస్త్రంతో తానే చావటాన్ని చూసి, ఇలా అనుకొన్నారు. 'యుద్ధం చేయని కృష్ణునిపై శ్రుతాయుధుడు గదను విసిరాడు. అందువలననే అది అతనినే చంపింది.' పర్ణాశాప్రియపుత్రుడైన శ్రుతాయుధుడు పడిపోతూ ఎన్నో కొమ్మలు గల చెట్టు గాలికి కూలిపోతున్నట్టుగా ప్రకాశించాడు. శ్రుతాయుధుడు మరణించటం చూసి, సర్వసేనలు, సేనాముఖ్యులందరూ అన్నివైపులకూ పారిపోయారు. కాంబోజరాజు కొడుకు, సుదక్షిణుడు వేగంగా సాగే గుర్రాలతో అర్జునుని మీదకు వెళ్ళాడు. అర్జునుడు అతనిపై ఏడు బాణాలను ప్రయోగించాడు. అవి ఆ శూరుని ఛేదించి, నేలలో గ్రుచ్చుకొన్నాయి. రణభూమిలో గాండీవం నుండి వచ్చిన తీక్ష్ణబాణాలతో తీవ్రంగా గాయపడిన సుదక్షిణుడు పదిబాణాలతో అర్జునుని గాయపరిచాడు. మారిషా! మూడు బాణాలతో వాసుదేవుని, అయిదు బాణాలతో మరల అర్జునుని గాయపరిచాడు. అర్జునుడు సుదక్షిణుని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని ఖండించాడు. బాగా తీవ్రమైన భల్లాలతో అర్జునుడు సుదక్షిణుని గాయపరిచాడు. సుదక్షిణుడు కూడా మూడు బాణాలతో అర్జునుని గాయపరిచి సింహనాదం చేశాడు. శూరుడైన సుదక్షిణుడు కోపంతో పూర్తిగా లోహంతో తయారయి, ఘంటలు గల ఘోరమైన శక్త్యాయుధాన్ని అర్జునునిపైకి విసిరాడు. ఆ శక్తి పెద్దతోకచుక్క వలె నిప్పులు క్రక్కుతూ మహారథుడైన అర్జునుని సమీపించి, దెబ్బకొట్టి, నేలపై పడిపోయింది. గాఢంగా శక్తి దెబ్బతిని, మూర్ఛకులోనయి, తెప్పరిల్లి, అర్జునుడు పెదవుల కొనలు నాకుతూ, పదునాలుగు బాణాలతో గుర్రాలతో, ధ్వజంతో, ధనుస్సుతో, సారథితో సహా సుదక్షిణుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఇతర బాణాల నెన్నింటినో ప్రయోగించి రథాన్ని కూడా ముక్కలు చేశాడు, ఆపై అర్జునుడు ఆ కాంబోజరాజును - సుదక్షిణుని విశాలమైన అంచు గల బాణంతో రొమ్ము చీల్చాడు. ఆ శూరుడు కవచం బ్రద్దలై, శరీరం వడలిపోయి, కిరీటం అంగదాలు జారిపోయి, యంత్రంతో పడగొట్టిన ధ్వజంవలె బోర్లపడ్డాడు. కాంబోజ దేశపు కంబళ్ళమీద శయనించదగిన ఆ సుదక్షిణుడు చచ్చి నేలపై పడుకొన్నాడు. గిరి శిఖరంపై పుట్టి, చక్కని కొమ్మలతో దృఢంగా నిలిచి శోభిస్తూ గ్రీష్మకాలంలో--గాలికి

నేలగూలిన కర్ణికార వృక్షం వలె ఉన్నాడు. కాంబోజరాజకుమారుని - సుదక్షిణుని అర్జునుడు ఒకే బాణంతో పడగొట్టాడు. అగ్ని వలె ప్రజ్వలిస్తున్న కాంచనమాలను శిరసా ధరిస్తూ, ఆ మహాబాహువు ప్రాణాలు విడిచి, నేలపై పడికూడా శోభిస్తున్నాడు. శ్రుతాయుధుడు, కాంబోజరాజైన సుదక్షిణుడు మరణించటం చూసి, నీ కుమారుని సేనలన్నీ పారిపోయాయి."

93. అర్జునుడు మ్లేచ్ఛ సైనికులను చంపుట

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "రాజా! సుదక్షిణుడు, శ్రుతాయుధుడు మరణిస్తే అభీషాహులు, శూరసేనులు, శిబులు, వసాతులు అర్జునునిపై బాణవృష్టిని కురిపించారు. వారిలో ఆరువేలమందిని, అర్జునుడు బాణాలతో మధించాడు. పులిని చూసి భయపడిన నీచమృగాల వలె వారంతా భయపడి పారిపోయారు. అలా అర్జునుడు రణభూమిలో శత్రువులను గెలవాలని శత్రువులను సంహరిస్తున్నాడు. పారిపోయిన వారంతా మరల తిరిగివచ్చి, అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. వారలా మీదకు వస్తుంటే అర్జునుడు వేగంగా వారి తలలను, బాహువులను పడగొట్టాడు. పడిపోయిన తలలతో రణభూమి పూర్తిగా నిండిపోయింది. కాకులు, గ్రద్దల గుంపులు యుద్ధభూమికి రావటంతో మేఘాలు తెరకట్టినట్టయింది. అర్జునుడలా సంహారం కొనసాగిస్తుంటే క్రోధంతో, అసహనంతో కూడి శ్రుతాయువు, అచ్యుతాయువు ధనంజయునితో పోరాడసాగారు. ఆ ఇద్దరూ అర్జునునిపై కుడి ఎడమల బాణవృష్టిని కురిపించారు.

మహారాజా! ఆ విలుకాండ్రు మహాయశస్సును కోరుతూ నీ కుమారుని కోసం అర్జునుని చంపగోరుతూ త్వరపడ్డారు. రెండు మేఘాలు తటాకాన్ని నింపినట్లు ఆ ఇద్దరూ క్రోపంతో వంగిన కణుపులు గల వేయి బాణాలతో అర్జునుని నింపివేశారు. శ్రుతాయువు కోపంతో పదునైన తోమరంతో అర్జునుని కొట్టాడు. అర్జునుడు శత్రువుచేత గాయపడి, రణభూమిలో కృష్ణుని కూడా భ్రాంతికి గురిచేస్తూ తీవ్రంగా మూర్ఛిల్లాడు. అదే సమయంలో మహారథుడైన అచ్యుతాయువు బాగా తీక్ష్ణమైన శూలంతో అర్జునుని కొట్టాడు. మహాత్ముడైన అర్జునునకు పుండు మీద కారం చల్లినట్టయింది. తీవ్రంగా గాయపడిన అర్జునుడు జెండా కర్రను ఊతగా పట్టుకొన్నాడు. రాజా! అప్పుడు నీ సైన్యమంతా అర్జునుడు మరణించినట్లు భావించి, పెద్దపెట్టున సింహనాదం చేసింది. మూర్ఛపోయిన అర్జునుని చూసి, కృష్ణుడు కూడా బాగా కలతపడి, మంచి మాటలతో అక్కడ అర్జునుని ఊరడించాడు. ఆ పై రథిక శ్రేష్ఠులయిన ఆ ఇద్దరూ తమ లక్ష్యాన్ని సమీపించి అర్జునునిపై, వృష్ణివంశీయుడైన వాసుదేవునిపై అన్ని వైపులనుండి బాణవృష్టిని

కురిపించారు. రణభూమిలో చక్ర, కూబర, రథ, అశ్వ, ధ్వజ, పతాకాలతో సహా ఏమీ కనిపించకుండా చేశారు. అది అద్భుతమనిపించింది. భారతా! యమపురికి వెళ్ళి మరలివచ్చిన వానివలె అర్జునుడు మెల్లగా స్పృహలోనికి వచ్చాడు.

కేశవునితో సహా బాణ సమూహంతో కప్పబడిన రథాన్ని, ఎదుట అగ్నిలా వెలిగిపోతున్న శత్రువులను చూసి, మహారథుడైన అర్జునుడు ఇంద్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానినుండి వంగిన కణుపులు గల బాణాలు వేలువేలుగా వెలువడ్డాయి. అవి ఆ మేటివిలుకాండ్రను, వారు విడిచిన బాణాలను ఖండించాయి. అర్జునుని బాణాలతో ముక్కలై శత్రు బాణాలు ఆకాశంలో ఎగరసాగాయి. అర్జునుడు అలా శరవేగంతో వెంటనే వారి బాణాలను ఖండించి అక్కడక్కడే మహారథులతో పోరాడుతూ నిలిచాడు. అర్జునుని బాణ సమూహాలు శ్రుతాయువు, అచ్యుతాయువుల తలలను బాహువులను ఖండించాయి. వారు గాలికి కూలిన చెట్లవలె నేలగూలారు. శ్రుతాయువు, అచ్యుతాయువుల మరణం సముద్రం ఎండిపోవటం వలె ప్రజలకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. వారి వెంటవస్తున్న వీబదిమంది రథికులను కూడా చంపి, మేటిమేటి వీరులను సంహరిస్తూ అర్జునుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించాడు. భారతా! శ్రుతాయు, అచ్యుతాయువుల మరణాన్ని చూసి, వారి కుమారులు, నియతాయు, దీర్ఘాయువులు కోపంతో వివిధ బాణాలను కురిపిస్తూ అర్జునుని ఎదిరించారు. అర్జునుడు వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో ఆ ఇద్దరినీ ముహూర్తకాలంలో యమసదనానికి పంపించాడు. ఏనుగు పద్మసరస్సును మథించినట్లు శత్రు సేనలను మథిస్తున్న అర్జునుని నివారించటానికి ఆ క్షత్రియ శ్రేష్ఠులకు సాధ్యపడలేదు. (చేత కాలేదు). రాజా! అప్పుడు చక్కని శిక్షణపొందిన అంగదేశీయ హస్తిపకులు వేలు వేలుగా గజసమూహంతో అర్జునుని కోపంతో నివారించారు. అలాగే దుర్యోధనుని ఆదేశం మేరకు ప్రాచ్య దాక్షిణాత్య కళింగాది రాజులు పర్వతాల వంటి ఏనుగులతో అర్జునుని నివారించారు. వారు మీదకు వస్తుంటే ఉగ్రుడైన అర్జునుడు గాండీవం నుండి విడిచిన బాణాలతో వారి తలలను, బాహువులను నరికివేశాడు. అంగదాలతో కూడిన ఆ బాహువులతో, తలలతో నిండిపోయిన భూమి పాములు చుట్టుకొన్న బంగారు రాళ్లతో కూడినట్లు కనిపించింది. బాణాలతో నరకబడిన ఎన్నో చేతులు, బ్రద్దలయిన తలలు . చెట్లనుండి పక్షులు రాలినట్లు నేలబడుతూ కనిపించాయి.

మదపుటేనుగుల వంటి పరాక్రమంగల ద్రావిడులు, నందిని ధేనువు నుండి పుట్టిన కాలసమానులై దెబ్బతీయటంలో నిపుణులైన మ్లేచ్ఛులు యుద్ధం చేస్తున్నారు. దార్వాతిసారులు, దరదులు, పుండ్రులు మొదలైన లక్షల కొలది మ్లేచ్ఛులు అక్కడున్నారు.

లెక్కకందని వారందరూ సంస్కార శూన్యులు. ఆ మ్లేచ్ఛులు అర్జునుని బాణాలతో కప్పివేశారు. అర్జునుడు బాణాలతో సేనలపై మేఘచ్ఛాయను కల్పించి, తన అస్త్రతేజస్సుతో అక్కడ చేరిన మ్లేచ్ఛుల నందరినీ సంహరించసాగాడు. పర్వతాలపై సంచరిస్తూ, కొండగుహలలో నివసించే స్వభావం గల ఆ వందల మ్లేచ్ఛ గణాలు యుద్ధంలో భయపడి పారిపోయారు. పదునైన బాణాల తాకిడితో హస్తిపకులు, ఆశ్వికులు అయిన మ్లేచ్ఛులు పడిపోగా నేలపై కాకులు, గ్రద్దలు, తోడేళ్ళు ఆనందంగా వారినెత్తురు త్రాగుతున్నాయి. ఇంద్రుడు వర్షిస్తుంటే గుంటా, మిట్టా తేడా తెలియదు. రణభూమి అంతా నెత్తురు ప్రవహిస్తూ అలాగే కనిపించింది. అర్జునుడు ఆరువేల గుర్రాలను, వేయిమంది క్షత్రియ వీరులను మృత్యు లోకానికి పంపించాడు. మదపుటేనుగు తామర కొలనును త్రొక్కివేసినట్లు అర్జునుడు గుర్రాలను, రథాలను, ఏనుగులను సంహరిస్తూ సంచరించాడు. కృష్ణుడనే గాలి ప్రేరేపిస్తే అర్జునుడనే అగ్ని కోపంతో శరజ్వాలలతో నీ సేన అనే అరణ్యాన్ని తగుల బెడుతున్నాడు. వజ్రసమానాలైన బాణాలతో నేలపై నెత్తురు ప్రవహింపజేస్తూ, అర్జునుడు తీవ్రకోపంతో కౌరవసేనలో ప్రవేశించాడు. సేనలోనికి వస్తున్న అర్జునుని శ్రుతాయువు, అంబష్ఠుడు నిరోధించారు. తీక్ష్ణ బాణాలతో అర్జునుడు విజయ ప్రయత్నం చేస్తున్న అంబష్ఠుని గుర్రాలను వేగంగా పడగొట్టాడు. వేరే బాణాలతో అతని ధనుస్సును కూడా ఖండించి, అర్జునుడు విశేషపరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించాడు. అంబష్ఠుడు కోపం నిండిన కళ్ళతో గదను చేతబట్టి, రణభూమిలో అర్జునుని మీదకు, కృష్ణుని మీదకు వచ్చాడు. భారతా! ఆపై ఆ వీరుడు గదను పైకెత్తి, రథాన్ని నిలిపి, గదతో కృష్ణుని కొట్టాడు. భారతా! గద దెబ్బతిన్న కృష్ణుని చూసి, శత్రుసంహారకుడైన అర్జునుడు అంబష్ఠునిపై తీవ్రక్రోధాన్ని ప్రదర్శించాడు. ఆపై అంబష్ఠుని, అతని గదను రణభూమిలో ఉదయించే సూర్యుని మేఘం వలె కప్పివేశాడు. ఆ తరువాత వేరే బాణాలతో ఆ మహాత్ముని గదను అర్జునుడు పిండి చేశాడు. **అది అద్భుతమనిపించింది.** ఆపై పడిపోయిన ఆ గదను చూసి అంబష్ఠుడు మరో పెద్ద గద తీసికొని అర్జునునీ, కృష్ణునీ మళ్ళీ మళ్ళీ కొట్టాడు. అప్పుడు అర్జునుడు గదను ఎత్తిపట్టి, ఇంద్ర ధ్వజంలా కనిపిస్తున్న అంబష్ఠుని భుజాలను క్షురప్రాలతో ఖండించాడు. మరో బాణంతో తల నరికివేశాడు. రాజా! అంబష్ఠుడు చచ్చి, భూమిని ప్రతిధ్వనింపజేస్తూ పడిపోయాడు. అప్పుడు రథసేనలోనికి చొచ్చుకొనిపోయి, వందలకొలది ఏనుగులచే, గుర్రాలచే చుట్టబడియున్న అర్జునుడు మేఘాలు ఆవరించిన సూర్యునివలె కన్పించాడు."

94. దుర్యోధన కవచ బంధనము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "సుదక్షిణుడు, శ్రుతాయుధుడు మరణించిన తరువాత, భంగపడిన సేనలన్నీ చెదరిపోయిన తన సేనను చూసి, దుర్యోధనుడు ద్రోణుని దగ్గరకు వచ్చాడు. త్వరపడుతూ ఒకే రథంపై ద్రోణుని వద్దకు వచ్చి, ఇలా పలికాడు. 'ఆ పురుషశ్రేష్ఠుడు మన మహాసేనను మథించి వెళ్ళిపోయాడు. ఇప్పుడైనా మనస్సు పెట్టి ఆలోచించండి. అనంతర కర్తవ్య మేది? అర్జునుని చంపటానికి ఏం చేయాలి? ఈ దారుణ జనవినాశనంలో జయద్రథుడు చావు నుండి తప్పించుకొనే ఉపాయాన్ని ఆలోచించండి. మీకు మేలు జరుగుతుంది. మీరే మాకు పరమగతి. కోప మనే గాలి ప్రేరణతో అర్జును డనే అగ్ని నా సేన అనే ఎండిన అడవిని దహిస్తున్నాడు. వ్యూహాన్ని ఛేదించి అర్జునుడు మిమ్ము కూడా అతిక్రమించి పోయిన తరువాత జయద్రథ రక్షకులందరూ తీవ్ర సందేహాలకు లోనయ్యారు. ద్రోణుడు జీవించి యుండగా అర్జునుడు ఎప్పుడు కూడా, ఆయనను అతిక్రమించి సేనలో ప్రవేశింపలేడని రాజులందరూ గట్టిగా నమ్మారు. మీరు చూస్తుండగానే అర్జునుడు మిమ్ము దాటి, సేనలో ప్రవేశించాడు. దానితో సైన్యమంతా కలతపడుతోంది. ఇక నా సేన నిలవదని భావిస్తున్నాను. మహాభాగా! మీకు పాండవ హితం మీదనే ఆసక్తి అని నాకు తెలుసు. అందుకే మీమీద ఉన్న కార్యభారాన్ని తలచుకొని మోహానికి గురి అవుతున్నాను. శక్తివంచన లేకుండా ఉత్తమజీవికను మీకు కల్పిస్తున్నాను. యథాశక్తిగా తృప్తి పరుస్తున్నాను. కానీ మీరది అర్థం చేసికోవటం లేదు. మేమెప్పుడూ మీ భక్తులమే. కానీ మీకది నచ్చటం లేదు. మాకు కీడు చేయాలనుకొనే పాండవులనే ఎప్పుడూ ఇష్టపడుతున్నారు. మా మీదే ఆధారపడి బ్రతుకుతూ, మాకే కీడు చేయాలనుకొంటున్నారు. మీరు తేనె పూసిన కత్తివంటి వారా? నాకే అర్థంకావటం లేదేమో! అర్జునుని నిగ్రహిస్తానని నాకు వరమివ్వకపోతే ఇంటికి వెళ్ళదలచుకొన్న జయద్రథుని నేను ఆపి ఉండేవాణ్ణి కాదు. నేను బుద్ధి లేక మీనుండి రక్షణను ఆశిస్తూ జయద్రథుని ఊరడించాను. మోహంతో మృత్యువుకు అర్పిస్తున్నాను. యముని కోరల మధ్య చిక్కిన మనిషి తప్పించుకొనగలడేమో కాని రణభూమిలో అర్జునునికి లోబడిన జయద్రథుడు తప్పించుకొనలేడు. జయద్రథుడు మృత్యుముఖం నుండి తప్పించుకొనే మార్గం ఆలోచించండి. బాధతో అనే నా మాటలకు కోపం తెచ్చుకోకండి. సైంధవుని రక్షించండి.'

ద్రోణుడిలా అన్నాడు. 'రాజా! నీ మీద కోపం లేదు. నీవు నాకు అశ్వత్థామతో సమానం. కానీ నీకు సత్యం చెప్తున్నాను. గ్రహించు. కృష్ణుడు సారథులలో మేటి. ఆయన గుర్రాలు అశ్వాలలో గొప్పవి. అర్జునుడు చిన్న అవకాశం చేసుకొని వేగంగా ముందుకు

పోగలవాడు. నీవు చూడటం లేదా ? నేను వేసే బాణాలు వేగంగా వెళ్ళే అర్జునుని మెుక క్రోసెడు దూరంలో పడుతున్నాయి. నేను పెద్దవాడిని. ఇప్పుడు అంతవేగంగా వెళ్ళలేను. మన సేనకు ఎదురుగా ఈ పాండవసేన నిలిచింది. విలుకాండ్రు అందరూ చూస్తుండగా ధర్మరాజును బంధిస్తానని నేను క్షత్రియుల మధ్య పలికాను. యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుడు తోడు లేకుండా ఒంటరిగా నా ఎదుట ఉన్నాడు. కాబట్టి వ్యూహముఖాన్ని వీడి, నేను అర్జునునితో యుద్ధానికి వెళ్ళలేను. అర్జునుడు నీవలె కులీనుడు, పరాక్రమవంతుడు, అతడు ఒంటరి. నీకు సహాయకు లున్నారు. వెళ్ళిపోరాడు. భయపడవద్దు. నీవు ఈ లోకానికి ప్రభువువు గదా! నీవు రాజువు, శూరుడవు, ధన్యుడవు, దక్షుడవు, పాండవులతో శత్రుత్వాన్ని కల్పించుకొన్నవాడవు. వీరా! నీవే అర్జునుడున్న చోటికి యుద్ధానికి వెళ్ళు!' దుర్యోధనుడిలా అన్నాడు. 'ఆచార్యా! సర్వశస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడైన అర్జునుడు మిమ్ముకూడా అతిక్రమించి వెళ్ళగలిగాడు. ఇక నేనెలా ఎదిరించగలను? వజ్రాన్ని చేతబట్టిన ఇంద్రుని అయినా యుద్ధంలో గెలువవచ్చు కానీ అర్జునుని రణభూమిలో జయించలేము. అర్జునుడు కృతవర్మను, మిమ్ము అస్త్రప్రతాపంతో ఓడించాడు. శ్రుతాయువును సంహరించాడు. సుదక్షిణుని, శ్రుతాయుధుని చంపాడు. శ్రుతాయువును, అచ్యుతాయువును' వేలకొలది మ్లేచ్ఛులను హతం చేశాడు. శస్త్రకోవిదుడై, దుర్ధర్షుడై అగ్నిలా దహిస్తున్న ఆ అర్జునునితో నేనెలా పోరాడగలను? ఈ నాడు నేను అర్జునునితో పోరాడటం మీకు యుక్తమనిపిస్తే ఇదిగో సేవకునివలె నేను మీ అధీనంలో ఉన్నాను. నా కీర్తిని కాపాడండి.'

ద్రోణుడిలా అన్నాడు. "కౌరవ్యా! యథార్థం చెప్తున్నావు. అర్జునుడు ఎదిరింపరానివాడే. అయితే అర్జునుని నీవు సహించగల ఉపాయాన్ని నేను చెపుతాను. వాసుదేవుడు చూస్తుండగానే నీవు అర్జునుని ఇబ్బంది పెట్టే అద్భుత దృశ్యాన్ని ఈ రోజు లోకంలోని విలుకాండ్రు అందరూ చూస్తారు. రాజా! నీకు బంగారు కవచాన్ని తొడుగుతున్నాను. దీనితో యుద్ధంలో బాణాలు కానీ, అస్త్రాలు కానీ నిన్ను కొట్టలేవు. అసురులతో, సురలతో, యక్షులతో, నాగులతో, రాక్షసులతో, నరులతో కలిసి మూడులోకాలూ నిన్ను ఎదిరించినా నీకు భయం లేదు. కృష్ణుడు కానీ, అర్జునుడు కానీ, మరే శస్త్రధారి అయిన యోధుడు కానీ రణభూమిలో ఈ కవచం ధరించిన నిన్ను బాణాలతో గాయపరచలేడు. కాబట్టి నీవు ఈ కవచాన్ని ధరించి, అర్జునుని మీదకు ఈ రోజు స్వయంగా, తొందరగా వెళ్ళు, నిన్ను అతడు సహించలేడు".

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'అలా చెప్పి ద్రోణుడు తన విద్యాబలంతో జనులనందరినీ ఆశ్చర్యానికి గురి చేయదలచి, వెంటనే ఆచమనం చేసి, ఆ మహాసంగ్రామంలో

నీ కుమారుని గెలుపుకోసం యథావిధిగా మంత్రాన్ని జపిస్తూ, వెలుగులు జిమ్ముతున్న అద్భుతకవచాన్ని దుర్యోధనుని శరీరానికి బిగించాడు.' ద్రోణుడిలా అన్నాడు. "భారతా! పరబ్రహ్మ, బ్రహ్మ, బ్రాహ్మణులు నీకు మేలు చేయాలి. శ్రేష్ఠసర్పాల నుండి కూడా నీకు శుభం జరగాలి. యయాతి, ధుంధుమారుడు, భగీరథుడు మొదలయిన రాజర్షులందరూ సదా నీకు మంచి చేయాలి. మహాసంగ్రామంలో ఏకపాద ప్రాణులనుండి, బహు పాద ప్రాణుల నుండి, పాదాలే లేని ప్రాణులనుండీ కూడా నీకు ఎప్పుడూ శుభం జరగాలి. అనఘా! స్వాహా, స్వధ, శచి నీకు ఎప్పుడూ స్వస్తి చెప్పాలి. లక్ష్మి, అరుంధతి కూడా నీకు శుభం పలకాలి. రాజా! అసితుడు, దేవలుడు, విశ్వామిత్రుడు, అంగిరసుడు, వసిష్ఠుడు, కశ్యపుడు నీకు మేలు చేయుదురు గాక. ధాత, విధాత, లోకనాథుడు, దిక్కులు, దిక్పాలకులు, కార్తికేయుడు నేడు నీకు శుభం కల్గించుదురు గాక! సూర్యభగవానుడు నీకు సర్వవిధాలా శుభం జరిపించాలి. నాలుగు దిగ్గజాలు, నేల, ఆకాశం, గ్రహాలు నీకు మేలు చేయాలి. రాజా! ఎప్పుడూ క్రిందనే ఉండి, భూమిని మోస్తున్న సర్పశ్రేష్ఠుడైన శేషుడు నీకు శుభం కలుగజేయును గాక! గాంధారీపుత్రా! గతంలో వృత్రాసురుడు యుద్ధంలో విక్రమించి, దేవతాశ్రేష్ఠులను ఓడించి, వేలకొలది దేవతల శరీరాలను శిధిలం చేశాడు. అప్పుడు దేవతలు అందరూ తేజస్సునూ, బలాన్నీ కోలుపోయి, ఆ వృత్రునకు భయపడి ఇంద్రునితో సహా బ్రహ్మను శరణుకోరారు.

దేవతలిలా అన్నారు. 'దేవసత్తమా! వృత్రాసురునిచే నలిగిపోతున్న మాకు నీవే గతి. ఈ మహాభయం నుండి మమ్ము కాపాడు.' అప్పుడు తన ప్రక్కనే నిలిచియున్న విష్ణువును, విషాదంలో మునిగియున్న ఇంద్రాది దేవతలను చూసి బ్రహ్మ యథార్థవాక్కులతో ఇలా అన్నాడు. 'ఇంద్రునితో సహా దేవతలను, బ్రాహ్మణులను నేను ఎప్పుడూ రక్షించాలి. కానీ వృత్రాసురుని తయారు చేసింది త్వష్ట ప్రజాపతి. ఆయన తేజస్సు భరింపరానిది. త్వష్ట ప్రజాపతి గతంలో పదిలక్షల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసి, మహేశ్వరుని నుండి వరాన్ని (అనుమతిని) పొంది, వృత్రాసురుని పుట్టించాడు. బలశాలి అయిన ఆ మీ శత్రువు ఆ మహేశ్వరుని అనుగ్రహం వలననే మిమ్ము బాధిస్తున్నాడు. శంకరుని నివాసానికి వెళితే కానీ ఆయనను చూడలేము. శంకరుని సందర్శించి మీరు వృత్రుని గెలువగలరు. వెంటనే మందరపర్వతానికి వెళ్ళండి. అక్కడే పినాకి (శివుడు) ఉంటాడు. ఆయనే తపస్సులకు కారణం. దక్షయజ్ఞం నాశనం చేసినవాడు ఆయనే. సర్వభూతపతి, మదన దాహకుడు ఆయనే!' ఆ దేవతలందరూ కలిసి బ్రహ్మతో సహా మందర గిరికి వెళ్ళి, కోటిసూర్యులతో సమానమైన ఆ తేజోరాశిని (శంకరుని) చూశారు. శంకరుడిలా అన్నాడు.

'దేవతలారా! స్వాగతం చెప్పండి. నేనేం చేయాలి నా దర్శనం వ్యర్థం కాకూడదు. కాబట్టి మీ కోరిక నెరవేరుతుంది.' శంకరుడిలా అనగానే దేవతలందరూ ఇలా బదులిచ్చారు. 'వృత్రుడు మా తేజస్సులను అపహరించాడు. దేవతలకు నీవే గతి కావాలి. దేవా! మా ఆకారాలను చూడు. వృత్రుని దెబ్బల వలన శిథిలమై పోయాయి. నిన్నే శరణుగోరుతున్నాం. మహేశ్వరా! నీవే గతి కావాలి.' శంకరుడిలా అన్నాడు. 'దేవతలారా! త్వష్ట ప్రజాపతి తేజస్సు నుండి పుట్టిన ఈ కృత్య (వృత్రుడు) మహా బలిష్ఠం, భయంకరం. జితేంద్రియులు కానివారు దానిని నివారించలేరు. కానీ నేను సమస్త దేవతలకు తప్పనిసరిగా సహకరించాలి. కాబట్టి ఇంద్రా! నా శరీరం నుండి పుట్టిన ఈ భాస్వరమైన కవచాన్ని స్వీకరించు. సురేశ్వరా! నేనే చెప్పే ఈ మంత్రాన్ని మానసికంగా జపించి దేవశత్రువు రాక్షసముఖ్యుడు అయిన వృత్రుని వధకై ధరించు. ద్రోణుడిలా అన్నాడు. 'ఆ రీతిగా చెప్పి వరదుడైన బ్రహ్మ కవచాన్నీ, ఆ మంత్రాన్నీ ఇచ్చాడు. ఇంద్రుడు ఆ కవచాన్ని ధరించి వృత్రసేన మీదకు వెళ్ళాడు. మహారణంలో అనేక విధాలయిన శస్త్ర సమూహాలను ప్రయోగించినా వృత్రుడు ఆ కవచం సంధిబంధాలను కూడా బ్రద్దలు చేయలేకపోయాడు. ఆ తరువాత ఇంద్రుడు స్వయంగా యుద్ధంలో వృత్రాసురుని సంహరించాడు.

ఆ కవచాన్ని మంత్రంతో సహా అంగిరసునకిచ్చాడు ఇంద్రుడు. అంగిరసుడు మంత్రవేత్త అయిన తన కుమారుడు – బృహస్పతికి చెప్పాడు. ఆపై బృహస్పతి ధీమంతుడైన అగ్నివేశ్యునకు ఆ మంత్రం చెప్పాడు. అగ్ని వేశ్యుడు నాకు ఇచ్చాడు. రాజోత్తమా! ఆ మంత్రజపంతో ఈనాడు నీ శరీర సంరక్షణకోసం నీకు కవచాన్ని బిగిస్తున్నాను.' ద్రోణుడు మరలా మెల్లగా ఈ రీతిగా అన్నాడు. "భారతా! గతంలో రణభూమిలో బ్రహ్మదేవుడు విష్ణువు శరీరంపై కవచాన్ని బిగించినట్టు, బ్రహ్మసూత్రంతో నీకు కవచాన్ని తొడుగుతున్నాను. తారకాసుర సంగ్రామ వేళలో బ్రహ్మ ఇంద్రుని శరీరంపై దివ్య కవచాన్ని బిగించినట్టు, నీ శరీరం మీద ఈ కవచాన్ని బిగిస్తున్నాను". ఆ రీతిగా యథావిధిగా మంత్రపూర్వకంగా కవచాన్ని బిగించి, ద్రోణుడు దుర్యోధన నరపతిని మహాసంగ్రామానికి పంపించాడు. అలా ద్రోణుడు కవచాన్ని బిగించగా దుర్యోధనుడు వేయిమంది త్రిగర్త రథికులతో, వేయిమంది హస్తిపకులతో, లక్ష గుర్రాలతో, ఇతర మహారథులతో కలిసి అర్జునుని రథంపై దాడిచేశాడు. నానా వాద్యఘోష వినిపిస్తోంది. ఆ పోకడ బలిచక్రవర్తి ఇంద్రునితో యుద్ధానికి తరలినట్లుంది. ఆపై భారతా! అగాధ సముద్రంలో ప్రవేశించినట్లు దుర్యోధనుడు సేనలోనికి ప్రవేశించటాన్ని చూసి, నీ సేనలో మహా కోలాహలం చెలరేగింది."

95. ద్రోణ - ధృష్టద్యుమ్న సంగ్రామము - సంకులయుద్ధము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "మహారాజా! కృష్ణార్జునులు వ్యూహంలోనికి ప్రవేశించగా, దుర్యోధనుడు, వారి వెనుకనే బయలుదేరాడు. పాండవులు సోమకులతో కలిసి, వేగంగా ద్రోణునిపై దాడిచేశారు. కౌరవ పాండవుల మధ్య వ్యూహం ముందుగా అద్భుతమూ, రోమాంచజనకమూ అయిన దొమ్మి యుద్ధం తీవ్రంగా జరిగింది. రాజా! మధ్యాహ్నవేళలో అటువంటి యుద్ధం మనమింతకు ముందెప్పుడూ చూడలేదు, వినలేదు. ధృష్టద్యుమ్నాది పాండవ పక్షీయులు, యోధులు వ్యూహాత్మకంగా నిలిచి ద్రోణునిసేనను బాణవృష్టితో కప్పివేశారు. మనవారంతా ద్రోణుని ముందుంచుకొని ధృష్టద్యుమ్నాది పాండవసైనికులపై బాణాలను కురిపించారు. రథాలతో శోభిస్తున్న ఉభయసేనల అగ్రభాగాలు హేమంతం తరువాత (శిశిరంలో) పుట్టిన గాలితో కూడిన రెండు మహా మేఘాలవలె ప్రకాశిస్తున్నాయి. వర్షాకాలంలో నీటితో ఉప్పొంగుతున్న గంగా యమునా నదులవలె ఆ మహాసేనలు రెండూ కలిసి, తీవ్రవేగంతో దూసుకొనిపోతున్నాయి. ఏనుగులతో, గుర్రాలతో, రథాలతో కూడిన సంగ్రామ మనే మహామేఘం అక్కడ కనిపిస్తోంది. అనేక శస్త్రాలు అక్కడ అనుకూలమారుతం. గదలు మెరుపుల్లా భీకరంగా ఉన్నాయి. ద్రోణుడు గాలివలె దానిని కదుపుతున్నాడు. వేలకు వేలు శరధారలు ఎగిసిపడుతున్న పాండుసేన అనే అగ్నిపై అవి కురుస్తున్నాయి. ద్రోణుడు భీకరమైన పెనుగాలి వర్షాకాలంలో సముద్రంలో ప్రవేశించి, కల్లోల పరిచినట్లు పాండుసేనలను కలత పెట్టాడు. పాండవసేనలు కూడా సర్వ ప్రయత్నాలతో ద్రోణునిపై దాడిచేశాయి. రణభూమిలో కోపాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న పాండవులను, పంచాలురను, కేకయులను ద్రోణుడు నిలువరించాడు. ఆపై మరికొందరు రాజులు అన్నివైపుల నుండి చుట్టుముట్టి పాంచాలురను నివారించారు.

ఆ తరువాత ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవులతో కలిసి, శత్రుసేనలను చెదరగొట్టదలచి, మాటిమాటికి ద్రోణుని కొట్టాడు. ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్ననిపై శరవృష్టిని కురిపించినట్లు ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా ద్రోణునిపై శరవృష్టిని కురిపించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడనే మేఘం, కత్తులు అనే అనుకూల వాయువుతో, శక్తి, ప్రాసాలు, ఋష్టులతో, అల్లెత్రాడు అనే మెరుపులతో, ధనుష్టంకార గర్జనలతో శరధారలనే రాళ్ళవానను అన్నివైపులా కురిపించింది. రధిక శ్రేష్ఠులను, గుర్రాల సమూహాలను చంపుతూ సేనను తెప్పలాడించింది. ద్రోణుడు పాండవరథ సేనలో ఎక్కడెక్కడ బాణాలతో పీడిస్తే, అక్కడక్కడ నుండి ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని వెనుకకు మరలించసాగాడు. ఆ రీతిగా రణభూమిలో విజయానికై ప్రయత్నిస్తున్న ద్రోణసేన ధృష్టద్యుమ్నుని సమీపించి, మూడు ముక్కలుగా విడిపోయింది. పాండవులచే

దెబ్బతింటూ కొందరు కృతవర్మ వైపు వెళ్ళారు. మరికొందరు జలసంధుని దగ్గరకు పోయారు. ఇతరులు ద్రోణుసే అనుసరించారు. ద్రోణుడు సేనలను సంఘట పరుస్తున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వాటిని చెదరగొడుతున్నాడు. ఆ విధంగా ధార్తరాష్ట్రులను పాండవులు, స్పంజయులు సంహరిస్తున్నారు. వారు అడవిలో అనేక క్రూర జంతువుల బారిన పడి రక్షణలేని పశువులవలె ఉన్నారు. ఆ సంకులసమరంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు మూర్ఛిల్లజేసిన యోధులను కాలమే కబళిస్తోందని జనులు భావించారు. చెడ్డరాజు రాజ్యంలో దుర్భిక్షం, వ్యాధులు, దొంగల బాధతో ప్రజలు నాశనమైపోయినట్లు పాండవుల వలన నీ సేనకూడా ఆపదలకు గురి అయింది. శస్త్రాల మీద, కవచాల మీద సూర్యకిరణాలు పడుతుంటే, సేనలు దుమ్మును రేగగొడుతుంటే కళ్ళు కనిపించటం లేదు. సేనలు మూడుముక్కలై పాండవులచే సంహరింపబడుతుంటే సహించలేకపోయిన ద్రోణుడు బాణాలతో పంచాలురను సంహరింపసాగాడు.

ఆ సేనలను మర్దిస్తూ, బాణాలతో సంహరిస్తున్న ద్రోణుని రూపం వెలుగుతున్న ప్రళయకాలాగ్ని రూపం వలె ఉంది. రాజా! మహారథుడైన ద్రోణుడు రణభూమిలో రథాన్నయినా, ఏనుగునయినా, గుర్రాన్ని అయినా, సైనికుని అయినా ఒక్క బాణంతోనే గాయపరుస్తున్నాడు. ప్రభూ! ద్రోణుని వింటినుండి వెలువడిన బాణాలను భరించగలవాడు పాండవ సైన్యాలలో ఒక్కడు కూడా లేడు. భారతా! సూర్యుడు కిరణాలతో మండుతుంటే (దహిస్తుంటే), ద్రోణుడు బాణాలతో తపింపజేస్తుంటే ధృష్టద్యుమ్నుని సేన అక్కడక్కడే తిరుగసాగింది. అదే విధంగా ధృష్టద్యుమ్నుడు సంహరిస్తున్న నీ సేన కూడా అగ్ని తగులబెడుతున్న ఎండిపోయిన వనం వలె కనిపిస్తోంది. ద్రోణధృష్టద్యుమ్న బాణాలచే బొందింపబడుతున్న సేనలు ప్రాణాలపై ఆశను కూడా వీడి, అన్నివైపులా సంపూర్ణశక్తితో పోరాడుతున్నాయి. మహారాజా! భరతర్షభా! పోరాడుతున్న నీ వారిలో కానీ, శత్రుసేనలలో కానీ, భయపడి యుద్ధాన్ని వీడి పారిపోయిన వాడు ఒక్కడూ లేడు. భీమసేనుని వివింశతి, చిత్రసేనుడు, వికర్ణుడు - ఈ సోదరులు ముగ్గురూ చుట్టుముట్టారు. విందు, అనువిందులు, పరాక్రమశాలి అయిన క్షేమధూర్తి - ఈ ముగ్గురు నీ కుమారులకు ముగ్గురు అనుయాయులు. బాహ్లీకరాజు అమాత్యులతో, సైన్యంతో కలిసి ద్రౌపది కొడుకులను నిరోధించాడు. శిబి వంశీయుడైన గోవాసన రాజు దాదాపు వేయిమంది యోధులతో కాశిరాజైన అభిభువుని కొడుకును నివారించాడు. కాశిరాజకుమారుడు పరాక్రమశాలి. కౌంతేయుడైన ధర్మరాజు మండుతున్న నిప్పులా ఉన్నాడు. ఆ రాజును శల్యుడు ఎదిరించాడు. దుశ్శాసనుడు తన సేనను నిలిపి క్రుద్ధుడై సాత్యకిని ఆక్రమించాడు. నేను కూడా కవచాన్ని ధరించి సన్నద్ధుడనై

మన సేనతో, నాలుగు వందలమంది మేటి విలుకాండ్రతో కలిసి, చేకితానుని నివారించాను.

ధనుస్సులు, శక్తులు, కత్తులు, చేతబట్టిన ఏడు వందల మంది గాంధారసైనికులతో కలిసి, శకుని నకులుని నివారించాడు. విందానువిందులు మిత్రుడైన దుర్యోధనుని కోసం ప్రాణాలపై ఆశను వీడి, ఆయుధాలు పట్టినవారు. వారు మత్స్యదేశరాజైన విరాటుని ఆక్రమించారు. శిఖండి యజ్ఞసేనుని కొడుకు, ఓటమినెరుగనివాడు, దారికడ్డం నిలిచినవాడు, పరాక్రమశాలి. ఆ శిఖండిని బాహ్లీకుడు పూర్ణప్రయత్నంతో నివారించాడు. అవంతి దేశీయుడైన మరొకవీరుడు క్రూరులైన ప్రభద్రకులతో, సౌవీరులతో కలిసి కోపంతో నిండిన ధృష్టద్యుమ్నుని నివారించాడు. ఘటోత్కచుడు శూరుడు, క్రూరకర్మలు చేసే రాక్షసుడు. రణభూమిలో కోపంతో ముందుకు వస్తున్న అతనిని అలాయుధుడు వేగంగా ఆక్రమించాడు. కుంతిభోజుడు పెద్దసేనతో కలిసి, అలంబుషుని నివారించాడు. కృపాదులచే రక్షింపబడుతూ సైంధవుడు సేనలకన్నింటికీ వెనుకగా నిలిచియున్నాడు. రాజా! ఆ సైంధవునికి చక్ర రక్షకులుగా ఇద్దరు - కుడివైపు అశ్వత్థామ, ఎడమ వైపు కర్ణుడు నిలిచారు. సౌమదత్తి, కృపుడు, వృషసేనుడు, శలుడు, శల్యుడు, దుర్జయుడు – వీరంతా రణనీతి నెరిగిన మేటి విలుకాండ్రు, అందరూ యుద్ధవిశారదులు, సైంధవుని వెనుక నిలిచి రక్షిస్తూ, సైంధవుని కాపాడుతూనే వీరంతా పోరాడుతున్నారు."

96. ప్రముఖవీరుల ద్వంద్వ యుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "రాజా! కౌరవ పాండవులకు మధ్య జరిగిన సంగ్రామం ఆశ్చర్యకరంగా ఉంది. యుద్ధమెలా జరిగిందో వివరిస్తాను. విను. ద్రోణుని సేనను చెదరగొట్టదలచిన పాండవులు రణభూమిలో వ్యూహానికి ముందు నిలిచియున్న ద్రోణుని సమీపించి యుద్ధం చేయసాగారు. ద్రోణుడు కూడా సైనికులతో పాటు తన వ్యూహాన్ని రక్షించుకొంటూ, ఘనకీర్తిని పొందగోరుతూ రణభూమిలో పాండవులతో పోరాడసాగాడు. విందానువిందులు నీ కుమారుని హితాన్ని కోరి, తీవ్రకోపంతో పదిబాణాలతో విరాటరాజును కొట్టారు. విరాటుడు కూడా రణభూమిలో నిలిచిన ఆ ఇద్దరు పరాక్రమశాలురను, అనుచరులతో సహా ఆక్రమించి, పోరాడసాగాడు. ఆ యుద్ధం దారుణంగా ఉంది. నెత్తురు నీళ్ళలా ప్రవహిస్తోంది. అది అరణ్యంలో రెండు మదపుటేనుగులతో సింహం పోరాడుతున్నట్లుంది. శిఖండి రణభూమిలో కోపంతో మర్మస్థానాలను, ఎముకలను బ్రద్దలు చేయగల తీక్ష్ణభీకర బాణాలతో బాహ్లీకుని కొట్టాడు. బాహ్లీకుడు తీవ్రకోపంతో తొమ్మిది బాణాలతో శిఖండిని

గాయపరిచాడు. ఆ యుద్ధం చాలా ఘోరంగా సాగింది. బాణాలు, శక్తులు విరివిగా ఉపయోగించారు. అది పిరికివారికి భయాన్ని కలిగిస్తోంది. శూరులకు ఆనందాన్ని పెంచుతోంది. ఆ ఇద్దరు ఆక్కడ ప్రయోగించిన బాణాలతో అంతరిక్షం, దిక్కులు మొత్తం నిండిపోయింది. ఏమీ తెలియటం లేదు. శిబివంశీయుడైన గోవాసనుడు సైన్యంతో సహా వచ్చి కాశిరాజుకొడుకుతో ఏనుగు ఏనుగుతోవలె పోరాడాడు. బాహ్లీకరాజు తీవ్రకోపంతో మహారథులైన ద్రౌపది కొడుకులతో మనస్సు పంచేంద్రియాలతో పోరాడినట్లు పోరాడుతూ శోభించాడు. ద్రౌపదికొడుకులు కూడా అన్ని వైపులనుండి బాణ సమూహాలను విడుస్తూ, ఇంద్రియార్థాలు దేహాన్ని పీడించినట్లు బాహ్లీకరాజుతో పోరాడసాగారు. నీ కొడుకు దుశ్శాసనుడు సాత్యకిని తొమ్మిది తీక్ష్ణబాణాలతో దెబ్బతీశాడు. సత్యవిక్రముడైన సాత్యకి దుశ్శాసనుని వలన తీవ్రంగా గాయపడి, వెంటనే కొద్దిగా స్పృహ తప్పాడు. సాత్యకి ఊరడిల్లి, మహారథుడైన నీకుమారుని పదిబాణాలతో వెంటనే గాయపరిచాడు. రాజా! వారిద్దరూ ఒకరినొకరు తీవ్రంగా గాయపరుచుకొని పుష్పించిన కింశుకవృక్షాలవలె శోభిల్లారు. తీవ్రంగా కోపించిన అలంబుషుడు కుంతి భోజుని బాణాల పీడనకు గురి అయి, పుష్పసంపన్నమైన కింశుక వృక్షంవలె ఎంతో శోభించాడు. ఆపై అలంబుషుడు అనేక లోహ బాణాలతో కుంతిభోజుని గాయపరిచి నీ సేనాముఖంలో భీకరంగా సింహనాదం చేశాడు. ఆపై రణభూమిలో పరస్పరం పోరాడుతున్న ఆ ఇద్దరినీ సర్వసైన్యాలు పూర్వకాలంలో యుద్ధంచేసిన ఇంద్రజంభాసురులను వలె చూశారు. భారతా! క్రోధంతో నిండిన నకుల సహదేవులు గతంలో శత్రుత్వాన్ని వహించి, యుద్ధంలో ముందుకు వస్తున్న శకునిని బాణాలతో తీవ్రంగా పీడించారు. రాజా! అక్కడ భీకరంగా జనవినాశం జరిగింది. దాని పుట్టుకకు కారణం నీవే. కర్ణుడు దానిని పెంచి పోషించాడు. రాజా! క్రోధమూలకమైన ఈ వైరాగ్నిని నీ కుమారులు కాపాడుకొంటూ వచ్చారు. అదే ఇప్పుడు ఈ సమస్త పృథివిని దహించటానికి ఉద్యమిస్తోంది. పాండుపుత్రుల బాణాలు శకునిని యుద్ధవిముఖుని చేశాయి. శకునికి కర్తవ్యం బోధపడలేదు. యుద్ధంలో కొంచెం కూడా పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించలేకపోయాడు. నకుల సహదేవులు యుద్ధ విముఖుడైన శకునిని గమనించి, రెండు మేఘాలు మహాగిరిపై వర్షించినట్లు మరల బాణాలను శకునిపై కురిపించారు. ఆ శకుని అనేక బాణాల తాకిడికి లోనయి వేగంగా పరుగెత్తే గుర్రాలతో ద్రోణసేనలోనికి పారిపోయాడు. అలాగే ఘటోత్కచుడు రణభూమిలో ఆ అలాయుధ రాక్షసునిపై దాడిచేశాడు. మహారాజా! పూర్వం రామరావణ సంగ్రామంలో వలె ఆ ఇద్దరు రాక్షసుల యుద్ధం చిత్రంగా కనిపించింది. యుధిష్ఠిరనరపాలుడు

శల్యుని ఏబై బాణాలతో గాయపరిచి, మరల ఏడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. పూర్వం శంబరాసుర దేవేంద్రుల మధ్య మహాసంగ్రామం జరిగినట్లు శల్యయుధిష్ఠిరుల మధ్య అత్యద్భుత యుద్ధం జరిగింది. వివింశతి, చిత్రసేనుడు, నీ కొడుకు వికర్ణుడు మహాసేనను తోడు తీసికొని భీమసేనునితో పోరాడారు."

97. ద్రోణధృష్టద్యుమ్నయుద్ధము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ఆ రీతిగా రోమాంచకజనకంగా యుద్ధం జరుగుతుంటే మూడు ముక్కలయిన కౌరవులపై పాండవులు దాడిచేశారు. మహాబాహువైన జలసంధుని భీమసేనుడు ఎదిరించాడు. యుధిష్ఠిరుడు సేనతో కలిసి కృతవర్మను ఎదిరించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదిరించాడు. ఆపై పరస్పరం తీవ్రకోపంతో త్వరపడుతున్న కౌరవ పాండవ సేనలలోని విలుకాండ్రు అందరి మధ్య పోరాటం ప్రారంభమైంది. ఆ రీతిగా మహాభయంకరంగా జనవినాశనం జరుగుతుండగా సైనికులు నిర్భయంగా ద్వంద్వయుద్ధం చేస్తుండగా ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్ననితో యుద్ధం చేస్తూ బాణసమూహాలను కురిపించసాగాడు. అది అద్భుతంగా కనిపించింది. ద్రోణుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు మానవ శిరస్సులను ఎన్నింటినో పడగొట్టారు. అంతటా ధ్వంసమైన తామర కొలనువలె యుద్ధభూమి కనిపిస్తోంది. నాల్గువైపులా సేనలలోని వీరుల వస్త్రాలు, నగలు, శస్త్రాలు, ధ్వజాలు, కవచాలు, ఆయుధాలు చెల్లాచెదరుగ పడి ఉన్నాయి. నెత్తుటితో తడిసిన బంగారు కవచాలు మెరుపులతో కూడిన మేఘాల సమూహాలవలె కనిపిస్తున్నాయి. మరికొందరు మహారథులు తాళప్రమాణమైన ధనుస్సులను లాగుతూ బాణాలతో ఏనుగులను, గుర్రాలను, సైనికులను పడగొడుతున్నారు. ఆ శూరుల పోరాటంలో కత్తులు, డాళ్ళు, ధనుస్సులు, తలలు, కవచాలు ఇటూ అటూ పడి ఉన్నాయి. అన్నివైపుల లెక్కలేనన్ని మొండాలు కనిపిస్తున్నాయి. ఎన్నో గ్రద్దలు, తెల్లడేగలు, కొంగలు, డేగలు, కాకులు, నక్కలు – అక్కడ కనిపిస్తున్నాయి. మాంసం తింటున్నాయి. నెత్తురు త్రాగుతున్నాయి. అదే పనిగా వెంట్రుకలు పీకుతున్నాయి. మజ్జను గుంజుతున్నాయి. అవి సైనికుల, గుర్రాల, ఏనుగుల సమూహాల తలలను, శరీరాలను, శరీరావయవాలను అటు ఇటూ లాగుతున్నాయి. రణదీక్షను స్వీకరించిన యోధులు యుద్ధంలో గెలుపును ఆశిస్తూ పోరాడుతున్నారు. రణభూమిలో సైనికులు ఖడ్గయుద్ధంలో అనేక మార్గాలను ప్రదర్శిస్తూ సంచరిస్తున్నారు. ముష్టులు, శక్తులు, ప్రాసాలు, శూలాలు, తోమరాలు, పట్టిశాలు, గదలు, పరిఘలు ఇతరాయుధాలతో, బాహువులతో

కూడా యుద్ధరంగంలోని నరులు కోపంతో పరస్పరం కొట్టుకొంటున్నారు. రథికులు రథికులతో, ఆశ్వికులు ఆశ్వికులతో, హాస్తిపకులు హాస్తిపకులతో, కాల్బలం కాల్బలంతో పోరాడుతున్నారు.

రాజా! ఆ విధంగా హద్దులు లేనట్లు ఆ యుద్ధం జరుగుతుంటే ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని గుర్రాలతో తన గుర్రాలను కలిపాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని గుర్రాలు పావురాయిరంగువి. ద్రోణుని గుర్రాలు ఎర్రనివి. వాయువేగం గల ఆ గుర్రాలన్నీ కలిసి రణభూమిలో చక్కగా శోభించాయి. రాజా! పావురం రంగు గలిగిన ధృష్టద్యుమ్నుని గుర్రాలు, ఎర్రగా ఉన్న ద్రోణుని గుర్రాలలో కలిసిపోయి, మెరుపులతో కూడిన మేఘాలవలె శోభిల్లాయి. దగ్గరగా వస్తున్న ద్రోణుని చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు వింటిని విడిచిపెట్టి కత్తినీ, డాలునూ చేతబట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు దుష్కరమైన పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శింపదలచి ఈషాదండం సహకారంతో తనరథం మీదనుండి ఎగిరిదూకి, ద్రోణుని రథం మీదకు వెళ్ళాడు. ఒకకాలిని కాడి మధ్యలో, మరొక కాలిని ఆ కాడికి కట్టియున్న గుర్రాలవెనుక భాగంలో నిలిపాడు. సేనలు దానిని ప్రశంసించాయి. ఎర్రని గుర్రాలను అధిష్ఠించి కత్తిని త్రిప్పుతున్న ధృష్టద్యుమ్నుని దెబ్బతీయటానికి ద్రోణునకు కొంచెంకూడా అవకాశం దొరకలేదు. ఆ సన్నివేశం అద్భుతంగా ఉంది. అరణ్యంలో మాంసాన్ని పొందగోరుతూ డేగ నేలపై వ్రాలినట్లుగా ద్రోణుని చంపదలచిన ధృష్టద్యుమ్నుని సాహసం కనిపించింది. ఆపై ద్రోణుడు వంద బాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నుని డాలును, పది బాణాలతో కత్తిని ఖండించారు. ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని గుర్రాలను అరవైనాలుగు బాణాలతో చంపాడు. అలాగే ధ్వజాన్ని, గొడుగును, పార్శ్వ రక్షకులను రెండు భల్లాలతో చంపాడు. ఆపై వేగంగా ప్రాణాలుతీసే మరొక బాణాన్ని చెవిదాకా లాగి, ఇంద్రుడు వజ్రాయుధాన్ని విసిరినట్టు, ప్రయోగించాడు. అప్పుడు సాత్యకి పదునాలుగు తీక్ష్ణ బాణాలతో ఆ బాణాన్ని ఖండించి ద్రోణాచార్యునకు చిక్కిన ధృష్టద్యుమ్నుని విడిపించాడు. సింహం లొంగదీసికొన్న మృగాన్నివలె నరసింహుడైన ద్రోణునకు చిక్కిన ధృష్టద్యుమ్నుని శినివంశీయుడైన సాత్యకి విడిపించాడు. మహాసంగ్రామంలో ధృష్టద్యుమ్నుని రక్షిస్తున్న సాత్యకిని చూసి, ద్రోణుడు వెంటనే ఇరవైయారు బాణాలతో పీడించాడు. ఆపై సాత్యకి ద్రోణుని ఇరవైయారు పదునైన బాణాలతో రొమ్ముపై గాయపరిచాడు. ద్రోణాచార్యుడు సాత్యకిపై ఎదురుదాడికి దిగగా పాంచాలరథికులందరూ వెంటనే ధృష్టద్యుమ్నుని దూరంగా తీసికొనిపోయారు."

98. ద్రోణ - యుయుధాన యుద్ధము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "యుయుధానుడు (సాత్యకి) ఆ బాణాన్ని ఖండించి, ధృష్టద్యుమ్నుని విడిపించిన తరువాత దానిని సహించలేని ద్రోణుడు రణభూమిలో సాత్యకిని ఏం చేశాడు." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అప్పుడు ద్రోణాచార్యుడు మహా సర్పంవలె బుసలు కొడుతూ తీవ్రవేగంతో సాత్యకిపై దాడి చేశాడు. కోపం విషంలా ఉంది. ధనుస్సు విప్పిన నోటివలె ఉంది. తీక్ష్ణధారలు గల బాణాలు దంతాల వలె, వాడి బాణాలు కోరలవలె కనిపిస్తున్నాయి. ద్రోణుడు ఆకాశంలో ఎగురుతున్నట్లు, పర్వతాలను దాటుతున్నట్టు, మహావేగంతో కదులుతున్న తన ఎర్రగుర్రాలను చూసి ఆనందించి, బంగారు పక్షాలు గల బాణాలను విడుస్తూ యుయుధానునిపై దాడిచేశాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు గుర్రా లనే గాలి నడిపిస్తున్న ఆపరాని మేఘం వలె ఉన్నాడు. ద్రోణాచార్యుడు తనపై దాడిచేయటం చూసి, సాత్యకి నవ్వుతూ సూతునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఈ బ్రాహ్మణుడు శూరుడు. తనకు తగిన కర్తవ్యాన్ని వదలిపెట్టినవాడు. దుర్యోధన నరపాలుని ఆశ్రయంలో నిలిచి అతని దుఃఖాన్నీ, భయాన్నీ పోగొట్టేవాడు. రాజకుమారులకు ఆచార్యుడు. ఎప్పుడూ తనను శూరునిగా భావించుకొంటాడు. నీవు తడబాటు లేకుండా వేగశీలం గల గుర్రాలతో వేగంగా ఆయన ముందుకు పద.' ఆపై సాత్యకి గుర్రాలు వేగంగా ద్రోణునికెదురుగా వెళ్ళాయి. అవి వెండివన్నె, వాయువేగం గల మేటి గుర్రాలు. పురుషశ్రేష్ఠులు, వీరులు అయిన ఆ ఇద్దరూ ఆకాశాన్ని బాణసమూహంతో ఆవరింపజేశారు. పదిదిక్కులను బాణాలతో నింపివేశారు. వర్షాకాలంలోని మేఘాలవలె ఒకరిపైనొకరు శరవృష్టిని కురిపించారు. అప్పుడు సూర్యుడు వెలగటం లేదు. గాలి వీచటం లేదు. అంతటా బాణసమూహాలు ఆవరించి గాఢాంధకారమేర్పడింది. అప్పుడు ఇతరశూరులకు అక్కడకు చేరటం కూడా కష్టమైంది. ద్రోణసాత్యకుల బాణాలతో లోకమంతా అంధకారమైంది. నరోత్తములు, శీఘ్రాస్త్రవేత్తలు అయిన ఆ ద్రోణసాత్యకులలో శరవృష్టిని కురిపించటంలో ఏ భేదమూ కనిపించటం లేదు. బాణాలు పరస్పరం సంఘర్షిస్తుంటే, ధారలతో దెబ్బతీస్తుంటే పుట్టిన శబ్దం ఇంద్రుడు విడిచిన వజ్రాస్త్రాల ధ్వనివలె ఉన్నది. అప్పుడు ఆ ఇద్దరి రథాలు, గుర్రాలు, సారథులు, బలగాలు పక్షాలు గల బాణాలచే బాగా దెబ్బతిని, విచిత్రరూపంతో శోభిస్తున్నారు. ఇద్దరి గొడుగులూ పడిపోయాయి. ఇద్దరి ధ్వజాలూ పడిపోయాయి. ఇద్దరి శరీరాలూ నెత్తురోడుతున్నాయి. ఇద్దరూ విజయాన్ని కోరుకొంటున్నారు. మహారాజా! గర్జనలు, ఆక్రోశాలు, సింహనాదాలు, శంఖదుందుభిధ్వనులు అన్నీ ఆగిపోయాయి. ఎవ్వరూ ఏమీ మాటాడటం లేదు. సేనలన్నీ మిన్నకున్నాయి. యోధులు పోరాటం ఆపారు. జనం కుతూహలంతో ఆ

ద్వంద్వ యుద్ధాన్ని చూస్తున్నారు. బ్రహ్మ, చంద్రుడు మొదలయిన దేవతలు విమానాలపై నిలిచి, యుద్ధం చూస్తున్నారు. సిద్ధులు, చారణ సంఘాలు, విద్యాధరులు, నాగులు వచ్చి చేరారు. పురుషోత్తములైన ఆ ఇరువురి గమనం, ప్రతిగమనం, ఆక్షేపం (తప్పుకోవటం), విచిత్రగతితో అస్త్రనివారణం చూసి, అంతా ఆశ్చర్యానికి లోనయ్యారు.

మహాబలులయిన ఆ ద్రోణసాత్యకులు అస్త్ర ప్రయోగవిషయంలో హస్తలాఘవాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, బాణాలతో ఒకరినొకరు గాయపరచుకొన్నారు. ఆ తరువాత సాత్యకి మహాతేజస్వి అయిన ద్రోణుని బాణాలను ఖండించాడు. గట్టి బాణాలతో వెంటనే వింటిని కూడా ఖండించాడు. రెప్పపాటులోపే ద్రోణుడు మరొక ధనుస్సును తీసికొని, ఎక్కుపెట్టాడు. సాత్యకి దానిని కూడా ఖండించాడు. ఆపై ద్రోణుడు వేగంగా మరల వింటిని చేతబట్టి నిలిచాడు. సాత్యకి పదునైన బాణాలతో ద్రోణుడు ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సుల నన్నింటినీ విరగగొట్టాడు. ఈ రీతిగా సాత్యకి వంద ధనుస్సులను విరగగొట్టాడు. ద్రోణుడు వింటిని ఎక్కుపెట్టడానికీ, సాత్యకి విరగగొట్టటానికీ మధ్య అసలు వ్యవధానమే లేదు. రాజేంద్రా! ఆపై ద్రోణుడు రణభూమిలో యుయుధానుని అమానుషకర్మ (పరాక్రమాన్ని) చూసి, ద్రోణుడు మనస్సులో ఇలా అనుకొన్నాడు. "ఈ అస్త్రబలం పరశురామునిలోనూ, కార్తవీర్యునిలోనూ, అర్జునునిలోనూ, పురుషోత్తముడైన భీష్మునిలోనూ, ఈ సాత్యకిలో మాత్రమే కనిపిస్తుంది". అలా భావించి ద్రోణుడు సాత్యకి పరాక్రమాన్ని మనసా అభినందించాడు. అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడు, ద్విజసత్తముడు అయిన ద్రోణుడు ఇంద్రుని నేర్పువంటి సాత్యకి నేర్పును చూసి ఆనందించాడు. అలాగే దేవేంద్రుడు దేవతలు కూడా ఆనందించారు. రాజా! రణభూమిలో వేగంగా కదులుతూ సాత్యకి ప్రదర్శించిన లాఘవాన్ని దేవతలు కానీ, గంధర్వులు కానీ, చారణులు కానీ, సిద్ధులు కానీ గతంలో ఎప్పుడూ చూడలేదు. అంతటి పరాక్రమం ద్రోణునకే సాధ్యమని వారనుకొనేవారు. భారతా! అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడు, క్షత్రియ మర్దనుడైన ద్రోణుడు మరొక వింటిని తీసికొని, వివిధాస్త్రాలతో పోరాటం ప్రారంభించాడు. ద్రోణుని అస్త్రాలను అస్త్రమాయతో నిర్వీర్యం చేసి, ఆ సాత్యకి పదునైన బాణాలతో ద్రోణుని కొట్టాడు. అది అద్భుత మనిపించింది.

రణభూమిలో ఇతరులు సాటిరాలేని యోగయుక్తమైన ఆ అమానుషకర్మను చూసి, యోగజ్ఞులైన నీవారంతా సాత్యకిని అభినందించారు. ద్రోణుడు ప్రయోగించిన అస్త్రాన్నే సాత్యకి కూడా ప్రయోగిస్తున్నాడు. ద్రోణుడు కూడా తడబాటు లేకుండా పోరాడుతున్నాడు. మహారాజా! ద్రోణుడు కోపించి, సాత్యకిని చంపటానికి దివ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. సాత్యకి ఆ ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని గమనించి, దివ్యమైన వారుణాస్త్రాన్ని

ప్రయోగించాడు. దివ్యాస్త్రధారులయిన ఆ ఇద్దరినీ చూసి, మహా కోలాహలం చెలరేగింది. ఆకాశంలో సంచరించే ప్రాణులు కూడా ఆకాశంలో సంచరించలేదు. ఆ ద్రోణసాత్యకులు బాణాలలో నిక్షేపించి, ఆ వారుణాగ్నేయాస్త్రాలను ప్రయోగించగా అవి తమ ప్రభావాన్ని కోలుపోకముందే సూర్యుడు పడమటవైపు వ్రాలాడు. ఆ తరువాత యుధిష్ఠిరనరపాలుడు, భీమసేనుడు, నకులుడు, సహదేవుడు సాత్యకికి రక్షణగా నిలిచారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలయిన వారితో కలిసి విరాటుడు, కేకయరాజు, మత్స్యదేశీయులు, శాల్వేయసేనలు వేగంగా ద్రోణుని మీదకు వచ్చాయి. వేలకొలది రాజపుత్రులు దుశ్శాసనుని ముందుంచుకొని శత్రువులు చుట్టుముట్టిన ద్రోణుని సమీపించారు. రాజా! ఆ తరువాత వారికీ, నీ విలుకాండ్రకు మధ్య యుద్ధం జరిగింది. లోకమంతా దుమ్ముతో, బాణ సమూహంతో నిండిపోయింది. అంతా ఉద్విగ్నంగా ఉంది. సేనల వలన చెలరేగిన ధూళివలన ఏమీ తెలియటం లేదు. హద్దులు లేకుండా యుద్ధం చెలరేగుతోంది."

99. విందానువింద వధ - అద్భుత జలాశయ నిర్మాణము.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "పాండవులతో ద్రోణుడలా యుద్ధం చేస్తుండగా, సూర్యుడు అస్తాద్రివైపు మరలుతుండగా, ధూళి వ్యాపించి దివాకరుని వన్నె తగ్గింది. యోధులలో కొందరు నిలిచి యున్నారు. కొందరు పోరాడుతున్నారు. పారిపోయినవారు తిరిగివస్తున్నారు. కొందరు సేవిస్తున్నారు. కొందరు గెలుపొందుతున్నారు. ఈ రీతిగా ఆ పగలు గడచిపోతోంది. జయాన్ని ఆశిస్తూ సేనలు ఆ రీతిగా యుద్ధ తత్పరులై ఉండగా అర్జునుడు, కృష్ణుడు సైంధవుని కోసం ముందుకు పోయారు. అర్జునుడు పదునైన బాణాలతో రథం సాగిపోవటానికి మార్గం చేయసాగాడు. కృష్ణుడు అదే దారిలో రథాన్ని నడుపుతున్నాడు. రాజా! మహాత్ముడైన అర్జునుని రథం నడిచిన ప్రతితావునా నీ సేనలు చీలిపోతున్నాయి. కృష్ణుడు ఉత్తమ మధ్యమ అధమ మండలాలను ప్రదర్శిస్తూ తన రథం నడిపే నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించాడు. అర్జునుని బాణాలపై అతనిపేరు చెక్కి ఉంది. అవి కాంతిమంతాలు. కాలాగ్నితో సమానమైనవి. ప్రేవులతో చుట్టబడినవి. మంచికణుపులు గలవి. విశాలమైనవి. వేగంగా వెళ్ళేవి. కొన్ని వెదురుతో, కొన్ని ఇనుముతో చేసినవి. భీకరమైనవి. వివిధ శత్రువులను మ్రింగుతూ, పక్షులతో పాటుగా రణభూమిలో ప్రాణులనెత్తురు త్రాగుతున్నాయి. అర్జునుడు రథంపై నిలిచి క్రోసెడు దూరంలో ఉన్న శత్రువులపై బాణాలను వేస్తే అవి అర్జునుడు మరో క్రోసెడు దూరం ముందుకు పోయిన తరువాత శత్రువులను చంపుతున్నాయి. వేగంతో చక్కగా రథాన్ని లాగగల గుర్రాలను లోకం ఆశ్చర్యపడేటట్లు నడుపుతూ కృష్ణుడు ముందుకు సాగాడు. రాజా! సూర్యుని రథం

కానీ, ఇంద్రుని రథం కానీ, రుద్రుని రథం కానీ, కుబేరుని రథం కానీ అలా సాగలేవు. రాజా! రణభూమిలో మరెవ్వరి రథం కూడా ఇంతకుముందు అలా నడచినట్లు లేదు. అర్జునుని రథం అలా మనోభిప్రాయాన్ని అనుసరించి వేగంగా కదులుతోంది. కృష్ణుడు రణభూమిలో ప్రవేశించి సేనల మధ్యలో వేగంగా రథాలను నడిపించాడు. ఆ మేలుగుర్రాలు రథసమూహం మధ్యలో నిలిచి ఆకలిదప్పులకు గురియై కష్టంగా రథాన్ని లాగసాగాయి. యుద్ధంలో నేర్పుగలిగిన అనేకులచేత శస్త్రాలతో గాయపడి అవి మాటిమాటికీ విచిత్ర మండలగతిలో తిరుగసాగాయి. వేలువేలుగా చచ్చి, పర్వతాల వలె పడియున్న గుర్రాలు, ఏనుగులు, రథికులు, సైనికుల మీదుగా అతిక్రమించి సాగాయి.

రాజా! వాయువేగం గల ఆ గుర్రాలు బాగా అలసిపోయి రణభూమిలో మందగమనంతో నడవసాగాయి.

అదే సమయంలో వీరులయిన అవంతి సోదరులు – విందాను విందులు సేనలతో సహావచ్చి గుర్రాలు అలసియున్న అర్జునుని బాధించారు. ఆ ఇరువురు అరవైనాలుగు బాణాలతో అర్జునుని, ఏడు బాణాలతో జనార్దనుని, వంద బాణాలతో గుర్రాలను ఉత్సాహంగా గాయపరిచారు. మహారాజా! రణభూమిలో మర్మజ్ఞుడైన అర్జునుడు మర్మభేదకాలైన బాణాలతో వారిని కొట్టాడు. ఆపై ఆ విందానువిందులు కోపంతో కృష్ణునితో సహా అర్జునుని బాణ సమూహంతో కప్పివేశారు. సింహనాదాలు కూడా చేశారు. అర్జునుడు విచిత్రంగా ఉన్నవారి ధనుస్సులను, బంగారువన్నెతో ప్రకాశిస్తున్న ధ్వజాలను భల్లాలతో వేగంగా ఖండించాడు. అప్పుడు రణభూమిలో తీవ్రంగా కోపించిన ఆ ఇద్దరూ వేరే విండ్లను తీసికొని బాణాలతో అర్జునుని పీడించారు. అయితే తీవ్రకోపంతో అర్జునుడు మరల వేగంగా బాణాలతో వారి ధనుస్సులను విరగగొట్టాడు. అదే రీతిగా వేరే బాణాలతో అర్జునుడు వారి గుర్రాలను, సారథులను, పార్శ్వ రక్షకులను, అనుచరులను చంపివేశారు. క్షురప్రంతో విందుని శిరస్సును శరీరం నుండి వేరు చేశాడు. ఆ విందుడు చచ్చి, గాలికి కూలిన చెట్టువలె నేలగూలాడు. విందుని మరణాన్ని చూసి అనువిందుడు గుర్రాలు చనిపోయిన రథాన్ని వీడి, గదను చేతబట్టి, సోదరుని మరణాన్ని తలచుకొంటూ రణభూమిలో అర్జునుని ఎదిరించాడు. అనువిందుడు క్రుద్ధుడై గదను బట్టి నృత్యం చేస్తున్నట్లు సంచరిస్తూ కృష్ణుని నుదుట గదతో కొట్టాడు. కోపించిన మైనాక పర్వతంవలె నిశ్చలంగా నిలిచాడు. అర్జునుడు బాణాలతో అనువిందుని కంఠాన్ని, పాదాలను, భుజాలను, శిరస్సును ఖండించాడు. అలాగే ముక్కలైన అనువిందుడు కొండల సమూహంవలె క్రిందపడ్డాడు. విందానువిందులు చనిపోవటాన్ని చూసి, వారి అనుచరులు తీవ్రకోపంతో వందలకొద్దీ బాణాలను కురిపిస్తూ

అర్జునునిపై దాడిచేశాడు. అర్జునుడు బాణాలతో వెంటనే వారిని చంపి, గ్రీష్మకాలంలో అరణ్యాన్ని తగులబెట్టి ప్రజ్వలించే అగ్నిలా విరాజిల్లాడు. అర్జునుడు కొంచెం శ్రమతో వారిసేనను అతిక్రమించి, మేఘాలను చెదరగొట్టిన ఉదయభానునిలా ప్రకాశించాడు. అర్జునుని చూసి కౌరవసేనలు ముందు భయపడ్డారు. అయితే అంతలోనే తేరుకొన్నారు. అన్ని వైపులనుండి అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు అలసిపోవటాన్నీ, సైంధవుడు దూరంగా ఉండటాన్నీ గమనించి, పెద్దపెట్టున సింహనాదాలు చేస్తూ అన్నివైపులనుండి క్రమ్మివేశారు.

పురుషోత్తముడైన అర్జునుడు తీవ్రకోపంతో నిలిచిన వారిని చూసి నవ్వుతూ, కృష్ణునితో మెల్లగా ఇలా అన్నాడు. 'గుర్రాలు బాణాల దెబ్బలు తిని అలసిపోయాయి. సైంధవుడు దూరంగా ఉన్నాడు. ఇక్కడ తక్షణ కర్తవ్యమేమిటి? నీకు ఏది మేలు అనిపిస్తోంది ? కృష్ణా! ఉన్నదున్నట్టు చెప్పు. నీవు ఎప్పుడూ మేధావివే. నీ నాయకత్వంలోనే పాండవులు ఈ యుద్ధంలో శత్రువులను గెలువగలరు. మాధవా! నాకు అనంతరకర్తవ్యమేమిటో నీవే చెప్పు. గుర్రాలను రథం నుండి విప్పి, సుఖంగా వాటిగాయాలను మాన్చాలి.' కృష్ణుడు "పార్థా! నీవు చెప్పినదే నా అభిప్రాయం కూడా" అని అర్జునునకు బదులిచ్చాడు. అర్జునుడిలా అన్నాడు. 'కేశవా! సర్వసైన్యాలనూ నేను నిరోధిస్తాను. నీవు ఇక్కడ యథోచితంగా అనంతర కర్తవ్యాన్ని కొనసాగించు.' సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. 'ఆ అర్జునుడు తడబాటు లేకుండా రథాసనం నుండి దిగి, గాండివధనుస్సును చేతబట్టి కొండవలె నిశ్చలంగా నిలిచాడు. అప్పుడు జయాభిలాషగల క్షత్రియులందరూ నేలపై నున్న అర్జునుని చూసి' పెద్దగా అరుస్తూ "ఇదే అదను" అనుకొంటూ దాడిచేశారు. పెద్ద రథాల గుంపుతో ధనుస్సులను లాగుతూ, బాణాలను వదులుతూ వారు ఒంటరిగా నున్న అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. అక్కడ కోపంతో వారంతా మేఘాలు సూర్యుని కప్పివేసినట్లు బాణాలతో అర్జునుని క్రమ్మివేస్తూ, విచిత్ర శస్త్రవిద్యాప్రదర్శన చేశారు. మదపుటేనుగులు సింహం మీద దాడిచేసినట్లు శ్రేష్ఠరథికులైన ఆ క్షత్రియులు, క్షత్రియశ్రేష్ఠుడు, నరోత్తముడు అయిన అర్జునునిపై వేగంగా దాడిచేశారు. అక్కడ అర్జునుని మహాభుజబలం కనిపించింది. క్రుద్ధుడై ఆ సేనల నన్నింటిని అన్నివైపులలోనూ నివారించగలిగాడు. సర్వవిధాలా సమర్థుడైన అర్జునుడు తన అస్త్రాలతో శత్రువుల అస్త్రాలను నివారించి, వెంటనే అనేక బాణాలతో వారినందరినీ ఆవరించాడు. రాజా! అప్పుడు ఆకాశంలోనికి చొచ్చుకొని పోయి, సంఘర్షిస్తున్న బాణాలనుండి ప్రజ్వలిస్తున్న మహాగ్ని పుట్టింది. ఆపై అక్కడక్కడ నెత్తురోడుతూ నిట్టూర్పులు విడుస్తున్న మేటివిలుకాండ్రతో, శత్రుసంహారక బాణాలతో చీలిపోయి ఆక్రోశిస్తున్న గుర్రాలతో,

మదపుటేనుగులతో, యుద్ధంలో విజయాన్ని కోరుతూ రోషావేశాలతో నిండిన శత్రువీరులతో ఆ రణభూమి గ్రీష్మంవలె కనిపించింది. అప్పుడు అర్జునుడు అసంఖ్యం. అపారం, దుర్లంఘ్యం, అక్షోభ్యం అయిన రణసముద్రాన్ని చెలియలికట్టగా నిలిచి బాణాలతో నిలువరించాడు."

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "అర్జునుడు నేలకు దిగాడు. కృష్ణుడు గుర్రాల బాగోగులు చూస్తున్నాడు. ఈ అవకాశాన్ని అందిపుచ్చుకొని అర్జునుని ఎందుకు చంపలేదు ?" సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "రాజా! అప్పుడు అర్జునుడు నేలపై నిలిచియే రథాలపైనున్న రాజులనందరినీ వేద విరుద్ధవచనాన్ని నిరోధించినట్టు నివారించాడు. ఆ అర్జునుడు నేలపై ఉన్ననూ రథాల మీదనున్న ఆ రాజులనందరినీ ఒంటరిగానే, లోభం సర్వగుణాలను నిలువరించినట్టు నిరోధించాడు. ఆపై మహాబాహువైన కృష్ణుడు తడబాటు లేకుండా అర్జునునితో రణభూమిలో ఇలా అన్నాడు. "అర్జునా! ఇక్కడ రణభూమిలో గుర్రాలకు సరిపోయేంత నీరు లేదు. ఇవి నీళ్ళు త్రాగాలనుకొంటున్నాయి. కానీ స్నానం మీద వీటికి దృష్టిలేదు". అప్పుడు అర్జునుడు "ఇదిగో ఉంది" అంటూ తడబాటు లేకుండా పలికి అస్త్రంతో నేలను కొట్టి గుర్రాలు నీరు త్రాగటానికి వీలయిన మంచి సరస్సును కల్పించాడు. ఆ సరస్సు హంసలతో, కారండవాలతో (కన్నె లేడి) నిండింది. చక్రవాకాలు దానిని అందగింపజేస్తున్నాయి. విశాలమైన ఆ సరస్సులో నిర్మలజలం, వికసించిన మంచి తామరలు ఉన్నాయి. కూర్మ, మత్స్య గణాలు దాని నిండా ఉన్నాయి. అది లోతైనది. ఋషి గణం దానిని సేవిస్తోంది. క్షణకాలంలో నిర్మించిన ఆ సరస్సును చూడటానికి నారదమహర్షి వచ్చాడు. అర్జునుడు విశ్వకర్మవలె అద్భుత కర్మలు చేయగలవాడు. అక్కడ బాణాలతోనే ఒక ఇంటిని నిర్మించాడు. అక్కడ వెదురూ బాణాలే, స్తంభాలూ బాణాలే. పై కప్పుకూడా బాణాలే. అర్జునుడు బాణగృహాన్ని నిర్మించగానే కృష్ణుడు నవ్వుతూ "భళా! భళా! అంటూ అభినందించాడు."

100. శ్రీకృష్ణుని అశ్వపరిచర్య - సైన్య విస్మయము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అర్జునుడు సరోవరాన్ని కల్పించాడు. శత్రుసేన తరిమివేయబడింది. శరగృహం నిర్మింపబడింది. వాసుదేవుడు రథం నుండి వేగంగా దిగి, బాణాలచే గాయపడిన గుర్రాలను విడిపించాడు. అంతకు ముందెన్నడూ చూడని ఆ సన్నివేశాన్ని చూసి సిద్ధగణాలు, చారణగణాలు, సైనికులు అంతటా గొప్పగా సాధువాదాలు చేశారు (అభినందించారు). అర్జునుడు నడుస్తూనే యుద్ధం చేస్తుంటే మహారథులు అతనిని నివారించలేకపోయారు. **అది అద్భుతమనిపించింది.** రథసమూహాలు వచ్చి

మీద పడుతుండగా, ఎన్నో ఏనుగులు, గుర్రాలు చుట్టుముడుతున్నా అర్జునుడు తడబడలేదు. అతని పరాక్రమం అందరినీ మించినది. రాజులు అర్జునునిపై శరసమూహాల వృష్టిని కురిపించారు. కానీ అర్జునుడు వ్యథచెందలేదు. అర్జునుడు ఆ బాణ సమూహాలను, గదలను, ప్రాసాలను వచ్చిన వాటిని వచ్చినట్లుగా నదులను సముద్రుడు లీనం చేసికొన్నట్లు మ్రింగివేశాడు. అర్జునుడు తీవ్రమైన అస్త్రవేగంతోనూ, బాహు బలంతోనూ రాజశ్రేష్ఠులందరి బాణాలను మ్రింగివేశాడు (నిర్వీర్యం చేశాడు). ఆ ఇద్దరి విక్రమాన్నీ కౌరవులు ప్రశంసించారు. అది మహాద్భుతం. కృష్ణార్జునులు రణభూమిలోనే రథం నుండి గుర్రాలను విడిపించారు. లోకంలో గతంలో కానీ, భవిష్యత్తులో కానీ ఇంతకన్నా మహాద్భుతమేముంటుంది ? ఆ నరోత్తములిద్దరూ మనవారిలో ఎంతో భయాన్ని కల్పించారు. అంటే రణరంగంలో శిరస్థానంలో స్వేచ్ఛగా నిర్భయంగా నిలిచి తమ ఉగ్రతేజస్సును ప్రదర్శించారు.

అర్జునుడు నిర్మించిన ఆ శరగృహంలోనికి స్త్రీల మధ్య నిలిచి ఉన్న వానివలె నవ్వుతూ కేశవుడు ప్రవేశించాడు. కృష్ణుడు నీ సేనలు అన్నీ చూస్తుండగానే ఏపాటి ఉద్వేగమూ లేకుండా గుర్రాలను మరలించాడు. కృష్ణుడు అశ్వపాలనలో నేర్పరి. కాబట్టి ఆ గుర్రాల శ్రమను, అలసటను, పీడను, వణుకును, గాయాలను - అంతా పోగొట్టాడు. చేతులతో వాటికి గ్రుచ్చుకొన్న బాణాలను తొలగించి, ఆ గుర్రాలను రుద్ది, యథోచితంగా అటూ ఇటూ త్రిప్పి నీరు త్రాగించాడు కృష్ణుడు. ఆ గుర్రాలు నీరు త్రాగి, స్నానంచేసి, ఆహారాన్ని స్వీకరించి, అలసటను తొలగించుకొన్న తర్వాత మరల ఆనందంగా తన మేటిరథానికి వాటిని పూన్చాడు. శౌరి ఆ మహారథాన్ని ఎక్కి, అర్జునునితో సహా వేగంగా బయలుదేరాడు. అర్జునుని రథానికి నీరు త్రాగి, విశ్రమించిన గుర్రాలను కట్టడం చూసి కౌరవసేనలోని ప్రముఖులు మరల కలతకు లోనయ్యారు. అంతకు ముందు వారంతా కోరలు పీకిన పాములవలె బుసలు గొడుతూ 'ఛీ! ఛీ ఛీ! అర్జునుడు కృష్ణుడు వెళ్ళిపోయారు' అని ఎవరికి వారు అనుకొన్నారు. రోమాంచజనకంగా ఉన్న ఆ అద్భుత సన్నివేశాన్ని చూసి నీ సేనలన్నీ "త్వరపడండి, ఇలా జరుగకూడదు" అని ఒకరికొకరు ఆక్రందనలతో చెప్పుకొన్నారు. మనవారు ఆక్రోశిస్తూ, చెదరిపోతూ నిరోధించే ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉన్నారు. అయినా పరంతపులైన వారిద్దరూ కవచాలు ధరించి, క్షత్రియులందరూ చూస్తుండగానే మనసేనను పరిహసిస్తూ, ఒకే రథంతో తమ పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, రాజులందరి మీదకు వెళ్ళారు. వారి కది చిన్న పిల్లల ఆటలా ఉంది.

రాజా! పూర్వకాలంలో దేవాసురసంగ్రామంలో జంభాసురుని సంహరింపదలచి, దానవులను తృణీకరించిన ఇంద్రవిష్ణువులవలె వారు ముందుకు సాగారు.

వెళుతున్న ఆ ఇద్దరినీ చూసి ఇతర సైనికులు ఇలా అన్నారు. "కౌరవులందరూ కృష్ణార్జునులను చంపటానికి త్వరపడండి. రథంమీదున్న కృష్ణుడు విలుకాండ్రు అందరూ చూస్తుండగానే రణభూమిలో మనలను హేళన చేస్తూ జయద్రథుని చంపటానికి వెళ్తున్నాడు". అప్పుడు రణభూమిలో ఎప్పుడూ చూడని ఆ అద్భుత సన్నివేశాన్ని చూస్తూ కొందరు రాజులు పరస్పరమిలా అంటున్నారు. "దుర్యోధనుడి తప్పు వలన సర్వసేనలు, ధృతరాష్ట్ర నరపాలుడు కూడా ఇబ్బంది పడుతున్నారు. రాజులందరూ, సమస్త భూమండలం నాశనమవుతోంది. కానీ ధృతరాష్ట్రుడది గ్రహించటం లేదు"? భారతా! ఈ రీతిగా అక్కడ క్షత్రియులు ఒకరితో ఒకరు అంటుంటే మరికొందరిలా అన్నారు. 'ధృతరాష్ట్ర కుమారుడు ఉపాయమెరుగని వాడు. మిథ్యాదృష్టి గలవాడు. జయద్రథుడు యమసదనానికి వెళ్ళిన తరువాత చేయవలసినది (అంత్యక్రియ) చేస్తాడు."

ఆపై నీరు త్రాగి ఉత్సాహంగా ఉన్న గుర్రాలతో అర్జునుడు మరీ వేగంగా సైంధవుని వైపు వెళ్ళాడు. సూర్యుడు వెనుదిరిగాడు అస్తాద్రివైపు. అర్జునుడు కోపించిన యమునివలె దూసుకొని వెళ్తుంటే యోధులు నివారింపలేకపోయారు. అర్జునుడు సింహం మృగాలను తరిమినట్లు సైన్యాన్ని పరుగెత్తించి సైంధవుని కోసం అన్వేషించసాగాడు. సేనలలోనికి చొచ్చుకొనిపోతూ గుర్రాలను వేగంగా నడిపాడు కృష్ణుడు. పాంచజన్యాన్ని పూరించాడు. అర్జునుడు ముందుకు వేసిన బాణాలు ఆయన వెనుక పడుతున్నాయి. వాయువేగం గల గుర్రాలు తీవ్రాతి తీవ్రవేగంగా పరుగిడుతున్నాయి మరి. కోపించిన రాజులు, ఎందరో అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. సేనలన్నీ చెదరిపోగా అర్జునుడు ఒకచోట నిలిచాడు. నిలిచిన ఆ పురుషోత్తముని మహాసంగ్రామంలో దుర్యోధనుడు వేగంగా వెన్నాడాడు. అర్జునుని రథం మేఘధ్వనితో సాగుతోంది. పతాకం గాలికి రెపరెపలాడుతోంది. ఆ భీకర కపిధ్వజాన్ని చూసి రథికు లందరూ విషాదానికి లోనయ్యారు. సూర్యుడు దుమ్ముచే పూర్తిగా ఆవరింపబడ్డాడు. రణభూమిలో బాణాలదెబ్బ తిన్న యోధులు కృష్ణార్జునుల వైపు కనీసం చూడలేకపోయారు."

101. దుర్యోధనుడు యుద్ధమునకు వచ్చుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "రాజా! తమను అతిక్రమించిపోతున్న కృష్ణార్జునులను చూసి, భయంతో నీ సేనల ఎముకలలోని గుజ్జు తొలగిపోతున్నట్లుంది. అయినా సిగ్గుపడుతూ ఆ మహాత్ములు బల సాహసాల ప్రేరణతో కుదుటపడి కోపంతో అర్జునునకు ఎదురువెళ్ళారు. రోషామర్షలతో కూడి అర్జునుని మీదకు యుద్ధానికి పోయినవారు ఎప్పటికీ తిరిగిరావటం

లేదు. నదులు సముద్రంలో కలిసిపోయినట్లు అదృశ్యమవుతున్నారు. వేదాల నుండి నాస్తికులు దూరంగా వచ్చినట్లు అధములు మాత్రమే వెన్నుచూపి వస్తున్నారు. వారు నరకానికి పోయి పాపఫలాన్ని అనుభవిస్తారు. ఆ పురుషోత్తములిద్దరూ రథసేనను అతిక్రమించి బయటపడ్డారు. వారు రాహువు నోటినుండి విముక్తినందిన సూర్యులవలె కనిపిస్తున్నారు. చేపలు వలను కొరికి కష్టాలనుండి బయటపడ్డట్లు కృష్ణార్జునులు సేన లనే వలను చీల్చి బయటపడ్డారు. శస్త్రధారులతో నిండి, సుదుర్భేద్యమైన ఆ ద్రోణసేననుండి బయటపడి ఆ మహాత్ములు (కృష్ణార్జునులు) ఉదయించిన ప్రళయకాల సూర్యులవలె కనిపించారు. ఆ మహాత్ములు మకరం నోటినుండి బయటపడిన చేపలవలె కనిపించారు. వారిద్దరూ రెండు మొసళ్ళు సముద్రాన్ని కలచివేసినట్లు సేనను క్షోభింపజేశారు. ద్రోణసేనలో నున్న ఆ ఇద్దరినీ చూసి నీ సేనలూ, నీ కుమారులూ కూడా వీరు ద్రోణుని దాటిపోలేరని భావించారు. కానీ వారు ద్రోణుని సేనను దాటిపోగానే సింధురాజు జీవితంపై ఆశను వదులుకొన్నారు. రాజా! అయినా కూడా ద్రోణ కృతవర్మల నుండి కృష్ణార్జునులు తప్పించుకోలేరని భావించి, సైంధవుని జీవితంపై పెద్ద ఆశపెట్టుకొన్నారు.

మహారాజా! ఆ ఆశను విఫలం చేస్తూ ఆ ఇద్దరూ దుస్తరమైన ద్రోణసేనను, భోజసేనను కూడా దాటిపోయారు. ప్రజ్వలిస్తున్న అగ్నులవలె ఆ సేనలను దాటిపోయిన వారిని చూసి, సింధురాజుపై ఆశ వదులుకొని ఆతని జీవితంపై ఆశను విడనాడారు. నిర్భయంగా, శత్రువులకు భయాన్ని పెంచుతూ కృష్ణార్జునులు జయద్రథవధను గూర్చి పరస్పరం ఏవేవో మాటాడుకొనసాగారు. 'ఈ సైంధవుడు మహారథులైన ఆరుగురు ధార్తరాష్ట్రుల మధ్య ఉన్నాడు. అయినా కంటికి కనిపిస్తే చాలు సైంధవుని విడిచిపెట్టే ప్రసక్తి లేదు. ఒకవేళ దేవగణాలతో వచ్చి దేవేంద్రుడే ఇతనికి రక్షకుడైనా చంపితీరుతాం.' అని కృష్ణార్జునులు మాటాడుకొంటున్నారు. ఆ రీతిగా కృష్ణార్జునులు మాటాడుకొంటూ సైంధవుని వెదుకుతున్నారు. నీ కుమారులు తీవ్రకోలాహలం చేస్తున్నారు. దప్పికతో మరుభూమిని కడచిపోతున్న రెండు ఏనుగులు నీటిని త్రాగి ఊరడిల్లినట్లు, అరిందములైన కృష్ణార్జునులు శత్రుసేనలను దాటిపోతూ తృప్తిపడుతున్నారు. పులులతో, సింహాలతో, ఏనుగులతో నిండిన పర్వతాలను దాటి ఇద్దరు వ్యాపారులు కుదుటపడినట్లు జరామృత్యువులు లేని కృష్ణుడు, అర్జునుడు సేనను అతిక్రమించి, ప్రసన్నులయ్యారు. వారి ముఖకాంతి సైనికులు ఊహించినట్లే ఉంది. సేనలలో నుండి బయటపడిన వారిని చూసి నీవారంతా అంతటా కోలాహలం చేస్తున్నారు. వారు విషసర్పాల నుండి ప్రజ్వలించే అగ్నినుండి

బయటపడినట్లు ద్రోణసేననుండి ఇతరరాజుల నుండి బయటపడి వెలుగుతున్న సూర్యులవలె కనిపిస్తున్నారు. ఆ ఇద్దరు సముద్రం వంటి ద్రోణ సేననుండి విముక్తినంది, మహాసముద్రాన్ని దాటినవారివలె ఆనందంతో కనిపించారు. రణభూమిలో ద్రోణునిచే, కృతవర్మచే రక్షింపబడుతున్న సేనలు విడిచే మహాస్త్రసమూహం నుండి తప్పించుకొని ఇంద్రాగ్నులవలె ప్రకాశిస్తూ కనిపించారు. ద్రోణుని బాణాలచే గాయపడి, నెత్తురోడుతూ, బాణాలు గ్రుచ్చుకొని, ఎర్రటి కర్ణికారపుష్పాలతో నిండిన పర్వతాల వలె ప్రకాశించారు. ద్రోణసేన నుండి బయటపడి కృష్ణార్జునులు చీకటినుండి ముక్తినందిన సూర్యచంద్రులవలె ఉన్నారు. ద్రోణుని అస్త్రబలాన్ని నివారించినందున కృష్ణార్జునులు లోకవిఖ్యాతు లనీ, మేటి విలుకాండ్రు అనీ, గొప్పవారనీ సర్వప్రాణులూ భావించాయి. మడుగు దగ్గరకు నీళ్ళుత్రాగటానికి వచ్చే రురుమృగం కోసం రెండుపులులు మాటువేసినట్లు, జయద్రథుని చంపదలచిన కృష్ణార్జునులు అతనిని చూసి నిలిచారు.

మహారాజా! వారి ముఖ కవళికలను చూసి, నీ యోధులు జయద్రథుడు మరణించినట్లే భావించారు. ఎర్రని కళ్ళు కలిగి ఆ కృష్ణార్జునులు ఇద్దరూ కలిసి, సింధురాజును చూసి, ఆనందంతో చాలాసార్లు గర్జనలు చేశారు. రాజా! పగ్గాలు పట్టిన కృష్ణుడు, వింటిని పట్టిన అర్జునుడు - వారి తేజస్సు సూర్యాగ్నుల కాంతివలె ఉంది. ద్రోణుని సేననుండి బయటపడి దగ్గరలోనే సైంధవుని చూసినవారు మాంసాన్ని చూసిన డేగలవలె మురిసిపోయారు. కోపంతో మాంసం మీదకు డేగలు దూకినట్టు వెంటనే అతనిపై వేగంగా పడ్డారు. సేనలను దాటిపోయిన కృష్ణార్జునులను గమనించి, సింధురాజరక్షణకై దుర్యోధనుడు పరాక్రమించాడు. రాజా! అప్పుడు ద్రోణుడు బంధించిన కవచంతో దుర్యోధనుడు ఒకే రథంతో రణభూమిలోనికి ప్రవేశించాడు. అతడు అశ్వపాలన మెరిగినవాడు. నరాధిపా! అప్పుడు నీ కొడుకు దుర్యోధనుడు కృష్ణార్జునులను అతిక్రమించి, కృష్ణునకు ఎదురు నడిచాడు. ఆపై నీ కుమారుడు అర్జునుని అతిక్రమించగానే సర్వసేనలలో ఆనందంతో వాద్యాలు మ్రోగాయి. అక్కడ కృష్ణార్జునులు ఎదుట నిలిచిన దుర్యోధనుని చూసి, శంఖధ్వానాలతో కలిసిన సింహనాదాలు కూడా వెలువడ్డాయి. రాజా! సింధురాజ రక్షణకై నిలిచియున్నవారందరూ రణభూమిలో నీ కొడుకును చూసి పరమానందపడ్డారు. రాజా! అనుచరులతో సహా తమను దాటిపోయిన దుర్యోధనుని గమనించి, కృష్ణుడు అప్పటికి తగినట్లుగా అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు."

102. దుర్యోధన వచనము.

అర్జునా! చూడు దుర్యోధనుడు మనలను దాటిపోతున్నాడు. చాలా అద్భుతంగా ఉంది. ఇతనితో సమానుడైన రథికుడు లేడు. ఈ దుర్యోధనుడు దూరంగా ఉన్న లక్ష్యాన్ని కొట్టగల మేటివిలుకాడు. అస్త్రవిద్యా నిపుణుడు. యుద్ధదుర్మదుడు. గట్టి అస్త్రాలు గలవాడు. చిత్రంగా పోరాడగలడు. పార్థా! బాగా సుఖాలతో వర్ధిల్లిన వాడితడు. గౌరవాన్ని పొందిన మహారథుడు. ధన్యుడు. నిత్యమూ బాంధవులను ద్వేషించేవాడు. అనఘా! అతనితో నీవు పోరాడవలసిన సమయమాసన్నమైంది. ఇక్కడ మీ ఇద్దరిమధ్య గెలుపునకో, ఓటమికో మరి రణద్యూత మేర్పడింది. అర్జునా! ఇక్కడ ఎప్పటినుండియో దాచుకొన్న విషాన్ని క్రక్కు. ఈ మహారథుడే పాండవుల అనర్థాలకు మూలం. నేడు నీ బాణాలదారిలోకి వచ్చాడు. నీవు సఫలుడవు కావాలి. కాకపోతే రాజ్యాభిలాష గల ఈ దుర్యోధనుడు నీతో పోరాడటానికి ఎలా వస్తాడు ? అర్జునా! అదృష్టం కొద్ది ఇప్పుడితడు నీ బాణాల దారిలోనికి వచ్చాడు. ప్రాణాలు తీయటానికి తగినట్లుగా ప్రవర్తించు. ఐశ్వర్యమదంతో మోహానికి గురి అయిన ఇతడు ఎప్పుడూ కష్టాలనుభవించలేదు. రణభూమిలో నీ పరాక్రమాన్ని ఇతడెరుగడు. అర్జునా! సురలు, అసురులు, మానవులు - మూడు లోకాలూ కలిసినా యుద్ధంలో నిన్ను గెలవటానికి ఉబలాటపడరు. ఒంటరి సుయోధనుని గూర్చి చెప్పవలసినదేముంది ? అర్జునా! నీ భాగ్యం కొద్దీ ఇతడు నీ రథానికి దగ్గరగా వచ్చాడు. మహాబాహూ! ఇంద్రుడు వృత్రుని చంపినట్లు ఇతనిని చంపు. అనఘా! నీకు అనర్థాన్ని కలిగించాలనే ఇతడు ఎప్పుడూ పరాక్రమిస్తుంటాడు. ధర్మరాజును జూదంలో వంచనతో ఇతడు మోసగించాడు. మానదా! మీరు ఎప్పుడూ ఇతనికి ద్రోహం చేయలేదు. అయినా పాపబుద్ధియై మీ విషయంలో క్రూర చేష్టలు ఎన్నో చేశాడు. పార్థా! ఇతడు అనార్యుడు, నిత్యక్రోధనుడు. కామచారి అయిన పురుషుడు. సద్బుద్ధితో ఆలోచించి నిర్విచారంగా ఇతనిని చంపు. పాండవా! వంచనతో రాజ్యాన్ని అపహరించటం, వనవాసానికి పంపటం, ద్రౌపదిని కష్టపెట్టడం మనస్సులో పెట్టుకొని పరాక్రమించు. అదృష్టం కొద్దీ ఇప్పుడు నీ బాణాలకు లక్ష్యమై తిరుగుతున్నాడు. అదృష్టం కొద్దీ నీ కార్యాన్ని భంగపరచాలని ఎదురునిలిచి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అదృష్టం కొద్దీ రణభూమిలో నీతో పోరాడాలని ఇతనికి విసింది. అర్జునా! అదృష్టం కొద్దీ నీవు కోరకపోయినా నీ కోరికలు సఫలం కాబోతున్నాయి. కాబట్టి అర్జునా! కులాధముడైన ఈ దుర్యోధనుని గతంలో దేవాసురసంగ్రామంలో ఇంద్రుడు జంభుని చంపినట్లు యుద్ధంలో చంపు. దుర్యోధనుని చంపితే సైన్యం అనాధమవుతుంది.

అప్పుడు దాన్ని సంహరించు. ఈ దుర్మార్గుల మూలాన్ని ఛేదించు. శత్రుత్వానికి నేడే అవభృథస్నానం జరగాలి." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అర్జునుడు 'అలాగే' అని అంగీకరించి, ఇలా అన్నాడు. "నాకిదియే కర్తవ్యం. మిగిలిన పనులన్నీ విడిచి సుయోధనుడున్న చోటికే పద. మన రాజ్యాన్ని ఇతడు నిష్కంటకంగా చాలాకాలం అనుభవించాడు. యుద్ధంలో పరాక్రమించి, ఇతని తలను ముక్కలు చేస్తాను. మాధవా! బాధల ననుభవింపదగని ద్రౌపదిని జుట్టుపట్టి, బాధపెట్టిన వాడితడు. ఈ దుర్యోధనుని చంపి, దానికి బదులు తీర్చుకొంటాను.'

మాధవా! గతంలో సంభవించిన దుఃఖాల నన్నింటిని, ఈ రణభూమిలో ఈ దుర్యోధనుని చంపి, వదల గొట్టుకొంటాను.

ఇలా మాటాడుకొంటూ కృష్ణార్జునులు తెల్లని రంగుగల మేలిగుర్రాలను దుర్యోధనుని అందుకోదలచి, రణభూమిలో నడిపించారు. భరతర్షభా! నీ కొడుకు వారికి దగ్గరకు వచ్చి, ఎంతో భయపడవలసిన సమయంలో కూడా నిర్భయంగా నిలిచాడు. తనకెదురువచ్చిన కృష్ణార్జునులను నివారించిన దుర్యోధనుని క్షత్రియులందరూ ప్రశంసించారు. రాజా! ఆపై తమ రాజును రణరంగంలో చూసి నీ సేనలన్నీ పెద్దగా సింహనాదం చేశాయి. భయంకరంగా సేనల సింహనాదాలు చెలరేగగా నీ కొడుకు శత్రువును ఏ మాత్రమూ లెక్కచేయకుండా నివారించాడు. అర్జునుడు అతనిపై మరల తీవ్రంగా కోపించాడు. దుర్యోధనార్జునులు ఒకరిపై ఒకరు కోపించటాన్ని చూసి, రాజు లందరూ భీకరరూపంతో అన్నివైపులా నిలిచి వారినే చూడసాగారు. అర్జునుడు, కృష్ణుడు కోపంతో ఉన్నారని చూసి, కూడా నీ కొడుకు వారిని పరిహసిస్తూ యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. ఆపై కృష్ణుడు, అర్జునుడు కూడా ఆనందించి, సింహనాదాలు చేసి, మేటిశంఖాలను పూరించారు. కృష్ణార్జునులు ఆనందంగా ఉండటం చూసి, కౌరవ సైనికులందరూ నీ కుమారుని జీవితంపై నిరాశకు లోనయ్యారు. మిగిలిన కౌరవులందరు కూడా దుఃఖానికి గురి అయ్యారు. నీ కొడుకు అగ్నికి ఆహుతి అయినట్లే భావించారు. ఆనందంగా ఉన్న కృష్ణార్జునులను చూసి నీ యోధులు "రాజు చనిపోయాడు. రాజు చనిపోయాడు" అని భయంతో అరిచారు. జనుల ఆ నినాదాలను విని, దుర్యోధనుడు "మీ భయం తొలగిపోతుంది. నేను కృష్ణార్జునులను మృత్యు సన్నిధికి పంపుతాను" అని ధైర్యం చెప్పాడు. సైనికులతో అలా పలికి విజయాపేక్ష గల దుర్యోధనుడు అర్జునుని సంబోధించి, కోపంతో ఇలా పలికాడు. "అర్జునా! నీవే కనుక పాండురాజు కొడుకువయితే నీవు నేర్చుకొన్న దివ్యాస్త్రాలనో, సాధారణాస్త్రాలనో

వెంటనే నామీద ప్రయోగించి చూపించు. నీకూ, కృష్ణునకూ ఉన్న బలమెంతో, పరాక్రమమెంతో, అదంతా నాపై వెంటనే ప్రదర్శించు. నీ పౌరుషమేమిటో చూద్దాం. మా పరోక్షంలో నీవేవో గొప్ప పనులు చేశావని స్వామి సత్కారాలు పొందినవారు అంటుంటారు. అవేమిటో ఇక్కడ ప్రదర్శించు".

103. దుర్యోధనార్జున యుద్ధము - దుర్యోధనుని ఓటమి

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అర్జునునితో అలా పలికి దుర్యోధనుడు మూడుబాణాలతో అర్జునుని, నాలుగు బాణాలతో నాలుగు గుర్రాలను గాయపరిచాడు. కృష్ణుని రొమ్ముపై పది బాణాలతో గాయం చేశాడు. ఒక భల్లంతో కృష్ణుని కొరడాను ముక్కలు చేసి, నేలకు పడగొట్టాడు. అర్జునుడు వెంటనే పదునాలుగు బాణాలతో దుర్యోధనుని కొట్టాడు. అవి కవచానికి తగిలి జారిపడ్డాయి. అవి విఫలం కావటం చూసి, మరల పదునాలుగు పదునైన బాణాలను ప్రయోగించాడు. అవి కూడా కవచానికి తగిలి జారిపడ్డాయి. ప్రయోగించిన ఆ ఇరవైయెనిమిది బాణాలు విఫలం కావటం చూసి, కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు. "అర్జునా! ఇది గతంలో నేనెప్పుడూ చూడలేదు. శిలలు కదులుతున్నట్లుగా ఉంది. నీవు ప్రయోగించిన బాణాలు నిష్ప్రయోజన మవుతున్నాయి. గాండీవం నుండి పుట్టినశక్తి అంతకుముందులా లేదా? నీ పిడికిలి, నీ భుజబలం వెనకటివి కావా? లేదా నీకూ, నీ శత్రువుకు మధ్య ఈ రోజు అంతిమకాలం కాదా? అడుగుతున్నాను. చెప్పు. అర్జునా! దుర్యోధనుని రథంమీద ప్రయోగించిన ఈ నీ బాణాలు వ్యర్థమై రణభూమిలో పడిపోతున్నా యంటే నాకు చాలా ఆశ్చర్యంగా ఉంది. అర్జునా! వజ్రంతో, పిడుగుతో సమానంగా, ఘోరంగా శత్రువుల శరీరాలు చీల్చగల నీ బాణాలు ఈ రోజు విఫలమవుతున్నాయి. ఏమిటీ నటన ?"

అర్జునుడిలా అన్నాడు. "కృష్ణా! ఇది ద్రోణుని ఆలోచన. దుర్యోధనునిలో శక్తిని నింపి, పంపాడు. ఈ కవచధారణ నా అస్త్రాలకు అభేద్యం. కృష్ణా! ఈ కవచంలోనే మూడులోకాల శక్తినీ నింపాడు. ఈ విషయం ద్రోణునకొక్కనికే తెలుసు. ఆయనద్వారా నేనెరుగుదును. గోవిందా! ఈ కవచాన్ని ఏ రీతిగానూ బాణాలతో ఛేదింపలేము. దేవేంద్రుడే స్వయంగా యుద్ధానికి వచ్చినా వజ్రంతో దీన్ని బ్రద్దలు చేయలేడు. కృష్ణా! నీకూ తెలిసి కూడా నన్ను మోహానికి గురి చేస్తున్నావు. కేశవా! మూడు లోకాలలో జరిగినదీ, జరుగుతున్నదీ, జరగబోయేది అంతా నీవెరిగినదే. నీకు తెలిసినట్లు మరొకరికి ఏదీ తెలియదు. ద్రోణాచార్యుడు విధి పూర్వకంగా నిర్వహించిన ఈ కవచధారణతో ఈ దుర్యోధనుడు యుద్ధభూమిలో

నిర్భయంగా నిలిచాడు. ఈ కవచాన్ని ధరించిన తరువాత చేయవలసిన పని ఏమిటో ఇతనికి తెలియదు. ఆడవాళ్ళు రవిక ధరించినట్లు ఇతడు ఈ కవచాన్ని ధరించాడు. అంతే! జనార్దనా! నా బాహుబలాన్ని, ధనుశ్శక్తినీ చూడు. కవచం కాపాడుతున్నా ఈ దుర్యోధనుని ఓడిస్తాను. ప్రకాశమానమైన ఈ కవచాన్ని బ్రహ్మ అంగిరసునకు ఇచ్చాడు. ఆయననుండి బృహస్పతి, బృహస్పతినుండి ఇంద్రుడు దీన్ని పొందారు. మరల దేవేంద్రుడు రహస్యసహితంగా ఈ కవచాన్ని నాకు ఇచ్చాడు. ఈ కవచం దివ్యమయినా, బ్రహ్మయే స్వయంగా తయారుచేసినదైనా ఈ రోజు నా బాణాల దెబ్బలు తినే ఈదుర్బుద్ధిని కాపాడలేదు"?

అలా పలికి అర్జునుడు తీక్ష్ణమైన కవచాన్ని కూడా ఛేదించగల మానవాస్త్రాన్ని అభిమంత్రించి, అనుసంధించి, లాగాడు. వింటిమధ్యలో నిలిపి అర్జునుడు ఆకర్షిస్తున్న ఆ బాణాలను సర్వాస్త్రఘాతి అయిన అస్త్రంతో అశ్వత్థామ ఖండించాడు. దూరంనుండియే బ్రహ్మవాది అయిన అశ్వత్థామ తన బాణాలను ఖండించటం గమనించి, అర్జునుడు ఆశ్చర్యంతో కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. 'జనార్దనా! ఈ అస్త్రాన్ని రెండు మార్లు నేను ప్రయోగించలేను. అలా జరిగితే ఇది నన్నే చంపవచ్చు.' నా సేననయినా చంపవచ్చు. రాజా! ఆపై దుర్యోధనుడు విషసర్పాల వంటి బాణాలను ఒక్కొక్కరిపై తొమ్మిది, తొమ్మిది ప్రయోగించి కృష్ణార్జునులను గాయపరిచాడు. మరలా రణభూమిలో కృష్ణపాండవులపై మహా శరవృష్టిని కురిపించాడు. నీవారంతా ఆనందించారు. వాద్యఘోషలను, సింహనాదధ్వనులను చేశారు. ఆపై క్రుద్ధుడైన అర్జునుడు రణభూమిలో పెదవుల కొనలు నాకుతూ దుర్యోధనుని చూశాడు. అయితే కవచరక్షణలేని అంగం అతని శరీరంలో కనిపించలేదు. దానితో చక్కగా లాగివిడిచిన, మృత్యువు వంటి పదునైన బాణాలతో దుర్యోధనుని గుర్రాలను, పార్శ్వరక్షకులను చంపివేశాడు. పరాక్రమశాలి అయిన అర్జునుడు వేగంగా దుర్యోధనుని వింటినీ, చేతితొడుగును ఖండించాడు. రథాన్ని ముక్కలు చేయటానికి ఉపక్రమించాడు. అప్పుడు అర్జునుడు దుర్యోధనుని రథహీనుని చేసి, రెండు తీక్ష్ణబాణాలతో అరచేతులను కూడా గాయపరిచాడు. ఉపాయశాలి అయిన అర్జునుడు దుర్యోధనుని గోళ్ళ అడుగు మాంసాన్ని బాణాలతో కొట్టాడు. ఆ బాధతో కలతపడి దుర్యోధనుడు పారిపోయాడు.

దుర్యోధనుడు అర్జునుని బాణాల పీడనకు గురి అయి తీవ్రమైన ఆపదకు లోనుకావటం చూసి అతని రక్షణకై మేటివిలుకాండ్రు అందరూ వచ్చిచేరారు. వేలవేల రథాలతో, సర్వసిద్ధంగా ఉన్న ఏనుగులతో, గుర్రాలతో పదాతి సమూహాలతో అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. అప్పుడు జనసమూహం అలా చుట్టుముట్టి మహాస్త్రవృష్టిని కురిపిస్తుండగా

కృష్ణార్జునులు కానీ, వారి రథం కానీ కనిపించలేదు. అప్పుడు అర్జునుడు అస్త్రబలంతో ఆ సేనను సంహరించాడు. వందలకొలది రథాలు, ఏనుగులు అవయవాలు విరిగి పడిపోయాయి. హతాహతులైన ఆ కౌరవసేనలు రథిక శ్రేష్ఠుడైన అర్జునుని నిరోధించారు. వారు ఒక క్రోసెడు దూరం వరకు అన్నివైపుల నుండి చుట్టిముట్టి రథాన్ని స్తంభింపజేశారు. అప్పుడు వృష్ణివీరుడైన కృష్ణుడు అర్జునునితో "వింటిని బాగా లాగు ! నేను శంఖాన్ని పూరిస్తాను" అని పలికాడు. దానితో అర్జునుడు గాండీవాన్ని బాగా లాగి, తీవ్రశరవృష్టితో, కరతలశబ్దంతో శత్రువులను సంహరించాడు. బలశాలి అయిన కృష్ణుడు తారస్వరంతో పాంచజన్యాన్ని పూరించాడు. అప్పుడు కృష్ణుని ముఖంపై బాగా చెమటలు పట్టి ఉన్నాయి. కపోలాలు దుమ్ముకొట్టి ఉన్నాయి. కృష్ణుని రెండుపెదవుల ద్వారా నింపబడిన ఆ గాలి, శంఖంలోపలనున్న శూన్యంలో పెరిగి బయటకు వచ్చింది. ఆ నాదంతో పాతాళం, అంతరిక్షం, దేవలోకం, లోకపాలకులు, సమస్త జగత్తూ ఉద్విగ్నమైంది. అంతా బ్రద్దలవుతున్నట్లుంది.

అప్పుడు ఆ శంఖనాదంతో, ధనుష్టంకారంతో ఆ సైనికులు నిర్బలులు, సబలులు కూడా నేలకూలిపోయారు. వారు రథాన్ని కదిలించగా అది గాలికి ముందుకు పోతున్న మేఘంలా శోభించింది. జయద్రథ సంరక్షకులు అనుచరులతో సహా క్షోభకు గురి అయ్యారు. సైంధవ సంరక్షకులు అర్జునుని చూసి వెంటనే భూమిని కంపింపజేస్తూ సింహనాదాలు చేశారు. ఆ మహాత్ములు శంఖధ్వనులతో కూడిన భీకర బాణశబ్దాలను, సింహనాద ధ్వనులను ప్రాదుర్భవింపజేశారు. నీ సేనలనుండి వెలువడిన ఆ ఘోరనినదాన్ని విని, కృష్ణార్జునులు మేటిశంఖాలను పూరించారు. రాజా! ఆ మహాధ్వనితో పర్వతాలు, సముద్రాలు, ద్వీపాలు, పాతాళంతో సహా భూమి నిండిపోయింది. ఆ ధ్వని పదిదిక్కులంతటా వ్యాపించి, అక్కడ కురుపాండవ సేనలలో ప్రతిధ్వనించింది. నీ సేనలోని రథికులు, మహారథులు కృష్ణార్జునులను చూసి తీవ్రమయిన ఉద్వేగానికి లోనయి త్వరపడసాగారు. ఆపై నీవారు కవచాలు ధరించి ఉన్న మహాభాగులయిన కృష్ణార్జునులను చూసి, కోపంతో ఎదురు నిలిచారు. అది **అద్భుత మనిపించింది.**"

104. అర్జునుడు కౌరవమహారథులతో పోరాడుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. నీవారు అలా కృష్ణార్జునులను చూసి వారిని చంపదలచి త్వరపడ్డారు. అలాగే అర్జునుడు కూడా శత్రుసంహారానికై త్వరపడసాగాడు. నీ సేనలు పులిచర్మం పరిచి, స్వర్ణాభరణాలతో అలంకరించిన మహారథాల గంభీరఘోషలతో వెలుగుతున్న అగ్నివలె దిక్కులన్నింటినీ వెలిగిస్తున్నారు. రాజా! వారు బంగారు రెక్కలు

గలిగి చూడవీలుగాని బాణాలతో, కోపించిన గుర్రాలవలె అసాధారణ ధ్వని చేస్తున్న ధనుష్టంకారాలతో దిక్కులను ప్రకాశింపజేస్తున్నారు. భూరిశ్రవుడు, శలుడు, కర్ణుడు, వృషసేనుడు, జయద్రథుడు, కృపుడు, శల్యుడు అశ్వత్థామ – ఈ ఎనిమిదిమంది మంది మహారథులు పులిచర్మాలు, బంగారు చంద్రకాలతో అలంకరింపబడిన గుర్రాలతో ఆకాశాన్ని మ్రింగుతున్నట్లు దశదిక్కులను ప్రకాశింపజేశారు. అప్పుడు వారు కవచాలు ధరించి తీవ్రకోపంతో మేఘ గర్జనలవలె ధ్వనించే రథాలపై నిలిచి పదునైన బాణాలతో పదిదిక్కులనుండి అర్జునుని ఆవరించారు. కులూతదేశంలో పుట్టిన విచిత్రాశ్వాలు వారిని వేగంగా కొనిపోతూ పది దిక్కులనూ వెలిగింపజేస్తూ శోభిల్లాయి. మహావేగం గల మేలిగుర్రాలను ఎక్కి, శ్రేష్ఠులైన కురుయోధులందరూ నీ కుమారుని రక్షణకై వేగంగా అర్జునుని రథంపై అన్ని దిక్కులనుండి దాడిచేశారు. రాజా! ఆ పురుషశ్రేష్ఠులు గొప్ప శంఖాలను తీసికొని ససాగరంగా భూమ్యాకాశాలను నింపుతూ వాటిని పూరించారు. అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని, కృష్ణుడు పాంచజన్యాన్ని పూరించారు. అర్జునుడు పూరించిన దేవదత్త శంఖ శబ్దం భూమినీ, అంతరిక్షాన్నీ, అన్ని దిక్కులనూ ఆవరించింది. వాసుదేవుడు పూరించిన పాంచజన్య ధ్వని అన్ని శబ్దాలనూ అతిక్రమించి, భూమ్యాకాశాలను నింపివేసింది. ఆ విధంగా పిరికివారికి భయాన్ని కల్గిస్తూ, శూరులకు ఆనందాన్ని పెంపొందింపజేస్తూ దారుణమైన శబ్దకల్లోలం ఏర్పడింది. భేరులు, ఝర్ఝరాలు, ఆనకాలు, మృదంగాలు, ఇతర వాద్యాలను మ్రోగిస్తున్నారు. అప్పుడు ఆ శబ్దాన్ని సహించలేక మహారథులుగా పేరుపొందిన నానాదేశాలకు చెందిన రాజులు తమసేనలను పరిరక్షించుకొంటూనే కృష్ణార్జునుల చర్యకు ప్రతిచర్య చేస్తూ మహాశంఖాలను పూరించారు. ఆ శంఖధ్వని అలా వ్యాపించగానే నీ సేన అసౌకర్యానికి గురి అయింది. రథికులు, ఏనుగులు, గుర్రాలు ఉద్విగ్నతకు లోనయ్యాయి.

రాజా! ఆ మహాధ్వని దిక్కులనన్నింటినీ ప్రతిధ్వనింపజేసింది. ప్రళయకాలం వలె అంతటా నిండి సైన్యాన్ని భయపెట్టింది. ఆపై దుర్యోధనుడు, మహారథులైన మరో ఎనిమిదిమంది రాజులు జయద్రథ సంరక్షణకై అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. ఆపై అశ్వత్థామ ముప్పయిఏడు బాణాలతో కృష్ణుని కొట్టాడు. అర్జునుని మూడు భల్లాలతో ధ్వజాన్ని, గుర్రాలను అయిదు భల్లాలతో కొట్టాడు. జనార్దనుడు గాయపడగానే అర్జునుడు మహాకోపంతో ఆరువందల బాణాలతో అశ్వత్థామను కొట్టాడు. అర్జునుడు పది బాణాలతో కర్ణుని, మూడు బాణాలతో వృషసేనుని గాయపరచి, బాణం ఎక్కుపెట్టిన శల్యుని చాపాన్ని మధ్యకు విరిచాడు. శల్యుడు మరొక వింటిని చేబట్టి అర్జునుని గాయపరిచాడు. మూడు బాణాలతో భూరిశ్రవుడు అర్జునుని గాయపరిచాడు. కర్ణుడు ముప్పయిరెండు వృషసేనుడు,

ఏడు, జయద్రథుడు డెబ్బయిమూడు, కృపుడు పది, శల్యుడు పది బాణాలను ప్రయోగించి రణభూమిలో అర్జునుని గాయపరిచారు. ఆపై అశ్వత్థామ ఆరవై బాణాలను అర్జునునిపై కురిపించాడు. కృష్ణుని ఇరవైఏడింటితో, మరల అర్జునుని ఐదింటితో గాయపరిచాడు. కృష్ణసారథి అయిన అర్జునుడు నవ్వుతూ, హస్తనైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ వారినందరినీ గాయపరిచి బదులు తీర్చాడు. కర్ణుని పండ్రెండు బాణాలతో, వృషసేనుని మూడు బాణాలతో గాయపరిచి శల్యుడు బాణాన్ని ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సును మధ్యకు ఖండించాడు. ఆపై భూరిశ్రవుని మూడు బాణాలతో, శల్యుని పది బాణాలతో గాయపరిచి, అగ్నిశిఖలవలె పదునైన ఎనిమిది బాణాలతో అశ్వత్థామను గాయపరిచాడు. కృపుని ఇరవై అయిదు, సైంధవుని వంద, మరల అశ్వత్థామను డెబ్బయి బాణాలతో అర్జునుడు కొట్టాడు. భూరిశ్రవుడు తీవ్రకోపంతో కృష్ణుని కొరడాను ఖండించాడు. అర్జునుని డెబ్బయిమూడు బాణాలతో కొట్టాడు. ఆపై అర్జునుడు క్రుద్ధుడై తీక్ష్ణమైన బాణాలతో వేగంగా శత్రువులను వెనుకకు మరలించాడు."

105. ధ్వజ వర్ణనము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "సంజయా! పాండుసుతులు, నాసేనల ధ్వజాలు వివిధాకారాలతో గొప్ప వెలుగుతో ప్రకాశించాయిగదా! వాటిని గురించి వివరంగా చెప్పు." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ఆ మహాత్ముల ధ్వజాలు బహువిధాకారాలతో ఉన్నాయి. వాటి రూపాలను, రంగులను, పేర్లను గురించి చెపుతాను విను. రాజేంద్రా! ఆ రథికప్రముఖుల రథాలపై వివిధధ్వజాలు ప్రజ్వలిస్తున్న అగ్నులవలె కనిపిస్తున్నాయి. అవి స్వర్ణమయాలు. వాటి పైభాగాన్ని కూడా బంగారంతోనే సిద్ధంచేశారు. బంగారుమాలలతో వాటిని అలంకరించారు. అవి బంగారుకొండ యొక్క బంగారు శిఖరాలవలె ఉన్నాయి. అనేక వర్ణాలతో ఆ వివిధ ధ్వజాలు ఎంతో శోభిస్తున్నాయి. అవి అన్నివైపుల నానావర్ణాల పతాకాలతో చుట్టబడియున్నాయి. ఆ పతాకాలు గాలిప్రేరణచే రెపరెపలాడుతూ రంగస్థలంపై నృత్యంచేస్తున్న నర్తకులవలె కనిపిస్తున్నాయి. ఇంద్రాయుధం వంటి వన్నెలు గల ఆ పతాకలు రెపరెపలాడుతూ రథికుల మహారథాలను శోభింపజేస్తున్నాయి. రణభూమిలో ధనంజయధ్వజం భీకరంగా కనిపిస్తోంది. దానిపై వానరచిహ్నముంది. ఆ వానర లాంగూలం సింహలాంగూలం వలె ఉన్నది. వానర ముఖం ఉగ్రంగా ఉంది. పతాకాలంకృతమైన ఆ అర్జునుని ధ్వజం కపిప్రవరునితో ప్రకాశిస్తూ ఆ సేనను భయపెట్టింది. అలాగే అశ్వత్థామ ధ్వజంపై బాలసూర్య తేజస్సు ప్రకాశిస్తూ కనిపిస్తోంది. దానిపై సింహంతోక గుర్తుగా ఉంది. అశ్వత్థామ ధ్వజం

స్వర్ణమయం. ఇంద్రధ్వజంవలె వెలుగుతోంది. గాలికి రెపరెపలాడుతోంది. ఉన్నతంగా ఉన్న ఆ ధ్వజాన్ని చూసి, కురురాజులంతా ఆనందించారు. మహారాజా! కర్ణుని ధ్వజం సువర్ణమయం. దానిపై హస్తికక్ష్య గుర్తుగా ఉంది. రణభూమిలో అది ఆకాశాన్ని నింపుతున్నట్లుగా కనిపించింది. కర్ణుని ధ్వజపతాక బంగారుది. మాలల అలంకరణలు గలది. గాలికి ఎగురుతూ అది రణభూమిలో రథాసనంమీద నృత్యం చేస్తున్నట్లుంది. పాండవుల ఆచార్యుడు, బ్రాహ్మణుడు, తపస్వి, గౌతమ గోత్రీయుడు అయిన కృపుని ధ్వజంపై ఒక చక్కని ఆబోతు చిహ్నంగా ఉంది. రాజా! ఆ ఆబోతుతో ఆ గొప్ప రథం వృషభచిహ్నంతో ప్రకాశించే పరమేశ్వరుని రథంవలె శోభిస్తోంది. వృషసేనుని ధ్వజం సువర్ణమయం. మణిరత్న మండితం. దానిపై నెమలి గుర్తు ఉంది. అది సేనాగ్రభాగాన్ని శోభింపజేస్తూ మాట్లాడుతున్నట్టుంది. రాజేంద్రా! మహాత్ముడైన ఆ వృషసేనుని రథం ఆ నెమలితో ప్రకాశించే కార్తికేయుని రథం వలె ప్రకాశిస్తోంది. మద్రరాజైన శల్యుని ధ్వజంపై అగ్నిశిఖ వంటి నాగేటిచాలు గుర్తుగా ఉంది. అది కాంచనమయం, అనుపమం, శుభంకరమూ. ఆ శల్యుని రథధ్వజంపై నున్న నాగేటిచాలు అన్ని విత్తనాలు మొలకెత్తిన నాగేటిచాలు శోభిస్తున్నట్లుగా విరాజిల్లుతోంది. జయద్రథుని ధ్వజంపై సువర్ణమాలలతో అలంకరింపబడి బాలసూర్యుని వంటి కాంతితో వెండి వరాహ చిహ్నం ప్రకాశిస్తోంది. ఆ వెండి ధ్వజంతో జయద్రథుడు పూర్వం దేవాసురసంగ్రామంలో రణభూమిలోని సూర్యుడివలె శోభిల్లాడు. ధీమంతుడు, యజ్ఞశీలుడు అయిన భూరిశ్రవుని ధ్వజం యూపచిహ్నంతో సూర్యునివలె ప్రకాశిస్తోంది. దానిపై చంద్రచిహ్నం కూడా కనిపిస్తోంది. రాజా! భూరిశ్రవుని ధ్వజంపైనున్న ఆకాంచన యూపం మేటియాగమైన రాజసూయంలో ఉన్నతంగా ప్రకాశిస్తున్న యూపంవలె విరాజిల్లుతోంది. మహారాజా! శలుని ధ్వజంపై వెండి ఏనుగు గుర్తుగా ఉంది. భరతర్షభా! అది బంగారుతో తయారుచేసిన విచిత్రమయూరాలతో శోభిస్తూ నీ సేనను వెలుగొందజేస్తోంది. తెల్లని ఐరావతం దేవేంద్రుని సేనను ప్రకాశింపజేసినట్లు మణిమయమై, సువర్ణాలంకారాలు గల దుర్యోధనుని నాగధ్వజం సేనను శోభింపజేస్తోంది.

నీ కుమారుడు, దుర్యోధనుడు మహాధ్వజంతో ఎంతో ప్రకాశిస్తున్నాడు. అతని మేటిరథంపై ఆ ధ్వజం వందల కింకిణులతో ధ్వనిస్తూ చిత్రంగా ప్రకాశిస్తోంది. నీ సేనలోని ఈ తొమ్మిది ధ్వజాలు సమున్నతంగా నిలిచి, ప్రళయకాల సూర్యుని వంటి నీ సేనను వెలుగొందజేస్తున్నాయి. పదవ ధ్వజం అర్జునునిదే. వానరచిహ్నంతో ప్రకాశిస్తున్న హిమవత్పర్వతంలా అర్జునుడు వెలుగుతున్నాడు. ఆ తరువాత పరంతపులైన మహారథులు అర్జునునిపై దాడిచేయటానికి చిత్ర శుభ్ర మహాధనుస్సులను చేతబట్టారు. అర్జునుడు

దివ్యకర్మ చేయగల గాండీవధనుస్సును తీసుకొన్నాడు. ఇదంతా నీ దురాలోచన వలన కలిగినదే. నీ తప్పువలననే నానా దిక్కులనుండి వచ్చిన రాజులు ఎందరో రణభూమిలో గుర్రాలతో, రథాలతో, ఏనుగులతో పాటు చనిపోయారు. దుర్యోధనుడు మొదలయినవారికి, అర్జునుడికి మధ్య తీవ్రమైన పోరాటం జరిగింది. వారు పరస్పరం గర్జిస్తున్నారు. అక్కడ కృష్ణుని సారధ్యంలో అర్జునుడొక్కడే అనేకులతో నిర్భయంగా ఎదురునిలిచి, అద్భుతపరాక్రమాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాడు. అర్జునుడు తననెదిరించిన వారినీ, జయద్రథునీ చంపాలని ధనుస్సును ఆకర్షిస్తూ శోభిస్తున్నాడు. అక్కడ అర్జునుడు వేలకు వేలుగా బాణాలను విడిచి నీ యోధుల నందరినీ అదృశ్యులను చేశాడు. ఆ మహారథులు కూడా రణభూమి నంతటినీ బాణ సమూహాలతో ముంచెత్తుతూ అర్జునుని కనబడకుండా చేశారు. అర్జునుడు ఆ నరోత్తములచే చుట్టబడగా వారిసేనలో మహాకోలాహలం చెలరేగింది."

106. యుధిష్ఠిరాపయానము

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "అర్జునుడు సైంధవుని సమీపించగా ద్రోణుడు చుట్టుముట్టిన పాంచాలురు, కౌరవులను ఏం చేశారు?" సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "మహారాజా! అపరాహ్ణకాలంలో రోమాంచజనకంగా పాంచాల సైనికులు, కౌరవసేనల మధ్య ద్రోణుడే పణంగా జూదం జరిగినట్లు యుద్ధం జరిగింది. మారిషా! పాంచాలురు సంతుష్టమనస్కులై ద్రోణుని చంపగోరి, గర్జనలు చేస్తూ శరవృష్టిని కురిపించారు. ఆపై పాంచాలురకు, కౌరవులకు మధ్య ఘోరమైన దేవాసుర సంగ్రామంవలె అద్భుతమూ, భీకరమూ అయిన పోరు జరిగింది. పంచాలురందరు పాండవులతో కలిసి ద్రోణుని రథాన్ని సమీపించి, అతని సేనావ్యూహాన్ని చెదరగొడుతూ మహాస్త్రాలను ప్రదర్శించసాగారు. రథికులు మధ్యమవేగాన్ని ఆశ్రయించి, భూమిని కంపింపజేస్తూ తమరథాలను ద్రోణుని రథం దగ్గరకు తెచ్చి, నిలిచారు. కేకయులలో మహారథుడైన బృహత్క్షత్రుడు వజ్రంవంటి పదునైన బాణాలను కురిపిస్తూ ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. క్షేమధూర్తి వందలు వేలుగా పదునైన బాణాలను వదులుతూ వేగంగా బృహత్క్షత్రునకు ఎదురునిలిచాడు.

చేదివంశశ్రేష్ఠుడు, మహాబలవంతుడుగా పేరుగన్నవాడు ధృష్టకేతువు. అతడు వేగంగా ద్రోణునిపై దాడిచేశాడు. నోరు తెరిచిన మృత్యువువలె వేగంగా మీదకు వస్తున్న ధృష్టకేతువును చూసి వీరధన్వుడు త్వరపడుతూ అతని దగ్గరకు వచ్చాడు. ఆపై విజయాభిలాషతో వచ్చి నిలిచిన యుధిష్ఠిర నరపాలుని పరాక్రమవంతుడైన ద్రోణుడు సేనలతో సహా నివారించాడు. నకులుడు రణభూమిలో పరాక్రమిస్తుంటే నీ కొడుకు

వికర్ణుడు ఎదురువెళ్ళాడు. అలాగే ముందుకు వస్తున్న సహదేవునిపై దుర్ముఖుడు వేగంగా వెళ్ళే అనేక సహస్ర శరాల వృష్టిని కురిపించాడు. సాత్యకిని వ్యాఘ్రదత్తుడు తీక్ష్ణంగా ఉన్న బాణాలతో నిరోధించాడు. ద్రౌపది కొడుకులు కోపంతో గొప్ప బాణాలను విడుస్తుంటే సోమదత్తుని కొడుకు శలుడు నివారించాడు. భయంకరంగా కోపంతో వస్తున్న భీమసేనుని మహారథుడైన ఆర్ష్యశృంగి నిలువరించాడు. ఆ నర రాక్షసుల మధ్య రామ రావణులమధ్య జరిగినట్లు యుద్ధం జరిగింది. భారతా! ఆపై భరతశ్రేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుడు తొంబయి బాణాలతో ద్రోణుని మర్మస్థానా లన్నింటిలో కొట్టాడు. యుధిష్ఠిరుని చేతతో కోపించిన ద్రోణుడు ఇరవై అయిదు బాణాలతో యుధిష్ఠిరుని రొమ్ముపై కొట్టాడు. ద్రోణుడు మరల విలుకాండ్రు అందరూ చూస్తుండగా ఇరవై బాణాలతో గుర్రాలు, సారథి, ధ్వజాలతో పాటు యుధిష్ఠిరుని ముంచెత్తాడు. యుధిష్ఠిరుడు తన హస్త నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ ద్రోణుడు విడిచిన బాణాలను బాణవృష్టితో నివారించాడు. ఆపై ద్రోణుడు తీవ్రకోపంతో ధర్మరాజు యొక్క ధనుస్సును ఖండించాడు. ఆ ద్రోణుడు విల్లు విరిగిన ఆ యుధిష్ఠిరుని త్వరపడుతూ అనేక సహస్ర బాణాలతో నింపివేశాడు. ద్రోణుని బాణాలలో మునిగి కనిపించని ధర్మరాజును గమనించి, సర్వప్రాణులు యుధిష్ఠిరుడు మరణించాడనే భావించారు. అలాగే కొందరు యుధిష్ఠిరుడు పారిపోయాడని భావించారు.

యుధిష్ఠిరుడైన ధర్మరాజు బాగా ఇబ్బందికి గురి అయి, రణభూమిలో ద్రోణుడు ఖండించిన ధనుస్సును వీడి, మరొక ధనుస్సును చేతబట్టాడు. అది దివ్య ధనుస్సు, మరీవేగం గలది. ప్రకాశమానం కూడా. ఆపై ద్రోణుడు ప్రయోగించిన ఆ వేలకొలది బాణాలను ఖండించాడు. అది అద్భుతమనిపించింది. రాజా! ధర్మరాజు క్రోధంతో కళ్ళు ఎర్రబడగా కొండలను కూడా బ్రద్దలు చేయగల భయానక శక్తిని చేతబట్టాడు. అది స్వర్ణదండంతో మహాఘోరంగా ఉంది. దానికి ఎనిమిదిగంటలున్నాయి. యుధిష్ఠిరుడు ఆ శక్తిని ఎత్తి, ఆనందంగా సర్వ ప్రాణులనూ భయపెడుతూ బలంగా సింహనాదం చేశాడు. యుధిష్ఠిరుడు శక్తిని పైకెత్తటం చూసి, వెంటనే సర్వప్రాణులూ ద్రోణునికై స్వస్తి వచనాలు పలికారు. యుధిష్ఠిరుని భుజంనుండి కుబుసం విడిచిన పాములె వెలువడిన ఆశక్తి ఆకాశాన్ని, దిక్కులనూ, మూలలనూ ప్రజ్వలింపజేస్తూ ముఖం జ్వలిస్తున్న ఆడుపాములె ద్రోణుని సమీపించింది. వేగంగా మీదపడుతున్న ఆ శక్తిని చూసి, ద్రోణుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రకటింపజేశాడు. ఆ బ్రహ్మాస్త్రం భీకరంగా కనిపిస్తున్న ఆ శక్తిని భస్మం చేసి, వెంటనే యశస్వి అయిన యుధిష్ఠిరుని రథం మీదకు వెళ్ళింది. మహాప్రాజ్ఞుడైన ఆ యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణుడు ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రాన్ని బ్రహ్మాస్త్రంతోనే శమింపజేశాడు. ఆపై రణభూమిలో

వంగిన కణుపులు గల అయిదు బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచి తీక్ష్ణమైన క్షురప్రంతో ఆయన మహాధనుస్సును ఖండించాడు. ద్రోణుడు విరిగిన ఆ వింటిని విడిచి, వెంటనే యుధిష్ఠిరునిపై గదను విసిరాడు. వేగంగా మీదపడుతున్న గదను చూసి, యుధిష్ఠిరుడు క్రుద్ధుడై తాను కూడా గదనే తీసి ద్రోణునిపైకి విసిరాడు. ఆ రెండు గదలు ఒకదానినొకటి సమీపించి, సంఘర్షణతో అగ్నిని వెదజిమ్మి, నేలపై పడిపోయాయి. ద్రోణుడు తీవ్రంగా కోపించి, పదునూ, తీక్ష్ణతగల నాలుగు గొప్ప బాణాలతో ధర్మజుని గుర్రాలను చంపాడు. ఒక భల్లంతో ఇంద్రధ్వజంవలెనున్న ధర్మజుని వింటిని ఖండించాడు. ఒక బాణంతో ధ్వజాన్ని విరిచి, మూడింటితో ధర్మజుని బాధించాడు. గుర్రాలు చనిపోగానే యుధిష్ఠిరుడు వేగంగా రథం నుండి దిగి, నిరాయుధుడై చేతులు పైకెత్తి నిలిచాడు. విరథుడు, నిరాయుధుడు అయిన ధర్మజుని చూసి ద్రోణుడు సర్వశత్రువులనూ, సర్వసేనలనూ మోహింపజేశాడు. ద్రోణుడు బాణసమూహాలను విడుస్తూ ఉగ్రసింహం మృగాల మీదకు దూకినట్టు యుధిష్ఠిరునిపైకి వెళ్ళాడు. యుధిష్ఠిరుని మీదకు వస్తున్న ద్రోణుని చూసినవెంటనే పాండవులలో హాహాకారం పుట్టింది. అప్పుడు "మరణించాడు. ద్రోణుని చేతిలో ధర్మజుడు మరణించాడు" అంటూ పాండవసేనలో మహాధ్వని చెలరేగింది. ఆపై యుధిష్ఠిర నరపాలుడు త్వరితంగా సహదేవుని రథాన్ని ఎక్కి, వేగశాలులయిన గుర్రాల సహకారంతో రణభూమినుండి పారిపోయాడు."

107. సంకుల యుద్ధము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "మహారాజా! దృఢపరాక్రమశాలి అయిన కేకయ రాజు బృహత్క్షత్రుడు ముందుకు రావటాన్ని చూసి క్షేమధూర్తి బాణాలతో అతని రొమ్ముపై కొట్టాడు. రాజా! బృహత్క్షేత్ర నరపాలుడు ద్రోణుని సేనను చెదరగొట్టాలని త్వరపడుతూ వంగిన కణుపులుగల తొంబయి బాణాలతో క్షేమధూర్తిని కొట్టాడు. క్షేమధూర్తి తీవ్రకోపంతో మహోత్ముడైన కైకేయుని ధనుస్సును కాంతిమంతమై, పదునైన భల్లంతో ఖండించాడు. ఆపై విలుకాండ్రందరిలో మేటి అయిన బృహత్క్షత్రుని విల్లు విరిచి, రణభూమిలో వేగంగా వంగిన కణుపులు గల బాణంతో అతనిని కొట్టాడు క్షేమధూర్తి. ఆ తరువాత బృహత్క్షత్రుడు మరొక ధనుస్సును తీసికొని, నవ్వుతూ, మహారథుడైన క్షేమధూర్తిని గుర్రాలను, సారథిని, రథాన్ని భంగపరిచాడు. ఆపై కాంతిమంతమై పదునైన మరొక భల్లంతో కుండలాలతో ప్రకాశిస్తున్న క్షేమధూర్తి శిరస్సును శరీరంనుండి తొలగించాడు. వేగంగా తెగిన, ఉంగరాల జుట్టుగల ఆ క్షేమధూర్తి తల కిరీటంతో సహా నేలబడి

ఆకాశంనుండి రాలిపడిన తారవలె ప్రకాశించింది. మహారథుడైన బృహత్క్షత్రుడు రణభూమిలో క్షేమధూర్తిని చంపి, ఆనందించి, యుధిష్ఠిరుని హితం కోసం వెంటనే నీ సేనపై దాడిచేశాడు. భారతా! అలాగే ద్రోణుని మీదకు వస్తున్న ధృష్టకేతువును మేటి విలుకాడైన వీరధన్వుడు వారించాడు. వేగశాలురు, బాణదంష్ట్రులు అయిన ఆ ఇద్దరూ ఒకరికొకరు దగ్గరయి, ఎన్నో వేల బాణాలతో దెబ్బతీసికొన్నారు. నరోత్తములైన ఆ ఇద్దరూ మహారణ్యంలో తీవ్రమదంతో పోరాడుకొనే యూథపతులైన రెండు ఏనుగులవలె ఘర్షణ పడుతున్నారు. ఆ ఇద్దరూ ఒకరినొకరు చంపాలని తలచి, రోషంతో కొండగుహలో చేరి పోరాడే రెండు పులులవలె పోరాడసాగారు. రాజా! ఆ ఇద్దరి పోరు చూడముచ్చటగా ఉంది. సిద్ధులకు, చారణులకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తూ అద్భుతంగా కనిపించింది. భారతా! ఆపై కోపించిన వీరధన్వుడు నవ్వుతూ ధృష్టకేతుని వింటిని భల్లంతో రెండు ముక్కలు చేశాడు. మహారథుడైన చేదిరాజు విరిగిన ఆ వింటిని విడిచి, స్వర్ణదండం గలిగి లోహమయమైన ఒక విశాల శక్తిని చేతబట్టాడు. ఆ శక్తిని రెండు చేతులతో ఎత్తి ప్రయత్నపూర్వకంగా తొందరగా దానిని వీరధన్వుని రథంపైకి విసిరాడు. ఆశక్తిచే తీవ్రంగా దెబ్బతిని గుండె బ్రద్దలై వేగంగా రథంమీద నుండి వీరధన్యుడు నేలకు కూలాడు. రాజా! ఆ వీరధన్వుడు చనిపోగా పాండవసేనలు నీ సేనలను చుట్టుముట్టాయి.

ఆ తరువాత దుర్ముఖుడు సహదేవునిపై అరవై బాణాలను విసిరాడు. పాండునందనుని భయపెడుతూ రణభూమిలో పెద్దపెట్టున గర్జించాడు. మాద్రికొడుకైన సహదేవుడు తీవ్రంగా కోపించి తనమీదకు వస్తున్న సోదరుని – దుర్ముఖుని పదునైన బాణాలతో నవ్వుతూ గాయపరిచాడు. భారతా! రణభూమిలో మహాబలుడైన సహదేవుని వేగాన్ని చూసి, దుర్ముఖుడు తొమ్మిది బాణాలతో అతనిని కొట్టాడు. మహాబలుడైన సహదేవుడు దుర్ముఖుని ధ్వజాన్ని భల్లంతో ఖండించి, నాలుగు గుర్రాలను నాలుగు పదునైన బాణాలతో కొట్టాడు. కాంతిమంతమై, పదునైన మరొక భల్లంతో కుండలాలతో వెలుగొందుతున్న సారథి తలను శరీరం నుండి వేరుచేశాడు. సహదేవుడు రణభూమిలో తీక్ష్ణమైన క్షురప్రంతో దుర్ముఖుని మహాధనుస్సును ఖండించి, అయిదు బాణాలతో దుర్ముఖుని కూడా గాయపరిచాడు. అప్పుడు దుర్ముఖుడు మనస్సులో నొచ్చుకొని, గుర్రాలు చనిపోయిన రథాన్ని వీడి, నిరమిత్రుని రథాన్ని ఎక్కాడు. పరవీరహంత అయిన సహదేవుడు కోపించి మహాసంగ్రామంలో సేనల మధ్యలో నిరమిత్రుని భల్లంతో కొట్టాడు. దానితో త్రిగర్త రాజకుమారుడైన నిరమిత్ర జనేశ్వరుడు నీ సేనను బాధకు గురిచేస్తూ, రథాసనం నుండి నేలగూలాడు. మహాబాహువైన సహదేవుడు నిరమిత్రుని చంపి, మహాబలుడైన

ఖరుని చంపిన రామునివలె భాసించాడు. రాజా! మహారథుడు, రాజకుమారుడయిన నిరమిత్రుని చావును గమనించి త్రిగర్తసేనలలో తీవ్రకోలాహలం రేగింది.

రాజా! నకులుడు విశాలనేత్రాలు గల నీ కొడుకును వికర్ణుని క్షణంలో ఓడించాడు. లోకంలో అది అద్భుతమనిపించింది. వ్యాఘ్రదత్తుడు సేనామధ్యంలో వంగివ కణుపులు గల బాణాలతో గుర్రాలు, రథసారథి, ధ్వజంతో సహా సాత్యకిని కనిపించకుండా చేశాడు. శూరుడైన సాత్యకి నైపుణ్యంతో ఆ బాణాలను నివారించి, గుర్రాలు, రథసారథి, ధ్వజంతో సహా వ్యాఘ్రదత్తుని బాణాలతో పడగొట్టాడు. రాజా! మాగధకుమారుడైన వ్యాఘ్రదత్తుడు చనిపోగానే మాగధులు ప్రయత్నశీలురై అన్నివైపుల నుండి సాత్యకిపై దాడిచేశారు. ఆ శూరులు రణభూమిలో బాణాలను, తోమరాలను, భిందిపాలాలను, ముద్గరాలను, ముసలాలను, వేలకొలదిగా ప్రయోగిస్తూ యుద్ధదుర్మదుడైన సాత్యకిపై దాడిచేశారు. సాత్యకి నవ్వుతూ తేలికగా వారినందరినీ ఓడించాడు. మాగధులలో చనిపోగా మిగిలినవారు అన్నివైపులకు పారిపోవటాన్ని చూసి, నీ సేన భంగపడింది. సాత్యకి రణభూమిలో నీ సేనను నాశనం చేసి, తన శ్రేష్ఠధనుస్సును కదుపుతూ విరాజిల్లాడు. రాజా! సాత్యకిచే భంగపడిన నీ సేన భయంతో యుద్ధానికి తిరిగి రాలేదు. ఆపై తీవ్రంగా కోపించిన ద్రోణుడు వెంటనే కళ్ళు త్రిప్పి, సత్యకర్ముడైన సాత్యకిని స్వయంగా ఎదిరించాడు."

108. అలంబుష పరాజయము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ద్రౌపదికొడుకులను, మహాయశస్వి అయిన శలుడు ఒక్కొక్కరిని ముందు అయిదయిదు బాణాలతో, మరల ఏడు ఏడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. శలునిచే తీవ్రంగా పీడింపబడిన వారు వెంటనే మోహానికి గురియై రణభూమిలో కర్తవ్యాన్ని గ్రహించలేకపోయారు. శతానీకుడు శలుని రెండు బాణాలతో గాయపరచి, ఆనందంతో సింహనాదం చేశాడు. అలాగే ద్రౌపదికొడుకు లితరులు కూడా మూడు మూడు బాణాలతో శలుని రణభూమిలో వేగంగా గాయపరిచారు. శలుడు కూడా వారిపై అయిదు బాణాలను ప్రయోగించాడు. శలుడు ఒక్కొక్కని ఒక్కొక్క బాణంతో రొమ్ముపై కొట్టాడు. ఆ సోదరులు, ఆ వీరుని రణభూమిలో చుట్టుముట్టి బాణాలతో తీవ్రంగా గాయపరిచారు. అర్జునుని కొడుకు శ్రుతకీర్తి నాలుగు పదునైన బాణాలతో శలుని గుర్రాలను యమసదనానికి పంపాడు. భీమసేనుని కొడుకు సుతసోముడు శలుని ధనుస్సును ఖండించి, పదునైన బాణాలతో గాయపరిచి పెద్దగా సింహనాదం చేశాడు. యుధిష్ఠిరుని కొడుకు ప్రతివింధ్యుడు శలుని వింటిని ఖండించి, నేలపై పడగొట్టాడు.

ఆపై నకులుని కొడుకు శతానీకుడు శలుని రథసారథిని రథాసనంపై నుండి పడగొట్టాడు. రాజా! సహదేవుని కొడుకు శ్రుతసేనుడు తన సోదరులు శలుని యుద్ధవిముఖుని చేయటాన్ని చూసి, ఆ మహాత్ముని శిరస్సును క్షురప్రంతో ఖండించాడు. బంగారు ఆభరణాలు గల ఆ తల నేలపై పడింది. శలుని శిరస్సు తెగటం చూసి నీ సేనలు బాగా భయపడి విడివిడి గుంపులుగా పరుగెత్తారు.

అలంబుషుడు తీవ్రకోపంతో మహాబలుడైన భీమసేనునితో యుద్ధం జేశాడు. ఆ నర రాక్షసులు ఇద్దరూ రణభూమిలో పోరాడటం చూసి సర్వభూతాలకు ఆశ్చర్యమూ, ఆనందమూ కలిగాయి. భీముడు నవ్వుతూ అలంబుషుని తొమ్మిది పదునైన బాణాలతో కొట్టాడు. గాయపడిన ఆ రాక్షసుడు భయంకరంగా అరిచి భీముని మీదకు వచ్చాడు. అతని అనుచరులు కూడా అదేపని చేశారు. అలంబుషుడు అయిదు బాణాలతో భీముని గాయపరిచి, భీముని వెంటనున్న మూడువందల మంది రథికులను రణభూమిలో సంహరించాడు. మరల నాలుగువందల మందిని చంపి, ఒక బాణంతో భీముని గాయపరిచాడు. ఆ రాక్షసునిచే తీవ్రంగా గాయపడిన భీమసేనుడు మూర్ఛకు లోనయి రథాసనంపై కూలబడ్డాడు. ఆపై స్పృహలోనికి వచ్చి భీముడు తీవ్రకోపంతో ఉత్తమమయిన తన వింటిని ఆకర్షించి, తీక్ష్ణబాణాలతో అలంబుషుని అన్నివైపులా పీడించాడు. బాణాలచే అంతటా గాయపడిన అలంబుషుడు నల్లని కాటుక ముద్దవలె, పుష్పించిన కింశుకవృక్షంవలె కనిపించాడు. 'పార్థా! ఇప్పుడు రణభూమిలో నిలు. నేడు నా పరాక్రమాన్ని చూడు. దుర్మతీ! బకుడు నా సోదరుడు. నా పరోక్షంలో ఎపుడో నీవు నా సోదరుని చంపావు.' భీమునితో అలా పలికి అలంబుషుడు అప్పుడే అంతర్ధానమయ్యాడు. మహాశరవృష్టిని భీమునిపై పూర్తిగా కురిపించాడు. రాజా! ఆ రాక్షసుడు రణభూమిలో అలా అదృశ్యం కాగానే భీముడు వంగిన కణుపులు గల బాణాలతో ఆకాశాన్ని నింపివేశాడు. భీమునిచే హింసింపబడుతూ ఆ అలంబుషుడు రెప్పపాటుకాలంలో రథంమీద కూర్చున్నాడు. ఆ క్షుద్రుడు నేలకు దిగుతున్నాడు. వెంటనే ఆకాశం మీదకు వెళ్తున్నాడు. పెద్ద, చిన్న రూపాలను ఎన్నింటినో ధరించాడు. అణువంత అయ్యాడు. పెద్దవాడయ్యాడు. లావుగా మారాడు. మేఘంవలె గర్జిస్తున్నాడు. అంతటా తిరుగుతూ రకరకాల మాటలు మాటాడసాగాడు. ఆకాశం నుండి వేలకువేలుగా శరధారలు కురుస్తున్నాయి. శక్తులు, కణపాలు, ప్రాసాలు, శూలాలు, పట్టిశాలు, తోమరాలు, శతఘ్నులు, పరిఘలు, బిందిపాలాలు, గొడ్డళ్ళు, శిలలు, కత్తులు, ఇనుపగుండ్లు, ఋష్టులు, వజ్రాలు మొదలైన శస్త్రవృష్టులు కురుస్తున్నాయి. ఆ రాక్షసుడు కురిపించిన దారుణమైన ఆ శస్త్రవృష్టి రణభూమిలో భీమసేనుని సైనికులను

దెబ్బతీసింది. రాజా! ఆ రాక్షసుడు రణభూమిలో పాండవ సేనలోని ఏనుగులను, ఎన్నో గుర్రాలను, అలాగే సైనికులను చంపాడు. అతని బాణాల దెబ్బతిని రథికులెందరో రథాలనుండి పడిపోయారు. రాజా! అలంబుషుడు యుద్ధభూమిలో రక్తనదిని ప్రవహింపజేశాడు. రాజా! ఆ రీతిగా రణభూమిలో నిర్భయంగా తిరుగుతున్న అలంబుషుని చూసి, పాండవులు తీవ్రంగా ఉద్విగ్నులై అతని పరాక్రమాన్ని చూడసాగారు. నీ సేనలకు ఎంతో ఆనందం కలిగింది. రోమాంచజనకంగా, భీకరంగా వాద్యఘోష గొప్పగా వినిపించింది. ఆ ఘోరమైన నీ సైన్యఘోషను విని, భీమసేనుడు కరతాళధ్వనిని ఏనుగు సహించలేనట్లు భరించలేకపోయాడు. ఆపై భీముడు క్రోధంతో కళ్ళు ఎర్రబడగా ప్రజ్వలించే అగ్నివలె త్వాష్ట్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. త్వష్టయే దాన్ని ప్రయోగిస్తున్నట్లు ఆ దృశ్యముంది. దానినుండి వేలకు వేల బాణాలు పుట్టాయి. ఆ బాణాలతో అలంబుషసేనలు తీవ్రప్రమాదానికి లోనయ్యాయి. భీమసేనుడు ప్రయోగించిన ఆ అస్త్రం అలంబుషరాక్షసమాయను శమింపజేసి, ఆ రాక్షసుని పీడించింది. భీమునిచే అనేకవిధాలుగా బాధింపబడే ఆ రాక్షసుడు (అలంబుషుడు) రణభూమిని, భీమును, వీడి ద్రోణాచార్యుని సేనవైపు పరుగెత్తాడు. రాజా! మహాత్ముడైన భీమునిచే అలంబుషుడు ఓడింపబడితే పాండవులు అన్నిదిక్కుల నుండి సింహనాదాలు చేశారు. ఆనందించినవారు భీమును అభినందించారు."

109. అలంబుష వధ

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "ఆ రీతిగా నిర్భయంగా యుద్ధభూమిలో అలంబుషుడు సంచరిస్తుంటే, ఘటోత్కచుడు వేగంగా అతనిపై దాడిచేసి, పదునైన బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆ రాక్షసశ్రేష్ఠులమధ్య భయానకమైన యుద్ధం జరిగింది. వారిద్దరూ వివిధ మాయలు చేస్తున్నారు. అలంబుషుడు తీవ్రకోపంతో ఘటోత్కచుని కొట్టాడు. ఆపై ఘటోత్కచుడు ఇరవై బాణాలతో అలంబుషుని రొమ్ముపై కొట్టి, మాటిమాటికీ సింహనాదం చేశాడు. అలాగే అలంబుషుడు యుద్ధదుర్మదుడైన ఘటోత్కచుని చాలాసార్లు గాయపరిచి, ఆనందంతో ఆకాశమంతా నిండేటట్లు సింహనాదం చేశాడు. ఆ రాక్షసేంద్రులు ఒకరినొకరు మాయలతో ముంచెత్తుతూ ఏ తేడా లేకుండా యుద్ధం చేయసాగారు. ఘటోత్కచుడు ప్రయోగించిన మాయనే ప్రయోగించి, అలంబుషుడు ఆ మాయను ఛేదిస్తున్నాడు. అలంబుషుడు ఆ రీతిగా యుద్ధం చేస్తుంటే చూసి, పాండవులు కోపించారు. రథాలతో అన్నివైపుల నుండి అలంబుషునిపై దాడిచేశారు. ప్రజ్వలించే ఉల్కలతో నాలుగు వైపులా ఏనుగును

చుట్టుముట్టినట్టు భీమాదివీరులు అలంబుషుని మధ్యలో బంధించి అన్నివైపులా బాణాలు కురిపించారు. ఆ అలంబుషుడు తన మాయతో వారి అస్త్రవేగాన్ని శమింపజేసి, ఆ రథసమూహం మధ్యనుండి తప్పించుకొన్నాడు. ఆ అలంబుషుడు ఇరవై అయిదు బాణాలతో భీముని, అయిదు బాణాలతో ఘటోత్కచుని కొట్టాడు. యుధిష్ఠిరుని మూడింటితో, సహదేవుని ఏడింటితో, నకులుని డెబ్భయిమూడింటితో, ద్రౌపది కొడుకులను అయిదయిదింటితో గాయపరిచి, భయంకరంగా అరిచాడు. భీమసేనుడు తొమ్మిదింటితో, సహదేవుడు అయిదింటితో, యుధిష్ఠిరుడు నూరింటితో ఆ రాక్షసుని తిరిగి గాయపరిచారు. నకులుడు అరవైనాలుగు బాణాలతో, ద్రౌపది కొడుకులు మూడు మూడు బాణాలతో, ఘటోత్కచుడు ఏభై బాణాలతో అలంబుషుని గాయపరిచారు.

మరల ఘటోత్కచుడు డెబ్భయి బాణాలతో అతనిని గాయపరిచి సింహనాదం చేశాడు. రాజా! ఆ మహా సింహనాదంతో పర్వతాలతో వనాలతో, చెట్లతో, జలాశయాలతో సహా భూమి కంపించింది. అలంబుషుడు అన్నివైపుల నుండీ గాయపడి, వారిని అందరినీ అయిదయిదు బాణాలతో తిరిగి గాయపరిచాడు. కోపాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న అతనిపై బదులుగా కోపించి ఘటోత్కచుడు ఏడు బాణాలతో అతనిని గాయపరిచాడు. ఘటోత్కచునిచే గాయపడి అలంబుషుడు సానబెట్టిన బాణాలను వెంటనే ప్రయోగించాడు. ఆ బాణాలు మహాబలంగల సర్పాలు కోపించి, గిరిశిఖరాన్ని చుట్టుకొన్నట్లు ఆ రాక్షసునికి గ్రుచ్చుకొన్నాయి. రాజా! ఆ తరువాత ఉద్విగ్నులయిన పాండవులు, ఘటోత్కచుడు పదునైన బాణాలను అన్నివైపుల నుండి అలంబుషునిపై ప్రయోగించారు. పాండవులచే రణభూమిలో హింసింపబడుతూ మర్మధర్మాన్ని పొందిన అలంబుషుడు కర్తవ్యాన్ని గ్రహించలేకపోయాడు. ఆపై ఘటోత్కచుడు ఆ స్థితిలోనున్న అలంబుషుని చూసి, అతనిని చంపటంపై మనస్సు పెట్టాడు. దగ్ధమైన కొండశిఖరంవలె, బ్రద్దలయిన కాటుక ముద్దవలె ఉన్న రాక్షసేంద్రుని మహారథంవైపు వేగంగా బయలుదేరాడు. క్రుద్ధుడైన ఘటోత్కచుడు తన రథంతో అలంబుషుని రథంమీదకు దూకి, అతనిని పట్టుకొని లాగాడు. గరుడుడు పామును పట్టినట్టు రథం నుండి అలంబుషుని పైకి లేపాడు. బాహువులతో పైకెత్తి గిరగిర త్రిప్పి, గాయపరిచి, పూర్ణకుంభాన్ని రాతితో బ్రద్దలు కొట్టినట్టు నేలకేసి కొట్టాడు. బల నైపుణ్య, విక్రమ సంపదలు గల ఘటోత్కచుడు క్రుద్ధుడై రణభూమిలో సర్వసేనలను భయపెట్టాడు. ఘటోత్కచునిచే చంపబడిన శాలకటంకటసుతుడైన అలంబుషుని శరీరమంతా బ్రద్దలైంది. ఎముకలు పొడి అయ్యాయి. భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాడు. ఆపై అలంబుషుడు మరణించగానే

ప్రసన్న హృదయులైన పాండవులు సింహనాదాలు చేశారు. వస్త్రాలను పైకెగురవేశారు. అలంబుషుడు చనిపోవటాన్ని చూసి, నీ సేనలోని శూరులు, సేనలు హాహాకారాలు చేశారు. అనుకోకుండా నేలగూలిన కుజగ్రహంవలెనున్న ఆ రాక్షసుని జనులు కుతూహలంతో చూడసాగారు. ఘటోత్కచుడు ఆ రాక్షసుని చంపి, బలంగా సింహనాదం చేశాడు.

రాజా! ఆపై ఘటోత్కచుడు యుధిష్ఠిరుని సమీపించి, తాను చేసిన పనిని తెలిపి, చేతులు జోడించి, పాదాలపై పడ్డాడు. పాండవజ్యేష్ఠుడైన ధర్మరాజు అతని శిరస్సును ఆఘ్రాణించి, కౌగిలించుకొని, వికసించిన కళ్ళతో "ఆనందంగా ఉంది" అన్నాడు ఘటోత్కచునితో. ఆ రాక్షసుడు చనిపోయినందుకు అందరూ ఆనందించారు.

ఘటోత్కచుడు దుష్కరమైన పనిచేసి పితరులచే, బంధువులచే అభినందింపబడి శత్రువును చంపగలిగినందుకు ఆనందించాడు. అలంబుషుడు పండిన అలంబుషఫలంవలె (అత్తిపత్తి) పడిపోయాడు. ఆపై శంఖాలు, వివిధ వాద్యాలఘోషతో మహానినాదం చెలరేగింది. అది విని, పాండవులు బదులుగా సింహనాదాలు చేశారు. అప్పుడు ఆ ధ్వని లోకమంతా తీవ్రంగా వ్యాపించింది."

110. యుధిష్ఠిర వాక్యము

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "సంజయా! సాత్యకి రణభూమిలో ద్రోణుని ఎలా నివారించాడు ? యథార్థ విషయం చెప్పు. నాకు చాలా కుతూహలంగా ఉంది." సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "రాజా! సాత్యకి మొదలయిన పాండవులతో ద్రోణునకు జరిగిన రోమాంచజనకమైన యుద్ధాన్ని గురించి చెపుతా విను. సాత్యకి కౌరవసేనను హింసించటాన్ని చూసి, ద్రోణుడు స్వయంగా సాత్యకిపై దాడిచేశాడు. ద్రోణుడు వేగంగా మీదకు రావటాన్ని చూసి, సాత్యకి ఇరవై అయిదు బాణాలతో ద్రోణుని పీడించాడు. ద్రోణుడు సావధానుడై రణభూమిలో విక్రమించి, అయిదు పదునైన బాణాలతో వెంటనే సాత్యకిని గాయపరిచాడు. రాజా! ఆ బాణాలు సాత్యకి కవచాన్ని ఛేదించి, బుసలుకొట్టే పాములవలె నేలగూలాయి. సాత్యకి అగ్నివంటి ఏబది బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. సాత్యకిచే గాయపడిన ద్రోణుడు సత్వరంగా, సాత్యకిని అనేక బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఆపై ద్రోణుడు క్రుద్ధుడై, వంగిన కణుపులు గల బాణంతో సాత్యకిని పీడించాడు. రాజా! ద్రోణునిచే రణభూమిలో హింసింపబడుతున్న సాత్యకికి కర్తవ్యమేమిటో కొంచెం కూడా తెలియలేదు. పదునైన బాణాలను ప్రయోగిస్తున్న ద్రోణుని చూసి, సాత్యకి విషణ్ణవదనుడయ్యాడు. ఆ సాత్యకిని చూసి నీ కుమారులు, నీ సేనలు ప్రసన్నమనస్కులై సింహాలవలె మాటిమాటికీ అరిచారు.

భారతా! ఆ భీకర ధ్వనిని విని, సాత్యకి పీడింపబడటాన్ని గమనించి, యుధిష్ఠిరనరపాలుడు సర్వసేనలతో ఇలా అన్నాడు. "సాత్యకిని, ద్రోణుడు గ్రసిస్తున్నాడు. సాత్యకి పోరాడుతున్న చోటికి వేగంగా ఉరకండి." యుధిష్ఠిరుడు ధృష్టద్యుమ్ననితో ఇలా అన్నాడు – "పార్షతా! ఊరకున్నావేమి? వేగంగా ద్రోణుని మీదకు పద. ద్రోణుని ద్వారా మనకు తీవ్రభయమేర్పడుతోంది. గ్రహించలేదా ? ఈ ద్రోణుడు రణభూమిలో ఈ సాత్యకితో ఆడుకొంటున్నాడు. భీమసేనుని ముందుంచుకొని అందరూ అక్కడకే వెళ్ళాలి. నీతో సహా అందరూ సాత్యకిరథం దగ్గరకు వెళ్ళండి. నేను సైనికులతో కలిసి మీ వెనుకే వస్తాను. నేడు యముని కోరలలో చిక్కిన సాత్యకిని విడిపించండి." అలా పలికి యుధిష్ఠిరుడు సాత్యకిని సంరక్షించటానికి సర్వసైన్యంతో కలిసి రణభూమిలో ద్రోణుని ఆక్రమించాడు.

ద్రోణుని ఒక్కనే లక్ష్యంగా చేసి పోరాడదలచుకొన్న పాండవ సృంజయ సేనలలో అంతటా తీవ్రకోలాహలం చెలరేగింది. 'నీకు మేలు జరుగుగాక !' ఆ నరోత్తములంతా ఒక్కుమ్మడిగా ద్రోణునిపై తీవ్రబాణాల వృష్టిని కురిపించారు. రాజా! ఇంటికి వచ్చిన అతిథిని నీరు, ఆసనం ఇచ్చి ఆదరించినట్లు ద్రోణుడు నవ్వుతూ ఆ వీరులనందరినీ తానే స్వయంగా ఎదుర్కొన్నాడు. అతిథులు ఆతిథేయుని ఇంటికి వచ్చి తృప్తి పడినట్లు వారంతా విలుకాడైన ద్రోణుని బాణాలతో తృప్తి పడ్డారు. రాజా! మధ్యాహ్నకాలసూర్యునివలె ఆ ద్రోణుని వారంతా తేరిచూడటానికి కూడా సమర్థులు కాలేదు. ద్రోణుడు ఆ మేటి విలుకాండ్ర నందరినీ సూర్యుడు కిరణాలతో తపింపజేసినట్లు బాణాలతో తపింపజేశాడు. ఆ రీతిగా పీడింపబడుతున్న పాండవులకు, సృంజయులకు రక్షకు డెవ్వడూ దొరకలేదు. బురదలో చిక్కుకున్న ఏనుగులవలె వారున్నారు. అంతటా సూర్యకిరణాలవలె దూసుకువస్తున్న ద్రోణుని మహాబాణాలు కనిపించాయి. ఆ రణభూమిలో మహారథులుగా ప్రసిద్ధినంది, ధృష్టద్యుమ్ననకిష్టమైన ఇరవైఅయిదు మంది పాంచాలురు ద్రోణుని చేతిలో మరణించారు. పాండవుల సేనలలో, పంచాలుర సేనలలో కూడా గొప్పగొప్ప వారిని ఏరి, ఏరి చంపుతున్న శూరుని ద్రోణుని ప్రజలు చూస్తున్నారు. ద్రోణుడు కేకయులలో వందమందిని చంపి, మిగిలినవారిని అన్నివైపులకు పారద్రోలి, నోరుతెరిచిన మృత్యువువలె నిలిచాడు. రాజా! మహాబాహువైన ద్రోణుడు పంచాలురను, సృంజయులను, మత్స్యదేశీయులను, కేకయులను వందలు వేలుగా ఓడించాడు. ద్రోణుని బాణాలచే గాయపడిన వారి ఆర్తనాదాలు, అరణ్యంలో అగ్నిచుట్టుముట్టిన ఆటవిక జంతువుల ఆక్రందనలవలె ఉన్నాయి. రాజా! అక్కడ దేవతలు, గంధర్వులు, పితరులు "ఈ పాంచాలురు, పాండవులు సైనికులతో సహా పారిపోతున్నారు" అన్నారు.

ఆ రీతిగా రణభూమిలో సోమకులను సంహరిస్తున్న ద్రోణునకెదురుగా ఎవ్వరూ వెళ్ళలేకపోయారు. వెళ్ళినా గాయపరచలేకపోయారు. ఆ రీతిగా ఆ యుద్ధం రౌద్రంగా జరుగుతుండగా హఠాత్తుగా యుధిష్ఠిరుడు పాంచజన్య ధ్వనిని విన్నాడు. వాసుదేవుడు పూరించిన ఆ శంఖం తీవ్రంగా ధ్వనిస్తోంది. సైంధవసంరక్షకులైన వీరులు పోరాడుతున్నారు. అర్జునుని రథం దగ్గర నీ కుమారులు గర్జనలు చేస్తున్నారు. గాండీవ ధనుష్టంకారం ఎక్కడా వినిపించలేదు. యుధిష్ఠిరుడు కలతకు లోనై ఇలా ఆలోచించాడు. 'ఈ శంఖం మ్రోగుతున్న తీరును గమనిస్తే, మాటిమాటికి కౌరవులు చేస్తున్న హర్షనాదాలు వింటుంటే అర్జునునికి ఏదో కీడు జరిగినట్టనిపిస్తోంది.' కలతపడిన మనస్సుతో ఆ రీతిగా ఆలోచించి, యుధిష్ఠిరుడు కన్నీటితో బొంగురుపోయిన గొంతుతో, మాటిమాటికీ వ్యామోహానికి లోనవుతూ, అనంతర కర్తవ్యాన్ని అన్వేషిస్తూ సాత్యకితో ఇలా అన్నాడు. 'సాత్యకీ! సత్పురుషులు పూర్వకాలంలో ఆపద సమయంలో మిత్రుని కర్తవ్యాన్ని గురించి దర్శించిన ధర్మాన్ని అనుసరించవలసిన వేళ ఇప్పుడాసన్నమైంది. ఎంత ఆలోచించినా ఈ యోధులందరిలో నీ కన్న మంచి మిత్రుడు నాకు కనిపించటం లేదు. **నిత్యమూ ఆనందంగా ఉండేవాడినీ, ఎప్పుడూ అమరాగం ప్రదర్శించగలవాడినీ, ఆపదకాలంలో కార్యంలో నియోగించాలన్నది నా అభిప్రాయం.** వార్ష్ణేయా! కృష్ణుడు ఎప్పుడూ పాండవులకు ఆశ్రయమైనట్లే నీవు కూడా ఆశ్రయమే. కృష్ణునితో సమానంగా బలపరాక్రమాలు గలవాడవు నీవు. అటువంటి నీపై భారంపెడుతున్నాను. నీవు మోయాలి. నా కోరిక ఎప్పుడూ సఫలమయ్యేటట్లు నీవు ప్రవర్తించాలి. అర్జునుడు నీ సోదరునకు మిత్రుడు. నీకు గురువు, అతడు రణభూమిలో ఆపదకు లోనయ్యాడు. నీవే సహాయం చేయాలి. నీవు సత్యవ్రతుడవు. శూరుడవు. మిత్రులకు అభయదాతవు. వీరా! నీ చేష్టల ద్వారా సత్యవాక్కు అని లోకంలో ప్రసిద్ధికెక్కినవాడవు. మిత్రునికై పోరాడుతూ శరీరాన్ని విడిచిన వాడు, బ్రాహ్మణులకు భూదానం చేసినవాడు ఇద్దరూ ఒకటే. ఈ భూమండలాన్ని మొత్తంగా, యథావిధిగా బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చి స్వర్గస్థులైన రాజులనెందరిని గురించో విని ఉన్నాం. అలాగే నిన్ను కూడా నేను చేతులు జోడించి అభ్యర్థిస్తున్నాను. ఈ సహాయం చేస్తే నీకు పృథివీ దానఫలమో, అంతకన్న ఎక్కువ ఫలమో కలుగుతుంది. మిత్రులకు ఎప్పుడూ అభయమిచ్చి యుద్ధంలో ప్రాణాలనైనా విడిచేవాడు కృష్ణ డొక్కడే. సాత్యకీ! నీవు రెండవవాడివి. యశస్సును పొందగోరుతూ యుద్ధంలో విక్రమించే వీరుడికి మరొక శూరుడే సహాయం చేయగలడు కానీ ఇతర ప్రాకృతజనులు సహకరించలేరు. ఇటువంటి ఘోరసంగ్రామంలో చిక్కుకొని ఉన్న అర్జునునికి రణభూమిలో నీకన్న మరొక రక్షకుడు లేడు.

అర్జునుడు నీ పరాక్రమాన్ని వందల మార్లు శ్లాఘిస్తూ, నాకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తూ ఇలా ప్రశంసించేవాడు. "సాత్యకి చేతుల్లో మంచి నైపుణ్యముంది. చిత్రంగా పోరాడగలవాడు. త్వరగా విక్రమించగలవాడు. ప్రాజ్ఞుడు. సర్వాస్త్రాల నెరిగినవాడు. శూరుడు. రణభూమిలో మోహానికి గురికాడు. పెద్దమెడ, పెద్దఛాతీ, పెద్ద బాహువులు, పెద్ద దవడలు, మహాబలం, మహాపరాక్రమం గల ఆ మహాత్ముడు మహారథుడు. నాకు శిష్యుడు, మిత్రుడు నేనతనికి ఇష్టుడను. నాకతడు ఇష్టుడు. ఆ సాత్యకి నాకు సహాయుడై కౌరవులను మథించగలడు. రాజేంద్రా! రణభూమిలో మనకోసం శ్రీకృష్ణుడు, బలరాముడు, అనిరుద్ధుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, గదుడు, సారణుడు, వృష్ణివీరులతో కలిసి సాంబుడు సహాయంగా కవచం ధరించి, నిలిచినా నేను సత్యపరాక్రముడు అయిన సాత్యకినే సహాయకునిగా నియమించుకొంటాను. నాకు సాత్యకివంటివాడు మరొకడు లేడు." నాయనా! ఆ రీతిగా అర్జునుడు ద్వైతవనంలో నీ పరోక్షంలో, పెద్దల సమక్షంలో నీ యథార్థ గుణాలను శ్లాఘిస్తూ నాతో అన్నాడు. వార్ష్ణేయా! అర్జునుని సంకల్పాన్ని కానీ, నాకు, భీమునకూ ఉన్న సంకల్పాన్ని కానీ నీవు వ్యర్థం చేయరాదు. నేను తీర్థయాత్రలు చేస్తూ ద్వారకకు వచ్చినప్పుడు కూడా అర్జునుని మీద నీకున్న భక్తిని నేను గమనించాను. సాత్యకీ ! ఉపప్లవంలో ఉన్న మమ్ములను నీవు సేవించి చూపిన సౌహృదాన్ని నేను ఇతరులెవ్వరిలోనూ చూడలేదు. అటువంటి నీవు మాపై దయచూపుతూ నీ కులీనత్వానికి, భక్తికి, మైత్రికి, గురుత్వానికి, మంచి మనస్సుకు, పరాక్రమానికీ, సత్యసంధతకు తగినట్లుగా పనిచేయాలి.

ద్రోణుడు కవచాన్ని బంధించగా సుయోధనుడు వేగంగా వెళ్ళాడు. కౌరవ మహారథులందరూ ఇంతకుముందే అతని ననుసరించి వెళ్ళారు. అర్జునుడున్న వైపునుండి పెద్ద గర్జన ధ్వని కూడా వినిపిస్తోంది. నీవు వేగంగా అక్కడకు వెళ్ళాలి. భీమసేనుడు, మేమందరమూ సైనికులతో సహా సిద్ధంగా ఉన్నాం. ఒకవేళ ద్రోణుడు, నీ వెంటబడితే మేము నిరోధిస్తాం. రణభూమిలో సేనలు పరుగెత్తుతున్నాయి చూడు. రణభూమి మొత్తం మహాకోలాహలంగా ఉంది. భూమి బ్రద్దలవుతోంది. పర్వదినాలలో పెనుగాలికి ఉప్పొంగే సముద్రంవలె అర్జునుడు దుర్యోధనసేనను చెదరగొడుతున్నాడు. పరుగెత్తుతున్న రథాలు, మనుష్యులు, గుర్రాలతో ధూళి రేగుతోంది. సేన ధూళితో కప్పబడి అయోమయంగా తిరుగుతోంది. సింధుసౌవీర శూరులు లెక్కకు మిక్కిలిగా నఖరాలతో, ప్రాసాలతో పోరాడుతూ అర్జునుని చుట్టుముట్టారు. ఈ సేనను నివారించకుండా జయద్రథుని గెలవటం సాధ్యపడదు. వీరు జయద్రథుని కోసం ప్రాణాలనైనా విడవటానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. దుర్యోధనుని ఆ

సేనను చూడు. బాణాలతో, శక్తులతో, ధ్వజాలతో, గుర్రాలతో, ఏనుగులతో కూడి సమీపించటానికి కూడా వీలుకాకుండా ఉంది. దుందుభి ఘోషను, ప్రచండంగా ఉన్న శంఖధ్వనులను, సింహనాదాలను, రథపుటిరుసుల శబ్దాన్ని విను. ఏనుగుల శబ్దాలను, వేల వేల సైనికుల నాదాలను, పరుగెత్తుతున్న గుర్రాల చప్పుళ్లను విను. నేలను వణికిస్తున్నాయి. ముందునుంచి సైంధవసేన, వెనుకనుండి ద్రోణసేన చాలా ఎక్కువగా ఉంది. దేవేంద్రుని అయినా బాధించేటట్లుంది. అంతులేని సేనలో చిక్కుకొని అర్జునుడు ప్రాణాలనైనా కోల్పోవచ్చు. ఆ అర్జునుడే యుద్ధంలో మరణిస్తే నావంటివాడు బ్రతికేదెలా? నీవు బ్రతికియుండగానే అన్నిరకాల కష్టాలు నాకు కలుగుతున్నాయి.

నాయనా! అర్జునుడు శ్యామలవర్ణుడు. యువకుడు, గుడాకేశుడు, అందగాడు అస్త్రనిపుణుడు. చిత్రయోధి, ఆ మహాబాహువు ఉదయమనగా కౌరవసేనలో ప్రవేశించాడు. పగలు ముగియబోతోంది. ఇప్పటికీ బ్రతికియున్నదీ లేనిదీ తెలియదు. కౌరవసేన సముద్రంవలె ఉంది. అర్జునుడు ఒంటరిగా ఆ కౌరవసేనలో ప్రవేశించాడు. ఆ సేనను యుద్ధంలో దేవతలు కూడా సహించలేరు. ఈ రోజు నాకు యుద్ధంమీద ఏరీతిగానూ మనస్సు పోవటం లేదు. ద్రోణుడు కూడా కోపంతో రణభూమిలో నాసేనను పీడిస్తున్నాడు. ఈ ద్విజుడు (ద్రోణుడు) ఎలా సంచరిస్తున్నాడో నీవు చూస్తూనే ఉన్నావు. ఒక్కసారిగా చాలా పనులు పైబడినపుడు కర్తవ్య నిర్ణయంలో నీవు విజ్ఞుడవు. మానవా! మహాప్రయోజనాన్ని నీవు త్వరగా సాధించాలి. రణభూమిలో అర్జునుని సంరక్షించటమే ఇప్పుడున్న పనులలో పెద్ద పని అనీ, తక్షణ కర్తవ్యమనీ నాకు అనిపిస్తోంది. నేను జగత్పతి, జగద్రక్షకుడు అయిన కృష్ణుని గురించి బాధపడటం లేదు. నాయనా! మూడు లోకాలు కలిసి ఎత్తి వచ్చినా ఆ పురుషోత్తముడు గెలువగలడు. నీకు సత్యం చెప్తున్నాను. సుదుర్బలమైన దుర్యోధనుని ఈ సేన ఆతనికి లెక్కేలేదు. వార్ష్ణేయా! అర్జునుడు మాత్రం రణభూమిలో ఈ అనేక సైనికుల పీడనకు గురి అయి ప్రాణాలను కూడా పోగొట్టుకొనవచ్చు. కాబట్టి బాధపడుతున్నాను. కాబట్టి అటువంటి అర్జునునికి ఇటువంటి పరిస్థితిలో నావంటివాని మాటమేరకు అతనిని అనుసరించు. నీవంటివారు ఇప్పుడు చేయవలసిన పని ఇదే! వృష్ణివంశవీరులలో అతిరథులు ఇద్దరే. మహాబాహువైన ప్రద్యుమ్నుడు, కీర్తికెక్కిన నీవు మాత్రమే. అస్త్రవిద్యలో నీవు నారాయణునితో సమానం. బలంలో సంకర్షణ సమానుడవు. నరోత్తమా! వీరత్వంలో అర్జునునివంటివాడవు. లోకంలోని సజ్జనులు భీష్మద్రోణుల తరువాత అంతటి పురుషోత్తముడవు. సర్వ యుద్ధవిశారదుడవు నీవే అంటుంటారు.

లోకంలోని జనులు పదిమంది మధ్యలోనూ, విడివిడిగా కూడా ఎప్పుడూ నీ గుణాలను ఇలా ప్రశంసిస్తుంటారు- దేవతలు, రాక్షసులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నాగులు, ఈ జగత్తంతా ఎదురునిలిచినా సాత్యకి పోరాడగలడు. శత్రువులను ఓడించగలడు.

సాత్యకికి అసాధ్యమైనది లోకంలో లేదు. మహాబలా! మాధవా! అటువంటి నీవు నేను చెప్తున్నది చేయి. నాకు, అర్జునునకు. లోకానికీ నీ విషయంలో అదే ఆలోచన. మహాబాహూ! ఇప్పుడు నీవు ఆ పేరును పోగొట్టుకొనగూడదు. ప్రాణాలపై ప్రేమను వీడి రణభూమిలో నిర్భయంగా తిరుగు. దాశార్హులు యుద్ధంలో ప్రాణరక్షణను పట్టించుకోరు. యుద్ధం చేయనివాడు కానీ, నిలువలేనివాడు కానీ, పారిపోయేవాడు కానీ ఎవ్వడూ ఉండడు. పిరికివారు, చెడ్డవారు అనుసరించే మార్గాన్ని దాశార్హులు అనుసరించరు. ధర్మాత్ముడైన అర్జునుడు నీకు గురువు. వాసుదేవుడు నీకూ, అర్జునునకూ కూడా గురువు. ఈ రెండు కారణాలను తెలిసి నేను నీతో అంటున్నాను. నా మాటను తిరస్కరించవద్దు. నీ గురువుకు నేను గురువును. నీవు అక్కడకు వెళ్ళటం వాసుదేవునకు, నాకు, అర్జునునకు ఇష్టమైన విషయం. నేను సత్యమే చెప్తున్నాను. అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్ళు. నాయనా! నా ఈ మాటను గ్రహించి, దుర్మార్గుడైన ఈ దుర్యోధనుని సేనలో ప్రవేశించు. సాత్వతా! ఆ రణరంగంలో ప్రవేశించి, యథోచితంగా ఆ మహారథులతో పోరాడి రణభూమిలో నీకు తగినట్లుగా పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించు."

111. సాత్యకి యుధిష్ఠిర సంవాదము

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "భరతశ్రేష్ఠా! ధర్మరాజు వచనం ప్రేమయుక్తం, మనోహరం, మధురాక్షర భరితం, కాలోచితం, విచిత్రం, న్యాయ సమ్మతం... శినివంశ శ్రేష్ఠుడైన సాత్యకి ఆ మాటను విని యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అన్నాడు. 'అచ్యుతా (యుధిష్ఠిరా)! అర్జునునికి సహకరించటానికై నీవు చెప్పిన మాట పూర్తిగా విన్నాను. నీ మాట అద్భుతమూ, న్యాయ సంగతమూ, యశస్కరమూ కూడా. రాజేంద్రా! ఇటువంటి సమయంలో నావంటి నచ్చినవానిని చూసి నీవు చెప్పదగిన మాటనే చెప్తున్నావు. అర్జునునకు చెప్పినట్లే నీవు నాకు చెప్పవచ్చు. అర్జునుని కోసం నేను నా ప్రాణాలను ఏ రీతిగానూ లెక్కచేయగూడదు. ఇక నీవు చెప్తే రణభూమిలో నేను చేయలేని దేముంటుంది ? రాజా! దేవరాక్షసమనుష్యులతో పాటు నీ మాట మేరకు నేను ముల్లోకాలతో అయినా పోరాడతాను. ఇక దుర్బలమైన ఈ దుర్యోధనసేన ఏపాటిది ? రాజా! నేడు సుయోధనసేనతో పూర్తిగా పోరాడతాను. యుద్ధంలో గెలుస్తాను. నీకు సత్యం చెప్తున్నాను. నేను క్షేమంగా ఉన్న అర్జునుని దగ్గరకు

క్షేమంగా పోయి, జయద్రథుడు చనిపోయిన తరువాతనే మరల నీ దగ్గరకు వస్తాను.

నరాధిపా! యుద్ధానికి వెళ్ళే సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు, ధీమంతుడైన అర్జునుడు చెప్పిన మాటలను తప్పక నేను నీకు విజ్ఞప్తి చేయాలి. సర్వసేనల సమక్షంలో వాసుదేవుడు వింటుండగా అర్జునుడు పదే పదే చెప్పి, నన్ను గట్టిగా కట్టుబాటులో నుంచాడు. అతడిలా అన్నాడు - 'మాధవా! ఈ రోజు అప్రమత్తుడవై, నేను సైంధవుని చంపి వచ్చే దాకా రణభూమిలో శ్రేష్ఠబుద్ధిని ఆశ్రయించి, ధర్మజుని కాపాడు. మహాబాహూ! నేను నీ రక్షణలో, మహారథుడైన ప్రద్యుమ్నుని రక్షణలో ధర్మరాజును నిలిపి, నిరపేక్ష భావంతో జయద్రథుని మీదకు వెళతాను. మాధవా! పెద్దలు మన్నించే ద్రోణుడు రణభూమిలో కోపంగా ఉన్నాడని నీవెరుగుదువు. రోజూ ద్రోణుడు చేస్తున్న ప్రతిజ్ఞను నీవు వినియే ఉన్నావు. ధర్మరాజును బంధించాలనే ద్రోణుడు ఆశపడుతున్నాడు. ఆయనకు రణభూమిలో యుధిష్ఠిరుని బంధించగల శక్తి ఉన్నది కూడా! నరోత్తముడైన ధర్మరాజును నీ దగ్గర నిలిపి ఈ రోజు నేను సైంధవుని చంపటానికి వెళ్తున్నాను. మాధవా! నేను జయద్రథుని చంపి త్వరగా మరలివస్తాను. ఇంతలో ద్రోణుడు బలాత్కారంగా రణభూమిలో ధర్మరాజును బంధింపకుండుగాక! మాధవా! నరశ్రేష్ఠుడైన ధర్మరాజు ద్రోణునిచే బంధింపబడితే ఇక సైంధవుని చంపలేను. నాకు చాలా బాధ కలుగుతుంది. నరశ్రేష్ఠుడు, సత్యవాది అయిన ధర్మజుడు బందీ అయితే మేము మరల అరణ్యాలకు వెళ్ళవలసిన స్థితి వచ్చినట్టే. ఒకవేళ ద్రోణుడు రణభూమిలో క్రుద్ధుడై యుధిష్ఠిరుని బందీగా జేస్తే ఈ నాగెలుపు స్పష్టంగా నిరర్థకమవుతుంది. కాబట్టి నీవు ఈ నాడు నాకు ప్రియం చేయటానికి, నాకు విజయాన్ని చేకూర్చటానికి కీర్తిని సంపాదించి పెట్టడానికి రణభూమిలో ధర్మజుని రక్షించు. ద్రోణుని నుండి నిరంతరంగా భయాన్ని శంకిస్తూ అర్జునుడు నిన్ను నా అధీనంలో నిలిపాడు. ప్రద్యుమ్నుడు తప్ప మరెవ్వరూ ఆ ద్రోణుని రణభూమిలో నిలువరించలేకపోవటాన్ని నిత్యమూ చూస్తున్నాను. ధీమంతుడైన ద్రోణుని రణభూమిలో ఎదిరించటానికి నేను కూడా సమర్థుడనే అని అర్జునుని భావన. ఆ నేను నా గురువు చేసిన మన్ననను, ఆయన ఆదేశాన్ని వెనక్కునెట్టలేను. నిన్ను విడిచిపెట్టలేను.

ద్రోణాచార్యుడు అభేద్యకవచం ధరించినవాడు. వేగంగా బాణాలు విడువగలవాడు. శిశువు పక్షితో ఆడుకొన్నట్లు రణభూమిలో శత్రువులతో ఆడుకొనగలడు. ప్రద్యుమ్నుడు ధనుష్పాణియై ఇక్కడుంటే, నిన్ను అతనిని వదలగలను. నిన్ను అతడు అర్జునునివలె కాపాడగలడు. నిన్ను నీవు రక్షించుకో! నేను వెళ్ళిపోతే నీకు రక్షకుడెవడు? నేను అర్జునుని

దగ్గరకు వెళ్ళివచ్చేదాకా యుద్ధంలో ద్రోణుని ఎదిరించగలవారెవరు? రాజా! నేడు నీవు అర్జునుని విషయంలో భయపడనవసరం లేదు. ఆ మహాబాహువు ఎప్పుడూ కార్యాన్ని నెత్తికెత్తుకొని క్రుంగిపోడు. నీ వీరయోధులు కానీ, సైంధవ పౌరవులు కానీ, ఉదీచ్యులు కానీ, దాక్షిణాత్యులు కానీ, ఇతర మహారథులు కానీ, మేటి రథికులుగా పేరు పొందిన కర్ణాదులు కానీ, కోపించిన అర్జునునిలో పదహారవ భాగం కూడా కారు. భూమండలమంతా ఉద్యమించినా, దానిమీద నున్న స్థావరజంగమాలన్నీ కలిసినా, యుద్ధంలో అర్జునునితో పోరాడటానికి చాలరు. మహారాజా! ఈ విషయాన్ని గ్రహించి, ధనంజయ విషయంలో నీవు భయపడవద్దు. మేటి విలుకాండ్రు, సత్య పరాక్రములూ అయిన కృష్ణార్జునులున్న చోట ఏ రీతిగానూ కార్యవిఘాతం కలుగదు. నీ సోదరుడైన అర్జునునిలో దైవశక్తి, అస్త్రవిద్యా నైపుణ్యం, అసహనం, కృతజ్ఞత, దయ మొదలైన గుణాలున్నాయి. ఆలోచించు. భారతా! నీకు సహాయకుడనైన నేను కూడా అర్జునుని దగ్గరకు వెళితే ద్రోణుడు రణభూమిలో ప్రదర్శించబోయే అస్త్రప్రయోగవైచిత్రిని గురించి ఆలోచించు. రాజా! ద్రోణాచార్యుడు నిన్ను బంధించాలని తీవ్రంగా ఆశపడుతున్నాడు. తన ప్రతిజ్ఞను యథార్థం చేయటానికీ, రక్షించుకోవటానికీ ప్రయత్నిస్తున్నాడు. యుధిష్ఠిరా! నీ రక్షణను గురించి ఆలోచించుకో! నేను వెళితే నీకు రక్షకుడెవ్వడు? ఎవరిని విశ్వసించి నేను అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్ళగలను? మహారాజా! ఈ మహాసంగ్రామంలో నిన్ను ఎవరో యొకరి సంరక్షణలో నుంచకుండా నేను వెళ్ళలేను. నీకు సత్యం చెప్తున్నాను. రాజా! ఇదంతా బహుశః ఆలోచించి, ఏది బాగా హితకరమో బుద్ధితో నిర్ణయించి, ఆపై నన్ను శాసించు.'

యుధిష్ఠిరుడిలా అన్నాడు. 'మాధవా! మహాబాహూ! నీవు చెప్పింది నిజమే. అర్జునుని విషయంలో నా మనస్సు నిశ్చింతగా లేదు. నేను నా రక్షణ విషయంలో తీవ్రంగా ప్రయత్నిస్తాను. నేను అనుమతిస్తున్నాను. అర్జునుడున్న చోటికే వెళ్ళు. యుద్ధభూమిలో నన్ను నేను రక్షించుకోవాలా? అర్జునుని దగ్గరకు నిన్ను పంపాలా ? నీవే స్వయంగా బుద్ధితో ఆలోచించి, అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్ళటాన్నే ఇష్టపడు. కాబట్టి ధనంజయుడు వెళ్ళినచోటికే వెళ్ళటానికి సిద్ధపడు. మహాబలుడైన భీముడు నా రక్షణ విషయం చూస్తాడు. నాయనా! సోదరులతో కలిసి ధృష్టద్యుమ్నుడు, మహా బలులైన రాజులు, ద్రౌపది కొడుకులు నన్ను నిస్సందేహంగా రక్షిస్తారు. కేకయసోదరులు అయిదుగురు, ఘటోత్కచుడు, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, శిఖండి, ధృష్టకేతువు, మా మేనమామ కుంతిభోజుడు, నకులుడు, సహదేవుడు, పంచాలురు, సృంజయులు – వీరంతా ఏకాగ్రతతో నిస్సంశయంగా నన్ను రక్షిస్తారు. సేనలతో కలిసి ద్రోణుడు, కృతవర్మ కూడా యుద్ధభూమిలో నన్ను సమీపించలేరు.

నన్ను ఓడించలేరు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా రణభూమిలో కోపించిన ద్రోణుని పరాక్రమించి సేనను ఆపగలడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు రణభూమిలో నిలిచియుంటే ద్రోణుడు కానీ, ఆయన సేనకానీ ఏరీతిగానూ, ఎంతబలంతోనూ అతిక్రమించలేదు. ఈ ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణ వినాశనం కోసమే కవచాన్ని, బాణాలను, ధనుస్సును, మేలి ఆభరణాలను ధరించి, అగ్ని నుండి వెలువడ్డాడు. సాత్యకీ! స్వేచ్ఛగా వెళ్ళు. నా గురించి ఆందోళన వద్దు. ధృష్టద్యుమ్నుడే రణభూమిలో కోపించిన ద్రోణుని నివారించగలడు."

112. సాత్యకి ప్రవేశము

అలా పలికిన ధర్మరాజ వచనాలను విని, సాత్యకి ధర్మరాజును వదలివెడితే అర్జునుడు ఏమంటాడో అని భయపడ్డాడు. లోకాపవాదానికి జంకాడు. ద్రోణుని చూసి భయపడి, అర్జునుడి దగ్గరకు వెళ్ళాడంటారేమో అని శంకించాడు. ఇలా అనేక రీతులుగా ఆలోచించి, సాత్యకి ధర్మరాజుతో ఇలా పలికాడు. 'నీ రక్షణకు ఏర్పాటు జరిగిందని నీవు భావిస్తే నీకు శుభం. నీ మాట మేరకు నేను అర్జునుని అనుసరించి వెళతాను. మూడులోకాలలోనూ నాకు అర్జునుని కన్నా ఇష్టమైనవాడు లేడు. నీకు సత్యం చెప్తున్నాను. నీ సందేశం మేరకు నేను అర్జునుని మార్గాన్నే అనుసరిస్తాను. నీకోసం నేను చేయకూడనిదంటూ ఏదీ లేదు. నాకు నాగురువైన అర్జునుని మాట ఎంత విశిష్టమో, అలాగే నీ మాట విశిష్టతరం (అంతకన్నా ఎక్కువ) కూడా. కృష్ణుడు, అర్జునుడు సోదరులవంటివారు. నీకు ఇష్టమైనదే చేస్తుంటారు. నేను వారికిష్టమైన పని చేసేవాడను. పాండవులకోసం నేను నీ ఆదేశాన్ని శిరసావహించి, దుర్భేద్యమైన ఈ సేనను ఛేదించి, అర్జునుని దగ్గరకు వెళతాను. రాజా! కోపించిన చేప సముద్రాన్ని క్షోభింపజేసినట్లు ద్రోణసేనలో ప్రవేశించి, జయద్రథుడు ఉన్నతావుకు వెళ్తాను. అర్జుననకు భయపడి, తనసేనను ఆశ్రయించి, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, కృపుడు మొదలైన మహారథుల సంరక్షణలో జయద్రథుడున్న చోటికి వెళ్తాను.

జయద్రథుని చంపటానికి అర్జునుడు ఉద్యమించిఉన్న ఆచోటు ఇక్కడనుండి మూడు యోజనాల దూరముంటుం దనుకొంటున్నాను. రాజా! మూడు యోజనాల దూరం అర్జునుడు వెళ్ళినా, సైంధవుడు మరణించే దాక దృఢచిత్తంతో ఆయనను అనుసరించి ఉంటాను. గురువుగారి అనుమతి లేకుండా ఏ మానవుడూ యుద్ధం చేయడు. ఆదేశించిన తరువాత నావంటివాడు యుద్ధం చేయకుండా మానలేడు. నేను వెళ్ళవలసిన ప్రదేశ

మెటువంటిదో నాకు తెలుసు. నాగళ్ళు, శక్తులు, గదలు, ప్రాసాలు, డాళ్ళు, కత్తులు, ముష్టులు, తోమరాలతో నిండిన దది. గొప్ప బాణాలతో, అస్త్రాలతో కూడిన సేనా సాగరాన్ని మథిస్తాను. అదిగో! వేల హస్తిపకసేనను చూస్తున్నావు గదా! దానిపేరు ఆంజనకకులం. అక్కడ పరాక్రమశాలులు, యుద్ధ నిపుణులు, దెబ్బతీయగల మ్లేచ్ఛ యోధులు సిద్ధంగా ఉన్నారు. రాజా! కురుస్తున్న మేఘాలవలె ఏనుగులు మదజలాన్ని స్రవిస్తున్నాయి. హస్తిపకులు ఆదేశించినా ఇవి యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెనుదిరగవు. చంపటం తప్ప మరే మార్గంలోనూ వాటిని గెలవలేము. రాజా! ఇక వేలకొలది రథికులను చూస్తున్నావు గదా! రుక్మరథులన్న పేరుగల ఈ రాజపుత్రులు మహారథులు. వీరు రథాలను, అస్త్రాలను, ఏనుగులను వినియోగించుకొనటంలో నేర్పరులు. వీరు ధనుర్విద్యలో పారంగతులు. ముష్టియుద్ధంలో నిపుణులు. గదాయుద్ధ విశేషాలు తెలిసినవారు. మల్ల యుద్ధంలో కుశలులు. కత్తి త్రిప్పటం అభ్యసించినవారు. కత్తిని, డాలునూ పట్టి తిరగటంలో సమర్థులు, శూరులు, అస్త్రపండితులు. పరస్పరం పోటీపడేవారు. వీరు ఎప్పుడూ రణభూమిలో మానవులను గెలవా లనుకొంటారు. కర్ణుని మాటమేరకు వీరు దుశ్శాసనుని అనుసరిస్తున్నారు. వాసుదేవుడు కూడా ఈ రథిక శ్రేష్ఠులను ప్రశంసిస్తుంటాడు. వీరంతా కర్ణునకులోబడి నిత్యమూ అతనికి నచ్చేపని చేయా లనుకొంటారు. రాజా! కర్ణుని ఆదేశంమేరకే వీరు అర్జునుని వీడి, ఇటువచ్చారు. గట్టి కవచాన్ని ధరించి, గట్టి విండ్లు పట్టిన వీరు బాధపడరు, అలసిపోరు. దుర్యోధనుని మాటమేరకే వీరు నా కోసం నిలిచియున్నారు. కురువంశీయా! నీ ప్రియంకోసం వీరిని రణభూమిలో మథించి, ఆ తరువాత అర్జునుడున్న చోటికి వెళతాను.

రాజా! మరో ఏడువందల ఏనుగులను నీవు చూస్తున్నావు కదా! వాటికి కవచాల్ని బంధించారు. వాటిపై కిరాతులు కూర్చొనియున్నారు. ఆ ఏనుగులను కిరాతరాజు దిగ్విజయ సమయంలో ఆత్మరక్షణకై చక్కగా అలంకరించి, అర్జునునకు కానుక చేశాడు. రాజా! వీరంతా గతంలో గట్టిగా నిన్ను సేవించేవారు. కానీ నేడు వారే నీతో పోరాడదలచుకొన్నారు. కాలచక్ర గమనాన్ని గమనించు. యుద్ధదుర్మదులైన ఈ కిరాతులు ఈ ఏనుగులకు మావటీళ్ళు. వాటికి శిక్షణ నిచ్చేవారు. అందరూ అగ్ని నుండి పుట్టినవారు. యుద్ధంలో అర్జునుడు వీరినందరినీ ఓడించాడు. రాజా! వీరంతా నేడు దుర్యోధనునికి వశవర్తులై నాతో యుద్ధం చేయటానికి సిద్ధపడిఉన్నారు. యుద్ధ దుర్మదులైన ఈ కిరాతులను బాణాలతో చంపి, సైంధవ సంహారానికై ప్రయత్నిస్తున్న అర్జునుని దగ్గరకు వెళతారు. ఇదిగో! పెద్దపెద్ద ఆకారాలతో కనిపించే ఈ ఏనుగులు అంజనకులంలో పుట్టినవి. కర్కశ

స్వభావం గలవి. యుద్ధశిక్షణ పొందినవి. గండస్థలం నుండీ, ముఖం నుండీ మదధారలు స్రవిస్తున్నవి. అన్నీ సువర్ణకవచాలతో అలంకరింపబడినవి. రాజా! రణభూమిలో లక్ష్యాన్ని ఛేదించగలవి. యుద్ధంలో ఐరావత సమానాలు. ఉత్తర పర్వత ప్రాంతం నుండి వచ్చిన తీక్ష్ణస్వభావంగల దొంగలు వాటి నధిష్ఠించి ఉన్నారు. వీరు కర్కశ స్వభావంగల గొప్ప యోధులు. ఉక్కు కవచాలు ధరించిఉన్నారు. వీరిలో కొందరు గోవుల నుండి పుట్టినవారు. కొందరు కోతుల నుండి పుట్టినవారు. కొందరు మానవయోనులు. కొందరు అనేకజాతులవారు. హిమదుర్గంలో నివసిస్తూ, పాపకృత్యాలు చేసే ఈ మ్లేచ్ఛులు ఇక్కడ గుమిగూడి పొగవలె నల్లగా ఉన్నారు. కాలప్రేరణతో దుర్యోధనుడు ఈ సమస్త రాజమండలాన్ని, రథికశ్రేష్ఠులైన కృపుని, భూరిశ్రవుని, ద్రోణుని, సింధు రాజును, కర్ణుని అదుపులోనుంచుకొని పాండవులను పరాభవించాడు. అంతేకాక తాను ధన్యుడైనట్లు భావిస్తున్నాడు. కౌంతేయా! వీరంతా ఈనాడు నా బాణాలకు లక్ష్యమయ్యారు. మనోవేగంతో పరుగెత్తినా నా నుండి తప్పించుకొనలేరు. పరులపరాక్రమంతో జీవింపదలచుకొన్న దుర్యోధనుని మన్ననలు నిత్యమూ పొందుతున్నారు. ఈనాడు నా బాణ సమూహపీడనతో నశించిపోతారు. రాజా! ఇదిగో! బంగారు ధ్వజాలతో కనిపిస్తున్న ఈ రథికులు కాంబోజసైనికులు. దుర్వారణులని వీరిపేరు. నీవు వినేవుంటావు. వీరు శూరులు, పండితులు, ధనుర్వేద నిష్ణాతులు. బాగా కలిసి మెలిగేవారు. ఒకరి హితాన్ని మరొకరు కోరుతుంటారు. భారతా! మహారాజా! క్రోధపూర్ణమైన ఈ సుయోధనుని అక్షౌహిణులు కురువీరుల రక్షణలో నా కోసం సంసిద్ధులై నిలిచియున్నారు. అప్రమత్తులై నా మీదనే దాడిచేస్తారు. అగ్ని గడ్డిని తగులబెట్టినట్లు వారినందరినీ మథిస్తాను. అందువలన రాజా! రథాలను సిద్ధంచేసే వారిని నా రథం ఇప్పుడున్న తీరులోనే అమ్ముల పొదులను ఇతరయుద్ధ సామగ్రిని సిద్ధం చేయమను. ఈ యుద్ధసందర్భంలో ఆచార్యుల ఉపదేశాన్ని పాటిస్తూ వివిధాయుధాలను సమీకరించుకోవాలి. రథంలో అయిదురెట్లు ఎక్కువగా సామగ్రిని సిద్ధంచేసుకోవాలి. పాములవలె తీక్ష్ణమైన శస్త్రాలతో కాంబోజసేనలతో పోరాడుతాను. వారు నానావిధ శస్త్రసమూహాలతో, వివిధాయుధాలతో యుద్ధం చేయగలవారు. విషతుల్యులై, దుర్యోధనహితాభిలాషులైన కిరాతులతో పోరాడుతాను. వారిని దుర్యోధనుడు ఎప్పుడూ లాలిస్తుంటాడు. ఇంద్రునితో సమానంగా పరాక్రమించగల శక్తులతో పోరాడుతాను. వారు ప్రజ్వలించే అగ్నివంటి తేజస్సు గలవారు, ఎదిరింపరాని వారు. రాజా! అలాగే యుద్ధదుర్మదులై, మృత్యు సమానులై, సమీపించటానికి కూడా వీలుకాని వివిధ యోధులతో - ఎంత మంది అయినా సరే -

కలబడతాను. కాబట్టి శుభలక్షణాలు గల మేలు జాతి గుర్రాలను విశ్రాంతి పొంది, మెల్లగా పచార్లు చేసి, నీరు త్రాగిన తరువాత నా రథాలకు కట్టాలి !" సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు నింపిన అమ్ముల పొదులను వివిధాయుధాలను, ఇతర ఉపకరణాలను సాత్యకి రథంపై పెట్టించాడు. గుర్రాలు త్రాగిన తరువాత అటు ఇటూ త్రిప్పారు. ఆపై స్నానం చేయించారు. దాణా తినిపించి, చక్కగా అలంకరించారు. శరీరానికి గ్రుచ్చుకొన్న శల్యాలను ముందుగానే తీశారు. ఆ నాలుగింటికీ బంగారు మాలలు అలంకరించారు. ఆ చక్కని గుర్రాలు బంగారురంగుతో మెరిసిపోతున్నాయి. చక్కని శిక్షణ, మంచివేగం గలవి అవి. అవి ప్రసన్న మనస్సులతో, సావధానంగా ఉన్నాయి. వాటిని యథావిధిగా రథానికి పూన్చారు.

ఆ రథం బంగారు కేసరాల మాలలతో శోభించే సింహచిహ్నం గల ధ్వజంతో శోభిస్తోంది. మణులు, పగడాలు చిత్రించిన బంగారు దండంతో, తెల్లటి మేఘాలవలె ప్రకాశిస్తున్న పతాకలను అలంకరించారు. సువర్ణదండ ధ్వజం రథంమీద, అనేక శస్త్రసముదాయం రథం లోపలా ఉన్నాయి. సువర్ణభాండాలతో అవసరమైన ఇతర సామగ్రిని సిద్ధం చేశారు. ఇంద్రునకు మాతలివలె దారుకుని తమ్ముడు సాత్యకికి సారధి, ప్రియసఖుడు. అతడు రథం సిద్ధమైందని సాత్యకికి చెప్పాడు. అప్పుడు సాత్యకి స్నానం చేసి, పవిత్రుడై, ప్రయాణసమయానికి తగిన మంగళ కార్యాలు ముగించి, వేయిమంది స్నాతకులకు బంగారుముద్రలు దానం చేశాడు. ఆపై శ్రీమంతులలో శ్రేష్ఠుడు, మధుపర్కానికి అర్హుడు అయిన సాత్యకి ఆశీర్వాదాలను పొంది, కైలాతకమధువును సేవించాడు. దానితో కళ్ళు ఎర్రబడ్డాయి. క్రైపుతో కళ్ళు తిరగసాగాయి. మహానందంతో వీరకాంస్య పత్రాన్ని స్పృశించాడు. ప్రజ్వలించే అగ్నిలా మండుతున్నాడు. తేజస్సు రెండింత లయింది. రథికశ్రేష్ఠుడైన ఆ సాత్యకి బాణాలతో పాటు ధనుస్సును ఒడిలో పెట్టుకొన్నాడు. కవచాన్ని ధరించాడు. విప్రులు స్వస్తి వాచకాలు పలికారు. కన్యలు లాజలతో, గంధాలతో, మాలలతో అభినందించారు. ఆపై చేతులు జోడించి, యుధిష్ఠిరుని పాదాలకు నమస్కరించాడు. యుధిష్ఠిరుడు శిరస్సుపై చుంబించాడు. సాత్యకి రథమెక్కాడు. ఆ తరువాత హృష్టపుష్టాలై, అజేయాలై వాయువేగంగల ఆ సింధుజాతి గుర్రాలు జయశీలుడైన సాత్యకిరథాన్ని లాగుకొని పోయాయి. అదే విధంగా భీమసేనుడు కూడా ధర్మరాజు అభినందనల నందుకొని, ఆయనకు నమస్కరించి, సాత్యకితో కలిసి వెళ్ళాడు. నీ సేనలలో ప్రవేశింపగోరుతున్న ఆ ఇద్దరినీ చూసి, ద్రోణుడు మొదలైన నీవారందరూ ఎదరించటానికి సిద్ధంగా నిలిచారు.

కవచాన్ని ధరించి, తనను అనుసరించి వస్తున్న భీమసేనుని చూసి, అభినందించి, వీరుడైన సాత్యకి ఆనందాన్ని కలిగిస్తూ ఇలా అన్నాడు. "భీమా! నీవు ధర్మరాజును కాపాడు. ఇప్పుడు నీకు ముఖ్యమైన పని ఇదియే. కాలం పండిన ఈ సేనను ఛేదించి, నేను లోనికి వెళతాను. భీమా! ఇప్పుడూ, ఇకముందు కూడా ధర్మజునకు రక్షణగా నిలవటమే శ్రేయస్కరం. నీ బలం నాకు తెలుసు. నాబలం నీకు తెలుసు. కాబట్టి నాకు మేలు చేయదలిస్తే వెంటనే వెనుదిరుగు." సాత్యకి అలా అనగానే భీముడు "పురుషసత్తమా! కార్యసిద్ధికై వెళ్ళు, నేను ధర్మరాజును రక్షిస్తాను" అన్నాడు. భీముడు అలా అనగానే ఆ సాత్యకి మరలా ఇలా పలికాడు. "పార్థా! వెళ్ళు వెళ్ళు. నేను తప్పక గెలుస్తాను. నా గుణాలను మెచ్చుకొనే నీవు నా మాట వింటున్నావు. భీమా! మంచి శకునాలు కూడా నా గెలుపును తెలుపుతున్నాయి. అర్జునుడు సైంధవుని చంపిన తరువాత వచ్చి యుధిష్ఠిరరాజును కౌగిలించుకొంటాను !!" భీమునితో అలా పలికి, వీడ్కొలిపి, సాత్యకి పులి మృగసమూహాన్ని చూసినట్లు నీ సేనను చూశాడు. రాజా! నీ సేనలో ప్రవేశింపదలచిన సాత్యకిని చూసి, నీ సైన్యం మరల మోహానికి గురి అయి, తీవ్రంగా వణికిపోయింది. రాజా! ఆ తరువాత సాత్యకి వేగంగా ధర్మజుని ఆదేశం మేరకు అర్జునుని చూడా లనుకొని నీ సేనవైపు బయలుదేరాడు."

113. సాత్యకి కాంబోజసేనను సమీపించుట.

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "మహారాజా! సాత్యకి నీ సేనవైపుగా సాగిపోతుంటే తన సేనలు చుట్టూ నిలవగా ధర్మరాజు సాత్యకి వెనుకనే ద్రోణుని ఎదిరించటానికి బయలుదేరాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, వసుదానమహారాజు, పాండవ సేనను ఇలా ఉద్బోధించారు- "రండి, కొట్టండి, వేగంగా పరుగెత్తండి, సాత్యకి సుఖంగా వెళ్ళేటట్టు చూడండి. ఈ సాత్యకిని ఓడించాలని ఎందరో మహారథులు ప్రయత్నిస్తారు". అలా మాటాడుతూ ఆ మహారథులు వేగంగా వచ్చి పడ్డారు. మనవారు కూడా వారిని ఓడించాలని అప్పుడు వారివైపు పరుగెత్తారు.

సాత్యకి రథాన్ని చూసి, నీ సేనలు బాణ ధ్వనులను, విభిన్న శంఖధ్వనులను కల్పించి, సాత్యకిపై దాడిచేశారు.

మహారాజా! అప్పుడు సాత్యకి రథం దగ్గర మహాకోలాహలం రేగింది. నాలుగువైపుల నుండి పరుగెత్తుకొని వస్తున్న నీ కుమారుని సేనను సాత్యకి - వందలముక్కలుగా

చెదరగొట్టాడు. అలా ఆసేన బ్రద్దలవుతుండగా సాత్యకి మేటి విలుకాండ్రయిన ఏడుగురు వీరులను సేనముందు భాగంలో చంపివేశాడు. ఆపై వివిధ జనపదాలకు ప్రభువులైన ఇతర వీరులను కూడా నిప్పువంటి బాణాలతో యమసదనానికి పంపించాడు. ఒక బాణంతో వందమందిని, వందబాణాలతో ఒక్కొక్కరిని చంపివేశాడు. హస్తిపకులను, ఏనుగులను, ఆశ్వికులను, గుర్రాలను, రథికులను, రథాశ్వాలనూ, రథ సారథులను చంపాడు. ఈ రీతిగా శరధారలను కురిపిస్తూన్న సాత్యకికి ఎదురువెళ్ళటానికి నీ సైనికులు ఎవ్వరూ సిద్ధపడలేదు. సాత్యకి నీ సేనలను కాలరాచి, ప్రమాదాలకు, గురి చేశాడు. ఆ వీరుని అమానుషునిగా భావించి సాత్యకిని వీడి వెళ్లారు. సాత్యకి ఒక్కడే అయినా చాలామంది వలె భావించి, ఆ తేజస్సుతో నీ సేనలు మోహానికి గురి అయ్యాయి. అక్కడ రథాలు చూర్ణమయ్యాయి. రథాసనాలు భగ్నమయ్యాయి. చక్రాలు ముక్కలయ్యాయి. ధ్వజాలు పడిపోయాయి. అనుకర్షలు, పతాకలు, శిరస్త్రాణాలు, స్వర్ణాలంకృతాలైన అంగదాలతో కూడి చందనచర్చగల బాహువులు, ఏనుగు తొండాలవలె, పాముల పడగల వలెనున్న తొడలు వీటితో భూమి మొత్తం నిండిపోయింది. వృషభనేత్రాలవంటి పెద్దపెద్ద కన్నులు గల ముఖాలు, అందమైన కుండలాలతో చంద్రులవలె ప్రకాశిస్తున్నాయి. ఆ ముఖాలతో భూమి భాసిల్లింది. ఏనుగులు అనేక విధాలుగా ముక్కలై పర్వతాలవలె పడివున్నాయి. అప్పుడు రణభూమి పర్వతాలు వెదజల్లబడినట్లు అనిపించింది. అక్కడి గుర్రాలు బంగారు పగ్గాలతో, ముత్యాల హారాలతో, విచిత్ర వస్త్రాలతో శోభిస్తున్నాయి. అవి దీర్ఘబాహువైన సాత్యకిచే మర్దింపబడి, ప్రాణాలు పోగొట్టుకొని నేలగూలాయి. సాత్యకి వివిధరూపాలలో నున్న నీ సేనలను చంపి, సేనల నెన్నింటినో పారద్రోలి, నీ సైన్యంలో ప్రవేశించాడు.

ధనంజయుడు వెళ్ళిన దారిలోనే సాత్యకి వెళ్ళదలచాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు సాత్యకిని నివారించాడు. యుయుధానుడు భారద్వాజునికి వెనుదిరగ లేదు. ద్రోణుడు సాత్యకిని నివారించి, మర్మభేదకాలైన అయిదు పదునైన బాణాలతో గాయపరిచాడు. రాజా! సాత్యకి ఏడు బాణాలతో రణభూమిలో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. ద్రోణుడు ఆరు బాణాలతో గుర్రాలు, సారథితో సహా సాత్యకిని పీడించాడు. సాత్యకి ఆ ద్రోణుని సహించలేకపోయాడు. దానితో సింహనాదం చేసి సాత్యకి పది బాణాలతో, మరో ఆరు బాణాలతో, మరల ఎనిమిది బాణాలతో ద్రోణుని గాయపరిచాడు. మరల సాత్యకి ద్రోణుని పది బాణాలతో గాయపరిచాడు. ఒక బాణంతో సారథిని నాలుగు బాణాలతో నాలుగు గుర్రాలను, ఒక బాణంతో ధ్వజాన్ని రణభూమిలో భంగపరిచాడు. ఆ సాత్యకిని ద్రోణుడు సారథితో, రథధ్వజాలతో సహా వేగంగా వెళ్ళే బాణాలతో వేగంగా సాత్యకిని

ఆచ్ఛాదించాడు. ఆ బాణాలు మిడుతల దండువలె మీదపడ్డాయి. అలాగే సాత్యకి కూడా తడబాటు లేకుండా అనేక బాణాలతో ద్రోణుని కప్పివేశాడు. అప్పుడు ద్రోణుడిలా అన్నాడు. 'నీ గురువు కాపురుషునివలె రణభూమిని వీడి వెళ్ళిపోయాడు. యుద్ధం చేస్తున్న నన్ను వీడి ప్రదక్షిణం చేశాడు. మాధవా! కానీ నేడు నేను యుద్ధం చేస్తుంటే నీవుకూడా నీ గురువు వలె నన్ను వీడి, వేగంగా పారిపోతే తప్ప ప్రాణాలతో వెనుదిరిగే స్థితి లేదు.' సాత్యకి ఇలా అన్నాడు. 'బ్రాహ్మణా! ధర్మరాజు ఆదేశం మేరకు అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్తున్నాను. నీకు మంచి జరగాలి. నాకు వేళ మించి పోరాదు. గురువుల బాటనే శిష్యులు కూడా ఎప్పుడూ అనుసరిస్తారు. కాబట్టి నా గురువు వెళ్ళినట్లే నేను కూడా వెంటనే వెళ్ళిపోతాను.'

అలా పలికి సాత్యకి ద్రోణుని వీడి వెంటనే బయలుదేరి సారథితో ఇలా అన్నాడు. 'సూతా! ద్రోణుడు నన్ను నివారించటానికి సర్వవిధాలా ప్రయత్నిస్తాడు. రణభూమిలో సప్రయత్నంగా పద. మరోమాట చెపుతున్నా విను. ఇదిగో! మహాకాంతిమంతమైన ఆవంత్యసేన ఇటు కనిపిస్తోంది. వారి తరువాత దాక్షిణాత్యుల మహాసేన నిలిచిఉంది. ఆ తరువాత బాహ్లికుల మహా బలముంది. బాహ్లికుల దగ్గరలో కర్ణుని మహాసేన వారితో కలిసి ఉంది. ఈ సేనలన్నీ ఒకదానికంటె మరొకటి విలక్షణమైనవి. వీరు ఒకరినొకరు ఆశ్రయించుకొని రణభూమిని వీడిపోరు. వీరి మధ్యలో అవకాశం చూసికొని ఆనందంగా రథాలను నడిపించు. సారథీ ! అనేకాయుధాలతో సంసిద్ధులైన బాహ్లికులున్న చోటికి మధ్యమ వేగంతో రథాన్ని నడిపించు. కర్ణుని ముందు నిలుపుకొని అనేక దాక్షిణాత్యులు, ఏనుగులు, గుర్రాలు, రథాలతో నిండిన మహాసేన కనిపిస్తోంది. నానాదేశాల నుండి వచ్చిన కాల్బలంతో నిలకడగా ఉన్న ఆ సేనవైపు రథాన్ని నడుపు.' సారథితో అలా చెప్పి, ద్రోణుని వీడి, ప్రచండమైన కర్ణసేన ఉన్నవైపు బయలుదేరాడు సాత్యకి. ద్రోణుడు కోపించి, వెనుదిరగకుండా వెళ్తున్న ఆ మహానుభావునిపై సాత్యకిపై అనేక బాణాలను కురిపిస్తూ వెంటబడ్డాడు. సాత్యకి కర్ణుని ఆ మహాసేనను పదునైన బాణాలతో కొట్టి హద్దులేరుగని ఆ కౌరవసేనలో ప్రవేశించాడు. యుయుధానుడు లోనప్రవేశించగానే సైనికులు పారిపోసాగారు.

అప్పుడు కృతవర్మ సాత్యకిని నివారించాడు. కృతవర్మ మీదకు రావటాన్ని గమనించి, సాత్యకి ఆరుబాణాలతో కృతవర్మను బాధించి, నాలుగు బాణాలతో నాలుగు గుర్రాలను వేగంగా కొట్టాడు. ఆ తరువాత వంగిన కణుపులుగల పదహారు బాణాలతో సాత్యకి కృతవర్మరొమ్ముపై కొట్టాడు. తీక్ష్ణమైన తేజస్సు గల అనేక బాణాలతో సాత్యకి దెబ్బకొడుతుండగా కృతవర్మ దానిని సహించలేకపోయాడు. ఆ కృతవర్మ వక్రగతిలో

ప్రసరించే అగ్నివంటి వత్సదంతాన్ని అనుసంధించి, చెవిదాకా లాగి, సాత్యకి రొమ్ముపై గాయపరిచాడు. ఆ వత్సదంతం సాత్యకి కవచాన్ని బ్రద్దలు చేసి, దేహాన్ని చీల్చి, నెత్తురోడుతూ పక్షాలు, ఈకలతో పాటు నేలలో గ్రుచ్చుకొన్నది. ఆ తరువాత కృతవర్మ అనేక బాణాలను ప్రయోగించి, సాత్యకి ధనుస్సును బాణ సమూహాలతో పాటు ఖండించాడు. రాజా! ఆపై కృతవర్మ తీవ్రంగా కోపించి, రణభూమిలో పది తీక్ష్ణబాణాలతో సాత్యకి ఛాతీపై గాయం చేశాడు. అప్పుడు ధనుస్సు శిథిలం కాగా సాత్యకి శక్తిని చేతబట్టి, కృతవర్మ కుడిభుజంపై కొట్టాడు. ఆ తరువాత సాత్యకి మరొక గట్టి వింటిని చేతబట్టి, పూర్తిగా వంచి, వేగంగా వందలు వేలుగా బాణాలను ప్రయోగించాడు. కృతవర్మ రథాన్ని అన్నివైపుల నుండి నిరోధించాడు. రాజా! ఆ రీతిగా ఆ సాత్యకి రణభూమిలో కృతవర్మను కప్పివేసి, ఒక భల్లంతో అతని సారథి తలను నరికివేశాడు. చనిపోయిన ఆ సూతుడు కృతవర్మ మహారథం నుండి పడిపోయాడు. సారథిలేని ఆ గుర్రాలు జోరుగా పరుగెత్తసాగాయి. దానితో కృతవర్మ తడబాటుకు లోనయ్యాడు. కానీ గుర్రాలను తానే స్వయంగా నియంత్రిస్తూ ఆ వీరుడు వింటిని చేతబట్టి నిలిచాడు. ఆ పనిని సేనలు ప్రశంసించాయి. కృతవర్మ ముహూర్తకాలంలోనే నిలద్రొక్కుకొని నిర్భయంగా శత్రువులకు మహాభయాన్ని కలిగిస్తూ గుర్రాలను నడిపించాడు. రాజేంద్రా! సాత్యకి అక్కడనుండి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ కృతవర్మ భీమునిపై దాడిచేశాడు. సాత్యకి కూడా భోజసేనలో నుండి బయటపడి వేగంగా కాంబోజుల మహాసేన వైపు వెళ్ళాడు. రాజా! అక్కడ మహారథులు అనేక బాణాలతో సాత్యకిని నిరోధించారు. కానీ సాత్యకి అప్పుడు చలించలేదు. ద్రోణుడు సేనను మరల సమీకరించి, భారాన్ని కృతవర్మపై నుంచి, తాను సాత్యకితో పోరాడదలచి, యత్నపూర్వకంగా రణభూమిలో సాత్యకి వెంటపడ్డాడు. ఆ రీతిగా సాత్యకి వెంటపడి పరుగెత్తుతున్న ద్రోణుని పాండవసేనలోని ప్రముఖులందరూ ఉత్సాహభరితులై నివారించసాగారు. భీమసేనుని ముందుంచుకొని వస్తున్న పంచాలసేన కృతవర్మను సమీపించగానే ఉత్సాహాన్ని కోల్పోయింది. రాజా! కృతవర్మ పరాక్రమించి వారినందరినీ నిరోధించాడు. ఆ వీరులు ఓమోస్తరుగా చైతన్యాన్ని కోలుపోయి కూడా విజయంకోసం ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నారు. కానీ కృతవర్మ నిర్భయంగా వారిపై బాణసమూహాన్ని కురిపించి వారి గుర్రాలను ఇబ్బంది పెట్టాడు. కృతవర్మ నివారించగా ఆ పాండవ వీరులు రణభూమిలో మంచికీర్తిని పొందదలచి, భోజసేనతో పోరాడదలచి, పెద్దమనుషుల వలె అక్కడే నిలబడిపోయారు."

114. కృతవర్మ భీమసేన శిఖండులతో పోరాడుట - పాండవసేన పరాజయము.

ధృతరాష్ట్రుడిలా అడిగాడు. "సంజయా! నాసేన ఈ రీతిగా అనేకగుణాలు కలది. భారీగా సమీకరింపబడినది. యథాన్యాయంగా వ్యూహరచన చేయబడింది. బహుళసంఖ్యలో వీరులు కలిసినది. ఎప్పుడూ మా అభినందనలనందేది. మాపై ఎప్పుడూ అనురక్తి గలది. ప్రౌఢమై, అత్యద్భుతాకారమై, గతంలో పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించి చూపినది. మరీ పెద్దవాళ్ళూ లేరు. మరీ పిల్లలూ లేరు, మరీ బక్క చిక్కినదీ కాదు. మరీ బలిసిన వారూ లేరు. తేలికగా, నిండుగా, పొడవుగా అవయవపుష్టితో ఉన్నవారు. ఆరోగ్య లోపం ఎవరికీ లేదు. శరీరాలపై కవచాలు ధరించియున్నారు. అనేక శస్త్రసామగ్రి గలవారు. అనేక శస్త్రధారణవిద్యలలో ప్రవీణులు. ఎక్కటం, ఎగరటం, తప్పుకోవటం, గెంతటం, చక్కగా దెబ్బతీయటం, ముందుకు పోవటం, అవసరమైతే వెనక్కు మళ్ళటంలో కూడా నేర్పరులు. ఏనుగులపై, గుర్రాలపై, రథాలపై నిలిచి యుద్ధం చేయటంలో పరీక్షలకు గురి అయినవారు పరీక్షింపబడి న్యాయబద్ధంగా వేతనాలు పొందుతున్నవారు. **వాసేన ఎవరో చెప్పిన మాటలమ బట్టికానీ, ఉపకారాన్ని బట్టి కానీ, మరేదో సంబంధం కారణంగా కానీ సేనలో చేరినవారు కాదు. పదిమందీ పిలవని వారుకానీ, వెట్టిచాకిరి వారుగానీ నా సేనలో ఎవ్వరూ లేరు.** నా సేన కులీనమైనది. పెద్దమనుషులతో కూడినది. తుష్టిగా, పుష్టిగా, ఎగిసిపాటు లేకుండా నిలిచేది. సత్కారాలనందినది, కీర్తి, అభిమానం గలది. అమాత్యులూ, ఇతర ముఖ్యులు అనేకులూ పుణ్యపురుషులు లోకపాలసమానులు అయిన నరోత్తములు ఈ సేనను రక్షిస్తున్నారు. ప్రేమతో సేనలతో, అనుచరులతో సహా మనదగ్గరకు వచ్చి, మనకు ప్రియాన్ని కల్గింపదలచిన అనేకరాజులచే కాపాడబడుతోంది. అన్నివైపులనుండి వచ్చి చేరిన నదులతో నిండిన సముద్రం వంటిది. రెక్కలు లేకుండా వేగంగా కదలగల రథాలతో, గుర్రాలతో పరిపూర్ణం నాసేన. గండస్థలం నుండి మదజలం స్రవిస్తున్న ఏనుగులచే పూర్తిగా ఆవరింపబడిన నాసేన కూడా నశిస్తోందంటే అదృష్టం తప్ప మరే కారణముంటుంది.

నా సేన మహాసాగరం వంటిది. యోధులే అక్షయజలం, వాహనాలే తరంగాలు. క్షేపణులు, కత్తులు, గదలు, శక్తులు, శరాలు, ప్రాసాలే చేపలు. ధ్వజభూషణ సమూహమే సాగర రత్నాల సముదాయం. పరుగెత్తుతున్న వాహనాలే వాయువేగం. దానితో సేనాసముద్రం కంపిస్తోంది. ద్రోణుడే లోతైన సుడి. కృతవర్మ పెద్ద మడుగు. జలసంధుడు పెద్ద మొసలి.

కర్ణు డనే చంద్రోదయంతో ఈసేన ఉప్పొంగుతోంది. సంజయా! పాండవశ్రేష్ఠుడైన అర్జునుడు, నాసేనా సముద్రాన్ని చీల్చుకొని వేగంగా వెళ్ళిపోయాడు. యుయుధానుడు ఒకే రథంతో నా సేనను దాటిపోయాడు. అర్జునుడు, రథికశ్రేష్ఠుడైన సాత్యకి సేనలో ఉంటే ఇక ఏమీ మిగలదనుకొంటున్నాను.

వేగశీలులై అలా అతిక్రమించిపోయిన అర్జున సాత్యకులను చూసి, గాండీవ బాణాలకు గురి అయిన జయద్రధుని చూసి, కాలప్రేరితులైన కౌరవులు ఏం చేశారు? దారుణసంహారం తప్ప మరో మార్గం లేని ఈ వేళలో కర్తవ్యాన్ని ఎలా నిశ్చయించారు? కౌరవుల నందరినీ కలిపి మృత్యువు కబళిస్తోందనుకొంటున్నాను. రణభూమిలో వారి పరాక్రమం కూడా గతంలో వలె లేదు. అక్కడ కృష్ణార్జునులు గాయపడకుండా రణభూమిలో ప్రవేశించగలిగారు. వారిని నివారింపగలవాడు ఇక్కడొక్కడూ లేడు. మహారధులైన చాలామంది యోధులను పరీక్షించియే నియమించాం. తగిన రీతిగా వేతనాలిచ్చి కొందరిని, ప్రియంగా మాటాడి కొందరిని స్వీకరించాం. నాయనా! ఆదరణకు నోచుకోని వారు నాసైన్యంలో ఎవ్వరూ లేరు. వారి పనికి తగినట్లుగా జీతం, బత్తెం పొందుతూనే ఉన్నారు. సంజయా! నా సైన్యంలోని యోధులలో స్వల్ప వేతనంతో పనిచేసేవారు కానీ అసలు వేతనం లేకుండా పని చేసేవారు కానీ ఎవ్వరూ లేరు. నాయనా! దానం, గౌరవం, ఆసనం మొదలయిన సత్కారాలతో యధాశక్తిగా నేను, నాకుమారులు, దాయాదులు, బంధువులు వారిని మన్నిస్తూనే ఉన్నాం. కానీ వారినికూడా రణభూమిలో ప్రవేశించగానే అర్జునుడు ఓడించాడు. సాత్యకి కూడా వారిని కాలరాచాడు. అదృష్టం కాక మరేకారణ ముంటుంది ? సంజయా! రణభూమిలో రక్షింపబడేవారు, రక్షకులు - అందరిదీ ఒకటే మార్గం. అదియే ఓటమి. రణభూమిలో సైంధవుని ఎదుట నిలిచిన అర్జునుని చూసి, తీవ్ర మోహానికి గురి అయిన నా కొడుకు ఏ కర్తవ్యాన్ని నిశ్చయించాడు ? నిర్భయంగా రణభూమిలోనికి ప్రవేశించే సాత్యకిని చూసి దుర్యోధనుడు సమయోచిత కర్తవ్యంగా దేనిని భావించాడు ? సర్వశస్త్రాలకు అందకుండా దాటిపోయి సేనలో ప్రవేశించిన రథికశ్రేష్ఠులను - అర్జునసాత్యకులను చూసి మా వారు ఎలా ధైర్యంగా నిలిచారు ?

అర్జునుని కోసం నిలిచియున్న కృష్ణునీ, సాత్యకినీ చూసి నా కుమారులు శోకానికి లోనయ్యారా ? సాత్యకి, అర్జునుడు సేనను కడచిపోవటాన్నీ, కౌరవసేన పారిపోవటాన్నీ చూసి నా కొడుకులు శోకానికి లోనయ్యారా ? మా రథికులందరూ శత్రువులను గెలవాలన్న ఉత్సాహాన్ని కోలుపోయి పారిపోతుంటే, పలాయన పరాయణులైన వారిని చూసి నాకుమారులు శోకానికి లోనయ్యారా ? సాత్యకి అర్జునుల కారణంగా నారధాలపై శూన్యమైన ఆసనాలను

మరణించిన యోధులను చూసి నా కొడుకులు శోకానికి లోనయ్యారా ? రణభూమిలో వేలకొలది వీరులు గుర్రాలను, ఏనుగులను, రథాలను కోలుపోయి ఉద్వేగంతో పరుగెత్తటం చూసి నా కుమారులు శోకానికి లోనయ్యారా ? అర్జునుని బాణాల దెబ్బతిని, కొన్ని ఏనుగులు పారిపోతున్నాయి. కొన్ని పడిపోయాయి. కొన్ని పడుతున్నాయి. వాటిని చూసి నా కొడుకులు శోకానికి లోనయ్యారా ? అర్జున సాత్యకులు గుర్రాలమీద నుండి ఆశ్వికులను వేరు చేశారు. రథాలనుండి రథికులను విడదీశారు. ఇది చూసి నా కుమారులు శోకానికి లోనయ్యారా ? రణభూమిలో అర్జున సాత్యకులు కొన్ని గుర్రాల సమూహాలను చంపివేశారు. కొన్నింటిని పారద్రోలారు. అది చూసి నా కొడుకులు శోకానికి లోనయ్యారా ? రణభూమిలో పదాతిసైనికులు అన్ని దిక్కులకూ పారిపోతుంటే చూసి, గెలుపుపై ఆశను వదులుకొని నా కుమారులు శోకానికి లోనయ్యారా ? క్షణకాలంలో తిరుగులేకుండా ద్రోణుని సేనను దాటిపోయిన ఆ వీరులను – అర్జున సాత్యకులను చూసి నా కొడుకులు శోకానికి లోనయ్యారు. నాయనా! కృష్ణుడు, అర్జునుడు చెదరకుండా సాత్యకితో కలిసి నా సేనలో ప్రవేశించారని విని తీవ్రమోహానికి గురి అవుతున్నాను. సాత్యకి కృతవర్మసేనను అతిక్రమించి కౌరవసేనలో ప్రవేశించినప్పుడు కౌరవులు ఏం చేశారు ? సంజయా! ఇంతకుముందు చెప్పినట్లు ద్రోణుడు రణభూమిలో పాండవులను నిరోధించినప్పుడు అక్కడ యుద్ధమెలా జరిగింది ? నాకు వివరంగా చెప్పు. ద్రోణుడు బలశాలి, శ్రేష్ముడు, అస్త్రవిద్యలో నేర్పరి యుద్ధదుర్మదుడు. అటువంటి మేటి విలుకానిని పాంచాలురు ఎలా బాధించారు? అర్జునుని విజయం అభిలషించే ఆ పాంచాలురకు ద్రోణుడు బద్ధశత్రువు గదా! మహారథుడైన ద్రోణుడు కూడా వారిపై కత్తి కట్టినవాడు. సంజయా! సైంధవుని చంపేవిషయంలో అర్జునుడు ఎలా పరాక్రమించాడు? అదంతా నాకు చెప్పు నీవు నేర్పరివి గదా!"

సంజయుడిలా చెప్తున్నాడు. "నీ తప్పువల్ల పుట్టిన కష్టమిది. దీనిని పొంది, సాధారణ మానవుని వలె నీవు శోకింపరాదు. రాజా! పాండవులకు హాని చేయవద్దని గతంలోనే ప్రాజ్ఞులు, మిత్రులు అయిన విదురాదులు చెప్పినా నీవు వినలేదు. మిత్రులు, శ్రేయోభిలాషులు చెప్పిన మాట విననివాడు నీలాగా మహాకష్టాలను పొంది బాధపడవలసి వస్తుంది. రాజా! కృష్ణుడు గతంలోనే సంధికోసం నిన్ను యాచించాడు. కానీ మహాయశస్వి అయిన ఆ కృష్ణుని కోరికను నీవు తీర్చలేకపోయావు. రాజశ్రేష్ఠా! నీ గుణహీనతను, నీ కుమారులపై నీకున్న పక్షపాతాన్నీ, ధర్మవిషయంలో నిశ్చయజ్ఞానం లేకపోవటాన్నీ, పాండవులపైనున్న మాత్సర్యాన్నీ, పాండవులపై నీ వక్రమైన ఆలోచననూ, రకరకాల దీనవచనాలనూ గ్రహించియే సర్వలోకతత్త్వ మెరిగి, సర్వలోకేశ్వరుడు, సర్వ సమర్థుడూ

అయిన వాసుదేవుడు కౌరవపాండవ సంగ్రామాన్ని కల్పించాడు. నీ తప్పువలననే నీముందే మహాజన వినాశనం జరుగుతోంది. ఈ దుర్యోధనుని నీవు తప్పు పట్టరాదగదు. ముందు గానీ, మధ్య గానీ, వెనుక గానీ నీవు చేసిన మంచిపని ఏదీ కనిపించటం లేదు. నీవలననే ఈ ఓటమి. కాబట్టి స్థిరంగా నిలిచి, ప్రజానిర్ణయాన్ని గ్రహించి, ఈ యుద్ధం ఎలా జరుగుతోందో చెపుతా విను.

సాత్యకి నీ సేనలో ప్రవేశించగానే భీమసేనుడు మొదలయిన పాండవులు నీ విశాలసేనపై పరాక్రమించారు. క్రుద్ధరూపంతో అనుచరులతో సహా వస్తున్న ఆ పాండవులను చూసి మహారథుడైన కృతవర్మ ఒక్కడే రణభూమిలో ఎదిరించాడు. ఎగిసివస్తున్న సముద్రాన్ని చెలియలికట్ట నివారించినట్లే, రణభూమిలో పాండవసేనను కృతవర్మ నివారించాడు. అక్కడు కృతవర్మ పరాక్రమం అద్భుతంగా కనిపించింది. ఎందుకంటే పాండవులందరూ కలిసి కూడా రణభూమిలో అతనిని దాటిపోలేకపోయారు. భీముడు మూడు బాణాలతో కృతవర్మను గాయపరిచి, సర్వ పాండవులను ఉల్లాసపరుస్తూ శంఖాన్ని పూరించాడు. సహదేవుడు ఇరవై బాణాలతో, ధర్మరాజు ఐదింటితో, నకులుడు నూరింటితో కృతవర్మను గాయపరిచారు. ద్రౌపది కొడుకులు డెబ్భయి మూడింటితో, ఘటోత్కచుడు ఏడింటితో, ధృష్టద్యుమ్నుడు మూడింటితో కృతవర్మను పీడించారు. విరాటుడు, ద్రుపదుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు శిఖండి అయిదు అయిదు బాణాలతో, కృతవర్మను గాయపరిచారు. శిఖండి నవ్వుతూ మరో ఇరవై బాణాలతో అతనిని దెబ్బతీశాడు. రాజా! అప్పుడు కృతవర్మ ఆ మహారథులందరినీ ఒక్కొక్కరిని అయిదు బాణాలతో గాయపరిచి, భీమని ఏడింటితో కొట్టాడు. ఆ రీతిగా భీమని ధనుస్సును, ధ్వజాన్ని రథం నుండి నేలకు పడగొట్టాడు. ఆపై కృతవర్మ ధనుస్సు విరిగిన భీమని త్వరత్వరగా కోపంగా డెబ్భయిపదునైన బాణాలతో రొమ్ముపై కొట్టాడు. కృతవర్మ బాణాలచే తీవ్రంగా గాయపడిన భీముడు రథమధ్యంలో కూర్చొని, భూకంప సమయంలో పర్వతం వలె వణకసాగాడు. రాజా! ఆ స్థితిలో నున్న భీమసేనుని చూసి ధర్మరాజు మొదలయినవారు బాణాలను కురిపిస్తూ కృతవర్మను పీడించారు. రణభూమిలో భీమని రక్షణకై వారంతా ఆ రీతిగా కృతవర్మను రథసమూహంతో బంధించి, ఆనందించి, బాణాలతో పీడించారు. ఆపై మహాబలుడైన భీమసేనుడు ఆ పోరులో స్పృహలోనికి వచ్చి, బంగారుదండం గల ఒక లోహశక్తిని చేతబట్టాడు. ఆ శక్తిని వేగంగా కృతవర్మ రథంమీదకు విసిరాడు. అది భీమని భుజంనుండి వెలువడి మహాభయంకరంగా కృతవర్మను సమీపించి జ్వలించసాగింది. అప్పుడు ప్రళయకాలాగ్ని వంటి తేజస్సుతో వేగంగా తన మీద పడుతున్న ఆ శక్తిని కృతవర్మ రెండు బాణాలతో

రెండు ముక్కలు చేశాడు. రాజా! స్వర్ణాభరణాలు గల ఆ శక్తి గగనతలంనుండి పడిన పెద్ద తోకచుక్కవలె పదిదిక్కులనూ వెలిగింపజేస్తూ, ముక్కలై నేలబడింది.

శక్తి నిర్వీర్యం కాగానే భీముడు తీవ్ర కోపానికి లోనయ్యాడు. వెంటనే వేగమూ, మహాధ్వనీ గల మరొక వింటిని చేతబట్టి భీమసేనుడు కోపంతో రణభూమిలో కృతవర్మను పీడించాడు. రాజా! భీముడు అయిదు బాణాలతో కృతవర్మ రొమ్ముపై కొట్టాడు, ఇదంతా నీ దురాలోచన ఫలితమే. భీమసేనుడు శరీరమంతా గాయపరిస్తే, కృతవర్మ నిండుగా పూచిన రక్తాశోకవృక్షంవలె రాజిల్లాడు. ఆపై కోపంతో హేళనగా మూడు బాణాలతో భీమసేనుని గట్టిగా కొట్టి, ఆ కృతవర్మ యుద్ధం చేస్తున్న ఆ మహారథుల నందరినీ మూడు మూడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. వారు కూడా ఒక్కొక్కరు ఏడు, ఏడు బాణాలు ప్రయోగించి కృతవర్మను గాయపరిచారు. ఆ తరువాత కృతవర్మ కోపించి, రణభూమిలో నవ్వుతూ ఒక క్షురప్రంతో శిఖండి ధనుస్సును ఖండించాడు. అప్పుడు విల్లు విరిగిపోతే శిఖండి క్రుద్ధుడై, వెంటనే కత్తిని చేతబూనాడు. బంగారు అలంకరణతో వెలుగుతున్న తన డాలును ఒక్కసారి త్రిప్పి, ఆ కత్తిని కృతవర్మ రథం మీదకు విసిరాడు. రాజా! ఆ పెద్దకత్తి బాణంతో పాటు కృతవర్మ వింటిని ఖండించి, నేలలోనికి గ్రుచ్చుకొంది. అదే సమయంలో మహారథులందరూ బాణాలతో కృతవర్మను తీవ్రంగా గాయపరిచారు. ఆ వింటిని విడిచి, మరొక వింటిని చేతబట్టి, మూడు మూడు బాణాలతో పాండవులను గాయపరిచాడు. మరల ఒకసారి మూడు, ఒకసారి అయిదు బాణాలను ప్రయోగించి, శిఖండిని గాయపరిచాడు. శిఖండి మరొక ధనుస్సును తీసికొని, బాణాలతో కృతవర్మను నివారించాడు.

రాజా! ఆపై కృతవర్మ వేగంగా శిఖండిపై దాడిచేశాడు. ఆ శిఖండి భీష్ముని పతనానికి కారకుడు. అతనిపై సింహం ఏనుగుపై దాడిచేసినట్టు కృతవర్మ తన బలాన్ని ప్రదర్శిస్తూ, దాడి చేశాడు. ఆ ఇద్దరూ జ్వలిస్తున్న అగ్నులవలె, దిగ్గజాలవలె, ఒకరిపై ఒకరు కలబడ్డారు. ఇద్దరు సూర్యులు కిరణాలను ప్రసరింపజేస్తున్నట్లు ఆ వీరులిద్దరూ విండ్లను ఝుళిపిస్తూ, వందలకొలదిగా బాణాలను అనుసంధిస్తూ విడువసాగారు. ఆ మహారథులిద్దరూ తీక్ష్ణబాణాలతో ఒకరినొకరు తపింపజేస్తూ, ప్రళయకాల సూర్యులవలె ప్రకాశించారు. కృతవర్మ మహారథుడైన శిఖండిని డెబ్బయి మూడు బాణాలతో, మరల ఏడు బాణాలతో గాయపరిచాడు. శిఖండి తీవ్రంగా గాయపడి, బాణాన్ని ఎక్కుపెట్టిన వింటిని అలాగే విడిచిపెట్టి, మూర్ఛ క్రమ్మగా బాధతో రథాసనంపై కూర్చున్నాడు. శిఖండి రణభూమిలో విషణ్ణుడు కావటం గమనించి, నీవారంతా కృతవర్మను అభినందించారు.

వస్త్రాలను ఊపారు. శిఖండిని గమనించి రథసారథి త్వరపడుతూ ఆ మహారథుని రణభూమి నుండి తప్పించాడు. పాండవులు తమ రథాలతో వేగంగా కృతవర్మను చుట్టుముట్టారు. అప్పుడు కృతవర్మ అద్భుత పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించాడు. ఒంటరిగా అనుచరులతో సహా పాండవులను రణరంగంలో నివారించాడు. మహారథుడైన కృతవర్మ పాండవులను జయించి, చేదులను, పంచాలురను, స్సంజయులను, కేకయులను జయించాడు. కృతవర్మ హింసిస్తుంటే పాండవులు అటూ - ఇటూ పరుగులు పెట్టసాగారు. సమర భూమిలో స్థిరంగా నిలవలేకపోయారు. భీమసేనుడు మొదలైన పాండవులను యుద్ధంలో జయించి, కృతవర్మ పాగలేని నిప్పువలె రణభూమిలో నిలిచాడు. కృతవర్మ పరుగులు పెట్టిస్తున్న ఆ మహారథులందరూ యుద్ధ విముఖులయ్యారు."

ఇది ద్రోణపర్వం మొదటిభాగం

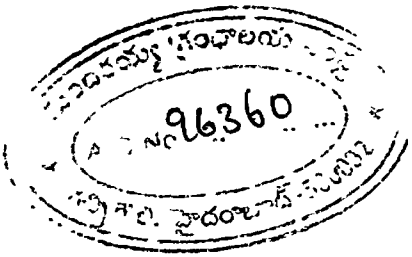

భారతం ఎందుకు చదవాలి ?

1. మనం భారతీయులం కనుక. భారతీయులుగా పెరగాలంటే భారతీయులుగా మిగలాలంటే భారతం చదివి తీరాలి.
2. నీవు - నేను అనే భేదం విడిచి మనం అనే భావం పెరగాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
3. మనల్ని మనం చక్కగా రక్షించుకోవాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
4. ప్రపంచంలో మన ఉనికిని నిలుపుకోవాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
5. ప్రజలంతా నా బంధువులు, మిత్రులు అనే భావం పెరగాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
6. దేవ, ఋషి, పితృఋణాలతో పాటు మనుష్యఋణం తీర్చుకోవాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
7. పాలించడమంటే చెప్పుక్కింద తొక్కడం కాదనీ రక్షించడమనీ తెలియాలంటే... భారతం చదివి తీరాలి.
8. బుద్ధిజీవి అయిన మానవుడు వయసులో ఉన్నప్పుడే భారతం చదివితే ఇహపర సౌఖ్యాలు రెండూ అందుకోగలడు. కనుక ముందుగా యువతరం భారతం చదివి తీరాలి.
9. తీక్ష్ణబుద్ధి మనిషి మనస్సును చీలుస్తుంది - సద్బుద్ధి మనుషుల మనస్సులను బుద్ధులను కలుపుతుంది. ఆ భావన కోసం... భారతం చదివి తీరాలి.